

Harry Sanfrid Backström

Prästgårdens ekonomi, kultur och teologi

Harry Sanfrid Backström (f. 1957)

Politics magister 2008, inom utbildningsprogrammet för samhällsvetenskaplig utbildning vid Samhälls- och vårdvetenskapliga fakulteten/SVF (Åbo Akademi).

Huvudämne: utvecklingspsykologi

Teologie magister 2008, inom utbildningsprogrammet för teologi vid Teologiska fakulteten/TF (Åbo Akademi).

Huvudämne: kyrkohistoria

Foto: Leila Warén-Backström (pärm, pärmens insida och bakpärm)

Förlagets kontaktuppgifter:

Åbo Akademis förlag

Tavastgatan 13, FI-20500 Åbo, Finland

Tfn. + 358 (0) 2 215 4793

E-post: forlaget@abo.fi

Försäljning och distribution:

Åbo Akademis bibliotek

Domkyrkogatan 2–4, FI-20500 Åbo, Finland

Tfn. + 358 (0) 2 215 4190

E-post: publikationer@abo.fi

PRÄSTGÅRDENS EKONOMI, KULTUR OCH TEOLOGI

Prästgårdens ekonomi, kultur och teologi

Harry Sanfrid Backström

Åbo Akademis förlag | Åbo Akademi University Press
Åbo, Finland, 2018

CIP Cataloguing in Publication

BACKSTRÖM, Harry Sanfrid.

Prästgårdens ekonomi, kultur och teologi / Harry Sanfrid
Backström. - Åbo : Åbo Akademis förlag, 2018.

Diss.: Åbo Akademi. - Summary.

ISBN 978-951-765-895-9

ISBN 978-951-765-895-9
ISBN 978-951-765-896-6 (digital)
Painosalama Oy
Åbo 2018

FÖRORD

Att jag och min hustru skulle vara bosatta ett antal år i tre olika prästgårdar var något som var helt och hållet höljt i dunkel för tio år sedan. Ännu mindre kunde vi ana att vägen till ny kunskap via mina studier till präst i ett senare skede skulle utmynna i en en doktorsavhandling om prästgårdar. Det var en lång tankeprocess som växte fram, tog form och betjänades av att vi under denna bearbetningsfas var bosatta i prästgård.

Flera personer har på olika sätt bidragit till att färdiställande av en doktorsavhandling i praktisk teologi blev verklighet. Först av allt vill jag tacka professor Ingvar Dahlbacka som var min handledare under arbetet med min pro gradu och som handlade om prästgården i min hemförsamling, *Esse prästgård. Prästboställe och kulturhård*. Det var under arbetet med den som mitt intresse för prästgårdarna och deras betydelse i ett större perspektiv väcktes. Amanuens Mary Dahlbacka och den hjälp som hon bidrog med i slutet av mina studier till teologie magister var av stor betydelse för mig i ett skede av livet där jag arbetade och studerade samtidigt. De fortsatta diskussionerna med professor Dahlbacka resulterade ett par år senare i en högre pastoralavhandling som var en kartläggning av prästgårdarna på Borgå stifts område. Tack Ingvar och Mary för ert stöd under min utbildningsväg i teologi.

Efter att jag en tid hade undersökt prästgårdstematiken blev det klart för mig att detta är en problematik med en

bredd som går utöver kyrkohistoria. Jag kontaktade professor Bernice Sundkvist och ställde frågan om det kunde vara möjligt att fortsätta mina studier inom praktisk teologi av den anledningen att mitt forskningsintresse hade anknytning till bland annat kyrkorätt, kyrkosociologi, kyrkohistoria, ekonomi och nationalekonomi. Efter en viss tids betänketid gav professor Sundkvist ett jakande svar. Jag vill tacka professor Sundkvist för att jag fick denna möjlighet och som efter en tid resulterade i att jag blev antagen som doktorand med praktisk teologi som huvudämne. Professor Bengt Kristensson Uggle blev vald till min andra handledare. Jag är innerligt tacksam Bernice och Bengt för den goda vägledning ni har gett och för de ord av uppmuntran som jag har fått på forskningens väg. Jag vill också tacka er seminariedeltagare i högre seminariet i praktisk teologi som har gett goda kommentarer vartefter som arbetet har framskridit. Varje gång som jag har kommit hem från seminariet har jag varit fylld av glädje och tacksamhet för det stöd ni har gett mig och för den goda atmosfären i seminariet och som på många sätt har varit professor Sundkvists förtjänst. Jag vill rikta ett stort tack till er alla och samtidigt önska välsignelse i de kommande seminarierna och i era värv i övrigt.

Det är också många andra personer som har bidragit till mina studier och till detta forskningsprojekt och jag ska nämna några i detta sammanhang. Lektor Birgitta Sarelin har varit ett gott stöd och samtalspartner under många år, ända sedan jag inledde mina studier i teologi och där Birgitta med säker hand lotsade mig på vägen till att kunna genomföra en guds-

tjänst på ett adekvat sätt. Tack Birgitta också för dina kommentarer som du gav vid ett antal seminarietillfällen. Teologie doktor Siv Lundström har läst mitt manuskript och gett mig värdefulla råd när det gäller grammatiken och ordvalen. Ett stort tack till dig Siv för arbetet och de råd du gav i övrigt kring tematiken. Lektor Sonja Vidjeskog som språkgranskade manuskriptet gjorde mig observant på de små detaljerna som resulterade i att helhetsintrycket förstärktes och förbättrades. Tack Sonja för de goda kommentarer du gav och för det goda samtalet vi hade kring manuskriptet. Till sakgranskarna docent Cecilia Wejryd och docent Sulevi Riukulehto vill jag framföra ett alldeles speciellt tack för de goda åtgärdsförslagen som möjliggjorde att nivån och kvaliteten på innehållet kunde höjas, förbättras och förtydligas. Era kommentarer och förbättringsförslag var välgrundade och med en positiv framtaning som gjorde att jag med glädje och förtröstan frimodigt kunde ta mig an redigeringsarbetet i en situation där tidtabellen var mycket stram. Och vid min sida hade jag hela tiden mina utmärkta handledare som gav mig råg i ryggen under de sista metrarna i redigeringsarbetet.

Övrig personal vid Åbo Akademi som har bistått mig i färdigställandet av avhandlingen vill jag också tacka, områdeschef Pia-Maria Kallio, forskningskoordinator Fredrik Karlsson, bibliotekarie Carola Bergman och forskningskoordinator Johanna Hedenborg har gett mig goda råd och instruktioner samt bistått med behövliga dokument. Det är välgörande att få jobba tillsammans med sådana proffs som ni är i era jobb. Ni gör ett viktigt arbete till fromma för akademins forskning. Jag

glömmer aldrig Pia-Maria när du ringde mig och meddelade att jag har blivit antagen som doktorand. Det var ett fint ögonblick i mitt liv, en dröm hade gått i uppfyllelse.

Bibliotekens fjärrlånetjänst har under dessa år varit synnerligen viktig för mig och det är främst två bibliotek vars tjänster jag har utnyttjat och som har betjänat mig på ett ypperligt sätt. Det är biblioteken i Jakobstad och Pargas. Jag vill rikta ett stort tack till personalen som sköter om fjärrlånen vid dessa bibliotek. Jag skulle inte ha klarat mig utan era insatser.

Domkapitlet med biskop Björn Vikström i spetsen har på många sätt haft en central roll i min forskning. Ett stort tack till dig Björn för att du gav mig rådet att avdela en del av mina forskningsresultat till en pastoralavhandling. På det sättet fick jag en del av min forskning färdigställd. Det har jag haft stor nytta av längre fram i forskningsprocessen. Notarie Clas Abrahamsson och vaktmästare Kjell Andersson tröttnade inte på mina ideligen återkommande frågor om bland annat situationen när det gäller boendeplikt. Nu är ni bägge två på pension, efter en lång arbetskarriär i kyrkans tjänst. Jag är mycket tacksam för den hjälp ni gav mig kring olika typer av detaljer gällande prästerskapet och prästgårdarna på Borgå stifts område.

Personalen ute i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna har bistått mig med värdefulla uppgifter om prästgårdar, prästgårdsförsäljninga samt en mängd andra detaljer som jag har behövt för att kunna färdigställa statistik. Jag har inte här möjlighet att tacka er var och en enskilt, men källförteckningen visar på de många kontakterna som vi har haft de senaste åren, ett stort tack till er alla. Samtalen och e-postkom-

munikationen som vi har fört har också i övrigt gett mig god insikt i församlingarna på Borgå stifts område. Biskop emeritus Erik Vikström och förutvarande notarien Gunnar Grönblom bistod mig genom att ställa upp på intervjuer gällande boendeplikt. Ni hade en speciell roll i stiftet under en tid av stor förändring. Tack Erik och Gunnar för ert gedigna stöd i denna process. Jag har också intervjuat en stor mängd andra personer som som av anonymitetsskäl inte kan nämnas vid namn. Men jag vill tacka er för de värdefulla synpunkter ni gav som svar på mina frågor om hur det är att bo i en prästgård.

Jag vill också tacka mina medarbetare i Väståbolands svenska och finska församling samt i Pargas kyrkliga samfällighet för att ni har haft överseende med mig i stunder av bristande koncentration. Jag känner mig stolt över att ha sådana medarbetare som ni. Byråsekreterare Susanne Kivekäs har korrekturläst mitt engelskspråkiga sammandrag och gett mig värdefulla kommentarer till skrivningen. Tack Susanne för dina välgrundade råd som förbättrade och förtydligade texten på många sätt. Vill också tacka er mina kära församlingsmedlemmar för de goda diskussioner vi har haft under de senaste åren. Ni har varit stor inspirationskälla till mig i arbetet och i min forskning.

Våra barn och mina syskon som finns på olika håll i landet har inte sett mycket av mig under de senaste åren. Jag vill tacka er alla för att ni tålmodigt har accepterat min forskningsiver i en situation där jag inte har haft tid med er på ett sätt som ni förmodligen skulle ha önskat. Likaså vill jag tacka mina svärföräldrar Antti och Mia för de goda samtalen under de år som gått.

Det är vår Himmelska Fader som har gett mig kraft och tankeförmåga till att kunna genomföra detta arbete och med en tillvaro som har varit fylld av såväl arbete som forskning. Det har varit välsignade och ibland mycket arbetsdryga dagar där jag har fått vandra på beredda vägar. Jag har haft förmånen att få gå tätt intill Jesus Kristus. Denna närhet har gett mig en god och stadig grund att stå på. Det har möjliggjort nya avstamp, nya nivåer och dimensioner.

Du min kära hustru Leila har varit mitt stöd och min klippa under alla dessa år. Du har kärleksfullt lyssnat på mina ibland långa utläggningar och låtit mig ta den tid som har krävts för att föra detta forskningsprojekt framåt och till en slutpunkt. Många gånger har jag varit mentalt frånvarande trots att jag i fysisk bemärkelse har funnits på plats. Jag har under ett oräkneligt antal kvällar suttit i min studiekammare, du har givit mig arbetsro.

Det är en ny tid som kommer att öppna sig efter att detta är fullbordat, det är i Guds händer hur det kommer att gestalta sig. Jag hoppas att jag kan kompensera på något sätt det som du Leila har gett mig under alla dessa år. Jag tillägnar min doktorsavhandling till dig.

Sagu den 16 februari 2018, på min 61-årsdag

Harry Sanfrid Backström

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROLOG	1
1. INLEDNING	9
1.1 Forskningsproblematik och forskningsuppgift.....	9
1.2 Tidigare forskning	11
1.3 Övergripande vetenskapsteoretiskt ramverk och epistemologisk ståndpunkt	18
1.4 Metodologi och material samt etiska överväganden	23
1.4.1 Metodologiska utgångspunkter	26
1.4.2 Material och metoder.....	40
1.4.3 Etiska överväganden	55
1.5 Begrepp	63
1.6 Disposition.....	86
2. PRÄSTGÅRDAR OCH PRÄSTGÅRDSLIV	91
2.1 Prästgårdarnas uppkomst och tiden fram till reformationen.....	92
2.2 Uppkomsten till prästgårdskulturen.....	106
2.3 Fortsättningen för prästgårdarna och prästerskapet de följande århundradena.....	120
2.4 Prästgårdslivet	134
2.5 Samhällsförändringarna.....	153

3. EN TID AV FÖRÄNDRING I KYRKA OCH SAMHÄLLE.....	163
3.1 Samhällsförändringen från och med ingången till 1970-talet.....	163
3.2 Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.....	169
3.2.1 Folkkyrkotanken.....	173
3.2.2 Medlemsantalet och antalet anställda i den evangelisk-lutherska kyrkan.....	188
3.2.3 Förändringar i antalet församlingar och förstörade verksamhetsområden.....	195
3.2.4 Samgångar och nya förvaltningsmodeller.	200
3.2.5 Nettoinvandring till Finland	206
3.3 Borgå stift.....	208
3.3.1 Församlingsverksamhet och församlingshem	218
3.3.2 Prästgårdsförsäljningar på Borgå stifts område:	226
1970-1983	226
1984-1990	229
1991-2012	230
<i>Sammanfattning</i>	233
4. FÖRÄNDRADE VERKSAMHETSVILLKOR FÖR PRÄSTGÅRDSKULTUREN.....	243
4.1 Ekonomin i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna.....	243
4.2 Lagstiftning i anslutning till prästgårdarna.....	253
4.3 Naturaförmån i form av tjänstebostad	266

4.3.1	Naturaförmånsbeskattningens förändring:	272
	1960-1973	272
	1970-1983	274
	1984-1990	277
	1991-2012	279
	<i>Perioden 1970-2012 som helhet</i>	282
	<i>Sammanfattning och diskussion</i>	289
4.4	Stiftets syn på boendeplikten	295
4.5	Förändringar i boendeplikt:	300
	1970-1983	301
	1984-1990	304
	1991-2012	307
	<i>Sammanfattning</i>	311
5.	DEN KULTURELLA OMVANDLINGSPROCESSENS BETYDELSE FÖR KYRKA, SAMHÄLLE OCH TEOLOGI.....	313
5.1	Prästfamiljens förändrade roll i församlinglivet och i samhället.....	313
5.2	Synliggörande av kyrkan och dess teologi med hjälp av prästgården.....	341
5.3	Prästgården som trygghets-, kontinuitetsskapande och omsorgsskapande arena	349
5.4	Prästgårdens teologi	360
6.	AVSLUTANDE DISKUSSION	371
6.1	Sammanfattning.....	371
6.2	Beslutsfattande kring prästgårdarna	379

6.3 Förändringsprocessen och dess kontext	391
6.4 Tre paradigim i prästgårdarnas historia.....	403
ENGLISH SUMMARY	411
EPILOG	415
<i>Sammanfattning</i>	432
<i>Helhetssyn saknas</i>	438
<i>En vision</i>	444
FÖRKORTNINGAR	451
KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	453
BILAGOR.....	511
BILDER, FIGURER OCH TABELLER	

PROLOG

Jag föddes 1957 i en liten by i Österbotten som heter Bäckby. Min hemförsamling var Esse församling, och min far Sanfrid var kyrkväktare där under många år vid sidan av jobbet som jordbrukare och byggnadsarbetare. I ungdomsåren hjälpte jag då och då min far i arbetet vid kyrkan. Jag dammsög och putsade silver samt klippte gräs vid kyrkan och på kyrkogården under sommarperioden. Församlingens prästgård, byggd 1870, stod mitt i kyrkbyn. Kyrkoherden bodde med sin familj i prästgården och dit for man för att hämta ämbetsbetyg eller för att delta i någon samling. Tack vare sin anställning i församlingen hade min far ett kontinuerligt samarbete och en kontinuerlig dialog med kyrkoherden, och prästgården blev på det sättet bekant också för mig. Jag fick konfirmandundervisning i prästgårdens sidobyggnad. Det var den gamla prästgården från 1780 som i folkmun kallades för församlingsstugan och fanns på samma tomt som huvudbyggnaden. Prästgården och prästgårdstunet var en del av församlingens kulturella miljö som jag internaliserade och tillägnade mig framför allt fram till tidpunkten för min konfirmation.

År 1980 byggdes ett församlingshem och så småningom förändrades prästgårdens roll och funktion. Kyrkoherdeämbetet och kanslifunktionerna fanns fortsättningsvis kvar i prästgården efter att församlingshemmet hade tagits i bruk. I mitten av 1980-talet fick församlingen en ny kyrkoherde och herden flyttade till prästgården med sin familj, men verksamheten i och kring prästgården fortsatte till stor del enligt invanda rutiner. Boendeplikten för kyrkoherden upphävdes 1996. Kyrkoherden

och hans familj flyttade ut från prästgården 2003. Kyrkoherde-
ämbetet och de övriga kanslifunktionerna hade också efter att
prästfamiljens flyttat från prästgården sin plats i prästgården.

Församlingshemmet revs 2008 på grund av omfattande
fuktskador. Planeringen av ett nytt församlingshem inleddes
kort efter att det gamla församlingshemmet hade rivits och oli-
ka alternativ till placering utreddes. Efter långdragna diskussio-
ner och utredningar beslöt det gemensamma kyrkofullmäktige
i Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet att det nya försam-
lingshemmet skulle byggas på samma tomt som det föregående
församlingshemmet. Det var invid åstranden och med kyrkan
på motsatta sidan av ån. När det nya församlingshemmet togs
i bruk i september 2014 flyttades kyrkoherdeämbetet och de
övriga kanslifunktioner dit. Prästgården som knutpunkt i för-
samlingslivet i centrum av Överesse by i Esse kommundel och
i Pedersöre kommun omspände åren 1870 till 2014. Den eran
avslutades i och med det nya församlingshemmet. Prästgården
hade inte längre en funktion som bostad, mötesplats, kansli och
arbetsplats.

Den 19 oktober 2008 blev jag prästvigd och Domkapitlets
första förslag till tjänstgöringsställe för mig var Bromarv för-
samling. Där hade man sålt prästgården redan 1997. Min hustru
och jag kunde inte vid den tidpunkten tänka oss att flytta till en
församling där det inte fanns en prästgård till förfogande. Det
var för oss en orimlig tanke. Det alternativ till bostad som re-
presentanter för församlingen föreslog för oss var inte på något
sätt realistiskt. På grund av dessa omständigheter var det lätt att
utesluta Bromarv som tänkbar tjänstgöringsort.

Som väl var hade Domkapitlet ett annat alternativ som visa-
de sig vara lämpligt för vår familj. Min första tjänstgöring som
präst blev som tillförordnad kyrkoherde i Houtskärs församling

långt ute i den Västabölandska skärgården. Jag inledde tjänstgöringen på Houtskär den 20 oktober 2008. Vi installerade oss i en helt ny miljö och på en ny boplatz och jag inledde mitt arbete som präst. Vi flyttade in i prästgården som var byggd 1874 på Antas lägenhet i centrum av Näsby i Houtskär. Ett nytt skede i livets äventyr kunde börja.

Vid årsskiftet 2008–2009 slogs församlingarna i västra delen av Åboland samman och jag fortsatte min tjänstgöring på Houtskär som tillförordnad kaplan i Västabölands svenska församling. Det var det namn som församlingen fick efter sammanslagningen. Församlingen bestod efter sammanslagningen av de tidigare församlingarna Pargas, Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö och församlingen delades i fyra kapellförsamlingar (Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö) samt ett församlingsdistrikt (Pargas).

Jag hade från mina hemtrakter burit med mig den uppfattningen att det var naturligt att prästen i församlingen var bosatt i församlingens prästgård. Men mycket snart märkte jag under diskussioner med prästkollegor i församlingen och i Borgå stift att detta med att vara bosatt i prästgård inte var alldeles självklart. Jag kom till nya insikter om detta att kyrkoherden eller *pastor loci* är bosatt i församlingens prästgård. Jag fick också frågan om det var dyrt att bo i prästgården. Det var en fråga som var mycket problematisk att svara på. Vad skulle jag jämföra med? Det fanns ju inga till sin utformning och storlek motsvarande bostäder på Houtskär. Platsen där prästgården stod var också i sig unik. Det fanns en stor nyfikenhet på hur vi hade det i prästgården. Om vi ordnade samling i prästgården i Houtskär så var den välbesökt. En del kom förmodligen explicit för att få en inblick i våra liv och i vår privata tillvaro. Det var en del av den offentliga uppgiften och rollen i närsamhället och som prästfamilj.

Utifrån de diskussioner som fördes fanns det en del människor som synbarligen trodde att vi bodde gratis i prästgården. När jag någon gång berättade att detta var en ordinär hyresbostad och att vi betalade så och så mycket i hyra tystnade den diskussionen. Det var ett stort hus på en fin plats, havet alldeles intill och en egen badhytt intill den lilla badstrand som endast vi förfogade över. Visst var ett paradiset? Visst var vi på ett sätt privilegierade, det var ju klart. Å ena sidan ville man ha en prästfamilj till orten och man var glad att det *lyste i prästgårdsfönstret*. Men å andra sidan väckte det irritation att tänka att prästen och prästfamiljen hade det så bra och att vi kunde bo så fint. Och ändå var boendestandarden inte särdeles hög, det fanns många tekniska brister i fastigheten. Men det var en oas för oss i en situation där Houtskär samtidigt var min första tjänstgöringsplats som präst. Det var en plats där församlingen och dess funktioner var lätta att överblicka med prästgård, församlingshem och kyrka alldeles intill varandra. Mitt arbetsrum fanns i prästgården och jag hade endast några hundra meter till kyrkan. Församlingshemmet var också på lämpligt gångavstånd. Det var en stor fördel att ha en gedigen bostad att komma till när tjänstgöringen inleddes och där skötseln av fastigheten inte vållade några större bekymmer. Det fanns en vaktmästare som bodde i huset bredvid i den så kallade arrendatorsbostaden och som tog hand om det mesta kring fastighetsskötseln.

I Västabolands svenska församling var kaplanerna i Iniö, Korpo, Houtskär och Nagu vid ingången till 2009 bosatta i prästgård. Det var endast i Pargas församlingsdistrikt som kyrkoherden inte var bosatt i prostgården. Prostgården som var byggd 1770 hade i tiden varit boställe för biskop och sedermera Finlands första ärkebiskop, Jacob Tengström. Kyrkoherden hade eget hus, och prostgården hade under en längre tid varit

uthyrd till andra tjänsteinnehavare i församlingen. Det fanns därtill en församlingspastor och en kaplan som tjänstgjorde i Pargas församlingsdistrikt. De bodde vid tidpunkten på annat håll, utanför församlingens område. Kaplansboställena för kaplanerna fanns inte kvar i den kyrkliga samfällighetens ägo. Ett av kaplansboställena hade man sålt 1987, och den prästgård som ursprungligen var avsedd för den andra kaplanen i församlingen hade brunnit ner till grunden 1996. Vid diskussioner med ett antal kyrkoherdar i Borgå stift ansågs det vara ovanligt att merparten av prästerna i Västabolands svenska församling var bosatta i prästgård.

Vi bodde två år i prästgården på Houtskär. Min hustru fick jobb på Kimitoön våren 2010 och jag fick tjänst som kaplan i Kimitoöns församling hösten 2010. Vi bosatte oss då i prästgården i Dragsfjärd. Prästgården är byggd på 1950-talet och helt annorlunda till sin karaktär jämfört med prästgården på Houtskär. Jag hann jobba ett och ett halvt år i Kimitoöns församling innan jag fick tjänsten som kyrkoherde i Västabolands svenska församling. Det innebar ännu en flyttning för oss. På våren 2012 flyttade vi in i prostgården i Pargas. Cirkeln som vi hade företagit i den åboländska skärgården och prästgårdarna där hade på detta sätt knutits samman. Befintliga prästgårdar på tre åboländska orter har på ett utmärkt sätt möjliggjort för mig att ta emot nya arbetsuppgifter. Det underlättade etableringen på orten och jag kunde inleda mitt arbete på ett smidigt sätt.

Jag blev hösten 2012 vald till ordförande för det gemensamma kyrkorådet i Pargas kyrkliga samfällighet. Som ordförande hade jag ett övergripande ansvar för den kyrkliga samfällighetens fastigheter, också för prästgårdarna. Prästgårdarnas vara eller icke vara diskuterades flitigt framför allt under det första året

av mitt ordförandeskap. Även prostgården i Pargas hade varit med på en lista över fastigheter som skulle säljas. Detta avstyrdes i och med att vi flyttade till prästgården och var beredda att betala en marknadsmässig hyra för boendet. Hyran var hög om man jämförde hyresnivån i förhållande till bostadens tekniska skick. Men samtidigt fanns det andra positiva värden som vi kunde njuta och ta del av. En stor tomt på cirka två ha på en lugn och avskild plats med många olika växter, träd och ett stort antal buskar. Allt detta var positivt och viktigt för oss och kompenserade till en del den höga hyran. Vi hade än en gång möjlighet att etablera oss i en ny prästgårdsmiljö. Prostgården låg avskilt från övrig bosättning med egen infart, men vi hade ändå stadscentrum på gångavstånd.

Att vi valde prostgården i Pargas som bostad möttes inte enbart med glädje i församlingen och den kyrkliga samfälligheten. Det fanns tjänstemän och en del förtroendevalda som inte var förtjusta över arrangemanget. De hade varit inställda på att prästgården skulle säljas. Den ansågs vara till förfång och det ansågs att den var dyr i drift. Inte ett ord nämndes om vilken kulturell skatt prostgården var. Det fanns förtroendevalda och också en del tjänstemän som inte ens visste vilken betydelse prostgården hade haft under gångna tider.

Jag och min hustru har sett prästgårdslivet ur olika perspektiv på tre olika prästgårdar och vad det innebär i såväl positiv som negativ bemärkelse. Vi har bildat oss en personlig uppfattning om hur det är att bo på en prästgård. Vi har på nära håll tagit del av olika uttalanden och lyssnat till olika åsikter och tankegångar kring prästgårdarna. Det har förekommit röster som har haft åsikter om boendet i prästgård på det personliga planet. Det har varit officiella uttalanden av tjänstemän och förtroendevalda. Det har också funnits uttalanden av församlingsmedlem-

mar som har uttryckt sin åsikt om detta med prästgårdar och prästgårdsboende.

För närvarande (februari 2018) är vi inte bosatta i en prästgård. Den boendeort som jag har valt tillsammans med min hustru är en kompromiss. På den ort där vi är bosatta finns inte en lämplig prästgård att hyra. Valet av boendeort och boendeform är inte till alla delar en idealisk lösning. Vi har blivit tvingade till denna lösning för att möjliggöra en rimlig arbetsväg i och med att våra arbetsplatser finns i två olika kommuner med stort avstånd mellan orterna. Det innebär också att jag inte är bosatt på den församlings område som jag är ledare för. Detta är problematiskt och inte eftersträvansvärt men just nu är detta den möjlighet som står till buds för oss.

1. INLEDNING

1.1 Forskningsproblematik och forskningsuppgift

Antalet prästgårdar i församlingarnas och de kyrkliga sälligheternas ägo i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har minskat dramatiskt under de senaste årtiondena. I Borgå stift har förändringen varit likartad som i kyrkans övriga stift. Användningen av prästgårdarna i församlingarnas verksamhet har också förändrats och prästerna bor inte i prästgårdar i samma utsträckning som tidigare.¹ Samtidigt har prästgårdarnas betydelse i samhället minskat.² Denna kulturella omvandling har inte endast betydelse för prästgårdarna, utan påverkar också den evangelisk-lutherska kyrkan i ett vidare perspektiv. Jämsides med detta har det finländska samhället, såväl lokalt som nationellt, förändrats och delvis också differentierats.³

Prästgårdarna har varit en integrerad del av den förändring som har skett under de senaste årtiondena. Syftet med undersökningen är att beskriva och kartlägga den förändring och omvandling som inneburit att antalet prästgårdar reducerats kraftigt och att samtidigt försöka förklara varför denna omvandling har skett och väcka frågor om vilka konsekvenser den haft och kan tänkas få. Följande forskningsfrågor driver studien framåt: Hur ser förändringen ut? Vad har bidragit till omvandlingsprocessen? Vilka faktorer har bidragit till att denna förändring har skett? Vilka konsekvenser medför förändringen? Vilken bety-

¹ Bilagorna 1–3, 26.

² Backström 2008, 2014, 2015, 2016, 2017; Se bilaga 1 samt bilaga 3.

³ Se kapitel 2.5 och 3.1.

delse har omvandlingen för prästgårdskulturen i Borgå stift och i förlängningen för teologi och samhälle?

För att kunna besvara ovanstående frågor har jag valt att belysa forskningsproblemet ur ett flertal perspektiv. Hur har jag valt dessa perspektiv? Jag har valt perspektiven utifrån de insikter jag har fått kring forskningsproblemet via min tjänst som kyrkoherde och via boende i prästgård. Den insikt som jag fick via boende och tjänsteutövande hjälpte mig att utforma inledande perspektiv till problemområdet.⁴ Perspektiven har utvecklats över tid och fördjupats med hjälp av läsning av tidigare forskning kring denna tematik. Jag har valt att avgränsa undersökningen till att gälla situationen i Borgå stift. I avgränsningen av forskningsproblemet har jag utgått från det stift som jag känner bäst till bland annat tack vare min tjänst och via en del mindre studier som jag har genomfört kring prästgårdar på Borgå stifts område.⁵

Med mina forskningsresultat vill jag bidra till en dialog kring församlingarnas, församlingens och religionens förändrade betydelse för den enskilda medborgaren i dagens samhälle.⁶ Undersökningen kan också ses som ett led i en vidare diskussion kring de förändringar vad gäller värdegrund och ökad pluralism som präglar samhället som helhet.⁷

I följande delkapitel presenteras tidigare forskning inom problemområdet.

⁴ Se prologen.

⁵ Se källförteckning.

⁶ Kirkon tutkimuskeskus 2016, 408–410.

⁷ Kirkon tutkimuskeskus 2016, 407; Sohlberg & Ketola 2017, 24–25.

1.2 Tidigare forskning

I Finland och i Sverige samt i övriga delar av Norden har det endast i mindre utsträckning genomförts vetenskaplig forskning kring avvecklingen av prästernas boende i prästgård i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna på det sätt som frågeställningen i undersökningen är formulerad.⁸ Avvecklingen av prästgårdsboendet och den kulturella förändringsprocess som har skett med anledning av detta har berörts främst i ett antal publikationer av senare datum. Undersökningar kring prästgårdar har inte utförts med en avgränsning så att det skulle gälla Borgå stift som en helhet, endast gällande enstaka prästgårdar på Borgå stifts område.⁹

I detta kapitel redogörs för en del av den litteratur som används i undersökningen. Upplägget är i form av en genomgång och redogörelse kapitelvis för den litteratur som i första hand används vid skrivningen. Det finns litteratur som används enbart i ett kapitel men det finns också litteratur som överlappar och återfinns i flera kapitel men utifrån ett annat perspektiv eller så att litteraturen belyser en annan forskningsfråga. I övrigt hänvisas till noter och källförteckning.¹⁰

I den historiska och kyrkohistoriska tillbakablicken använder jag mig av flera olika typer av studier. Tillbakablicken bildar ett relativt långt avsnitt i undersökningen och ger möjlighet att på ett mångsidigt sätt belysa prästgårdarnas funktion och betydelse.

⁸ Förståelse för frågeställningen skapades bland annat genom att rikta specifika frågor kring denna problematik till företrädare för församlingar och kyrkliga samfälligheter. Personer som har intervjuats benämns i brödtext och noter för informanter.

⁹ Till exempel Remmer, Christina 1986. *Prästgårdar på Åland. Byggnadshistoriska studier*.

¹⁰ Det handlar framför allt om populärvetenskapliga publikationer och artiklar samt ett antal dissertationer som berör ämnesområdet.

Den sätter in prästgårdarna i den kontext där de som institution bildats och fungerat och ger underlag till en reflektionsgrund inför den analys som görs utgående från källmaterialet.¹¹ För det första handlar det om tidigare forskning där det främsta intresset har varit att redogöra för prästgårdarna och prästgårdslivet i äldre tider samt delvis något om de förändringar som har skett kring prästgårdarna de senaste åren. Sven-Åke Selander et al. kom 2012 ut med en undersökning med titeln *Prästgårdar och prästgårdsliv i Lunds stift 1850–2011*, där prästgårdarna i Lunds stift presenteras ur ett historiskt och aktuellt perspektiv.¹² Knapas et al. har i sitt verk *Suomalaiset pappilat – Kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa*, som utkom 2009, undersökt prästgårdar ur ett finländskt historiskt perspektiv.¹³ I studien *Svenska prästgårdar* beskriver Martin Giertz rikssvenska prästgårdar ur ett kulturarvs-, trädgårds- och byggnadsvårdsperspektiv. I verket framläggs ur generell synvinkel orsaker till att prästgårdarna har avfolkats de senaste årtiondena.¹⁴ Anu Soikkeli har i sin doktorsavhandling undersökt prästgårdar i den evangelisk-lutherska kyrkan ur ett kulturhistoriskt och byggnadstekniskt perspektiv.¹⁵ Matti Salomäki har ur byggnadsteknisk synvinkel utfört en kartläggning av prästgårdarna i gamla Vasa län från 1700-talets början och fram till 1920.¹⁶ Solveig Widén har i ett antal artiklar redogjort för prästgårdslivet och ur ett flertal perspektiv men främst med avgränsning till finländska förhållanden.¹⁷ Gerd Reimers har i sitt verk *Lärdom och idyll – Prästgården som bildningsmiljö* be-

¹¹ Se kapitel 1.5 och kapitel 2.

¹² Selander Sven-Åke & Selander Gunilla & Alenäs Stig 2012.

¹³ Knapas Marja Terttu & Heikkilä Markku & Ävist Timo 2009.

¹⁴ Giertz 2009.

¹⁵ Soikkeli 2000. *Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus, osa I ja II*.

¹⁶ Salomäki 1994. *Vaasan läänin vanhat pappilat 1700-luvulta 1920-luvulle*.

¹⁷ Se Widén 1979, 1994, 1996 och 1998.

skrivit livet på prästgårdarna och hur det gestaltade sig i äldre tider.¹⁸ Begreppet tjänstebostad används synonymt med termen prästgård i undersökningen. Det fanns också tjänstebostäder för andra yrkesgrupper i samhället.¹⁹ Fredrik Thisner har i ett par artiklar undersökt det militära indelningsverket i det svenska riket under 1700-talet och de tre första årtiondena av 1800-talet och där tjänstebostäderna fyllde en given funktion och fungerade ur ekonomisk synvinkel enligt likartade premisser som för prästerskapet.²⁰ Hilding Pleijel myntade begreppet prästgårdskultur. I verket *Svensk lutherdom. Studier i luthersk fromhet och svensk folkkultur* ges en inblick i bildandet av de första evangeliska prästhemmen i det svenska riket.²¹

För det andra handlar det om forskning där fokus har varit främst på individnivå, på prästen, prästfrun och prästfamiljen. Om detta temaområde har det publicerats ett flertal verk som på olika sätt anknyter till temat, bland annat i fråga om prästfruns centrala roll i församlingslivet och kring prästens uppgifter. I den antologi som Ulrika Lagerlöf Nilsson och Birgitta Meurling är redaktörer för och som utkom 2015 och bär titeln *Vid hans sida: svenska prästfruar under 250 år - ideal och verklighet* redogörs för rollen som prästfru respektive biskopinna och hur livet har gestaltat sig för dem i praxis och teori från slutet av 1700-talet och fram till nutid.²² Doris Riemann har i sin doktorsavhandling undersökt prästfruliv i Landeskirche Hannover under 1900-talet fram till början av 1970-talet i ljuset av den

¹⁸ Reimers 1993.

¹⁹ Se kapitel 1.5.

²⁰ Thisner 2008, 31–46. *Det senfeodala resurssystemet och den agrara revolutionen – några uppslag inför en studie av indelningsverket 1721–1833*; Thisner 2011, 1–15. *Indelta inkomster: En studie av befälets indelning vid Upplands och Västerbottens infanteriregemente 1721–1833*.

²¹ Pleijel 1944.

²² Lagerlöf Nilsson & Meurling 2015A.

socialtekniska moderniseringsprocess som var en del av strukturuomvandlingen i det tyska samhället och i den protestantiska kyrkan i Tyskland. Doktorsavhandlingen har beröringspunkter med situationen i Finland och prästfruarnas inträde på arbetsmarknaden under den period som undersökningen omfattar, perioden 1970–2012.²³ Den förändring som skedde i prästfruarnas uppgifter och roll i anslutning till prästgårdarna var en följd av den strukturuomvandling som skedde i det finländska samhället med start från mitten av 1900-talet. Förändringsprocessen och strukturuomvandlingen utmynnade så småningom i det finländska välfärdssamhället av den karaktär som samhället har på 2010-talet.²⁴ Ett något annorlunda perspektiv ger den antologi som Boel Hössjer Sundman är redaktör för och bär titeln *Äntligen stod hon i predikstolen!: historiskt vägval 1958* och behandlar bland annat ledarskap samt prästvigda kvinnors syn på sin yrkesroll, och om vad Svenska kyrkans beslut att kvinnor kunde bli präst betyder för kyrka och samhälle. Denna tematik berörs endast ytligt i undersökningen men den finns ändå med som reflektionsgrund i anslutning till problematiken kring prästgårdarna.²⁵ Birgitta Meurlings doktorsavhandling från 1996 utgörs av en etnologisk studie av prästfruars könskonstituering och ger ytterligare ett bidrag till förståelsen av prästfruarnas situation i församlingarna.²⁶ Prästens funktion i det agrara samhället är temat för Carin Bergströms doktorsavhandling i historia. Undersökningen är avgränsad till Oland-Frösåkers

²³ Riemann 2014. *”Ich habe gedacht, ich bin ihresgleichen und dann war ich immer ganz jemand anderes”*: das Leben von Pfarrfrauen in der hannoverschen Landeskirche bis Anfang der 1970er Jahre im licht sozialtechnischer Modernisierung.

²⁴ Se kapitel 3.1.

²⁵ Hössjer Sundman 2008A.

²⁶ Meurling 1996.

kontrakt i ärkestiftet i Sverige och behandlar främst prästernas världsliga åligganden.²⁷ Ralf Norrman har undersökt frågeställningar kring präster och prästänkor i ett flertal publikationer och till en del med avgränsning till Uppsala stift.²⁸

För det tredje handlar det om forskning som redogör för kyrkans och den samhälleliga förändringen från medeltid och fram mot de första årtiondena på 1900-talet.²⁹ Heikki Ylikangas har i ett par verk undersökt olika brytningspunkter i det svenska rikets historia samt ur ett finländskt perspektiv fram till 2000-talets första årtionde och ger ett viktigt bidrag till förståelsen av de historiska processer och som prästgårdarna har varit en del av.³⁰ Thomas Lindkvist och Maria Sjöberg har undersökt det svenska samhället från 800-talet och fram till de första årtiondena under 1700-talet och visar samtidigt på hur kyrkan förändrades under denna period.³¹ Eino Murtorinne har ur ett kyrkohistoriskt perspektiv undersökt kyrkan i Finland under 1800- och 1900-talet.³² Herman Lindqvist har i sitt verk som publicerades 2013 skildrat det svenska riket under den period när Finland var en del av det svenska riket. Verket har använts i begränsad utsträckning i undersökningen, främst som komplettering till vetenskapliga studier och tillsammans med olika typer av kyrkorättsliga dokument.³³

²⁷ Bergström, Carin 1991. *Lantprästen: Prästens funktion i det agrara samhället 1720–1800: Oland-Frösåkers kontrakt av ärkestiftet.*

²⁸ Se Norrman 1970, 1993 och 2004.

²⁹ Se till exempel Ekström 2011. *Svenska kyrkan - historia, identitet, verksamhet och organisation.*

³⁰ Ylikangas 1999. *Väkiwallasta sanan valtaan. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin*; Ylikangas 2007. *Suomen historian solmukohdat.*

³¹ Lindkvist & Sjöberg 2009. *Det svenska samhället 800–1720. Klerkernas och adelns tid.*

³² Se Murtorinne 1977 samt 2000A–B.

³³ Lindqvist 2013. *När Finland var Sverige. Historien om de 700 åren innan riket sprängdes*; Bland annat landskapslagar.

Hannu Välimäki, Pekka Leino och Hannu Juntunen har med sina undersökningar ur ett kyrkorättsligt perspektiv redogjort för förändringarna på denna punkt i det svenska riket samt i Finland. Studierna bidrar till ökad förståelse för den juridiska kontext som prästgårdarna har varit en del av samt vid bildande av en uppfattning över statsförfattningens framväxt i Finland.³⁴

I kapitel tre och fyra utgör merparten av källmaterialet av olika typer av statistiskt material samt till en del översiktsverk som har publicerats av Kyrkans forskningscentral.³⁵ Men det finns studier som ansluter till kapitlet. Henrik Meinander har i ett flertal verk undersökt Finland ur ett samhällsperspektiv under den senare delen av 1900-talet och det första årtiondet av 2000-talet.³⁶ I kapitlet ingår också ett avsnitt om folkkyrkan och det är ett väl beforskat tema. I Sverige har forskning bedrivits inom denna tematik i större utsträckning jämfört med forskning inom samma problemområde i Finland. Det har inom denna tematik publicerats undersökningar i form av antologier, monografier och artiklar. Till exempel forskare som Thomas Ekstrand, Björn Vikström, Jan Eckerdal, Patrik Hagman, Bengt Kristensson Uggla och Fredrik Modéus har undersökt folkkyrkan som begrepp ur ett flertal synvinklar. Begreppet är inte centralt i undersökningen men det är förvisso en del av den kontext som prästgårdarna har varit och är en del av. Delkapitlet ger ett tilläggs perspektiv till undersökningen.³⁷

³⁴ Välimäki 2002, Leino 2005 och Juntunen 2008.

³⁵ Det är översiktsverk som utkommer vart fjärde år på uppdrag av evangelisk-lutherska kyrkan och som innehåller analys över förändringarna i kyrkan och med tillhörande statistik.

³⁶ Se Meinander 1999, 2006, 2012 och 2014.

³⁷ Ekstrand 2002, 2008, 2010; Vikström 2008; Eckerdal 2012; Hagman 2013; Kristensson Uggla 2012B; Modéus 2015.

I kapitel fem undersöks den kulturella och samhälleliga omvandlingsprocessen kring prästgårdarna och dess betydelse för kyrka och samhälle. Kapitel sex utgörs av en avslutande diskussion kring en del av det som framkommit i undersökningen. Isolde Karle har i en artikel och med utgångspunkt i prästens professionalitet och situationen i den tyska evangelisk-lutherska redogjort för vilka krav medlemmarna ställde på prästen och prästfamiljen och hur detta förändrades över tid.³⁸ Ett närliggande tema är Kirsten Donskov Felters doktorsavhandling. Donskov Felter har undersökt danska prästers syn på att tjänstgöra som präst utifrån ett kall jämfört med att betrakta det som ett vanligt jobb.³⁹ Anders Bäckström har i sin artikel med titeln *Religion mellan det privata och offentliga - om religion och välfärd* undersökt den förändring som har skett i samhället och med religionen i ett gränsområde mellan det privata och offentliga och där mångkulturalismen samtidigt har fått ökat fotfäste.⁴⁰

Merparten av den tidigare forskningen som presenterats ovan har endast berört prästgårdarna indirekt och utgör på så sätt en del av de omgivningsfaktorer som prästgårdarna har varit en del av och är inlemmade i. Forskningsfältet ter sig därför sparsamt med tanke på den forskningsproblematik som har beskrivits.⁴¹

I följande delkapitel redogör jag för den övergripande epistemologiska ståndpunkten som har tagits och det vetenskapsteoretiska ramverket för undersökningen.

³⁸ Karle 2009.

³⁹ Donskov Felter 2010. *Mellem kald og profession*.

⁴⁰ Bäckström 2013.

⁴¹ Se kapitel 1.1.

1.3 Övergripande vetenskapsteoretiskt ramverk och epistemologisk ståndpunkt

Forskningens inriktning, perspektiv samt teoretiska ram i undersökningen med titeln *Prästgårdens ekonomi, kultur och teologi* är en del av ämnet praktisk teologi. Undersökningen har tvärvetenskapliga drag med bland annat inslag från kyrkohistoria, kyrkosociologi, kyrkorätt, statsvetenskap och nationalekonomi.⁴² I och med att undersökningen till sin karaktär och sitt innehåll är tvärvetenskaplig och det därför sker paradigmskridande i fråga om metodval är det på sin plats att relativt utförligt beskriva den teoretiska ramen samt den övergripande epistemologiska ståndpunkten som jag har antagit i undersökningen.⁴³

Valet av teoretisk ram har implikationer på hur vi antar och godkänner olika utsagor och källmaterial som underlag för den analys som ska utföras.⁴⁴ Valet av teoretisk ram anknyter egentligen i grunden till frågan om på vilket sätt kunskap uppkommer. Det betyder att ställning tas till de epistemologiska grundpremisserna och som i sin tur har implikationer på vilken eller vilka metoder som används vid genomförandet av undersökningen.⁴⁵

⁴² Undersökningen kunde även ha utförts inom ramen för andra discipliner, men jag valde att undersöka problematiken företrädesvis ur ett praktiskt teologiskt perspektiv. Det finns också inslag från lokalhistoria och prästgårdarna är samtidigt en del av kulturarvet i samhället.

⁴³ Se Kuhn 1979 och Polkinghorne 1998 kring begreppet paradigm. Det var Thomas Kuhn som ur ett vetenskapsteoretiskt perspektiv myntade och tog i bruk begreppet *paradigm* i verket *The Structure of Scientific Revolutions* från 1962.

⁴⁴ Jag har valt att plädera för en etnografisk utgångspunkt i min forskning.

⁴⁵ Se till exempel Kvale & Brinkmann 2014, 69.

Forskningsansatsen är i huvudsak kvalitativ.⁴⁶ Enligt John McLeod är kvalitativ forskning att registrera och utforska mening-
en och betydelsen av mänsklig erfarenhet. Vidare säger McLeod
att om den kvalitativa forskningen genomförs med hög grad av
integritet kan det resultera i en unik inlärningsprocess för fors-
karen och för mottagaren/mottagarna av den nya informationen
och kunskapen.⁴⁷ McLeod framhåller att det primära målet med
kvalitativ forskning är att utveckla förståelse för hur världen är
konstruerad.⁴⁸ I undersökningen finns också kvantitativa inslag.⁴⁹

I min epistemologiska ståndpunkt och grundhållning över
hur kunskap uppkommer anknyter jag till Swinton och Mowat
som utgår från John McLeod. Kunskap uppkommer på tre olika
sätt vid kvalitativ forskning.⁵⁰

1. kunskap om andra personer eller grupper
2. kunskap om det aktuella fenomenet
3. reflexiv kunskap

⁴⁶ Hur definieras kvalitativ forskning? Alvesson & Sköldberg 2008, 17 använder sig av Denzin & Lincoln 2005B, 3 formulering vid definiering (översättning Alvesson & Sköldberg):

”Kvalitativ forskning är en kontextbunden verksamhet som placerar betraktaren i världen. Den består av en uppsättning tolkande, materiella praktiker som gör världen synlig. Dessa praktiker omvandlar världen så att den för jaget blir en serie representationer, bl.a. fältanteckningar, intervjuer, konversationer, fotografier, inspelningar och minnesanteckningar. På den här nivån har den kvalitativa forskningen en tolkande, naturalistisk syn på världen. Detta betyder att kvalitativa forskare studerar saker i deras naturliga omgivning och försöker förstå, eller tolka fenomen utifrån den innebörd som människorna ger dem”; Denzin & Lincoln 2011B, 3. I den fjärde upplagan är definitionen av vad kvalitativ forskning är densamma som i den tredje upplagan.

⁴⁷ McLeod 2001, viii.

⁴⁸ McLeod 2001, 2.

⁴⁹ De kvantitativa inslagen i undersökningen består bland annat av numeriska data kring prästgårdsförsäljningar, boendeplikt, naturaförmånsbeskattning samt data gällande församlingarnas förändrade ekonomi under perioden 1970-2012. De kvantitativa uppgifterna presenteras huvudsakligen via figurer och tabeller.

⁵⁰ McLeod 2001, 3 samt Swinton & Mowat 2006, 33.

Kunskap om andra personer eller grupper (1) har i denna forskningsansats att göra med prästerskapets förändrade situation och prästgårdarnas förändrade roll i samhället.⁵¹ *Kunskap om det aktuella fenomenet* (2) har att göra med prästgårdskulturens förändring och omvandling. Den kunskapskällan är intimt förknippad med föregående kategori. Det handlar om att bilda sig en uppfattning om, en förståelse av vad som har hänt och intentionerna, avsikterna bakom det som har hänt. *Den reflexiva kunskapen* (3) tar sin startpunkt i den praktisk teologiska reflektionen där prästerskapet och prästgårdskulturen ligger i ett korsdrag mellan kyrka och samhälle. Vid uppbyggnaden av den reflexiva kunskapen har jag vänt mig inåt mot mina egna förståelseprocesser och erfarenheter. Jag strävar till att skapa en bild, en förståelse av de teologiska, kyrkosociologiska, kyrkorättsliga, ekonomiska, nationalekonomiska, kulturella samt i viss mån politiska förändringar som har skett över tid i kyrka och samhälle.⁵²

Men vad betyder egentligen förståelse i detta sammanhang? Om jag ska förstå den stora kulturella omvandlingsprocess som har skett kring prästgårdarna under drygt fyra årtionden är jag tvungen att bilda mig en uppfattning om avsikten, ändamålet samt eventuella intentioner med dessa förändringar.⁵³ Det betyder att jag i undersökningen inte kommer att framlägga orsaksförklaringar utan ändamålsförklaringar. Vad menar och avser jag med det? Det betyder att när beslut har tagits så har beslutsfattarna eller varför inte den enskilda prästen eller prästfamiljen haft en avsikt, ett ändamål eller annorlunda uttryckt en intention med sitt handlande. Det kan var fråga om strävan att uppnå

⁵¹ Se kapitel 1.5 och definition över begreppet prästgård.

⁵² Se prologen och McLeod 2001, 4.

⁵³ Holte 1984, 171; Føllesdal & Walløe & Elster 1990, 155–157.

ett enskilt mål, men det kan också vara fråga om ett mönster i samhället eller i det sammanhang som de som är involverade i processen är delaktiga av.⁵⁴ Detta mönster eller denna modell har man eventuellt eftersträvat och inordnat sig i utan att i alla lägen och till alla delar närmare reflektera över vad som ligger bakom tankegångarna, motiveringarna, tillvägagångssättet och beslutsfattandet.⁵⁵

Ordet *paradigm* är ett grekiskt låneord i engelskan som betyder *exempel* eller *modell*.⁵⁶ Kuhn avsåg att begreppet paradigm syftade på de landvinningar som ett vetenskapssamfund tillämpar för en viss tid i sitt arbete.⁵⁷ Norman K. Denzin och Yvonna S. Lincoln definierar ett paradigm som grundläggande uppsättningar av övertygelser som styr och vägleder vid olika typer av åtgärder.⁵⁸ Begreppet modell förknippas med ett sätt att tänka, ett mönster som man utgår ifrån och som är allmänt accepterat, åtminstone för en viss tid.⁵⁹ Det accepterade tillvägagångssättet (samfundets paradigm) behövs som stöd för att det ska vara möjligt att rättfärdiggöra vissa beslut utan att det är nödvändigt att i alla lägen motivera varför man gör på ett visst sätt. Inom vetenskapen medför ett ikraftvarande paradigm att ett visst resonemang, tillvägagångssätt eller en viss beslutsfattandemodell är allmänt accepterad. Däremot väcker ett avvikande sätt motstånd

⁵⁴ Se kapitel 6.

⁵⁵ Se Kuhn 1979, 31 för resonemanget kring modeller och mönster; Holte 1984, 170–171; Føllesdal & Walløe & Elster 1990, 155–157; Grenholm 2006, 185; Kjörup 2009 & Torhell, 149.

⁵⁶ Kjörup 2009, 97.

⁵⁷ Kuhn 1979, 11; Se också Polkinghorne 1998, 11, 19 och Kjörup 2009, 94.

⁵⁸ Denzin & Lincoln 2005C, 183.

⁵⁹ Noreen & Warberg 1944, 250. Jämför begreppet *paradigmatisera, undervisa genom att uppställa mönster*; Kuhn 1979, 31.

i vetenskapssamfundet.⁶⁰ Dessa premisser gäller inte enbart för ett vetenskapssamfund utan kan också tillämpas för andra typer av processer i organisationer av olika slag. Den modell som används i förståelseprocessen (vid tolkningen) kan vara *analog*, till exempel i form av en karta eller ritning. Det kan också vara en *fysisk* modell till exempel i form av en modell av ett hus i skalan 1:50. Inom matematiken används dessutom *abstrakta* modeller för att beskriva ett problem av något slag.⁶¹ Modellen kan därtill vara av *symbolisk* karaktär, till exempel när en konstnär vill beskriva ett fenomen, syfte eller en tanke med hjälp av en bild.⁶²

Det kan också kallas för en *situationens* eller *kontextens paradigm* som var gällande vid tidpunkten för planeringen, beslutsfattandet eller verkställandet av beslutet. Søren Kjørup använder uttrycket *situationism* där han utgår från den amerikanska vetenskapsteoretikern Donna Haraway som använder begreppet *situated knowledge*. Kjørup resonerar enligt följande utgående från begreppet:

Med den beteckningen [situationism] vill jag peka på varje form av kunskap är något som utspelas – kommuniceras – i en konkret situation, under vissa villkor och vid en bestämd tidpunkt. En utsaga om världen är i viss mening alltid svar på en bestämd fråga som ställs av bestämda skäl utifrån bestämda förutsätt-

⁶⁰ Alvesson 2014, 28. Det kan förutom motstånd också vara fråga om en så kallad paradigmatisks inkommensurabilitet (oförenlighet). Det visar bland annat på svårigheten med att kunna kommunicera mellan olika paradigm. Vad som avses är att trots att det finns en ambition om att kunna tolka och förstå olika perspektiv så har bland annat det källmaterial man använder sig av vid tolkningen i sig en laddning och innehåller paradigmatisks antaganden.

⁶¹ Blom et al. 2014, 3.

⁶² Uusikylä 1992, 124–125. Se till exempel symboliken i Lennart Segerstråles konstverk *Hjärtats härolder* (1966).

ningar – och naturligtvis av människor till människor. Eller man kan säga att varje utsaga om världen är ett led i en diskussion, vilket återigen betyder att kunskap inte är ett individuellt utan ett socialt och kulturellt fenomen.⁶³

I följande delkapitel lägger jag fram de metodologiska utgångspunkterna samt de metoder jag har använt mig av. Därutöver ingår i kapitlet de etiska överväganden som jag har gjort inom ramen för undersökningen.

1.4 Metodologi och material samt etiska överväganden

David Fetterman definierar etnografin som *konsten och vetenskapen om att beskriva en grupp eller en kultur*.⁶⁴ Vi återkallar till minnet frågeställningen i undersökningen nämligen att förstå det komplexa och mångfacetterade i den stora kulturomvandling som har skett under drygt fyra årtionden kring prästgårdarna. Det finns därför behov av ett diversifierat förhållningssätt till problematiken och det källmaterial som står till förfogande i undersökningen. Med ett sådant utgångsläge blir ett avstamp i etnografin logisk och användbar i undersökningen.⁶⁵ Etnografin ger stor frihet i att utföra observationer och analyser av det fenomen som studeras.⁶⁶ Jag är personligen involverad i problem-

⁶³ Kjørup 2009, 24.

⁶⁴ Fetterman 1989, 11 citerad i Alvesson & Sköldberg 2008, 177; Fettermans ord i originalutgåva, något utvidgad: "Ethnography is the art and science of describing a group or culture. The description may be of a small tribal group in some exotic land or a classroom in middle-class suburbia."

⁶⁵ Se också Denzin & Lincoln 2005B, 16–17; Tedlock 2005, 467; Alvesson & Sköldberg 2008, 177; Alvesson 2014, 42.

⁶⁶ Se också Grenholm 2006, 116–117; Alvesson & Sköldberg 2008, 179.

området och är på det sättet nära vid skapande av förståelse för forskningsproblematiken.⁶⁷

Etnografien har av forskarsamhället indelats i olika inriktningar och vad som har avsetts med begreppet etnografi. Genomförandet av etnografiska undersökningar har förändrats över tid.⁶⁸ Det arbetsätt jag använder i undersökningen kan beskrivas på olika sätt. För det första följer genomförandet en teoretisk ram som utgår från induktiv etnografi.⁶⁹ För det andra har Denzin och Lincoln en intressant formulering som de kallar för *experimentell, reflektiv etnografi* och det är möjligt att också beskriva mitt sätt att arbeta så. Mitt sätt att bearbeta undersökningens källmaterial har starka inslag av reflexiv tolkning.⁷⁰ Triangulering är en metod som förespråkas inom etnografien.⁷¹ Utgående från Denzin och Lincoln är triangulering inte ett verktyg för att säkerställa validiteten i en undersökning utan ser det mera som ett alternativ i forskningsprocessen för att säkerställa en djup förståelse av de fenomen som studeras.⁷² Genom att använda multipla metoder i undersökningen bildas en större bredd och djup i det underlag som jag har till förfogande i de olika skedena av förståelseprocessen och tolkningen.⁷³ Det kan problematiseras huruvida undersökningsprocessens gestaltning till alla delar egentligen är fråga om triangulering. Det andra alternativet är att jag vid analysen närmar mig problematiken och

⁶⁷ Se prologen.

⁶⁸ Denzin & Lincoln 2005A, xvi; Denzin & Lincoln 2005B, 14–16; Alvesson & Sköldberg 2008, 177–183.

⁶⁹ Alvesson & Sköldberg 2008, 183–186.

⁷⁰ Denzin & Lincoln 2005A, x.

⁷¹ Fetterman 1989, 89–92; Alvesson & Sköldberg 2008, 179; Denzin & Lincoln 2011B, 5.

⁷² Denzin & Lincoln 2011B, 5.

⁷³ Denzin & Lincoln 2005B, 5; Denzin & Lincoln 2011B, 5.

frågeställningarna i form av tillvägagångssätt när man betraktar en kristall.⁷⁴

Enligt Laura L. Ellingson begränsas tänkandet när man använder sig av termen triangulering i forskningsprocessen. Egentligen handlar det om att närma sig frågeställningarna från olika håll och riktning ungefär på samma sätt som när man betraktar en kristall. Det är teoretiskt sett en tredimensionell modell som eftersträvas i arbetet.⁷⁵ Laurel Richardson och Elisabeth Adams St. Pierre argumenterade redan 2005 för en forskningsprocedur vid analys och reflektion som har likheten med hur man gör när man betraktar en kristall.⁷⁶ Analysen av källmaterialet är enligt denna definition en *kristalliseringsprocess*, multidimensionell och inte den tvådimensionella process eller metod som triangulering är. Källmaterialet har formen av en kristall där vi ser på det fenomen som man studerar och använder sig av material som har varierande form och utseende. Källmaterial av olika slag är på detta sätt uttryckt multidimensionella. Samtidigt ger källmaterialet möjlighet till olika perspektiv i förhållande till det problem som studeras. Avsikterna vid produktionen av källmaterialet har varit helt olika.⁷⁷ Det består av källmaterial som ger oss ett stort antal infallsvinklar och är av olika karaktär och kvalitet.⁷⁸ Ellingson har utvecklat kristalliseringstanken vidare och indelar analysen i två huvudlinjer, den *dendritiska* och den *integrerade*. Den *integrerade*

⁷⁴ Richardson & St. Pierre 2005, 963.

⁷⁵ Denzin & Lincoln 2011B, 5; Ellingson 2011, 605.

⁷⁶ Richardson & St. Pierre 2005, 963.

⁷⁷ Se kapitel 6.

⁷⁸ Richardson & St. Pierre 2005, 963; Denzin & Lincoln 2011B, 5; Ellingson 2011, 605.

kristalliseringsprocessen kan ytterligare anta två former, den *invävda* eller den *lappade*.⁷⁹

Undersökningen är tvärvetenskaplig och jag använder mig vid analys och reflektion av en stor mängd källmaterial som är helt olika till sin karaktär och typ.⁸⁰ Så jag anser att det är möjligt att teoretiskt tänka sig att undersökningsprocessen på detaljnivå kan karaktäriseras av hur man går till väga när man betraktar kristallens (prismans) ytor och facetter. Vid skapande av ett resultat utgående från uppställda forskningsfrågor kan processen enligt Ellingson ses som en *vävd kristalliseringsprocess*. Material av varierande slag, av olika karaktär och kvalitet vävs samman och formuleras till en text. Den brödtext som växer fram redogör för hur jag har förstått den stora kulturella omvandlingsprocess som har skett i den evangelisk-lutherska kyrkan, i samhället och kring församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas prästgårdar.⁸¹

I följande delkapitel går jag i detalj igenom den metodologi som jag har använt mig av i undersökningen.

1.4.1 Metodologiska utgångspunkter

Begreppet *metodologi* definieras enligt Kvale och Brinkmann på följande sätt:⁸² ”Studiet av de metoder som används av en särskild disciplin eller ett särskilt område.”⁸³ Som huvudsakliga *metodologiska utgångspunkter* och perspektiv i undersökningen har jag utgått från ett praktisk teologiskt, historiskt-genetiskt och ett hermeneutiskt perspektiv. Det att jag har valt att ta i bruk

⁷⁹ Ellingson 2011, 605.

⁸⁰ Till exempel lagparagrafer, tidningsartiklar, intervjumaterial, beslutsprotokoll, vetenskapliga artiklar, antologier etc; Se kapitel 6.

⁸¹ Ellingson 2011, 605; Se kapitel 1.1

⁸² Kvale & Brinkmann 2014, 401.

⁸³ Kvale & Brinkmann 2014, 401.

en sammansatt metodologisk bas för min forskning kan naturligtvis diskuteras, kritiseras och problematiseras. Jag ska uppehålla mig i någon mån vid detta och förklara mitt synsätt och min ståndpunkt ur ett vetenskapsteoretiskt perspektiv.

Metodologierna utgör en bas och ett förslag för hur olika typer av forskning kan bedrivas och vilka metoder som är tillämpbara för att nå fram till ny kunskap.⁸⁴ De metodologiska utgångspunkterna är teoretiska konstruktioner som hjälper mig att undersöka, betrakta, skapa förståelse och mening i undersökningen. De metodologiska utgångspunkterna kan karaktäriseras som *byggnadsställningar* vars funktion är att underlätta det praktiska arbetet. De teoretiska utgångspunkterna är på detta sätt för mig oundgängliga för att jag ska kunna utföra en analys och så åstadkomma ett reflektivt förhållningssätt till de svar som analysen ger mig.⁸⁵ Det finns olika tolkningsmöjligheter för de fenomen som jag studerar och reflekterar kring som också är beroende av de ändamål och avsikter som ligger bakom.⁸⁶

Det skulle vara onaturligt för mig att genomföra en undersökning av denna karaktär och begränsa min teoretiska tankeprocess till en eller annan inriktning för att en viss metodologisk utgångspunkt inte hör hemma i disciplinen eller ämnet. Utrymme bör finnas för nya, ja kanske rentav djärva, tolkningar av det som har passerat revy men som ändå tar sin startpunkt i det som källmaterialet berättar. Ovanstående är en teoretisk bild av hur jag tänker och skapar en bild av det som ska undersökas. De olika metodologiska utgångspunkterna medför att jag också ställer oli-

⁸⁴ Alvesson & Sköldberg 2008, 279.

⁸⁵ Vi kan till exempel fundera över resonemanget i Swinton & Mowat (2006) kring vad praktisk teologi är, nämligen att vägleda och debattera i ett ”korsdrag” mellan kyrka och samhälle och där vi får anta olika positioner för att utreda och forska i olika företeelser inom ramen för disciplinen.

⁸⁶ Alvesson & Sköldberg 2008, 279.

ka typer av frågor till källmaterialet vid analysen och i bildande av en förståelsegrund för den omvandlingsprocess som har skett.⁸⁷

Det är i sista hand läsaren som avgör om jag har lyckats i denna ambition eller inte. Det är också läsarens uppgift att reflektera, fundera och skapa sig en egen förståelse av vad som har hänt med stöd av de framlagda resultaten från undersökningen. Läsaren kan också närma sig frågeställningarna utifrån ett annat synsätt, utifrån andra premisser och med en helt annorlunda förståelse jämfört med mitt sätt att närma mig frågeställningarna. Jag har till bilagematerialet tagit med grundmaterial som jag använt mig av bland annat vid uppbyggande av tabeller och figurer. Avsikten med detta är att läsaren ska kunna sätta sig in i de data som ligger bakom det som presenteras och med hjälp av det bakgrundsmaterialet eventuellt skapa sig en egen bas för förståelsen. Avsikten är också att göra underlaget till analysen genomlysbar.

För det första (1) har jag ur ett metodologiskt perspektiv använt mig av en utgångspunkt i de praktisk teologiska grundvalen när jag har granskat de ingående elementen i undersökningen ur ett reflektivt, sensitivt och kritiskt perspektiv. Det handlar om att söka efter en förståelse av den förändringsprocess som har skett med utgångspunkt i den praktiska teologin i skärningspunkt mellan teologi, kyrka och samhälle.⁸⁸ För att förstå vad som avses med den praktisk teologiska utgångspunkten är det fruktbart att fundera över vad praktisk teologi egentligen handlar om. Enligt Swinton och Mowat är praktisk teologi en kritisk, teologisk reflektion över arbetet i kyrkan och i interaktion med samhället.⁸⁹

⁸⁷ Se exempelvis Alvesson 2014, 15–19.

⁸⁸ Återkommer till samhällskontexten i kapitel 2.5 och 3.1.

⁸⁹ Swinton & Mowat 2006, 6. ”Practical Theology is critical, theological reflection on the practices of the Church as they interact with the practices of the world, with a view to ensuring and enabling faithful participation in God’s redemptive practices in, to and for the world.”

På det sättet är undersökningen och det som händer i kyrkan och i anslutning till prästgårdarna en del av denna reflektionsprocess.⁹⁰

För det andra (2) har jag använt mig av ett historisk-genetiskt perspektiv och en historisk-genetisk metodologi i sökande efter förståelse av de olika samband som skeendena innefattar.⁹¹ Enligt Pentti Renvall är det historiskt-genetiska forskningsgreppet en metod. Jag hävdar att det är mera än en metod, det är ett synsätt och ett perspektiv. Därmed är det också en metodologisk utgångspunkt som samtidigt bildar ett mönster i tänkandet. Det historiskt-genetiska forskningsgreppet överfört på undersökningen innebär att historiska händelser och företeelser som har ett inbördes samband undersöks och belyses i sökande efter förståelse för de framlagda forskningsproblemen.⁹²

För det tredje (3) har jag ur ett metodologiskt perspektiv använt mig av en hermeneutisk forskningsansats. Hermeneu-

⁹⁰ Se kapitel 1.1.

⁹¹ Renvall 1965, 16. "Alla årtal och i allmänhet all datering i historien är blott underordnade hjälpmedel och icke det slutliga målet. De behövs, och de är t.o.m. alldeles nödvändiga, eftersom man genom dem kan klarlägga företeelsernas inbördes sammanhang, och i synnerhet de uppkomst- och utvecklingssammanhang – genetiska sammanhang – som finns mellan företeelserna. [...] Historieforskningen är intresserad av tidpunkten för att kunna klarlägga vad som skedde samtidigt och vad som skedde före och efter händelsen, emedan dessa tidsrelationer kan göra det möjligt att spåra de genetiska sammanhangen. Just detta uppkomstens och utvecklingens genetiska tidsperspektiv är det för historieforskningen centrala och väsentliga draget. Detta perspektiv är så väsentligt, att om även någon annan vetenskap begagnar sig av samma synvinkel, blir hela behandlingen därmed historisk"; Kalela 2000, 11; Böckerman-Peitsalo 2005, 19–20, 335.

⁹² Renvall 1965, 16–17 "Om man betraktar tingen ur det genetiska tidsperspektivet, ges det ingenting som är fullständigt separat och lösryckt från allt övrigt, ingenting absolut individuellt. Allt som sker eller förekommer i historien är alltid blott en del av någon större helhet, och till klarläggande av dessa helheter syftar hela det arbete historieforskningen utför. Dessa helheter utbreder sig på sätt och vis horisontalt till företeelser, som sida vid sida och knutna till varandra ingår i samma utvecklingsprocess"; Se också Esaiasson et al. 2012, 40.

tiken har utvecklats under lång tid och har sina idéhistoriska rötter i den protestantiska bibelanalysen och i det humanistiska studiet av antika klassiker. Inom hermeneutiken betonas intuitionens betydelse. För att skapa förståelse av innebörden i texten krävs att en del av ett större sammanhang endast kan förstås om det sätts i samband med helheten. Den hermeneutiska forskningsansatsen tar fasta på delar och helheter i tolkningen av de fenomen som ligger framför.⁹³ Den hermeneutiska cirkeln som Wilhelm Dilthey använde sig av och som rör sig mellan delar och helheter omformulerades av Martin Heidegger så att tolkaren själv ingår i cirkeln och den förståelse som tolkaren bär på är en förutsättning för förståelsen av det som studeras.⁹⁴

Hermeneutiken har utvecklats i olika riktningar, den objektiverande hermeneutiken och den aletiska hermeneutiken och olika typer av cirklar och spiraler har framställts för att på ett teoretiskt plan beskriva förståelseprocessen.⁹⁵ I mitt eget tänkande kring företeelserna kan delarna och helheten i problemområdet också ses som ett makro-, meso- och ett mikroperspektiv.⁹⁶ Gerard Radnitzky beskriver vad hermeneutik enligt hans uppfattning är på följande sätt:

Hermeneutic human sciences study the objectivizations of human cultural activity (texts, etc.) with a view to interpreting them, to find out the intended or least the expressed meaning, in order to establish a

⁹³ Alvesson & Sköldberg 2008, 191, 193; Kristensson Ugglå 2012A, 12; Kvale & Brinkmann 2014, 74; Alvesson 2014, 20. Kunskapsintresset är förståelseinriktat och tolkande. Det handlar om att åstadkomma en djupare förståelse av olika typer av fenomen.

⁹⁴ Kristensson Ugglå 2004, 28.

⁹⁵ Alvesson & Sköldberg 2008, 194.

⁹⁶ Se exempelvis Esaiasson et al. 2012.

counderstanding or possibly even consent which has not (yet) been obtained [...].⁹⁷

Enligt Bengt Kristensson Ugglå kan hermeneutiken också ses som något mera än tolkning av texter i och med att tolkaren av materialet sjålv också är en del av problemområdet, vi är en del av den värld som vi försöker förstå.⁹⁸ Kristensson Ugglå fortsätter:

Hermeneutikens stora betydelse i vår tid ligger alltså inte i dess egenskap av förståelselära, utan den hänger tvärtom samman med att tolkningen blivit någont mycket mer än en (human) vetenskaplig metod.⁹⁹

Det är följaktligen hermeneutikens tidsålder och allt hänger samman med att det sker en transformation av världen som är en följd av globaliseringen och där tolkningen av samtidens fenomen blir problematisk. Kristensson Ugglå skriver:

[...] Den globala cirkulationen av osorterade kunskaps- och värderingsfragment tenderar idag att försvaga varje försök att etablera ett ”starkt” tänkande av absolut sanning och ger ständigt på nytt upphov till en mängd tolkningskonflikter [...].¹⁰⁰

Hur ska dessa tre utgångspunkter förstås och med tanke på undersökningens genomförande? Är de perspektiv som jag har redogjort för ”jämlika” i detta sammanhang eller har någont av dem företräde? Det kan också tilläggas att som en röd tråd genom

⁹⁷ Radnitzky 1970, 22 citerad i McLeod 2001, 21.

⁹⁸ Kristensson Ugglå 2004, 17, 28.

⁹⁹ Kristensson Ugglå 2004, 30.

¹⁰⁰ Kristensson Ugglå 2004, 38.

alla dessa ovanstående tre forskningsansatser eller forskningsgrepp går mitt personliga engagemang och min närhet till de fenomen som studeras.¹⁰¹ Jag är en del av den värld jag försöker förstå och har på det sättet inga möjligheter att göra anspråk på att till alla delar kunna vara objektiv i min analys och mina slutsatser.¹⁰²

Att uppnå en objektiv sanning är i praktiken omöjligt. Carl-Henric Grenholm menar att innefattat i objektivitetsbegreppet finns sanningen som begrepp.¹⁰³ Det kan te sig problematiskt i och med att såväl sanning som objektivitet är svåra att uppnå.¹⁰⁴ Samhället och samhällsföreteelserna har utvecklats i en allt mer komplex riktning och i allt snabbare takt. Så har också skett inom den evangelisk-lutherska kyrkan och den beskrivna problematiken är en del av denna förändring, i Finland och i andra länder. Det betyder att det sätt på vilket vi ser på samhället, fenomen och företeelser också har fragmenterats i allt ökad takt.¹⁰⁵ Det har också den implikationen att fragmenteringen har återverkan på forskningen, hur den bedrivs, hur resultaten framläggs och vilka uttalanden som görs i anslutning till de resultat som har uppnåtts.¹⁰⁶ I och med min personliga involvering i förändringsprocessen kring prästgårdarna är jag

¹⁰¹ Swinton & Mowat 2006, 59–61; Alvesson & Sköldberg 2008, 554; Alvesson 2014, 42.

¹⁰² Se Kristensson Ugglå 2004.

¹⁰³ Grenholm 2006, 87.

¹⁰⁴ Collingwood 1946 citerad i Alvesson & Sköldberg 2008, 237. ”I själva verket går Collingwood ett steg längre, och hävdar att varje tolkning av ett föregående skeende är subjektiv och historisk, eftersom det på ett grundläggande sätt involverar forskarens egna tidsbundna referensramar, värderingar med mera. Följaktligen finns det inte längre någon Sanning med stort S, i betydelsen att avspegla en objektiv verklighet i ett absolut och rent rationellt subjekt, oberoende av tid och rum.”

¹⁰⁵ Bäckström 2000, 136; Pettersson 2000, 200.

¹⁰⁶ Se exempelvis Alvesson & Sköldberg 2008, 436.

också medveten om att jag bör sträva efter såväl närhet som till distans vid observationerna samt vid tolkningen av skeendena kring prästgårdarna.¹⁰⁷

Enligt John McLeod kan vi aldrig uppnå en fullständig vetenskaplig förståelse för hur världen är konstruerad och vilka skeenden som är närvarande. McLeod anser vidare att det bästa vi kan göra är att uppnå en sanning som har en betydelse vid betraktelseögonblicket och på så sätt öppna upp nya möjligheter till förståelse av det samhälle där vi lever och verkar vid betraktelsetidpunkten. Förståelsen är alltid bristfällig på grund av ett otillräckligt underlag för förståelseprocessen. Behovet av nya tolkningar är återkommande, och är således tidsberoende. Förståelsen har en historisk dimension.¹⁰⁸ Carl-Henric Grenholm hävdar å sin sida att sanningsbegreppet innefattas i kravet på objektivitet och att vi bör eftersträva välgrundade omdömen när vetenskapliga resultat redovisas.¹⁰⁹

Det finns också andra sätt att se på den förändring som har skett. Förändringen är också beroende av vems och vilket perspektiv man tar. Är det fråga om ett samhällsperspektiv, är det den enskilda församlingsmedlemmens perspektiv, är det prästfamiljens perspektiv eller någon annans perspektiv, kanske beslutsfattarna vid Domkapitlet eller beslutsfattarna i församlingarna eller de kyrkliga samfälligheterna? Är det fråga om ett perspektiv inifrån eller ett perspektiv utifrån så som Sven-Åke Selander uttrycker det?¹¹⁰

Dock kvarstår frågan om det är möjligt att uppnå en objektivitet och därmed också innefattat en sanning i dess egentli-

¹⁰⁷ Grenholm 2006, 116; Alvesson & Sköldberg 2008, 554; Alvesson 2014, 42.

¹⁰⁸ McLeod 2001, 4.

¹⁰⁹ Grenholm 2006, 87.

¹¹⁰ Se Selander et al. 2012.

ga mening? Det som man vill kalla för sanning är och förblir knuten till den kontext och till det perspektiv som anläggs på problemområdet samt utgående från det underlag som finns tillgängligt när ett beslut fattas eller när en konklusion formuleras. Undersökningens redovisade resultat speglar min bild, mitt perspektiv och *min sanning* så som jag ser den och som det gestaltas utifrån det material som jag har haft till handa samt mina egna upplevelser och de tolkningar som jag har gjort med stöd av dem. Det är följaktligen och naturligtvis inte den enda sanningen *per se*, men det är *ett sätt* att se på problemområdet. Det är ett tolkningsresultat som gestaltar det som var möjligt att uppnå och som var rimligt vid den tidpunkt när undersökningen genomfördes. Egentligen är det så att det historisk-genetiska, praktisk-teologiska och det hermeneutiska perspektivet är inbäddade i varandra. Vill man eventuellt ge något av perspektiven företräde så är det eventuellt hermeneutiken eller om vi så vill: *läran om hur vi förstår till exempel en text eller vår omvärld*. Kanske man rentav kunde uttrycka det så att hermeneutiken tar ett *helikopterperspektiv* på problemområdet?¹¹¹

Låt mig ännu utveckla detta. Jag har vid bildande av en förståelsegrund använt mig av en reflexiv och kritisk metodologi där tolkningen av undersökningens källmaterial har skett via fyra olika nivåer, en fyrskiktad struktur som inte är statisk utan tolkningen har skett som en aktiv tankeprocess och rörelse vertikalt mellan nivåerna. Alvesson och Sköldberg kallar detta för en *kvadrohermeneutisk* tolkning.¹¹² Jag har använt mig av tolkningsmatrisen som mental modell vid analys och reflexion kring källmaterialet och den därpå följande skrivningen. Elementen, nivåerna och deras roll och uppgift kan beskrivas i form av en

¹¹¹ Se kapitel 1.1.

¹¹² Alvesson & Sköldberg 2008, 490.

aktiv interaktion mellan elementen. Under tolkningsprocessen sker ett flöde mellan de olika nivåerna, och gränserna mellan tolkningsnivåerna överskrids i bägge riktningar när källmaterialet analyseras. Flödet utmynnar i en reflexionsfas och syntes som omsätts i ord och läggs fram i texten. Tolkningsnivåerna framgår av nedanstående tabell och redogörs för i enlighet med den modell som Alvesson och Sköldberg har utarbetat.

Tabell 1. Tolkningsnivåer vid den reflektiva tolkningen av undersökningens material.¹¹³

Element/ tolkningsnivå	Fokus
Interaktion med empiriskt material	Utsagor, egna observationer m.m.
Tolkning	Bakomliggande innebörder
Kritisk tolkning	Ideologi, politik, social reproduktion
Självkritisk och språklig reflexion	Egen text, auktoritetsanspråk, selektivitet

Jag ska i det följande beskriva vad jag avser med ovanstående nivåer i matrisen och tillämpat på undersökningens material.¹¹⁴ I *interaktionen med det empiriska materialet* har jag i tolkningsarbetet och vid reflexionen och bildandet av en syntes fört en intern dialog med de utsagor som jag hade tillhanda och de egna observationerna som jag har gjort inom ramen för undersökningen samt utgående från övriga artefakter, olika typer av källmaterial samt berättande källor. Man kan uttrycka det så att jag har *samtalat* med detta material under resans gång. Processen kring frågeställningarna och dialogen kring frågorna har

¹¹³ Alvesson & Sköldberg 2008, 492.

¹¹⁴ Se kapitel 1.4.2 Material och metoder.

pågått under ett flertal år. Förståelsen har fördjupats med hjälp av fortsatta skrivningar och som i sin tur har gett anledning till nya frågor.¹¹⁵ De nya frågorna har lett till nya tolkningar, nya dimensioner och nya infallsvinklar. Alvesson och Sköldberg kallar denna inledande tolkning för *råtolkning*.¹¹⁶

I följande nivå i den egentliga tolkningen har jag tagit ställning till de bakomliggande avsikterna som till exempel informanterna har burit med sig. Det har till exempel varit fråga om informantens motiv till att svara på frågorna på ett visst sätt. Avsikten har varit att klarlägga informantens intentioner och synsätt kring frågeställningarna vid avgivande av svar på frågorna. Informanterna har inte fungerat i ett vacuum vid avgivande av ett svar. De har burit på sina egna föreställningar och uppfattningar kring problematiken. Övriga dokument, till exempel de beslutsprotokoll som jag har använt som källmaterial är också ett resultat av det synsätt och den uppfattning som var gällande när beslutet togs och när protokollet skrevs.

I den *kritiska tolkningen* kommer vi in på de ideologier som har styrt beslutsfattandet kring prästgårdarna och till denna del har den kritiska tolkningen utförts i ett gränssnitt mellan kyrka, teologi och samhället runtomkring.¹¹⁷ Det har också att göra med den ideologi som beslutsfattarna vid Domkapitlet tillämpade kring prästgårdarna. Annorlunda uttryckt har det handlat om att jag vid tolkningen har skapat mig en förståelse för de mönster, de paradigmer som var gällande vid tidpunkten när beslut togs.¹¹⁸ Beröringspunkter finns också till den ideologi och synsätt som var gällande i de enskilda församlingarna eller hos

¹¹⁵ Se Backström 2014, Backström 2016A–B, Backström 2017A–D.

¹¹⁶ Alvesson & Sköldberg 2008, 492.

¹¹⁷ Ett praktiskt teologiskt perspektiv.

¹¹⁸ Se kapitel 4.4.

prästfamiljen. Hade t.ex. prästgården en given plats i församlingsarbetet eller betraktades den som ett problem? Vid skapande av förståelse för problematiken har jag också använt mig av tidningsartiklar. Den ideologi och den politik som var gällande för tidningen vid tidpunkten för artikeln är också i olika grad syntetiserat i den text som har kommit läsaren till del.¹¹⁹ I denna nivå av tolkningen har i viss mån sökande efter samband varit närvarande i forskningsprocessen men framför allt har skapandet av förståelse av vad som har hänt med prästgårdskulturen som en del av ett kyrkligt, teologiskt, samhälleligt, historiskt och kulturellt skeende varit centralt.¹²⁰

I den *självkritiska och språkliga reflektionen* har jag tagit ställning till min reflektionsprocess, de val jag har gjort inom ramen för forskningsarbetet och till mitt eget tänkande. De val jag har gjort när det gäller till exempel källmaterialet har naturligtvis också haft implikationer på förståelseprocessen och i skapande av en uppfattning av vad som egentligen har hänt med prästgårdarna under drygt fyra årtionden.¹²¹ Jag har levat mitt inne i skeendet kring prästgårdarna och har också själv medverkat i beslutsfattandet kring prästgårdarna.¹²²

På detta sätt har den reflexiva tolkningen via ovanstående nivåer och element i matrisen (1–4) fungerat som en vertikal pulserande process i mitt tänkande och skapande av en förståelsegrund för de frågor som ställts.¹²³ Tolkningen genomförd på detta sätt har syftat till att utvidga förståelsen för den problematik som jag i undersökningen har tagit ställning till utgående

¹¹⁹ Det praktisk teologiska perspektivet.

¹²⁰ Det praktisk teologiska och det historiskt-genetiska perspektivet.

¹²¹ Också refusering av sådant material som jag har ansett att inte har varit relevant för undersökningen.

¹²² Se prologen.

¹²³ Alvesson & Sköldberg 2008, 489.

från de ställda forskningsfrågorna och de svar som det tillgängliga och det valda källmaterialet har förmedlat.¹²⁴

Mitt eget forskningsideal kan till en del beskrivas som nomotetiskt. Det är ett sökande efter det allmängiltiga.¹²⁵ Jag har inom ramen för undersökningen sökt efter mönster och regelbundenheter för att via forskningsfrågorna utveckla en förståelse för den kulturella omvandlingsprocess och förändringsprocess som har skett kring prästgårdarna under drygt fyra årtionden.¹²⁶ Samtidigt är jag medveten om att det unika och specifika också framträder i brödtexten, och bör så vara. Det betyder att mitt sökande efter kunskap och förståelse av den förändringsprocess som skett också kan ses ur ett ideografiskt perspektiv.¹²⁷ Det unika och specifika samt detaljerna exemplifierar de mönster som framträder och bidrar till förståelsen och skapandet av en bild över det generella och allmängiltiga.¹²⁸ Förståelseprocessen och klarläggandet tar utgångspunkt i detaljer och med en övergång till mindre och större helheter, annorlunda uttryckt från mikronivå till meso- och slutligen makronivå.¹²⁹ Bearbetningen och skapandet av en förståelsegrund är förankrad i den hermeneutiska processen.¹³⁰ Min förståelseprocess har varit såväl vertikal via tolkningsnivåerna som horisontell utgående från ett mikro- meso-makro perspektiv. Mikronivån består av den enskilda tjänsteinnehavaren, mesonivån består av grupper i form av prästgårdar/kyrkoherdar/präster och makronivån är kyrka och samhälle i stort.

¹²⁴ Se kapitel 1.1 och 1.2.

¹²⁵ Esaiasson et al. 2012, 27.

¹²⁶ Se kapitel 4; Esaiasson m.fl. 2012, 37, 42, 89, 112–115, 118, 150, 168.

¹²⁷ Swinton & Mowat 2006, 43.

¹²⁸ Swinton & Mowat 2006, 43; Esaiasson et al. 2012, 27, 41.

¹²⁹ Esaiasson et al. 2012, 27.

¹³⁰ Alvesson & Sköldberg 2008, 193–198.

En avgränsning har också gjorts kronologiskt i vissa delar av undersökningen för att låta de händelse-serier som ska analyseras, klarläggas och förstås framträda tydligare. Men så som Pentti Renvall säger så är kronologin alltid i underordnad roll. Kronologin är endast ett medel för att göra framställningen logisk.¹³¹ De avgränsade händelseförlopp och företeelser som medtagits i undersökningen har till viss del lagts fram längs en tidsaxel.¹³² Det kronologiska förloppet har klarlagts för att det ska vara möjligt att utföra en analys av dessa beroendeförhållanden, med andra ord det historisk-genetiska samband som finns mellan företeelserna och skeendet över tid.¹³³ Det innebär en tolkning och skapande av förståelse för sambandet mellan företeelserna och händelserna i samhället, i den evangelisk-lutherska kyrkan, i Borgå domkapitel, i församlingarna, i de kyrkliga samfälligheterna och slutligen med förbindelsepunkter till prästerskapet och prästgårdarna under perioden 1970–2012.¹³⁴ I praktiken handlar det om en materialistisk historieteori så som Carl-Henric Grenholm uttrycker det. Samhällsföreteelserna i samhället och de beslut som har tagits har medverkat och format den förändring som har skett och där prästgårdarna har varit föremål för förändring under de senaste årtiondena.¹³⁵ Det som naturligtvis kan problematiseras är huruvida den avgränsning som har utförts i fråga om behandlade samtida företeelser och skeenden är optimal.¹³⁶ Jag bedömer att den är optimal med tanke på de ställda forskningsfrågorna och därtill också med tanke på det

¹³¹ Renvall 1965, 16, 202–203.

¹³² Kalela 2000, 136.

¹³³ Renvall 1965, 17; Kalela 2000, 135.

¹³⁴ Till exempel med start i lagstiftning och med slutpunkt i behandlingen och beslutsfattandet kring boendeplikten för den enskilda tjänsteinnehavaren.

¹³⁵ Grenholm 2006, 194.

¹³⁶ Renvall 1965, 210–211.

källmaterial som jag har använt mig av och det källmaterial som har varit tillgängligt.¹³⁷

Företeelser och skeenden som har framträtt i gränslandet utgående från de ställda forskningsfrågorna men som jag konstaterat att ligger ytterom de forskningsfrågor som ställts har lämnats därhän eller i vissa fall noterats i brödtexten eller i noterna. De nya frågorna som har konstaterats ligga ytterom undersökningens forskningsfrågor har lämnats vilande med tanke på eventuella kommande undersökningar inom samma tematik.¹³⁸

I följande delkapitel presenterar jag i detalj det material som jag har använt mig av i undersökningen och de metoder jag har utnyttjat för att analysera undersökningens källmaterial.

1.4.2 Material och metoder

Kyrkostyrelsens och församlingarnas beslutsprotokoll innehåller uppgifter om prästgårdsförsäljningar. I Domkapitlets protokoll har tagits ställning till upplösande av boendeplikt för församlingarnas kyrkoherdar och kaplaner. Kyrkorättsliga dokument i form av lagar, förordningar och kyrkoordningar, Kyrkostyrelsens och Domkapitlets cirkulär, instruktioner, föreskrifter och beslut samt Finansministeriets, Skatteverkets och Skatteförvaltningens beslut om naturaförmånsbeskattning har under lång tid reglerat boendet i prästgård, bland annat ur ekonomisk synvinkel. Det materialet hjälper mig att förstå de förändrade verksamhetspremisserna över tid och som i sig har tagits som underlag för beslutsfattande i församlingar, kyrkliga samfällig-

¹³⁷ Innehållsförteckningen ger svar på vilka händelseförlopp, sammanhang och företeelser som ingår.

¹³⁸ De nya öppnade men obesvarade frågorna kan med fördel undersökas i ett senare skede inom ramen för en ny undersökning.

heter, domkapitel och vid Kyrkostyrelsen. Ovanstående material har jag tolkat med hjälp av innehållsanalys och analysen samt tolkning kan delvis också karaktäriseras som närläsning.¹³⁹

Kompletterande referenslitteratur i form av relevant forskning samt tidningsartiklar har hjälpt mig att tolka insamlade data och således skapa förståelse för den kulturella omvandlingen som har skett och därtill belysa förändringen i samhälle och kyrka som har skett under perioden (1970–2012) som undersökningen omfattar.

Jag har också genomfört ett antal intervjuer. Intervjuerna genomfördes med företrädare som hade de bästa förutsättningarna att svara på de specifika frågor som jag ställde.¹⁴⁰ Dessa företrädare kallas i fortsättningen för informanter.¹⁴¹ Valet av informanter var helt och hållet behovsinriktat. Det var ett urval som enligt forskningslitteraturen karaktäriseras som ett strategiskt urval.¹⁴² Intervjuerna var till sin karaktär kvalitativa, närmare bestämt temaintervjuer.¹⁴³ Jag har intervjuat personer som på olika sätt har varit involverade i och haft kännedom om forskningsproblematiken och de ställda forskningsfrågorna.¹⁴⁴ Jag har under genomförandet av intervjuprocesserna varit medveten om att det kan finnas risk för en viss osäkerhet i informantens svar speciellt om det har gått mycket lång tid mellan erfarenheterna till exempel av boende i prästgård och

¹³⁹ Merton et al. 1990, 16; Hirsjärvi & Hurme 2000, 16, 34; Larsson et al. 2005, 226; Yin 2006, 118; Holme et al. 2006, 107–108; Se också Swinton & Mowat 2006, 59–61; Alvesson 2014, 10. Det handlar om en närläsning och en detaljkänslig tolkning för att öka min förståelse för de beslutsprocesser som har utmynnat i dokumentation av ovan nämnda slag.

¹⁴⁰ Kvale & Brinkmann 2014, 129.

¹⁴¹ Olsson & Sörensen 2007, 65–66.

¹⁴² Trost 2005, 117–122; Blom et al. 2005, 4, 193–194; Esaiasson et al. 2012, 102, 154, 158–159, 161, 166, 176–180, 230.

¹⁴³ Trost 2005, 13–14, 117–122; Esaiasson et al. 2012, 158–159.

¹⁴⁴ Se kapitel 1.1.

genomförandet av intervjun. Kännedomen om det har jag tagit med mig till bearbetningen av källmaterialet och den tillhörande reflexionsprocessen.¹⁴⁵ Dessutom utgör intervjumaterialet i undersökningen endast en liten del av det källmaterial som jag har använt mig av i tolkningsprocesserna och de konkretiserade intervjuerna är på så sätt inte kritiska vid bildande av förståelsen för de förändringar som skett.¹⁴⁶

Jag har valt att intervjua personer som via sina arbetsuppgifter, upplevelser och erfarenheter hade möjlighet att bidra med information kring den aktuella problemställningen. Intervjupersonerna var delvis aktiva i dialogen kring forskningsfrågorna och kring inhämtandet av den eftersökta informationen.¹⁴⁷ Frågorna som riktades till informanterna utvecklades i den omfattning som frågeställningen krävde.¹⁴⁸ En lista över grundfrågor som jag har ställt till informanterna presenteras i bilagematerialet.¹⁴⁹ Intervjusvaren tolkades med hjälp av innehållsanalys och

¹⁴⁵ Renvall 1965, 203–204. Renvall hävdar att minneskunskap utgör opålitliga källor i och med att informanten i ett senare skede av livet kan förvränga det som skett; Kalela 2000, 90–91. Kalela hävdar däremot att förvrängningar inte är opålitlig kunskap om frågorna ställs på ett adekvat sätt och att det tas hänsyn till att det finns en inbyggd risk i informantens svar i och med den förvrängning som förmodligen sker över tid; Böckerman-Peitsalo 2005, 17; Se också Alvessons & Sköldbergs (2008, 460–461) resonemang kring utsagornas tillförlitlighet utgående från språket och informantens motiv vid givande av utsagorna; Se också Alvesson (2014) för diskussion bland annat kring intervjuernas situationsbestämthet.

¹⁴⁶ Se källförteckning.

¹⁴⁷ Kvale & Brinkmann 2014, 129.

¹⁴⁸ Merton et al. 1990, 16. Enligt Merton et al. kan de inledande frågorna i en fokuserande intervju vara öppna, för att sedan bli mera strukturerade ju längre fram man kommer i intervjun; Hirsjärvi & Hurme 2000, 16, 34. Vid en intervju är det möjligt att vid intervjutillfället styra frågeställningarna i önskad riktning. Det är också möjligt att med hjälp av tilläggsfrågor få fram eventuella bakomliggande motiv; Larsson et al. 2005, 226; Yin 2006, 118. Yin kallar denna typ av intervju för fokuserande intervju där man vill få fram och bekräfta faktapastående.

¹⁴⁹ Se bilaga 4.

blev en del av den reflexiva processen i sökande av förståelse för de förändringar som har skett.¹⁵⁰

Jag har intervjuat tre olika kategorier av informanter (grupp 2-4). Dessutom ingår en grupp (grupp 1) som har bidragit med detaljinformation till undersökningen.¹⁵¹ Den första gruppen (1) består av personer som har bidragit med information om prästgårdar och prästgårdsproblematiken av vitt skild karaktär. Den informationsinhämtningen kan inte karaktäriseras som intervjuer utan efterfrågad information har getts i form av korta meddelanden antingen muntligt eller skriftligt.¹⁵² Därtill har jag intervjuat en mindre grupp (2) som i egenskap av privatperson har köpt en prästgård. En intervjugrupp (3) består av personer som har haft en ledande position vid Domkapitlet under tiden för undersökningen.¹⁵³ Den största gruppen (4) består av personer som har kunnat bidra med information om boende i prästgård.¹⁵⁴ I det följande något om gruppernas (grupp 1-3) karaktäristikor samt när det gäller grupp fyra en något mera detaljerad redogörelse över genomförandet av intervjuerna.

Jag har från grupp ett (1) begärt specifika uppgifter (meddelanden) om församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas prästgårdar av kyrkoherdar, kaplaner, ekonomichefer, ekonomi- och förvaltningsdirektörer, vaktmästare, byråsekreterare och församlingssekreterare. Inhämtandet av informationen har utsträckt sig över ett antal år och en del av informationen har infogats i en del mindre undersökningar som jag har genom-

¹⁵⁰ Merton et al. 1990, 16; Hirsjärvi & Hurme 2000, 16, 34; Larsson et al. 2005, 226; Yin 2006, 118; Holme et al. 2006, 107-108; Se också Swinton & Mowat 2006, 59-61.

¹⁵¹ Se kapitel 1.4.3 över de etiska övervägandena som har tagits.

¹⁵² Se källförteckning; Se också bilaga 4 med information om de grundfrågor som ställts till denna grupp.

¹⁵³ Totalt 2 informanter.

¹⁵⁴ Totalt 23 informanter.

fört tidigare.¹⁵⁵ Därutöver har en del av uppgifterna infogats i den statistik som jag har iordningställt för undersökningen. Detaljfrågorna har huvudsakligen ställts via e-post och svaren har på samma sätt huvudsakligen getts via e-post. I begränsad utsträckning har muntliga svar getts på detaljfrågorna. I noterna och i källförteckningen framkommer källorna som meddelanden och namnet på den som har bidragit med information har angetts. Det är endast de meddelanden som har anknytning direkt till denna undersökning (i brödtext, tabeller, figurer eller bilagor) som framgår av källförteckningen.¹⁵⁶

För grupp två (2) går jag av anonymitetsskäl inte in på detaljer kring gruppen på grund av att det var få medlemmar i gruppen. Det som kan sägas är att intervjuerna med informanter som i egenskap av privatperson har köpt prästgård har hjälpt mig att till en del förstå hur omgivningen reagerar på församlingarnas beslut om att sälja sina prästgårdar. Vill man mera ingående analysera den typen av frågeställning kräver det ett större antal informanter. Men frågeställningen är inte central för denna undersökning. Den gav endast ett nytt kompletterande perspektiv som lagts till den reflexiva processen kring huvudfrågeställningarna.

När det gäller grupp tre (3) och intervjuer med beslutsfattare vid Domkapitlet i Borgå stift har det vidgat min förståelse för hur stiftets ledning i sitt beslutsfattande under den period som undersökningen omfattar hanterade bland annat det ökade kravet på upplösande av boendeplikten. Av dessa informanter hade en person bott i prästgård. Namnen på informanterna i denna grupp är angivna i noterna och i källförteckningen.

¹⁵⁵ Se källförteckning.

¹⁵⁶ Utöver det kontakter med anledning av tidigare undersökningar. En del kontaktpersoner har bidragit med information i flera repriser.

Av medlemmarna i grupp fyra (4) har jag fått svar från samtliga personer som jag har riktat en förfrågan om medverkan i intervjuen. Samtliga informanter förhöll sig positiva till att delta i intervjun (enkäten). Av de informanter som svarade på frågor om boende i prästgård bodde nio personer i prästgård vid tidpunkten för förfrågan. Tolv informanter hade tidigare bott i prästgård och två informanter hade aldrig bott i prästgård. Fördelningen blev förhållandevis jämn mellan de två huvudgrupperna, de som hade bott i prästgård och de som bodde i prästgård vid tidpunkten för förfrågan. Därutöver gav en informant som inte hade bott i prästgård ett nytt perspektiv på frågeställningen tack vare en viss distans till problematiken. Den andra informanten som inte hade bott i prästgård bidrog inte med information förutom i form av ett meddelande om att informanten inte hade bott i prästgård. Den positiva responsen visar att frågeställningarna torde ha varit intressanta och synbarligen också till någon del angelägna för informanterna. Svaren kom i regel mycket snabbt. Endast i ett fall dröjde svaret men då meddelade informanten i förväg att det kommer att ta lite tid.

Jag fått svar från informanter som så att säga var mitt inne i denna boendeform, och svar från sådana informanter som vid tidpunkten för förfrågan hade ett perspektiv på att bo i prästgård. Bland informanterna fanns sådana som hade bott i prästgård över 30 år. Det fanns också sådana som endast hade bott i prästgård under en period om cirka tre år. Informanterna fördelade sig geografiskt så att det fanns med informanter från varje prosteri i Borgå stift. Balans i fråga om synpunkter och åsikter kring boendet i prästgård ur ett geografiskt perspektiv har på så sätt också uppnåtts. Dessutom fanns det informanter som har bott eller bodde i prästgård i landsbygdsmiljö och informanter med erfarenhet av boende i prästgård i stadsmiljö. Det fanns en

informant som bodde i prästgård redan från slutet av 1920-talet, och har minnen från barn- och ungdomstiden från 1930- och 1940-talet.¹⁵⁷ En informant bodde i prästgård i slutet av 1930-talet och tillhörde tjänstefolket i prästgården.¹⁵⁸ Därtill ingår svar från en informant som bodde i prästgård från 1950-talet under barn- och ungdomstiden och en informant som hade minnen från den tid när undersökningsperioden startar.¹⁵⁹ Informanterna hade med andra ord sammantaget erfarenhet av boende i prästgård från en period som omspannar cirka 80 år. Merparten av informanterna hade erfarenhet från boendet i prästgård från en tid när förändringarna kring prästernas boende i prästgård var stora.¹⁶⁰

Röster från olika håll i Borgå stift har kommit till tals kring boendet i prästgård. Informanterna var ur ett grundläggande perspektiv valda på så sätt att jag naturligtvis inte hade specifik kännedom om deras syn på boende i prästgård.¹⁶¹ Däremot så var jag naturligtvis tvungen att ur principiell synvinkel utgå från informanter som har bott eller bodde i prästgård och göra ett urval så att informanterna var tillgängliga för att ge ett svar på frågorna.¹⁶²

Informanterna svarade på frågorna utifrån sin egen personliga syn på boende i prästgård. Distansen till frågeställningen var olika beroende på om informanten vid tidpunkten för besvaret av frågorna var bosatt i prästgård eller om erfarenheten av boendet i prästgård låg i det förflutna. Denna omständighet

¹⁵⁷ Informant nummer 20.

¹⁵⁸ Informant nummer 26.

¹⁵⁹ Informant nummer 7 och 21.

¹⁶⁰ Vad jag avser är perioden från och med 1970-talet och en bit in på 2010-talet.

¹⁶¹ Blom et al. 2005, 4, 193–194; Esaiasson et al. 2012, 156.

¹⁶² Se Holme et al. 2006, 101.

kan eventuellt ha haft en viss inverkan på hur informanten vid tidpunkten för intervjun formulerade sitt svar.¹⁶³ Intervjufrågorna ställdes skriftligt till en del av informanterna och till en del ställdes frågorna muntligt. Det var ett arrangemang som utgick från vad som fungerade bäst med tanke på en viss informant. Informanterna var bosatta på olika håll i landet och det skulle ha varit problematiskt att intervjua *in situ*. Frågorna besvarades skriftligt av cirka 2/3 av informanterna och den resterande delen muntligt, huvudsakligen per telefon. Att ge informanterna möjlighet att besvara frågorna skriftligt eller muntligt var också en del av den intervjudesign som jag utformade för ändamålet.

Evalueringen av intervjuproceduren i efterskott visade att intervjudesignen fungerade tillfredsställande. Om man ska kalla en intervju som genomförs skriftligt för en intervju eller om det är en slags mellanting mellan en enkät och en intervju är i detta sammanhang av underordnad betydelse.¹⁶⁴ Jag har bedömt det så att de kan karaktäriseras som intervjuer i och med att svaren kunde ges helt fritt och inte var begränsade till ett visst antal svarsalternativ. Det är främst en fråga om metodologisk definition som egentligen inte har någon betydelse för informationsflödet via frågor och svar. Det fanns också möjlighet att ställa skriftliga eller muntliga tillägsfrågor och det utnyttjade jag i viss mån vid genomförandet.¹⁶⁵

Genom att ställa frågorna skriftligt och svaren i de flesta fallen gavs skriftligt var min grundtanke att jag som frågeställare strävar till att minimera min egen påverkan på informantens

¹⁶³ Jämför bland annat Renvall 1965, 201–205, Kalela 2000, 90–91 och Holme et al. 2006, 104.

¹⁶⁴ Det är intressant att den forskningslitteratur som jag har använt mig av behandlar inte denna form av intervjuproceduren.

¹⁶⁵ Se bilaga 4; De etiska aspekterna bland annat gällande hanteringen av intervjumaterialet presenteras i kapitel 1.4.3.

åsiktsbildning och att frågorna i sig presenterades på ett tydligt sätt för informanten. Jag var känd bland informanterna och hade vid tidpunkten en uttalad personlig syn på detta med boende i prästgård.¹⁶⁶ Min personliga syn på detta var åtminstone till en del känd bland informanterna på grund av att jag vid tidpunkten för intervjuerna hade skrivit artiklar och andra typer av mindre arbeten som behandlade prästgårdstematiken.¹⁶⁷ Jag ville möjliggöra en allsidig och trygg behandling av frågeställningen och samtidigt ge informanterna tid att tänka igenom frågorna. Samtidigt gick jag till en viss del miste om möjligheten att utgående från mimik och kroppsrörelser erhålla en utvidgad förståelse för informantens svar. De informanter som valde att svara muntligt på frågorna hade en väl grundad syn på boendet i prästgård och i de fallen torde min närvaro inte ha haft någon större inverkan på de svar jag fick. Att en del av informanterna gav sina svar skriftligt gav ett alternativ till i sättet att besvara frågorna och jag bedömer tillvägagångssättet vara tillämpligt i detta fall.¹⁶⁸

Tack vare boende i prästgård under nästan sju år har jag ett innifrån perspektiv som ger mig möjlighet till att reflektera och kritiskt granska den förändringsprocess som har skett. Dessutom har mina uppgifter som ansvarsperson i församlingen och den kyrkliga samfälligheten gett mig ett utvidgat perspektiv över beslutsprocesserna. Den insikten och kännedomen belyser resonemanget och beslutsfattandet kring prästgårdarna.¹⁶⁹ Det betyder i praktiken att jag till en del i mitt dagliga arbete

¹⁶⁶ Se prologen.

¹⁶⁷ Se Backström 2008, 2014.

¹⁶⁸ Jämför bland annat Bryman 1988, 94, Toivonen 1999, 99 och Holme et al. 2006, 93.

¹⁶⁹ Fetterman 1989, 30–31; Alvesson & Sköldberg 2008, 179.

har konfronterats med de frågeställningar som undersökningen handlar om.¹⁷⁰

Alvesson och Sköldberg har med David Fettermans ord beskrivit denna möjlighet till att på nära håll studera olika fenomen och att tolka och söka förståelse i skeendena utifrån en position där forskaren själv är delaktig i de processer som studeras:

Den etnografiska studien tillåter mångfaldiga tolkningar av verkligheten och alternativa tolkningar av data genom hela studien. Etnografen är intresserad av förståelse och att beskriva en social och kulturell scen från det emiska eller insidernperspektivet.¹⁷¹

Jag har förstahandsupplevelser från boende i prästgård och det ger enligt Alvesson och Sköldberg en djupare förståelsenivå och auktoritetsgrund jämfört med enkätsvar eller genom material från genomförda intervjuer.¹⁷² Samtidigt ligger också i detta en fara att bli *hemmablind*, att inte se de svårigheter som eventuellt finns på nära håll eller att förvränga ett skeende till något annat. Det handlar om att vara uppmärksam och medveten om svårigheten med att via text ge skeendet rättvisa.¹⁷³ Genom att vara på sin vakt om dessa risker ger detta trots allt en absolut fördel vid analys, tolkning och skapande av en förståelsegrund för den komplexa problematik som den kulturella omvandlingsprocessen består av. Att ha ett innifrånperspektiv ger en fördel i fråga om att bringa insikt i avsikterna och intentionerna bakom olika typer av händelseförlopp. Samtidigt är det också klart att jag på samma sätt som andra forskare har subjektiv syn på det eller de fenomen

¹⁷⁰ Backström 2014, 23.

¹⁷¹ Fetterman 1989, 30–31; Alvesson & Sköldberg 2008, 179.

¹⁷² Alvesson & Sköldberg 2008, 180.

¹⁷³ Alvesson & Sköldberg 2008, 181.

som studeras.¹⁷⁴ Jag är också som forskare begränsad av den kulturella kontext som jag har levt och lever i och jag är beränsad av min egen förförståelse kring problematiken.¹⁷⁵

Mitt personliga engagemang och min involvering i det fenomen som studeras är ett bra exempel på hur etnografisk forskning kan ske.¹⁷⁶ De egna upplevelserna och de konkreta erfarenheterna kring problematiken ligger som spegel och *bullplank* vid det reflexiva men samtidigt kritiska bearbetandet och tolkningen av undersökningens källmaterial.¹⁷⁷ De tre prästgårdar där jag och min familj har varit bosatta förvaltades av två olika organisatoriska kyrkliga förvaltningsorgan.¹⁷⁸ Det ger mig värdefull kunskap om forskningsfrågorna ur ett administrativt perspektiv.¹⁷⁹ Vid beslutsfattande som direkt har haft att göra med den prästgård där jag och min familj har varit bosatt har jag naturligtvis inte deltagit i beredning och beslutsprocess på grund av jäv. Kyrkolagen och förvaltningslagen ger klara anvisningar om förfaringsätten i sådana fall och anvisningarna har tillämpats i enskilda fall när det har varit motiverat.¹⁸⁰

Undersökningen behandlar prästgårdsproblematiken för det första ur ett makroperspektiv och tar ställning bland annat till

¹⁷⁴ Se till exempel Swinton & Mowat 2006 eller Alvesson & Sköldberg 2008.

¹⁷⁵ Alvesson & Sköldberg 2008, 329; Alvesson 2014, 42.

¹⁷⁶ Alvesson & Sköldberg 2008, 177–181.

¹⁷⁷ Se beskrivning över tolkningsnivåerna 1–4.

¹⁷⁸ En kyrklig samfällighet kan ha som uppgift att förvalta fastigheter, ansvara för ekonomi- och begravningsväsende för två eller flera församlingar på en kommuns område. Uppgifterna för en samfällighet definieras i den grundstadga som uppgörs för ändamålet. En kyrklig samfällighet kan också utsträcka sig till att omfatta församlingar på flera kommuners område.

¹⁷⁹ Prästgårdarna är belägna i Houtskär, i Dragsfjärd och i Pargas. Följaktligen har dessa prästgårdar förvaltats av Pargas kyrkliga samfällighet (Houtskär och Pargas) och Kimitoöns församling (Dragsfjärd).

¹⁸⁰ L 26.11.1993/1054, kap. 7, § 5, mom. 1–2. Förf.s. 515/2017 av den 21.07.2017; L 6.6.2003/434, kap 5, §§ 27–28. Förf.s. 515/2017 av den 21.07.2017.

förändringar i samhälle och kyrka i det svenska riket ända från tidpunkten när det började byggas prästgårdar, med andra ord startpunkt i medeltiden. Huvudvikten läggs dock vid perioden 1970–2012.

Ett mesoperspektiv i undersökningen tas genom att undersöka situationen för grupperna prästgårdar samt kyrkoherdar och kaplaner i Borgå stift. När det gäller gruppen prästgårdar redovisas bland annat förändringar i fråga om antalet prästgårdar i stiftet. Dessa förändringar visar i sig hur prästgårdarnas betydelse har förändrats under perioden för undersökningen och kan till exempel jämföras med förändringar i fråga om prästernas boendeplikt under samma period. Mesoperspektivet utvidgas också med hjälp av de intervjuer som genomförts och i detta fall betraktad som en grupp.¹⁸¹

Ett mikroperspektiv tas i fråga om att exemplifiera situationen på församlingsnivå där beslut har tagits till exempel kring boendeplikt, byggande av församlingshem, flyttande av funktioner från prästgård till församlingshem eller beslut om att sälja församlingens prästgård. Exempelen har tagits med för att klarlägga och belysa tänkbara utfall av beslutsfattandet och för att till en del styrka de argument som framläggs.¹⁸² Exempelen kan och ska däremot inte ses som underlag för att utföra en analytisk (teoretisk) eller statistisk generalisering av utfallet av de beslut som tagits kring prästgårdarna i församlingarna eller de kyrkliga samfälligheterna.¹⁸³ Ett mikroperspektiv har också tagits i fråga om att klarlägga prästerskapets syn på boende i prästgård. Detta mikroperspektiv har i viss mån speglats mot Undervis-

¹⁸¹ Se närmare i kapitel 3.3.2 och 4.5.

¹⁸² Se också Backström 2014.

¹⁸³ Yin 1989, 44; Swinton & Mowat 2006, 48–49; Esaiasson et al. 2012, 159; Kvale & Brinkmann 2014, 312.

ningsministeriets betänkande (makroperspektiv) kring boende i prästgård till den del som betänkandet har tagit ställning till de synpunkter kring boende i prästgård som informanterna har framlagt.¹⁸⁴

I noterna finns hänvisning till Bibeln och i brödtexten finns ett par citerade verser från Psalmboken. Hänvisningarna till Bibeln följer Bibelkommissionens översättning från år 2000. Psalmboksversen är hämtad och citerad enligt den version av Psalmboken som kyrkomötet i Finland antog 1986.¹⁸⁵ Tabellerna och figurerna i anslutning till brödtexten samt bilagematerialet är ägnat att belysa frågeställningarna och att samtidigt redovisa situationen för prästgårdarna ur ett numeriskt perspektiv vid ingången till 1970-talet och vid utgången av 2012 för att på så sätt underlätta framtida jämförelser. Siffervärdena som ligger som underlag för figurerna har presenterats i bilagematerialet för att jämförelser och beräkningar ska kunna utföras och för att exakta numeriska data för ett visst år ska kunna utläsas.¹⁸⁶ Varför väljer jag att inleda den huvudsakliga perioden för undersökningen 1970? Det är främst av tre övergripande orsaker:

- 1) Vid ingången till 1970-talet stod Finland på tröskeln till ett utvecklat välfärdssamhälle.¹⁸⁷ När det moderna välfärdssamhället så småningom tog sin gestalt hade det inflytande över den evangelisk-lutherska kyrkan och församlingarnas verksamhet, likaså hade det inflytande över de ekonomiska premisserna vid boende

¹⁸⁴ Opetusministeriö 1982.

¹⁸⁵ Se källförteckning.

¹⁸⁶ Se epilogen för ytterligare sifferuppgifter för perioden 2013–2017.

¹⁸⁷ Meinander 2012, 354–355.

i prästgård.¹⁸⁸ Den mest intensiva fasen i byggandet av den moderna välfärdsstaten Finland skedde under 1970- och 1980-talet utgående från och beroende av förändrad lagstiftning för ett flertal samhällssektorer.¹⁸⁹ Det skulle eventuellt ha varit möjligt att inleda undersökningen ett årtionde tidigare utifrån ett argument att vid ingången till 1970-talet var välfärds-samhället redan inne i en andra eller tredje fas. Val av starttidpunkt är därför till en del en kompromiss. Men med hänsyn till de två följande punkterna nedan har jag valt att inleda den huvudsakliga perioden vid 1970-talets början.

- 2) En ny lönelag för evangelisk-lutherska kyrkan gavs 1966 och eventuellt kunde jag också ha valt att starta undersökningen vid den tidpunkten.¹⁹⁰ Men lönelagen från 1966 innebar inga omedelbara förändringar för prästerskapet i fråga om regleringen av boendet i prästgård jämfört med lönelagen från år 1944.¹⁹¹ Den nya lönelagen för den evangelisk-lutherska kyrkan från år 1966 innehöll främst förtydliganden av prästerskapets rättigheter i relation till boendet i prästgård jämfört med den tidigare lönelagstiftningen. Den tidigare lönelagstiftningen i *Lagen om avlöning av prästerskapet i evangelisk-lutherska kyrkan* från år 1922 och *Lagen om prästerskapets och kantorsorganisternas i de*

¹⁸⁸ Se tabell 2 över förändringen i antalet anställda inom den evangelisk-lutherska kyrkan; Se figur 10 där kostnadsförändringen i samhället visas via levnadskostnadsindex jämfört med naturaförmånsbeskattningens förändring åren 1960–1973.

¹⁸⁹ Meinander 2006, 203; Nieminen et al. 2007, 12; Meinander 2012, 374.

¹⁹⁰ L 25.2.1966/105.

¹⁹¹ L 29.12.1944/1032.

evangelisk-lutherska församlingarnas avlöning från år 1944 samt *Lag angående ändring av lagen om prästerskapets och kantor-organisternas i de evangelisk-lutherska församlingarnas avlöning* från år 1959.¹⁹² I lönelagen från år 1944 konstateras endast att ordinarie präst har, förutom grundlön, rätt till bostads- och andra förmåner.¹⁹³ Detaljerna kring naturaförmånen eller naturaförmånerna i anslutning till lönelagen från år 1944 stadgades i *Lagen angående de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen*.¹⁹⁴ I lönelagstiftningen från 1966 fördes detaljerna kring naturaförmånerna in i *Lönelagen för evangelisk-lutherska kyrkan*.¹⁹⁵ Ibruktagnandet av den nya lönelagen från år 1966 skedde gradvis i församlingarna i Borgå stift. Tillämpningen av lönelagen från år 1966 i församlingens förvaltning och beslutsfattande var nämligen beroende av när Domkapitlet bestämde församlingens klass på basen av förslag från församlingens kyrkofullmäktige.¹⁹⁶

- 3) Kyrkoherdarna och kaplanerna i Borgå stift bodde i prästgård, eller i annan typ av tjänstebostad vid ingången till 1970-talet.¹⁹⁷ Läget var således stabilt i fråga om boendeform för prästerskapet men samtidigt

¹⁹² L 4.8.1922/180; L 29.12.1944/1032; L 4.6.1959/252.

¹⁹³ L 29.12.1944/1032, § 9.

¹⁹⁴ L 29.12.1944/1034.

¹⁹⁵ L 25.2.1966/105, § 14–15.

¹⁹⁶ L 25.2.1966/105, § 30, mom. 1; L 25.2.1966/105, § 4, mom. 1–2; Se också L 25.2.1966/105, § 5.

¹⁹⁷ Se tabell 3.

var det finländska samhället på tröskeln till en stor strukturell förändring.¹⁹⁸

I följande delkapitel tar jag ställning till de forskningsetiska aspekterna i undersökningen.

1.4.3 Etiska överväganden

I detta kapitel redogörs för de etiska överväganden som har gjorts i undersökningen. Först tas ställning till de riktlinjer som finns angivna nationellt och internationellt. I andra delen av kapitlet redogörs för på vilket sätt undersökningens källmaterial har säkerställts, till exempel i fråga om anonymisering av intervjumaterialet och arkivering av källmaterialet.¹⁹⁹

Universitetens verksamhet regleras med hjälp av Universitetslagen. I lagens första paragraf definieras tillämpningsområdet.²⁰⁰ I Universitetslagens andra paragraf tas ställning till det etiska perspektivet för den forskning som utförs vid ett universitet:

Universiteten ska ordna sin verksamhet så att *hög internationell kvalitet säkerställs inom forskning, konstnärlig verksamhet, utbildning och undervisning med iakttagande av etiska principer och god vetenskaplig sed.*²⁰¹

¹⁹⁸ Waris 1968, 117; Waris 1969, 114–115; Tarkka 1988, 255; Meinander 2006, 203.

¹⁹⁹ Ordnanande av arkiveringen på ett ändamålsenligt sätt är en viktig del i säkerställandet av informanternas integritet.

²⁰⁰ L 24.7.2009/558, § 1, punkt 9. Förf.s. 508/2017 av den 12.07.2017.

²⁰¹ L 24.7.2009/558, § 2, mom. 2. Förf.s. 508/2017 av den 12.07.2017.

Det är två begrepp som det är aktuellt att i detta sammanhang kort redogöra för och på så sätt förtydliga vad jag avser med de etiska överväganden som har tagits inom ramen för undersökningen. Det är begreppen *etiska principer* och *god vetenskaplig sed*.²⁰²

För det första begreppet *etiska principer*.²⁰³ Enligt Mikael Lindfelt kännetecknas god forskningsetik primärt av trovärdighet, ansvar och kommunikation.²⁰⁴ Mera detaljerat uttryckt består en god forskningsprocess av kommunikation, rättvisa, transparens, argumentativa beslut samt professionalitet hos forskaren och/eller forskarteamet. De etiska överväganden som görs i forskningen är forskningskulturskapande över tid.²⁰⁵ Ansvar för ett etiskt handlingssätt i forskningen kan inte delegeras eller överföras på annan part.²⁰⁶

För det andra begreppet *god vetenskaplig sed*. ALLEA (All European Academies) har gett anvisningar för god praxis i forskningen. Man utgår från fyra grundläggande principer som

²⁰² L 22.4.1999/523, kap. 9, § 42. Förf.s. 508/2017 av den 12.07.2017. Enligt personuppgiftslagen ska branschspecifika kodex uppgöras för hantering av personuppgifterna.

²⁰³ Ö1. Vid Åbo Akademi finns en forskningsetisk nämnd, FEN vars huvudsakliga uppgifter är att: 1) förhandsgranska och ge utlåtanden i specifika frågor med forskningsetiska dimensioner, 2) stärka medvetandet om forskningsetiska frågor vid Åbo Akademi och 3) att vid behov utfärda forskningsetiska rekommendationer

²⁰⁴ Lindfelt 2017, 5.

²⁰⁵ Lindfelt 2017, 19.

²⁰⁶ Varantola et al. 2013, 7; ALLEA 2017, 7; Lindfelt 2017, 13, 20; Varantola 2017, 17-20; Det är varje forskares uppgift att för sin egen del ta ansvar för att etiska överväganden görs i forskningsprocessens olika skeden. Detta gäller också för ett eventuellt forskarteam som ett gemensamt åtagande till exempel vid färdigställande av en sampublication. Ansvar för att etiska övervägandena görs ligger också hos den organisation vart forskaren eller forskarteamet är knuten.

ska vägleda forskaren eller forskarteamet.²⁰⁷ Forskningsetiska delegationen i Finland har också gett anvisningar för *god vetenskaplig sed* (praxis) i forskningen.²⁰⁸

När det gäller genomförandet av undersökningen har god vetenskaplig praxis enligt Forskningsetiska nämndens, Forskningsetiska delegationens och ALLEA:s anvisningar iakttagits.²⁰⁹ Förhandsprövning om intervjuavsnittet i undersökningen har på grund av intervjuernas karaktär inte inhämtats av FEN. Enligt den forskningsetiska nämndens definition faller inte intervjustämman enligt utförd bedömning inom en sådan kategori att det skulle ha funnits behov att inhämta förhandsprövning.²¹⁰ Informanterna har gett sitt medgivande till att intervjumaterialet används utgående från principen informerat samtycke. Det betyder att de personer som deltar i intervjuerna har blivit informerade om delaktigheten i forskningen. Det betyder också att informanterna när som helst har möjlighet att dra tillbaka samtycke och avbryta medverkan utan att behöva ange orsak.²¹¹

Informanterna har getts ett nummer som identifierar för mig vem som har gett svaret och för att det ska vara möjligt att hänvisa till respektive informant i noterna. För läsaren uppges inte i brödtexten, noterna eller i källförteckningen kopplingen mellan

²⁰⁷ ALLEA 2017, 4. Det är pålitlighet (reliability), ärlighet (honesty), respekt (respect) och ansvar (accountability).

²⁰⁸ Varantola et al. 2013, 18. God vetenskaplig sed ska kännetecknas bland annat av: 1) hederlighet, omsorgsfullhet och noggrannhet, 2) vid dataanskaffning, undersökning och vid bedömningen ska tillvägagångssätten vara etiskt hållbara, 3) hänsyn till andra forskares resultat ska tas, 4) planering, genomförande och rapportering samt lagring av data enligt etablerad praxis, 5) bedömning av behov för forskningstillstånd ska utföras, 6) avtal om bland annat upphovsrätt, rättigheter, skyldigheter och ansvar ska uppgöras och 7) finansieringskällor i forskningen samt övrig bundenhet ska uppges.

²⁰⁹ Varantola et al. 2013; ALLEA 2017; Ö1.

²¹⁰ Ö2.

²¹¹ Se (EU) F 27.4.2016/679, punkt 33; Ö2; Ö3.

informerans namn och nummer förutom i två specifika fall. Det gäller intervjuerna med biskop emeritus Erik Vikström och förutvarande notarien Gunnar Grönblom. Orsaken till att namnen nämns är att det är lätt att identifiera dessa informanter i och med att de tjänstgjorde i specifika ämbeten under en klart definierad period i Borgå stift och som sammanfaller med en betydande del av den period som undersökningen omfattar.²¹² I källförteckningen finns en lista på övriga personer som på annat sätt har bidragit med information till undersökningen. Den typen av information har jag definierat som meddelanden och det framgår och tydliggörs via noterna i anslutning till brödtexten.²¹³

Hanteringen av det källmaterial som jag använt mig av i undersökningen utgår från principen FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Re-usable) och syftar till transparens i hanteringen av undersökningens datamaterial.²¹⁴ Jag har indelat källmaterialet i fyra kategorier med tanke på materialets fortsatta hantering och arkivering. För det första (1) är det material från de intervjuer som utförts. För det andra (2) är det underlag till skrivningen som utgörs av offentligt material till exempel i form av statistik eller detaljuppgifter från andra typer av publikationer. För det tredje (3) är det underlag till bilagor eller brödtext som utgörs av icke offentligt och publicerat material. För det fjärde (4) är det offentligt tillgängligt material av annan karaktär.²¹⁵

²¹² Perioden 1970–2012; Se kapitel 4.4; Se källförteckning.

²¹³ Se källförteckning lista över kontaktade personer.

²¹⁴ Varantola et al. 2013, 6; ALLEA 2017, 6.

²¹⁵ Till denna kategori hör också information från Internetkällor som kan ses som tillförlitliga, till exempel svenska YLE eller från församlingarnas eller de kyrkliga samfundens hemsidor.

Frågan om materialets arkivering är viktig i detta sammanhang bland annat med tanke på transparens och tillgänglighet.²¹⁶ Jag har utgått från att det material som ska arkiveras hos författaren har en arkiveringstermin och därefter destrueras materialet.²¹⁷ Arkiveringstiden finns angivet för respektive kategori och material. Hur lång arkiveringstiden för det material som arkiveras hos författaren ska vara kan naturligtvis problematiseras. Jag har utgått från två principer i detta. För det första handlar det om att vad som är realistiskt och av betydelse för läsning av avhandlingen efter att den är färdigställd, godkänd och publicerad. För det andra handlar det om att minimera risken för att känsligt material kommer i orätta händer. Detta gäller framför allt material från de intervjuer som genomförts.²¹⁸

Kategori 1: Undantaget i sin helhet från transparens, tillgänglighet och offentlighet är intervjumaterialet.²¹⁹ Avsikten med åtgärden är att säkerställa informanternas fullständiga anonymitet och sekretess. Materialet består av pappersdokument och ett elektroniskt register som kopplar ihop informanten med ett ordningsnummer. Registerinformationen och intervjumaterialet (pappersdokumenten) hanteras endast av författaren och det är endast författaren som har tillgänglighet till det elektroniska registret.²²⁰ I noterna anges endast informantens nummer och i

²¹⁶ Se Varantola et al. 2013, 6, 18 och ALLEA 2017, 6.

²¹⁷ L 23.9.1994/831, kap. 4, § 13. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017; Förvaringen av materialet fram till tidpunkt för destruktion är säkrad.

²¹⁸ L 23.9.1994/831, kap. 4, § 12. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017; L 22.4.1999/523, kap. 2, § 5 och kap. 7, § 32. Förf.s. 508/2017 av den 12.07.2017.

²¹⁹ Kategori 1.

²²⁰ Det elektroniska registret finns på ett externt minne (usb-minne) som förvaras separat från övrigt material.

källförteckningen finns ingen hänvisning till informanterna.²²¹ Tillstånd för användning av intervjumaterialet i forskningssyfte eller annan användning ges inte till extern part.²²² Materialet från intervjuerna bevaras hos författaren separat från övrigt icke publicerat material under tre år räknat från avhandlingens färdigställande, godkännande och publicering.²²³ Därefter gallras materialet ut och destrueras (pappersdokumenten och det digitala registret).²²⁴

Kategori 2: I bilagematerialet finns det numeriska underlag som jag har använt mig av för att skapa figurerna, graferna och tabellerna som ingår i den egentliga brödtextern och är ett led i att åstadkomma transparens för den läsekrets som tar del av undersökningen och undersökningens resultat.²²⁵ Källor till detta numeriska underlag utgörs av offentliga statistikuppgifter. Hänvisningar anges i noterna och kopplar ihop underlaget med figurerna, graferna och tabellerna. Detta material är offentligt och tillgängligt. Detta källmaterial arkiveras inte hos författaren.²²⁶

²²¹ Mera information från Ö4; Se också F (EU) 27.4.2016/679, speciellt punkt 1 i förordningen; I noterna hänvisning i formen *Informant nummer [...]*; Förutom för biskop emeritus Erik Vikström och förutvarande notarien Gunnar Grönblom.

²²² Varantola et al. 2013, 6; ALLEA 2017, 6; HBA Iina Kohonen 15.05.2017; Det att materialet från intervjuerna inte ställs till förfogande för tredje part kan naturligtvis problematiseras. Jag har förbundet mig att åstadkomma fullständig anonymitet. Informanterna kommer från Svenskinland och från Borgå stift, därför är tillvägagångssättet nödvändigt. Samtidigt är användningen av intervjuerna begränsad och inte avgörande för undersökningens resultat utan utgör endast en mindre del i undersökningens källmaterial.

²²³ Varantola et al. 2013, 6; ALLEA 2017, 6.

²²⁴ L 23.9.1994/831, kap. 4, § 13. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017; Mera information från Ö5.

²²⁵ ALLEA 2017, 6.

²²⁶ Kategori 2; Till exempel utifrån kyrkans officiella statistik eller statistik som framtagits av Kyrkans forskningscentral.

Kategori 3: Underlag till bilagematerial eller brödtext, icke publicerat material till exempel i form av e-postkommunikation eller anteckningar från telefondiskussioner karaktäriserar jag som meddelanden.²²⁷ I källförteckningen är denna typ av kommunikation inklusive namn noterad och hänvisningar finns i noterna i anslutning till brödtext, figur, tabell eller den graf där informationen har utnyttjats.²²⁸ Materialet arkiveras hos författaren som pappersdokument under tre år räknat från avhandlingens färdigställande, godkännande och publicering.²²⁹ Därefter gallras dokumenten ut och destrueras.²³⁰

Kategori 4: Det källmaterial som jag i övrigt utöver ovanstående har använt mig av i undersökningen är till alla delar offentligt och skyddas inte av sekretess. Materialet utgörs av offentliga och publicerade handlingar, register- och dokumentmaterial till exempel i form av beslutsprotokoll, bilagor till dem och övrigt arkivmaterial. Det källmaterialet finns till alla delar angivet i källförteckningen.²³¹ När det gäller tidningsartiklar finns i källförteckningen angett de årgångar som jag har använt mig av för en viss tidning. I noterna i anslutning till brödtexten finns noterat tidningens namn samt artikelns datum och rubrik.²³²

²²⁷ Se kapitel 1.4.2.

²²⁸ Kategori 3.

²²⁹ Varantola et al. 2013, 6; ALLEA 2017, 6; Det kan vara specifik information till exempel från en församling eller kyrklig samfällighet; Den digitala versionen av meddelandet raderas efter att pappersutskrift har tagits på meddelandet.

²³⁰ L 23.9.1994/831, kap. 4, § 13. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017; Mera information från Ö5.

²³¹ Ö2.

²³² Det betyder att i detta fall är inte artikelförfattaren noterad i och med att den informationen finns inte alltid angiven för en viss artikel. För att vara konsekvent fungerar därför tidningens namn, artikelrubrik och datum som sökkriterier.

Juridiskt material till exempel i form av lagar, förordningar, kyrkoordning och resolutioner utgör en speciell grupp i denna kategori och bland källmaterialet. För det första är det till exempel lagar som jag har använt som källmaterial och som utgör historiska dokument men som inte längre ur juridisk synvinkel är i kraft. Den andra gruppen utgörs av juridiskt material som fortfarande har laga kraft.²³³ I sådana fall där det är av betydelse vilken version av lagen som jag stöder mig på är författningssamlingens nummer och datum noterat i noten i anslutning till angivet lagrum.²³⁴ Materialet i kategori 4 arkiveras inte hos författaren förutom med ett undantag.²³⁵ Det är papperskopior av den information som har hämtats från Internetkällor och som jag har använt mig av i undersökningen. Informationen i Internetkällor i form av hemsidor är till sin karaktär föränderlig. Därför arkiveras papperskopior av detta material hos författaren tre år räknat från avhandlingens färdigställande, godkännande och publicering. Därefter gallras materialet ut och destrueras.²³⁶ I följande delkapitel redogörs för ett antal begrepp som jag har använt mig av i skrivningen.

²³³ Det kan till exempel utgöras av kyrkolag, personuppgiftslag, universitetslag, arkiveringslag etc.

²³⁴ Det exemplifieras av den senaste kyrkolagen för den evangelisk-lutherska kyrkan och som gavs 1993. Sedan dess har det givits ett stort antal lagar om ändring av kyrkolagen. Jag har granskat och noterat samtliga ändringar med hjälp av den elektroniska versionen av lagarna som finns i Finlex och fram till undersökningens främre gräns (2012). I vissa fall där ett aktuellt perspektiv är av betydelse för undersökningen ännu längre fram (2017).

²³⁵ Kategori 4.

²³⁶ L 23.9.1994/831, kap. 4, § 13. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017; I källförteckningen är noterat när materialet är läst och det är vid den tidpunkten och den version av informationen som då gällde som jag har utnyttjat i skrivningen. Koppling mellan not och källförteckning har i detta fall skapats med hjälp av förkortning.

1.5 Begrepp

I detta kapitel definieras ett antal termer eller begrepp som är centrala i undersökningen och där min avsikt är att tydliggöra termens eller begreppets innebörd för läsaren. Därutöver avgränsar jag för vissa termer och begrepp hur jag använder dem och därigenom deras specifika betydelse i denna undersökning. Jag har inte för alla begrepp och termer som finns i detta kapitel specifikt definierat och gett en egen betydelse till begreppet utan stöder mig på andra forskares definition.²³⁷ Därtill finns ett antal begrepp och uttryck som jag har förklarat i anslutning till det aktuella textavsnittet för att på så sätt underlätta läsningen av brödtexten och på så sätt ge möjlighet till omedelbar utvidgad förståelse av vad som avses.²³⁸ Utöver det kan inte listan över definierade begrepp ses som fullständig. Det är fråga om ett avvägt urval och en bedömning av vad som är relevant och intressant i detta sammanhang och som för sin del kan bidra till förståelse av forskningsproblematiken. Det innebär att det också i detta kapitel i viss mån finns med termer eller begrepp som inte förekommer i brödtexten. I sådana fall är förklaringarna avsedda att utöka problemområdets vokabulär och kan på så sätt fungera som självständig läsning i undersökningen.²³⁹ En del av begreppen och termerna definieras främst ur ett teoretiskt perspektiv och med hjälp av stödbegrepp eller synonymer. Andra begrepp och termer definieras därutöver med hjälp av citat eller med hjälp av belysande exempel. Den term, det begrepp eller

²³⁷ De begrepp och termer där jag stöder mig på hur andra forskare har definierat är begrepp och termer som är väletablerade och där jag inte ger en annorlunda betydelse till begreppet eller termen.

²³⁸ Förklaringen till begreppet eller uttrycket finns i detta fall i noterna.

²³⁹ Urvalet kan naturligtvis utvidgas eller omformuleras men detta är författarens val av vilka termer, begrepp eller uttryck där det finns behov av förklaring.

uttryck som definieras framgår i brödtexten med kursiv stil och samma logik återkommer i noterna. Synonymer eller stödande och kompletterande begrepp framgår också med kursiv stil i texten.²⁴⁰

Det är följande termer och begrepp som jag har definierat i detta kapitel: prästgård, kultur, prästgårdskultur, prästgårds-teologi, prästgårdsteolog, bruksteologi, kyrkoherde, bol, kyrkoherdebol, kaplansbol, prästbord, prästbol, kyrkobol, mensa presbyteri, boställskassa, fabrica ecclesiae, medeltid, nyare tid, tidigmodern tid, patriarkalisk, hierarkisk, matskott, offer, altarbörd, altarmat, naturaförmån, samfund, samfundsskatt och folkkyrka. Det är framför allt fyra begrepp av ovanstående som intar en särskild plats i denna undersökning och är oundgängliga för förståelsen av forskningsproblematiken.²⁴¹ Det är termerna: *prästgård, prästgårdskultur, prästgårdsteologi och prästgårdens teologi*.²⁴²

Begreppet *prästgård* förknippas fortfarande i medvetandet framför allt hos äldre personer med en prästgård på landet där kyrkoherden i regel är tillgänglig för samtal eller för att utföra behövliga ämbetsåtgärder, till exempel utfärdande av ett ämbetsbevis. I lagen angående de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen från år 1944 definieras en prästgård som ett boställe eller del av boställe som omfattar för präst bestämd bostad.²⁴³ I samma lag definierades en ämbetsbostad vara en bostad avsedd för en präst eller kantor-organist, men utan markområde som

²⁴⁰ Namn, till exempel på litteratur i den löpande texten anges också med kursiv stil och ska inte förväxlas med ovanstående.

²⁴¹ Se kapitel 1.1 med forskningsuppgift och forskningsfrågor.

²⁴² Termerna återkommer i undersökningens olika avsnitt. *Termen prästgårdsteologi* utvecklas och formas till ett nytt begrepp med mera djup innebörd i kapitel 5.4.

²⁴³ L 29.12.1944/1034, § 1, mom. 2.

naturaformån.²⁴⁴ I lönelagen för den evangelisk-lutherska kyrkan från år 1966 avsåg man med termerna prästgård och tjänstebostad en bostad som var avsedd för församlingens ordinarie präst.²⁴⁵ Lönelagen för den evangelisk-lutherska kyrkan förnyades 1983 och i den nya lagen förtydligades terminologin och i lagen avsåg man med benämningen prästgård och tjänstebostad en bostad som var avsedd för en kyrkoherde eller kaplan.²⁴⁶ Prästgårdarna utgjorde i regel fristående fastigheter.²⁴⁷ Det finns också exempel på tjänstebostäder för präster som fanns i ett större fastighetskomplex, till exempel som en del av ett församlingscenter.²⁴⁸ I Nationalencyklopedin definieras begreppet prästgård på följande sätt:

Boställe för kyrkoherde eller annan präst, för en jordegendom, från 1910 [Sverige, förf. anm.] begränsad till tjänstebostad jämte tomt och trädgård. Fram till denna tid levde prästen på prästgårdens jordbruk.²⁴⁹

Med begreppet prästgård avser jag specifikt i denna undersökning en tjänstebostad för prästerskapet där en kyrkoherde eller en kaplan är bosatt eller har varit bosatt. Det innebär också att det kan vara en tjänstebostad som ursprungligen var avsedd som bostad för en kyrkoherde eller en kaplan, men att den i ett senare skede i en del fall har tagits i annan användning.²⁵⁰ Det

²⁴⁴ L 29.12.1944/1034, § 1, mom. 2. Se också § 4.

²⁴⁵ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 2.

²⁴⁶ L 22.12.1983/1035, § 6.

²⁴⁷ Backström 2014, 3. Termen prästgård förknippas ofta hos församlingsmedlemmarna med en prästgårdslägenhet på landet; Backström 2016A, 10–11.

²⁴⁸ Se Godenhjelm 1935; Backström 2016A, 11.

²⁴⁹ Nationalencyklopedin 1994, band 15, 323; Selander Sven-Åke 2012B, 98; Selander Gunilla 2012B, 156; Backström 2016A, 10–11.

²⁵⁰ Backström 2016A, 10–11; Det finns många exempel på detta i Borgå stift, se närmare i bilaga 1.

kan också vara så att bostaden ursprungligen byggdes eller anskaffades för annan användning, men att den i ett senare skede togs i bruk som prästgård.²⁵¹ En prästgård kan enligt denna definition också vara en tjänstebostad inrymd i ett större fastighetskomplex.²⁵² Jag använder i brödtexten synonymt bägge termer, prästgård och tjänstebostad. Termen tjänstebostad kan därtill anses vara en mera övergripande term och användes också inom andra sektorer i samhället, till exempel vid beskrivning av boendeformer för personal inom industri, försvarsmakt, stat och kommun.²⁵³

Begreppet *prästgårdskultur* är ett begrepp som förekommer i undersökningen.²⁵⁴ Termen prästgård har definierats ovan men vad avses med termen *kultur*? Nationalencyklopedin definierar kulturbegreppet på följande sätt:

Kultur (franska culture, av latin cultura, bearbetning [...]) Cicero talade om själsodling, renässansens hu-

²⁵¹ Backström 2014, 15. Till exempel Lybeckska huset i Korsholm; Remmersonska villan i Saltvik är ett annat exempel där huset ursprungligen byggdes för privat ändamål, men inköptes senare till församlingen och togs i bruk som prästgård.

²⁵² Backström 2014, 12. Så var fallet till exempel i den tidigare församlingsfastigheten i Jakobstad där det fanns tjänstebostad bland annat för kyrkoherden i den svenska församlingen. Fastigheten såldes senare till en affärsidkare; Backström 2014, 13. Så var också i Karleby där det i samma fastighet fanns bostad för såväl den finska som den svenska församlingens kyrkoherdar. Backström 2014, 26–27. I rikssvenska Olaus Petri församling i Helsingfors var kyrkoherdens tjänstebostad inrymd i en större fastighet och i samma fastighet fanns också församlingshemmet.

²⁵³ Se bland annat Facta 1971 (finska), band 10, 694; Det fanns tidigare också tjänstebostäder för bland annat läkare och för verkställande direktörer inom bland annat skogsindustrin; Se också Skatteförvaltningens föreskrifter om naturaförmåner av den 23.02.2009 och Thisner 2008 och 2011 samt Ekström 2011, 77; Backström 2016A, 11.

²⁵⁴ Jag definierar först ordleden till begreppet prästgårdskultur och efter det uttryckets specifika innebörd.

manister om att odla intellektet. [...] Den vida definitionen av kultur som en totalitet av en viss populations tankar, handlingar och omgivande förhållanden omfattades av det senare 1800-talets antropologer och etnologer. Spengler slutligen ansåg att kultur är en organisk livsyttning som föds, utvecklas, fulländas och dör inom nationer, folk och samhällsgrupper. Kulturbegreppet har p.g.a. sitt stora omfång och skiftande innehåll gett upphov till vetenskaper som tillämpar helt olika metoder, från allmän kulturhistoria till specialdisciplinerna kulturfilosofi, etnologi, kulturantropologi.²⁵⁵

Som sammansatt begrepp av ordleden prästgård och kultur och som ovan har definierats är termen *prästgårdskultur* intressant och viktigt för förståelsen av forskningsproblematiken i undersökningen.²⁵⁶ Prästgårdskultur i äldre tider (ungefär från 1600-talet och framåt) definieras som en förening av allmogelivets livsvillkor med högreståndsliv som prästgårdslivet i praktiken utgjorde. Kyrkoherden och familjen var en länk mellan dessa två levnadsvillkor. Prästgården fungerade som en plats för bildning och en plats där nya arbetsmetoder och verksamhetsformer togs i bruk. Det jordbruk som idkades vid prästgårdarna på landsbygden fungerade till en del som förebild i jordbruksfrågor.²⁵⁷

Det var brukligt att komma till prästgården exempel med anledning av ett dop, en vigsel eller för att erhålla ett ämbetsbetyg.

²⁵⁵ Nationalencyklopedin 1993, band 11, 511.

²⁵⁶ Se kapitel 2.2.

²⁵⁷ Pleijel 1944, 94; Pirinen 1968, 52; Widén 1998, 111; Reimers 1993, 22; Pirinen 2000, 246; Murtorinne 2000B, 111; Backström 2008, 59–60; Hermanson 2011, 7; Selander Sven-Åke 2012A, 9; Selander Gunilla 2012A, 24.

Den här typen av pastorala skeenden var också en del av prästgårdskulturen och samtidigt en del av det dagliga livet för prästfamiljen.²⁵⁸ Prästfrun var också ofta på plats och kunde bjuda på kaffe eller ge sig tid till en pratstund.²⁵⁹ Dessa aktiviteter har i dag i de flesta församlingarna övertagits och överflyttats till pastorskanslierna och till församlingshemmen. Församlingsmedlemmen gör ett besök vid pastorskansliet, sänder e-post eller ringer ett telefonsamtal för att till exempel erhålla ett ämbetsbetyg eller boka tid för ett samtal eller för en förrättning. Bokningen kan beroende på församlingens storlek ske direkt med prästen i fråga eller via en församlingssekreterare. Tillvägagångssättet beror på församlingens storlek och vedertagna principer i det praktiska arbetet i församlingen. Omvandlingsprocessen har till denna del ägt rum ganska sent i Finland och förändringstakten har varit olika i olika regioner och i olika församlingar. I stadsförsamlingar i Borgå stift har arrangemanget med pastorskansli i prästgårdsfastigheten och där den lokala prästen ännu är bosatt i samma fastighet har försvunnit. Däremot har arrangemanget i viss mån kvarstått i mindre församlingar och i församlingar på landsbygden eller i skärgården.²⁶⁰

I min undersökning av Esse prästgårds funktion i närsamhället har jag använt begreppen prästboställe och kulturhärd. Den terminologin är en variant av begreppet prästgårdskultur.²⁶¹ Martin Giertz har använt termen bildningshärd som också kan innefattas som en väsentlig del i begreppet prästgårdskultur.²⁶² Sven-Åke Selander et al. beskriver prästgården i äldre tider som ett religiöst och kulturellt centrum i bygden och så

²⁵⁸ Backström 2008, 39–43; Ekström 2011, 77; Backström 2014, 3.

²⁵⁹ Reimers 1993, 189; Backström 2008, 41, 59; Selander Gunilla 2012A, 51.

²⁶⁰ Backström 2017A, 12–13; Se bilaga 1.

²⁶¹ Backström 2008, 59.

²⁶² Giertz 2009, 87–88.

uttryckt ingår det också i prästgårdskulturbegreppet.²⁶³ Gustav Björkstrand har använt begreppet kulturhärd som i sig syftar på prästgårdens roll och uppgift som bygdens kulturcentrum i äldre tider och är uttryckt på detta sätt en del av prästgårdskulturen som begrepp.²⁶⁴ I kapitel två finns en mera omfattande beskrivning över vad som innefattas i begreppet prästgårdskultur.²⁶⁵ I kapitel fem har jag utvidgat begreppet ytterligare och gett det en fördjupad teologisk dimension. Den utvidgade definitionen kan användas för att bedöma prästgårdarnas betydelse som en integrerad del av kyrka och samhälle.²⁶⁶ Sven-Åke Selander et al. har en beskrivning över prästgårdskulturbegreppet som jag kan omfattar och avser med detta begrepp, ett religiöst och kulturellt centrum som var inbäddat i det kyrkliga livet men som också hade många anknytningspunkter till samhället som sådant.

Termen *prästgårdsteologi* förekommer i begränsad utsträckning i den teologiska forskningen. Vad bestod denna prästgårdsteologi av och hur kom den till uttryck? Vid en närmare granskning av vad det eventuellt har skrivits kring detta gav sökningen endast ett fåtal träffar på svenska.²⁶⁷ Begreppet har i dessa fall dessutom definierats och använts på helt olika sätt. Sven-Erik Brodd har använt sig av termen i ett kapitel i den antologi som handlar om prästen Gunnar Rosendal och som har ansetts vara en banbrytare för den kyrkliga förnyelsen i Sverige. Att de definitioner som har getts till termen är av mycket olika till sin karaktär har också Brodd noterat.²⁶⁸ Brodd definierar termen på följande sätt:

²⁶³ Selander Sven-Åke & Selander Gunilla & Alenäs Stig 2012, 238.

²⁶⁴ Björkstrand 2014, 65.

²⁶⁵ Kapitel 2.2.

²⁶⁶ Se kapitel 5.4.

²⁶⁷ Sökning på finska och engelska gav inte något resultat.

²⁶⁸ Brodd 2003, 12.

[...] Vad jag avser med prästgårdsteologi är de avvikande och i sin samtid originella idéer som utvecklats av präster utanför den akademiska sfären och som är på ett kvalificerat sätt teologiska och/eller står i relation till en vidare internationell utveckling och som påverkar den kyrkliga utvecklingen [...].²⁶⁹

Den betydelse som Sven-Erik Brodd ger till termen prästgårdsteologi är intressant men samtidigt problematisk. Definitionen syftar till personer, präster och teologer som har verkat i en annan miljö än i ett universitet. Att dessa präster har verkat utanför den akademiska sfären och haft för sin samtid originella idéer har ingen automatisk och direkt anknytning till prästgårdar. Det kan förvisso ha en direkt koppling men det är underordnat i definitionen ovan. Det bygger på ett antagande att dessa präster var eller är bosatta i prästgård. Det är något som man inte till alla delar kan ta för givet, framför allt inte numera.

Brodd ger visserligen ett antal kända exempel på präster som har verkat med en prästgård som bas för sin teologiska verksamhet, bland annat Gunnar Rosendal och Bo Giertz. De är enligt Brodd prästgårdsteologer.²⁷⁰ Oloph Bexell har också använt termen *prästgårdsteolog* för att beskriva på vilken ort och i vilken församling som Rosendal skrev sina böcker och artiklar.²⁷¹ Men i detta sammanhang är inte prästgården nämnd men det kan av texten tolkas som underförstått. Med denna logik skulle präster som är verksamma i den akademiska miljön tituleras som *universitetsteologer* (vilket förmodligen är helt i sin ordning). Präster som verkar inom skolvärlden och samtidigt bedriver teolo-

²⁶⁹ Brodd 2003, 12.

²⁷⁰ Brodd 2003, 12.

²⁷¹ Bexell 2003, 66.

gisk forskning av något slag blir följaktligen med denna logik *skolteologer*.

Enligt Kjell Blücker har J.A. Eklunds teologiska position avfärdats som *prästgårdsteologi* och Gunnar Rosendals författarskap betraktats som enklare form av *bruksteologi*.²⁷² Staffan Ljungman har använt termen *prästgårdsteologi* som definitionen på den mängd teologisk kvalificerad litteratur som Gunnar Rosendal gav ut.²⁷³ Denna definition är också problematisk och syftar i detta fall till den plats där Rosendals teologiska litteratur har skapats.²⁷⁴ Rosendal tog initiativet till ett nytt bokförlag som fick namnet Pro Ecclesia - `För Kyrkan`. Ägare till bokförlaget var bokhandeln i Osby.²⁷⁵ Att de texter som Rosendal producerade förmodligen fick sin begynnelse i en prästgård gör den inte automatiskt till *prästgårdsteologi*. Enligt Ljungmans definition syftar det därtill också i viss mån till den typ av litteratur som Rosendal gav ut, högkyrklig sådan.²⁷⁶ *Prästgårdsteologi* som begrepp är följaktligen problematiskt. Jag har därför inte utformat en egen definition på begreppet utan har tagit i bruk en annorlunda definition som jag utvecklar i kapitel fem. Det är begreppet *prästgårdens teologi*.²⁷⁷

Termen *kyrkoherde* har i sin finska motsvarighet fått en annorlunda klang och betydelse, *kirkkoherra* ("kyrkherre").²⁷⁸ Det är mera högtravande, hierariskt och auktoritärt och hjorden blir

²⁷² Blücker 2003, 152; Ö6. Johan Alfred Eklund (1863–1945) var rikssvensk biskop och psalmförfattare.

²⁷³ Ljungman 1997, 120–121; Brodd 2003, 12.

²⁷⁴ Ljungman 1997, 120–121.

²⁷⁵ Ljungman 1997, 121; Bexell 2003, 31. Bokförlaget var inte i Gunnar Rosendals personliga ägo.

²⁷⁶ Ljungman 1997, 120.

²⁷⁷ Se kapitel 5.4.

²⁷⁸ Studia 1997, 489.

egentligen satt på undantag i terminologin.²⁷⁹ I Petrus 1 brev lyder: ”[...] Uppträd inte som herrar över dem som kommit på er lott, utan var föredömen för hjorden [...]”.²⁸⁰ Den finskspråkiga termen i detta är i sig intressant. Termen uttrycker ett maktförhållande i förhållande till församlingsmedlemmarna som är osymmetriskt och representerar en överhet.²⁸¹ I engelskan har man använt sig av flera termer. Först det något obekanta *vicar* som betyder *kyrkoherde* eller *ställföreträdande*.²⁸² Därtill den mera bekanta termen *rector* som används allmänt i andra sammanhang, bland annat i skolvärlden men som också betyder kyrkoherde.²⁸³ Ytterligare kan tilläggas det mera allmänna begreppet *parson* och syftar på *präst*, *kyrkoherde* eller *pastor*.²⁸⁴ Tyskans motsvarighet till kyrkoherde är *pfarrer*.²⁸⁵ På norska har man termen *sokneprest*.²⁸⁶ På danska en term som är nästan identiskt med den norska termen, endast annorlunda skrivsätt, *sognepræst*.²⁸⁷ Både på norska och danska har termen kyrkoherde en anspelning på ett geografiskt område som prästen är ansvarig för, socknen.²⁸⁸ Vid tiden för kristendomens införande i Norden hade de första prästerna uppgifter och ett ansvar som omfattade hela socknens område. Socknen var den minsta enheten i den ursprungliga kyrkliga indelningen och arbetet för de första prästerna organiserades utifrån det. Det var de första

²⁷⁹ Uttrycket kan också problematiseras ur ett patriarkaliskt perspektiv.

²⁸⁰ 1 Pet 5:3; Se också Cleve 2003, 143.

²⁸¹ Jämför med termerna patrarkalisk och hierarkisk som också finns med bland definitionerna i detta kapitel.

²⁸² Prisma 1993, 206, 427.

²⁸³ Norstedts 2008, 206.

²⁸⁴ Prisma 1993, 206, 427.

²⁸⁵ Info 1983, 162.

²⁸⁶ Norstedts 1992A, 410

²⁸⁷ Norstedts 1992B, 551.

²⁸⁸ Norstedt 1992A, 410; Norstedts 1992B, 551.

stegen i systematiseringen av människornas tillvaro och där lagstiftningen med tiden kom att få allt större inflytande.²⁸⁹

Ett begrepp som ibland också nämns vid beskrivning av en prästgård är *bol* eller utvidgat som *kyrkoherdebol* eller *kaplansbol*. Från medeltiden och ända fram till början av 1900-talet baserade sig prästens försörjning på vad jorden vid prästgården gav och via djurhushållning samt via det skogsbruk som idkades på bostället. Därtill hade församlingens präst rätt till tionde.²⁹⁰ Prästen hade också rätt till avgifter för olika uppgifter, till exempel för själamässor och vigslar.²⁹¹ Prästbostället, gården kallades också för *prästabordet*, *prästbolet* eller *kyrkobolet*. På latin *mensa presbyteri*.²⁹² I kapitel två beskrivs mera ingående hur lagstiftningen kring prästernas lönesättning utvecklades genom århundradena.²⁹³

En term som också förekommer vid äldre beskrivningar av de ekonomiska premisserna i anslutning till församlingarnas prästgårdar är termen *boställskassa*.²⁹⁴ Den har sin föregångare och parallell i den medeltida termen *fabrica ecclesiae* (kyrkans byggnadskassa) vilket i praktiken innebar medel för att underhålla kyrkobyggnaden i socknen.²⁹⁵ Medel för byggandet och underhåll av en ämbetsgård för präster i landsförsamling samt i förenad lands- och stadsförsamling skulle enligt den kejsrerliga förordningen från 19 juli 1892 tas från en för ändamålet inrättad boställskassa.²⁹⁶ De församlingsmedlemmar som deltog i bestri-

²⁸⁹ Se kapitel 2.1.

²⁹⁰ Brilioth 1941, 633, 637–639; Backström 2016A, 11–12.

²⁹¹ L Västmannalagen, Kyrkobalken, VII–VIII flocken; Brilioth 1941, 633, 639.

²⁹² Holmquist 1933A, 33; Brilioth 1941, 640; Giertz 2009, 11.

²⁹³ Se kapitel 2.3.

²⁹⁴ Godenhjelm 1935.

²⁹⁵ Holmquist 1933A, 33; Brilioth 1941, 640.

²⁹⁶ F 19.7.1892/29a, kap. 1, § 1.

dande av prästerskapets lön var också skyldiga att delta i inbetalning av penningmedel till denna kassa. Likaså skulle prästerskapet delta i inbetalning av medel.²⁹⁷ Vid insamlandet av medel till boställskassan kunde man också använda sådana kassamedel som i ett tidigare skede influerat till församlingen, exempelvis från försäljning av skog. Ifall det på bostället också fanns skog som var mogen att avverkas, och där hushållningsplanen för skogen inte ännu var fastställd, och om man inte i övrigt behövde virket för husbehov kunde man inskaffa tillstånd till skogsförsäljning. De influerade medlen från en sådan virkesförsäljning skulle tillfalla boställskassan. Om det fanns en godkänd hushållningsplan och skogsdelningsplan och avkastningen från skogen var större än det årliga behovet för boställshavaren, också i fråga om behövligt virke för torpbyggnader och ängslador skulle överskottet från en försäljning tillfalla boställskassan. Överskott skulle överföras till kassan också efter det att kapitalbeloppet uppnått föreskriven nivå.²⁹⁸ Drabbades bostället av skada som förorsakats av markägaren skulle också skadeersättningen tillfalla boställskassan. Likaså skulle ersättningar som inflöt från eventuellt olagligt svedjebruk på prästboställets marker tillfalla kassan.²⁹⁹ Det kapitalbelopp som inte insamlats med hjälp av försäljningar och eventuella skadeersättningar enligt ovan skulle insamlas av de jordägande bönderna och av ortens präst.³⁰⁰ Inbetalning till boställskassan skulle pågå så länge och i sådan utsträckning att de årliga ränteintäkterna räckte till för det årliga underhållet av byggnaderna på bostället.³⁰¹ Stadsförsamlingarna var inte skyldiga att inrätta en boställskassa utan församlingen kunde

²⁹⁷ F 19.7.1892/29a, § 2.

²⁹⁸ F 19.7.1892/29b, kap. 3, § 14, mom. 1.

²⁹⁹ F 19.7.1892/29b, kap. 3, § 14, mom. 1.

³⁰⁰ F 19.7.1892/29a, kap. 1, § 2; F 19.7.1892/29b, kap. 3, § 14, mom. 2.

³⁰¹ F 19.7.1892/29b, kap. 3, § 13, mom. 1.

självständigt avgöra på vilket sätt kostnaderna för byggandet och underhållet av tjänstebostäderna för prästerskapet skulle bestridas.³⁰² Ett alternativ för stadsförsamlingarna var att man i stället för att bygga tjänstebostad till ortens präst eller präster betalade hyrespeng.³⁰³

Ett begreppspar som förekommer framför allt i kapitel två är begreppen *medeltid* och *nyare tid* eller som man gärna benämner det numera, *tidigmodern tid*. Tidsangivelserna för detta är olika om vi ser det ur ett europeiskt perspektiv eller från det svenska rikets synvinkel. Ur ett mera allmänt europeiskt perspektiv räknas medeltiden från romerska rikets fall i slutet av 400-talet fram till omkring år 1500.³⁰⁴ Thomas Lindkvist och Maria Sjöberg definierar tidsramen för vad som avses med medeltid i det svenska riket på följande sätt:

För Sveriges del brukar medeltiden sträcka sig från omkring 1000 till början av 1500-talet. Startpunkten anges från vilken tid skriftliga källor finns. Men viktigare är att från 1000-talet fick kristendomen sitt genombrott och en kyrklig organisation började etableras. [...]. Medeltidens slut brukar sättas till omkring 1520. Med Gustav Vasas maktövertagande växte en starkare och mera centraliserad statsmakt fram i Sverige. [...].³⁰⁵

Tiden efter medeltiden räknas följaktligen som *nya tiden* och den tidsangivelsen sammanfaller mycket väl med tiden för

³⁰² F 19.7.1892/29b, kap. 3 § 13, mom. 2.

³⁰³ F 19.7.1892/29a, § 3.

³⁰⁴ Lindkvist & Sjöberg 2009, 15–16.

³⁰⁵ Lindkvist & Sjöberg 2009, 15.

prästgårdskulturens framväxt i det svenska riket.³⁰⁶ Den nya tiden innebar att en ny världsbild utvecklades bland annat som en följd av upptäckten av Amerika och sjövägen till Indien.³⁰⁷ Definitionen av nyare tid som *tidigmodern tid* etablerades först på 1900-talet.³⁰⁸

Frågan om jämställdhet i samhället mellan man och kvinna är något som också berörs indirekt i undersökningen. I ett nutida samhälle med krav på jämställdhet kan det medeltida samhällets organisering te sig främmande och vi kan kanske utifrån ett nutida synsätt betrakta det som icke rättvist och som ojämnt. Men allt beror på hur vi ser på situationen. Är det så att vi förväntar oss att samhället och människorna borde vara som vår samtid eller har vi förståelse för att det var annorlunda. Det innebär att vi i jämförelsen tar som utgångspunkt det dåtida samhället med samtidens ögon som i och för sig inte är någon lätt uppgift. Men det är utan tvivel så att det medeltida samhället var *patriarkaliskt*. Det var mannen som förväntades vara den aktiva i samhällets olika funktioner och han var familjens överhuvud. Kvinnan var den underordnade parten, också ur juridisk synvinkel. Den kyrkliga organisationen som byggdes upp under medeltiden var också *patriarkalisk* och därtill *hierarkisk*.³⁰⁹ Vad innebar det i praktiken? Thomas Lindkvist skriver:

Den nya religionen hade ett specialiserat, professionellt och permanent prästerskap, vilket var exklusivt manligt. En motsvarighet till den kristna kyrkan som institution och organisation fanns inte tidigare. [...]. Det var genom kyrkan som organisation infördes

³⁰⁶ Lindkvist & Sjöberg 2009, 15; Se kapitel 2.2.

³⁰⁷ Lindkvist & Sjöberg 2009, 15.

³⁰⁸ Lindkvist & Sjöberg 2009, 16.

³⁰⁹ Lindkvist 2009, 71, 137–138.

och föreställningar och idéer om makt och samhälle förmedlades; genom detta kunde kungadömet erkännas och medel för att kontrollera samhället skapades.³¹⁰

Arbetsuppgifterna för männen var ur principiell synvinkel väl definierade. Kvinnornas arbetsuppgifter var mera överskridande.³¹¹ Kvinnorna gick in på männens arbetsfält i bonde- eller borgarsamhället under mäns frånvaro men det var inte lika självklart att en man tog över en kvinnas uppgifter om det inte fanns en kvinna i huset. Detta varierade också i olika delar av landet. I en del regioner var det naturligt att delta i varandras sysslor medan det på andra ställen var mycket strikt vad som var mannens uppgifter och vilka arbetsuppgifter som tillkom kvinnan.³¹² Männens arbete var förknippat med utomhussysslor och kvinnornas med inomhussysslor samt med mjölkning och beredning och färdigställande av förädlade produkter.³¹³ Det var inte enbart en könsfördelning i fråga om sysslor utan i detta fanns också inbyggda klass- och ståndsgränser.³¹⁴ Detta kan också jämföras med situationen i en prästgård där möjligheten att överta varandras sysslor inte till alla delar var möjliga och i samma utsträckning. Detta gällde framför allt prästfrun och de uppgifter som hon kunde åta sig.³¹⁵ Lindkvist skriver vidare:

I det medeltida samhället var de manliga uppgifterna och funktionerna väl definierade, åtminstone i teorin. De roller som tillskrevs de olika idealtyperna tänktes i män, [...]. Krigaren, bedjaren, arbetaren,

³¹⁰ Lindkvist 2009, 71.

³¹¹ Markkola 1997, 242; Lindkvist 2009, 137.

³¹² Markkola 1997, 241–243.

³¹³ Markkola 1997, 240; Lindkvist 2009, 137.

³¹⁴ Lindkvist 2009, 137.

³¹⁵ Se närmare i kapitel 2.4.

bonden, hantverkaren och handelsmannen förutsattes vara män. De kvinnliga sysselsättningarna kunde vara mera överskridande. Vävning, broderi och annan textiltillverkning och textilberedning kunde variera betydligt, men det var något som kännetecknade kvinnor i alla samhällsfunktioner. Det var en uppgift för kvinnorna i bonde- och hantverkshushållen, likaväl som bland frälsets kvinnor och, inte minst, inom nunneklostren.³¹⁶

Kvinnans position i samhället och i familjen definierades i förhållande till mannen. Kvinnan stod under mannens förmyndarskap och som ogift var kvinnan under broderns eller faderns förmyndarskap. Endast i frånvaro av man kunde en kvinna agera som huvudman och detta gällde framför allt som änka. Detta gällde oavsett om kvinnan var änka efter en bonde, hantverkare, frälseman eller kung.³¹⁷ Lagarna möjliggjorde inte, förutom med vissa undantag, en kvinna att utöva politisk makt. Därför var deltagande i olika typer av beslutsorgan till exempel vid sockenstämmor eller deltagande i riksdagens arbete förbehållet männen. Men i dessa organ representerade inte männen sig själva utan de var ombud för gårdar, släkter och hushåll. Ordningen upplevdes enligt Maria Sjöberg för de flesta vara naturlig. Tanken om att det skulle finnas jämställdhet mellan könen och mellan stånden utifrån ett nutida synsätt uppfattades under 1500- och 1600-talen som något otänkbart och främmande.³¹⁸

Redan under medeltiden fick prästerna sin lön i form av frivilliga gåvor. Gåvorna bestod av olika produkter och råvaror

³¹⁶ Lindkvist 2009, 137.

³¹⁷ Markkola 1997, 238–239; Lindkvist 2009, 138; Sjöberg 2009, 295–296.

³¹⁸ Sjöberg 2009, 296.

i form av bröd, spannmål, smör, fisk och kött.³¹⁹ Dessa gåvor kallades för *matskott*. Prästen fick sina gåvor vid jul, påsk och på hösten. Matskottet kallades också för *offer*, *altarbörd* eller *altarmat*.³²⁰ Kutymen var att man lade dessa gåvor vid kyrkans altare. Under biskop *Ragnvald I* tid på 1200-talet ordnades upp-börd av matskottet.³²¹ Detta skedde sannolikt samtidigt som landet indelades i socknar.³²² Den frivilliga gåvan hade på detta sätt förvandlats till en påbjuden avgift. På 1300-talet bestämdes matskottets storlek mera detaljerat i samband med att tiondet via landskapslagarna reglerades.³²³ Biskop *Benediktus* i Åbo stift (biskop 1321–1338) anses vara den som införde ett krav på tionde i den östra delen av det svenska riket, tidigare kallat för Österland, nuvarande Finland.³²⁴ Det påbjöds att kyrkoherden skulle få tionde av ekorrar, fåglar, allehanda skogsdjur, fisk, spannmål, en skinka av varje fälld björn, en boge av varje älg och var tionde renkalv.³²⁵ Det tionde som skulle levereras var också beroende av vilka typer av produkter som producerades i jordbruket på orten eller infångades via jakt eller fiske.³²⁶

Ett begrepp som också är nära förknippat med prästernas boende i prästgård och boendeplikten är termen *naturaförmån* och med syftning på bostadsförmån i form av en tjänstebostad. Skatteförvaltningen definierar naturaförmånen som en ersätt-

³¹⁹ Suolahti 1927, 189; Åkerblom 1950, 526–527.

³²⁰ L Dalalagen, Kyrkobalken, III flocken; L Västmannelagen, Kyrkobalken, IX flocken; Brilioth 1941, 639–640; Åkerblom 1950, 529–530; Lindkvist 2009, 142.

³²¹ Åkerblom 1950, 529–530.

³²² Åkerblom 1950, 529–530; Jern 1977, 125, 132–134.

³²³ L Dalalagen; L Västmannelagen; Lindkvist 2009, 142.

³²⁴ Salomies 1944, 114; Åkerblom 1950, 529–530; Lindkvist 2009, 142; Lindkvist 2013, 39.

³²⁵ Åkerblom 1950, 529–530; Lindkvist 2009, 142.

³²⁶ L Dalalagen, Kyrkobalken, III flocken; L Västmannelagen, Kyrkobalken, VI flocken; Lindkvist 2009, 142.

ning till arbetstagaren i annan form än via utbetalning av penninglön. Förmånen är för det mesta fortgående eller alternativt regelbundet återkommande. Därtill tillägger Skatteförvaltningen att en naturaförmån till sin karaktär är en av arbetsgivaren organiserad och bekostad förmån som arbetsgivaren överlåter till arbetstagarens användning. Förmånen bör vara i arbetsgivarens ägo eller förvaltning. Det betyder att det också kan vara en bostad som arbetsgivaren hyr av tredje part. Naturaförmånen är beskattningsbar på samma sätt som penninglönen och utgår från de naturaförmånsbeskattningsvärden som Skatteförvaltningen årligen fastställer.³²⁷ När det gäller en tjänstebostad (prästgård) är det definitionsmässigt en naturaförmån i form av bostadsförmån. Det är fråga om bostadsförmån när arbetstagaren kommer i åtnjutande av en bostad på grund av sitt arbetsförhållande och att det är en bostad som arbetsgivaren äger eller hyr för arbetstagarens bruk.³²⁸

Enligt *Lag om hyra av bostadslägenhet* har arbetsgivaren rätt att säga upp hyresavtalet för en bostadsförmånsbostad när arbetsförhållandet upphör.³²⁹ Bostadsförmånen kan om så överenskommes mellan hyrestagare och hyresgivare vid hyrestagarens pensionering fortsätta i form av pension. Också i detta fall används naturaförmånsbeskattningen som grund för beräkning av pensionsbeloppet. Församlingar och kyrkliga samfälligheter idkar hyresverksamhet och i många fall är det också prästgårdar som hyrs ut till församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheternas arbetstagare. Om det inte finns koppling mellan arbetsförhållandet och bostaden som arbetstagaren hyr av

³²⁷ Skatteförvaltningens föreskrifter om naturaförmåner av den 23.02.2009 och diarienummer 1638/31/2008; Se figurerna 8–11, 14–21.

³²⁸ Skatteförvaltningens föreskrifter om naturaförmåner av den 23.02.2009 och diarienummer 1638/31/2008.

³²⁹ L 31.03.1995/481, kap. 12, § 91. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017.

arbetsgivaren är det inte fråga om en naturaförmånsbostad *per se*. Förutsättningen för att en bostad ska kunna definieras som en naturaförmånsbostad är att hyresavtalet kan sägas upp från arbetsgivarens sida när arbetsförhållandet upphör.³³⁰

Ett sammansatt begrepp som också förekommer i undersökningen är *samfundsskatt*. Först skatteverkets definition över vad som avses med termen *samfund* och *samfundsskatt*:

En juridisk person som är en självständig skattskyldig. Med ett samfund avses i beskattningen aktiebolag, andelslag, sparbanks, placeringsfonder, ömsesidiga försäkringsbolag, staten och dess inrättningar, kommuner och samkommuner, församlingar och andra religionssamfund, lånemagasin, ideella eller ekonomiska föreningar, stiftelser och anstalter. Samfundets inkomst fördelas inte att beskattas som delägarnas inkomst, utan den beskattas som samfundets inkomst.³³¹

Det som också är viktigt för att förstå på vilket sätt församlingarnas inkomster bildades är på vilket sätt *samfundsskatten* fördelades mellan staten, kommunerna, den evangelisk-lutherska och den ortodoxa kyrkan. Den inlutna samfundsskatten fördelades inte jämnt mellan dessa parter utan varierade från år till år. Fördelningsgrunden reglerades i lag. Detta betyder att samfundsskattens fördelning var beroende av politiska beslut men hade stöd i lag.

Kyrkobeskattningen för samfund grundade sig fram till 1992 på antalet skattören. För samfunden fastställdes en beskattningsbar inkomst i stats- och kommunalbeskattningen. Den

³³⁰ Skatteförvaltningens föreskrifter om naturaförmåner av den 23.02.2009 och diarienummer 1638/31/2008.

³³¹ Ö7.

utgjorde grunden till kyrkobeskattningen. För statsskatten tillämpades en enhetlig skattesats. Kommunal- och kyrkoskatten bestämdes utifrån det skattöre som kommunen och församlingen fastslog.³³² För åren 1970–1992 är det därför inte möjligt att erhålla uppgifter från Skatteförvaltningen om den procentuella fördelningen av samfundsskatten i och med att under den perioden betalade samfunden kyrkoskatt direkt till församlingarna.³³³ Först från och med 1993 inleddes en separat fördelning av samfundsskatten mellan staten, kommunerna och den evangelisk-lutherska kyrkan.³³⁴ När en ny inkomstlag trädde i kraft 1993 tillämpades en proportionell skattesats på samfundens beskattningsbara inkomst. Skattesatsen var först 25 procent, den höjdes i ett flertal revideringar och sänktes senare så att den år 2014 utgjorde 20 procent av samfundens beskattningsbara inkomst.³³⁵ Därtill ändrade det totala samfundsskattebeloppet i euro räknat, som i sin tur var beroende av samfundens årsvisa beskattningsbara inkomster. Samfundens inkomster var i sin tur beroende av konjunkturen i landet och den ekonomiska situationen i de organisationer som betalade samfundsskatt.³³⁶

Utdelningen av samfundsskatten till staten, kommunen och till den evangelisk-lutherska kyrkan och till den ortodoxa kyrkan grundade sig på samfundsskattesatserna för år 1992. Fördelning var 1993 därigenom så att staten 51,85 procent, kommunernas utdelning var 44,80 procent och församlingarna tilldelades 3,36 procent av samfundsskatten.³³⁷ För åren 1999

³³² L 11.8.1978/611, kap. 1, § 1, 3; Regeringsproposition RP/302/2014 rd, 3.

³³³ L 12.12.1958/482, kap. 1, § 1; HBA Satu Sarén 20.12.2017 och 09.01.2018.

³³⁴ HBA Satu Sarén 20.12.2017. Den ortodoxa kyrkans andel av den evangelisk-lutherska kyrkans andel av samfundsskatten var 0,08 procent år 1993.

³³⁵ Regeringsproposition RP 302/2014 rd, 3.

³³⁶ Se definition ovan över vad som avses med ett samfund.

³³⁷ Regeringsproposition RP 302/2014 rd, 4.

och 2000 fördelades samfundsskatten så att 57 procent tillföll staten, 40 procent tillföll kommunerna och församlingarna i den evangelisk-lutherska kyrkan fick 3 procent av den influtna skatten. Den ortodoxa kyrkan fick 0,08 procent av de evangelisk-lutherska församlingarnas andel av samfundsskatten.³³⁸ För 2012 fördelades samfundsskatten så att 69,13 procent tillföll staten, kommunerna erhöll 28,56 procent, församlingarna 2,31 procent och ortodoxa kyrkan 0,08 procent av församlingarnas andel.³³⁹ För 2013 fördelades samfundsskatten så att statens utdelning var 68,16 procent, kommunernas andel var 29,49 procent och församlingarna tilldelades 2,35 procent. Av de evangelisk-lutherska församlingarnas andel av samfundsskatten fick de ortodoxa församlingarna 0,08 procent.³⁴⁰ En lag om ändring och temporär ändring av lagen om skatteredovisning utfärdades 2014.³⁴¹ Enligt lagen var fördelningsgrunden för 2015 så att staten fick 67,39 procent av samfundsskatten, kommunerna 30,34 procent och församlingarna 2,27 procent. Den ortodoxa kyrkan fick 0,08 procent av den evangelisk-lutherska kyrkans andel och bibehöll samma andel som 2012 och 2013 men den fördelningsgrund som den baserade sig på var följaktligen annorlunda.³⁴²

Av ovanstående exempel kan vi se att de evangelisk-lutherska församlingarnas procentuella andel av samfundsskatten har krympt från 3,36 procent 1993 till 2,27 procent 2015. Därtill har skattesatsen som samfundsskatten baserat sig på ändrat under perioden för undersökningen.³⁴³ Under andra halvan av

³³⁸ L 10.7.1998/532, kap. 3, § 12, mom. 1. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017.

³³⁹ Skatteförvaltningen 2013, samfundsskattens fördelning under skatteåret.

³⁴⁰ L 10.7.1998/532, kap. 3, § 12b och L 28.12.2012/989.

³⁴¹ L 30.12.2014/1407.

³⁴² Skatteförvaltningen 2013, samfundsskattens fördelning under skatteåret; L 30.12.2014/1407, § 12, mom. 1.

³⁴³ Regeringsproposition RP 302/2014 rd, 3-4.

2010-talet uppstod en ny situation i fråga om församlingarnas tilldelning av samfundsskattemedel. Från och med 2016 ersattes samfundsskattetilldelningen till församlingarna av budgetmedel.³⁴⁴ Samfundsskatten fördelades därför från och med 2016 så att statens andel var 69,66 procent och kommunernas 30,34 procent.³⁴⁵ Den ortodoxa kyrkans andel av samfundsskatten har procentuellt sett varit oförändrad åren 1993–2015 även om de euromässiga beloppen av ovanstående orsaker har ändrat under perioden.³⁴⁶

Begreppet *folkkyrka* och som jag delvis använder mig av i undersökningen kräver ett klarläggande av hur terminologin har uppstått och vad som kan innefattas i termen. Jag kommer inte i detta kapitel att redogöra för alla de definitioner och redogörelser som forskningen har framlagt kring begreppet. Det blir endast fråga om ett mycket begränsat urval och utgörs i detta avsnitt främst av en historisk tillbakablick.³⁴⁷ Jag återkommer till begreppet längre fram i undersökningen och där jag också har formulerat vad jag avser med begreppet specifikt i denna undersökning.³⁴⁸

Folkkyrka som begrepp är gammalt och terminologin har sitt ursprung i en tid som avviker från det nutida samhället.³⁴⁹ En föregångare till ett folkkyrkotänkande i Sverige representerades av ärkebiskopen Henrik Reuter Dahl (1795–1870).³⁵⁰ Han

³⁴⁴ Se också HBA Satu Sarén 20.12.2017.

³⁴⁵ L 10.7.1998/532, kap. 3, § 12, mom. 1. Paragraf 12 ändrades genom L 655/2015 Lagändringen trädde i kraft 01.01.2016. Det är en annorlunda mekanism som är beroende av politiska beslut. Hur detta kommer att inverka på församlingarnas inkomster i ett mera långsiktigt perspektiv är för närvarande omöjligt att överblicka.

³⁴⁶ HBA Satu Sarén 20.12.2017.

³⁴⁷ Ekstrand 2002, 11; Björkstrand 2008, 33; Häkkinen 2010, 64.

³⁴⁸ Se kapitel 3.2.1.

³⁴⁹ Kristensson Uggla 2012B, 27.

³⁵⁰ Ekström 1963, 143–144.

använde sig av begreppet nationalkyrka för att beskriva det fenomen som senare kom att betecknas som folkkyrka.³⁵¹ Termen folkkyrka är enligt Ragnar Ekström en 1800-talsterm.³⁵² Enligt Ekström är termen folkkyrka som historiskt-sociologiskt begrepp endast ett uttryck för en relativ verklighet. *Äkta folkkyrkor* där det råder en fullständig överensstämmelse mellan folket och kyrkan är enligt Ekström möjligt endast i det som han kallar för *unga kyrkor*. Ska folkkyrkan göra anspråk att vara kyrka måste hon enligt Ekström stå i direkt samband och grunda sig på den kyrka som Jesus Kristus grundade genom sitt ord och sitt sakrament.³⁵³

Enligt Hjalmar Holmquist står ordet *folkkyrka* för den *folkliga karaktären* hos en evangelisk kyrka med demokratisk botten och relativ självständighet under samverkan med staten.³⁵⁴ Begreppet folkkyrka har enligt Olavi Lähdesmäki tidvis använts som parallellbegrepp till statskyrkobegreppet och till och med som dess synonym.³⁵⁵ Egentligen var folkkyrkan som begrepp enligt Bengt Kristensson Ugglå ett alternativ till statskyrkobegreppet och till vissa delar en motsats till detsamma.³⁵⁶ Begreppet har vidare enligt Lähdesmäki trots den inneboende problematiken hört till den kyrkliga debatten i Tyskland ända sedan Friedrich Schleiermachers (1768–1834) tid.³⁵⁷ Före honom särskildes inte folkkyrkan som term från statskyrka som begrepp. Begreppet folkkyrka började användas i Tyskland i de evangeliska kyrkorna från och med början av 1800-talet.³⁵⁸ I

³⁵¹ Ekström 1963, 144–145.

³⁵² Ekström 1963, 141.

³⁵³ Ekström 1963, 269, 271.

³⁵⁴ Holmquist 1933A, 174; Holmquist 1933B, 162.

³⁵⁵ Lähdesmäki 1967, 15.

³⁵⁶ Kristensson Ugglå 2012B, 29.

³⁵⁷ Lähdesmäki 1967, 14.

³⁵⁸ Se Ekström 1963, 71; Lähdesmäki 1967, 14; Vikström 2008, 53.

Danmark myntades termen *folkekirke* av biskop Peter Christian Kierkegaard (1805–1888).³⁵⁹ Kyrkan i Danmark kallades för folkkyrka i ett tidigt skede. Redan i landets grundlag från 1849 benämns kyrkan i landet som folkkyrka.³⁶⁰ Från Danmark spred sig terminologin till övriga Norden och till Finland.³⁶¹ I Sverige var bland annat J.A. Eklund och Einar Billing tongivande vid formuleringen av begreppets innebörd.³⁶² Terminologin började enligt Olavi Lähdesmäki användas i den kyrkliga debatten i Finland från och med 1910-talet.³⁶³

I följande delkapitel redogörs för undersökningens disposition och indelning i kapitel.

1.6 Disposition

Undersökningen inleds med en *Prolog* där jag redogör för på vilket sätt jag har kommit i kontakt med prästgårdar och prästgårdsliv. Avsnittet är ägnat att med breda penseldrag summariskt skapa en bild av på vilket sätt jag har erhållit ett *insiderperspektiv* på den problematik som undersökningen handlar om.

I kapitel ett, *Inledning* formuleras forskningsproblematiken och forskningsuppgiften. Tidigare forskning kring tematiken diskuteras och det källmaterial som har använts i undersökningen problematiseras. Därutöver redogörs för den övergripande epistemologiska utgångspunkten och det vetenskapsteoretiska ramverket för undersökningen, metodologin, de metoder som

³⁵⁹ Ekström 1963, 98. Peter Christian Kierkegaard fungerade också som kulturminister och var bror till Søren Kierkegaard.

³⁶⁰ Vikström 2008, 55.

³⁶¹ Aulén 1940, 72; Lähdesmäki 1967, 14; Se också Modéus 2015, 134.

³⁶² Vikström 2008, 59; Eckerdal 2012, 69–70; Se också Kristensson Uggla 2012B, 30 samt Modéus 2015, 157–161 samt 162–166.

³⁶³ Lähdesmäki 1967, 14.

används vid analysen av källmaterialet samt de etiska överväganden som tas vid genomförandet av undersökningen. Kapitlet avslutas med definition av ett antal begrepp och termer som används i undersökningen samt innevarande avsnitt som behandlar undersökningens kapitelvisa disposition.

Kapitel två, *Prästgårdar och prästgårdsliv* ger ett historiskt perspektiv till undersökningen och hur detta med prästgårdar, prästgårdskultur och prästgårdsliv har fått sin begynnelse. I kapitlet redogörs för uppkomsten av de första prästgårdarna, för reformationen samt hur de första evangeliska prästhemmen bildades. I kapitlet redogörs för vad begreppet prästgårdskultur och prästgårdsliv i äldre tider innefattade. Hur lagstiftningen kring prästgårdarna medverkade till förändrade premisser för prästerskapet undersöks också. Kapitlet avslutas med en summarisk redogörelse över hur det finländska samhället förändrades från 1900-talets början och fram till 1960-talets slut.

Kapitel tre, *En tid av förändring i kyrka och samhälle* belyser frågan hur förändringarna i samhället och i den evangelisk-lutherska kyrkan såg ut under perioden 1970–2012. I kapitlets första del redogörs för den fortsatta samhällsförändringen från och med 1970-talet och fram till 2012. I delkapitlet finns ett avsnitt kring vad som avses med begreppet folkkyrka. I kapitlet redogörs därtill för förändringarna i den evangelisk-lutherska kyrkan gällande medlemsantal, förändringar i antalet församlingar och den nettoinvandring som skedde till landet under perioden. Kapitlets andra del innehåller en redogörelse av situationen i Borgå stift. Däri ingår på vilket sätt församlingsverksamheten utvecklades under perioden och hur byggandet av församlingshem förändrade situationen för prästgårdarna. De prästgårdsförsäljningar som verkställdes i Borgå stift under perioden presenteras också i kapitlet. Till sist i delkapitlet följer ett kort avsnitt om de

samgångar som skedde i slutet av undersökningsperioden samt en redogörelse över ett antal förvaltningsmodeller som planerades i den evangelisk-lutherska kyrkan.

Kapitel fyra, *Förändrade verksamhetsvillkor för prästgårdskulturen* belyser frågan om vad som ligger bakom de förändringar som har skett. Kapitlet visar hur församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ekonomi förändrades under perioden. I kapitlet redogörs för lagstiftningen i anslutning till prästgårdarna under perioden för undersökningen och de förändringar som skedde till denna del. I kapitlet framläggs dessutom detaljerad redogörelse över naturaförmånsbeskattningens förändring under perioden 1970–2012. I kapitlet redogörs för stiftsledningens ställningstagande och synpunkter kring boendeplikten och upplösande av densamma. Till sist i kapitlet ett avsnitt om upplösandet av boendeplikt och hur situationen förändrades till denna del i Borgå stift under perioden för undersökningen.

Kapitel fem, *Den kulturella omvandlingsprocessens betydelse för kyrka, samhälle och teologi* utgår från en av huvudfrågeställningarna i undersökningen. Hur prästfamiljens situation, uppgift och roll förändrades under perioden undersöks i kapitlet. I kapitlet diskuteras och reflekteras kring på vilket sätt prästgårdarna gav synlighet till församlingen och församlingsarbetet. Prästgårdens uppgift som trygghets-, kontinuitetsskapande och omsorgsskapande arena behandlas också i kapitlet. Till sist i kapitlet formuleras ett något utvidgat begrepp kring teologin vid prästgårdarna och vilka konsekvenser förändringar på den punkten kan ha för kyrka och samhälle.

I kapitel sex, *Avslutande diskussion* diskuterar och reflekterar jag delvis med utgångspunkt i kapitel två–fem kring den förvandlingsprocess som har skett kring prästgårdskulturen i den

evangelisk-lutherska kyrkan med tyngdpunkt på de senaste fyra årtiondena.

Undersökningen innehåller också en *Epilog*. I den återkopp- lar jag till en del till det som har hänt och reflekterar kring det som eventuellt lyckades mindre bra vid förvaltningen av präst- gårdarna. Alldeles till sist i epilogen blickar jag framåt, visione- rar och skisserar hur framtiden kunde se ut och om prästgår- darna eventuellt kunde ha en fortsatt roll i församlingslivet och i samhället.

Kapitel tre–sex är undersökningens huvudkapitel. Kapitel fem och sex är en konklusion och syntes av undersökningen och undersökningens frågeställningar. Kapitlen är därför cen- trala i undersökningen och för förståelsen av forskningsproble- matiken. Dispositionen i undersökningens kapitel är i huvudsak tematisk men det finns också avsnitt med kronologisk indel- ning.³⁶⁴

I följande kapitel går jag in på hur prästgården som institu- tion bildades med hjälp av en historisk återblick.

³⁶⁴ Det kan till exempel vara ekonomiska data, sammanställningar av präst- gårdsförsäljningar eller kring upplösande av boendeplikt.

2. PRÄSTGÅRDAR OCH PRÄSTGÅRDSLIV

Prästgårdar och prästgårdsliv har intresserat människor under långa tider. Det har skrivits en del om prästgårdar inom olika genrer. Det är främst populärvetenskapliga texter men också historiska romaner, biografiska romaner och thrillers om prästgårdar och hur livet gestaltade sig där.³⁶⁵ Men trots att en del har skrivits i ämnet är det ändå till en del oklart hur prästgårdarna uppkom och i vilket sammanhang och av vilken anledning prästgårdarna byggdes. De fyra första delkapitlen fungerar som en tillbakablick och ger ett perspektiv på den kontext där prästgårdarna uppkom.³⁶⁶

³⁶⁵ Exempel på populärvetenskapliga verk utgörs av *Svenska prästgårdar* (2009) skriven av Martin Giertz. Till historiska romaner kan räknas *Prästen i Uddarbo* (1978) utgiven i första upplaga 1953 och skriven av Axel Hambræus. Till biografiska romaner hör till exempel *Sonmodern* (2003) skriven av Inger Brattström. Exempel på thrillers utgörs av *Nemesis. Eller Lika för lika* (2004) av Paul von Martens och där huvudpersonen, redaktör Stenbrott söker sig till en tillfällig fristad och gömställe i den lokala prästgården; Romaner och thrillers på prästgårdstemat ger en viss bild av prästgårdslivet och de populärvetenskapliga verken ger ett visst faktaunderlag för att bilda en helhet kring prästgårdarna. Ibland är den bild som målas upp till exempel i en roman romantiserad, schematisk eller naiv. Texterna kan också fungera som inspiration för att skapa en mental bild av prästgårdslivet och människor i och runt församlingen och förtydligar på det sättet till en del vilken betydelse prästgårdarna hade. I den betydelse som utmejslades fanns såväl positiva som negativa inslag; Ett något annorlunda exempel på en roman (eller thriller egentligen) med ett kristet grundbudskap utgörs av *Pastorn* (2016) och skriven av Kristian Nyman. I romanen blir prästen i församlingen utsatt för förtal och påhopp som till sist leder till pastorns för tidiga död. Journalisten Johan som är bokens huvudperson får till uppgift att rentvå pastorn från de anklagelser som visade sig vara ogrundade och där medierna spelar en avgörande roll i smutskastningen.

³⁶⁶ Kapitel 2.1–2.4.

För att det ska vara möjligt att förstå de förändringar som hände i kyrka och samhälle under den egentliga perioden för undersökningen, åren 1970–2012 är det viktigt att också till den delen ha en historisk referensram att sätta in skeendet i. Det sista delkapitlet i kapitel två visar därför på hur samhällsfunktionerna gestaltade sig under de sex första årtiondena under 1900-talet.³⁶⁷

2.1 Prästgårdarnas uppkomst och tiden fram till reformationen

Det är fyra frågor som jag i detta delkapitel vill belysa och öka förståelsen för. Hur utvecklades rättsskicket i det svenska riket och framför allt med tanke på prästgårdarna? Hur uppkom prästgårdarna i begynnelsen och varför byggdes de? På vilket sätt reglerades byggandet av de första prästgårdarna? På vilket sätt reglerades byggandet av prästgårdarna i den östra delen av det svenska riket, nuvarande Finland?

Ända sedan tidig medeltid hade ordningen varit att varje kyrka på landet med den befolkning som bodde runt den hade en egen sockenpräst.³⁶⁸ Organiseringen av samhället förverkligades och utvecklades efter kristendomens införande också med hjälp av rikets indelning i stift. Det byggdes kyrkor och olika typer av kyrkliga avgifter infördes.³⁶⁹ Kyrkan i det medeltida svenska riket var ur organisatorisk synvinkel inte endast ett andligt samfund. Enligt den teologi som utgestaltades under medeltiden var den romerska kyrkan universell. Kyrkan på ett visst geogra-

³⁶⁷ Murtorinne 2000B, 102. Under det andra årtiondet under 1900-talet lösgjorde sig Finland från ryskt styre och blev ett självständigt land med eget statsskick och förvaltning.

³⁶⁸ Holmquist 1933A, 30–31; Lindkvist 2009, 97.

³⁶⁹ Lindkvist 2009, 76, 111; Se också kapitel 1.5.

fiskt område och underlydande en regent var enligt teorin inte summan av ett antal nationella kyrkor. De kyrkor som fanns på detta geografiska område bildade en provins i den universella romerska kyrkan. Denna provins hade ett ärkebiskopssäte med en av påven utnämnd ärkebiskop. Den romerska kyrkan gjorde anspråk på att ha en allomfattande makt över det kyrkliga livet men också hur livet och levernet i övrigt organiserades. Men det fanns också nationella kyrkor med egen karaktär och eget styrelseskick, så också i det svenska riket. Dessa kyrkor underordnade sig den romerska biskopen krav på allomfattande makt endast stegvis och delvis. Biskopen hade vid maktutövningen till sin hjälp den kanoniska rättens rättssystematik och som var den romerska kyrkans etablerade rättssystem.³⁷⁰ Likformighetssträvandena och underordnandet av de nationella kyrkorna lyckades aldrig till alla delar utan en spänning mellan den universella romerska kyrkan och de nationella kyrkorna kvarblev.³⁷¹

I detta spänningsfält fanns i det svenska riket inbyggt ett konfliktförhållande mellan kanonisk rätt och den folkliga germanska åskådningen i form av skriftlig och muntlig traditionsbildning och som så småningom formulerades mera explicit när lagarna för de olika landskapen nedtecknades. Olika rättsskick, muntligt traderade rättspraxis och enskilda personernas kunskapsbas kom att påverka utformandet och kodningen av landskapslagarna.³⁷² Därtill invercade den kanoniska rätten vid sidan av inflytande över innehållet i lagarna till en del på utformningen av det ju-

³⁷⁰ Brilioth 1941, 627; Piltz 2008, 2; Lindkvist & Sjöberg 2009, 24; Winroth 2013, 1–2; Salonen 2016A, 78.

³⁷¹ Brilioth 1941, 627.

³⁷² Brilioth 1941, 632.

ridiska språket i lagarna.³⁷³ Skrivarens juridiska utbildning och erfarenhet av rättspraxis hade också betydelse vid utformningen av lagparagraferna.³⁷⁴

Sigtuna omtalas som biskopssäte från 1060-talet och staden fungerade också som kunglig residensort.³⁷⁵ Uppsala blev biskopssäte på 1140-talet och man antar att det förverkligades genom att biskopssätet flyttades från Sigtna.³⁷⁶ Organiseringen av kyrkan utvecklades vidare och Uppsala blev ärkebiskopssäte 1164.³⁷⁷ I och med det fick det svenska riket status som kyrkoprovins i den universella romerska kyrkan.³⁷⁸ Den västra delen av riket indelades i fem stift och den östra delen i Nousis stift som sedermera fick namnet Åbo stift.³⁷⁹ Det fanns ett rättsskick för påvemakten och ett rättsskick för regenten och regentens makt och rättsutövning. Den etablerade svenska kyrkoprovinsen och

³⁷³ Brilioth 1941, 632; Holmbäck & Wessén 1962, XIV. Lagsagornas (landskapens) rättsordningar hade traderats och överförts som muntlig tradition. De nedtecknades och blev på det sättet en samling rättsregler i skriftlig form. Regelverket såg olika ut beroende på i vilket landskap man befanns sig och vilken lagsagas föreskrifter som var gällande; Laurén 1983, 79–80. Landskapslagarnas uppkomst via muntlig tradition var omdebatterad under 1980-talet bland annat på grund av att lagspråket stilistiskt var långt utvecklad konstprosa och debatten kring denna frågeställning fortsatte in på 2000-talet; Laurén 2003, 92. Laurén skriver: ”Det är dock inte så att de svenska landskapslagarna var opåverkade av den juridiska lärdomen sydligare i Europa. Det har visats att de som skrev ner landskapslagarna var europeiskt bildade och rättslärdade män. Den romerska rätten var nog inte främmande för dem. Dvs. deras lärdom satte vissa spår i den text de skrev ner även om texten fortfarande bar spår av att ha blivit muntligt överförd från lagman till lagman [...]”; Juntunen 2008, 15; Julstad 2015, 155–156. Barbro Julstad framför också att landskapslagarna traderades muntligt innan de nedtecknades under 1200-talet.

³⁷⁴ Lindkvist 2009, 125.

³⁷⁵ Lindkvist 2009, 76, 111.

³⁷⁶ Lindkvist 2009, 77.

³⁷⁷ Hugason 1997, 188; Lindkvist & Sjöberg 2009, 24; Lindkvist 2009, 81.

³⁷⁸ Lindkvist & Sjöberg 2009, 24; Lindkvist 2009, 81.

³⁷⁹ Hugason 1997, 188.

den verklighet som den i praktiken representerade och var en del av blev den part som fick sitta emellan i denna maktkamp och den balansgång som de jämsides verksamma rättskicken medförde.³⁸⁰

Den romerska kyrkan hade trots de motsättningar som existerade stor makt i riket som också kom till uttryck via domstolsförfarandet. Typiskt för den kanoniska rätten var och är att de teologiska och rättsliga normerna har ett internt samband med varandra. De kyrkliga domstolarna dömde därför i ärenden som berörde såväl präster som lekmän.³⁸¹ Den kanoniska rättens regelverk var till vissa delar invävd i den beslutsfattande process som verkställdes med hjälp av landskapslagar. Landskapslagarna var som namnet säger lagar för de olika landskapen i det svenska riket och som innehöll lagstiftning för kyrkan och för samhällskicket i övrigt. Biskoparna hade utgående från regelverket i landskapslagarna domsrätt i vissa ärenden och de använde sig av den kanoniska rättens stipulationer vid detta domarutövande.³⁸² Det svårt att säga i detalj på vilket sätt biskoparna tillämpade och dömde i olika frågor i och med att mycket litet av dokumentationen kring den förverkligade rätts-

³⁸⁰ Brilioth 1941, 627–628; Lindkvist 2009, 127. Konflikterna mellan kungamakt och kyrka gällde bland annat gåvor och testamenten till kyrkan och till klostren.

³⁸¹ Brilioth 1941, 630; Leino 2005, 142, 161; Piltz 2008, 2; Winroth 2013, 1; Salonen 2016A, 78.

³⁸² Brilioth 1941, 632, 652; Salomies 1944, 177–179; Holmbäck & Wessén 1962, XXVII–XXIX; Sjöholm 1978, 238–239, 243. Sjöholm har argumenterat för att det inte är alldeles klart hur landskapslagarna ursprungligen uppkom. En möjlighet är att de har sitt ursprung i de germanska lagarna som skrevs på 500-talet (latin) och som i sin tur vid skrivningen påverkades av romersk och kanonisk rätt. Lagarna kan därtill enligt Sjöholm till en del ha uppkommit via muntlig tradition där sedvanerättsregler har sammanfogats och traderats vidare muntligt samt i ett senare skede nedtecknats av lagmännen; Se också Lindkvist 2009, 83 och Sjöberg 2009, 326.

skipningen och domsluten finns bevarat för eftervärlden.³⁸³ Något kan ändå klarläggas av domstolsförfarandet. Bestämmelserna i landskapslagarna var inte alltid generella eller principiella. Skrivningen av en del lagparagrafer förverkligades med hjälp och stöd av konkreta och visuellt framställda exempel på olika typer av brott och hur straffet skulle utformas. Bildmaterialet som fanns i anslutning till en del av lagparagraferna fungerade uppenbarligen som stöd vid domarutövandet och underlättade tolkningen av lagrummet.³⁸⁴

I Dalalagen som är nedtecknad i slutet av 1200-talet kan vi läsa: ”Bönderna förde fram stock och sten och grävde grundval och gjorde kyrka.”³⁸⁵ Bönderna i socknen byggde med biskopens tillstånd en kyrka i socknen och biskopen tilldelade församlingen en präst.³⁸⁶ Vid tillsättandet av präst hade socknemännen utifrån bestämmelserna i landskapslagarna långt gående rättigheter men prövningsrätten tillkom biskopen. Utformningen av den kyrkliga självstyrelsen på detta sätt var en följd av landskapslagarnas och de kanoniska lagarnas inbördes betydelse för den praxis som tillämpades vid utnämningen.³⁸⁷

En stor del av ekonomin i samhället byggde på jordägandet och jorden i det svenska riket indelades från och med 1200-talet i fyra olika kategorier. Jorden uppdelades i (1) frälsejord som tillhörde kyrkan och den (2) världsliga frälsejorden som

³⁸³ Brilioth 1941, 629, 653–654; Winroth 2013, 4–5; Salonen 2016A, 79.

³⁸⁴ Lindkvist 2009, 126. Lindkvist 2009, 84. I ett nutida samhälle och vid rättskipning skulle man kanske kalla detta förfaringsätt för prejudikat.

³⁸⁵ L Dalalagen, Kyrkobalken, I flocken.

³⁸⁶ L Dalalagen, Kyrkobalken, I flocken; L Västmannalagen, Kyrkobalken, I flocken; Brilioth 1941, 643; Gyllenberg 1968, 86–87; Ahlbäck 1979, 202; Backström 2016A, 15; K1. Till exempel Adelsö kyrka utanför Stockholm är byggd på tidigt 1100-tal.

³⁸⁷ Holmquist 1933A, 33.

tillhörde adeln.³⁸⁸ Därutöver hade (3) kronan eller regenten omfattande jordegendomar.³⁸⁹ Den sista kategorin utgjordes av (4) skattejord som tillhörde självägande bönder.³⁹⁰

Kyrkans ekonomiska grundval vilade på olika typer av inkomster, på den egendom som kyrkan förvaltade och den skattefrihet som kyrkan åtnjöt.³⁹¹ Enligt kanonisk rättsuppfattning särskildes *mensa presbyteri* (prästabordet) som var det prästbol som bildades vid prästgården och *fabrica ecclesiae* (kyrkans byggnadskassa) vilket i praktiken innebar medel för att underhålla kyrkobyggnaden. Det äldsta skiktet i kyrkans egendom utgjordes av prästgårdarna och det prästbol som bildades kring prästgården med mark- och skogsinnehav. Det bildade prästbolet var en grundförutsättning för att prästen skulle ha en utkomst. *Skötningen* som egendomens formella överlåtelse till kyrkan kallades tillkom via frivilliga gåvor och via testamenten. Därefter tillkom under århundradena annan jordegendom som antingen tillföll sockenkyrkan eller till prästbolet.³⁹² Detta medförde att socknarnas kyrkohemman ur ekonomisk synvinkel var ojämnt fördelade i olika delar av det svenska riket. Det fanns rika kyrkor och det fanns fattiga och det medförde olika förhållanden för socknens framväxande

³⁸⁸ Lindkvist 2009, 107; Sjöberg 2009, 236; Lindkvist 2013, 77, 123. Finland fick under 1300-talet ett eget världsligt frälse. Frälse var män som kunde utrusta en fullt utrustad krigare och häst till kungens förfogande. De första frälsemännen i Finland kom utifrån, från Sverige, Danmark eller från tyska furstendömen. Det fanns dessutom två klasser av det världsliga frälset. Överst (högfrälset) stod riddarna, grevarna, friherrarna och riksråd. Under dem de ”vanliga” frälsemännen (lågfrälset).

³⁸⁹ Lindkvist 2009, 107–108.

³⁹⁰ Lindkvist 2009, 107–108; Se också kapitel 2.3.

³⁹¹ Brilioth 1941, 637; Salomies 1944, 179; Lindkvist 2009, 84.

³⁹² Holmquist 1933A, 33; Brilioth 1941, 640; Giertz 2009, 12; Se kapitel 1.5 för ytterligare definitioner.

kyrkoliv, för byggnadsaktiviteterna (kyrka och prästgård) och för det prästerskap som skulle verka i dessa socknar.³⁹³

Prästgårdar byggdes redan tidigt och i samband med kyrkobyggena och enligt bestämmelserna i landskapslagarna. Hur detta reglerades i det svenska riket innan landskapslagarna hade nedtecknats kan vi endast göra antaganden kring.³⁹⁴ Man förlitade sig antagligen på förlagor till landskapslagarna som eventuellt har gått förlorade. Delvis skedde beslutsfattandet förmodligen som överförd muntlig germansk tradition och sedvaneregler.³⁹⁵ Alternativt var det så att bygget verkställdes utgående från biskopens enskilt tillkomna beslut i frågan. Det var så kallade statuter där biskopen åtminstone delvis torde ha utgått från den kanoniska rättens rättsskick. Om praxisen inte vid tidpunkten hade reglerats i landskapslagarna var det förmodligen lättare att etablera den kanoniska rättens rättsprinciper vid beslut om byggande.³⁹⁶ I samband med byggandet av kyrkan aktualiserades frågan om prästens boende och uppehälle på ett konkret sätt och aktualiserades via lagstiftningen. Ett exempel på denna jordnära konkretism finns nedtecknat i Västmannalagen:³⁹⁷ ”Nu är kyrka börjad med grundval och lyktad upptill

³⁹³ Holmquist 1933A, 35; Sjöberg 2009, 294; Giertz 2009, 12–13.

³⁹⁴ I detta bör vi beakta att det fanns kyrkor i det svenska riket redan under 1100-talet (ställvis ännu tidigare) och de har också tilldelats ett prästerskap och som på något sätt var tvungna att få utkomst och husrum.

³⁹⁵ Lindkvist 2009, 122.

³⁹⁶ Salomies 1944, 179; Det är möjligt i och med att den romerska kyrkan strävade till att fungera på en universell bas och när det inte fanns annan skriftlig lagstiftning att förlita sig på förutom de germanska lagarna från 500-talet.

³⁹⁷ L Västmannalagen, Kyrkobalken, II flokken, § 1; Holmbäck & Wessén 1936, XXIV. Lagarnas (Dalalagen och Västmannalagen) indelning i flockar = kapitel. Det finns inte kapitelindelning i de handskriften som lagarna utgår ifrån utan det är C.J. Schlyter (1841) som i sin *Samling af Sweriges Gamla Lagar, band 5* har indelat lagarna i kapitel; L Dalalagen, Kyrkobalken, II flokken; Välimäki 2002, 37; Giertz 2009, 10.

med huv, då skall kyrkan hava bol, som prästen kan bo på.”³⁹⁸ I Upplandslagen är ordalydelsen nästan identisk med Västmannalagens lagparagraf, men den har en viktig skillnad. När det i Västmannalagen stipuleras att prästen *kan* bo på sitt prästbol så har det i Upplandslagen ändrats till *skall*.³⁹⁹ Det var följaktligen utgående från Västmannalagen och Upplandslagen inte möjligt för stiftets biskop att inviga kyrkan om det inte var ordnat med boställe och försörjning för församlingens präst.⁴⁰⁰ Denna rättspraxis vid ordnande av försörjning för prästen i socknen och sedermera i församlingen kom att fungera under lång tid framöver. Det hade ännu inflytande över på vilket sätt lönelagstiftningen utformades i Finland på 1900-talets första årtionden.⁴⁰¹

De första prästgårdarna uppfördes i centrum av socknen och till övervägande del i närheten av kyrkan.⁴⁰² Prästgården och kyrkan bildade på det sättet en helhet och centrum i lokalsamhället och socknens präst hade god daglig uppsyn över Herrens hus. Det var inte utan orsak som man byggde på detta sätt. De första kyrkorna kan vi av Dalalagens formulering konstatera att de var byggda av trä och var därför utsatta för åverkan av olika slag. Bland annat eldsvådor var allmänt förekommande.⁴⁰³ Kyr-

³⁹⁸ L Västmannalagen, Kyrkobalken, II flocken; Giertz 2009, 10.

³⁹⁹ L Upplandslagen, Kyrkobalken, II flocken.

⁴⁰⁰ L Dalalagen, Kyrkobalken, II–III flocken; L Upplandslagen, Kyrkobalken, II flocken; Brilioth 1941, 640; Välimäki 2002, 37; Giertz 2009, 10–11; LS1. Den äldsta bevarade boken på svenska är den äldre Västgötalagen från medlet av 1200-talet.

⁴⁰¹ Se kapitel 2.3.

⁴⁰² Placeringen av prästgården var också till en del beroende av var de marker som fogades till prästbolet fanns. Ibland kunde dessa marker upplåtas i närheten av kyrkan men så var inte alltid fallet.

⁴⁰³ L Dalalagen, Kyrkobalken; Suolahti 1912, 1, 17, 116; Pirinen 1968, 44; Ahlbäck 1979, 202; Lindkvist 2009, 78; Selander Gunilla 2012B, 156; Till exempel Adelsö kyrka utanför Stockholm byggd i stenmaterial är från tidigt 1100-tal förmodas ha haft en föregångare byggd i trä.

kan och prästgården placerades vid något lämpligt vattendrag, vid en älv, insjö eller också ute vid havsbandet.⁴⁰⁴ På 1600-talet ställdes krav på att man inte fick bygga övrig bosättning alldeles i närheten av kyrkan på grund av brandfaran. Det fanns också exempel på att biskopen krävde att prästgårdsbyggnaderna skulle flyttas längre bort från kyrkan på grund av brandrisken.⁴⁰⁵

Placeringen av byggnaderna intill vattendrag var främst påkallade av praktiska orsaker. Vattenlederna var på många ställen de enda farbara kommunikationslederna som ledde till socknens centrum med kyrka och prästgård. På sommaren kunde man komma längs vattenlederna med båt och på vintern var isarna farbara med släde eller skidor. De kyrkor som byggdes med utsikt över havet fungerade också som viktiga landmärken för sjöfarare i navigeringen. Bosättningen i samhället var i övrigt mycket anspråkslös och landet var glest befolkat. Kyrkan och prästgården syntes på grund av sin storlek långa vägar och det gav goda möjligheter för resenären att orientera sig. Markerna i närheten av vattendrag eller insjöar var ofta bördiga och på det sättet fördelaktiga med tanke på det jordbruk som så småningom etablerades och utövades vid prästgården. Ifall prästgårdsbyggnaden var placerad invid en insjö placerades den för det mesta på den norra eller den östliga stranden så att solen kunde lysa från väster och från söder på åkrarna. Det fanns då för det mesta skog på norra och östra sidan och den skyddade mot de kalla nordliga och östliga vindarna.⁴⁰⁶ När kyrkan och prästgården var byggda och socknen hade fått en egen präst tilldelad av biskopen och prästen hade fått ett prästbol att försörja sig på inleddes kyrkogången på söndagarna. Före och efter gudstjänsten

⁴⁰⁴ Suolahti 1912, 1, 16.

⁴⁰⁵ Suolahti 1912, 16.

⁴⁰⁶ Suolahti 1912, 1; Lindqvist 2013, 12.

var det naturligt att inne i kyrkan eller på kyrkbacken samtala och besluta om socknens angelägenheter samt att utbyta information om socknens händelser.⁴⁰⁷

En viktig frågeställning med tanke på prästgårdarnas uppkomst och denna undersökning är hur prästgårdsbyggandet reglerades i den östra delen av det svenska riket. Från och med andra halvan av 1200-talet var nuvarande Finland en integrerad del av det svenska riket. Riket utvidgades gradvis och nya områden fogades till den svenska förvaltningen. I slutet av 1200-talet erövrades delar av Karelen, bland annat Viborg.⁴⁰⁸ Landskapslagarna var ursprungligen utformade som regionala lagar för den västra delen av det svenska riket och lagmannen i landskapet, sockenprästen och i viss mån biskopen ansvarade för att lagarna efterlevdes.⁴⁰⁹ Under 1340-talet tillsatte Magnus Eriksson en kommission för att sammanjämka landskapslagarna.⁴¹⁰ Mot sammanjämkningsinlämnades en protest undertecknad av fem kaniker. I protesten hänvisade man till de rättigheter som kanoniska rätten, samt synodal- eller provinsialstatuter hade gett till kyrkan om prästerskapet. Protesten torde ha åtföljts av förhandlingar i ärendet och därför kom Magnus Erikssons Landslag inte att innehålla någon kyrkobalk. Det betydde att landskapslagarna i lagutövning i kyrkliga frågor fortfarande kom att gälla. Vilken landskapslag som skulle tillämpas var beroende av i vilken lagsaga som lagen skulle användas. Det innebar också att Magnus Erikssons

⁴⁰⁷ Gyllenberg 1968, 86; Pirinen 1968, 52; Ahlbäck 1979, 202.

⁴⁰⁸ Lindkvist & Sjöberg 2009, 24; Lindkvist 2009, 151–152; Lindqvist 2013, 54–55. Viborgs slott började byggas 1293 och var i det svenska rikets ägo ända fram till 1710.

⁴⁰⁹ Holmbäck & Wessén 1962, XIV; Giertz 2009, 81; Lindqvist 2013, 303–304.

⁴¹⁰ Magnus Erikssons Landslag togs i bruk i mitten av 1300-talet och skulle gälla för hela svenska riket.

Landslag saknade praktisk betydelse för prästgårdarnas fortsatta framväxt i riket.⁴¹¹

Landslagen omarbetades och brukar i sin omarbetade form betecknas som Kristoffers Landslag. Den reviderade landslagen som till skillnad från den tidigare versionen var försedd med kunglig stadfästelse är daterad till 2 maj 1442.⁴¹² Men Kristoffers Landslag saknade också kyrkobalk och kom därför att få mindre betydelse för det kyrkliga livet och hade ingen betydelse för prästgårdarna och rättskipningen kring dem.⁴¹³ Det dröjde länge innan Kristoffers Landslag slog igenom i lagutövningen och under hela medeltiden användes de bägge landslagarna parallellt. Först på 1540-talet fick Kristoffers Landslag företräde i rättsutövningen framom Magnus Erikssons Landslag.⁴¹⁴ För städerna var läget ur denna synvinkel annorlunda, de utgjorde egna rättskretsar. En del städer hade egen stadslag, till exempel Visby hade egen stadslag och Bjärköarätten från senare delen av 1200-talet användes i Stockholm. Magnus Erikssons Stadslag tillkom i mitten av 1300-talet och gällde därefter framöver för det svenska rikets städer och rättskipningen i dem.⁴¹⁵

Landskapslagarna eller egentligen en landskapslag kom på grund av att såväl Magnus Erikssons Landslag och Kristoffers Landslag saknade kyrkobalk att bli riktgivande för byggandet av prästgårdar och övrig kyrklig lagstiftning också långt efter att landslagarna hade tagits i bruk. Det var Upplandslagens kyr-

⁴¹¹ Brilioth 1941, 632, 660; Holmbäck & Wessén 1962, XIII, XXVII–XXIX; Ahlbäck 1979, 175; Leino 2005, 142, 161, 175; Lindkvist 2009, 56, 127; Sjöberg 2009, 325; Winroth 2013, 4; Noreen & Warberg 1944, 170. *Kanik* = medlem av ett (medeltida) dom- eller kollegialkapitel.

⁴¹² Lindkvist 2009, 127.

⁴¹³ Sjöberg 2009, 127–128.

⁴¹⁴ Lindkvist 2009, 127. Kristoffers landslag utkom i tryckt form 1608 vilket också till en del visar på hur långsamt lagen fick fotfäste.

⁴¹⁵ Lindkvist 2009, 127–128.

kobalk som kom att få en särställning i hela det svenska riket, därmed också för den östra delen av riket, dagens Finland. Upplandslagens kyrkobalk uppfattades under lång tid som ett lagverk som reglerade de kyrkliga ärendena i hela riket.⁴¹⁶ Enligt Thomas Lindkvist tillämpades Hälsingelagen som hade många likheter med Upplandslagen i den östra delen av det svenska riket.⁴¹⁷ Hälsingelagen användes vid vissa tillfällen och orter och var ett alternativ till användningen av Upplandslagen vid lagutövningen, men dess användning var begränsad.⁴¹⁸ Upplandslagen som stadfästes av kung Birger Magnusson 1296 kom trots allt att bli riktgivande lagverk i den kyrkliga rättsskipningen i hela det svenska riket under lång tid. Den tillämpades ända fram tills att en ny allmän lag för det svenska riket antogs 1734. Det hade tillkommit en Kyrkolag och -ordning 1686 men där hänvisas också i vissa fall till landskapslagens (Upplandslagens) stipulationer.⁴¹⁹

När det gäller övrigt regelverk kring prästgårdarna och prästerskapets privilegier kom de kungliga besluten och resolutionerna vid sidan om landskapslagarna att få allt större betydelse de kommande århundradena. I detta låg också en strävan från regentens sida att utöva ett ökat inflytande över kyrkans ärenden.⁴²⁰ Detta var ingen ny företeelse. Redan under medeltiden lagstiftades med hjälp av stadgor och den typen av lagstiftning

⁴¹⁶ Holmquist 1933A, 156; Brilioth 1941, 632; Salomies 1944, 177; Sjöberg 2009, 327–328; Eckerdal 2016, 229–230.

⁴¹⁷ Lindkvist 2009, 126, 152. Hälsingelagen användes i den östra delen av riket i sådana fall där det flyttade människor från Hälsingeland till rikets östra del, Österland.

⁴¹⁸ Lindkvist 2009, 126, 152. Hälsingelagen var för Hälsingeland och Norrland anpassad version av Upplandslagen.

⁴¹⁹ Salomies 1944, 177–179; Eckerdal 2016, 229, 232–235.

⁴²⁰ Suolahti 1912, 167; Välimäki 2002, 121–124, 145, 148–149; Giertz 2009, 29; Lindkvist 2009, 127.

riktade sig främst mot aristokratin i riket eller i förhållande till bönderna och landbor och hade därför också indirekt betydelse för det kyrkliga livet.⁴²¹ Den kungliga lagstiftningen med hjälp av enskilda beslut och resolutioner medförde att Upplandslagens kyrkobalk över tid urholkades till vissa delar.⁴²²

Beslutsfattandet och förfarandet kring ordnande av prästboställe gav inte enbart fördelar till den präst som församlingen hade tilldelats. Det sattes också anspråk och krav på tjänsteinnehavaren. I Upplandslagen som under lång tid fick stor nationell betydelse för prästgårdsbyggandet läser vi:

Nu skola bönderna uppföra hus å kyrkobol. Det är sju laga hus: stuga och stekarehus, lada och sädesbod, visthus och sovstuga och fähus [...].⁴²³ Sedan prästens hus äro väl iordningställda, skall prästen vårda husen, så att de inte fördärvas av vanvård, och laga hål på dem och göra dörrar till dem. Och allt vad han kan laga och bättra på dem, det göre han på sin egen kostnad [...].⁴²⁴

Prästens uppgift blev, förutom att vara socknens (församlingens) själavårdare att tillsammans med hemmansägarna i socknen vårda och underhålla byggnaderna på prästbolet.⁴²⁵ Det att det på ett prästboställe enligt Upplandslagen skulle finnas sju

⁴²¹ Lindkvist 2009, 129–130.

⁴²² Se kapitel 2.3. En lagparagraf från Upplandslagen som kom att få inflytande över byggandet på prästgårdarna under mycket lång tid. Det var bestämmelserna om antalet byggnader på ett prästboställe. Den hade inflytande ännu när de kejserliga förordningarna gällande tjänstebostäderna och kring prästerskapets lönesättning togs i bruk i slutet av 1800-talet i Finland. Se förordningarna 19.7.1892/29a–b.

⁴²³ L Upplandslagen, Kyrkobalken, II flocken, § 1.

⁴²⁴ L Upplandslagen, Kyrkobalken, II flocken, § 2; Se också Dalalagen, Kyrkobalken, II, V flocken.

⁴²⁵ L Västmannalagen, Kyrkobalken, II flocken; Suolahti 1912, 163–165; Välimäki 2002, 121; Giertz 2009, 11, 30; Backström 2016A, 16.

laga hus kom att bli riktgivande för byggandet på prästboställena lång tid framöver. Ännu under 1700-talet diskuterades frågan om antalet laga byggnader på ett prästboställe och de krav som detta medförde för socknens bönder.⁴²⁶

Kravet på att betala tionde till prästen var något som går långt bakåt i historien.⁴²⁷ Allmogen (bönderna) ålades utifrån regelverket i landskapslagarna förutom att bygga prästgård också att betala tionde till socknens präst.⁴²⁸ Bönderna skulle under medeltiden dessutom delta i socknens fattigvård.⁴²⁹ Hjälp till de fattiga utgick från det tionde som betalades till socknens präst. Till exempel i Västmannalagen var fördelningsgrunden till tiondet helt konkret fördelning av spannmålsskörden. Tiondet (skylarna med spannmål) delades först upp i tre delar. Prästen fick en del, två delar fick bonden till uppgift att sätta under tak. Den del som bonden fick ansvar för delades i sin tur i tre delar, en del till biskopen, en del till sockenkyrkan och en del till de fattiga.⁴³⁰ Den del som tillkom socknens kyrka skulle användas till vax (ljus), rökelse och mässkläder för prästen samt till kyrkans altarskrud. Tiondet gällde inte endast spannmål utan också allt annat som bönderna producerade, exempelvis av boskap, fisk eller det byte som hade infångats vid jakt på socknens

⁴²⁶ Suolahti 1912, 164; Brilioth 1941, 632; Giertz 2009, 30; Se kapitel 2.3.

⁴²⁷ Välimäki 2002, 23. Hannu Välimäki har i sin doktorsavhandling noggrant utrett frågan om tionde ända från Gamla Testamentets tid. För den som vill fördjupa sig i det mera noggrant kan avhandlingen ge god belysning i frågeställningen; 4 Mos 3:6–10; Se också Lindkvist 2009, 141 och Sjöberg 2009, 326; Redan i Gamla Testamentet och fjärde Moseboken (1500–1400 f.Kr.) utvaldes Aron och leviterna till präster; 4 Mos 18:20–21. Leviterna blev lovade allt tionde från Israel för det arbete som de utförde vid uppenbarelsetältet.

⁴²⁸ L Dalalagen, Kyrkobalken, III flocken; L Västmannalagen, Kyrkobalken, VI flocken; Brilioth 1941, 637–640; Välimäki 2002, 37.

⁴²⁹ Pirinen 1968, 46; Ahlbäck 1979, 206.

⁴³⁰ L Västmannalagen, Kyrkobalken, VI flocken; Välimäki 2002, 32–33.

område.⁴³¹ I samband med Västerås recess och ordinantia 1527 minskades andelen tionde som skulle gå till biskopen, medan storleken på sockenprästens andel förblev orörd och fördelades fortsättningsvis i enlighet med landskapslagarnas stipulationer.⁴³²

I följande delkapitel redogör jag kortfattat för reformationen i det svenska riket och för hur prästgårdskulturen uppkom.

2.2 Uptakten till prästgårdskulturen

Vad innebar kravet på celibat för klerkerna och hur efterlevdes detta krav? Hade kravet på celibat betydelse för prästgårdskulturens framväxt? Hade genomförandet av reformationen i kyrkan i det svenska riket på 1500-talet betydelse i detta sammanhang? Vad avses med begreppet prästgårdskultur och när kan man säga att prästgårdskulturen fick sin början?

Prästerna skulle enligt den katolska (romerska) kyrkans stipulationer leva i celibat.⁴³³ Detta var inte något som ställdes som krav vid den kristna kyrkans begynnelse utan något som tillkom i ett senare skede i kyrkans historia. Det var i början av 300-talet vid ett kyrkomöte i Elvira nära Granada som det framställdes ett krav om att prästerna som vid tidpunkten var gifta skulle avstå från sexuellt umgänge med sina hustrur.⁴³⁴ Det var ett hårt krav som framställdes mot prästerskapet, vid tidpunkten var nästan alla präster gifta.⁴³⁵ Kravet vid kyrkomötet fick ingen omedelbar

⁴³¹ L Västmannalagen, Kyrkobalken, VI flocken; Se kapitel 1.5 med begreppsdefinitioner.

⁴³² Eckerdal 2016, 230.

⁴³³ Pirinen 1968, 52; Reimers 1993, 184; Lindkvist & Sjöberg 2009, 19; Lindkvist 2009, 83, 138; Bexell 2015, 13.

⁴³⁴ Nielsen 1993, 11, 86; Nielsen 1995, 44.

⁴³⁵ Nielsen 1995, 44.

verkan. Prästerna fortsatte att vara gifta.⁴³⁶ Ett flertal kyrkomöten uppmanade under de följande århundradena prästerna att leva i kyskhet.⁴³⁷ Kodifieringen av regler för detta pågick ända fram till början av 1200-talet.⁴³⁸ Genomförande av kravet på celibat tog därigenom mycket lång tid i anspråk.⁴³⁹

Enligt Torben K Nielsen fanns det ett flertal orsaker till kravet. En av orsakerna torde ha varit renhetsföreskrifterna i Gamla Testamentet. Föreskrifterna ska enligt Nielsen inte uppfattas som hygieniska utan som religiösa.⁴⁴⁰ Det fanns ett behov av att också på detta sätt identifiera och förtydliga den kristna kyrkan och att på så sätt särskilja de kristna från hedningarna.⁴⁴¹

⁴³⁶ Brundage 1987, 150–151; Nielsen 1995, 45. Kyrkomötet fastställde ett ideal för prästerskapet som har varit kännetecknande för den katolska kyrkan sedan dess.

⁴³⁷ Nielsen 1995, 46. På kyrkomötet i Rom 1059 fördömde påven Nikolaus II medlemmar av det andliga ståndet (bland annat präster) som höll sig med konkubiner. Enligt påven var samtliga kvinnor som hade en sexuell förbindelse med en kyrkans tjänare att räkna som konkubin. Det gav möjlighet att indirekt ogiltigförklara prästernas äkteskap.

⁴³⁸ Brundage 1987, 150; Nielsen 1993, 86; Nielsen 1995, 46.

⁴³⁹ Nielsen 1905, 255, 338–341; Brundage 1987, 77; Nielsen 1993, 7. Det första konciliet i Nicaea sammankallades av kejsar Konstantin den store (311–337) år 325. Konciliet beslöt att de klerker som före upptagning i det andliga ståndet var gifta kunde fortsätta att vara gifta men att det inte var tillåtet för en klerk att ingå äktenskap efter vigningen; Nielsen 1995, 47.

Nielsen 1995, 46–48; Lindkvist 2009, 83; Våren 1123 samlades biskopar och andra kyrkliga delegater till konciliet i Rom. Påven hade kallat representanter för den kristna kyrkan i hela den kända världen; Vid konciliet utfärdades följande påbud: ”Vi förbjuder strängeligen präster, diakoner, och underdiakoner att idka samliv med äkta hustrur eller konkubiner och att sammanbo med andra kvinnor, undantaget dem som Nicea-konciliet har låtit sammanboende med, ensam moder, syster, faster eller moster eller andra sådana mot vilka ingen misstanke med rätta kan uppstå.”

⁴⁴⁰ Nielsen 1993, 11; Nielsen 1995, 44–45. Nielsen skriver: ”Renhetskravet är således ett påbud om rituell renhet och motsatsförhållandet ren-oren likställdes med det mellan heligt och profant.”

⁴⁴¹ Nielsen 1993, 11.

En annan orsak till att kyrkan avkrävde celibat var enligt Thomas Lindkvist arvsförhållandena. Kyrkan skulle fungera som en egen korporation och det som tillföll kyrkan via arv eller donation skulle inte enligt den kanoniska rättens regelverk vara möjligt att avyttra.⁴⁴² Enligt Nielsen innebar påbudet att det ur juridisk synvinkel blev olagligt för präster att vara gifta.⁴⁴³

Sockenprästen i det svenska riket anställde ibland en hushållerska som skötte om de praktiska göromålen i prästgården.⁴⁴⁴ Hushållerskan kallades för *forsia*.⁴⁴⁵ Förutom att hushållerskan skötte om det praktiska arbetet i hemmet förekom det enligt Gerd Reimers också äktenskapsliknande förhållanden på prästgårdarna under den romerska (katolska) tiden, trots det avkrävda celibatet.⁴⁴⁶ Enligt Kirsi Salonen medförde kravet på celibat att kyrkoherden ofta hade en hushållerska och kunde tillsammans med henne också ha en stor barnskara.⁴⁴⁷

Kravet på celibat reglerades med hjälp av den kanoniska rättens regelverk.⁴⁴⁸ Men kyrkan hade fortgående svårigheter att driva igenom kravet på celibat bland prästerna i det svenska riket. Prästerskapet, inklusive biskoparna godkände inte kraven helt och hållet.⁴⁴⁹ Detta var ingenting som var unikt för prästerna i det svenska riket. I Danmark fanns det samma problem med

⁴⁴² Lindkvist 2009, 83; Se också Bexell 2015, 13.

⁴⁴³ Nielsen 1995, 47. Detta kom att medföra att det i praktiken ställdes rättsliga hinder för präster, diakoner och underdiakoner att ingå äktenskap. Vi kommer att se lite längre fram i texten att det var en diakon i det svenska riket som kom att bryta mot detta påbud.

⁴⁴⁴ Reimers 1993, 184; Lindkvist 2009, 138–139; Giertz 2009, 97.

⁴⁴⁵ Reimers 1993, 184; Giertz 2009, 97.

⁴⁴⁶ Reimers 1993, 184; Se också Lindkvist & Sjöberg 2009, 19 och Lindkvist 2009, 138–139.

⁴⁴⁷ Salonen 2016B, 103.

⁴⁴⁸ Nielsen 1993, 86.

⁴⁴⁹ Salomies 1944, 177; Giertz 1946, 108; Nielsen 1995, 48–49; Lindkvist 2009, 138; Bexell 2015, 13; Salonen 2016B, 103.

att genomföra celibatet.⁴⁵⁰ Det var också en utbredd företeelse bland prästerna i övriga delar av Europa. Ibland var det också så att sönerna till dessa präster kunde bli efterträdare på en prästtjänst eller att prästens kvinnor och deras barn blev ihågkomna i prästens testamente.⁴⁵¹ Det fanns prästäktenskap och prästhem samt prästfruar i de svenska sockenförsamlingarna ännu under mitten av 1200-talet.⁴⁵²

Enligt Salonen framgår problemen med kravet på celibat också ur källmaterial från den östra delen av riket. Åbo biskopen Hemmingus (biskop 1338–1366) påminner 1350 prästerskapet om att prästernas barn inte fick bo i prästgården. Prästerna fick inte heller godkänna dem som lagliga arvingar. Samtidigt mildrade biskopen sin skrivelse. Han konstaterade att prästbarnen nog kunde bo i prästgården med biskopens tillstånd förutsatt att prästen inte använde församlingens medel för att utbilda och ge uppehälle till dessa barn.⁴⁵³ Enligt Salonen visar källorna tydligt att det var likadana problem med att hålla kravet på celibat i Åbo stifts församlingar som det var på andra håll i den kristna kyrkan.⁴⁵⁴

Kanske det rentav var så att utformningen av kraven i landskapslagarna gällande bland annat antalet byggnader på prästbostället till en del kunde härledas i dessa omständigheter? Med ett större antal personer på ett prästboställe kan man

⁴⁵⁰ Nielsen 1993, 9. Innocens III pontifikat sträckte sig mellan åren 1198 till 1216; Nielsen 1993, 10.

⁴⁵¹ Brundage 1987, 342; Nielsen 1993, 75–76, 86; Nielsen 1995, 46–48; Malmstedt 2002, 119; Lindkvist 2009, 83, 139.

⁴⁵² Salomies 1944, 177; Giertz 1946, 108; Malmstedt 2002, 164; Lindkvist & Sjöberg 2009, 19; Lindkvist 2009, 83; Sjöberg 2009, 333; Bexell 2015, 13; Se också kapitel 2.1 och spänningsfältet mellan den kanoniska rätten och de nationella och lokala sedvänjorna och rättsskicket i det svenska riket.

⁴⁵³ Salomies 1944, 115, 119–120; Salonen 2016B, 103–104.

⁴⁵⁴ Salonen 2016B, 105.

förmoda att det förutsatte fler utrymmen. Det skulle finnas utrymmen för att lagra olika typer av livsmedel och material och det skulle finnas bostadsutrymmen för ett större antal personer. Lagarna kopierades i viss mån mellan landskapen och utvecklades vartefter som tiden gick. Kravet på ett utökat antal byggnader på bostället framkommer av de landskapslagar som kodifierades och nedtecknades något senare. De landskapslagar som skrevs senare var också i övrigt till sitt innehåll och formuleringar mera utvecklade och detaljerade. Detta gäller speciellt Upplandslagen.⁴⁵⁵ Men förmodligen var det så att biskoparna fick ett bättre grepp om sitt prästerskap vartefter som tiden gick och kravet på celibat efterlevdes eventuellt mera noggrant.⁴⁵⁶ Men behovet av en hushållerska kvarstod alltjämt och det är synbarligen den situationen som bland annat Gerd Reimers och Kirsi Salonen beskriver.⁴⁵⁷ Men det var trots allt i ett större tidsperspektiv endast en relativt kort tidsperiod innan detta förändrades till något nytt och som också kom att få konsekvenser för lagstiftning och praxis i det kyrkliga livet.⁴⁵⁸

Reformationen fick sin upptakt i Tyskland vid det avsides belägna och vid tidpunkten nyligen inrättade universitetet i Wittenberg. Martin Luther var förgrundsfigur och ledande gestalt i reformationens genomförande. Hösten 2017 hade det gått 500 år sedan Martin Luther publicerade teserna om avlaten. Teserna anses vara inledningen till reformationen och kom att ha omfat-

⁴⁵⁵ Jämför till exempel kravet på antalet byggnader i Yngre Västgötalagens och Upplandslagens Kyrkobalk.

⁴⁵⁶ Salomies 1944, 177; Lindkvist 2009, 83. Kännedomen om den kanoniska rätten förbättrades i landet över tid och bland prästerskapet. Provincesconci- liet i Skänninge stärkte den kanoniska rättens ställning i det svenska riket; Salonen 2016B, 105.

⁴⁵⁷ Reimers 1993, 184; Salonen 2016B, 103.

⁴⁵⁸ Lindkvist & Sjöberg 2009, 19; Salonen 2016B, 105.

tande betydelse för kyrkan i västvärlden.⁴⁵⁹ Förnyelsen spred sig vidare till de nordiska länderna under 1500-talets första årtionden. Reformationen kom att medföra flera olika förändringar för kyrkan i det svenska riket.⁴⁶⁰ Det innebar en brytning, en förändring som hade stor ekonomisk dimension för kyrkan.⁴⁶¹ Reformationen hade också stor betydelse för trosgrunden och bildande av den lutherska kyrkan. Jag berör endast ytligt den teologiska dimensionen av reformationen i undersökningen.

Studenter vid universitet i Norra Tyskland hämtade med sig intryck om det nya i den kristna tron när de återvände till hemlandet.⁴⁶² Magister Peder Särkilaks studerade i Tyskland, bland annat i Rostock och förmodas vara den första förespråkaren för reformationen i den östra delen av det svenska riket.⁴⁶³ Det är därutöver möjligt att finländska handelsmän som hade handelsförbindelser med Hansastäderna i Tyskland invid Östersjön för sin del också medverkade till att information och kunskap om reformationen nådde det svenska riket och därmed också till östra sidan av Bottniska viken.⁴⁶⁴ Men den återverkan som dessa första kontakter hade på församlinglivet förefaller inte ha varit av särskilt stor betydelse.⁴⁶⁵

⁴⁵⁹ Kares 1945, 295–301; Widén 1998, 111; Jolkkonen 2016, 13; Heinonen & Lahtinen & Räsänen 2016, 9. Forskningen har tvistat om Martin Luther faktiskt spikade upp sina teser på dörren till Wittenbergs slottskyrka; Salonen 2016A, 83.

⁴⁶⁰ Pirinen 1968, 48; Näsman 1979, 23–24; Hugason 1997, 191; Immonen 2016, 59.

⁴⁶¹ Pirinen 1968, 48.

⁴⁶² Salomies 1949, 60–62; Pirinen 1968, 48.

⁴⁶³ Salomies 1949, 60–61; Näsman 1979, 22; Lindqvist 2013, 118; Korpiola 2016, 108.

⁴⁶⁴ Pirinen 1968, 48; Näsman 1979, 5. Enligt Näsman var handeln en viktig faktor vid överförandet av kristendomen till de nordiska länderna och enligt honom skulle handelsmännen i hamnstäderna ha tagit till sig den kristna tron långt före det första korståget till Finland år 1157.

⁴⁶⁵ Pirinen 1968, 48; Näsman 1979, 23.

Den 6 juni 1523 valde riksmötet i Strängnäs Gustav Eriksson (Gustav Vasa) till Sveriges kung.⁴⁶⁶ Krigsföringen och oroligheterna som hade pågått länge i landet hade varit krävande och rikets finanser var ansträngda med stora skulder bland annat till Lübeck som hade gett stort ekonomiskt och materiellt stöd till landet.⁴⁶⁷ Men regenten hade fortgående politiska ambitioner som krävde stort kapital och de utländska skulderna skulle betalas. Kyrkan hade vid tidpunkten ett omfattande självstyre och förvaltade stora egendomar. Situationen med en stark kyrklig makt motsvarade inte regentens avsikter. Han ville vara suverän i sitt beslutsfattande på alla förvaltningssektorer. Detta gällde också de kyrkliga ärendena och det kom mycket snart att få konsekvenser för kyrkan och kyrkans ekonomi.⁴⁶⁸ Vid tidpunkten för Gustav Vasas tillträde som regent var fem av landets sju biskopssäten obesatta. Kungen utnämnde sina egna favoriter till biskopar, men påven fastställde inte valen av den orsaken att regenten vägrade att betala de avgifter som var förenade med utnämningarna. Kontakten mellan påvestolen i Rom och Sverige bröts därför i mitten av 1520-talet. Jämsides med detta fick de lutherska reformatoriska tankegångarna allt större fotfäste i

⁴⁶⁶ Salomies 1949, 40; Hugason 1997, 193; Ylikangas 2007, 29; Lindqvist 2013, 113. Enligt Herman Lindqvist använde Gustav Eriksson inte namnet Gustav Vasa. Det är en efterkonstruktion och började användas först i ett senare skede när Sverige blev ett rike där kungakronan ärvdes. Namnet togs i bruk vid den tidpunkt när Gustav Erikssons söner tog över makten i riket. Då tog historikerna i bruk namnet Vasa för att namnge dynastin. Jag använder mig i texten av namnet Gustav Vasa i och med att det är det namnet som denna regent är känd för.

⁴⁶⁷ Holmquist 1933A, 90–91, 99; Salomies 1949, 41; Jutikkala & Pirinen 1982, 47; Ylikangas 2007, 39; Lindqvist 2009, 200–201; Sjöberg 2009, 208–209; Heinonen & Lahtinen & Räsänen 2016, 17; Salonen 2016A, 83.

⁴⁶⁸ Holmquist 1933A, 90, 156; Salomies 1949, 51; Jutikkala & Pirinen 1982, 47; Ylikangas 2007, 38–39; Heinonen & Lahtinen & Räsänen 2016, 17–18.

landet, bland annat med hjälp av Olaus Petris inflytande i trosfrågor.⁴⁶⁹

Reformationen kom vid en, ur Gustav Vasas synvinkel, läglig tidpunkt. Även om regenten inte var beredd att möjliggöra några större liturgiska eller teologiska förändringar passade den svenska kyrkans brytning med påven i Rom mycket bra. Den svenska kyrkan blev på detta sätt en självständig nationell kyrka. Kyrkans överhuvud var i fortsättningen rikets regent.⁴⁷⁰ Den gav för kungen goda möjligheter att ändra på maktförhållandena i det svenska riket och till kronans fördel. Gustav Vasa verkställde reformationen via besluten som togs vid riksdagen i Västerås 1527 och som har fått benämningen *Västerås recess*. Med hjälp av den förordning (Västerås ordinantia) som han gav för att verkställa de beslut som hade tagits i riksdagen skärpte Gustav Vasa de beslut som riksdagen hade tagit.⁴⁷¹ Reformationen i det svenska riket innebar förändringar för gudstjänstlivet också en omfördelning av kyrkans resurser genom den reduktion som genomfördes.⁴⁷²

Kronans ställning stärktes på kyrkans bekostnad och gjorde kyrkan beroende av regentens beslut. Biskoparnas makt inskränktes bland annat genom att kyrkans mark tillföll kronan

⁴⁶⁹ Salomies 1949, 42–43, 46, 48; Rian 1997, 45; Lindqvist 2013, 116–117; Salonen 2016A, 83.

⁴⁷⁰ Salomies 1949, 51; Hugason 1997, 193; Salonen 2016A, 83. I och med att regenten blev kyrkans överhuvud bestämde kungen i fortsättningen över en rad kyrkliga ärenden: biskopsutnämningar, tillsättande av präster, lönesättning för prästerskapet, grundande av församlingar, byggande av kyrkor och den kyrkliga beskattningen.

⁴⁷¹ Holmquist 1933A, 148, 153–155; Salomies 1949, 50–51, 55; Pirinen 1968, 48; Näsman 1979, 23; Jutikkala & Pirinen 1982, 47; Sjöberg 2009, 211; Ylikangas 2007, 38; Lindqvist 2013, 117; Eckerdal 2016, 230; Heinonen & Lähinen & Räsänen 2016, 18; Salonen 2016A, 83.

⁴⁷² Holmquist 1933A, 155–157; Ylikangas 2007, 38–39; Sjöberg 2009, 259; Salonen 2016A, 88–89.

och de intäkter som tidigare hade tillfallit biskoparna togs till kronans kassa.⁴⁷³ Däremot besparades prästgårdarna och kyrkorna till en del del från skövling och blev kvar i kyrksocknarnas ägo i och med att det ansågs att de var viktiga för församlingens livets fortlevnad.⁴⁷⁴ Kyrksocknarna bibehöll sin självständighet, men blev som en följd av reduktionen fattigare. Prästerskapet gavs möjlighet att fortsätta församlingsarbetet. Men reduktionen hade också inverkan på de andliga och kulturella dimensionerna i riket för en lång tid framåt.⁴⁷⁵ Den romerska kyrkan hade ansvarat för skolor, sjukvård och fattigvård, men på grund av minskade resurser förföll denna del av de världsliga förpliktelserna. Kronan tog inte heller ett ansvar för den delen av verksamheten i riket.⁴⁷⁶

Det tog lång tid i anspråk innan kyrkans nya bekännelsegrund fastställdes ur kyrkorättslig synvinkel. Det skedde vid kyrkomötet i Uppsala 1539 när den Augsburgska bekännelsen som hade fått sin utformning 1530 godkändes.⁴⁷⁷ Vid riksdagen i Västerås 1544 fastställdes att Sverige var ett evangeliskt rike.⁴⁷⁸ De som motsatte sig den evangeliska trosuppfattningen betraktades som kättare.⁴⁷⁹ Men förändringen från den katolska trosuppfattningen till en statskyrka på evangelisk grund tog lång tid och ibruktagandet av de nya kyrkliga bruken varierade i olika delar av landet. I mera avlägsna trakter skedde en övergång i

⁴⁷³ Holmquist 1933A, 156; Pirinen 1968, 48; Näsman 1979, 24; Hugason 1997, 193; Sjöberg 2009, 210–211, 213; Ylikangas 2007, 38; Eckerdal 2016, 230; Salonen 2016A, 83–84.

⁴⁷⁴ Holmquist 1933A, 321; Pirinen 1968, 48; Jutikkala & Pirinen 1982, 48; Hugason 1997, 194; Giertz 2009, 20.

⁴⁷⁵ Pirinen 1968, 48; Ahlbäck 1979, 203.

⁴⁷⁶ Jutikkala & Pirinen 1982, 48; Se också Salonen 2016C, 116 och Toropainen 2016, 124.

⁴⁷⁷ Hugason 1997, 193.

⁴⁷⁸ Sjöberg 2009, 213.

⁴⁷⁹ Sjöberg 2009, 213.

enlighet med den nya bekännelsegrunden mycket långsamt.⁴⁸⁰ Enligt Hjalti Hugason blev kyrkan i det svenska riket evangeliskt år 1611 i och med krönandet av Gustav II Adolf till rikets kung.⁴⁸¹ Efter reformation hade kungarna möjlighet att befrämja sin politik på ett mera fördelaktigt sätt med hjälp av kyrkan. Prästerskapet och kyrkan styrdes från kungens kansli. Till folket betonades att tron på Gud och att vara en trogen kungens undersåte var oskiljaktiga element i en människas liv. Under 1600-talet ökade inkomstklyftorna, adeln hade en dominant ställning i samhället och skapade ett tryck i riktning mot samstämmighet i ideologierna. Brottslagstiftningen var hård och det fästes uppmärksamhet på allt som var avvikande.⁴⁸² Det var i en sådan verksamhetsmiljö som den begynnande prästgårdskulturen fortlevde och förändrades över tid. Hur det kom till uttryck varierade i olika regioner och delar av det svenska riket.⁴⁸³

Det var en händelse med anknytning till celibat och giftermål för klerkerna som kom att få stor betydelse för prästgårdskulturens framväxt i det svenska riket. Olaus Petri hade fått sin teologiska utbildning vid universitetet i Wittenberg. När han återvände till Sverige och fick tjänst vid Strängnäs domkyrka började han sprida luthersk lära. Han kritiserade i sin förkunnelse och i sina skriftliga alster bland annat celibatet och förhållandet mellan kyrka och stat.⁴⁸⁴ Diakonen Olaus Petri gifte sig den 11 fe-

⁴⁸⁰ Hugason 1997, 194.

⁴⁸¹ Hugason 1997, 193.

⁴⁸² Rian 1997, 45; Ylikangas 2007, 376.

⁴⁸³ Se innevarande kapitel och kapitlen 2.3–2.4.

⁴⁸⁴ Salomies 1949, 46; Sjöberg 2009, 332, 344; Korpiola 2016, 106.

bruari 1525 med en kvinna vid namn Kristina.⁴⁸⁵ Biskop Hans Brask anmälde Olaus Petris giftermål till kung Gustav Vasa och till archielectus Johannes Magni.⁴⁸⁶ Kungen vidtog inga åtgärder med anledning av biskopens anmälan.⁴⁸⁷ I detta agerande kan vi se på vilket sätt reformationen fick återverkningar på prästerskapets förhållningssätt till överheten.⁴⁸⁸ Kungen hade bland an-

⁴⁸⁵ Luther 1928, V, 114–135. Martin Luther skrev i boken *De captivitate babilonica ecclesiepræliudium* (1520) i översättning av Yngve Brilioth med titeln *Om kyrkans babiloniska fångenskap. Ett förspel* bland annat om äktenskapet och dess betydelse och där han förklarade sin syn på att äktenskapet och att det inte är ett sakrament. Boken var enligt Yngve Brilioth (1928, Inledning III–XXII) ett gensvar på angreppen från romerskt håll som en följd av tidigare skrifter av Luther och där han hade framfört kritik mot den romerska sakramentsläran; Holmquist 1933A, 107; Pleijel 1944, 93; Bainton 1987, 289; Reimers 1993, 20. Reformatorn Martin Luther gifte sig 13 juni 1525 med Katharina von Bora; Nielsen 1908, 319; Salomies 1949, 47; Widén 1998, 111; Pirinen 2000, 246; Backström 2008, 59; Sjöberg 2009, 333; Bexell 2015, 13; Korpiola 2016, 106.

⁴⁸⁶ Holmquist 1933A, 107; Pleijel 1944, 93; Reimers 1993, 22; Widén 1998, 111; Pirinen 2000, 246; Backström 2008, 59; Heinonen & Lahtinen & Räsänen 2016, 15; Korpiola 2016, 106; Noreen & Warberg 1944, 91. Electus (latinska utvald) vald, men inte vigd biskop. Arhielectus var en slags ärkebiskop i det svenska riket vid tidpunkten.

⁴⁸⁷ Nielsen 1908, 319–320; Holmquist 1933A, 108; Pleijel 1944, 93; Pirinen 1968, 52; Reimers 1993, 21–22; Widén 1998, 111; Pirinen 2000, 246; Backström 2008, 59; Korpiola 2016, 106.

⁴⁸⁸ Nielsen 1908, 329; Salomies 1949, 61; Korpiola 2016, 108. Ärkediakonen i Åbo stift, Peder Särkilaks hade studerat bland annat i Rostock från år 1516 innan han kom till Åbo 1522/ 1523. Han reste inte till Åbo ensam utan hade med sig Margareta Corneliusdotter till vars förmån han skrev ett testamente 1524. Paret hade enligt Korpiola ingått förlovning, möjligen redan under vistelsen i Tyskland även om källorna är något osäkra på detta; Salomies 1949, 61. Enligt Salomies ägde giftermålet rum i Tyskland och på det sättet skulle han ha varit den första lutherska prästen som officiellt bröt mot kravet på celibat för klerkerna; Korpiola 2016, 108. Om förlovningen ägde rum före ankomsten till Åbo så skulle Särkilaks ha varit den första klerken i det svenska riket som skulle ha ingått äktenskap i enlighet med reformationens lära. Arvsrätten för den dotter som Margareta och Peder fick var omtvistat länge. Ännu under Johan III tid år 1571 tvistades om rätt till arv för dottern Malin men tvisten avgjordes till förmån för dottern och hon erkändes som laglig arvtagare till föräldrarna.

nat med hjälp av reformationen minskat biskoparnas makt och kunde ge efterkall till Olaus Petri trots att biskop Brask protesterade. I samband med kyrkomötet i Uppsala 1536 upphävdes celibatet för prästerskapet i det svenska riket.⁴⁸⁹ Diakonen Olaus Petri prästvigdes 1539. Olaus Petris prästvigning innebar att det första evangeliska prästhemmet bildades och grunden lades samtidigt till prästgårdskulturen i det svenska riket.⁴⁹⁰

Vad innebar prästgårdskulturen egentligen?⁴⁹¹ Vad avses med begreppet *prästgårdskultur*, den terminologi som Hilding Pleijel använder sig av i boken *Svensk lutherdom*?⁴⁹² Kauko Pirinen har använt sig av det motsvarande finska uttrycket *pappilakulttuuri*.⁴⁹³ Man kan principiellt säga att det var en livsstil knutet till prästtjänstgöringen och prästfamiljen och som enligt Pleijel hade sin upptakt på 1500-talet och via Olaus Petris giftermål.⁴⁹⁴

Olaus Petris resoluta tilltag att bryta med romarkyrkans celibatbud och bilda eget hem rönste snart efterföljd överallt i vårt land, och när medeltiden i början

⁴⁸⁹ Pleijel 1944, 93; Pirinen 1968, 52; Reimers 1993, 21–22; Lagerlöf Nilsson & Meurling 2015B, 8; Se också Bexell 2015, 13.

⁴⁹⁰ Pleijel 1944, 93; Pirinen 1968, 52; Reimers 1993, 21–22; Widén 1998, 111; Pirinen 2000, 246; Backström 2008, 59; Lindkvist & Sjöberg 2009, 19; Sjöberg 2009, 239; Se också Lagerlöf Nilsson & Meurling 2015B, 8–9, Bexell 2015, 13 och Korpiola 2016, 107; Om det var så som Ilmari Salomies (1949) hävdar så var det inte Olaus Petri som var den första som bröt officiellt mot celibatbudet utan Peder Särkilaks så har det två slags konsekvenser för den fortsatta argumentationen. För det första (1) så inträffade detta nästan ett årtionde tidigare, med andra ord redan under de första åren av reformationen i Tyskland. För det andra (2) så var det inte en diakon som hade tjänst i den västra delen som först bröt officiellt mot celibatbudet utan i stället en ärkediakon som var född och efter hemkomsten från studierna i Tyskland verksam i rikets östra del, i Åbo.

⁴⁹¹ Se också kapitel 1.5 med begreppsdefinitioner.

⁴⁹² Pleijel 1944, 126.

⁴⁹³ Pirinen 1968, 52.

⁴⁹⁴ Pleijel 1944, 93–94.

av 1600-talet efterträtts av svensk lutherdom i de flesta svenska bygder, fanns där inom varje socken en prästgård och ett prästhem, som utgjorde den självklara medelpunkten i kyrkbyns och i kyrksocknens både andliga och materiella liv. Därmed skapades en säregen kulturform, som i sig förenade allmogens av jordbruket betingade levnadsvillkor och ämbetsmannavärldens högreståndsmässiga levnadsvillkor.⁴⁹⁵

Hilding Pleijel beskriver på detta sätt den begynnande prästgårdskulturen och prästgårdens centrala roll i socknen. Det intressanta är att med beaktande av Olaus Petris giftermål ungefär ett sekel tidigare utgående från Pleijels skrivning förmoda att prästgårdskulturen utvecklades relativt snabbt i det svenska riket.⁴⁹⁶ Alldeles ur tomma intet uppstod dock inte denna kulturform. Det fanns som redan konstaterats en begynnande tradition och levnadssätt vid prästgårdarna under tiden före reformationens genomförande.⁴⁹⁷ Den framställning som Pleijel skapar kring diakonen Olaus Petris beslut att gifta sig och den begynnande prästgårdskulturen blir något överdriven om man håller i minnet att det redan cirka 300 år tidigare hade varit allmänt att prästerna i de svenska hemmen levde i äktenskap. Men det var förvisso så att giftermålen motarbetades av den romerska kyrkan och därför blev reformationen och dess genomförande betydelsefull i detta sammanhang.⁴⁹⁸ Därtill har Pleijel har i sin framställning varit tvungen att ge en generaliserad bild

⁴⁹⁵ Pleijel 1944, 93–94; Lindkvist & Sjöberg 2009, 15. Medeltiden för det svenska riket räknas ha varat åren 1000–1520; Se också kapitel 1.5 med definition över tidsintervallet; Selander Gunilla 2012A, 24.

⁴⁹⁶ Pleijel 1944, 93–94.

⁴⁹⁷ Reimers 1993, 184; Lindkvist 2009, 83.

⁴⁹⁸ Se Giertz 1946, 108 och Lagerlöf Nillsson & Meurling 2015B, 8.

av prästgården och prästhemmet på landsbygden och den begynnande prästgårdskulturen.⁴⁹⁹ Förändringen när det gäller äktenskap hade inte endast konsekvenser för prästerskapet och prästfamiljerna. Enligt Thomas Lindkvist och Maria Sjöberg var reformationen för äktenskapet som sådant en viktig milstolpe. Enligt Lindkvist och Sjöberg var förstärkningen av äktenskapets moraliska, politiska och sociala roll i samhället eventuellt det viktigaste resultatet av reformationen i det svenska riket.⁵⁰⁰

Vi kan förmoda att prästgårdskulturens framväxt i den östra delen av det svenska riket var likartad. Samtidigt är det skäl att komma ihåg att det fanns rika församlingar och det fanns fattiga församlingar. Utgångspunkterna för tillvaron var olika.⁵⁰¹ Möjligheterna att bygga och utforma prästgårdens verksamhet och funktioner varierade därför mellan olika socknar och i olika delar av landet.⁵⁰² Därtill fanns det präster och prästfruar som kom från fattiga familjer, men det fanns också de som härstammade från rika familjer, i många fall från rika prästsläkter. Beroende på dessa omständigheter hade prästfamiljen olika möjligheter

⁴⁹⁹ Pleijel 1944, 93–94.

⁵⁰⁰ Lindkvist & Sjöberg 2009, 19.

⁵⁰¹ Selander et al. 2012, 237–238; Se kapitel 2.1. Kyrksocknarna var till sin utformning och när det gäller ekonomisk bas redan från första början helt olika.

⁵⁰² Om vi ser på Godenhjelm (1935) förteckning så indelades församlingarna ännu på 1900-talets första årtionden i olika klasser beroende på de ekonomiska förutsättningarna och övriga villkor i församlingen. Församlingarna indelades i klasserna I–IV och klassificeringen var en del av kriterierna vid lönesättningen för prästerskapet. I praktiken var församlingens storlek och hur mycket församlingens skötsel krävde avgörande för klassificeringen. Till klass IV hänförde sig de största församlingarna och i många fall också de rikaste församlingarna. Till klass I de minsta och i praktiken de fattigaste församlingarna; Holmquist 1933A, 35; Pleijel 1944, 115–116; Widén 1998, 114–115; Sjöberg 2009, 294; KyrkTak 2014–2016. Löneklassificeringslogiken för kyrkoherdarna finns också i dagens kollektivavtal, på 2010-talet även om utformningen i detalj är helt annorlunda.

och förutsättningar att förverkliga sina uppgifter på prästgården. Det innebar att den begynnande prästgårdskulturen tog sig många olika uttryck beroende på var i riket man som präst och prästfamilj befann sig, från vilken familj prästen eller prästfrun härstammade, i vilken socken man levde och verkade i och i vilken prästgård man bodde. Allt detta präglade den fortsatta tillvaron vid prästgårdarna genom århundradena.⁵⁰³

I följande delkapitel ser jag närmare på hur livet gestaltade sig för prästerskapet under de kommande århundradena och vad det innebar för prästgårdarna.

2.3 Fortsättningen för prästgårdarna och prästerskapet de följande århundradena

På vilket sätt reglerades prästgårdsbyggandet under de följande århundradena? Hur fick prästerskapet sin utkomst och vilka privilegier hade de rätt till? Ännu i början av 1600-talet hade en stor del av prästgårdarna en indelning och placering på prästgårdstunet som gick tillbaka till medeltiden. Det innebar att de sju laga husen fanns utspridda på prästgårdstunet med ett hus för varje användningsändamål.⁵⁰⁴ Längre fram började man av praktiska skäl samla de husen i en rad eller i en fyrkant på prästboställets tomt.⁵⁰⁵ Att samla byggnaderna nära varandra hade också en annan funktion. När man byggde på det sättet gav husen bättre skydd mot en hotande fara eller inkräktare. Det var med ett sådant arrangemang lättare att ordna med försvar mot rovdjur eller inkräktare i tider av ofred.⁵⁰⁶

⁵⁰³ Suolahti 1912, 61; Widén 1998, 113–115; Se också Lagerlöf Nilsson & Meurling 2015B, 7–12.

⁵⁰⁴ L Västmannalagen, Kyrkobalken, II flocken.

⁵⁰⁵ Suolahti 1912, 103–105.

⁵⁰⁶ Suolahti 1912, 111; Backström 2016A, 17.

Adeln (det världsliga frälset) i konungariket Sverige fick sina första privilegier 1569.⁵⁰⁷ Borgarnas rättigheter bestämdes däremot utgående från städernas regelverk. De privilegier som med tiden hade utvecklats för prästerskapet (det andliga frälset) fastställdes temporärt 1647.⁵⁰⁸ Drottning Kristina som tillträdde som regent vid 18 års ålder 1644 och kröntes som drottning av riksdagen 1650 fastställde dem att gälla tillsvidare från och med år 1650.⁵⁰⁹ Prästgårdarna var befriade från skatter och andra allmänna pålagor. Kyrkoherden hade rätt att hålla sockenstämmor där socknens såväl världsliga som andliga angelägenheter

⁵⁰⁷ Lindkvist 2009, 104, 106–107; Sjöberg 2009, 236; Sjöberg 2009, 289. Största delen av männen under 1500-talet var torpare eller bönder. Bönderna indelades i två olika kategorier. Den första kategorin var skattebönder som ägde sin jord. De var självägande och utgjorde majoriteten av bönderna i det svenska riket. Den andra kategorin var kronans och adelns landbor. Det var krono- respektive frälsebönder. Landborna ägde inte sin jord och det fanns på det sättet ingen säker arvsrätt mellan far och son; Sjöberg 2009, 290. Det fanns stor skillnad mellan adeln. Största delen av adeln tillhörde lågfrälset. I det svenska riket fanns det omkring år 1560 cirka 500 jordägande frälsemän. Av dessa hörde drygt 300 till lågfrälset och av dessa bodde 170 i östra delen av landet (Finland). Till högfrälset hörde till exempel släkter som Sture och Oxenstierna.

⁵⁰⁸ Välimäki 2002, 119–120; Sjöberg 2009, 236. Regenten, Johan III utfärdade ett privilegiebrev som definierade skillnad mellan högadel och lågadel. Till högadeln (högfrälset) räknades grevar, friherrar, riksråd och riddare. De tilldelades särskilda rättigheter som bland annat bestod av grevarnas rätt att tillsätta häradshövdingar.

⁵⁰⁹ Välimäki 2002, 119–120; Ericson Wolke 2006A, 96; Giertz 2009, 76; Sjöberg 2009, 381, 384, 386–387. Drottning Kristinas regeringstid blev kortvarig och stormig. Redan 1651 ställde hon krav på att få abdikera. Hon blev övertalad att fortsätta men 1654 framställde hon på nytt sitt krav och meddelade att hon tänkte konvertera till katolicismen. Vid riksdagen i Uppsala 1654 tog hon själv av sig kronan. Hon lämnade landet och året därpå skedde Kristinas formella övergång till katolicismen; Ericson Wolke 2006B, 148; Ericson Wolke 2006C, 364; Ericson Wolke 2006D, 381; Lindqvist 2013, 255, 257–258. Hon slog sig ned i Rom och som tronföljare i Sverige blev hennes kusin Karl (X) Gustav.

behandlades.⁵¹⁰ Stämmorna hölls i sockenstugor eller i sakristior och kyrkoherden kallade hela församlingen eller dess kyrkofullmäktige som bestod till exempel av sexmän och kyrkvärddar.⁵¹¹ Längre fram under 1600-talet fastställdes nya privilegier för prästerskapet. Det gällde bland annat prästgårdarnas markområden, rätten att uppbära tionde samt kring byggande och underhåll av prästgårdarna.⁵¹² Ansvaret för skötseln och underhållet av prästboställets laga byggnader hade enligt landskapslagarna legat på socknens präst.⁵¹³ Det blev i och med de nya privilegierna som tilldelades prästerskapet böndernas uppgift att förutom att bygga prästgårdar också ansvara för skötsel och underhåll.⁵¹⁴ Det fanns stor oenighet om detta ansvar i socknarna och de kostnader som det medförde.⁵¹⁵ Dessutom fanns det stor ojämlikhet mellan olika församlingar i fråga om hur prästerskapets rättigheter och privilegier i praktiken förverkligades och missnöjet var stort, också bland prästerskapet.⁵¹⁶

År 1723 fastställdes i lantdagen nya privilegier för prästerskapet.⁵¹⁷ Enligt privilegierna hade prästerskapet på landet främst rätt till tionde från jordbruk och boskapsskötsel som idkades i socknen samt från det fiske som bedrevs på socknens område. Ibland kunde också tionde uppbäras från den vinst som handelsmännen erhöll från sin handelsverksamhet. Industrianlägg-

⁵¹⁰ Salomies 1962, 347–348; Bergström 1991, 88; Välimäki 2002, 119–120; Norrman 2004, 89; Giertz 2009, 76; Det kunde till exempel vara frågor om byggande av vägar eller broar och som behandlades vid sockenstämman.

⁵¹¹ Bergström 1991, 88.

⁵¹² Bergström 1991, 88; Välimäki 2002, 119–120.

⁵¹³ L Dalalagen, Kyrkobalken; L Västmannalagen, Kyrkobalken; L Upplandslagen, Kyrkobalken.

⁵¹⁴ Välimäki 2002, 121.

⁵¹⁵ Välimäki 2002, 145.

⁵¹⁶ Välimäki 2002, 122–124.

⁵¹⁷ Suolahti 1912, 167; Salomies 1962, 123; Välimäki 2002, 148–149; Giertz 2009, 29.

ningarna på landet var ännu vid denna tidpunkt befriade från tionde. Socknens präst hade dessutom rätt till de intäkter som prästgårdens jordbruk inbringade.⁵¹⁸ Allmogen, de jordägande bönderna, opponerade sig mot byggandet och de många reparationerna som de enligt de nya resolutionerna var tvungna att bekosta på prästboställena.⁵¹⁹ I de kungliga resolutionerna som utfärdades 1720 och 1727 fanns bestämmelser om byggnaderna på prästbostället samt att adeln inte längre var tvungna att delta i byggande och underhåll av prästgårdarna. Enligt samma resolution var byggande och underhåll av byggnaderna på prästbostället ett ärende som skulle avgöras mellan socknens bönder och socknens präst.⁵²⁰ I resolutionen från 1727 fastställdes att också förvaltarna eller ägarna till industrianläggningarna skulle delta i prästernas löneutgifter. Det motiverades med att företrädarna för industrianläggningarna också hade rösträtt vid val av präst till socknen.⁵²¹

År 1734 samt 1741 utvidgades basen för bestridande av prästernas löneutgifter till att också omfatta handelsmän, tjänstemän och militärer. Därtill blev också fabrikernas och kvarnarnas förvaltare eller ägare tvungna att delta i byggandet av prästgård för kyrkoherden i socknen.⁵²²

I resolutionen 1762 fastställdes att prästen själv skulle ombesörja åtta byggnader på egen bekostnad. I dessa åtta byggnader innefattades källare, drängstuga, torkhus eller badstuga, vagnshus, svinhus, hemlighetshus, fårhus och en sädeslada med dubbelt golv och loge. Detta innebar att om allt byggdes enligt de kungliga resolutionernas krav fanns det på präst-

⁵¹⁸ Välimäki 2002, 149.

⁵¹⁹ Suolahti 1912, 164; Giertz 2009, 30.

⁵²⁰ Suolahti 1912, 166, 227–228; Remmer 1986, 68; Giertz 2009, 30.

⁵²¹ Välimäki 2002, 151.

⁵²² Välimäki 2002, 152.

gårdstunet totalt 15 hus. Socknens bönder skulle bygga och underhålla sju laga hus och prästen åtta hus. Trots de utfärdade kungliga resolutionerna fanns det stora variationer i olika socknar i fråga om storlek på byggnaderna och antalet hus.⁵²³ Det var nämligen så att man ofta gjorde lokala konventioner, överenskommelser med prästerskapet som avvek från minimikraven i resolutionerna.⁵²⁴ Enligt den kungliga resolutionen från år 1762 fastställdes grunderna för på vilket sätt industri- anläggningarnas ägare eller förvaltare skulle delta i prästernas löneutgifter. Enligt Välimäki lades i och med resolutionen grunden till kyrkans samfundsskatt som har varit gällande ända fram till våra dagar.⁵²⁵

Tanken om att förnya lönesättningen för prästerskapet och lagstiftningen kring tjänstebostäderna aktualiserades redan på 1860-talet. En kejserlig löneförordning för prästerskapet avgavs den 5 augusti 1886.⁵²⁶ Enligt förordningen betalades inte lönen från församlingens penningmedel, utan skulle uppbäras direkt av församlingsmedlemmarna. Förvaltare och ägare till industri- anläggningar och fabriker skulle också delta i prästerskapets lönekostnader.⁵²⁷ För uppbörden av lönen tillsatte kyrkostämman i socknen en eller flera uppbördsmän som utförde det praktiska arbetet.⁵²⁸ Det var också enligt förordningen möjligt att ordna insamlandet av löne-medlen så att prästen själv skötte om uppbörden.⁵²⁹ Prästens lön betalades förutom i pengar också i form

⁵²³ Suolahti 1912, 165–167; Giertz 2009, 31.

⁵²⁴ Giertz 2009, 31.

⁵²⁵ Välimäki 2002, 157; Se kapitel 1.5 och definition över begreppet samfundsskatt.

⁵²⁶ F 5.8.1886/27; Ståhlberg 1931, 527.

⁵²⁷ F 5.8.1886/27, kap. 1, § 3–4.

⁵²⁸ F 5.8.1886/27, kap. 3, § 12.

⁵²⁹ F 5.8.1886/27, kap. 3, § 13.

av naturaprodukter.⁵³⁰ Det är också skäl att lägga märke till att förutom den lön som prästen hade rätt till i form av produkter och pengar samt därtill avkastningen från prästbolet och boendet på prästgården, så hade inte prästen rätt till ålderspension.⁵³¹

En förordning om plikten att delta i byggande och underhåll av tjänstebostäder för prästerskapet avgavs 19 juli 1892.⁵³² Enligt förordningen skulle kostnaderna för byggande och underhåll av tjänstebostäder i lands- och förenade lands- och stadsförsamlingar betalas via en för ändamålet inrättad boställskassa.⁵³³ Alla de som deltog i löneutbetalningarna till prästerskapet skulle delta i inbetalning av medel till kassan. Därtill skulle prästerskapet också för egen del betala in penningmedel till boställskassan.⁵³⁴ En förordning om tjänstebostäder för prästerskapet avgavs 19 juli 1892.⁵³⁵ Enligt förordningen fanns det 2 olika typer av ämbetsgårdar på landsbygden. För det första (1) så var det fråga om en tjänstebostad (prästgård) som varje ordinarie präst hade bestående rätt till under sin levnad. För det andra (2) var det fråga om ett löneboställe som hade bestämts som rättighet till en präst förutom lönen.⁵³⁶ Prästgårdarna var i sin tur indelade i två olika kategorier. Det kunde för det första vara fråga om en jordbrukslägenhet där det fanns odlingsmark i tillräcklig omfattning och ekonomibyggnader som behövdes för lantbrukets skötsel. Det andra alternativet var ett annat tjänsteboställe på

⁵³⁰ F 5.8.1886/27, kap. 1, § 3; F 5.8.1886/27, kap. 2, § 8; Ståhlberg 1931, 527–528.

⁵³¹ Se kapitel 1.5 bland annat kring arbetsfördelning mellan män och kvinnor.

⁵³² F 19.7.1892/29a; Ståhlberg 1931, 546–552; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 211.

⁵³³ F 19.7.1892/29a, kap. 1, § 1; Se kapitel 1.5 med definition över vad termen *boställskassa* betyder.

⁵³⁴ F 19.7.1892/29a, kap. 1, § 2.

⁵³⁵ F 19.7.1892/29b.

⁵³⁶ F 19.7.1892/29b, kap. 1, § 1; Ståhlberg 1931, 548.

landet dit det hörde bostadshus och uthus, rätt till brännved, två hektar odlingsmark i anslutning till bostaden, betesmark tillräckligt för en häst och betesmark för åtminstone två kor.⁵³⁷

När det gällde tjänstebostäder för prästerskapet i städerna fanns det enligt förordningen som utfärdades 19 juli 1892 två olika möjligheter för församlingen. Det första alternativet var att församlingen på samma sätt som på landet ansvarade för byggandet och underhållet av en tjänstebostad för prästen. Det andra alternativet var att det betalades en hyrespeng.⁵³⁸ I övrigt gällde förordningen för tjänstebostäder på landet till tillämpliga delar i städerna, förutom att det inte krävdes en boställskassa. En stadsförsamling hade rätt att själv bestämma på vilket sätt byggnads- och underhållskostnaderna för tjänstebostaden skulle finansieras.⁵³⁹ Till en tjänstebostad i stadsmiljö skulle enligt förordningen höra huvudbyggnad, drängstuga, visthus, källare, vedbod och avträde. Utöver dessa byggnader skulle till en tjänstebostad (prästgård) på landet höra bagarstuga, stall, vagnshus, fåhus, kokhus, spannmålsbod och bastu. Ytterligare skulle vid ett boställe som innehade jordbruk eller skola på landet byggas mjölkkrum, redskapslider, fårhus, svinhus, ria med loge och lada.⁵⁴⁰ I förordningen stadgades också att man om särskilda behov förelåg kunde avvika från förordningen så att någon byggnad kunde utelämnas eller någon byggnad kunde uppföras utöver de uppräknade.⁵⁴¹

Om prästen ville uppföra ytterligare byggnader på ämbetsgården ingick en begränsning i fråga om utnyttjande av virke

⁵³⁷ F 19.7.1892/29b, kap. 1, § 2; Ståhlberg 1931, 548.

⁵³⁸ F 19.7.1892/29b, kap. 1, § 2, mom. 3.

⁵³⁹ F 19.7.1892/29a, kap. 1, § 2–3; Ståhlberg 1931, 556–557.

⁵⁴⁰ F 19.7.1892/29b, kap. 2, § 6, mom. 1. Som beteckning för huvudbyggnad används i förordningen termen *sättesbyggning*.

⁵⁴¹ F 19.7.1892/29b, kap. 2, § 7.

från boställets skog.⁵⁴² Brunnar skulle man också ordna med så att det för hushållet fanns en brunn och också en brunn för ladugården.⁵⁴³ Enligt förordningen från år 1892 var det viktigt vid byggnadsplaneringen att ta hänsyn till läge, dimensionering av bostadsbyggnaden, användning och ortens seder och bruk, samt också det ekonomiska utrymmet som de byggansvariga förfogade över.⁵⁴⁴ Boställshavaren (prästen) var ansvarig för att de lagliga byggnaderna på prästbostället sköttes väl. Om boställshavarens skötsel blev bristfällig skulle han ersätta de skador som uppkommit till boställskassan.⁵⁴⁵ I och med att förordningen från 1892 ställde krav på att det skulle inrättas en boställskassa blev kostnaderna för byggande och underhåll av prästboställets byggnader mera jämnt fördelade. Samtidigt innebar det att tjänsteinnehavaren fick ett större ansvar för skötseln så som det hade varit redan vid tiden för landskapslagarna.⁵⁴⁶ Skötselkravet som låg på tjänsteinnehavaren är något som återkommer i lagstiftningen kring prästgårdarna långt in på 1900-talet. Men enligt förordningen behövde inte prästen och inte heller de jordägande bönderna delta i underhålls- och skötselkostnaderna ensamma. Kostnaderna fördelades framdeles på flera parter.⁵⁴⁷

Arrangemangen för att genomföra de förändringar som var påkallade av förordningarna från år 1886 och 1892 utsträckte sig ända till 1916. Vid den tidpunkten hade man ännu inte i alla församlingar förverkligat de förändringar som det via förord-

⁵⁴² F 19.7.1892/29b, kap. 2, § 5. Skogslagens föreskrifter skulle följas vid utnyttjande av virke för byggnadsändamål.

⁵⁴³ F 19.7.1892/29b, kap. 2, § 6, mom. 2. Som boställshavare fungerade kyrkoherde, kaplan eller klockare beroende på vilket boställe det var fråga om.

⁵⁴⁴ F 19.7.1892/29b, kap. 2, § 11, mom. 1.

⁵⁴⁵ F 19.7.1892/29b, kap. 3, § 22.

⁵⁴⁶ Se kapitel 2.1.

⁵⁴⁷ F 19.7.1892/29a.

ningarna ställdes krav på.⁵⁴⁸ Den långa övergångsperioden innebär att när de nya lönesättningsprinciperna och lönesystemen slutligen togs i bruk i församlingarna så var de redan föråldrade. Det fanns också ett utbrett och stort missnöje över den ojämna lönefördelningen bland prästerskapet.⁵⁴⁹ Dessutom var också prästbolens markinnehav och skötseln av åkerbruket föremål för böndernas kritik. Församlingsarbetet blev ofta lidande när prästen skulle sköta om jordbruket på prästgården. Samtidigt blev också jordbruksskötseln bristfällig om prästen själv hade ansvar för odlingsarbetet. Det fanns också problem i de fall där det praktiska arbetet med lantbruket på prästgården sköttes med hjälp av arrendatorer. Den politiska vänstern som stärkte sina maktpositioner i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet strävade å sin sida till att prästgårdarnas markinnehav skulle överföras till samhällets disposition.⁵⁵⁰

Arbetet med förnyandet av prästernas lönesystem och tillrättaliggande av lagstiftningen kring tjänstebostäderna startade i början av 1900-talet. År 1909 tillsatte den ryska senaten en kommitté under ledning av biskop J.R. Koskimies vars uppgift blev att undersöka prästerskapets avlöning och lägga fram ett förslag till ny lönesättning.⁵⁵¹ Den största förändringen i förslaget om ny lönesättning var att man skulle övergå från ett lönesystem som innehöll såväl naturprodukter som pengar till ett system med fast avlöning i pengar. Förslaget innehöll också ett förslag om att ansvaret för uppbörden av lönen skulle flyttas från prästerna till församlingarna. Kommittén föreslog därutöver att tjänstebostäderna skulle göras mindre och att tjänstebostälленas

⁵⁴⁸ Kena 1977, 58; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 205, 211.

⁵⁴⁹ Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 205, 214, 290.

⁵⁵⁰ Kena 1977, 58; Murtorinne 2000B, 110–111.

⁵⁵¹ Kena 1977, 59; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 235; Backström 2008, 17–19.

jordinnehav skulle ställas till församlingarnas förfogande. Avkastningen från jordbruket vid prästbostället skulle enligt förslaget användas till löneutgifter och andra liknande behov i församlingarna.⁵⁵² Kommittén föreslog att man skulle använda sig av hemmansmantalen vid uträknande av skatten. För att åstadkomma en utjämning i löneskillnaderna föreslog kommittén att små församlingar skulle sammanslås, stora församlingar delas samt att en särskild utjämningsfond skulle inrättas.⁵⁵³ Förslaget var också att prästlönen skulle vara så stor att man kunde besätta tjänsterna med tjänsteinnehavare som hade fått akademisk utbildning samt att prästfamiljens utkomst skulle vara tryggad.⁵⁵⁴

Regeringen överlämnade propositionen gällande lönesättningen och villkoren för tjänsteboställena till riksdagen på våren 1921. Riksdagen behandlade lagförslagen som en helhet.⁵⁵⁵ Avvikande från granskningskommitténs förslag hade regeringen i propositionen utelämnat förslaget om utjämningsfond. Regeringen föreslog också att de kyrkliga utskylderna skulle fastställas i form av en kyrkoskatt som skulle beräknas enligt samma principer som kommunalskatten.⁵⁵⁶ De nya lagarna gällande prästernas lönesättning och villkoren för tjänstebostäderna godkändes i riksdagen 2 juni 1922.⁵⁵⁷ En förordning om verkställighet av lagarna gavs den 29 september 1922.⁵⁵⁸ I lagarna fastställdes prästernas löner i hela landet, inkluderande tjänstebostadsför-

⁵⁵² Ståhlberg 1931, 557; Kena 1977, 59; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 242; Backström 2008, 17–19.

⁵⁵³ Kena 1977, 59; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 242; Backström 2008, 17–19.

⁵⁵⁴ Kena 1977, 60; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 247, 249.

⁵⁵⁵ Kena 1977, 60; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 255, 272.

⁵⁵⁶ Kena 1977, 60; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 256–257.

⁵⁵⁷ L 4.8.1922/180; L 4.8.1922/181; Ståhlberg 1931, 540; Kena 1977, 60; Välimäki 2002, 264, 289.

⁵⁵⁸ F 29.9.1922/225; Ståhlberg 1931, 540; Välimäki 2002, 289.

månerna.⁵⁵⁹ Övergången till kyrkoskatt befriade tjänsteinnehavarna från den betungande uppbörden av naturprodukter och lönepenningar. Skötseln av tjänsteboställets marker lades på församlingarnas ansvar och det underlättade arbetet för prästerskapet.⁵⁶⁰ Det befriade prästen till att i större utsträckning än tidigare sköta om sina egentliga arbetsuppgifter. När man gick över till det nya lönesystemet efter lagändringen 1922, utbetalades de församlingsanställdas löner via en församlingsfond, som enligt lagen skulle inrättas i varje församling.⁵⁶¹

I och med den nya lönesättningen var det inte längre möjligt för prästerskapet att uppbära skatter eller avgifter i annan form av församlingsmedlemmarna. Beskattningen grundade sig i och med den nya lagen på personbeskattning och den på kommunalbeskattningen grundade kyrkoskatten. Det nya beskattningssystemet innebar också att olika typer av juridiska personer såsom aktiebolag, andelslag eller statliga bolag blev skyldiga att betala skatt till församlingen, det som vi numera kallar för samfundsskatt.⁵⁶² De nya lönesättningsvillkoren trädde i kraft i en församling när en tjänst blev ledig ifall inte prästen och församlingen överenskom annorlunda. Den präst som var i tjänst när lagen trädde i kraft hade om han så önskade rätt att bibehålla naturaförmånslönen baserat på 1886 års löneförordning ända fram till slutet av sin tjänstgöringsperiod.⁵⁶³

Enligt lagen om tjänstebostäder som trädde i kraft 1922 så skulle de prästgårdar som hade stora åkermarksarealer ändras

⁵⁵⁹ L 4.8.1922/180; L 4.8.1922/181; Ståhlberg 1931, 540–541; Murtorinne 2000B, 149.

⁵⁶⁰ L 4.8.1922/180; L 4.8.1922/181; Kena 1977, 60; Murtorinne 2000B, 149.

⁵⁶¹ L 4.8.1922/180; Ståhlberg 1931, 541; Kena 1977, 60; Murtorinne 2000B, 110–111; Välimäki 2002, 266–267.

⁵⁶² L 4.8.1922/180; Ståhlberg 1931, 542–543; Kapitel 1.5.

⁵⁶³ L 4.8.1922/180; Välimäki 2002, 289.

så att de i praktiken blev småbrukslägenheter. Det var möjligt att fortsättningsvis hålla kvar prästbostället, men jordbruksmarkerna skulle till största delen arrenderas ut eller säljas. Tjänstebostäderna på landet var enligt lagen indelade i tre kategorier. För det första (1) var det en prästgård som hade trädgård och därtill i närheten av bostaden odlad mark och betesmark i den omfattningen att det var möjligt att hålla en häst och två kor. Det andra alternativet (2) var en tjänstebostad utan ovanstående förmåner. Det tredje (3) alternativet var en prästgård med åkermark i den omfattningen att det utgjorde en del av prästens lön, i praktiken ett löneboställe.⁵⁶⁴ Ansvar för byggandet av tjänstebostäderna låg enligt lagen fortsättningsvis på församlingarna. Utgifterna för byggande och underhåll av tjänstebostaden skulle bestridas via den boställskassa som varje landsförsamling och förenad lands- och stadsförsamling enligt förordningen från 1892 var tvungen att inrätta. Stadsförsamlingarna var på samma sätt som i förordningen från 1892 inte tvungna att inrätta en sådan fond utan kunde själv avgöra hur kostnaderna för byggande och underhåll av tjänstebostäderna skulle bestridas.⁵⁶⁵

Under 1940-talet förnyades lönelagstiftningen och lagen om tjänstebostäder. I lönelagen från år 1944 bestämdes att prästgården var tjänstebostad och att dit också kunde höra parkområdet och för trädgårdsodling lämplig mark.⁵⁶⁶ Till prästboställena på landsbygden kunde ännu höra åkermark och betesmark om församlingen så önskade. Övre gräns för bostadens storlek stipulerades inte längre. Kyrkoherdens bostad skulle innehålla minst fem rum, och dit hörde också ett rum för hemhjälp. På

⁵⁶⁴ L 4.8.1922/181; Ståhlberg 1931, 557.

⁵⁶⁵ L 4.8.1922/181; Ståhlberg 1931, 558.

⁵⁶⁶ L 29.12.1944/1032; Soikkeli 2000A, 38; Välimäki 2002, 298.

motsvarande skulle en bostad för en kaplan innehålla minst fyra rum plus kök och övriga hjälputrymmen⁵⁶⁷

Arbetet med lönelagstiftningen fortsatte efter kriget och det resulterade i en ny lönelag för den evangelisk-lutherska kyrkan år 1966. Lönelagen från år 1944 upphävdes i och med att den nya lönelagen togs i bruk.⁵⁶⁸ Lönelagen för den evangelisk-lutherska kyrkans samtliga andliga medarbetare skulle enligt lagen börja tillämpas från ingången av den månad som följde näst efter den månad när beslut om församlingens klass hade utfärdats.⁵⁶⁹ Enligt lönelagen bestod kyrkoherdens eller kaplanens penninglön av grundlön jämte ålders- och dyrortstillägg.⁵⁷⁰ Dessutom hade en ordinarie präst rätt till prästgård eller tjänstebostad.⁵⁷¹ Platsen för prästgården eller tjänstebostaden bestämdes av församlingens kyrkofullmäktige och underställdes domkapitlet för prövning och fastställelse.⁵⁷² Till en prästgård skulle enligt lönelagen höra park- eller trädgårdsområde. Om tjänsteinnehavaren bodde i tjänstebostad till exempel i stadsmiljö hörde inte park- eller trädgårdsområde till löneförmånerna.⁵⁷³ Det var på tjänsteinnehavarens ansvar att den erhållna naturaförmånen

⁵⁶⁷ L 29.12.1944/1032; L 29.12.1944/1034; Soikkeli 2000A, 38; L 29.12.1944/1032 ändrades genom lagar den 27.5.1949/383, 4.6.1954/260, 21.6.1954/300. Lönesättningen och förmånerna för prästerskapet reglerades också via senare tillkomna förordningar, till exempel 17.6.1955/321.

⁵⁶⁸ L 25.2.1966/105; F 22.4.1966/254; Se L 29.12.1944/1032; Välimäki 2002, 299–300. En lag om den evangelisk-lutherska kyrkans tjänstekollektivavtal gavs 1974. Kyrkan övergick till tjänstekollektivavtalsförfarande samma år; L 27.4.1990/391. Lönelagen för den evangelisk-lutherska kyrkan upphävdes 1990.

⁵⁶⁹ L 25.2.1966/105, § 30; F 22.4.1966/254, § 1.

⁵⁷⁰ L 25.2.1966/105, § 3; Se även L 4.8.1922/180 och Murtorinne 2000B, 110–111, 149. Lönesättningsprinciperna för prästerskapet med penningslön och naturaförmån går ända tillbaka till år 1922 när lönelagen (L 4.8.1922/180) för prästerskapet fastställdes; Se kapitel 2.1.1.

⁵⁷¹ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 2.

⁵⁷² L 25.2.1966/106, § 2, mom. 1.

⁵⁷³ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 3; F 22.4.1966/254, § 6, mom. 1.

eller naturaförmånerna omsköttes omsorgsfullt.⁵⁷⁴ De bostads- och övriga löneförmåner som tjänsteinnehavaren hade rätt till fastställdes av församlingens kyrkofullmäktige.⁵⁷⁵

Lagens krav om att det skulle ställas prästgård eller tjänstebostad till förfogande för tjänsteinnehavaren var på ett principiellt plan tvingande för församlingen och innebar för tjänsteinnehavaren en rättighet som skulle utnyttjas. Lönelagen innehöll dessutom noggranna stadganden om storleken på bostaden. Stipulationerna om antalet rum i bostaden utgick ifrån tjänstetyp.⁵⁷⁶ Enligt lönelagen hade en ordinarie präst rätt till tjänsterum i anslutning till bostaden.⁵⁷⁷ Utgångspunkten med härledning i lagen om de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen och fonder var att pastorexpeditionen placerades i anslutning till kyrkoherdens bostad.⁵⁷⁸ I många fall var därför också församlingens kansli och kyrkoarkiv inrymt i prästgården.⁵⁷⁹ Tjänstebostaden eller prästgården var på detta sätt fortsättningsvis prästens arbetsplats och också en plats för sammankomster och överläggningar av olika slag.⁵⁸⁰ Naturaförmånen i form av tjänstebostad eller prästgård innebar samtidigt också att det från församlingens sida kunde ställas krav på att tjänsteinnehavaren bodde i den tjänstebostad som var knuten till tjänsten och som ställdes till tjänsteinnehavarens förfogande.⁵⁸¹ Detta innebar i praktiken också att prästen och prästfamiljen fick en naturlig och lokal anknytning till orten.⁵⁸²

⁵⁷⁴ F 22.4.1966/254, § 7, mom. 1.

⁵⁷⁵ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 1.

⁵⁷⁶ L 25.2.1966/105, § 15–18.

⁵⁷⁷ L 25.2.1966/105, § 15, mom. 1.

⁵⁷⁸ L 25.2.1966/106, § 2, mom. 1–2.

⁵⁷⁹ Opetusministeriö 1982, 29, 31; Backström 2008, 44.

⁵⁸⁰ Opetusministeriö 1982, 31; Backström 2008, 39–43.

⁵⁸¹ Opetusministeriö 1982, 29.

⁵⁸² Opetusministeriö 1982, 29, 31–32.

I följande delkapitel beskriver jag hur prästgårdslivet kunde gestalta sig i äldre tider.

2.4 Prästgårdslivet

Hur såg livet på en prästgård ut i äldre tider? Beskrivningen som följer över livet på en prästgård är generell och schematisk. Jag har med grova penseldrag lyft fram några särdrag i prästgårdslivet för att kunna ge en bakgrund och vidgad dimension till detta med prästgårdsliv och prästgårdskultur. Den tar sin utgångspunkt i en finländsk församling och prästgård på landsbygden och där man idkade jordbruk, skogsbruk och husdjursskötsel. Redogörelsen exemplifierar endast vad prästgårdskulturen bestod av förverkligat via de praktiska åliggandena på prästgården och kan också lika gärna exemplifiera situationen i ett annat nordiskt land, exempelvis Sverige. Varje prästgård och prästgårdsfamilj levde i sin egen kontext och tillvaro utgående från de möjligheter som fanns på orten. Prästgårdslivet och den kulturella profilen på orten formades och gestaltades utifrån ortens sedvänjor, de ekonomiska resurser som församlingen förfogade över samt utgående från prästens och prästfruns förmågor och intressesfär.⁵⁸³ Prästfamiljens ekonomiska situation hade också stor betydelse för tilvaron och arbete vid prästgården.⁵⁸⁴

Det fanns också prästgårdar i städerna, prästgårdskulturen kring prästgårdarna i städerna hade en helt annorlunda gestalt-

⁵⁸³ Åberg 1981A, 44; Se kapitel 2.1–2.3.

⁵⁸⁴ Suolahti (1912), Pleijel (1944), Reimers (1993), Widén (1994, 1998) och Giertz (2009) har skrivit omfattande utredningar över prästgårdslivet och prästgårdskulturen i äldre tider men de har också varit tvungna att exemplifiera och generalisera beskrivningen av tillvaron i prästgårdarna förutom i de fall där livet på en specifik prästgård har gestaltats och det har varit möjligt att ge en detaljerad bild av tillvaron. Till exempel Widén har lagt fram sådana beskrivningar, se källförteckningen.

ning, men jag går inte närmare in på det. På landet fanns det också tjänstebostäder för prästerskapet som inte var jordbrukslägenheter i egentlig mening utan prästfamiljen hade endast en mindre åkerareal till förfogande för sin häst och eventuellt ett par kor.⁵⁸⁵ Beskrivningen som följer ger en primär grund för förståelsen av prästgårdskulturen som fenomen, verksamhetsform, praktiskt liv och leverne samt som livsstil för prästfamiljen. Prästgårdslivet och livet kring prästgården var därutöver en del av det lokala samhället och dess struktur i äldre tider och livet vid prästgården levdes i växelverkan med ortens befolkning. Det var en dynamik som var ömsesidig, prästfamiljen behövde ortsbefolkningen och ortsbefolkningen behövde prästparets insatser. Det var ett slags symbios i livsrytmen som fungerade under lång tid.⁵⁸⁶

Vad jag avser med äldre tider, det kan naturligtvis problematiseras. Den beskrivning som följer exemplifierar livet på ett prästboställe någon gång från 1600-talet och fram till de första årtiondena på 1900-talet. Tidsangivelserna är inte på något sätt absoluta men ger en viss inramning och kontextuell gestaltning till beskrivningen.⁵⁸⁷ På vilket sätt livet gestaltade sig i praktiken vid prästgården och vid en viss tidpunkt varierade mellan olika församlingar och olika regioner. I vilken takt livet och verksamhetsformerna på prästgården utvecklades och förändrades över tid tedde sig väldigt olika. Därför är det inte meningsfullt att fixera beskrivningen allt för stramt vid en viss tidpunkt och tidsram. Förutom att de ekonomiska premisserna var olika så var

⁵⁸⁵ Se kapitel 2.3.

⁵⁸⁶ Åberg 1981A, 44–46.

⁵⁸⁷ Det är också möjligt att tänka att starttidpunkten ligger vid tidpunkten för Olaus Petris giftermål år 1525 och att slutpunkten ligger vid tidpunkten för förnyelsen av lönelagstiftningen för prästerskapet i Finland i början av 1920-talet.

också de lokala traditionerna av olika slag. Vi kan tänka oss att livet vid en prästgård i en fattig församling i norra Finland var helt olika från livet vid en prästgård i en rik församling i Österbotten eller i södra delen av landet.⁵⁸⁸

Inflytandet från eventuella väckelserörelser på orten från och med 1800-talet hade också betydelse för det dagliga livet vid prästgården och det hade också inflytande över församlingens och prästgårdens teologiska profil.⁵⁸⁹ Varje prästgårdsfamilj hade därtill också sina egna kunskapsområden, tyngdpunktsområden, styrkeområden och intresseområden som de utvecklade på olika sätt. Prästfamiljens ambitioner och möjligheter att förverkliga de ideal de hade föresatt sig satte naturligtvis också sin prägel och samtidigt också gränser för hur livet vid prästgården gavs möjlighet att gestalta sig. Prästgårdslivet var reellt och konkret och årets arbeten och rytmen i livet vid prästgården hade en stark koppling till vardagens sysslor, men också till större och mindre helger och festligheter och i enlighet med kyrkoårets händelser.⁵⁹⁰

Det är möjligt att se på detta med prästgårdskultur ur många synvinklar. Jag ska i det följande beskriva dessa företeelser och det inflytande som prästgården och prästgårdslivet fick för församlingsmedlemmarna och för livet i socknen utifrån två utgångspunkter. Jag utgår för det första (1) från prästen och prästfrun som jordbrukare och husfolk på prästgården. För det andra (2) handlar det om prästen och prästfrun som bygdens andliga och kulturella ledargestalter och som förebild för befolkningen i närsamhället. Detta liv och leverne som i det följande redogörs

⁵⁸⁸ Se till exempel Holmquist 1933A, 35 eller Sjöberg 2009, 294.

⁵⁸⁹ Se kapitel 5.

⁵⁹⁰ Suolahti (1912), Pleijel (1944), Reimers (1993), Widén (1994, 1998), Giertz (2009) eller Knapas et al. (2009).

för kallar jag följaktligen med ett övergripande begrepp i undersökningen för *prästgårdskultur*.⁵⁹¹

Prästgården på landsbygden var en del av jordbrukarsamhället och prästen var såväl jordbrukare som präst.⁵⁹² Det var en plats för olika typer av församlingsverksamhet, pastorskansliet (kyrkoherdeämbetet) och prästgårdens trädgård och jordbruk blev också föremål för intresse och samtidigt en möjlighet för socknens bönder och husmödrar till att inhämta ny kunskap.⁵⁹³ Prästgården blev en medelpunkt och förebild i kyrkbyn och i socknen och så småningom också traditionsbildande.⁵⁹⁴ Det resulterade i en speciell kulturform som förenade de villkor som gällde för jordbruksbefolkningen med de levnadsvillkor som prästen, ämbetsmannen levde i.⁵⁹⁵ Prästen hörde till den bildade klassen i samhället och hade ansvar för att sprida kulturellt välstånd som en del av sin ämbetsmannagärning.⁵⁹⁶ Under 1600- och 1700-talet härstammade minst varannan prästvigd person från ett prästhem och det bildades prästsläkten som förde de prästerliga traditionerna vidare. Den erfarenhetsgrund som de hade inhämtat från barn- och ungdomsår i prästgården var viktiga för de kommande prästgärningarna.⁵⁹⁷

⁵⁹¹ Se också kapitel 1.5 med begrepp. Jordbruket och dess avkastning utgjorde en betydande del av prästfamiljens försörjning; Pleijel (1944) har använt sig av begreppet prästgårdskultur i sin skrivning.

⁵⁹² Pleijel 1944, 94, 116, 118; Sjöberg 2009, 294; Selander Sven-Åke 2012B, 150; Bexell 2015, 14.

⁵⁹³ Pleijel 1944, 94, 116–117; Pirinen 1968, 52; Reimers 1993, 44; Widén 1994, 59; Backström 2008, 66; Selander Gunilla 2012A, 24.

⁵⁹⁴ Suolahti 1912, 1, 17; Bergström 1991, 21; Giertz 2009, 81.

⁵⁹⁵ Pleijel 1944, 93–94, 118; Backström 2008, 60.

⁵⁹⁶ Pleijel 1944, 96–98; Reimers 1993, 143; Lindqvist 2013, 303.

⁵⁹⁷ Pleijel 1944, 96–98; Reimers 1993, 143; Lindqvist 2013, 304. Det kunde hända att samma släkt innehade ett pastorat i flera generationer. En sådan var släkten Kiljander som innehade pastoratet i norra Savolax i 150 år. Ett annat exempel är släkten Europaeus som innehade Parikkala pastorat i Karelen i 140 år.

Men det var inte enbart prästen som i många fall kom från prästsläkten. Det fanns också många prästfruar som hade växt upp på prästgård som dotter i en prästfamilj. Den blivande prästfrun var på det sättet redan tidigt införstådd med de uppgifter och det stora ansvar som tillkom husmor i prästfamiljen. Hon hade därutöver med sig ett stort kunskapsförråd om hur livet på en prästgård ska gestalta sig och på vilket sätt de praktiska arbetena ska utföras. Prästen och prästfrun blev i dessa fall traditionsbärare mellan prästgenerationerna. Det gav stabilitet till tillvaron. Det var under lång tid förenat med oföränderlighet men samtidigt ändå ett visst mått av framåtsträvande.⁵⁹⁸ Arbetsfördelningen mellan prästen och prästfrun var av samma karaktär som i samhället i övrigt. Arbetsuppgifterna fördelades på ett sätt som man var van vid i samhället och som ingen ifrågasatte, mannen och hustrun hade sina bestämda uppgifter och det var prästen som var familjens överhuvud.⁵⁹⁹

De rika församlingarna kyrkoherdetjänster reserverades enligt Pleijel för de mest välutbildade prästerna som hade innehaft tjänster vid universitet och gymnasier. De fattigare församlingarna skulle tilldelas kyrkoherdar där antalet tjänsteår var riktgivande vid förordnandet.⁶⁰⁰ Kyrkoherden var socknens andliga och världsliga ledare.⁶⁰¹ I vissa fall fungerade kyrkoherden i egenskap av prästboställets förvaltare som förebild när det gällde jordbruksfrågor. Utvecklade arbetsmetoder i jordbruket och nya odlingsväxter för åkerbruk fick ibland sin spridning

⁵⁹⁸ Reimers 1993, 143, 189; Norrman 1993, 62; Widén 1994, 59–60; Widén 1998, 113.

⁵⁹⁹ Åberg 1981A, 44; Lindkvist 2009, 137–138; Med ett nutida synsätt uppfattar man denna typ av samhälle som patriarkaliskt och hierariskt. Se kapitel 1.5 för mera utförlig diskussion kring begreppet.

⁶⁰⁰ Pleijel 1944, 115–116; Se också Sjöberg 2009, 294.

⁶⁰¹ Norrman 1970, 251; Reimers 1993, 44; Backström 2008, 60; Selander Sven-Åke 2012B, 98–99.

från prästgården.⁶⁰² Karaktäristiskt för prästgårdsbolet (prästgårdslägenheten) var att prästgården å ena sidan var en herrgård men samtidigt också en jordbrukslägenhet.⁶⁰³ Prästbostälerna var delvis ett slags nutida skoljordbruk. Med postmodern terminologi kunde prästgårdslägenheten karaktäriseras som ett landsbygdsutvecklingscentrum där man prövade nya metoder och arbetssätt. I många fall var prästfamiljen också föregångare i fråga om trädgårdsskötsel.⁶⁰⁴ Det var säkert såväl krävande som intressant för prästparet att förvalta och föra vidare kunskaper och tillvägagångssätt som i bästa fall kom att gagna ortens befolkning.

Allting var trots allt inte positivt, utan det fanns också problem i det dagliga livet och samvaron. Det var inte alltid så att uppgiften att fungera som förebild var särdeles lätt eller tacksam. Den nya kunskapen och förslag på utvecklade arbetsmetoder togs inte alltid emot på ett positivt sätt. Präster i början av sin karriär var i många fall trots att de hade teoretisk kunskap om jordbruksskötsel ovana med det praktiska genomförandet av jordbruksgöromålen. Det innebar i praktiken att de också behövde råd och hjälp från bönderna. Om prästen prövade nya metoder tog jordbrukarna förmodligen till sig de råd som gavs med stor motvillighet. Försöksverksamheten kunde resultera i att odlingen misslyckades. I ett sådant läge var det prästen som fick kritik för de råd han hade gett trots att det också kunde finnas andra delorsaker till misslyckandet. Ett annat problem som en präst hade i början av sin ämbetsmannagärning var att

⁶⁰² Pleijel 1944, 94, 105–106; Reimers 1993, 44; Backström 2008, 60; Selander Sven-Åke 2012B, 98–99.

⁶⁰³ Pleijel 1944, 118; Suolahti 1912, 1; Reimers 1993, 44–45; Backström 2008, 60; Giertz 2009, 97.

⁶⁰⁴ Pleijel 1944, 116–117; Remmer 1986, 83; Widén 1994, 59–60; Backström 2008, 54; Giertz 2009, 97; Selander Sven-Åke 2012B, 99.

han ofta saknade kapital. Han var tvungen att låna pengar för att skaffa boskap, hästar och jordbruksredskap. Det var endast prästerna som kom från rika prästsläkten som hade möjlighet att befrämja jordbruket i större skala bland annat genom att introducera nya arbetsmetoder. Att genomföra försök med osäker utgång krävde resurser och mod.⁶⁰⁵

Det fanns också annat förutom åkerbruket och trädgårdsskötseln som krävde insatser på prästbostället. På prästgårdstunet fanns det många lagstadgade byggnader och de skulle också tas omhand, repareras och underhållas. Förutom huvudbyggnaden fanns det byggnader som användes för jordbrukets och boskapsskötselns behov. De byggnaderna skulle också underhållas och repareras. Det var prästens uppgift att se till att bostället och boställets byggnader och markinnehav blev väl omskötta. Vem som skulle bestrida kostnaderna för skötseln av byggnaderna på bostället förändrades utgående från vad lagstiftningen vid en viss tidpunkt ställde krav på.⁶⁰⁶

Enligt Martin Giertz har en del av prästgårdsträdgårdarna rötter ända tillbaka till medeltiden.⁶⁰⁷ Det betyder att trädgårdar anlades redan då när man under den romerska tiden började uppföra de första prästgårdarna för socknens präst.⁶⁰⁸ Man kan också partiellt dra paralleller till klosterväsendet och de trädgårdar som etablerades där. År 1143 grundades Alvastra kloster i Östergötland och Nydala i Småland.⁶⁰⁹ Varnhems kloster anlades omkring 1150 och erhöll som donation en stor gård i

⁶⁰⁵ Suolahti 1912, 61; Widén 1998, 113; Sjöberg 2009, 294.

⁶⁰⁶ L Västmannalagen; L Dalalagen; F 19.7.1892/29; Suolahti 1912, 64; Giertz 2009, 10–12.

⁶⁰⁷ Giertz 2009, 105.

⁶⁰⁸ L Västmannalagen, kyrkobalken, II flocken; L Upplandslagen, Kyrkobalken, II flocken; Giertz 2009, 10–11.

⁶⁰⁹ Lindkvist 2009, 88.

samband med grundläggandet.⁶¹⁰ Ett exempel är Askeby nunnekloster i Östergötland som anlades på 1160-talet i Sverige.⁶¹¹ Odlingslagren som framkom vid utgrävningarna visar att där har funnits en kålgård. Åldern på odlingslagren är inte fastställda. Enligt Annika Konsmar kan en del identifierade kålgårdar i Östergötland dateras till mitten av 1300-talet. Annaler från 1600-talet berättar att Askeby kloster därtill ska ha haft en frukt-trädgård intill klosterbyggnaderna.⁶¹²

Katharina von Bora och Martin Luther bodde i ett gammalt augustinerkloster i Wittenberg och det är möjligt att det redan fanns en etablerad trädgård vid klostret när Katharina von Bora och Martin Luther tog klostret i besittning. Roland Bainton beskriver ingående Katharina von Boras omsorg om familjens försörjning. I klostrets trädgård odlade familjen sallad, kål, ärtor, bönor, gurka och meloner och Martin hjälpte tidvis till med skötseln av trädgården. Därtill skötte Katharina om en frukt-trädgård som fanns utanför byn där de bodde och via arbetet där kunde hon förse familjen med äpplen, vindruvor, päron, nötter och persikor. Katharina anlade också en fiskdamm invid klostret som innehöll forell, karp, gädda och abborre. Familjen hade därtill höns, ankor, grisar och kor och Katharina skötte också om denna del av familjens jordbruksåligganden.⁶¹³ Familjen Luthers trädgård blev enligt Solveig Widén en förebild för de framtida evangeliska prästhemmen.⁶¹⁴

Katharina von Bora arrenderade några år senare en jordbrukslägenhet i Zulsdorf och skötte också om det praktiska ar-

⁶¹⁰ Lindkvist 2009, 89.

⁶¹¹ Lindkvist 2009, 89; Konsmar 2011, 19.

⁶¹² Konsmar 2011, 19.

⁶¹³ Bainton 1987, 292.

⁶¹⁴ Widén 1998, 112.

betet där under växtperioden.⁶¹⁵ Widéns tankegång om familjen Luther som förebild i fråga om trädgårdsskötsel kan utvidgas. Katharinas initiativ att odla åkergrödor och idka kreatursskötsel blev en förebild för de evangeliska prästhemmen. Prästgårdarna fungerade som som ordinära jordbrukslägenheter med mångsidig lantbruksproduktion och där prästämbetet uppfattades som ett familjeämbete.⁶¹⁶

De första trädgårdarna invid prästgårdarna i det svenska riket var främst mindre ingärdade åkerfläckar där man odlade humle, kål och olika kryddor.⁶¹⁷ Trädgården var inte en del av prästrättigheterna och följaktligen inte heller obligatorisk, men däremot skulle varje jordbrukslägenhet ha en humlegård.⁶¹⁸ Enligt hertig Karls husesyneordning från 1590 var det ett krav att varje hemman årligen skulle anlägga minst 40 stänger med humle. Antalet skulle utökas på detta sätt tills man på en lägenhet som uppgick till ett mantal hade 200 stänger med humle.⁶¹⁹ Humleodlingen var en del av trädgården och betraktades som en nyttoväxt. Humlen användes som krydda vid öltillverkningen på prästgården.⁶²⁰ På 1700-talet var det vanligt att man också odlade medicinalväxter i prästgårdens köksträdgård.⁶²¹ Det var många som skulle få mat för dagen vid prästgården och den skörd som trädgården gav bidrog till försörjningen.⁶²² I skötseln av köksträdgården hade prästfrun huvudansvaret och arbetet utfördes med hjälp av familjens barn, släktingar som tidvis bod-

⁶¹⁵ Bainton 1987, 292.

⁶¹⁶ Åberg 1981A, 44.

⁶¹⁷ Suolahti 1912, 141.

⁶¹⁸ Suolahti 1912, 141.

⁶¹⁹ Suolahti 1912, 141; Remmer 1986, 83; Giertz 2009, 108.

⁶²⁰ Giertz 2009, 108.

⁶²¹ Suolahti 1912, 142; Giertz 2009, 108.

⁶²² Suolahti 1912, 79; Giertz 2009, 19, 104.

de på prästgården samt med hjälp av pigor och drängar.⁶²³ En informant berättade att han som barn till kyrkoherden i församlingen under 1930-talet deltog i skötseln av köksträdgården.⁶²⁴

Hur väl kyrkoherden eller kaplanen lyckades i sin jordbrukargärning var förstås också beroende av intresse och kompetens på området. En del präster hade i grunden en naturvetenskaplig utbildning. De hade på det sättet goda förutsättningar till att inhämta nya rön att använda i jordbruket och trädgårdsskötseln.⁶²⁵ Den främsta förespråkaren för trädgårdsodling i Finland under upplysningstiden var Pehr Kalm.⁶²⁶ Han var prästen och läkaren, sedermera professorn i medicin Carl von Linnés lärjunge.⁶²⁷ Då Kalm var 31 år blev han professor i naturalhistoria och ekonomi vid Åbo Akademi.⁶²⁸ Han (1716–1779) var prästson, född i Ångermanland i Sverige och uppvuxen i Finland och

⁶²³ Pleijel 1944, 121; Suolahti 1912, 92; Reimers 1993, 39; Widén 1994, 59; Giertz 2009, 104–105; Wejryd 2015, 62–63; Informant nummer 20.

⁶²⁴ Informant nummer 20.

⁶²⁵ Pleijel 1944, 94, 116; Reimers 1993, 44; Backström 2008, 60; Selander Sven-Åke 2012B, 98–100; Storränk 2017, 269. Pehr Kalm är ett exempel på en präst som i grunden hade annan utbildning och i ett senare skede i livet blev präst.

⁶²⁶ Remmer 1986, 83; Häyrynen 2001, 16; Backström 2008, 54; Storränk 2017, 25–26. Kalm studerade först medicin i Åbo och fortsatte studierna i Uppsala under Carl von Linnés ledning.

⁶²⁷ Salomies 1962, 225; Remmer 1986, 83; Backström 2008, 54; Giertz 2009, 94; Lindqvist 2013, 312–214. Linné hade inte studerat botanik vid något universitet utan medicin. Han namngav och systematiserade växter (nästan 8 000 arter) och djur (nästan 6 000 arter) och gav dem latinska och ibland grekiska namn; Storränk 2017, 7, 25; Storränk 2017, 68. Linné införde ett binärt namnsystem som innebar att varje växt- och djurart gavs ett namn som bestod av ett släkt- och artnamn. *Species plantarum* som Linné gav ut 1753 innehöll närmare 6 000 växtarter och i den använde Linné det nya namnsystemet.

⁶²⁸ Remmer 1986, 83; Häyrynen 2001, 16; Backström 2008, 54; Lindqvist 2013, 312–314. Efter att Kalm utnämnts till professor reste han 1747 till Nordamerika för att studera växt- och djurlivet. Han var i Amerika i fyra år och hämtade med sig till hemlandet mullbärsträd, sockerlönns, hampa och vildvin; Se också Storränk 2017. Boken behandlar huvudsakligen Kalm's resa till Nordamerika.

närmare bestämt i Vasa.⁶²⁹ Familjen tvingades fly till Sverige under stora ofreden, men återvände genast efter freden i Nystad 1721. Kalm studerade naturvetenskaper i Åbo. Redan som student genomförde han botaniska resor i Finland, utsträckta till Uppland och Västmanland. Han reste som Linnélärjunge först till Västergötland och Bohuslän och sedan till Nordamerika.⁶³⁰

Pehr Kalm fick en viss insikt om detta att bo i prästgård och att arbeta som präst under sin resa till Nordamerika som han företog åren 1747–1751.⁶³¹ Han fungerade nämligen som vikarie i svenskkolonin i Racoon och Pennsneck efter kyrkoherdens plötsliga frånfalle hösten 1748. Kalm predikade och förrättade jordfästningar i Racoon vintern 1748–1749 och utförde också andra sysslor vid prästgården.⁶³² Detta kan eventuellt ha bidragit till att Pehr Kalm fick ett intresse för att efter hemkomsten från Amerika aktivt medverka till att utveckla prästgårdarnas trädgårdar.⁶³³ Kalm uppmanade nämligen under sin tid som

⁶²⁹ Skottsberg 1950, 280 och Skottsberg 1951, 5–6. Pehr Kalm var son till Catharina Ross och Gabriel Kalm som var kaplan i Korsnäs kapell i Närpes sockenförsamling; Lindqvist 2013, 314; Storränk 2017, 7, 20, 25.

⁶³⁰ Lindqvist 2013, 314; Storränk 2017, 15–19, 27.

⁶³¹ Lindqvist 2013; Storränk 2017.

⁶³² Kerkkonen 1936, 279; Skottsberg 1950, 309–311; Storränk 2017, 168–169, 239. Pehr Kalm gifte sig i början av 1750 med Anna Margareta Sandin (f. Sjöman) och som var änka till den avlidna kyrkoherden.

⁶³³ Kerkkonen 1936, 195. Intresset för bl.a. trädgårdsskötseln vid prästbostäl-
lena hade också sin orsak i den nyttoaspekt som Kalm lade in i undervis-
ningen och som i övrigt också var kännetecknande för tänkesättet i sam-
hället under upplysningstiden. Undervisningen syftade i många delar till
att medverka till ökandet av välståndet i landet och var därför till många
delar praktiskt inriktad. I en del av de doktorsavhandlingar där Kalm fun-
gerade som handledare behandlades ekonomiska frågor ur olika synvinklar;
Skottsberg 1950, 310–311, 348; Skottsberg 1951, 206; Kerkkonen 1936, 280;
Storränk 2017, 269. Pehr Kalm prästvigdes 1757 och erhöll prebende först
i Pikis och sen i S:t Marie församling; Skottsberg 1950, 360 och Storränk
2017, 269. Kalm var också uppställd som kandidat till biskopsämbetet i
Åbo men kvalificerade sig inte bland de tre främsta kandidaterna.

professor i Åbo teologiestuderande att anlägga fruktträdgårdar.⁶³⁴ På det sättet spreds de nya kunskaperna om anläggning av trädgårdar till olika delar av landet och till prästboställena.⁶³⁵ Fruktträd och bärbuskar blev en vanlig syn vid prästgårdarna och trädgårdarna anlades enligt Kalms strikta indelning. Många prästgårdsträdgårdar följde långt in på 1900-talet den indelning som Kalm hade förespråkat med raka grusgångar och odlingslotter som kantades av barrträd.⁶³⁶

På prästgården levde prästfamiljen huvudsakligen enligt samma livsrytm som människorna i socknen. Prästen och prästfrun blev på det sättet delaktiga i människornas liv även om det fanns undantag från detta i en del prästfamiljer.⁶³⁷ Det fanns också problem i relationerna till ortsbefolkningen. Prästfolket betraktades ibland som en överhet och uppbörderna av tiendet förstärkte intrycket. Uppbörderna sågs inte alltid med blida ögon och det kunde skapa schismer mellan ortens präst och

⁶³⁴ Kalm utnämndes till professor 1747.

⁶³⁵ Suolahti 1912, 147–148; Kerkkonen 1936, 195, 232–233. Det var inte enbart kring anläggning av fruktträdgårdar som Kalm spred kunskap om. Han ivrade också för utvecklande av ett allmänt ekonomiskt tänkande hos de blivande prästerna. I en doktorsavhandling där Kalm fungerade som handledare utreddes huruvida det var lämpligt för präster att ägna sig åt ekonomiska göromål vid sidan av de prästerliga uppgifterna; Skottsberg 1950, 355–356; Skottsberg 1951, 203, 256–257; Remmer 1986, 83; Backström 2008, 54; Se också Storränk 2017, 276; Se också Skottsberg 1951, 204. Den nit med vilken Kalm arbetade för att de studerande skulle inhämta kunskaper i de ämnen han undervisade i visar följande citat ur ett brev som han sände 1752: ”Monne det ej vore nyttigt för Riket, om ingen finge lof, at af Biskopen och Consistorie Eccles. Blifva vigd till Präst, innan han förut kunde uppte, skriftligen bevis från den Oeconomiae Professor, vid hwilken Academie han studerat, at han hade nödig insikt uti Natural historien och Oeconomien [...]”

⁶³⁶ Suolahti 1912, 151–153; Remmer 1986, 83; Häyrynen 2001, 16; Backström 2008, 54.

⁶³⁷ Pleijel 1944, 123; Wejryd 2008, 80–81; Selander Sven-Åke 2012B, 98–99.

församlingsborna.⁶³⁸ Prästfrun var också med vid uppbörderna av tiondet och tog hand om och vidareförädlade det som insamlades till prästbostället.⁶³⁹ Byggandet och underhållet av byggnaderna på prästbostället där bönderna var tvungna att delta med dagsverken och material var också en källa till missnöje.⁶⁴⁰ Det fanns också kyrkoherdefamiljer i de stora och rika församlingarna som idkade herrskapsliv och bland dessa också sådana som levde ett lättsinnigt och njutningssökande liv. Det inverkade negativt på skötseln av arbetsuppgifterna i församlingen. Dessutom isolerade de sig från den övriga befolkningen på orten och det i sig medförde missnöje och misstro mot prästfamiljen.⁶⁴¹ En kontrast till detta utgjordes av hjälpprästerna och kaplanerna i kapellförsamlingarna. Fattigdomen var ofta stor bland dessa och de levde under svåra förhållanden. Men de hade också på ett sätt ett närmare förhållande till ortsbefolkningen och samtidigt också förståelse för hur livet kunde gestalta sig under fattiga omständigheter.⁶⁴²

Ibland kom besökare utifrån som stannade kortare och längre perioder och prästgården fungerade då som ett slags gästgiveri för kringresande. Ibland kom biskopen med följe för att visitera församlingen och då skulle det ordnas med mat och husrum för dem också. Därför hade det ställts krav på humleodling så att biskopen med följe kunde bli bjudna på öl. Vid äldre prästboställen hade man många separata byggnader på prästgårdstunet, bl.a. biskopsstuga, biskopshärbärge och biskopsstall som var avseddas att användas vid visitationer-

⁶³⁸ Suolahti 1927, 194; Bergström 1991, 22.

⁶³⁹ Widén 1994, 59; Wejryd 2015, 58–60, 62.

⁶⁴⁰ Suolahti 1912, 163–165; Giertz 2009, 30.

⁶⁴¹ Pleijel 1944, 123–124; Salomies 1962, 340–341, 345, 425; Widén 1998, 115; Backström 2008, 61.

⁶⁴² Salomies 1962, 342.

na.⁶⁴³ En del prästgårdar har än i dag ett rum som kallas för biskopsrum.⁶⁴⁴ Kringresande predikanter gavs ibland möjlighet att få husrum och förplägnad vid prästgården.⁶⁴⁵ Fattiga människor togs omhand och fick mat och husrum under tider av hungersnöd i landet.⁶⁴⁶ Prästfamiljerna var ofta stora och det var också vanligt att fattiga släktingar fick husrum och mat under kortare eller längre perioder.⁶⁴⁷ På prästgården fanns det också ett stort antal pigor och drängar som skulle ha mat och husrum.⁶⁴⁸ Den var en semi-offentlig arena, ett mellanting mellan det privata och offentliga rummet. Prästgården var prästfamiljens bostad och samtidigt hade den en uppgift som plats för olika typer av möten mellan människor och olika grupperingar.⁶⁴⁹ Cecilia Wejryd skriver:

Prästhemmen förenade funktionen att vara prästfamiljens bostad, bostad för tjänstefolk, släktingar och inhysepersoner med att vara prästens tjänsteställe liksom husmors och tjänstefolkets arbetsplats. Vidare var prästgården en halvoffentlig arena med pastors-expeditionen som plats för myndighetsutövning och rum där juridiskt bindande kyrkliga handlingar kunde äga rum.⁶⁵⁰

⁶⁴³ Widén 1994, 63; Giertz 2009, 19; Se också Wejryd 2008, 81 samt Wejryd 2015, 63.

⁶⁴⁴ Till exempel i prästgården på Houtskär finns ett rum i anslutning till salen som kallas för biskopsrum, numera används det av kapellförsamlingens kaplan som arbetsrum.

⁶⁴⁵ Selander Sven-Åke 2012B, 149.

⁶⁴⁶ Giertz 2009, 19.

⁶⁴⁷ Suolahti 1912, 79.

⁶⁴⁸ Suolahti 1912, 92; Giertz 2009, 19, 105.

⁶⁴⁹ Sørensen & Torfing 2005, 199; Joshi 2008, 10; En indelning kan göras mellan offentlig, semi-offentlig och privat arena; Wejryd 2015, 73.

⁶⁵⁰ Wejryd 2015, 73.

Prästgården var på många sätt ett andligt, socialt och kulturellt centrum för församlingsmedlemmarna. Framför allt kyrkoherdarna hade i regel ett välfyllt bibliotek där lärdom och ny kunskap kunde inhämtas av såväl den yngre som den äldre generationen i prästgården.⁶⁵¹ Solveig Widén har undersökt bokbeståndet i några österbottniska prästgårdar under första halvan av 1800-talet och konstaterar att det fanns stor variation i fråga om boksamlingarnas mängd och innehåll. Widén exemplifierar dett med hjälp av kyrkoherden i Kronoby Anders Gustaf Kihlman. Bouppteckningsinstrumentet som uppgjordes efter hans död 1852 upptar 600 verk fördelat på 1000 volymer.⁶⁵² Kaplanernas och adjunkternas boksamlingar var ofta mera spartanska.⁶⁵³ Widén omnämner kaplanen Israel Holstius som blev utnämnd till kaplan i Närpes 1779. Holstius boksamling omfattade endast 11 namngivna bokverk och därtill ett par ospecificerade verk på latin och svenska.⁶⁵⁴ Ett annat ytterlighetsfall utgörs av adjunkten Nils Abraham Moliis boksamling. Han var adjunkt i Malax och avled 1826 efter ett liv i fattigdom och efterlämnade åtta bokverk omfattande fem predikosamlingar, två psalmböcker och en katekes.⁶⁵⁵

Prästens uppgift var att undervisa i kristendom, predika Guds ord, förvalta sakramenten, sköta förrättningar och ha ansvar för sjukvård, sjuvård och i äldre tider också för fattig-

⁶⁵¹ Suolahti 1927, 264–266; Pleijel 1944, 122; Salomies 1962, 341; Widén 1979, 131; Åberg 1981A, 44; Bergström 1991, 22. Som Bergström uttrycker det så kunde prästgården också fungera som ett slags "socialbyrå" där församlingsborna kunde få hjälp av kyrkoherden. Vid tvister mellan äkta makar var det kyrkoherdens skyldighet att medla i tvisten; Backström 2008, 60; Giertz 2009, 80–81.

⁶⁵² Widén 1979, 136.

⁶⁵³ Pleijel 1944, 122; Salomies 1962, 342; Backström 2008, 60; Giertz 2009, 80–81.

⁶⁵⁴ Widén 1979, 133.

⁶⁵⁵ Widén 1979, 135.

vården.⁶⁵⁶ Prästfrun hade också en viktig uppgift och deltog i omvårdnaden av minderåriga barn, sjukvård, äldreomsorg och fattigvård. Hon förväntades fungera i dessa uppgifter, i praktiken som diakon eller diakonissa, trots att hon inte var avlönad.⁶⁵⁷ En del av denna sociala verksamhet förlades till prästgården som vid sidan av kyrkan var den centrala mötesplatsen i socknen.⁶⁵⁸ På den tiden fanns det inte några församlingshem och prästen och klockaren var i många församlingar de enda egentliga arbetstagarna.⁶⁵⁹ Övriga uppgifter i församlingen sköttes med mera eller mindre tillfälliga krafter och som vi i dag kallar för frivilligarbete.⁶⁶⁰

Även om ett prästhushåll bar många likheter med ett ordnärt lantbrukshushåll så fanns det ändå en väsentlig skillnad. En husmor i ett jordbrukarhem kunde täcka upp för en frånvarande eller död make under sitt återstående liv men det var inte möjligt på en prästgård och för en prästfru.⁶⁶¹ Prästfamiljen ägde inte prästgårdslägenheten utan de hade endast besittningsrätt till gården och dess produktion, och det samma gällde för tiondet.⁶⁶² Om prästen i familjen dog så var familjen tvungen att flytta efter en tid, efter att det så kallade *nådåret* hade gått till ända.⁶⁶³ Nådåren som en prästänka kunde få efter mannens frånfälle var maximalt två år om prästen avled 1

⁶⁵⁶ Suolahti 1927, 264–266; Pleijel 1944, 122; Salomies 1962, 346–347; Backström 2008, 60; Giertz 2009, 80–81.

⁶⁵⁷ Åberg 1981A, 44; Bergström 1991, 22; Widén 1994, 61–62; Bexell 2015, 36–37; Wejryd 2015, 73–73.

⁶⁵⁸ Bergström 1991, 22; Backström 2008; Giertz 2009, 81; Wejryd 2015, 73.

⁶⁵⁹ Åberg 1981A, 44.

⁶⁶⁰ Se närmare i kapitel 3.

⁶⁶¹ Se kapitel 1.5 och redogörelsen för arbetsfördelning mellan män och kvinnor i bondesamhället; Se också Wejryd 2008, 81–82 samt Wejryd 2015, 73.

⁶⁶² Norrman 1993, 146; Se också kapitel 1.5 och kapitel 2.1.

⁶⁶³ Se kapitel 1.5 och Ståhlberg 1931, 527–528; Norrman 1993, 63; Se också Giertz 2009 och Knapas et al. 2009.

maj. Tjänsten sköttes under tiden av en *nådårspredikant*. Det kunde vara en adjunkt som redan fanns i församlingen eller en annan präst som var tillgänglig och som Domkapitlet förordnade att sköta tjänsten.⁶⁶⁴ Ett annat alternativ var att änkan eller någon av döttrarna i huset gifte sig med den präst som förordnades som efterträdare.⁶⁶⁵ Efterträdaren på prästtjänsten blev i detta fall också efterträdare i äktenskapet (*successor matrimonii*). Tillvägagångssättet kallades för *änkekonservering*. Den traditionella definitionen av änkekonservering är att den tillträdande prästen gifte sig med änkan. Men enligt Ragnar Norrman är det också möjligt att benämna det för konservering (av prästhuset) om den nya prästen gifte sig med dottern i huset. Om den avlidne prästens dotter gifte sig med efterträdaren i ett sådant fall där det inte fanns någon prästänka brukar det också betecknas som konservering, men det förutsatte att giftermålet skedde omgående när den nya prästen tillträdde tjänsten.⁶⁶⁶ Därtill gav den så kallade *änketunnan* en viss inkomst till familjen efter mannens frånfälle. För familjens försörjning tilldelades en del kronospannmål och därtill var det kyrkoherdens uppgift att betala en tunna spannmål eller dess värde i pengar till änkan. Församlingen och kaplanerna skulle också bidra till försörjningen i enlighet med vad de hade råd med.⁶⁶⁷

Pastorskansliet fanns i prästgården och var församlingens administrativa och pastorala centrum.⁶⁶⁸ Kansliet utgjorde en

⁶⁶⁴ Norrman 1993, 63.

⁶⁶⁵ Norrman 1993, 146; Se också Giertz 2009 eller Knapas et al. 2009 samt Bexell 2015, 19.

⁶⁶⁶ Norrman 1993, 146.

⁶⁶⁷ Bergström 1991, 57–58; I Sverige benämnes kaplan med termen *komminister*.

⁶⁶⁸ Bergström 1991, 21; Giertz 2009, 75, 81; Selander Sven-Åke 2012B, 104.

viktig mötesplats för församlingsborna. Människorna kom till prästgården för att få ärenden gällande annat dop, vigslar och flyttningsbevis uträttade.⁶⁶⁹ Ett besök på pastorskansliet kunde också medföra att prästen samtidigt ställde frågor om den kristna tron.⁶⁷⁰ Konfirmandundervisningen förlades ofta till församlingens prästgård eller till någon sidobyggnad i anslutning till prästgården och då fick konfirmanderna möjlighet att träffa prästfrun. Det förekom också att prästfrun deltog i dekorerandet av kyrkan inför konfirmationen.⁶⁷¹ Prästfrun var tack vare sin ledande ställning vid sidan av prästen också ett andligt föredöme i församlingen och i prästhemmet.⁶⁷² Hon var *en andlig moder* som Solveig Widén uttrycker det.⁶⁷³ Det kunde också hända att man i stället för att fara ut till byarna för att ordna de återkommande läsförhören ordnade det så att prästgården fungerade som plats för läsförhören. Vid dessa tillfällen bjöds det också på kaffe till dem som deltog i läsförhöret. Läsförhören var ett sätt att årligen kontrollera bibelkunskapen hos församlingsmedlemmarna. Samtidigt var förhören en möjlighet till social gemenskap i bygden och prästgården fungerade som mötesplats vid dessa tillfällen.⁶⁷⁴ Det var också en möjlighet för prästen att få kännedom om förhållandena i en viss familj och kunde visa på behov av besök hos familjen i ett senare skede.⁶⁷⁵

På prästgården höll man dop och vigslar och det var prästfruns uppgift att klä bruden och många gånger fungerade också präst-

⁶⁶⁹ Bergström 1991, 21; Giertz 2009, 75, 81; Wejryd 2015, 73.

⁶⁷⁰ Bergström 1991, 21; Selander Sven-Åke 2012B, 104.

⁶⁷¹ Reimers 1993, 189; Selander Sven-Åke 2012B, 119.

⁶⁷² Åberg 1981A, 44; Widén 1994, 65; Giertz 2009, 81.

⁶⁷³ Widén 1994, 65; Se också Giertz 2009, 81 och Wejryd 2015, 74.

⁶⁷⁴ Selander Sven-Åke 2012B, 129.

⁶⁷⁵ Se exempelvis Hambræus 1978.

frun som fadder vid dop tillsammans med sin man.⁶⁷⁶ Man samlades till olika typer av sammanträden, samtal och sammankomster på prästgården.⁶⁷⁷ Prästfrun i egenskap av husmor på prästbostället blev på ett naturligt sätt starkt involverad i verksamheten. Hon hade en viktig roll, hon var närvarande och skapade en öppen atmosfär och såg till att allt fungerade.⁶⁷⁸ Det skulle ordnas med mat och kaffe och prästfrun var den som såg till att arbetena blev utförda.⁶⁷⁹ Hon fungerade som vittne vid vigslar och spelade och sjöng vid sammankomster.⁶⁸⁰ Prästfrun hade följaktligen uppgiften och huvudansvaret att sköta om de praktiska arrangemangen i prästgården, men hon deltog också aktivt i den andliga verksamheten. Det som vi i dag kallar för det andliga arbetet och det praktiska arbetet på prästgården invävdes i varandra på ett naturligt sätt.⁶⁸¹ Prästfrun blev via sitt engagemang i församlingens verksamhet en förebild för socknens kvinnor.⁶⁸² Man kan med fog säga att prästfruns ansvarstagande och medverkan i såväl praktiska som andliga och kulturella händelser vid prästgården var avgörande för prästgårdskulturen och dess fortbestånd vid prästgårdarna.⁶⁸³

I följande delkapitel redogör jag för samhällsförändringarna och på vilket sätt de gestaltade sig under 1900-talets sex första årtionden.

⁶⁷⁶ Bergström 1991, 22; Widén 1994, 64–65; Lempiäinen 2004, 36, 210; Backström 2008, 60; Giertz 2009, 81; Selander Sven-Åke 2012B, 106–107, 113; Wejryd 2015, 65.

⁶⁷⁷ Widén 1994, 63; Backström 2008, 60; Giertz 2009, 95; Wejryd 2015, 73.

⁶⁷⁸ Andräe 1937, 90–91; Pleijel 1944, 106; Åberg 1981A, 44; Bergström 1991, 22; Selander Sven-Åke 2012B, 143.

⁶⁷⁹ Bergström 1991, 22; Reimers 1993, 189; Giertz 2009, 97–98.

⁶⁸⁰ Reimers 1993, 189; Selander Sven-Åke 2012B, 115.

⁶⁸¹ Andräe 1937, 90–91; Pirinen 1968, 52; Widén 1994, 59; Giertz 2009, 97–98.

⁶⁸² Andräe 1937, 91; Pirinen 1968, 52; Giertz 2009, 81; Bexell 2015, 41; Wejryd 2015, 65, 74.

⁶⁸³ Andräe 1937, 90–93; Pirinen 1968, 52; Åberg 1981A, 44–46; Reimers 1993, 189; Bexell 2015, 43–44; Wejryd 2015, 48–49, 74.

2.5 Samhällsförändringarna

Livet vid prästgårdarna har inte fungerat isolerat, utan har varit en integrerad del av kyrka och samhälle. Därför är det viktigt att skapa en schematisk bild av hur samhället förändrades över tid. Den centrala frågan i kapitlet är därför: Hur förändrades det finländska samhället från 1900-talets första årtionden och fram till ingången på 1970-talet?

Finlands självständighetsförklaring gavs 6 december 1917.⁶⁸⁴ I januari 1918 utbröt ett frihetskrig som senare utvecklades till ett inbördeskrig.⁶⁸⁵ Inbördeskriget slutade den 16 maj 1918.⁶⁸⁶ Finlands självständighet innebar att landets rättsliga ställning förändrades från att ha varit en del av kejsardömet Ryssland till en självständig stat med eget styre och förvaltning.⁶⁸⁷ Ur ekonomisk synvinkel var 1900-talets första årtionden positiv. Efterfrågan på trävaruprodukter i Europa ökade och skapade nya arbetstillfällen och ett större ekonomiskt utrymme för företagen och därigenom också för statsförvaltningen. Efter Finlands självständighet upphörde exporten till vårt östra grannland nästan helt. Det medförde ett behov av att kompensera den minskade exporten via andra marknader i Europa.⁶⁸⁸

En lag om torparnas och backstugusittarnas rättighet att inlösa arrendeområden aktualiserades en kort tid efter Finlands självständighet. Den så kallade *Torparlagen* gavs 15 oktober 1918 och förordningen om verkställande av lagen gavs 11 april

⁶⁸⁴ Zetterberg 1991, 19; Zetterberg 1992, 37; Meinander 1999, 35; Klinge 2001, 117; Virtanen 2003, 10.

⁶⁸⁵ Rosenqvist 1946, 46; Zetterberg 1991, 23–24; Ylikangas 1999, 212–219; Virtanen 2003, 10; Ylikangas 2007, 211.

⁶⁸⁶ Zetterberg 1991, 25–26; Zetterberg 1992, 48; Klinge 1999, 14; Klinge 2001, 119; Ylikangas 2007, 211.

⁶⁸⁷ Murtorinne 2000B, 102.

⁶⁸⁸ Karisto et al. 1997, 37, 44.

1919. I torparlagen innefattades inte de torp som var knutna till prästboställena.⁶⁸⁹ Diskussionerna om prästgårdstorpens ställning fortsatte därför efter torparlagens genomförande och ärendet behandlades vidare i Finlands regering. I strid med regeringens och kolonisations-kommitténs ståndpunkt tog prästerskapets avlöningskommitté en avhållsam ställning till förslaget om att också prästgårdstorpen skulle bli självständiga. Men mot kyrkoledningens ståndpunkt godkände riksdagen 18 mars 1921 en lag som gjorde torpen på kronans och kyrkans boställen självständiga.⁶⁹⁰

Arrangemangen kring jordbrukslägenheterna fortsatte. Den lag som i folkmun fick namnet *Lex Kallio* omfattade inte markarrendegivarna. Via lagen reglerades anskaffning av mark till sådana som inte ägde mark eller för att möjliggöra utvidgning av befintliga jordbrukslägenheter och på så sätt göra dem mera livskraftiga. Lämpliga markområden anskaffades från statens marker, via frivilliga köp och med hjälp av tvångsinlösning.⁶⁹¹ Utifrån *Lex Kallio* bildades cirka 13 500 småbruk under perioden 1922–1938.⁶⁹²

Trycket på prästboställenas marker fortsatte alltjämt också efter genomförandet av torparlagen samt via lagen som gjorde torpen på kronans och kyrkans marker självständiga.⁶⁹³ Redan i slutet av 1920-talet föreslog kolonisationskommittén att prästgårdarnas jordegendomar skulle reduceras. Frågan om de kyrkliga markernas ställning kulminerade på nytt under 1930-talet

⁶⁸⁹ L 15.10.1918/135; F 11.4.1919/46.

⁶⁹⁰ L 18.3.1921/73; Murtorinne 2000B, 112; Backström 2008, 51.

⁶⁹¹ L 25.11.1922/278; Virtanen 2003, 10.

⁶⁹² Virtanen 2003, 10.

⁶⁹³ L 18.3.1921/73; Murtorinne 2000B, 112.

när regeringen avgav en proposition om ny kolonisationslag.⁶⁹⁴ Propositionen innebar att det gav kolonisationsmyndigheterna möjlighet att med hjälp av tvångsinlösning också ta prästboställenas marker i bruk för kolonisationsändamål. Den evangelisk-lutherska kyrkan blev tvungen att böja sig för det politiska trycket. De krav som framställdes var också en följd av nöddiderna i landet. Statsmakten strävade till att förbättra förhållandena med hjälp av jordanskaffningen som förverkligades bland annat med hjälp av tvångsinlösning.⁶⁹⁵

Vinterkriget och fortsättningskriget hade stor inverkan på den finländska ekonomin. Finland blev skyldig att erlagga stora krigsskadestånd till Sovjetunionen. Krigsskadestånden blev trots de tunga ersättningarna samtidigt ett incitament för att utveckla och höja produktionen inom de olika industrigrenarna. Detta innebar nya utkomstmöjligheter och samtidigt förändrade livsvillkor för många finländare.⁶⁹⁶ År 1940 fick ännu 53,7 % av Finlands befolkning sin utkomst från jordbruk, skogsbruk och fiske och det kan jämföras med att vid samma tidpunkt fick endast 23,6 % av befolkningen sin utkomst från industriverksamhet och hantverk.⁶⁹⁷ Vid samma tidpunkt bodde 77,3 % av befolkningen på landsbygden och 22,7 % i städerna.⁶⁹⁸ Finland var i mitten av 1900-talet jämfört med Sverige och Norge ur industriell synvinkel ett outvecklat land. Vid tidpunkten för andra världskrigets slut arbetade ännu ungefär hälften av befolkning-

⁶⁹⁴ Se Kolonisationslagen, L 6.11.1936/332; Murtorinne 2000B, 112; Backström 2008, 51.

⁶⁹⁵ Murtorinne 2000B, 113; Backström 2008, 51.

⁶⁹⁶ Karisto et al. 1997, 57; Se också Heikki Ylikangas 1999, 285-345 och Ylikangas 2007, 254-302 för redogörelse över krigets olika faser.

⁶⁹⁷ Waris 1948, 130.

⁶⁹⁸ Waris 1948, 86.

en inom jord- och skogsbruk. Sverige hade passerat denna nivå redan på 1910-talet och Norge redan vid 1900-talets början.⁶⁹⁹

Den uppkomna situationen efter krigsslutet krävde en snabb förändring i företagsstrukturen och industriproduktionen. Det medförde att de stora industriföretagen inom metallindustrin och träförädlingsindustrin fick större tyngd i den finländska företagsstrukturen och industriproduktionen blev mångsidigare. Produktionsvolymerna ökade också snabbt tack vare förbättrade produktionsmetoder och det i sin tur ökade i snabb takt behovet av mera arbetskraft till industrin.⁷⁰⁰ När det sista tåget med krigsskadestandsprodukter levererades 1952, hade Finland i det skedet av det ekonomiska uppsvinget redan nått och överskridit nivån före kriget.⁷⁰¹ Ekonomin i landet utvecklades snabbt och Finland förändrades under 1950- och 1960-talet i forcerad takt i riktning mot ett välfärdssamhälle.⁷⁰²

Samtidigt som behovet av arbetskraft ökade i industrin minskade behovet av arbetskraft på landsbygden.⁷⁰³ Den koppling som fanns tidigare mellan landsbygdsbefolkningen arbetskraftsreserv och skogsindustrins arbetskraftsbehov avtog gradvis. Mekanisering av avverkningarbetet startade på 1950- och 1960-talet och det minskade på arbetskraftsbehovet och mängden säsongbetonade arbeten i skogsbruket.⁷⁰⁴ Lantbruksarbetet mekaniserades också i samma takt som skogsarbetet. Mekaniseringen i skogsbruket och jordbruket frigjorde en del av landsbygdsbefolkningen för andra arbetsuppgifter.⁷⁰⁵ När antalet ar-

⁶⁹⁹ Backman 1962, 13; Karisto et al. 1997, 39.

⁷⁰⁰ Karisto et al. 1997, 61–62.

⁷⁰¹ Karisto et al. 1997, 62.

⁷⁰² Waris 1969, 60.

⁷⁰³ Backman 1962, 13; Waris 1969, 63; Karisto et al. 1997, 61.

⁷⁰⁴ Waris 1969, 63; Zetterberg 1983, 47.

⁷⁰⁵ Waris 1969, 63; Karisto et al. 1997, 61, 63; Nieminen et al. 2007, 12.

betsplatser på landsbygden minskade var alternativet att söka sig till tätorterna för att där hitta sin utkomst.⁷⁰⁶

Den strukturella samhällsförändringen bromsades också efter kriget upp på grund av den bosättningspolitik som förverkligades efter krigsslutet. År 1945 anskaffades med stöd av markanskaffningslagen 100 000 nya småbrukslägenheter.⁷⁰⁷ Nya lägenheter bildades också med stöd av kolonisationslagen.⁷⁰⁸ Befolkning som flyttade från Karelen skulle placeras och för dem skulle det ordnas med nya hem. Löftena som hade getts till frontmän, krigsinvalidier och änkor skulle infrias.⁷⁰⁹ En effektiviserad bostadspolitik för städer och köpingar utvecklades på 1950-talet med hjälp av förnyad lagstiftning. Det nya lagstiftningspaketet fick inofficiellt namnet *Arava lagarna*. Avsikten var att ur social synvinkel befrämja en ändamålsenlig bostadsproduktion i städer, köpingar och i landsbygdens befolkningscentra. Detta förverkligades med hjälp av förmånliga statliga lån och lånegarantier.⁷¹⁰

Den mest intensiva fasen i den strukturella samhällsförändringen och i byggandet av en modern välfärdsstat enligt europeisk modell inträffade 1950–1980.⁷¹¹ Speciellt snabb var förändringen under 1960-talet.⁷¹² Grundorsak till de snabba strukturella förändringarna var den snabbt växande industriproduktionen och utrikeshandeln.⁷¹³ Mekaniseringen och au-

⁷⁰⁶ Waris 1969, 65; Karisto et al. 1997, 63–65.

⁷⁰⁷ Se Kolonisationslagen, L 6.11.1936/332, kap. 1, § 1; Backman 1962, 13; Karisto et al. 1997, 39.

⁷⁰⁸ L 6.11.1936/332; L 6.11.1936/332, kap. 12, § 97; Murtorinne 2000B, 113.

⁷⁰⁹ Murtorinne 2000B, 113; Björkstrand 2008, 36;

⁷¹⁰ Waris 1961, 296–297.

⁷¹¹ Räsänen 1992, 526–527; Meinander 2006, 203; Nieminen et al. 2007, 12; Björkstrand 2008, 36.

⁷¹² Waris 1969, 65.

⁷¹³ Tarkka 1988, 255.

tomatiseringen innebar ökade produktionsvolymerna med hjälp av färre antal arbetstagare, också inom jordbruk och skogsbruk samt ökad specialisering.⁷¹⁴ Automatiseringen och effektiviseringen av produktionen innebar samtidigt att det i ökad grad krävdes personal som var utbildad och innehade specialkunskande.⁷¹⁵ Det ökade behovet av arbetskraft som en följd av industrialiseringen, som också innefattade en utvecklad och växande handels-, trafik- och tjänstesektor, ökade samtidigt trycket på olika typer av offentliga tjänster för familjerna. Dagvård, skolor och hälsovård behövdes i ökande utsträckning. På detta sätt kunde tätorterna och städerna erbjuda ett stort antal arbetsplatser inom dessa sektorer för den befolkning som flyttade in från landsbygden och som inte fick sin arbetsplats i industrin.⁷¹⁶

De efterkrigstida förhållandena i Finland kännetecknades av stora samhällspolitiska förändringar, som i sin tur som till en del också medförde sociala problem. Samtidigt som de sociala problemen i samhället ökade fick den evangelisk-lutherska kyrkan och församlingarna en utvidgad roll. Den positiva trenden var delvis en följd av den enhetskänsla som hade uppstått under vinterkriget och fortsättningskriget.⁷¹⁷ De politiska motsättningarna från tiden för frihetskriget utjämnades till en del tack vare den nationella konsolidering som kriget förde med sig. Kyrkans ställning som folkkyrka stärktes. Den evangelisk-lutherska kyrkan blev för en tid i större utsträckning den tjänande folkkyrkan för den finländska befolkningen.⁷¹⁸ Verksamhetsformerna och verksamhetsområdena inom kyrka och församling ökade. Diakonin, ungdomsarbetet, söndagsskolan omorganiserades

⁷¹⁴ Waris 1969, 63, 65; Zetterberg 1983, 198; Karisto et al. 1997, 61, 63.

⁷¹⁵ Waris 1969, 65.

⁷¹⁶ Waris 1969, 65; Karisto et al. 1997, 63–65.

⁷¹⁷ Murtorinne 1977, 16, 20; Björkstrand 2008, 36.

⁷¹⁸ Murtorinne 2000B, 202; Se kapitel 3.2.1.

och familjerådgivningen samt sjukhussjälavården förnyades. Med hjälp av de utvidgade verksamhetsformerna strävade man också till att stärka banden med de grupperingar som av olika orsaker hade blivit åsidosatta inom församlingsverksamheten.⁷¹⁹ En ny folkkyrkotanke växte fram i det finländska samhället. Det skedde samtidigt en tillväxt i riktning mot och till förmån för de väckelsekristna. Tillväxten på två fronter blev ett frö till inre motsättningar och splittringar inom kyrkan.⁷²⁰ Enligt Lindqvist genomgick samhället på 1960-talet en brytning i fråga om värderingar och värdegrund. Som en följd av detta ändrade kyrkan enligt Lindqvist sin ideella inriktning. Brytningen i samhället var en följd av förbättrad ekonomi, nya teknologiska landvinningar, moderniseringen av samhället, den ökade utbildningsnivån samt ur ett generellt perspektiv den urbanisering som följde på dessa förändringar. Men det var delvis också en följd av den flyttningsrörelse som riktade sig till Sverige och som i sig hade inflytande över strukturen hos den kvarvarande arbetsföra befolkningen.⁷²¹

Ett nyliberalistiskt synsätt bredde ut sig i samhället under 1960-talet och som till en del innehöll en stark kritik mot auktoriteter. Det politiska fältet förändrades i riktning mot vänstergrupperingar. Dessa grupperingar riktade också stark kritik mot kyrkan, som en representant för traditionella mo-

⁷¹⁹ Murtorinne 1977, 20.

⁷²⁰ Murtorinne 1977, 21.

⁷²¹ Lindqvist 1971, 123–124; Lindqvist 1975, 152. Lindqvist diskuterar bland annat den ekonomiska tillväxten ur ett europeiskt perspektiv. Den kritik som framfördes riktade sig mot ett ensidigt kvantitativt synsätt när man gjorde en bedömning av människornas livskvalitet i förhållande till ekonomins förändring i Europa; Lindqvist 1976, 37–38; Lindqvist 2003, 114.

ralbegrepp.⁷²² De djupgående ekonomiska, kulturella och sociala förändringarna som skedde i det finländska samhället innebar en stor utmaning för församlingarna. Församlingarna hade i växande grad svårigheter att hitta naturliga grupperingar och plattformar för sin verksamhet.⁷²³ Den struktur-omvandling som samhället genomgick fjärmade människorna från församlingarnas verksamhet.⁷²⁴ Trots privatiseringen och individualiseringen i samhället hade den enskilde individen fortsättningsvis behov av att tillhöra ett samfund eller social grupp.⁷²⁵ Utarmningen av de sociala kontakterna till exempel i form av minskad föreningsaktivitet hade återverkan på den enskilda individens sociala kapital. Det innebar i sin tur försämrade villkor i fråga om social anpassning och livskvalitet, också mätt med ekonomiska termer.⁷²⁶

Landsbygdsbefolkningen som flyttade in från landsbygden till bostadscentra hade med sig en värdegrund som härstammade från landsbygdskulturen.⁷²⁷ Flyttningsrörelsen innebar att mera avses och glest befolkade delar av landet avfolkades till förmån för tätorterna.⁷²⁸ Den värdegrund som den inflyttande landsbygdsbefolkningen förde med sig hade på ett positivt sätt inflytande över arbete, privatliv och de sociala kontakterna. Umgänget med grannar som hade flyttat in från landsbygden var otvunget och man hjälpte varandra.⁷²⁹ Men tätorten saknade

⁷²² Murtorinne 1977, 22; Haapanen 1978, 13; Murtorinne 2000B, 215–216; Ylikangas 2007, 318–321.

⁷²³ Backman 1962, 17; Haavio 1968, 100; Backman 1982, 157–158; Harbsmeier & Iversen 1995, 144; Nieminen et al. 2007, 13; Björkstrand 2008, 45–46; Lahtiluoma & Turunen 2011, 11; Thitz 2011, 7–8.

⁷²⁴ Lähdesmäki 1967, 48; Yeung 2003, 307.

⁷²⁵ Kortteinen 1982, 260.

⁷²⁶ Lindqvist 1976, 39; Vylter 2013, 70–71.

⁷²⁷ Lähdesmäki 1967, 48; Karisto et al. 1997, 186.

⁷²⁸ Lähdesmäki 1967, 46; Jutikkala & Pirinen 1982, 196.

⁷²⁹ Karisto et al. 1997, 186.

på många sätt de aktivitetsmöjligheter som man hade varit van vid att utföra som en integrerad del av sin livsföring på landsbygden.⁷³⁰ Olavi Lähdesmäki har i synodalavhandlingen till Kuopio stift beskrivit på vilket sätt industrialiseringen och urbaniseringen påverkade strukturerna i samhället:⁷³¹

Industrialismens genombrott innebar en revolutionär förändring på det ekonomiska-samhälleliga fältet i landet. Det är en förändring som håller på att bli allt mer total. Teknifieringen och industrialiseringen har brutit sönder den gamla samhällsstrukturen och den har ersatts med en ny struktur. Förändringsprocessen går genom hela samhället och kulturen. Det märks också i landsbygdens glesbygdsbyar vart efter som teknifieringen och mekaniseringen breder ut sig. De nya mediernas andel av denna förändring är betydande. Förändringsprocessen bär med sig nya sociala, andliga och moraliska svårigheter i hela världen när gamla kulturer och traditioner vittrar sönder och människorna förflyttar sig utan mellansteg till en helt annorlunda livsmiljö och till annorlunda levnadsformer.⁷³²

Olavi Lähdesmäki skrev detta 1967 när Finland var på tröskeln till ett välfärdssamhälle med ökat yttre ekonomiskt och socialt välstånd.⁷³³ Ökande välstånd i landet förklarades som en strävan efter att tillgodose människornas materiella behov och där

⁷³⁰ Lähdesmäki 1967, 48–49; Lindqvist 1976, 39; Kortteinen 1982, 263–264; Nieminen et al. 2007, 12–13.

⁷³¹ [Författarens fria översättning av den finskspråkiga texten].

⁷³² Lähdesmäki 1967, 45.

⁷³³ Lähdesmäki 1967, 45, 54–55.

behovsuppfyllandet betraktades leda till njutning och lycka.⁷³⁴ Intressant är att Lähdesmäkis beskrivning lyfter fram kulturen och de förändringar som skedde där jämsides med samhällsförändringen i övrigt. Lähdesmäkis beskrivning sammanfaller också med perioden för undersökningen.

I nästa kapitel ser jag närmare på de förändringar som skedde i såväl samhälle som kyrka från och med 1970-talet.

⁷³⁴ Lähdesmäki 1967, 56.

3. EN TID AV FÖRÄNDRING I KYRKA OCH SAMHÄLLE

Jag går i detta kapitel lite närmare in på perioden 1970–2012 för att se vad som hände i samhället i allmänhet och i synnerhet inom kyrka och församling och som på olika sätt hade betydelse för prästgårdarna och omvandlingen kring dem.

3.1 Samhällsförändringen från och med ingången till 1970-talet

I det föregående kapitlet har jag med breda penseldrag visat på den förändring som skedde i samhället under 1900-talets sex första årtionden. På vilket sätt fortgick detta från och med 1970-talet? Avsikten är inte att i detalj redogöra för det som skedde utan endast betona några händelser och företeelser som på ett genomgripande sätt hade inflytande över det finländska samhället. Förändringarna i Finland var på många områden jämfört med övriga nordiska länder snabba. Välståndet ökade i landet ur generell synvinkel men samhällets funktioner blev också mera diversifierade och splittrade.⁷³⁵

Ekonomi i samhället utvecklades fördelaktigt under 1960- och 1970-talet. Det utökade ekonomiska utrymmet i statsekonomin användes i stor utsträckning för att utveckla den materiella, ekonomiska och sociala välfärden i landet.⁷³⁶ Det infördes ett obligatoriskt socialförsäkringssystem och samtidigt utökades utbudet av olika typer av social- och hälsovårdstjänster. Den

⁷³⁵ Se kapitel 2.5; Se också Lynn Jr. 2006, 121.

⁷³⁶ Lampela-Kivistö 2003, 129.

tredje stora förändringen skedde i och med omstruktureringen av utbildningsväsendet.⁷³⁷ Efterfrågan på arbetskraft ökade till industrin, till handeln och till den offentliga sektorn.⁷³⁸ Den snabba strukturomvandlingen i samhället innebar att övergången mellan olika yrken som en följd av flyttning in till tätorterna inte följde den normala tvåstegsmodellen som hade varit gällande i de övriga nordiska länderna. I stället tog många arbetstagarer steget direkt från jordbruksrelaterade yrken till tjänstemannayrken.⁷³⁹ När Finland på 1960- och 1970-talet utvecklades till ett industri- och tjänstesamhälle förändrades också samhället ur arbetsfördelningssynvinkel. Lönearbetets andel av det totala utförda arbetet i samhället ökade. När löntagarnas andel av de yrkesarbetande i slutet av 1950-talet var något över 50 procent, ökade löntagarnas andel av de yrkesarbetande år 1982 till hela 84 procent. Den snabba förändringen belyses också av det att en tredjedel av löntagarna på 1980-talet var första generationens löntagare.⁷⁴⁰

Strukturomvandlingen var därtill delvis kopplat till generationsväxlingarna inom jordbruket. En del av den äldre generationen blev kvar på landsbygden och fortsatte med sitt småbruk ända fram till pensioneringen.⁷⁴¹ Det var deras barn som tack vare utökad skolgång hade möjlighet att söka nya utkomstmöjligheter i tätorterna. Men de arbetskraftspolitiska åtgärder som användes i form av ökad utbildning för den yngre generationen och genom att befrämja flyttning in till tätorterna hade endast bärkraft under en viss tid. En del arbetsplatser och arbetsuppgifter som funnits fick ge vika. Det var en följd av att det eta-

⁷³⁷ Meinander 2006, 203.

⁷³⁸ Karisto et al. 1997, 67.

⁷³⁹ Koivisto 1994, 233; Karisto et al. 1997, 65.

⁷⁴⁰ Karisto et al. 1997, 63, 171.

⁷⁴¹ Räsänen 1992, 527–529; Karisto et al. 1997, 67.

blerades nya arbetssätt och ny teknik togs i bruk. Det i sin tur möjliggjorde nya rationaliseringar. De nya arbetsplatserna som skapades var helt olika till sin karaktär och till sitt innehåll. Det var en pågående och kontinuerlig strukturell förändringsprocess i samhället.⁷⁴²

När den tidigare landsbygdsbefolkningen flyttade in till tätorter och städer innebar det en stor omställning för den enskilda personen, men också för hela familjer. Den nya livsmiljön var mycket annorlunda till sin karaktär och inledande av lönearbete påverkade gradvis värdegrunden i riktning mot de värderingar som var gällande i tätorterna och i städerna.⁷⁴³ Jämsides med inflyttningen från landsbygden byggdes olika typer av bostadscentra och köpcentra för att betjäna den växande tätorts- och stadsbefolkningen.⁷⁴⁴ Enligt Jeja-Pekka Roos var prognosen för samhället på 1980-talet att människorna blev ensamma.⁷⁴⁵ Rotlöshet, ensamhet och isolering var en följd av de snabba förändringarna i boendemiljön.⁷⁴⁶ Samtidigt som den enskilda individen flyttade till en helt ny boendemiljö föll de tidigare sociala nätverken gradvis sönder och det förorsakade ytterligare isolering.⁷⁴⁷

Ökad ensamhet för den enskilda individen skedde på ett sätt som inte alltid var möjlig att överblicka. Den ökade privatiseringen och individualiseringen var också en följd av de ökade krav som samhället ställde på individen. För att motverka dessa krav isolerade sig en del av individerna i privatlivet.⁷⁴⁸ Kravnivån på den materiella omgivningen och i de materiella behoven öka-

⁷⁴² Karisto et al. 1997, 87–88.

⁷⁴³ Karisto et al. 1997, 186.

⁷⁴⁴ Kortteinen 1982, 56; Meinander 2006, 205.

⁷⁴⁵ Roos 1985, 82–83; Karisto et al. 1997, 180; Lahtiluoma & Turunen 2011, 11.

⁷⁴⁶ Kortteinen 1982, 11–12; Karisto et al. 1997, 184.

⁷⁴⁷ Kortteinen 1982, 13–14; Karisto et al. 1997, 184.

⁷⁴⁸ Roos 1985, 82–83; Karisto et al. 1997, 180; Lahtiluoma & Turunen 2011, 11.

de som en följd av en annorlunda jämförelsegrund i tätorterna och i städerna jämfört med situationen på landsbygden.⁷⁴⁹ Den ökade pluralismen i samhället och flyttningarna till bostadscentra samt den framväxande nyliberalismen och individualismen skapade gradvis en ny urban livsstil för den enskilda individen och för familjerna.⁷⁵⁰ Differentieringen i samhället ökade som en följd av den ökade individualiseringen och sekulariseringen bland människorna.⁷⁵¹ Den förändrade livsstilen bland människorna påverkade samfundsbildningen i negativ riktning och försvarade upprätthållandet av en kontaktyta till församlingarna och församlingarnas olika verksamhetsformer.⁷⁵²

År 1990 drabbades Finland av en ekonomisk recession.⁷⁵³ Den ekonomiska krisen på 1990-talet har ansetts vara den största kris som välfärdsstaten Finland har drabbats av under efterkrigstiden.⁷⁵⁴ Enligt Lampela-Kivistö hade finländarna inte upplevt en recession av den storleken sedan nödåren på 1860-talet.⁷⁵⁵ Den ekonomiska djupgående krisen drabbade Finland efter en drygt tio år lång period av snabb tillväxt. I slutet av 1980-talet hade Finland uppnått en situation där det var nästan full sysselsättning i landet. Kännetecknande för slutet av 1980-talet var att investeringarna och konsumtion till stora delar sköttes med hjälp av lån. På detta sätt ökade totalproduktionen snabbt och arbetslösheten minskade. Tillväxten var så snabb att den inhemska produktionen inte räckte till. Det i sin tur medförde

⁷⁴⁹ Karisto et al. 1997, 62–63; Meinander 1999, 402; Yeung 2003, 306.

⁷⁵⁰ Murtorinne 1977, 22; Roos 1985, 38–39; Karisto et al. 1997, 184; Yeung 2003, 306; Björkstrand 2008, 36.

⁷⁵¹ Karisto et al. 1997, 185; Kääriäinen 2003, 73.

⁷⁵² Kortteinen 1982, 260; Nieminen et al. 2007, 12.

⁷⁵³ Meinander 1999, 507; Klinge 2001, 164–165; Kyrkans forskningscentral 2001, 18; Tilastokeskus 2002, 4; Ylikangas 2007, 341; Suomen kuntaliitto 2010, 11.

⁷⁵⁴ Meinander 1999, 507; Tilastokeskus 2002, 4; Suomen kuntaliitto 2010, 11.

⁷⁵⁵ Lampela-Kivistö 2003, 130.

en kännbar ökning av importen. Följden av det var att den finska nationalekonomin snabbt ökade sin skuldbörda i utlandet. Den förändrade situationen var också en följd av att penningmarknaden avreglerades. När penningmarknaden inte längre var reglerad på samma sätt som tidigare kunde bankerna öka sin lånegivning till en nivå som översteg det som tidigare hade varit möjligt via depositionstillväxt. Den allmänna optimismen i samhället, en god ekonomi och förbättrade möjligheter till lånefinansiering ledde till ökad skuldsättning i privathushållen och i företagen. Priserna steg, och vid ingången till 1990-talet var Finland ett skuldsatt land med en prisnivå som översteg den omgivande världens prisnivå. Detta ledde till att konkurrenskraften försvagades och så småningom skapade den ohållbara ekonomiska situationen orolighet på penningmarknaden.⁷⁵⁶ Den ökade oroligheten på penningmarknaden medförde höjd räntenivå i landet. Efterfrågan och förväntningarna försvagades, vilket i sin tur medförde att förmögenhetspriserna fick en nedåtgående trend. Börskurserna försvagades och det försämrade företagens och privathushållens ekonomiska ställning.⁷⁵⁷

Ekonomi repade sig så småningom, men den ekonomiska krisen förorsakade långvariga och negativa förändringar i det finska samhället. Inkomstfördelningen förändrades till fördel för kapitalinkomsterna, inkomstskillnaderna ökade, fler människor blev långtidsarbetslösa och en växande ojämlikhet mellan olika grupper i samhället blev ett allt större problem i landet.⁷⁵⁸

⁷⁵⁶ Koivisto 1994, 305, 307; Meinander 1999, 507–508; Tilastokeskus 2002, 4.

⁷⁵⁷ Koivisto 1994, 305; Meinander 1999, 510–511; Klinge 2001, 165; Tilastokeskus 2002, 5; Ylikangas 2007, 341–379. Se Heikki Ylikangas nogranna redogörelse över orsakerna till penningmarknadens kollaps.

⁷⁵⁸ Meinander 1999, 513–516; Kyrkans forskningscentral 2001, 19; Tilastokeskus 2002, 4, 11; Lampela-Kivistö 2003, 130; Ylikangas 2007, 376–379; Kiander 2013, 31.

År 2007–2008 drabbades USA av en finanskris som snabbt övergick i en förtroendekris för penningmarknaden i landet. Finanskrisen fick följdverkningar i hela världens ekonomiska system.⁷⁵⁹ I Finland skedde nedgången under tredje kvartalet 2008 och nedgången fortsatte till andra kvartalet 2009 med oförminskad styrka. Inom våra främsta exportsektorer, skogsindustrin och metallindustrin sjönk värdet på produktionen under tredje kvartalet av år 2009 med cirka 25 procent. Återverkan på byggnadsindustrin var under samma period cirka 15 procent. Tjänstesektorn hade vid granskningstidpunkten klarat sig bäst. Återverkningarna på den ekonomiska situationen i församlingarna och kommunerna kom med anledning av det försämrade ekonomiska läget ute i regionerna, men med en viss fördröjning.⁷⁶⁰ På våren 2010 drabbades Europa och därmed Europeiska unionen av en ny kris. Grekland var i uppenbara ekonomiska svårigheter och den försämrade solvensen har sedan dess spridit sig till nya länder, som Irland, Italien, Portugal och Spanien.⁷⁶¹

Som vi kan se var förändringarna i samhället stora under denna period. Många av förändringarna hade antingen sociala eller ekonomiska förtecken eller också bäggedera. Det satte sin prägel på människornas sätt att se på sitt liv och sin tillvaro. Detta var en förändringsprocess som inte heller gick obemärkt förbi i församlingarna och för prästfamiljerna.

I nästa delkapitel tar vi en närmare titt på den evangelisk-lutherska kyrkan och de förändringar som skedde där under samma tidsperiod.

⁷⁵⁹ Suomen kuntaliitto 2010, 11; Vyllder 2013, 75–76; Kiander 2013, 31, 33.

⁷⁶⁰ Suomen kuntaliitto 2010, 11.

⁷⁶¹ Vyllder 2013, 172–173.

3.2 Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland

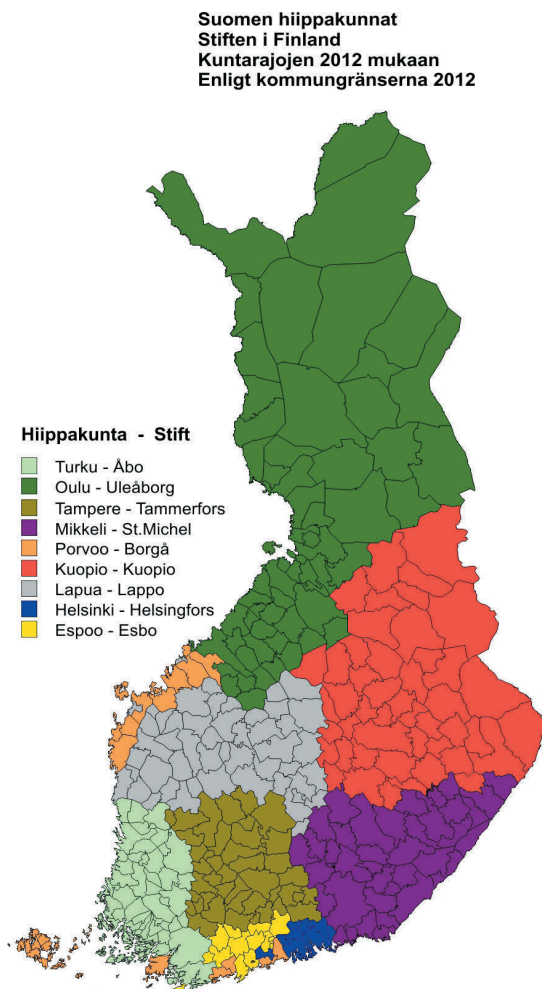

Bild 1. Evangelisk-lutherska kyrkan med stiftsgränser vid utgången av 2012.⁷⁶²

⁷⁶² Kyrkostyrelsen 2013, Statistisk årsbok för den evangelisk-lutherska kyrkan.

Vilka delar består den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland av och hur är den organiserad? Hur ser kyrkans indelning i stift ut och har det skett förändringar i fråga om stiftsindelning under perioden 1970–2012? Hur har den evangelisk-lutherska kyrkans ställning i samhället förändrats under den period som granskas i undersökningen?

Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland är synlig till vissa delar men innefattar också en osynlig del. Kyrkan som organisation är synlig och kan indelas på olika sätt och därtill med varierande organisationsgrad. En indelning kan ske på helhetskyrkonivå, stiftsnivå och församlingsnivå. Därtill kan församlingarna inbördes vara organiserade på olika sätt. Det kan vara församlingar på ett område som bildar en kyrklig samfällighet eller så kan det vara en självständig församling.⁷⁶³ Ett annat sätt att indela den synliga delen av kyrkan är att se på olika typer av artefakter i form av byggnader av olika slag. Det kan till exempel vara kyrkor, klockstaplar, församlingshem, begravningskapell, lägergårdar och prästgårdar. Dessa byggnader är yttre tecken på att det finns en församling.⁷⁶⁴ Ett tredje sätt att se på den synliga kyrkan är att betrakta den verksamhet som finns i en församling. Det kan till exempel vara gudstjänster, dop, vigslar, jordfästningar eller konfirmandundervisning.⁷⁶⁵

Medlemmarna i organisationen kyrkan ingår också i kyrkans osynliga del och kan ha en nära eller ett mera avlägset förhållande till den del av kyrkan som inte är synlig för ögat.⁷⁶⁶ Det är också möjligt att uttrycka det så att den sanna kyrkan är fördold (*eccle-*

⁷⁶³ Se kapitel 3.2 och 3.3.

⁷⁶⁴ Björkstrand 2008, 24; Kalliokoski 2016, 132; Se kapitel 3.3.2, 4.1 och undersökningens epilog.

⁷⁶⁵ Vikström 2008, 156; Sorsa 2010, 35; Modéus 2015, 295; Se också kapitel 3.3.1.

⁷⁶⁶ Vikström 2008, 156; Sorsa 2010, 35; Modéus 2015, 295.

sia abscondita) och genom dopet (*sacramentum initiationis*) blir personen medlem i denna kyrka. Det kan vara ett litet barn, en tonåring eller en vuxen individ. Den osynliga kyrkans (*ecclesia invisibilis*) medlemmar kan endast identifieras av Gud och är en mindre krets av medlemmar inom ramen för den synliga kyrkan (*ecclesia visibilis*) där det ingår en större krets av människor. Det är döpta medlemmar som står kvar i sitt medlemskap, men som har starkare eller svagare band till den kyrkogemenskap och till den förkunnelse som utövas i den gemenskapen.⁷⁶⁷ Ragnar Persenius uttrycker på följande sätt: ”Fördolt i kyrkan för det mänskliga ögat möter det gudomliga mitt i det enkla vardagliga [...]”⁷⁶⁸

Ett stift i den evangelisk-lutherska kyrkan är ett kyrkligt förvaltningsområde som leds av stiftets biskop och domkapitel.⁷⁶⁹ Varje stift är i sin tur indelat i prosterier.⁷⁷⁰ Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland var 1970 indelad i åtta stift.⁷⁷¹ Esbo stift grundades 1 januari 2004 och vid utgången av 2012 bestod den evangelisk-lutherska kyrkan av nio stift.⁷⁷² Hur Borgå stift är organiserat beskrivs längre fram i undersökningen.⁷⁷³

Den evangelisk-lutherska kyrkan har under hela Finlands självständighet haft en stark ställning i det finländska samhället. Kyrkan har haft en särställning som har varit garanterad via lagstiftningen. Från och med 1960-talet har det framställts krav på ett förändrat förhållande mellan stat och kyrka. På en del

⁷⁶⁷ Se till exempel Modéus 2015, 40.

⁷⁶⁸ Persenius 2000, 96; Se också Modéus 2015, 295.

⁷⁶⁹ Se bild 1.

⁷⁷⁰ L 26.11.1993/1054, kap. 3, § 1, mom. 1–2 samt kap. 17a, § 2. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017.

⁷⁷¹ Julbok för Borgå stift 1970, 224–225, 227; Kyrkostyrelsen 1972/20, 33.

⁷⁷² Kyrkans forskningscentral 2013, 305; Kyrkostyrelsen 2013, 11; Meriläinen 2015, 3; FS1. Föregående stiftsbildning var när Helsingfors stift separerades från Tammerfors stift år 1959.

⁷⁷³ Se kapitel 3.3.

håll har det ansetts att kyrkan borde vara helt självständig utan bindningar till staten. Men trots den framförda kritiken har den evangelisk-lutherska kyrkans ställning i förhållande till staten bibehållits.⁷⁷⁴ Men det har inte förlöpt utan slitningar och mot-sättningar och krav på en frigörelse har med jämna mellanrum lagts fram från olika intressegrupper. Därtill har den förändrade samhällsbilden och den tilltagande sekulariseringen i samhället inneburit stora utmaningar för kyrkan.⁷⁷⁵ Den förnyelseprocess som samhället men också kyrkan har genomgått sedan 1970-talet har inneburit att församlingsmedlemmarnas roll och uppgift i församlingslivet har förändrats.⁷⁷⁶

Den evangelisk-lutherska kyrkan hade tidigare ur religiös synvinkel monopolställning i samhället. Religionen var en del av den kollektiva och offentliga sfären. Kyrkans ställning och position i samhället har förändrats och försvagats. Det moderna samhället har medfört nya och annorlunda krav, också vad gäller troslivet och religionen. Pluralismen med en mångfald av trosinriktningar och människornas individuella behov och önskningsar ställer kyrkan i en situation där en analys av självförståelsen är ett återkommande tema. En yttre sekulariseringsprocess i samhället, men också en eventuell inre sekularisering i den evangelisk-lutherska kyrkan har betydelse i detta sammanhang. Samtidigt har de förändringar som har skett över tid i fråga om medlemskap i den evangelisk-lutherska kyrkan inneburit nya och utvidgade möjligheter för övriga religiösa samfund som är verksamma i landet.⁷⁷⁷

⁷⁷⁴ Ketola et al. 2016, 25–26.

⁷⁷⁵ Yeung 2003, 307; Vikström 2008, 29.

⁷⁷⁶ Yeung 2003, 307.

⁷⁷⁷ Bäckström 2000, 167; Ekstrand 2002, 130–134; Björkstrand 2008, 17; Ekstrand 2008, 178; Eckerdal 2012, 77; Sohlberg & Ketola 2016, 27; Se också kapitel 2.5 och 3.1.

Den enskilda individen har i dag många olika valmöjligheter i fråga om till vilket typ av samfund som han eller hon vill tillhöra. Det kan också vara så att personen i fråga inte vill tillhöra något samfund alls. Om man gör en jämförelse mellan olika samfundsgrupperingar är den grupp av befolkningen som inte hör till något religiöst samfund den absolut största gruppen av människor. Drygt en miljon människor i Finland hör inte till något samfund. Det är en stor andel av Finlands befolkning och kan jämföras med att den evangelisk-lutherska kyrkan totalt har cirka fyra miljoner medlemmar. I detta att en stor del av Finlands befolkning står utanför ett samfund ligger en stor utmaning. Det har också betydelse när begreppet folkkyrka definieras och som är temat för följande delkapitel.⁷⁷⁸

3.2.1 Folkkyrkotanken

Begreppet ecklesiologi kan ses på ett flertal sätt. Det är för det första läran om kyrkans sätt att utföra sitt uppdrag i världen.⁷⁷⁹ Hur detta uppdrag ska definieras har varit föremål för forskningsintresse under lång tid.⁷⁸⁰ Ecklesiologi är för det andra också läran om kyrkan som trosobjekt. I begreppet ecklesiologi innefattas för det tredje också den teologiska reflektionen kring kyrkan, kyrkans väsen och det kyrkan gör.⁷⁸¹ Ett sätt att definiera kyrkan och vad den består av är att använda sig av begreppet *folkkyrka*. Vad avser vi när vi i dagligt tal och i forskningen använder oss av begreppet folkkyrka? Har den tidpunkt som vi undersöker betydelse i sammanhanget?

⁷⁷⁸ Sohlberg & Ketola 2016, 27; Sohlberg & Ketola 2017, 27.

⁷⁷⁹ Lähdesmäki 1967, 27–28; Brodd 1996, 108; Ekstrand 2002, 16.

⁷⁸⁰ Brodd 1996, 108; Ekstrand 2002, 16.

⁷⁸¹ Se exempelvis Modéus 2015, 28

Det är förvisso möjligt att reflektera kring huruvida folkkyrkotanken har något att göra med prästgårdarna och förändringen kring dem. Folkkyrkotanken och vad den står för intar inte en central position i undersökningen. Men samtidigt har det betydelse i resonemanget kring prästgårdarna. Det är i en folkkyrkokontext som prästgårdarna har funnits och det är i den kontexten som omvandlingarna har skett de senaste årtiondena. Det är ett teologiskt resonemang kring kyrkans uppgift och det ansluter intimt till de förändringar som har skett kring prästgårdarna. I detta ingår till exempel hur kyrkan ska fullfölja sin uppgift samt med vilka medel och från vilka plattformar detta arbete ska ske. Den redogörelse som följer om folkkyrkokbegreppet kan inte ses som heltäckande utan ligger främst som underlag och reflektionsgrund för det sista avsnittet i detta delkapitel där jag redogör för vad jag avser med begreppet folkkyrka.⁷⁸²

Kyrkobyggnaderna som hör till den evangelisk-lutherska kyrkan står på centrala platser i kommunerna och i städerna.⁷⁸³ Det är ett slags *kyrkobyggnadernas teologi* som Bengt Kristensson Ugglå benämner det och som påminner om betydelsen av att folkkyrkan samlar och innefattar.⁷⁸⁴ I detta resonemang kan tilläggas att det med ett sådant synsätt blir det en stark betoning på det kulturella och det institutionella i kyrkan. Det finns olika uppfattning om kyrkan som institution. Enligt Thomas Ekstrand är kyrkan som institution sekundär i formandet av folkkyrkotanken. Institutionen har främst en instrumentell funktion för att möjliggöra den verksamhet som bedrivs och de insatser som görs.⁷⁸⁵ För Einar Billing hade kyrkan främst en instrumentell funktion, en nådeinstitution, Fredrik Modéus skriver:

⁷⁸² Se också kapitel 1.5 med definition över begreppet folkkyrka i historisk belysning.

⁷⁸³ Björkstrand 2008, 24.

⁷⁸⁴ Kristensson Ugglå 2012B, 38.

⁷⁸⁵ Ekstrand 2002, 143.

En grundtanke hos Billing är att Guds ord grundlägger kyrkan och att kyrkan är *creatura verbi*, en ordets skapelse. Kyrkan förstås instrumentellt, som en anstalt med uppgift att erbjuda nåden, en nåd som förekommer människan och räcks utan krav på motprestation.⁷⁸⁶

Enligt den tanken hade eventuellt prästgården en uppgift som medel och instrument i arbetet för Guds rike?⁷⁸⁷ Vårt tänkande och handlande i olika sammanhang har sin grund och utgångspunkt i kristna värderingar.⁷⁸⁸ Lagstiftningen, den kyrkliga men också den allmänna lagstiftningen, har ända sedan medeltiden haft en grund i den kristna tron och vid kodningen av lagarna utgick lagstiftarna från Bibeln med dess regelverk och den värdegrund som finns uttalad där.⁷⁸⁹

Man har också använt uttrycket och begreppet folkkyrka för att definiera och uttrycka den inkludering som man på olika sätt har strävat efter i den evangelisk-lutherska kyrkan trots förändringarna och minskningen av antalet medlemmar.⁷⁹⁰ Enligt Gustaf Wingren är folkkyrkotanken och -teologin utifrån Einar Billings utformning och formulering ett uppdrag som består av ”syndernas förlåtelse till Sveriges folk.”⁷⁹¹ Billings folkkyrkteologi hade således inte en inriktning på nationen eller folket som en grupp, utan den var individcentrerad. Det betyder en-

⁷⁸⁶ Modéus 2015, 162.

⁷⁸⁷ Se exempelvis Ekstrand 2002, 143; Se också kapitel 5.

⁷⁸⁸ Björkstrand 2008, 24.

⁷⁸⁹ Se kapitel 2.1 där jag redogjorde för landskapslagarna i det svenska riket.

⁷⁹⁰ Aulén 1940, 67; Ekström 1963, 269.

⁷⁹¹ Billing 1956, 19. I sin bok om den kristna kallelsen visar Billing hur central syndernas förlåtelse är i hans teologi. Billing skriver: "[...] hela vår moderna kulturs innersta pulsslag och djupaste grund är tron på syndernas förlåtelse"; Wingren 1964, 49; Se också Aulén 1940, 67, Ekstrand 2008, 169, 172 samt 2010, 194–195, Vikström 2008, 63, 65–66, Eckerdal 2012, 70–71 och Modéus 2015, 163–164.

ligt Björn Vikström att det är Gud som är kyrkans subjekt. Den enskilda individen är det objekt som är mottagare av Guds nåd genom kyrkans förmedling.⁷⁹² Med denna folkkyrkosyn passiveras den enskilda människan och ambitionen att nå hela folket gör den definitionsmässigt till folkkyrka.⁷⁹³ Folkkyrkan var för Billing och Wingren ett kvalitativt begrepp. Enligt Kristensson Ugglå är det inte så att begreppet skulle handla om att ur kvantitativ synvinkel avgöra om kyrkan kan vara en folkkyrka eller inte. Kristensson Ugglå fortsätter:

Folkkyrkan är ett kvalitativt, teologiskt, begrepp, som talar om på vilket sätt kyrkan är kyrka när den är radikalt öppen, inkluderande och tillämpar ett stort mått av tålmod med människor som inte utvecklar något starkt engagemang utan tvekar, tvivlar och bara sparsamt besöker gudstjänster.⁷⁹⁴

Enligt Jan Eckerdal är folkkyrkotanken hos Einar Billing främst ett kvalitativt begrepp, och det ställs inte krav på att kyrkan ska vara majoritetskyrka. Detta tankesätt var gällande för Billing åtminstone på en teoretisk nivå när han formulerade begreppet folkkyrka.⁷⁹⁵ Billings syn på folkkyrkan var knuten till 1900-talets första årtionden och till det kyrkohistoriska läget som gällde i Sverige fram till andra världskrigets början. Det betyder att Billings folkkyrkosyn bör tolkas och förstås ur ett samtidsperspektiv.⁷⁹⁶ Kyrkan var vid tidpunkten en produkt av det lutherska enhetsamhället och enligt Eckerdal hade Billing

⁷⁹² Vikström 2008, 63; Se också Eckerdal 2012, 70–73.

⁷⁹³ Vikström 2008, 63–64.

⁷⁹⁴ Kristensson Ugglå 2012B, 31.

⁷⁹⁵ Eckerdal 2012, 72–73; Kristensson Ugglå 2012B, 31–32.

⁷⁹⁶ Wingren 1964, 9–10; Wrede 1983, 18–19; Eckerdal 2012, 72.

vid formandet av sin folkkyrkosyn som grundtanke en territori-alförsamling på landsbygden.⁷⁹⁷ Det är inte möjligt att överföra Billings folkkyrkosyn direkt och använda begreppet som sådant som förklaringsmodell när man vill definiera vad som avses med begreppet.⁷⁹⁸

Begreppet folkkyrka är enligt Thomas Ekstrand problematiskt bland annat med tanke på första ledet i det sammansatta ordet, *folk*, och vad det betyder i det pluralistiska samhället.⁷⁹⁹ Folkkyrkotanken är vidare enligt Ekstrand problematisk oavsett om man ser det ur ett teologiskt, sociologiskt eller rättsligt perspektiv.⁸⁰⁰ Folkkyrkan är som begrepp flerdimensionellt och föränderligt över tid och speglar också kyrkans självförståelse över tid.⁸⁰¹ Ekstrands egen syn på folkkyrkotanken beskriver han själv som reserverat positiv. Han uppskattar tanken om öppenhet, teologisk frihet och folkligt engagemang.⁸⁰² Men är det enbart det som avses?

Ekstrand har utvecklat tanken kring vad en folkkyrka kunde vara och lyfter fram ett antal begrepp för att beskriva vilka beståndsdelar som kunde ingå i en argumentering kring folkkyrkan. Jag ska här endast kort beröra detta resonemang. För det första handlar det om ett *autenticitetsargument*. Om Svenska kyrkan ska beskrivas som evangelisk-luthersk så bör den ha kvar några centrala aspekter av vad som kan betraktas vara genuint lutherskt, med andra ord en återkoppling till Martin Luthers teologi.⁸⁰³ Här kan vi återknyta till Ragnar Ekströms synpunkt,

⁷⁹⁷ Wrede 1983, 18–19; Ekstrand 2008, 174–175; Eckerdal 2012, 72.

⁷⁹⁸ Wrede 1983, 18–19; Ekstrand 2008, 174–175; Eckerdal 2012, 351.

⁷⁹⁹ Ekstrand 2002, 23.

⁸⁰⁰ Ekstrand 2002, 23, 104; Jämför Ekström 1963, 269.

⁸⁰¹ Ekstrand 2002, 23; Eckerdal 2012, 352.

⁸⁰² Ekstrand 2002, 18.

⁸⁰³ Ekstrand 2008, 175.

för att en kyrka ska kunna göra skäl för namnet folkkyrka bör den stå i direkt samband och grunda sig på den kyrka som Jesus Kristus grundade.⁸⁰⁴ Det andra argumentet är *existentiellt* och utgår från en tanke om att det finns behov av försoning i en brusten värld.⁸⁰⁵ Det är här som syndernas förlåtelse till folket utifrån Einar Billings teologi kommer in.⁸⁰⁶ Det tredje argumentet är *pragmatiskt*. Kyrkan är av praktiska orsaker indelad i geografiska gemenskaper.⁸⁰⁷ Det är inte heller något nytt. De första församlingarnas gränser sammanföll med sockengränserna, och i Finland baserar sig beskattningen på att församlingsmedlemmarna ingår i ett bestämt geografiskt område enligt parokialprincipen.⁸⁰⁸ Wingren visar också på svårigheten med att församlingarna är indelade som territorialförsamlingar och att man på det området strävar efter ett demokratiskt samfund.⁸⁰⁹ Ekstrand uttrycker denna problematik på följande sätt:

Folkkyrka i Billings mening kan därför varken betyda ”demokratisk folkkyrka” i den meningen att det är ”folket” som skall styra kyrkan, eller att *folket* som sådant skulle tillskrivas några metafysiska eller andliga kvaliteter.⁸¹⁰

Evangeliet sätts enligt Wingren på undantag i ett samfund som grundar sig på geografisk avgränsning, eller som Ekstrand uttrycker det, att medlemskapet i en territorialförsamling inte

⁸⁰⁴ Ekström 1963, 269, 271; Se också Aulén 1940, 66–67.

⁸⁰⁵ Ekstrand 2008, 176.

⁸⁰⁶ Wingren 1964, 49; Se också Ekstrand 2008, 169, 172 och 2010, 194–195; Hagman 2013, 245 och Eckerdal 2012, 70–72.

⁸⁰⁷ Ekstrand 2008, 176; Se också Eckerdal 2012, 72.

⁸⁰⁸ Amundsen 1983, 27; Vikström 2008, 4; Se kapitel 2.1.

⁸⁰⁹ Wingren 1964, 48; Se också Eckerdal 2012, 72.

⁸¹⁰ Ekstrand 2010, 195.

grundar sig på religiösa kvalifikationer.⁸¹¹ Om man utvidgar tanken om folkkyrkan kan man naturligtvis problematisera huruvida det behövs en kyrka som kan sägas vara folkkyrka? Björn Vikström skriver:

[...] Berättelsens värld är tvärtom en värld som vi föds eller växer in i; en berättelse som vi upplever som verkligheten själv just därför att den har funnits före oss. Det är mot bakgrunden av detta problemkomplex som jag brottas med frågan huruvida den formen av kristen berättelse som folkkyrkan har förmedlat i våra länder fortfarande kan vara en berättelse som hjälper oss att forma och strukturera vårt liv till en meningsfull helhet [...].⁸¹²

Har vi således överhuvudtaget en folkkyrka längre, egentligen? Kan begreppet fungera i ett modernt samhälle med en mångfald av olika slag?⁸¹³ Kyrkans existensberättigande har varit och är fortsättningsvis knutet till det budskap som den är anförtrodd.⁸¹⁴ Kyrkoordningen i Svenska kyrkan från år 2014 ger en allmän tolkning av folkkyrkobegreppet på följande sätt:

Kyrkan har rum för alla, för den sökande och tvivlande likaväl som för den trosvisse, för den som har hunnit kortare likaväl som den som har hunnit längre på trons väg.⁸¹⁵

⁸¹¹ Wingren 1964, 48; Ekstrand 2008, 176; Ekstrand 2010, 195; Se också Vikström 2008, 14, 66, Eckerdal 2012, 72 samt Modéus 2015, 64–65.

⁸¹² Vikström 2008, 13.

⁸¹³ Se exempelvis Vikström 2008, 13 och Hagman 2013, 246.

⁸¹⁴ Aulén 1940, 70.

⁸¹⁵ KO för Svenska kyrkan 2014, avdelning 6, inledning; Se också Modéus 2015, 56–57.

Den finländska kyrkolagstiftningen tar däremot inte ställning till folkkyrkobegreppet utan tar fasta på kyrkans uppgift.⁸¹⁶ Gemenskap som en central aspekt på kyrkan har diskuterats under senare år.⁸¹⁷ I denna gemenskap förkroppsligas det kristna livet och kyrkan visar vad nåden betyder i praktiken.⁸¹⁸ Det handlar om konkreta handlingar, där avstamp tas utifrån tron, och den kristna tron gestaltas och levs ut.⁸¹⁹ Man kan naturligtvis ytterligare problematisera detta och fundera över huruvida folkkyrkan har ett berättigande i ett samhälle där det inte längre finns en enhetlig bild av vad kyrkan representerar och där synen på vad folkkyrkobegreppet står för divergerar till den delen.⁸²⁰

Folkkyrkan och folkkyrkotanken har enligt Gustav Björkstrand och Seppo Häkkinen fortfarande sin plats i samhället och bland medborgarna trots de förändrade verksamhetspremisserna och förändrade betoningar i vad begreppet innefattar.⁸²¹ Det finns motsättningar och spänningar i folkkyrkotanken som en följd av olika synsätt i detaljfrågor. Grundtanken är trots allt att man via definitionen av den evangelisk-lutherska kyrkan som folkkyrka vill visa på en öppenhet mot alla människor.⁸²² An-

⁸¹⁶ KL 26.11.1993/1054; KO 8.11.1991/1055 år 1993.

⁸¹⁷ Modéus 2015 m.fl.

⁸¹⁸ Hagman 2013, 246; Se också Eckerdal 2012, 352.

⁸¹⁹ Vad jag menar är att det kristna livet är inget som fungerar avskilt från livet i övrigt utan det *flödar rakt genom livet* med allt vad livet tillhör. Det är grunden som vi står på, det är utgångspunkten och det är startpunkten i tillvaron. Det är glädje och sorg, det är problem och framgång som också får komma till synes och gestalta att vårt liv är brustet men att vi har förlåtelsen i Jesus Kristus. Vi blir så att säga *vandrande trosbevis*, vi får vara Konungens barn.

⁸²⁰ Se till exempel Ekstrand 2002 och 2008, Vikström 2008, Eckerdal 2012, Hagman 2013.

⁸²¹ Björkstrand 2008, 33; Häkkinen 2010, 64.

⁸²² Ekstrand 2002, 18; Vikström 2008, 14; Ekstrand 2010, 195; Hagman 2013, 253; Keijonen 2016, 276.

ders Bäckström uttrycker kyrkans öppenhet mot omvärlden på följande sätt:

Jag menar att folkkyrkan, som samhällsfenomen, fortfarande kan användas som en sammanfattning av en kyrka som fungerar geografiskt öppen och både tillåter och härbärgerar en sval religiositet. En sådan kyrka representerar en gränsöverskridande öppenhet, särskilt i länder som präglas av stark luthersk tradition och etik, [...].⁸²³

Enligt Ekstrand är det för att uppnå en trovärdig folkkyrkosyn viktigt att gå i dialog med olika synsätt kring kyrkans väsen och samtidigt visa att den teologiska kritik som framförs inte söndrar denna trovärdighet trots att den också medför spänningar. Vidare måste en modern folkkyrkosyn ta hänsyn till människornas livsåskådning så som den gestaltar sig i det moderna samhället.⁸²⁴ Ekstrand har använt sig av den katolska teologen Avery Dulles fem ecklesiologiska modeller över vad kyrkans väsen består av i sitt sökande efter en djupare förståelse av vad folkkyrkan är och består av.⁸²⁵ De fem modellerna beskriver kyrkan som *institution*, som *mystisk gemenskap*, som *sakrament*, som *budbärare* och som *tjänare*.⁸²⁶ Ekstrand hävdar dock att ingen av dessa modeller ensamma kan definiera folkkyrkotänkandet.⁸²⁷ Han för därför fram ytterligare två modeller som beskriver folkkyrkan. Den första modellen är kyrkan som nådeinstitution och innefattar kyrkans uppgift att förkunna försoningen.⁸²⁸ Den an-

⁸²³ Bäckström 2017, 103.

⁸²⁴ Ekstrand 2002, 127–128; Se också Vikström 2008, 13.

⁸²⁵ Ekstrand 2002, 130. Se Avery Dulles 2002. *Models of Church*.

⁸²⁶ Ekstrand 2002, 131–133.

⁸²⁷ Ekstrand 2002, 134; Se också Eckerdal 2012, 345.

⁸²⁸ Ekstrand 2002, 144; Ekstrand 2010, 195.

dra modellen är kyrkan som tjänare och innefattar det arbete som görs för att åstadkomma ett gott liv till människorna. Enligt Ekstrand utgör dessa två modeller tillsammans ett sätt att visa på vad folkkyrkan står för.⁸²⁹

Jan Eckerdal har en något annorlunda syn på folkkyrkan utgående från Jonas Ideström och de empiriska iakttagelser som Ideström har gjort under åren 2005–2006 i en svensk kontext.⁸³⁰ Eckerdal skriver:

Tendensen att kyrkans sociala kropp identifieras med det anställda medarbetarlaget, är möjligt att tolka som en nutida yttring av den Billingska folkkyrka som – delvis mot sina egna intentioner – tilldelade prästen rollen av att förkroppsliga kyrkan. Skillnaden är att i en svenskkyrklig församling i början av 2000-talet har den folkkyrkopräst som Billing knyter kyrkans närvaro i den lokala territorialförsamlingen till, fått sällskap av ett anställt medarbetarlag [...].⁸³¹

Den andra modellen som Jan Eckerdal lyfter fram bland annat med utgångspunkt i Stig Lindes avhandling *Kyrkan i granskningsamhället* och Per Petterssons avhandling *Kvalitet i livslånga tjänsterelationer* ligger tyngdpunkten på ett synsätt där kyrkan påminner om ett tjänstelevererande marknadsanpassat företag.⁸³²

⁸²⁹ Ekstrand 2002, 144.

⁸³⁰ Eckerdal 2012, 335–336. Se Jonas Ideström 2009. *Lokal kyrklig identitet: En studie av implicit ecklesiologi med exemplet Svenska kyrkan i Flemingsberg.*

⁸³¹ Eckerdal 2012, 335–336; Se också Modéus 2015, 280 och kommentarer av Eckerdal.

⁸³² Eckerdal 2012, 338. Se Stig Linde 2010. *Församlingen i granskningsamhället* och Per Pettersson 2000. *Kvalitet i livslånga tjänsterelationer: Svenska kyrkan ur tjänsteteoretiskt och religionssociologiskt perspektiv.*

Precis som i beskrivningen av ”kyrkan som det anställda medarbetarlaget” menar jag att även den ecklesiala tendens som jag kallat för ”kyrkan som tjänstelevererande marknadsanpassat företag” bär somliga drag som är möjliga att koppla samman med Billings folkkyrkotänkande. De drag som jag då i första hand syftar på är den Billingska folkkyrkoteologins benägenhet att betrakta församlingsmedlemmarna som passiva mottagare av det nådesbudskap som kyrkan har att förmedla [...].⁸³³

Utgående från ovanstående resonemang fortsätter Eckerdal:

[...] För den som skulle vilja, är det alltså möjligt att ta fasta på just detta hos Billing och därtill återopa folkkyrkotanken som en motivering för att låta ”kyrkan som tjänstelevererande marknadsanpassat företag” få genomslag i kyrkans praktiska liv.⁸³⁴

Det är värt att fundera över också ur ett finländskt perspektiv och utgående från de ambitioner som den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland eventuellt har.

Det finns också en annorlunda syn på folkkyrkotanken som till stora delar är pragmatisk till sin utformning.⁸³⁵ Den har partiell likhet med bland annat Billings, Wingrens, Ekstrands och Eckerdals folkkyrkosyn, och den identifierar till en del folkkyrkobegreppet i finländsk kontext under 2000-talet.⁸³⁶

⁸³³ Eckerdal 2012, 342–343.

⁸³⁴ Eckerdal 2012, 343

⁸³⁵ Jämför texten nedan med ovanstående citat ur Eckerdals (2012) text.

⁸³⁶ Det blir på ett sätt och till stora delar fråga om en processbeskrivning över kyrkans uppgifter i förhållande till (människorna) församlingsmedlemmarna och i förhållande till samhället i form av ett slags ”serviceinstitution”.

Enligt Voitto Huotari är det tre bärande element som kan innefattas i begreppet folkkyrka: Det är för det första (1) ett mål om att hålla den evangelisk-lutherska kyrkan öppen för alla, för det andra (2) ett mål om att betjäna människorna genom att söka deras närhet för att kunna se och förstå deras önsknings och behov, och för det tredje (3) ett mål om att kyrkan ska delta aktivt i samhällets verksamhet. Det centrala i verksamheten är gudstjänsterna och förrättningarna, men därtill kommer ett omfattande ansvar för evangelisation, fostran och en vilja att betjäna församlingsmedlemmarna i olika livssituationer.⁸³⁷ Men under de senaste decennierna har deltagandet i kyrkans verksamhet förändrats och flyttats allt mer bort från gudstjänsterna och förrättningarna i riktning mot annan verksamhet i församlingarna. Dessutom har ett långvarigt deltagande i församlingarnas verksamhet ersatts av deltagande i olika typer av projektverksamhet samt medverkan vid evenemang.⁸³⁸

I ljuset av medlemskapet i den evangelisk-lutherska kyrkan är kyrkan inte ur numerär synvinkel längre hela folkets kyrka på det sätt som den var ännu i början av 1900-talet.⁸³⁹ Det har skett en stor minskning i antalet medlemmar procentuellt sett, men i absoluta tal har inte minskningen varit särdeles stor.⁸⁴⁰ Kyrkan torde trots minskningen av medlemmar fortfarande kunna fungera som flertalets folkkyrka.⁸⁴¹ Men om man bortser

⁸³⁷ Ellingsen 1983, 58; Häkkinen 2010, 62; Sorsa 2010, 40; Se också Ekstrand 2002, 144 och Hagman 2013, 246–247.

⁸³⁸ Ketola et al. 2016, 29.

⁸³⁹ Det betyder också att kyrkan inte kan uttala sig i alla lägen så att det skulle vara ett uttalande som gäller för alla som är bosatta i Finland, ett sådant mandat finns inte längre, se till exempel Hagman 2013, 248–249.

⁸⁴⁰ Sohlberg & Ketola 2016, 26.

⁸⁴¹ Begreppet folkkyrka är som Ekstrand (2002) konstaterar problematiskt men i avsaknad av en annan mera kännetecknande terminologi för kyrkan i en postmodern tid och i en nordisk kontext får begreppet fortfarande kvarstå.

från att kvantifiera begreppet och i stället ser på vad begreppet representerar ur teologisk synvinkel blir bilden annorlunda. Folkkyrkans karaktär av öppenhet blir då vägledande. Frågan är dock om begreppet kan omfamna den ecklesiologi som kyrkan gestaltar oavsett vilken riktning den tar? Är det över huvud taget möjligt att definiera en teologisk och kvantitativ gräns? Det blir också problematiskt om *folkkyrkobegreppet* blir ett slags *minsta gemensamma nämnare* för vad som karaktäriserar kyrkan och vad den står för.⁸⁴² Det kan innebära att begreppet används slentrianmässigt i olika sammanhang, till exempel vid definiering av ett kyrkoprogram för kyrkan som helhet eller i ett styrdokument för en enskild församling.⁸⁴³ Användningen av ett samlande begrepp enligt ovanstående leder till att det inte finns behov av att ta itu med de ecklesiologiska problem som kyrkan har.⁸⁴⁴

Att definiera den evangelisk-lutherska kyrkan som en samlande kyrka för alla ger upphov till en inneboende spänning. Det är i och för sig inte är någon ny företeelse om man ser kyrkan ur ett längre kyrkohistoriskt perspektiv.⁸⁴⁵ Jan Eckerdal formulerar detta som ett slags ecklesiologiskt dilemma som kyrkan vid varje historisk tidpunkt har att brottas med och som ger upphov till ett spänningsfält och inre och yttre motsättningar:

[...] I förlängningen innebär det också att det kan ifrågasättas om identitetskris verkligen är det bästa begreppet för att beskriva den kyrkotradition som

⁸⁴² Se till exempel Kristensson Ugglå 2012B, 31–32 eller Eckerdal 2012, 15

⁸⁴³ Så är fallet i Sverige där det är fastställt att Svenska kyrkan är en folkkyrka. Se närmare Eckerdal 2012, 349–350.

⁸⁴⁴ Eckerdal 2012, 349.

⁸⁴⁵ Ekström 1963, 269; Sorsa 2010, 38; Eckerdal 2012, 14; Kyrkostyrelsen 2013, 11. Vid slutet av 2012 hörde 76, 4 % av Finlands befolkning till den Evangelisk-lutherska kyrkan; Se också figur 3 och 4 samt bilaga 21 med statistik över medlemsförändringen för perioden 1970–2012.

brottas med frågan om hur man i sin egen tid kan vara kyrka på ett trovärdigt sätt. Risken är att det leder tanken till ett tillfälligt stadium som skall övervinnas genom att en stabil identitet återställs. [...] Ett alternativt förhållningssätt skulle kunna vara att betrakta den upplevda krisen såsom en yttring av det *dilemma* som präglar varje försök att gestalta den kristna kyrkan i en konkret historisk situation. Dilemmat kan med en fråga formuleras så här: *Hur skall kyrkan ta plats i världen som en engagerad del av sin samtid, utan att ge upp sin integritet såsom kristen gemenskap och tömmas ut i samtidskulturen?*⁸⁴⁶

Den kristna kyrkan har genom historien levt och verkat i olika typer av motsatsförhållanden och spänningsfält, och det har också gett upphov till förnyelser, nya aktiviteter samt nya prioriteringar. Det kan till exempel exemplifieras via reformationen på 1500-talet, väckelserörelsernas tillväxt under 1700-talet och 1800-talet samt dissenterlagen i slutet av 1800-talet. Även religionsfrihetslagens tillkomst på 1920-talet och radikaliseringsvindarna som blåste genom det finländska samhället på 1960-talet kunde också finnas med på denna lista.⁸⁴⁷ Via alla dessa tidpunkter har man kritiserat det som varit och ställt krav på förnyelse och förändring till något annat som man har betraktat som ett framsteg och kanske också som ett ideal.⁸⁴⁸ Därmed uppstår ideligen ett behov av att definiera kyr-

⁸⁴⁶ Eckerdal 2012, 15.

⁸⁴⁷ Se kapitel 2.1; Rosenqvist 1946, 7–10, 115, 119; Se kapitel 2.5; Vikström 2008, 7–8.

⁸⁴⁸ Se till exempel Lindqvist 1971, 1975, 1976 och 2003.

kans väsen.⁸⁴⁹ Eller är kyrkan enbart en nådeinstitution för de människor som känner sig manade att ta del av de möjligheter som kyrkan i detta hänseende kan erbjuda?⁸⁵⁰ Bengt Kristensson Uggla uttrycker det på följande sätt med utgångspunkt i Gustaf Wingrens syn på folkkyrkan: ”Enligt Gustaf Wingren innebär folkkyrkotanken framför allt att kyrkan är och ska vara *föränderlig*, ständigt öppen mot nya kontextualiseringar av evangeliet.”⁸⁵¹

Folkkyrkan är för mig den evangelisk-lutherska kyrkan som består av en synlig del i form av organisationsstruktur, det är i form av de byggnader som representerar kyrkan, och folkkyrkan består framför allt av de människor som är beredda att innefattas av denna organisation. Därtill ingår kyrkans osynliga del som vi inte till alla delar kan förstå. Vi kan endast ana den dimensionen. Det är något som endast är känt som en dialog mellan den enskilda individen och Gud. Det är också viktigt att komma ihåg att den dialogen inte är beroende av organisatoriska gränser eller byggnader. Folkkyrkan bör för mig ha ”låga trösklar” och att det ska vara ”högt till tak”. Men grunden i kyrkans uppdrag är förankrat i Bibeln och bekännelseskrifterna i enlighet med den evangelisk-lutherska kyrkans kyrkolagstiftning. Som en följd av detta är folkkyrkan för mig samtidigt såväl statisk som föränderlig. Den är välkomnande och inkluderande men sätter också gränser för vad som är möjligt. På det sättet kan kyrkan i vissa situationer vara en positiv motkraft i samhället. Den sätter gränser och ger människor incitament till att söka annorlunda vägar och

⁸⁴⁹ Se kyrkolag (26.11.1993/1054) och kyrkoordning (8.11.1991/1055 från år 1993) för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.

⁸⁵⁰ Jämför Ekstrand 2002, 144 och 2010, 195, Hagman 2013, 246 samt Eckerdal 2012, 352 och det sista stycket.

⁸⁵¹ Kristensson Uggla 2012B, 34.

alternativ i livet. Det är en folkkyrka som tar ställning i samhällsdebatten och det är en kyrka som ställer upp för de som är svaga och utsatta. Den är till för dem som tvivlar och söker och för dem som behöver hjälp och stöd i livets olika skeden. Folkkyrkan är givetvis också för dem som känner trygghet i det att kyrkan finns även om den personliga bindningen vid betraktelsetidpunkten inte är så stark. Folkkyrkan som begrepp är också för mig ett kvalitativt begrepp. Det är inte ett kvantitativt begrepp. Det medför att trots att medlemsantalet sjunker är det ändå möjligt att definiera den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland som en folkkyrka.

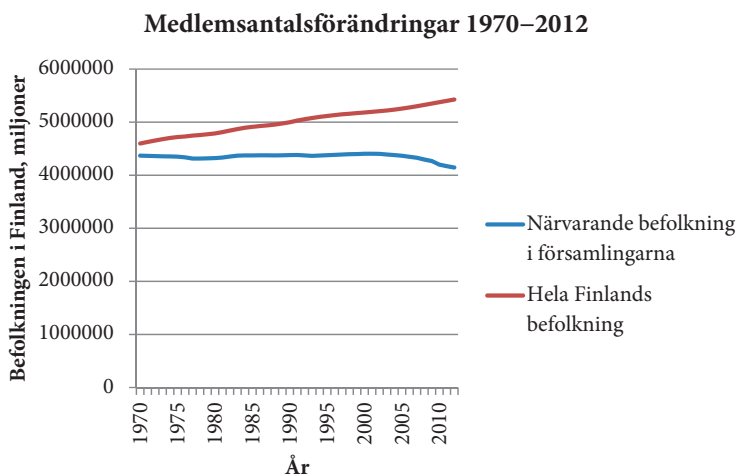
I följande delkapitel ser jag närmare på hur medlemsantalet i den evangelisk-lutherska kyrkan förändrades under perioden 1970–2012. Därtill ingår ett kort avsnitt med statistik över i vilken omfattning antalet anställda har förändrats under perioden. Dessa faktorer har implikationer på församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ekonomiska handlingsutrymme och hur kyrkolivet konkret gestaltade sig, dess ecklesialitet.⁸⁵² Det hade därmed också betydelse för prästgårdarna och prästgårdarnas fortsatta förvaltning i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna.

3.2.2 Medlemsantalet och antalet anställda i den evangelisk-lutherska kyrkan

Hur förändrades medlemsantalet i den evangelisk-lutherska kyrkan under perioden 1970–2012? Figuren visar medlemsantalet som ett förhållande mellan hela Finlands befolkning jämfört med närvarande befolkning i församlingarna. Närvarande

⁸⁵² Brodd 1996, 114; Ekstrand 2002, 16.

befolkning i församlingarna innefattar personer som är bosatta på församlingens område och som är medlemmar i församlingen.⁸⁵³ Det kan också finnas medlemmar i en församling som är bosatta på annan ort eller i ett annat land men som fortfarande är medlemmar i församlingen och följaktligen också mantalsskriven i den kommun där församlingen finns.⁸⁵⁴

Figur 1. Medlemsantalsförändringar 1970–2012.

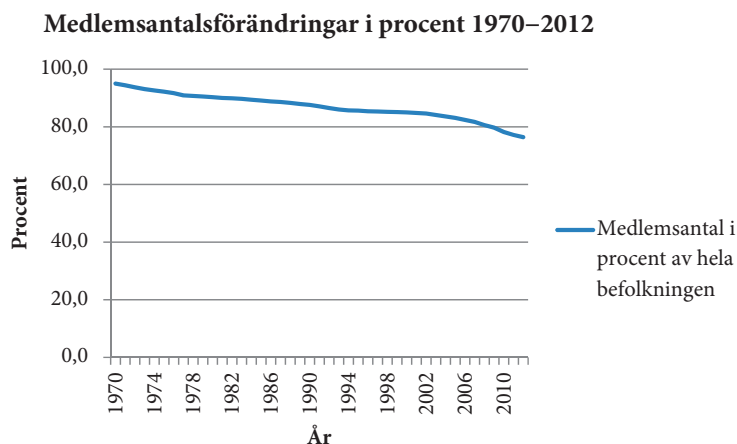
Figuren visar förändringar i antalet medlemmar i absoluta tal för åren 1970–2012.⁸⁵⁵ Medlemsantalsminskningen i den evangelisk-lutherska kyrkan har i absoluta tal inte varit särdeles dramatiskt under perioden 1970–2012. Minskningen i antalet medlemmar har varit cirka -224 000 personer under en period

⁸⁵³ Detta hör samman med parokialprincipen som gäller för den evangelisk-lutherska kyrkan. Om du är medlem i en församling så är det en församling som finns där personen är mantalsskriven.

⁸⁵⁴ Det kan till exempel vara en studerande som fortfarande är mantalsskriven i hemkommunen och som också är medlem i hemkommunens församling.

⁸⁵⁵ Bilaga 21.

om 42 år.⁸⁵⁶ Däremot har minskningen i antalet medlemmar i förhållande till den hela befolkningen varit stor. Den omtalade folkkyrkan för alla finländare som behandlades i föregående kapitel, den evangelisk-lutherska kyrkan representerar inte längre hela Finlands befolkning.⁸⁵⁷ Finlands befolkning ökar, utträden från medlemskap ökar och andelen födda barn som döps minskar hela tiden, vilket gör att förhållandet mellan Finlands totala befolkning och de som är medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan förändras i en för kyrkan negativ riktning.⁸⁵⁸

Figur 2. Medlemsantalsförändringar i procent 1970–2012.

⁸⁵⁶ Bilaga 21.

⁸⁵⁷ Se kapitel 3.2.1.

⁸⁵⁸ Kyrkans forskningscentral 1985, 61–62. År 1983 döptes i den evangelisk-lutherska kyrkan 91,6 % av barnen som föddes; Kyrkans forskningscentral 2001, 43. År 1999 döptes i den evangelisk-lutherska kyrkan 87,5 % av de födda barnen. Kyrkostyrelsen 2013, 13. År 2012 döptes i den evangelisk-lutherska kyrkan 75,3 % av de födda barnen. Det betyder att andelen barn som döps har varit på nedåtgående ända sedan 1980-talet; Kyrkostyrelsen 2016, 13. För att ytterligare visa att den nedåtgående trenden fortsätter så visar statistiken att vid utgången av 2015 döptes i den evangelisk-lutherska kyrkan endast 69,8 % av de födda barnen.

Figuren visar att om vi betraktar medlemsminskningen i procent i förhållande till totala befolkningen har det skett en minskning om cirka 20 procentenheter under en period om 42 år.⁸⁵⁹ Minskningar i antalet medlemmar har återverkan på många områden.⁸⁶⁰ Behovet att vara närvarande i människornas vardag kvarstår. Det är en problematisk ekvation och lösningarna för att hitta en framkomlig väg är inte enkel att forma. Ett alternativ är att motverka denna trend med olika medel, ett annat alternativ är att acceptera att kyrkans betydelse över tid minskar.⁸⁶¹

I nästa avsnitt av detta kapitel är det en central fråga och som har betydelse för hur bland annat ekonomin utvecklades i församlingarna och därigenom också i helhetskyrkan. Det har också betydelse för organiseringen av arbetet. Skedde det förändringar i fråga om antalet anställda i den evangelisk-lutherska kyrkan och i Borgå stift under åren 1970–2012?

⁸⁵⁹ Statistikcentralens statistik 1970–2012; Kyrkostyrelsens statistik 1970–2012; Sohlberg & Ketola 2016, 26; Bilaga 21.

⁸⁶⁰ Jag återkommer till detta i kapitel 4.

⁸⁶¹ Det är en intressant frågeställning men ligger ytterom undersökningen och frågan lämnas därför därhän.

Tabell 2. Helhetsykyrkans personal 1975–2012 och Kyrkostyrelsens personal 1991–2012.⁸⁶²

Helhetsykyrkans personal 1975–2012.			Kyrkostyrelsens personal 1991–2012.		
År	Personal	Årsverken	År	Personal	Årsverken
1975	11 145	7939	1975		
1976	12 851	9154	1976		
1977	12 993	9255	1977		
1978	13 814	9840	1978		
1979	14 346	10219	1979		
1980	14 903	10615	1980		
1981	15 721	11198	1981		
1982	16 294	11606	1982		
1983	16 760	11938	1983		
1984	16 905	12041	1984		
1985	17 033	12133	1985		
1986	17 510	12472	1986		
1987	17 949	12785	1987		
1988	18 351	13071	1988		
1989	18 573	13230	1989		
1990	18 515	13188	1990		
1991	18 813	13400	1991	227	213
1992	20 446	15 026	1992	216	212
1993	19 148	14 223	1993	205	200
1994	18 487	13 310	1994	200	192
1995	18 207	13 228	1995	179	171
1996	18 553	13 404	1996	188	189
1997	19 043	13 708	1997	183	177
1998	19 497	13 907	1998	194	187
1999	19 307	14 264	1999	201	193
2000	19 579	14 151	2000	208	199
2001	19 891	14 698	2001	217	208
2002	20 740	14 725	2002	207	199
2003	21 349	14 686	2003	229	212
2004	21 409	14 878	2004	228	213
2005	21 227	14 819	2005	257	232
2006	21 414	14 875	2006	248	228
2007	21 392	14 876	2007	254	228
2008	21 536	15 004	2008	260	231
2009	21 598	15 139	2009	267	244
2010	21 458	15 094	2010	262	243
2011	21 162	14 788	2011	265	244
2012	20 781	14 611	2012	282	253

⁸⁶² HBA Sirpa Monola 13.03.2013, 02.04.2013, 03.04.2013.

Vänstra kolumnen i tabeen sida visar förändringar i antalet anställda i den evangelisk-lutherska kyrkan som helhet i form av årsverken och antalet personer anställda för perioden 1975–2012.⁸⁶³ Kolumnen till höger visar på motsvarande sätt förändringarna vid Kyrkostyrelsen under perioden 1991–2012.⁸⁶⁴ Statistiken för åren 1975–1991 när det gäller årsverken är framtagna matematiskt, se siffror med kursiv stil.⁸⁶⁵

Verksamhetskostnadernas ökning hänförde sig till stor del till ökade personalkostnader i förhållande till skatte- och samskiftsintäkterna.⁸⁶⁶ Personalkostnaderna ökade under perioden 1990–2012 som en följd av att personalstyrkan ökade från 11 145 personer anställda inom den evangelisk-lutherska kyrkan år 1975 till 20 781 personer år 2012.⁸⁶⁷ Om vi ser på antalet årsverken har ökningen under perioden varit likartad. År 1975

⁸⁶³ I denna personalmängd ingår hela den evangelisk-lutherska kyrkans personal, också personalen vid Kyrkostyrelsen, domkapiteln och till exempel sjukhuspräster.

⁸⁶⁴ Uppgifter över antalet anställda vid Kyrkostyrelsen åren 1975–1990 har inte statistikförts vid Kyrkostyrelsen.

⁸⁶⁵ Jämförelsevärde = 0,7123 (årsverken i förhållande till antalet anställda) för hela kyrkan och jämförelsevärde = 0,9379 för anställda vid Kyrkostyrelsen.

⁸⁶⁶ Nyman 1993, 47. Av utredningsman Bo Nymans utredning framgår att församlingarna på Kimitoön har i allt högre grad fick svårigheter att balansera sin ekonomi. Det var en följd av ökade lönekostnader samtidigt som skatteintäkterna relativt sett minskade; Kyrkostyrelsen 2008, 200. Om vi jämför skatteintäkterna under perioden 1975–2007 kan vi konstatera att 1975 gick 50 procent av skatteintäkterna till personalkostnader. År 2007 gick hela 61 procent av skatteintäkterna till personalkostnader, en ökning med 11 procent; Kyrkostyrelsen 2010, 190. År 2010 var personalkostnaderna i evangelisk-lutherska kyrkan 64,7 procent av skatteintäkterna; Kyrkostyrelsen 2011, 190. Om vi tar utgångspunkt i år 1980 var personalkostnadernas andel av skatteintäkterna 53,3 procent och 2011 var personalkostnadernas andel 62,7 procent av skatteintäkterna.

⁸⁶⁷ Se tabell 2. Går vi tillbaka till början av undersökningsperioden, till år 1975 kan vi konstatera att ökningen har varit mycket dramatisk. Under perioden 1975–2012 har antalet personer anställda i evangelisk-lutherska kyrkan ökat från 11 145 personer år 1975 till 20 781 vid utgången av år 2012.

var utförda årsverken i evangelisk-lutherska kyrkan 7 939.⁸⁶⁸ Vid utgången av 2012 var sammanlagt utförda årsverken uppe i 14 611.⁸⁶⁹ Personalstyrkan i den evangelisk-lutherska kyrkan räknat som årsverken har i praktiken fördubblats under åren 1975–2012.⁸⁷⁰

Kyrkostyrelsen förväntade sig att antalet årsverken i den evangelisk-lutherska kyrkan minskar med tio procent under 2010-talet, vilket i runda tal skulle motsvara cirka 1 500 årsverken. Det skulle i praktiken innebära en minskning om cirka 2 000 anställda inom den evangelisk-lutherska kyrkan.⁸⁷¹ Uttalandet från Kyrkostyrelsen är intressant mot den bakgrunden att förändringarna vid Kyrkostyrelsen i antalet anställda har gått i rakt motsatt riktning. År 1995 uppgick personalstyrkan vid Kyrkostyrelsen till 179 personer och 171 årsverken. Vid utgången av 2012 var personalstyrkan uppe i 282 personer och antalet årsverken var 253. Personalstyrkan vid Kyrkostyrelsen ökade med drygt 100 personer under perioden 1995–2012 trots att den teknologin inom förvaltning och ekonomi gick i rakt motsatt riktning under samma period och samtidigt som en minskning i antalet arbetsplatser i helhetskyrkan förutspåddes och förväntades i Kyrkostyrelsens uttalanden.⁸⁷²

⁸⁶⁸ Se tabell 2. Statistikföring av årsarbetsverken inleddes först 1992. Därför är denna siffra kalkylerad i och med att det vid tidpunkten inte fanns statistikföring på detta vid Kyrkostyrelsens statistikavdelning. Därför bör uppgifterna bedömas med en viss försiktighet, även om det nog visar tendensen och riktningen.

⁸⁶⁹ Se också tabell 2 över antalet anställda i evangelisk-lutherska kyrkan åren 1975–2012 samt utförda årsarbetsverken perioden 1975–2012. Statistikföringen över antalet anställda inleddes 1975.

⁸⁷⁰ Se tabell 2.

⁸⁷¹ Kyrkostyrelsen 2012C, 32.

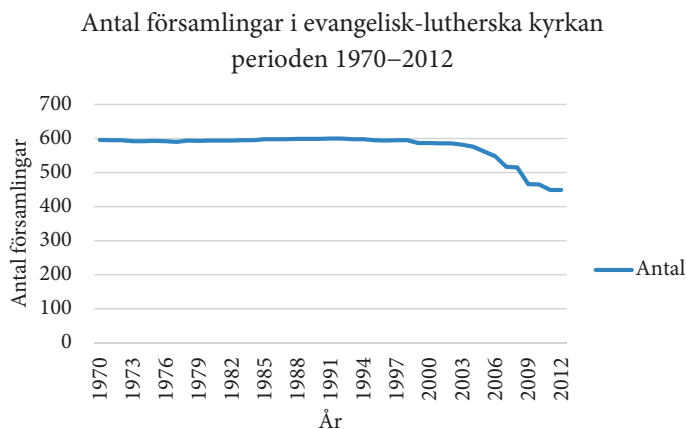
⁸⁷² Se tabell 2; Kyrkpressen 08.05.2014. Dags att syna kyrkans stora organisation.

Den nedåtgående trenden i fråga om medlemskap i den evangelisk-lutherska kyrkan är ett faktum som i sig är ett yttre och numeriskt tecken på att kyrkans betydelse och auktoritet i samhället gradvis minskar. Det är också ett yttre tecken på att den evangelisk-lutherska kyrkan som institution inte på samma sätt som tidigare är en viktig del i tillvaron för alla enskilda individer. Samtidigt har personalstyrkan förstorats och som ställer många krav på bland annat ekonomi och hur arbetet ska organiseras. Jag återkommer till dessa frågeställningar i kapitel fyra. Det är i denna föränderliga kontext som prästgårdarna har funnits och finns. De är mitt i en förändrad och föränderlig samhällsbild och i organisationer (helhetskyrka, församling och kyrklig samfällighet) som försvagas ur ekonomisk synvinkel, men också genom att dessa organisationer inte kan göra anspråk på att vara representativa för Finlands befolkning i samma utsträckning som tidigare.

I följande delkapitel ser jag närmare på hur förstorade verksamhetsområden eventuellt inverkade på möjligheterna att fungera nära den enskilda individen i samhället.

3.2.3 Förändringen i antalet församlingar och förstorade verksamhetsområden

I vilken omfattning skedde det samgångar mellan församlingarna i den evangelisk-lutherska kyrkan under perioden? Är förändringen mot allt större församlingsenheter något som har betydelse för prästgårdskulturen och prästgårdarna?

Figur 3. Antal församlingar i evangelisk-lutherska kyrkan perioden 1970–2012.

Figuren visar minskningen av antalet församlingar i den evangelisk-lutherska kyrkan perioden 1970–2012.⁸⁷³ Figuren visar att det inte var några dramatiska förändringar i antalet församlingar under de första årtiondena av undersökningsperioden. Minskningen rörde sig om några få församlingar ända fram till slutet av 1900-talet. Men när vi kommer in på 2000-talet minskade församlingarna i antal i snabb takt.⁸⁷⁴ Under 2000-talets första och andra årtionde skedde en stor strukturell förändring i den evangelisk-lutherska kyrkan som också avspeglar sig i en stor minskning av antalet församlingar. Några enskilda siffror plockade ur statistiken visar de snabba förändringarna. År 2000 uppgick församlingarnas antal till 587.⁸⁷⁵ År 2005 var församlingarnas antal 562.⁸⁷⁶ År 2008 fanns det 515 evangelisk-luther-

⁸⁷³ Se också bilaga 22.

⁸⁷⁴ Bilaga 22.

⁸⁷⁵ Kyrkostyrelsen 2012, 17; Bilaga 22; Figur 5.

⁸⁷⁶ Kyrkostyrelsen 2006, 12; Bilaga 22; Figur 5.

ska församlingar i Finland.⁸⁷⁷ År 2010 var antalet församlingar nere i 465.⁸⁷⁸ När vi kommer fram till utgången av 2012 fanns det 449 församlingar i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.⁸⁷⁹ Exakta antalet församlingar i helhetskyrkan årsvis för hela perioden kan studeras i bilagematerialet.⁸⁸⁰

Färre församlingar medför konsekvenser för beslutsfattandet i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna. I en liten församling är beslutsfattandet nära och lokalt. Men i en stor församling eller kyrklig samfällighet har beslutsfattandet inte samma lokala förankring som i en liten församling. Lokalkännedomen blir förmodligen mera bristfällig bland tjänstemännen, men också bland de förtroendevalda. Det innebär också att ett beslut om att avyttra en fastighet, till exempel en prästgård baserar sig främst på ekonomi och i mycket liten utsträckning på andra typer av bedömningar, till exempel i fråga om prästgårdens betydelse i närsamhället. En prästgårds funktion i ett lokalt sammanhang kan vara av stor betydelse medan sett från centralt beslutsfattandehåll är det mera fråga om en kostnads-post i bokföringen. Och att bedöma de immateriella värden som en prästgård bär med sig i ett lokalsamhälle är svårt att värdera i pengar. Det är endast när verksamheten eller funktionen uteblir eller har lagts ner som det är möjligt att se konsekvenserna av de beslut som tagits.⁸⁸¹

Pendeln när det gäller antalet församlingar i den evangelisk-lutherska kyrkan håller på att vända tillbaka till det som det var på 1700-talet och fram till mitten av 1800-talet. Vid ingång-
en till 1700-talet var församlingarna ur geografisk synvinkel sto-

⁸⁷⁷ Kyrkostyrelsen 2009, 12; Bilaga 22; Figur 5.

⁸⁷⁸ Kyrkostyrelsen 2011, 12; Bilaga 22; Figur 5.

⁸⁷⁹ Kyrkostyrelsen 2013, 11; Bilaga 22; Figur 5.

⁸⁸⁰ Bilaga 22.

⁸⁸¹ Se kapitel 6 och undersökningens epilog.

ra. På en del områden var moderförsamlingarna indelade i kapellförsamlingar och antalet kapellförsamlingar ökade vartefter som tiden gick. Det fanns flera olika anledningar till att det bildades kapellförsamlingar. Befolkningen ökade i landet och det flyttade människor allt längre ut på landsbygden och också till ödemarken för att där röja mark och skapa sig en framtid. Resvägen till moderkyrkan blev därför lång och det framfördes krav på att bygga ett kapell eller en kyrka på närmare håll.⁸⁸² Därtill var det präster som arbetade som hjälppräster eller adjunkter i en större församling som aktivt ville förbättra sina levnadsvillkor och samtidigt åstadkomma en mera självständig tillvaro. I vissa fall blev det också så att en del av kapellförsamlingarna i ett senare skede blev självständiga församlingar. Detta skedde framför allt på 1860-talet i samband med att kommunalförvaltningen i landet organiserades.⁸⁸³

Nu är trenden den att församlingarnas antal minskar och medlemsantalet per församling blir följaktligen större trots att det procentuella medlemsantalet räknat på hela Finlands befolkning minskar. Men den stora skillnaden jämfört med situationen under 1700- och 1800-talet ligger i kravet på medlemskap och antalet arbetsformer i församlingarna. Så som situationen är i dag har församlings-medlemmen möjlighet att välja, medlemskap eller inte och valet ligger hos den enskilde.⁸⁸⁴ Det var inte möjligt under 1700- och 1800-talet. Valmöjligheterna ökade till en del när dissenterlagen stadfästes i slutet av 1800-talet. Genomförande av 1919 års regeringsform medförde nya rättigheter för den enskilde i detta hänseende och slutligen gav religionsfrihetslagen på 1920-talet full valfrihet att vara

⁸⁸² Salomies 1962, 342–343; Backström 2008, 13.

⁸⁸³ Salomies 1962, 343–344; Backström 2008, 14, 30.

⁸⁸⁴ Figur 1 och 2.

medlem i ett religionssamfund eller inte.⁸⁸⁵ Den enskilda församlingsmedlemmen har sedan dess haft möjlighet att välja om han eller hon vill vara medlem eller inte i en stor församling där medlemmen blir allt mera anonym och okänd för de anställda i församlingen.⁸⁸⁶

Arbetsformernas antal i församlingarna har också ökat märkbart och det är problematiskt när områdena som församlingarna ska förvalta blir större och det samtidigt finns krav på att antalet arbetstagare på grund av församlingarna försämrade ekonomi ska minska.⁸⁸⁷ De stora församlingarna delas också nu ibland in i kapellförsamlingar eller församlingsdistrikt för att möjliggöra lokalt beslutsfattande kring verksamheten på orten. Man kan säga att trenden över hur organiseringen av församlingarna i fråga om storlek har gestaltat sig de senaste åren återupprepar det som principiellt var gällande för 200–300 år tillbaka i tiden.⁸⁸⁸ De strukturella förändringarna som antalet församlingar till en del återspeglar är en följd av de föreställningar och uppfattningar om vad som är effektivt, fördelaktigt och bra vid en viss tidpunkt och utgående från gällande synsätt bland beslutsfattarna.⁸⁸⁹

Synsättet i den evangelisk-lutherska kyrkan under 2000-talet är den att de ska vara stora för att vara ekonomiskt och verksamhetsmässigt bärkraftiga.⁸⁹⁰ Det finns stor risk att det inte finns tillräckligt med tid för församlingsmedlemmarna när församlingen omspannar ett stort geografiskt område och när församlingsmedlemmarnas antal på församlingens område är

⁸⁸⁵ Rosenqvist 1946, 115, 119; Sorsa 2010, 41–43.

⁸⁸⁶ Se figurerna 1–3.

⁸⁸⁷ Meinander 2006, 203; Björkstrand 2008, 116; Meinander 2014, 260–262.

⁸⁸⁸ Laasonen 2000, 237–238; Murtorinne 2000A, 199

⁸⁸⁹ Denzin & Lincoln 2005C, 183.

⁸⁹⁰ Kyrkans forskningscentral 2013, 296–297.

stort. Med andra ord tar personalen steg bort från en av sina grundläggande uppgifter att vara nära sina medlemmar för att kunna betjäna dem på ett bra sätt. Detta gäller också de förtroendevalda som inte längre har tillräcklig lokalkännedom med tanke på de beslut som tas.⁸⁹¹

I Strategin *Vår kyrka – Gemenskap och delaktighet* som gällde fram till utgången av 2015 slog man fast att avsikten med strukturförändringarna var att trygga församlingarnas verksamhet och att fokusera verksamheten bättre.⁸⁹² Det som händer i praktiken när församlingarna eller den kyrkliga samfälligheten blir större ligger inte i linje med avsikterna i strategin utan går i rakt motsatt riktning.⁸⁹³ Omstruktureringarna är i ljuset av ett flertal undersökningar som utförts svåra att motivera.⁸⁹⁴ Församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ekonomiska statistik för år 2012 visar dessutom att det inte heller är en självklarhet att stora enheter automatiskt är ekonomiskt bärkraftiga.⁸⁹⁵

I följande delkapitel redogörs för vilka förändringar som skedde i stiftet i fråga om samgångar mellan församlingar och de förslag till förändrade förvaltningsmodeller som lades fram i helhetskyrkan i slutskedet av undersökningsperioden.

3.2.4 Samgångar och nya förvaltningsmodeller

Hur motiverades samgångar mellan församlingar, vilken skulle nyttan vara? Av vilken anledning förstörades de kyrkliga samfälligheterna? På vilket sätt förändrades förvaltningen av för-

⁸⁹¹ Häkkinen 2010, 62; Sorsa 2010, 40; Niemistö 2013, 205–208.

⁸⁹² Kyrkans forskningscentral 2013, 296–297; Niemistö 2013, 208.

⁸⁹³ Kyrkans forskningscentral 2013, 296.

⁸⁹⁴ Kyrkans forskningscentral 2013, 295–296.

⁸⁹⁵ Kyrkostyrelsen 2013, 164.

samlingarna och de kyrkliga samfälligheterna i undersökningens slutskede?

Utvidgningarna av de kyrkliga samfälligheterna i Borgå stift var till en del påkallade av de förändringar som olika kommunsammanslagningar medförde. Den kyrkliga ekonomiska gemenskapens (församling eller kyrklig samfällighet) område kan inte till sin geografiska omfattning vara mindre än en kommuns område. En kyrklig samfällighet kan också utsträcka sig över flera kommuner.⁸⁹⁶ En annan avsikt med de strukturella förändringarna var att skapa utvidgad ekonomisk styrka och därigenom ge utrymme till specialisering och samtidigt ge möjlighet till framtida rationalisering av den kyrkliga samfällighetens funktioner.⁸⁹⁷

Med anledning av de aktualiserade kommunsamgångsdiskussionerna och strukturreformerna diskuterades också olika alternativ för framtida förvaltningsmodeller för församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna i den evangelisk-lutherska kyrkan under slutet av undersökningsperioden (1970–2012). De alternativ som diskuterades var för det första den nuvarande kyrkliga samfällighetsmodellen som hade tillämpats på många håll ända sedan 1976. Ett annat alternativ var en prosterimodell och som tredje alternativ framfördes en stiftsmodell. Stiftsmodellen skulle innebära att ett helt stift skulle ligga som grund för

⁸⁹⁶ Kirkkohallitus 2008, 115. I Raseborg bildades under år 2008 Raseborgs kyrkliga samfällighet av Ekenäsnejdens, Pojo och Karis kyrkliga samfälligheter; På grund av kommunsammangången den 01.01.2009 mellan Pargas stad samt Nagu, Korpo, Houtskärs och Iniö kommuner bildades en ny kyrklig samfällighet. Samfälligheten bibehöll namnet Pargas kyrkliga samfällighet; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto 2011, 14; Västra Nyland 09.06.2012. Tre församlingar är målet i Raseborg; Björkstrand 2012, 16.

⁸⁹⁷ Specialistkunnande inom samfälligheterna kan exempelvis bestå av fördjupad juridisk kunskap eller specialister inom fastighetsväsende; Kyrkpressen 02.01.2014. Ny samfällighet i Östra Nyland.

den administrativa enheten.⁸⁹⁸ I november 2012 fördes remissdebatt om det presenterade förslaget i kyrkomötet.⁸⁹⁹ De flesta av kyrkomötesdelegaterna gav sitt stöd för den planerade strukturförändringen och den nya samfällighetsmodellen.⁹⁰⁰ Ärendet gick till fortsatt behandling i kyrkomötets förvaltningsutskott och utlåtande inhämtades bland annat från framtidsutskottet.⁹⁰¹ Dialogen och beslutsfattandet kring de föreslagna förvaltningsmodellerna fortgick inom helhetskyrkan och beslut togs i ett senare skede av Kyrkomötet.⁹⁰²

Bland annat i Pedersörenejden diskuterades under 2012 en eventuell samgång mellan de fyra församlingarna Jakobstad, Pedersöre, Esse och Purmo. Ett annat alternativ som diskuterades var att Jakobstads svenska församling förblir självständig församling och de övriga tre församlingarna går samman till en församling.⁹⁰³ I Nykarlebynejden bildades en ny församling av församlingarna Nykarleby, Jeppo och Munsala. Den nya församlingen i Nykarlebynejden inledde sin verksamhet 1 januari

⁸⁹⁸ Kyrkostyrelsen 2012c, 33–45; Västra Nyland 18.10.2012. Fusionen viktig sporre.

⁸⁹⁹ Kyrkpressen 01.11.2012. Adjö, självständiga församlingar?; Helsingin Sanomat 03.11.2012. Seurakunnat eivät enää halua peilata kuntakarttaa; Artikel publicerad 07.11.2012 från Kyrkomötets remissdebatt.

⁹⁰⁰ Artikel publicerad 07.11.2012 från Kyrkomötets remissdebatt; Kyrkpressen 15.11.2012. Ändra lite och det blir bra.

⁹⁰¹ Kyrkpressen 01.11.2012. Adjö, självständiga församlingar?; Artikel publicerad 07.11.2012 från Kyrkomötets remissdebatt; Kyrkpressen 08.11.2012. Församlingsstrukturen diskuteras; Vasabladet 08.11.2012. Samfälligheten bäst för kyrkan; Borgåbladet 10.11.2012. Kyrkan går inte samma väg som storkommunen; Kotimaa 02.05.2014. Kirkolliskokous käsittelee seurakuntarakennetta; Kotimaa 02.05.2014. Uudistus toi kirkoon suurpastoraatit.

⁹⁰² Jag återkommer till hur detta avslutades i undersökningens epilog.

⁹⁰³ Kyrkpressen 20.09.2012. Ekonomin ny skugga över Pedersörefusion; Österbottens Tidning 11.10.2012. Församlingarna går hellre samman än höjer skatten.

2013 och samtidigt upplöstes den kyrkliga samfälligheten.⁹⁰⁴ I Närpesnejden planerades samgång mellan församlingarna Närpes, Pörtom och Övermark. Kaskö tvåspråkiga församling med finskspråkig minoritet som hör till Lappo stift visade intresse för att gå med i den församling som bildades i Närpesnejden.⁹⁰⁵ Kaskö församling förblev ändå trots allt tillsvidare en självständig församling underlydande Lappo stift. Kyrkfullmäktige i Kaskö bordlade fusionsplanerna vid sitt möte i början av oktober 2012.⁹⁰⁶

I Raseborg planerades också samgång mellan församlingarna. Avsikten var att det på Raseborgs stads område bildas tre församlingar. En finskspråkig församling på hela området, en svenskspråkig församling bestående av Pojo och Karis församlingar samt en svenskspråkig församling bestående av Snapertuna, Ekenäs, Bromarv och Tenala församlingar.⁹⁰⁷ I Borgånejden inleddes diskussioner kring anslutande av ett antal grannförsamlingar till Borgå kyrkliga samfällighet.⁹⁰⁸ Diskussion om de framtida förvaltningsmodellerna inom den evang-

⁹⁰⁴ KYSA Kyrkostyrelsens plenums protokoll av den 19.04.2011, § 84; Årsbok för Borgå stift 2012, 84, 98; Se bilaga 18 och 19.

⁹⁰⁵ Syd-Österbotten 13.09.2012. Kaskö berett att bli del av Närpes församling; Syd-Österbotten 20.09.2012. Kaskö får inte bli bromskloss; Kyrkpressen 27.09.2012. Kaskö lutar nu mot Närpes.

⁹⁰⁶ Syd-Österbotten 20.09.2012. Fusionsplan bordlades; Syd-Österbotten 02.10.2012. Självständighet in i det sista; Syd-Österbotten 04.10.2012. Gå varsamt min kristen; Kyrkpressen 18.10.2012. Kaskö förblir självständigt; Det som är intressant i sammanhanget är att Kaskö församling hörde till Borgå stift ända fram till utgången av 1977. På det sättet finns det en mycket längre tradition av att vara en av Borgå stifts församlingar jämfört med att tillhöra Lappo stift.

⁹⁰⁷ Västra Nyland 04.10.2012. Åtta församlingar kan bli tre; Västra Nyland 05.10.2012. Något måste göras; Kyrkpressen 18.10.2012. Åtta församlingar kan bli tre; Västra Nyland 03.11.2012. Lika församlingar funkar bäst ihop; Se bilaga 20.

⁹⁰⁸ HBA Mats Lindgård 20.12.2013.

elisk-lutherska kyrkan pågick också på Åland. Modeller som lyftes fram var bland annat organisering i en kyrklig samfällighet eller också hela Åland som en enda stor moderförsamling och till moderförsamlingen anslutna kapellförsamlingar. Ett annat förslag som lyftes fram handlade om ett ökat självstyre för församlingarna på Åland.⁹⁰⁹ Det åländska ombudet vid kyrkomötet talade i november 2012 för en frivillig samgång till samfälligheter.⁹¹⁰

Församlingssammanslagningarna i Närpes och Raseborg verkställdes enligt plan. Dialogen i Borgånejden, Pedersörenejden och på Åland fortgick. Jag går inte närmare in på detaljerna kring det i detta kapitel i och med att undersökningens avslutningstidpunkt är lagd till utgången av 2012. Ovanstående är endast exempel på resonemang och beslutsfattande under slutet av undersökningsperioden kring organiseringen av förvaltningen samt den verkställighet som till vissa delar följde på dessa beslut. Det som är intressant att notera av ovanstående är att samgångar och nya förvaltningsmodeller ansågs vara en lösning på en del av problemen, bland annat gällande ekonomin och i vissa fall också en lösning till att lyckas besätta till exempel vakanta kyrkoherdetjänster på Åland.⁹¹¹

När kyrkan, först den romerska, katolska och sedermera den lutherska och evangelisk-lutherska byggdes upp och utvecklades var kyrkan en gemensam sak. Man kunde vid den tidpunkten dra en parallell mellan samhälle och kyrka, kyrkan var samhället och samhället var kyrkan. Församlingen och församlingens aktiviteter samt åtaganden var inte något

⁹⁰⁹ Kyrkpressen 04.10.2012. Åland vill ha större enheter.

⁹¹⁰ Kyrkpressen 15.11.2012. Ändra lite och det blir bra.

⁹¹¹ Se epilogen där jag har presenterat något av det som hänt kring prästgårdarna och i fråga om organiseringen av församlingarna sedan 2012.

som separerades från det övriga i vardagen.⁹¹² Det att vi i det postmoderna samhället har ett behov av att särskilja och kategorisera verksamheten och tillvaron i kyrkan är ett relativt nytt fenomen. I diskussionerna kring lekmännens aktiva deltagande i verksamheten används uttrycket frivilliga. Det är ett bristfälligt uttryck men det har etablerat sig i språkbruket och jag har inte heller någon annan alternativ terminologi att bjuda på.⁹¹³ Frivilligverksamhet bland lekmännen och aktiveringen av dem på olika sätt har lyfts fram som viktiga satsningar under 2000-talets första årtionden.⁹¹⁴ Aktiviteten bland frivilliga har utgående från den kyrkliga statistiken engagerat ett stort antal församlingsmedlemmar under det senaste årtiondet. Vikten av organiserad lekmannaverksamhet är också något som har uttalats och betonats i den evangelisk-lutherska kyrkans strategidokument.⁹¹⁵ Det finns en fortsatt önskan om att församlingsmedlemmarna skulle delta allt mera aktivt i den veckovisa verksamheten. Det är enligt förespråkarna ett sätt som anses öka det sociala kapitalet i församlingarna och därmed också i samhället som sådant. Men det är också en följd av den försämrade ekonomin i församlingarna. Lekmännen anses vara de som kan bidra till att den verksamhet som tidigare har handhåfts av tjänstemännen kan fortgå trots nedskärningar i församlingarnas personalstyrka.⁹¹⁶

I följande delkapitel ser jag närmare på den nettoinvandring som skedde under perioden 1970–2012 och vilka konsekvenser det eventuellt hade för den evangelisk-lutherska kyrkan.

⁹¹² Se kapitel 2.

⁹¹³ Vad är de övriga då? Är de icke frivilliga?

⁹¹⁴ Björkstrand 2008, 116; Kyrkans forskningscentral 2013, 413.

⁹¹⁵ Kyrkans forskningscentral 2013, 413, 415.

⁹¹⁶ Björkstrand 2008, 116.

3.2.5 Nettoinvandring till Finland

Figur 4. Nettoinvandring till Finland 1970–2012.

Hur såg nettoinvandringen till Finland ut under den period som granskas? Har nettoinvandringen eventuellt betydelse för medlemstillhörigheten i församlingarna? Vilka andra konsekvenser kan invandringen ha för församlingsarbetet? Av figuren ovan framgår att det har varit endast två perioder med negativ nettoinvandring under perioden 1970–2012.⁹¹⁷ Det första året var 1970, då var emigrationen från Finland så stor att det inte kunde täckas upp av immigration. Underskottet i antal personer inflyttade – utflyttade var totalt -36 381.⁹¹⁸ Den andra perioden med negativ invandring var åren 1975–1980. Sedan dess har Finland haft positiv nettoinvandring varje år som framgår av linjediagrammet ovan och trenden har varit stigande. Ur generell synvinkel har inflyttningen till Finland varit stor under perioden 1990–2012 förutom en liten nedgång under andra halvan av 1990-talet. Detta gäller speciellt invandring

⁹¹⁷ Se bilaga 23.

⁹¹⁸ Se figur 4.

från Europeiska unionens område, övriga Europa och Asien. För finska medborgares del har talet över nettoinvandring varit negativt för största delen av perioden. Detta betyder att det har emigrerat ett större antal finländare till utlandet jämfört med personer med finskt medborgarskap som har flyttat tillbaka till hemlandet.⁹¹⁹ Inom ramen för undersökningsperioden var år 2012 ett toppår när det gäller nettoinvandring, hela 17 433 personer.⁹²⁰

Det ökade antalet invandrare påverkade också till en del det procentuella medlemsantalet i den evangelisk-lutherska kyrkan i negativ riktning. Endast cirka var tredje person (1/3) med utländsk bakgrund anslöt sig till den evangelisk-lutherska kyrkan när de flyttade till Finland.⁹²¹ Men invandrarna deltog enligt en undersökning från 2006 aktivt i olika typer av verksamhet som ordnades i församlingarna, även om det fanns stora variationer mellan församlingarna beroende av på vilket sätt arbetet bland invandrarna organiserades.⁹²² En del av dem som invandrar är återflyttare, med andra ord sådana som tidigare har emigrerat och återvänder till Finland. Den andra kategorin är invandrare som inte tidigare har bott i landet. De har alla ett annat språk, kultur och till en del en annorlunda trosgrund. Att lyckas få denna kategori av människor med i församlingarnas verksamhet och sedan eventuellt via dopet till medlemmar är verkligen en stor men också en problematisk uppgift för de församlingsanställda, inte minst ur språklig synvinkel.⁹²³ Hur nå den växande andel av befolkningen som har svag eller ingen bindning till den evangelisk-lutherska kyrkan?⁹²⁴ Den delen av befolkningen bidrar följaktligen inte heller ur ekonomisk synvinkel till församlingarnas ekonomi. Men

⁹¹⁹ Se bilaga 23.

⁹²⁰ Se också bilaga 23

⁹²¹ Kyrkans forskningscentral 2009, 193; Lahtiluoma & Turunen 2011, 11.

⁹²² Kyrkans forskningscentral 2009, 193.

⁹²³ Se bilaga 23.

⁹²⁴ Kyrkans forskningscentral 2013, 412–415.

de använder i stor utsträckning de tjänster som erbjuds i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna.⁹²⁵

I följande delkapitel ser jag närmare på situationen i Borgå stift vad gäller dess organisering och antalet församlingar.

3.3 Borgå stift

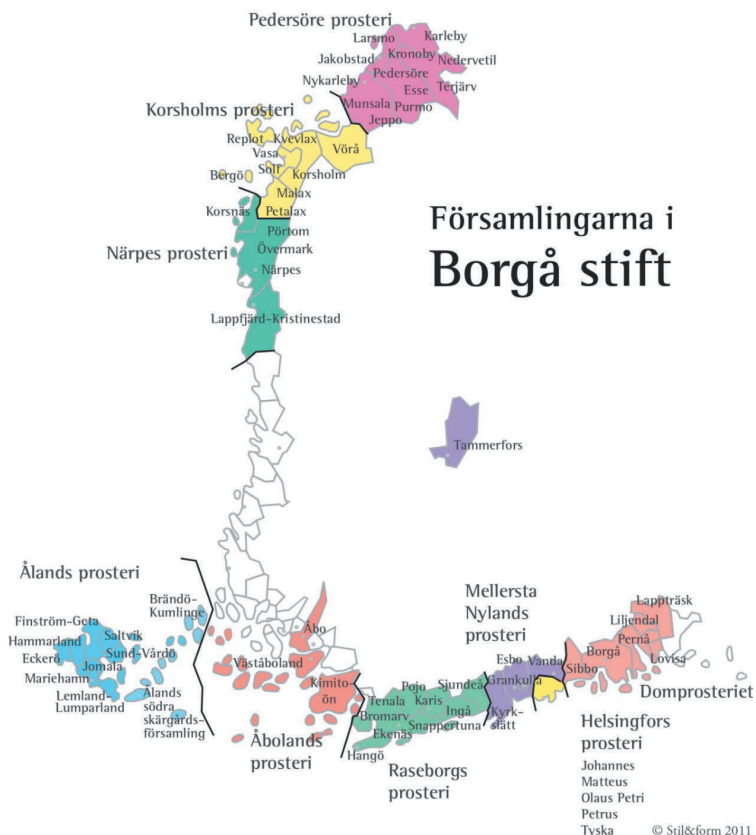

Bild 2. Borgå stift med prosterierna.⁹²⁶

⁹²⁵ Statistikcentralens statistik 1970–2012; Kyrkostyrelsens statistik 1970–2012.

⁹²⁶ Årsbok för Borgå stift 2012, 78.

Hur var Borgå stift organiserat under perioden 1970–2012? Hur förändrades antalet församlingar och församlingsmedlemmar-
nas antal i stiftet under perioden? Hur såg stiftets verksamhets-
förhållanden ut?

Bilden på föregående sida visar prosterierna och församling-
arna i Borgå stift vid utgången av 2012.⁹²⁷ Borgå stift grunda-
des 1923 och är det enda svenskspråkiga stiftet i den evange-
lisk-lutherska kyrkan i Finland.⁹²⁸ Borgå stift var 1970 indelat
i åtta prosterier.⁹²⁹ Det var Pedersöre prosteri, Korsholms pro-
steri, Närpes prosteri, Åbolands prosteri, Raseborgs prosteri,
Helsingfors prosteri, Domprosteriet och Ålands prosteri.⁹³⁰ En
del omorganiseringar på prosternivå har skett under perio-
den 1970–2012. Esbo prosteri bildades 1978 och till prosteriet
överfördes från Helsingfors prosteri Esbo svenska församling,
Tammerfors svenska församling och Vanda svenska församling
(som hette Helsingfors församling fram till utgången av 1971).⁹³¹
Till Esbo prosteri infogades också Grankulla svenska försam-
ling som grundades samma år (1978) som prosteriet bildades.⁹³²
Esbo prosteris namn ändrades 1 januari 1982 till Mellersta Ny-
lands prosteri. Vid samma tidpunkt överfördes Kyrkslätt svens-
ka församling från Raseborgs prosteri till Mellersta Nylands
prosteri.⁹³³ Borgå stift var vid utgången av 2012 indelat i nio

⁹²⁷ Kartbilden har framställts av företaget Stil & form år 2011 men är korrekt
också för 2012.

⁹²⁸ Murtorinne 2000B, 113–114; Kyrkans forskningscentral 2013, 306.

⁹²⁹ Kyrkostyrelsen 1972/20, 33.

⁹³⁰ Julbok för Borgå stift 1970, 227–237.

⁹³¹ Julbok för Borgå stift 1970, 228–231; Julbok för Borgå stift 1971, 126; Jul-
bok för Borgå stift 1972, 115; Julbok för Borgå stift 1977, 155; Julbok för
Borgå stift 1978, 147.

⁹³² Julbok för Borgå stift 1978, 147; Backström 2014, 28.

⁹³³ Julbok för Borgå stift 1981, 132, 138; Julbok för Borgå stift 1982, 136; Back-
ström 2017C, 5–6.

prosterier och den nuvarande prosteriindelningen framgår av kartbilden över församlingarna och prosterierna.⁹³⁴

År 1970 fanns det 85 församlingar i Borgå stift.⁹³⁵ Under perioden 1970–2012 minskade antalet församlingar i Borgå stift via sammanslagningar och via överföring till ett annat stift från 85 församlingar 1970 till 64 församlingar vid utgången av 2012.⁹³⁶ Domkapitlet har ett övergripande ansvar för förvaltningen och verksamheten i stiftet.⁹³⁷ Som förvaltningsorgan för stiftet fungerar också stiftsfullmäktige med medlemmar som består av fjorton lekmän och sju präster.⁹³⁸ Borgå stift utgörs av de svenskspråkiga församlingarna i den evangelisk-lutherska kyrkan samt tvåspråkiga församlingarna med svensk majoritet. Till stiftet hörde vid utgången av 2012 också de landsomfattande församlingarna Tyska evangelisk-lutherska församlingen i Finland och Rikssvenska Olaus Petri församling.⁹³⁹

Borgå stift hade vid utgången av 1970 totalt 314 263 närvarande medlemmar.⁹⁴⁰ Vid utgången av 2012 var motsvarande siffra 252 489, en minskning om -61 774 personer under 42 år.⁹⁴¹ Under 1970-talet skedde ett antal organisatoriska överföringar av församlingar mellan stiftet och det påverkade medlemsantalet i Borgå stift och förklarar till en del minskningen i antalet medlemmar under perioden. Vid årsskiftet 1972–1973 överfördes församlingarna i Borgå till Helsingfors stift. Vid överföring-

⁹³⁴ Årsbok för Borgå stift 2012, 82.

⁹³⁵ Kyrkostyrelsen 1972/20, 18–22; Se också tabell 3.

⁹³⁶ Årsbok för Borgå stift 2012, 86–107; Bilaga 17A-B, 18 och 22; Figur 3 och 4.

⁹³⁷ L 26.11.1993/1054, kap. 19, § 1.

⁹³⁸ L 26.11.1993/1054, kap. 17b, § 1–2; Kyrkpressen 04.02.2016. Stiftets egen röst måste själv ta ton.

⁹³⁹ Årsbok för Borgå stift 2012, 101, 104; Kyrkans forskningscentral 2013, 306; Backström 2017D, 5–9.

⁹⁴⁰ Kyrkostyrelsen 1972/20, 18.

⁹⁴¹ Kyrkostyrelsen 2013, 130, tabell 41.

en minskade medlemsantalet i Borgå stift med -32 719 personer (medlemsantal i Borgå församlingar vid utgången av 1972).⁹⁴² Vid överföringen av Karleby församlingar till Uleåborgs stift 1973–1974 minskade medlemsantalet i Borgå stift med -9 990 personer (medlemsantal i Karleby församlingar vid utgången av 1973).⁹⁴³ Lovisa församlingar överfördes 1974–1975 till Helsingfors stift. I och med överföringen minskade medlemsantalet med -8 375 personer (medlemsantal i Lovisa församlingar vid utgången av 1974).⁹⁴⁴ Den tvåspråkiga församlingen i Kaskö överfördes till Lappo stift 1 januari 1978.⁹⁴⁵ Totalt utgör alla dessa omorganiseringar under 1970-talet en minskning i antalet medlemmar i Borgå stift om cirka -52 000 personer. Det var en minskning i antalet medlemmar som var direkt en följd av organisatoriska och förvaltningsmässiga förändringar mellan stiftet.⁹⁴⁶ Om man ser på medlemsantalet utifrån ett strikt ekonomiskt perspektiv är ekonomins underlag mera snäv. En del av församlingarna i Borgå stift hör till en kyrklig samfällighet som organisatoriskt hör till ett annat stift, detta gäller främst församlingar i huvudstadsregionen. En sådan granskning visar på ett medlemsunderlag 2012 om 164 486 personer.⁹⁴⁷ Ovanstående ska också ställas i relation till att den totala minskningen i antalet medlemmar i hela evangelisk-lutherska kyrkan under perioden 1970–2012 var -223 972 personer.⁹⁴⁸

⁹⁴² Kyrkostyrelsen 1973/26, 14; Kyrkostyrelsen 1974/38, 1–2, 14.

⁹⁴³ Kyrkostyrelsen 1974/38, 15; Kyrkostyrelsen 1975/14, 2, 15.

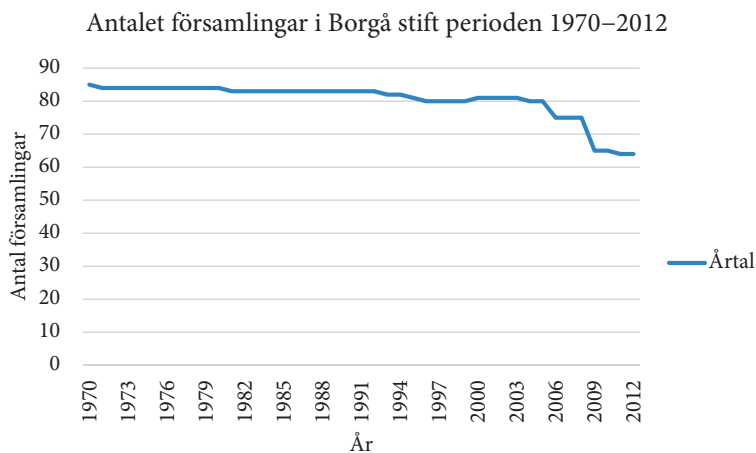
⁹⁴⁴ Kyrkostyrelsen 1975/14, 14; Kyrkostyrelsen 1976/28, 2, 14.

⁹⁴⁵ HBA Gunnar Grönblom/ Borgå stift 06.10.2016; HBA Jorma Poskiparta/ Lappo stift 11.11.2016.

⁹⁴⁶ Kyrkostyrelsen 1973/26; Kyrkostyrelsen 1974/38; Kyrkostyrelsen 1975/14; Kyrkostyrelsen 1976/28.

⁹⁴⁷ Kyrkostyrelsen 2013, 184–186, tabell 47.

⁹⁴⁸ Bilaga 21 och figur 1; Kyrkostyrelsen 1972/20, 1–2, 18; Kyrkostyrelsen 2013, 11.

Figur 5. Antalet församlingar i Borgå stift perioden 1970–2012.

På vilket sätt har kommunernas storlek betydelse för församlingarnas organisering? Kommunerna på Borgå stifts område har under lång tid varit små. Församlingarna i Borgå stift har följaktligen också varit små i och med att en församlings gräns enligt kyrkolagen ska följa kommunens gräns. Under senare år har ett antal samgångar mellan kommunerna genomförts och det har också haft inflytanden över organiseringen av församlingarna.⁹⁴⁹

En del sammanslagningar av församlingar har genomförts under perioden 1970–2012 som figur 5 över minskningen i antalet församlingar visar.⁹⁵⁰ Det har varit sammanslagningar som främst har varit föranledda av att kommunerna på området har gått samman och då har man valt att skapa en församling som följer den nya kommunens gränser. Det är inte ur kyrkolagstift-

⁹⁴⁹ L 26.11.1993/1054, kap. 13, § 1. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017; Se figur 7.

⁹⁵⁰ Figur 5; Se också bilaga 22.

ningssynvinkel tvunget, men man har i flertalet fall ändå valt att göra så. Det är fullt möjligt att ha flera församlingar på en enskild kommuns område om församlingarna bildar en kyrklig samfällighet. En kyrklig samfällighets gräns ska vara lika med en kommuns gräns eller så kan man ha en samfällighet som utsträcker sig över flera kommuners område.⁹⁵¹ På Åland är kommunerna och församlingarna fortfarande små och endast ett fåtal sammanslagningar har genomförts under perioden 1970–2012. Inga övriga strukturella förändringar har heller genomförts i församlingarna på Åland de senaste åren. På Åland finns inga kyrkliga samfälligheter och församlingarna var följaktligen samtliga självständiga vid utgången av 2012.⁹⁵² Däremot har diskussioner kring bildande av kyrkliga samfälligheter på Åland förts de senaste åren.⁹⁵³

Stiftet verkar huvudsakligen i jordbruksdominerad glesbygd samt i kust- och skärgårdsmiljö. Dessa omständigheter har satt speciell karaktär på församlinglivet och hur det ska och är möjligt att organisera. Borgå stift är som vi kan se av bild 2 geografiskt splittrat med långa fysiska avstånd. Det ställer också särskilda krav på stiftsförvaltningen. Skärgårdsförhållandena ställer extraordinära krav på kommunikationerna och medför att förflyttningar tar proportionellt sett mycket tid i anspråk. Det är därför inte möjligt att minska personal i skärgårdens församlingar i samma utsträckning som på mera centrala orter med korta avstånd och goda förbindelser. Om vi ser på situationen i Borgå stift som en helhet har de strukturella förändringarna varit rätt omfattande, framför allt under det senaste årtiondet.

⁹⁵¹ L 26.11.1993/1054, kap. 11, § 1 samt kap. 13, § 1. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017.

⁹⁵² Årsbok för Borgå stift 2012, 83–107.

⁹⁵³ Se undersökningens epilög.

Alla dessa förändringar av organisatorisk art har haft och har betydelse för beslutsfattarnas resonemang, beslutsfattande och därigenom också verkställda åtgärder kring prästgårdarna.

Tabell 3. Församlingar, prästgårdar och tjänsteinnehavare i Borgå stift år 1970.⁹⁵⁴

Prosteri	Förs.	Prästg.	Khde	Kaplan	Lektor	Fp/Adj.
Pedersöre prosteri	13	16	13	3	0	1
Korsholms prosteri	11	15	11	3	1	2
Närpes prosteri	8	9	8	2	0	0
Åbolands prosteri	10	15	10	3	1	2
Raseborgs prosteri	10	14	10	2	0	1
Helsingfors sv. prosteri	11	20	11	8	10	15
Domprosteriet	6	11	6	4	0	3
Ålands prosteri	16	16	16	0	0	1
Summa	85	116	85	25	12	25
Präster och lektorer	147					

Tabellen visar antalet församlingar, prästgårdar, kyrkoherdar, kaplaner, lektorer samt församlingspastorer eller adjunkter i tjänst inom Borgå stift år 1970. I Borgå stift fanns vid tidpunkten åtta prosterier.⁹⁵⁵ Församlingarna hade 1970 något flera prästgårdar i sin ägo än det fanns kyrkoherdetjänster och kaplanstjänster. Det hade sin grund i att det fanns tjänstebostäder också för andra yrkesgrupper inom Borgå stift, till exempel för församlingens adjunkt eller för församlingens kantor-organist eller kantor.⁹⁵⁶

⁹⁵⁴ Julbok för Borgå stift 1970, 227–237; Se bilaga 17A.

⁹⁵⁵ Jämför med tabell 4.

⁹⁵⁶ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 2. Enligt lönelagen benämndes en bostad till församlingens ordinarie kantor-organist för kantorsgård eller tjänstebostad; L 22.12.1983/1035, § 6. Enligt lönelagen benämndes en bostad till församlingens kantor för kantorsgård.

Tabellen visar också att det i Borgå stifts församlingar fanns tolv lektorer i tjänst 1970. Vid tidpunkten fanns det inte möjlighet för kvinnor att inneha prästtjänst utan alternativet i detta fall var att inneha en tjänst som lektor.⁹⁵⁷ Detta kan jämföras med att 2012 fanns det endast en lektor i församlingstjänst i Borgå stift. Däremot fanns det 2012 lektorer i aktiv tjänst inom andra brancher, bland annat i missionsorganisations tjänst och vid universitet.⁹⁵⁸ Lektorn i församlingstjänst tjänstgjorde i Peder-söre prosteri och har efter 2012 gått i pension vilket innebär att i februari 2018 är ingen lektor i aktiv församlingstjänst i Borgå stift. Men en del av dessa lektorer som har gått i pension har fortfarande uppdrag inom den evangelisk-lutherska kyrkan.⁹⁵⁹ Tjänstebenämningen adjunkt har man på 1990-talet frångått i den evangelisk-lutherska kyrkan och i stället ersatt det begreppet med församlingspastor. När man granskar definitionen av vad som avses med begreppet adjunkt är det inte längre helt synonymt med begreppet församlingspastor. Det finns ett flertal exempel i Borgå stift där man har omvandlat en kaplanstjänst till en församlingspastorstjänst och där det huvudsakliga motivet har varit att spara i lönekostnader. En församlingspastor kan helt på samma sätt som en kaplan inneha ett tjänsteförordnande

⁹⁵⁷ Julbok för Borgå stift 1988, 88. De första kvinnliga prästerna vigdes den 6 mars 1988. I Borgå stift vigdes elva kvinnor till präst och en som prästvigts i Norge beviljades rättighet att verka som präst också i Finland; Ö17. I mars 2018 har det gått 30 år sedan de första kvinnorna vigdes till präster i den evangelisk-lutherska kyrkan; Se Hössjer Sundman 2008B, 11. I Sverige vigdes de första kvinnliga prästerna 1958. Det historiska beslutet togs i kyrkomötet med röstsiffrorna 69–29 och det innebar ett nytt och avgörande vägval för Svenska kyrkan; Det betyder också att 2018 har det gått 60 år sedan prästämbetet öppnades för kvinnor i Sverige.

⁹⁵⁸ Årsbok för Borgå stift 2012, 113.

⁹⁵⁹ Se tabell 4; HBA Gun-Maj Näse 23.01.2018. Näse avgick med pension i februari 2014.

på tillsvidare basis.⁹⁶⁰ De prästerliga uppgifterna för kaplaner och församlingspastorer kan vara likartade medan när det gäller en kaplan kan de administrativa uppgifterna i församlingen eventuellt vara flera, vilket i sin tur är beroende av församlingens interna organisering.⁹⁶¹ När antalet lektorer har minskat i stiftets församlingar har antalet adjunkter och församlingspastorer i församlingstjänst ökat under perioden för undersökningen från 25 till 48.⁹⁶²

Tabell 4. Församlingar, prästgårdar och tjänsteinnehavare i Borgå stift år 2012.⁹⁶³

Prosteri	Förs.	Prästg.	Khde	Kaplan	Lektor	Fp
Pedersöre prosteri	12	8	12	6	1	8
Korsholms prosteri	9	10	9	12	0	5
Närpes prosteri	5	4	5	3	0	3
Åbolands prosteri	3	9	3	10	0	4
Raseborgs prosteri	9	8	9	7	0	4
Helsingfors prosteri	5	5	5	7	0	9
Mell. Nylands prosteri	5	4	5	6	0	5
Domprosteriet	6	10	6	5	0	6
Ålands prosteri	10	14	10	3	0	4
Summa	64	72	64	59	1	48
Präster och lektorer	172					

⁹⁶⁰ G4. Enligt Svenska Folkskolans Vänners uppslagsverk är definitionen på en adjunkt följande: ”Adjunkt, förr innehavare av extra ordinarie prästtjänst, oftast personligt tjänstebiträde åt ordinarie präst. Adjunkterna ersattes vid ingången till 1994 med församlingspastorer. Adjunkter var fram till 1951 även ämbets titel för vissa universitetslärare som därefter kallades biträdande professorer.”

⁹⁶¹ Så är fallet till exempel i Väståbolands svenska församling som är indelat i fyra kapellförsamlingar och ett församlingsdistrikt. I kapellen och i distriktet har kaplanerna flera administrativa uppgifter jämfört med den församlingspastor som har församlingsdistriktet som sitt huvudsakliga arbetsområde.

⁹⁶² Se tabell 3 och 4.

⁹⁶³ Årsbok för Borgå stift 2012, 82; Se bilaga 18.

Tabellen på föregående sida visar antalet församlingar, prästgårdar, kyrkoherdar, kaplaner, lektorer samt församlingspastorer i tjänst inom Borgå stift år 2012. I Borgå stift fanns vid tidpunkten nio prosterier. Prosteriernas antal hade utökats med Melnersta Nylands prosteri år 1982.⁹⁶⁴ När man ser på förändringen vad gäller präster i tjänst har antalet kyrkoherdar minskat från 85 till 64 under perioden för undersökningen. Det är naturligtvis naturligt i och med att antalet församlingar har minskat under samma period.⁹⁶⁵ Det finns tidvis också exempel på att man delar en kyrkoherdetjänst så att kyrkoherden sköter två församlingar. Detta tillvägagångssätt har tillämpats i mindre församlingar.⁹⁶⁶ Ett annat alternativ har varit att en ordinarie kyrkoherde har skött en annan kyrkoherdetjänst vid sidan av sin egen tjänst. Detta har tillämpats till exempel i en situation där en kyrkoherdetjänst har varit obesatt eller vid en kyrkoherdes semester eller vid tjänsteledighet på grund av sjukdom. Kaplanernas antal har under perioden ökat från 25 till 59. Det är delvis också en följd av sammanslagningar av församlingar och där det också finns exempel där en kyrkoherde i samband med sammanslagning av flera församlingar fortsatte sitt arbete i församlingen men som kaplan. Antalet präster och lektorer ökade under perioden 1970–2012 med 25 tjänst innehavare.⁹⁶⁷ Samtidigt reducerades medlemsantalet i Borgå stift under perioden.⁹⁶⁸ Ökningen av antalet tjänsteinnehavare är en följd av att församlingarnas verksamhet har utvidgats. Det är också en

⁹⁶⁴ Julbok för Borgå stift 1981, 132, 138; Julbok för Borgå stift 1982, 136; Backström 2014, 27–28.

⁹⁶⁵ Se tabell 3 och 4.

⁹⁶⁶ Så är situationen för närvarande (februari 2018) i Östra Nyland där kyrkoherden sköter kyrkoherdeuppgifterna i Liljendal församling och i Lappträsk svenska församling.

⁹⁶⁷ Se tabell 3 och 4.

⁹⁶⁸ Kyrkostyrelsen 1972/20, 18; Kyrkostyrelsen 2013, 184.

följd av att under perioden för undersökningen har lediga dagar tillkommit för prästerskapet.⁹⁶⁹ Detta har naturligtvis förutom verksamhetsmässigt också inneburit en utmaning med ekonomisk dimension för församlingarna på stiftets område och för stiftet som helhet.⁹⁷⁰ När vi ser på fördelningen mellan kvinnor och män i prästtjänst vid utgången av 2012 kan konstateras att i församlingstjänst var cirka två tredjedelar män och cirka en tredjedel kvinnor jämfört med att 1970 var alla präster män.⁹⁷¹

En utförsäljning av kantorsgårdar samt en avveckling av bostäder för bland annat vaktmästare och diakonissor har också skett under den period som granskats inom ramen för undersökningen.⁹⁷² Men jag går inte närmare i detalj in på den delen av församlingarnas fastighetsinnehav och de förändringar som har skett under de senaste drygt 40 åren.⁹⁷³

I följande delkapitel ser jag lite närmare på församlingsverksamheten i Borgå stifts församlingar. Dessutom något om församlingshemmen som kom att ha betydelse för prästgårdarnas fortsatta användning i församlingarnas verksamhet.

3.3.1 Församlingsverksamhet och församlingshem

Hur förändrades antalet anställda i stiftets församlingar under perioden? Vad föranledde dessa förändringar? Antalet anställ-

⁹⁶⁹ Se kapitel 3.3.1.

⁹⁷⁰ Se kapitel 4.1.

⁹⁷¹ Julbok för Borgå stift 1970, 227–239; Julbok för Borgå stift 1988, 88; Årsbok för Borgå stift 2012, 111–113.

⁹⁷² Vid ingången till 1970-talet fanns det också tjänstebostäder avsedda för bland annat adjunkter, lektorer, kantorer och diakonissor; Godenhjelm 1935, 212. Till exempel i Tenala församling fanns det en bostad vid namn Adjunktsvillan avsedd för församlingens adjunkt. Adjunktsvillan fanns på samma tomt som kyrkoherdebostaden.

⁹⁷³ Några små kommentarer och anknytningspunkter kan förekomma i texten men inte i form av regelrätt undersökning av de omständigheterna.

da i församlingarna i Borgå stift ökade delvis som en följd av utökandet av arbetsformerna i församlingsverksamheten. Församlingarna sökte efter nya arbetsfält, bland annat inom ungdomsarbetet och i eftermiddagsverksamhet för de mindre barnen. Det var delvis en följd av att kommunerna övertog en del av de arbetsuppgifter som församlingarnas anställda tidigare hade utfört. Det var bland annat uppgifter i form av sociala tjänster och hälsovårdstjänster som till stor del överfördes på kommunerna.⁹⁷⁴

År 1975 var 38 ungdomarbetsledare anställda i Borgå stifts församlingar.⁹⁷⁵ År 1983 var antalet ungdomsledare uppe i 53 tjänsteinnehavare.⁹⁷⁶ År 2012 var 70 ungdomarbetsledare anställda i Borgå stifts församlingar.⁹⁷⁷ Antalet barnledare i församlingarnas tjänst i Borgå stift ökade också under perioden 1975–2012. År 1975 var i Borgå stift totalt fyra barnledare anställda i stiftets församlingar.⁹⁷⁸ År 1983 hade antalet barnledare ökat till 41.⁹⁷⁹ År 2012 var antalet barnledare 116 i Borgå stifts församlingar.⁹⁸⁰ De behov som det växande antalet barngrupper hade ställde också utökade krav på verksamhetsutrymmen. Likaså förändrade det utökade ungdomsarbetet behovet av utrymmen. I vissa fall utnyttjades prästgårdar som verksamhetsutrymmen för verksamheten.⁹⁸¹ Förändringen ställde förutom krav på mera verksamhetsutrymmen också krav på nya arbets-

⁹⁷⁴ Meinander 2006, 203; Meinander 2014, 260–262; Se kapite 2.5..

⁹⁷⁵ Kyrkans forskningsinstitut 1977, 320.

⁹⁷⁶ Kyrkans forskningscentral 1985, 357.

⁹⁷⁷ Årsbok för Borgå stift 2012, 116.

⁹⁷⁸ Kyrkans forskningsinstitut 1977, 320.

⁹⁷⁹ Kyrkans forskningscentral 1985, 357.

⁹⁸⁰ Årsbok för Borgå stift 2012, 116–117.

⁹⁸¹ Backström 2014, 12. Till exempel i Larsmo församling fungerade en av församlingens tre dagklubbar i församlingens prästgård, Marieholms kyrkoherdeboställe.

utrymmen för personalen i och med att arbetsstyrkan i församlingarna utökades.⁹⁸²

Ytterligare som en jämförelse kan vi se på ökningen i antalet anställda under perioden 1975–2012 i den evangelisk-lutherska kyrkan som helhet och förändringen i antalet anställda i Borgå stift under samma period. Statistiken över det totala antalet anställda finns tillgängligt först från och med 1975. Det gäller antalet anställda helhetskyrkan och det gäller också för Borgå stifts församlingar. År 1975 var det totala antalet anställda i den evangelisk-lutherska kyrkan 11 145 och 2012 var motsvarande siffra 20 781 personer. Det var en ökning med nästan tiotusen personer.⁹⁸³ Antalet anställda i Borgå stifts församlingar som var i församlingsarbete (andligt arbete) uppgick till 338 personer år 1975.⁹⁸⁴ År 1983 hade antalet anställda i andligt arbete ökat till 405 personer.⁹⁸⁵ År 2012 var antalet anställda i Borgå stifts församlingar som utförde församlingsarbete uppe i 960 personer.⁹⁸⁶ Det betyder att personalstyrkan i stiftets församlingar som var i andligt arbete tredubblades under perioden 1975–2012.⁹⁸⁷ Ökningen i antalet anställda var inte endast en följd av ökningen i antalet arbetsformer. Det ökade antalet lediga dagar till exempel för prästerskapet ställde krav på en större personalstyrka. Från och med den 14 maj 1970 gav förstärkta biskopsmötets beslut möjlighet till en fridag per vecka för prästerskapet och i och med Kyrkostyrelsens

⁹⁸² Se tabell 3–4 och tabell 2.

⁹⁸³ Jämför ökningen i samtliga antalet anställda i den evangelisk-lutherska kyrkan under perioden 1975–2012 via tabell 2.

⁹⁸⁴ Kyrkans forskningsinstitut 1977, 320.

⁹⁸⁵ Kyrkans forskningscentral 1985, 357.

⁹⁸⁶ Kyrkostyrelsen 2013, tabell 16, sidorna 50–56.

⁹⁸⁷ Kyrkans forskningsinstitut 1977, 320; Statistisk årsbok för kyrkan 2012, tabell 16, sidorna 50–56.

beslut den 9 september 1983 tillkom ytterligare en fridag till per vecka för prästerskapet.⁹⁸⁸

Hur hade ibruktagandet av församlingshem i verksamheten betydelse för prästgårdarnas fortsatta roll och uppgift i församlingarna? Det är inledningsvis fruktbart att reflektera kring vad som avses med termen *församlingshem*. Det finns olika sätt att benämna de byggnader som har fått funktionen av plats för olika typer av verksamheter i församlingarna. Termen församlingshem används allmänt för att beskriva och karaktärisera byggnader av denna typ och deras användningsform även om de funktioner som finns i dessa byggnader kan variera stort. I Borgå stifts församlingar används termer som församlingscenter, församlingsgård, församlingshem, församlingssal, församlingsstuga, kapell, kyrkhem och sockenstuga. I några fall har församlingshemmet fått ett egennamn som inte direkt syftar på orten eller församlingen utan har synbarligen valts på andra grunder, förmodligen med någon typ av historisk anknytning. Av namnen är termen *församlingshem* den mest framträdande och kan ses som en övergripande term i detta sammanhang.⁹⁸⁹

I vissa fall har de äldsta församlingshemmen varit i annan användning innan de tagits i bruk för församlingens verksamhet. Det kan till exempel vara fråga om en f.d. prästgård, arrendatorsbostad, sockenstuga, ett privat hem eller ett bönehus som efter ändringsarbeten och eventuella utvidgningar har tagits i bruk som församlingshem. I den statistik som sammanställts har församlingshemmen indelats i fem avgränsade

⁹⁸⁸ Förstärkta biskopsmötets beslut av den 27.04.1960 och 13.05.1970; Kyrkans författningssamling nummer 35/1983, nummer 68/1995, nummer 74/1997, nummer 76/1998, nummer 87/2003.

⁹⁸⁹ Se bilaga 27.

perioder som delvis sammanfaller med de perioder jag har indelat prästgårdarna i bland annat med tanke på upplösande av boendeplikt och prästgårdsförsäljningar. Med denna indelning kan aktiviteterna kring prästgårdarna och de förändringar som skedde jämföras med ibruktagande av församlingshemmen för församlingarnas olika verksamhetsformer. Det är perioderna före 1970, 1970–1983, 1984–1990, 1991–2012 och efter 2012. Perioden med fastigheter byggda före 1970 innehåller församlingshem som har använts på annat sätt tidigare. Av dessa är det åtta fastigheter som har byggts på 1800-talet och endast i ett fall har fastigheten ursprungligen byggts för att fungera som samlingspunkt för församlingsmedlemmarna. Det gäller församlingshemmet i Tyska evangelisk-lutherska församlingen och som byggdes 1889. Av de resterande har en fastighet fungerat som arrendatorsbostad, en fastighet som ett privat hem, två fastigheter som sockenstuga och de återstående tre fastigheterna har haft funktionen som prästgård. Fastigheter från 1900-talets första årtionde som används som församlingshem är rätt få. Det är endast fyra fastigheter och av dessa är det två fastigheter som har fungerat som sockenstuga, en fastighet som prästgård och en fastighet i form av ett byggkomplex med församlingssal och kyrksal. Under 1920- och 1930-talet byggdes ett antal fastigheter som från första början fungerade som församlingshem. Totalt fem fastigheter av tio planerades och byggdes för att få funktion som församlingshem. Under de följande två årtiondena byggdes åtta fastigheter som genast eller i ett senare skede användes som församlingshem. Totalt sex av åtta byggdes ursprungligen som församlingshem och de två återstående fungerade först som prästgård. Under 1950-talet genomfördes två byggprojekt där fastighetskomplexet också inrymde bostad för församlingens kyrkoherde. Under

1960-talet byggdes tretton fastigheter som genast från första början togs i bruk som församlingshem.⁹⁹⁰

Under 1970- och 1980-talet byggdes och utvidgades ett rätt stort antal församlingshem. En del fastigheter som tidigare hade varit i annan användning togs under dessa årtionden i bruk för församlingas växande behov i verksamheten. På en del håll övertog prästgårdarna gradvis funktionen som församlingshem. Detta skedde i takt med att prästerna flyttade bort från fastigheterna och då uppstod ett behov av att hitta nya användningsformer för prästgårdarna vilket samtidigt svarade mot de ökade utrymmesbehoven.⁹⁹¹ Utbildningsministeriets prästgårdsarbetsgrupp konstaterade i sitt betänkande från år 1982 att den roll som prästgården tidigare hade haft i form av mötesplats och utrymme för olika typer av sammankomster övertogs av församlingshemmen.⁹⁹² Under 2000-talet byggdes sju nya församlingshem som används av församlingar i Borgå stift. Orsaken till att det byggdes nya församlingshem var till en del det att det äldre församlingshemmet var i dåligt skick och därför togs beslut om rivning. Det var främst tekniska problem på grund av fuktskador som gjorde att fastigheten fick ge vika för ett nybygge. Det som också är intressant är att dessa fyra församlingshem som revs var byggda under perioden 1959–1981. Det betyder att fastigheterna var rätt nya om man jämför med alla församlingshem som används av församlingar i Borgå stift och deras ålder.⁹⁹³

När man ser på hur verksamheten vid församlingshemmen etablerades så har man använt olika tillvägagångssätt vid ut-

⁹⁹⁰ Se bilaga 27.

⁹⁹¹ Se bilaga 27 och tabell 2.

⁹⁹² Opetusministeriö 1982, 31.

⁹⁹³ Detta gäller församlingshemmen i Korsnäs, Larsmo, Esse och Kronoby.

nyttjandet. Det var huvudsakligen tre (3) olika tillvägagångssätt som tillämpades. Det första tillvägagångssättet (1) var att man flyttade pastorskansliet från prästgården till församlingshemmet efter att församlingshemmet uppförts eller i samband med att församlingshemmet utvidgades. Till exempel i Dragsfjärds församling, numera en del av Kimitoöns församling byggdes första delen av församlingshemmet 1966 och församlingshemmet utvidgades 1983.⁹⁹⁴ I samband med utvidgningen flyttades pastorskansliet från prästgården i Dragsfjärd till den nybyggda delen i församlingshemmet. I Nedervetil församling flyttades också pastorskansliet från prästgården till församlingshemmet i samband med att församlingshemmet utvidgades och sanerades i slutet på 1980-talet.⁹⁹⁵

Det andra (2) tillvägagångssättet var att endast verksamhetsutrymmena fick sin plats i det nybyggda församlingshemmet. Så gjorde man till exempel i Esse församling. Församlingsstugan från 1780 som tidigare hade fungerat som prästgård användes under lång tid som samlingsutrymme i församlingen vid sidan av prästgården. Det första egentliga församlingshemmet i Esse församling byggdes 1980–1981.⁹⁹⁶ Församlingshemmet inrymde inte kansli- och arbetsutrymmen för personalen utan de fanns fortsättningsvis inrymda i prästgården. Församlingshemmet fick omfattande fuktskador och revs i slutet av 2000-talet.⁹⁹⁷ Det nya församlingshemmet planerades innehålla utrymme för alla funktioner i församlingsverksamheten, också kansli- och arbetsutrymmen.⁹⁹⁸

⁹⁹⁴ Se bilaga 27; Vid kommunsamgången 2009 sammanslogs också församlingarna Kimito, Västansfjärd, Dragsfjärd och Hitis till en tvåspråkig församling som fick namnet Kimitoöns församling.

⁹⁹⁵ Se bilaga 27.

⁹⁹⁶ Se bilaga 27.

⁹⁹⁷ Se bilaga 27.

⁹⁹⁸ Backström 2014, 55; Se också prologen.

Ett tredje (3) tillvägagångssätt var att kanslifunktionerna och ämbetsrummen i församlingen flyttades till församlingshemmet genast när utrymmena stod klara för användning. Till exempel i Nykarleby behandlade kyrkofullmäktige 1984 kyrkorådets förslag till utbyggnad av församlingshemmet. Det förslag som kyrkorådet framförde var ett alternativ där också kansli och ämbetsrum infogades i helheten. Vid sammanträdet framfördes att prästgården var i dåligt skick. Men trots detta framställdes krav på att prästgården och prästgårdstomten också i framtiden blev kvar i församlingens ägo. På detta sätt förändrades Nykarleby kyrkoherdeboställes roll och funktion gradvis. Prästgården fick så småningom en allt mindre roll i församlingsmedlemmarnas och tjänsteinnehavarnas vardag och så småningom började beslutsfattarna ifrågasätta behovet av kyrkoherdebostället.⁹⁹⁹ Ännu ett exempel i denna kategori är från Gamlakarleby församling, numera Karleby församling. Församlingen förfogade 1970 över en prästgård som inrymde bostad för såväl den finska församlingens och den svenska församlingens kyrkoherde.¹⁰⁰⁰ I såväl stads- som landsförsamlingens prästgårdar i Karleby fanns pastorskansli fram tills dess att församlingscentret byggdes på 1990-talet. När församlingscentret stod klart flyttades pastorskansliet dit och övriga verksamhetsfunktioner fick också sin plats där.¹⁰⁰¹

Av dessa exempel kan konstateras att prästgårdarnas tidigare funktioner inom ramen för församlingsverksamheten minskade framför allt under perioden 1970–2000. Verksamheten överflyttades i stor utsträckning från prästgårdarna till församlingshemmen eller så ändrades och tillbyggdes den tidi-

⁹⁹⁹ Se bilaga 27.

¹⁰⁰⁰ Backström 2014, 13.

¹⁰⁰¹ Se bilaga 27.

gare prästgården så att den kunde få en funktion som församlingshem där det kanske också etablerades kansliutrymmen samt arbetsutrymmen för personalen. Det som eventuellt kan diskuteras är huruvida byggandet av lägergårdar påverkade användningen av prästgårdarna i församlingarnas verksamhet. Men jag går inte närmare in på den problematiken i denna undersökning.

I följande delkapitel undersöker jag i vilken omfattning det har skett prästgårdsförsäljningar under perioden för undersökningen.

3.3.2 Prästgårdsförsäljningar på Borgå stifts område:

I vilken omfattning såldes det prästgårdar på Borgå stifts område under perioden 1970–2012? Hur såg situationen ut när det gäller byggandet av småhus? Kan småhusproduktionen eventuellt ha haft någon betydelse i detta sammanhang?

1970–1983

Vid ingången till 1970 fanns det 116 prästgårdar på Borgå stifts område.¹⁰⁰² Kyrkoherdebostället i Sjundeå såldes 1975 till en privatperson.¹⁰⁰³ Kaplansbostället i Lappfjärd såldes 1975 och huset flyttades till annan plats. Tomten där huset stod blev kvar i församlingens ägo.¹⁰⁰⁴ Kaplansgården i Vanda församling, tidigare Helsingfors församling revs 1974.¹⁰⁰⁵ Kyrkoherdebostället i

¹⁰⁰² Backström 2016A, 28, 84, bilaga 3; Se bilaga 3, sida 10; Se tabellerna 3 och 4.

¹⁰⁰³ KYSA Protokollsutdrag från Sjundeå församlings kyrkofullmäktige sammanträde den 29.05.1974, § 10; Backström 2014, 25; Se tabell 8 och bilaga 3.

¹⁰⁰⁴ HBA Lars Nisula 15.01.2013; Backström 2014, 18; Se tabell 8 och bilaga 3.

¹⁰⁰⁵ Godenhjelm 1935, 207; Västra Nyland 12.07.1974. Kaplansbostaden Nilsas har rivits; Backström 2014, 28; Backström 2016A, bilaga 1; Se tabell 8 och bilaga 3.

Lumparland på Åland såldes 1977.¹⁰⁰⁶ Kaplansgården i Nykarleby revs 1978.¹⁰⁰⁷ I Liljendal revs den gamla prästgården på 1970-talet och samtidigt byggdes en ny prästgård till kyrkoherden i församlingen.¹⁰⁰⁸ Kyrkoherdebostället i Kronoby övergick via en donation i en stiftelses ägo 1980.¹⁰⁰⁹ Prästgårdarnas antal minskade med sex stycken under den första delperioden av undersökningen.¹⁰¹⁰

Av de prästgårdar som revs var två kaplansgårdar och en prästgård ett kyrkoherdeboställe. Totalt sett så var det fråga om tre äldre prästgårdar som via rivning fick ge vika under 1970-talet på Borgå stifts område. I ett fall byggdes en ny prästgård i stället för den som revs.¹⁰¹¹ Rivning av äldre hus var en återkommande företeelse på 1970-talet. Det var också ett uttryck för den allmänna trenden i samhället med tilltro till det som var nytt och modernt.¹⁰¹² En äldre prästgård hade inte lika lättskötta inredningsytor och var inte lika praktisk att använda och bo i enligt Utbildningsministeriets betänkande. Betänkandet speglar det synsätt som var gällande i samhället, också i församlingarna. Det som var nytt och där man använt sig av nya inredningsmaterial var en positiv företeelse i sig och nybyggda bostäder fungerade som ett attraktivt boendeideal.¹⁰¹³ Men under 1980-talet skedde ett uppvaknande i fråga om att bevara och i vissa fall

¹⁰⁰⁶ KYSA Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens sammanträde den 31.03.1977, § 74; Backström 2014, 32; Backström 2016A, bilaga 1; Se tabell 8 och bilaga 3.

¹⁰⁰⁷ Salomäki 1994, 11; Backström 2014, 11; Se tabell 8 och bilaga 3.

¹⁰⁰⁸ HBA Håkan Djupsjöbacka 15.07.2012; Backström 2014, 30; Backström 2016A, bilaga 1; Se tabell 8 och bilaga 3.

¹⁰⁰⁹ HBA Ann-Sofi Högnabba 14.03.2012; Backström 2014, 13; Backström 2016A, bilaga 1; Se tabell 8 och bilaga 3.

¹⁰¹⁰ Se tabell 8 och bilaga 3, sida 1–10.

¹⁰¹¹ Backström 2016A, bilaga 1; Se tabell 8 och bilaga 3, sida 10.

¹⁰¹² Tarkka 1988, 255; Murtorinne 2000A; 270 Pesonen & Vesala 2007, 24.

¹⁰¹³ Opetusministeriö 1982, 32.

sanera och ändra prästgårdarna för nya användningsändamål i stället för att riva.¹⁰¹⁴

Under 1970- och 1980-talet byggdes ett stort antal småhus i Finland.¹⁰¹⁵ Landet var inne i en positiv ekonomisk fas och samhället präglades av stor framtidsoptimism som också avspeglade sig på byggande och planer kring boende.¹⁰¹⁶ Detta torde också ha påverkat prästfamiljernas syn på boendet i prästgård. Prästfamiljerna började förmodligen fundera på alternativa sätt att bo som en del av den förändringsprocess som skedde i samhället.¹⁰¹⁷ Under 1990-talet minskade nyproduktionen av småhus. Det berodde förmodligen åtminstone delvis på att Finland i början av 1990-talet var inne i en djup recession och räntenivån var hög.¹⁰¹⁸ Åren 2000–2010 byggdes flera småhus jämfört med 1990-talet men husproduktionen nådde inte upp till 1970- och 1980-talets nivå.¹⁰¹⁹

Det som också bidrog till att det såldes, revs eller på annat sätt avyttrades endast ett fåtal prästgårdar eller tjänstebostäder under perioden 1970–1983 på Borgå stifts område var att prästgårdarna behövdes som verksamhetsutrymme och som bostäder. Prästgårdarna var en integrerad del i församlingens verk-

¹⁰¹⁴ Se Utbildningsministeriets betänkande; Arkkitehtitoimisto LPV Jyväskylä Oy, 10.

¹⁰¹⁵ Statistisk årsbok för Finland 2006, 237; Statistikcentralen 2014, tabell 11. Om vi utför en jämförelse i fråga om produktion av småhus kan konstateras att åren 1970–1979 byggdes totalt 155 415 fristående småhus i Finland och åren 1980–1989 byggdes 184 962 småhus.

¹⁰¹⁶ Se bland annat Tarkka 1988, 255, Murtorinne 2000A, 270 och Pesonen & Vesala 2007, 24.

¹⁰¹⁷ Opetusministeriö 1982, 38.

¹⁰¹⁸ Statistisk årsbok för Finland 2006, 237; Pesonen & Vesala 2007, 25; Statistikcentralen 2014, tabell 11. Under perioden 1990–1999 byggdes endast 114 018 småhus.

¹⁰¹⁹ Statistisk årsbok för Finland 2006, 237; Statistikcentralen 2014, tabell 11. Åren 2000–2010 byggdes totalt 132 228 småhus.

samhet och de fungerade som bostäder för prästerskapet. Den ikraftvarande lönelagstiftningen från år 1966 förutsatte att församlingen ansvarade för att det fanns reserverad prästgård eller tjänstebostad för tjänsteinnehavaren.¹⁰²⁰ Kyrkoherdarna och kaplanerna hade boendeplikt och det var församlingens ansvar att se till att tjänstebostad fanns tillgänglig. Det behövdes också tjänstebostäder för andra yrkesgrupper inom församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna. Systemet med tjänstebostäder var ett etablerat system och dessutom ingick det som en del av lönesättningsförfarandet via den naturaförmån som tjänstebostaden utgjorde.¹⁰²¹

1984–1990

Vid ingången till år 1984 fanns det 110 prästgårdar i församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheternas ägo på Borgå stifts område.¹⁰²² Under perioden 1984–1990 såldes endast två prästgårdar i församlingarna på Borgå stifts område. Kaplansbostället i Pargas, Muddais såldes 1987 till en privat person.¹⁰²³ Kyrkoherdebostället i Nykarleby såldes 1990 till en familj efter ett utdraget förlopp som också innehöll en första försäljning av prästgården redan 1987 till annan köpare. Köpet fastställdes inte av Kyrkostyrelsen och därmed förföll affären.¹⁰²⁴ Vid slutet av 1990 fanns det följaktligen 108 prästgårdar i församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ägo på Borgå stifts område.¹⁰²⁵

¹⁰²⁰ L 25.2.1966/105; F 22.4.1966/254; Opetusministeriö 1982, 36.

¹⁰²¹ Tjänstebostäder fanns också reserverade till exempel för diakonissor, kantorer och vaktmästare.

¹⁰²² Se bilaga 3, sidorna 1–10.

¹⁰²³ HBA Karin och Richard Donner 23.02.2012; HBA Johan Kronberg 02.11.2012; Backström 2014, 22; Se tabell 8 och bilaga 3.

¹⁰²⁴ KYSA Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll av den 01.03.1990, § 55; Backström 2014, 11; Se tabell 8 och bilaga 3.

¹⁰²⁵ Se tabell 8 och bilaga 3.

Tabell 5. Försäljningar och övriga förändringar 1970–1990 på Borgå stifts område.¹⁰²⁶

Prästgård	Försäljning	Övrigt
Kyrkoherdebostället i Lumparland	1977	
Kyrkoherdebostället i Sjundeå	1975	
Kaplansbostället i Lappfjärd	1975	
Kaplansbostället i Vanda		Revs 1974
Kyrkoherdebostället i Liljendal		Revs, 1970-talet och byggdes ny
Kaplansbostället i Nykarleby		Revs 1978
Kyrkoherdebostället i Kronoby		Donation 1980
Kaplansbostället i Pargas	1987	
Kyrkoherdebostället i Nykarleby	1990	
Summa prästgårdar	Försäljning 5	Rivning 3 Donation 1

Tabellen ovan visar de förändringar som skedde i fråga om prästgårdsförsäljningar och övriga förändringar under perioden 1970–1990. Anmärkningsvärt är att när det gäller Liljendal och kyrkoherdebostället där så byggdes en ny prästgård till kyrkoherden i stället för den prästgård som man hade rivit.¹⁰²⁷ Det visar också på att 1970-talet var en period när prästgården ännu betraktades vara viktig i församlingens verksamhet.

1991–2012

Under åren 1991–2012 såldes eller avyttrades på annat sätt ett stort antal prästgårdar på Borgå stifts område om man jämför med situationen 1970–1990.¹⁰²⁸ Vid närmare granskning av diskussionerna kring försäljning och de direkta försäljningsprocesserna i ett antal församlingar kan konstateras att det fanns väldigt stora variationer i församlingarna och de kyrkliga sälligheterna i fråga om beslut kring försäljning av församlingens prästgård.

¹⁰²⁶ Se bilaga 3.

¹⁰²⁷ Backström 2016A, 75–80.

¹⁰²⁸ Se tabell 8 och 9 och bilaga 3 samt figur 8.

Till exempel när det gällde försäljningen av prästgården i Bromarv skedde allt mycket snabbt. År 1993 tillsatte Domkapitlet i Borgå stift en utredningsman för att bland annat fundera på Bromarv församlings framtid. Prästgården lyftes i förslagen fram som en fastighet som inte behövdes för verksamheten. År 1994 omändrades kyrkoherdetjänsten i Bromarv till en kaplans-tjänst, och i det sammanhanget upplöstes också boendeplikten. Sen skedde allt i rask takt och 1997 var prästgården såld. I Bromarv överskuggade de ekonomiska argumenten helt diskussionen och det gavs inte mycket utrymme för andra lösningar.¹⁰²⁹

Ett annat exempel är Esse prästgård och dialogen kring den som pågick under ett stort antal år. När vi kommer in på 1990-talet och tidpunkten för upphävandet av lönelagen börjar diskussionerna bland beslutsfattarna i Esse församling präglas av vikten av att kyrkoherden fanns anträffbar i prästgården. Samtidigt fick församlingen en prästtjänst till, och då förde behovet av ökade kansliutrymmen nya dimensioner till diskussionen. Man kan säga att 1990-talet var präglad av verksamhetsmässiga ställningstaganden i Esse församling och Pedersörenejdens kyrkliga samfällighets förvaltningsorgan. Under senare halvan av 1990-talet kan på basen av uttalanden skönjas en viss irritation från kyrkoherdens sida över att ha kansli och verksamhetsutrymmen i samma fastighet som familjens bostad. Församlingshemmet som ursprungligen byggdes 1980 revs i slutet av 2000-talet och diskussion om ett nytt församlingshem

¹⁰²⁹TKA Utredning över Bromarvs församling, 14.05.1993, 15; DKA Utlåtande angående försäljning av prästgården i Bromarv av den 13.02.1997, § 22; KYSA Kyrkostyrelsens ämbetskollegiums protokoll av den 30.03.1997, § 135; HBA Christer Lindvik 19.03.2012; Backström 2014, 57–67.

sammankopplades på ett mångfacetterat sätt med prästgårdens framtid i beslutsfattandet.¹⁰³⁰

Kyrkoherden och hans familj flyttade ut från prästgården år 2003 och det gav incitament till nya diskussioner om prästgårdens framtida användning. Det fanns gott underlag och utrymme för diskussioner och nya idéer. Dialogen berörde egentligen i liten utsträckning ekonomi. Det var i stor utsträckning fråga om verksamhetsmässiga ställningstaganden som de sista åren av den undersökta perioden alldeles tydligt sammankopplades med församlingshemsbygget och utökad behov av kansliutrymmen. Utlåtanden inhämtades, beredningar utfördes i flera omgångar och beslutsfattandet var mångsidigt och genomlysbart. Församlingsmedlemmarna sade också sitt om planerna genom att komma in med namnlistor för prästgårdens bevarande i samfällighetens ägo. Prästgården var vid utgången av 2012 i den kyrkliga samfällighetens ägo.¹⁰³¹

¹⁰³⁰ Österbottens Tidning 16.12.2008. Esse prästgård till salu; Kyrkpressen 22.06.2011. Hur skall det gå för Esse prästgård; Kyrkpressen 07.07.2011. Nyttänkande också kring prästgården i Esse; Backström 2014, 42–56.

¹⁰³¹ Österbottens Tidning 16.12.2008. Esse prästgård till salu; Kyrkpressen 22.06.2011. Hur skall det gå för Esse prästgård; Kyrkpressen 07.07.2011. Nyttänkande också kring prästgården i Esse; Backström 2014, 42–56.

Sammanfattning

Tabell 6. Försäljningar och övriga förändringar 1991–2012 på Borgå stifts område.¹⁰³²

Prästgård	Försäljning	Övrigt
Kaplansbostället på Norrskata	1991	
Kaplansbostället i Karleby	1992	
Kaplansbostället i Dalsbruk, Dragsfjärd	1995	
Kaplansbostället i Parsby, Pargas		Brann ned till grunden 1996
Kyrkoherdebostället i Bromarv	1997	
Kaplansbostället i Malax	1997	
Kyrkoherdebostället i Jakobstad	1998	
Kyrkoherdebostället i Hangö	1998	
Kaplansbostället i Lappträsk	2001	
Kyrkoherdebostället i Ekenäs	2001	
Kyrkoherdebostället i Nedervetil	2001	
Kaplansbostället i Vörå	2001	
Kyrkoherdebostället i Övermark	2004	
Kyrkoherdebostället i Jeppo	2005	
Kyrkoherdebostället i Korsnäs	2006	
Kyrkoherdebostället i Replot	2006	
Kyrkoherdebostället i Lappfjärd	2007	
Kyrkoherdebostället i Kaskö	2007	Församlingen hörde till Lappo stift
Kyrkoherdebostället i Tenala	2008	
Kaplansgården i Kimito	2008	
Kyrkoherdebostället i Pedersöre	2008	
Kyrkoherdebostället i Oravais	2010	
Kyrkoherdebostället i Maxmo	2010	
Kyrkoherdebostället på Geta	2011	
Summa prästgårdar	23	1

¹⁰³² Se bilaga 3.

Av tabellen framgår att sammanlagt 23 prästgårdar i församlingar eller kyrkliga samfälligheter som ursprungligen tillhört Borgå stift såldes under perioden 1991–2012 och dessutom brann en prästgård ned till grunden.¹⁰³³ Vid utgången av 2012 fanns på Borgå stifts område 69 prästgårdar i de kyrkliga samfälligheternas eller församlingarnas förvaltning. Dessutom var en kaplan bosatt i en tjänstebostad på naturaförmånsbasis. Ytterligare var en kaplan och en kyrkoherde bosatt i en bostad som ägdes av den kyrkliga samfälligheten. Om man räknar med dessa bostäder så var det totalt 72 prästgårdar eller tjänstebostäder i användning. Totalt fem prästgårdar såldes på Pedersöre prosteris område.¹⁰³⁴ Vid försäljningen av kyrkoherdebostället i Pedersöre 2008 som gick under namnet Rosenlunds prästgård såldes endast kyrkoherdeboställets byggnader men inte tomtmarken utan i stället uppgjordes ett långvarigt legoavtal för markområdet.¹⁰³⁵ På Korsholms prosteris område såldes fem prästgårdar och fyra prästgårdar såldes på Närpes prosteris område.¹⁰³⁶ Kyrkoherdebostället i Kaskö såldes 2007. Kaskö församling tillhörde tidigare Borgå stift, men överflyttades till Lappo stift 1978.¹⁰³⁷

I Åboland förstördes en prästgård i brand och tre prästgårdar såldes. Den prästgård som brann var vid tidpunkten bostad för den finska församlingens kyrkoherde i Pargas. Den finska

¹⁰³³ Backström 2014, 39–40; HBA Gunnar Grönblom 06.10.2016; HBA Jorma Poskiparta 11.11.2016. Den tvåspråkiga församlingen i Kaskö tillhörde tidigare Borgå stift (fram till 31.12.1977) och därför finns prästgården medräknad i det totala antalet försäljningar under perioden 1991–2012.

¹⁰³⁴ Se bilaga 3, sidorna 1–9; Backström 2014, 10–14; HBA Kjell Andersson 09.04.2015.

¹⁰³⁵ DKA Fastställelse av arrenderingsbeslut av den 04.09.2008, § 21; Backström 2014, 12.

¹⁰³⁶ Se bilaga 3, sidorna 2–3.

¹⁰³⁷ Kyrkostyrelsen 1972/20; Backström 2014, 19.

församlingen var organisatoriskt underlydande Ärkestiftet. Prästgården förvaltades av Pargas kyrkliga samfällighet som ur förvaltningssynvinkel tillhörde Borgå stift.¹⁰³⁸ På Raseborgs prosteris område såldes fyra prästgårdar under perioden.¹⁰³⁹ I Helsingfors och Mellersta Nylands prosteri såldes ingen prästgård under perioden 1991–2012.¹⁰⁴⁰ På Domprosteriets område såldes en prästgård.¹⁰⁴¹ På Ålands prosteris område såldes en prästgård under perioden 1991–2012.¹⁰⁴² Totalt minskade således prästgårdarnas antal som ursprungligen hade varit på Borgå stifts område med 24, men om försäljningen av prästgården i Kaskö räknas bort minskade prästgårdarnas antal med 23. I bilagematerialet finns detaljerade, prosterivisa uppgifter över verkställda försäljningar och övriga förändringar under perioden.¹⁰⁴³

Fastigheter som inte ansågs vara nödvändiga för den direkta verksamheten avyttrades för att på sikt via minskade driftskostnader skapa kostnadsinbesparingar för de kyrkliga samfälligheterna och församlingarna. Intäkterna från försäljningarna användes delvis för att iståndsätta och upprätthålla de återstående fastigheterna som församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna förvaltade.¹⁰⁴⁴ Till fastigheter som inte direkt ansågs vara nödvändiga i verksamheten räknades också prästgårdarna och därför var det attraktivt att avyttra dem när man började minska

¹⁰³⁸ Bilaga 3, sida 4.

¹⁰³⁹ Bilaga 3, sida 5.

¹⁰⁴⁰ Bilaga 3, sidorna 6–7.

¹⁰⁴¹ Bilaga 3, sida 8.

¹⁰⁴² Backström 2014, 31–32; Bilaga 3, sida 9.

¹⁰⁴³ Se bilaga 3, sidorna 1–10.

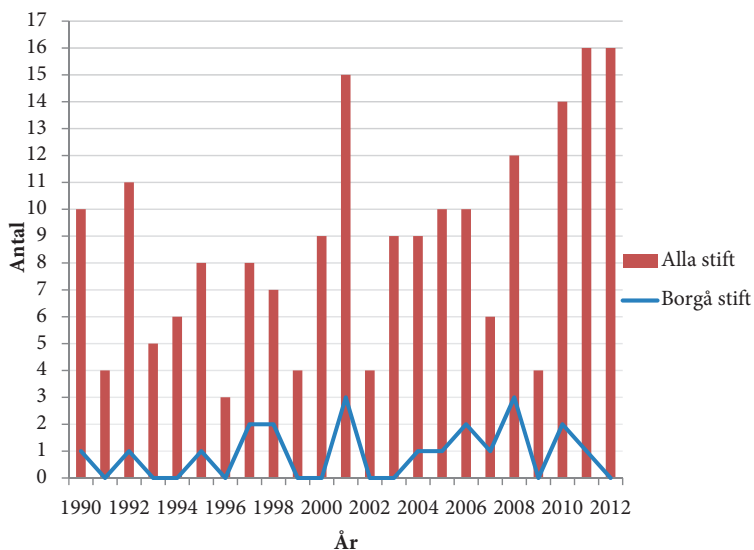
¹⁰⁴⁴ Kyrkpressen 17.01.2013. Människor före maskiner.

på församlingens eller den kyrkliga samfällighetens fastighetsmassa.¹⁰⁴⁵

Jag har via innehållsanalys undersökt samtliga beslutsprotokoll gällande försäljning av prästgårdar på Borgå stifts område för perioden 1970–2012 och därtill samtliga beslutsprotokoll gällande försäljning av prästgårdar i hela den evangelisk-lutherska kyrkan för perioden 1990–2012. I beslutsprotokollen fanns inte en enda numerisk redogörelse över församlingens eller den kyrkliga samfällighetens ekonomiska situation i anslutning till försäljningsbeslutet. Det fanns inte heller någon redogörelse över på vilket sätt ett beslut om försäljning skulle påverka det ekonomiska resultatet i ett längre perspektiv. Det enda som fanns i protokollen var i en del fall verbalt uttryckt att församlingens eller den kyrkliga samfällighetens ekonomi var dålig, men utöver det inga fakta eller mera exakta redogörelser över den ekonomiska situationen. Av beslutsprotokollen framgår inte heller att Domkapitlet inför avgivande av utlåtande om försäljningen eller Kyrkostyrelsen före fastställelse av försäljningsbeslutet skulle ha krävt in en sådan redogörelse. Om sådana har funnits har de inte utgjort en organisk del av beslutsprotokollen utan har förmodligen varit en del av övrig ekonomisk rapportering i den ekonomiska enheten.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁵ Nyman 1993, 44. Av Domkapitlet tillsatt utredningsman Bo Nyman föreslog att de fastigheter som inte används i församlingarnas egen verksamhet på Kimitoön säljs när tillfälle ges för att på så sätt minska utgifterna för skötsel och underhåll av fastigheterna; Vikström 2007, 156; Kyrkostyrelsen 2008, 5; Annonssbladet 19.05.2011. Prästgårdarnas öde oroar Dragsfjärdskaplan. I samband med att samgångar sker mellan församlingarna och man gör utredningar kring de fastighetsmassor som man förfogar över kommer också prästgårdarna i blickpunkten; Västra Nyland 09.06.2012. Församlingarnas fastigheter hett stoff i fullmäktige; Kyrkpressen 17.01.2013. Människor före maskiner.

¹⁰⁴⁶ Se figur 6 och tabell 6.

Figur 6. Prästgårdsförsäljningar i alla stift i den evangelisk-lutherska kyrkan jämfört med försäljningar i Borgå stift åren 1990–2012.¹⁰⁴⁷

Figuren visar att det fanns stora årsvisa variationer totalt sett och att trenden för försäljningar av prästgårdar i stiftet har varit uppåtgående under perioden. I Borgå stift har också variationerna varit stora och följde rätt långt trenden för alla stift.¹⁰⁴⁸ Statistiken över försäljningar av prästgårdar under perioden 1990–2012 i den evangelisk-lutherska kyrkan visar att försäljningar verkställdes varje år, men att det också var stora variationer mellan åren.¹⁰⁴⁹ Däremot visar försäljningarna i Borgå stift en helt annorlunda trend i slutet av den undersökta perioden

¹⁰⁴⁷ Se bilaga 7. Uppgifterna baserar sig på beslut i sektionerna samt i ämbetskollegiet vid Kyrkostyrelsen där församlingarnas och de kyrkliga samfundets tagna beslut om försäljning har fastställts.

¹⁰⁴⁸ Bilaga 2 med prästgårdsförsäljningar stiftsvis för åren 1990–2012.

¹⁰⁴⁹ Se bilaga 2 och 7.

jämfört med försäljningen i alla stift. Under 2012 såldes ingen prästgård på Borgå stifts område.¹⁰⁵⁰

Perioden 1970–1990 kännetecknades ur generell synvinkel av det faktum att församlingens prästgård ännu i början av perioden var ett viktigt centrum i församlingen.¹⁰⁵¹ För att bilda en uppfattning om situationen i ett längre perspektiv kan vi se ännu lite bakåt och jämföra behovet i belysningen av antalet prästgårdar i Borgå stifts församlingar. När Godenhjelm insamlade uppgifter 1933 gällande antalet prästgårdar i samtliga stift i Finland och därmed också för Borgå stift var behovet av prästgårdar och tjänstebostäder reellt och tydligt.¹⁰⁵² Om man ser framåt från den tidpunkten var prästgårdarnas antal stabilt under lång tid. Det byggdes förvisso en del nya prästgårdar som ersatte äldre prästgårdar. Man byggde i vissa fall en ny prästgård på en annan plats, företrädesvis på en plats närmare kyrkan, men i övrigt skedde det inga större förändringar i antal.¹⁰⁵³ Prästgårdarna eller tjänstebostäderna (kallades också för ämbetsbostäder) behövdes i församlingarna. Prästgårdarna var en organisk del av församlingarnas liv och verksamhet och detta behov var reglerat och hade sin grund i gällande lagstiftning.¹⁰⁵⁴

Under perioden 1933–1969 ökade antalet prästgårdar/ämbetsbostäder med två bostäder, från 114 bostäder 1933 till 116 bostäder 1969. I dessa siffror ingår också de tjänstebostäder/ämbetsbostäder som var avsedda för prästerskapet i städerna Vasa, Åbo och Helsingfors. När man ställer siffrorna i relation till antal församlingar och kyrkoherde- och kaplanstjänster vi-

¹⁰⁵⁰ Notera att i försäljningar för alla stift finns också Borgå stift med; Se bilaga 3.

¹⁰⁵¹ Opetusministeriö 1982, 31; Backström 2008, 42.

¹⁰⁵² Godenhjelm 1935, 203–231.

¹⁰⁵³ Backström 2016A, bilaga 1.

¹⁰⁵⁴ L 4.8.1922/180–181.

sar statistiken tydligt att prästgårdarna och tjänstebostäderna behövdes.¹⁰⁵⁵ Prästgårdarna var viktiga som arbetsplats och som bostäder för prästfamiljerna. Församlingens prästgård användes aktivt i olika typer av församlingsaktiviteter. Ett exempel på hur komplicerat ett beslut om avyttrande av en prästgård kunde vara under den tidsperioden är rivningen av kaplansgården i Kyrkslätt. Prästgården fanns inne på Porkala området och hade genom annekteringen under åren 1944–1956 tillhört Sovjetunionen.¹⁰⁵⁶ Det tog ända till 1967 innan församlingarna i Kyrkslätt enades om att prästgården skulle rivras. Den hade under tiden förfallit och därtill utsatts för åverkan.¹⁰⁵⁷ Prästgårdarnas roll och status förändrades i slutet av perioden 1970–1990 och det kan man också utläsa från statistiken över antalet prästgårdsförsäljningar och via beslut om upplösande av boendeplikt för församlingens kyrkoherde eller kaplan.¹⁰⁵⁸

På samma sätt kan vi blicka framåt för att få en uppfattning om den stora förändringsprocessen som startade under 1970- och 1980-talet och som kulminerade under 2000-talet. När vi ser på förändringarna i antalet prästgårdar från och med 1970 och ända fram till utgången av 2012 blir uppfattningen klar att det har hänt mycket på prästgårdsfronten under den perioden. 1970 fanns det 116 prästgårdar i Borgå stifts församlingar. Vid utgången av 2012 fanns det 72 prästgårdar kvar som användes i större eller mindre grad av församlingarna som tillhörde Borgå stift. I vissa fall var prästgården i en kyrklig samfällighets ägo som organisatoriskt och juridiskt hörde till ett annat stift men

¹⁰⁵⁵ Backström 2014, bilaga 2; Se också tabell 3.

¹⁰⁵⁶ Henricson 1987, 16; Kallioniemi 2005, 296, 303; Backström 2017C, 7–8.

¹⁰⁵⁷ För en mera omfattande redogörelse över prästgårdens förvaltning och beslutet om rivning se Backström 2017C.

¹⁰⁵⁸ Opetusministeriö 1982, 31; Backström 2008, 42; Bilaga 3; Se också tabellerna 6–8.

ifrågavarande prästgård användes av en församling som hörde till Borgå stift. Man kan i grova drag säga att antalet prästgårdar minskat med 2/5 inom loppet av 42 år.¹⁰⁵⁹

Om man ser på situationen ur helhetskyrkans perspektiv så fanns det utgående från Kyrkostyrelsens ämbetskollegiums protokoll över försäljningar av fastigheter en ny trend i fråga om försäljningar när vi kommer in på 2010-talet. I församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ägo fanns det ett stort antal församlingshem och lägergårdar vars användningsgrad förmodligen var låg även om det inte finns tillförlitlig statistik när det gäller användningsgrad att utgå ifrån. Men vid analys av ämbetskollegiets beslutsprotokoll kommer uttalanden om att en viss fastighet inte behövs ofta fram i beredningstexten. Det betyder att församlingen eller den kyrkliga samfälligheten i sitt beslut över försäljning följaktligen har kommit till en slutsats om att fastigheten är obehövlig, användningsgraden är låg och fastigheten kan undvaras. Det andra huvudargumentet har varit att fastigheten är i dåligt skick och därför har man beslutat sig för att sälja den. Det tredje argumentet har varit att försäljningsbeslutet har varit en följd av den fastighetsstrategi som har uppgjorts i församlingen eller den kyrkliga samfälligheten.¹⁰⁶⁰

Under tidigare år fanns det små möjligheter att avyttra kyrkor, kapell, församlingshem och lägergårdar. Att ta ett beslut om att sälja den typen av fastigheter torde ha varit svårt och mycket obekvämt. En del av lägergårdarna eller församlingshemmen hade byggts för endast några tiotal år sedan. De hade byggts under en period när ekonomin växte sig allt starkare i församlingen eller den kyrkliga samfälligheten. Alternativet blev att

¹⁰⁵⁹ Backström 2014, bilaga 1, 2; Backström 2016A, bilaga 1, 3; Bilaga 3.

¹⁰⁶⁰ Kyrkostyrelsen, ämbetskollegiums protokoll över fastighetsförsäljningar 2006–2015.

avyttra sådant som utgående från det synsätt som var gällande inte direkt var knutet till församlingarnas och de kyrkliga sälligheternas dagliga verksamhet. Samtidigt förvaltades en stor mängd övrig egendom bland annat i form av hyresbostäder av olika karaktär, till exempel radhus och lägenheter i höghus. Men man var i en sådan situation mera benägen att sälja en prästgård trots att den eventuellt hade ett stort kulturellt värde jämfört med en lägenhet i en ordinär bostadsfastighet.¹⁰⁶¹

I följande kapitel ser jag närmare på vad som bidrog till att förutsättningarna för prästgårdarna förändrades.

¹⁰⁶¹ Se bilaga 26 med försäljningar 2006–2015 där alla fastighetskategorier är medräknade.

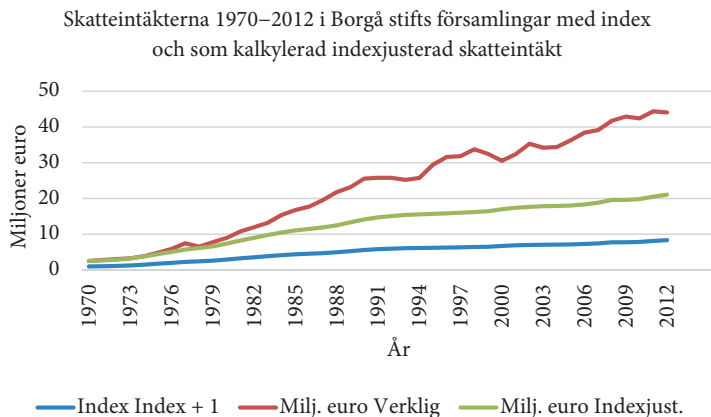
4. FÖRÄNDRADE VERKSAMHETSVILLKOR FÖR PRÄSTGÅRDSKULTUREN

I kapitel tre har jag beskrivit de förändringar som skedde i samhället, i den evangelisk-lutherska kyrkan samt något om situationen i Borgå stift och de förändringar som skedde. I detta kapitel undersöker jag vilka faktorer som medverkade till förändringarna och därmed medförde att existensbetingelserna för prästgårdarna förändrades under perioden 1970–2012.

4.1 Ekonomin i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna

I detta delkapitel är det en central fråga som jag vill belysa och redogöra för. Hur förändrades ekonomin i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter under perioden? För att beskriva den ekonomiska situationen i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna i Borgå stift har jag gjort en jämförelse av skatteintäkterna i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter under perioden 1970–2012 i förhållande till levnadskostnadsindex. Jämförelsen visar hur den ekonomiska basen för församlingarna och samfälligheterna förändrades i förhållande till hur kostnaderna utvecklades i samhället i övrigt under samma period. Jag har dessutom jämfört ett antal nyckeltal som beskriver ekonomin i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna under 2000-talet. Det är församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas soliditetsgrad, likvida medel i an-

talet dagar samt de kyrkliga samfälligheternas och församlingarnas årsbidrag. I viss mån har jag jämfört med helhetskyrkans ekonomiska situation utgående från samma nyckeltal.

Figur 7. Skatteintäkternas förändring åren 1970–2012 i Borgå stifts församlingar.

Figuren visar förändringar i skatteintäkter jämfört med levnads-kostnadsindex. Förändringar i levnads-kostnadsindex har under perioden varit synnerligen måttlig som vi kan se av linjen längst ner på linjediagrammet. Den översta linjen visar förändringen i skatteintäkter och i reella tal (euro) under samma period.¹⁰⁶² Intäkterna ökade i betydligt snabbare takt jämför med vad situationen skulle ha varit om intäkterna hade växt i samma takt som indexet. Linjen i mitten visar approximativt hur en sådan indexjusterad intäktsförändring skulle ha sett ut.¹⁰⁶³ Linjen är kalkylerad utgående från de verkliga intäkterna 1970 och multipli-

¹⁰⁶² Vid omvandling från finska mark till euro har jag använt 5,94573 som divisor.

¹⁰⁶³ Se bilaga 24.

cerad med indexvärdet för ett givet år. Därtill bör tilläggas att skattebasen under åren 1970–2012 har varit oförändrad. Skattebasen har för samtliga år (1970–2012) bestått av medlemskatteintäkterna och samfundsskatteintäkterna. Däremot har skattesatserna (församlingarnas skatteprocent) och samfundsskattens procentsats förändrats och därmed också summorna i mark och euro räknat. De förändringarna har varit en följd av varje församlings eller kyrklig samfällighets enskilda beslut gällande skatteprocent och statsmaktens beslut gällande samfundsskattens storlek.¹⁰⁶⁴ Medlemsskattens och samfundsskattens nominella totalsumma i euro räknat har därtill ändrat som en följd av den förändrade ekonomiska situationen i landet. Det har i sin tur varit beroende av skattebetalarnas lönenivå och företagets ekonomiska resultat.¹⁰⁶⁵ Levnadskostnadsindex ska å sin sida spegla på vilket sätt ekonomin i stort har utvecklats i landet och är uträknat som ett medeltal. Medeltalet är inte alltid och till alla delar representativt för en viss region, men visar situationen ur ett helhetsperspektiv där olika typer av kostnader i samhället har sammanvägts.¹⁰⁶⁶ Det som man kan diskutera är huruvida ekonomin i de regioner där Borgå stifts församlingar finns eventuellt har varit mera gynnsam jämfört med övriga delar av landet och att levnadskostnadsindexet inte speglar en verklig situation på Borgå stifts område utan kurvan är för flack. Ifall det är så skulle det till en del förklara förhållandet mellan den reella förändringen jämfört med levnadskostnadsindex.¹⁰⁶⁷

Summan av de verkliga skatteintäkterna i Borgå stifts församlingar var 1970 totalt 2,52 miljoner euro och vid utgången

¹⁰⁶⁴ Se kapitel 1.5 med definition över samfund och samfundsskatt.

¹⁰⁶⁵ Se kapitel 2.5 och 3.1 med redogörelse över samhällsförändringen

¹⁰⁶⁶ S3. Levnadskostnadsindex för åren 1970–2012; Se bilaga 15 för uppgifter om indexvärdets förändring under perioden för undersökningen.

¹⁰⁶⁷ Se figur 7.

av 2012 var totalsumman på motsvarande sätt 44,06 miljoner euro. Skulle skatteintäkternas förändring ha följt levnadskostnadsindex, med andra ord ha följt medeltalet av förändringarna i fråga om kostnader och intäkter i landet, skulle slutsumman vid utgången av 2012 kalkylmässigt uträknat ha stannat på 21,07 miljoner euro. Denna kalkylerade nivå förutsätter att man kan betrakta 1970 som ett ”normalår” vilket är fullt möjligt om man jämför 1970 med de två föregående åren (1968–1969) och de två därpå följande åren (1971–1972). Vad jag avser är att förändringen i inkomster under 1970–1971 har följt en moderat linje som kan betraktas som ett medeltal. Därför kan 1970 anses vara representativt och därigenom användas som kalkylgrund vid beräkningarna.¹⁰⁶⁸

Därutöver har skatteintäkternas reella förändring för de två första åren under 1970-talet i stor utsträckning följt nivån som utfaller om man kalkylerar med hjälp av index, förskjutningen uppåt är ännu för de åren rätt marginell. Som framgår av linjediagrammet var det först i slutet av årtiondet med början 1977–1978 som de verkliga intäkterna började utvecklas i betydligt snabbare takt jämfört med vad skulle ha varit gällande om skatteintäkterna hade följt den allmänna förändringen i kostnadsläge i landet. Intäkterna eskalerade för att sedan vid slutet av perioden överstiga en indexjusterad, kalkylerad nivå med drygt det dubbla. Kalkylen och jämförelsen med levnadskostnadsindex visar på att på de områden där Borgå stifts församlingar fanns utvecklades ekonomin på ett gynnsamt sätt i förhållande till situationen i hela landet.¹⁰⁶⁹ Ytterligare ett sätt att utreda huruvida 1970 kan betraktas som ett ”normalår” är

¹⁰⁶⁸ Se bilaga 24 som har kompletterats med verkliga värden för 1968 och 1969 för att det ska vara möjligt att utföra en jämförelse mellan åren.

¹⁰⁶⁹ Bilaga 24; Figur 7.

att beräkna ett medeltal på skatteintäkterna för åren 1968–1972. En sådan jämförelse ger ett medelvärde på 2,51 miljoner euro som i praktiken ligger mycket nära den verkliga intäktsnivån (2,52 miljoner euro). Det skulle ha gett en något mera långsam förändring i intäkter jämfört med att använda den verkliga intäkten för 1970 som kalkylvärde och som grund för indexjusterade intäkter, men skillnaden är försumbar.¹⁰⁷⁰ Ekonomin för Borgå stifts församlingar har under perioden 1970–2012 ur generell synvinkel varit god. Ekonomin gav utrymme till en utökad verksamhet i församlingarna. Den goda ekonomin gav också möjligheter till olika typer av byggprojekt av vilket byggande av församlingshem var mest framträdande under perioden.¹⁰⁷¹

Soliditetsgraden vid en viss tidpunkt är ett nyckeltal som beskriver den ekonomiska situationen och självförsörjningsgraden i en organisation. En hög soliditetsgrad vittnar om ett starkt eget kapital jämfört med andelen främmande kapital i organisationens ekonomi.¹⁰⁷² Under 1970-talet och fram till 1990-talets mitt framlades inte någon beräkning över församlingarnas soliditetsgrad i Kyrkostyrelsens statistik. Men från och med slutet av 1990-talet är det möjligt att utifrån statistiken granska församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas soliditetsgrad.¹⁰⁷³ Vi kan inledningsvis konstatera att Borgå stifts församlingars och kyrkliga samfälligheters soliditet ur generell synvinkel var god under 2000-talet. Ett plock ur statistiken visar att år 2004 var soliditetsgraden 91,3 procent.¹⁰⁷⁴ Vid utgången av år 2007 var medeltalet av soliditetsgraden i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter 91,4

¹⁰⁷⁰ Se bilaga 24 och intäkterna för åren 1968–1972.

¹⁰⁷¹ Se figur 7.

¹⁰⁷² Kyrkostyrelsen 2010, 165.

¹⁰⁷³ Se bilaga 25.

¹⁰⁷⁴ Kyrkostyrelsen 2005, 195.

procent.¹⁰⁷⁵ År 2010 var medeltalet av soliditetsgraden i Borgå stifts församlingar och ekonomiska gemenskaper 89,6 procent.¹⁰⁷⁶ Soliditetsgraden för församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna i Borgå stift förbättrades något mot slutet av perioden. Soliditetsgraden var 90,6 procent vid utgången av 2012.¹⁰⁷⁷ Om vi ser på perioden 1999–2012 som en helhet var soliditetsgraden i Borgå stifts församlingar i intervallet 89,6–91,9 vilket kan betraktas som gott.¹⁰⁷⁸ Det kan jämföras med helhetskyrkans soliditetsgrad som vid utgången av 2012 var 91,3 procent.¹⁰⁷⁹ Den höga soliditetsgraden kan vid en första anblick ses som något som är enbart positivt. Men den höga soliditetsgraden var egentligen problematisk för beslutsfattarna i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna. Den visar att en betydande del av kapitalet var bundet i en omfattande fastighetsmassa. Den bestod i stor utsträckning av kyrkor, kapell, församlingshem, prästgårdar och olika typer av hjälpbyggnader. Kyrkor, kapell, församlingshem och prästgårdar har i regel ett högt bokföringsvärde. Framför allt kyrkor och kapell är inte på kort sikt möjliga att realisera, men kräver stora årliga drifts-, reparations- och underhållsinsatser.¹⁰⁸⁰ Förutom att fastigheterna skapade kostnader i form av drifts- och underhålls-

¹⁰⁷⁵ Kyrkostyrelsen 2008, 185; Kyrkostyrelsen 2008, 167. Förvaltade kapital, bland annat i form av kapital för gravskötsel är inte medtaget i beräkning av soliditetsgrad; Kyrkostyrelsen 2008, 168. Beräkning av soliditet, i procent: $100 * (\text{Eget kapital} + \text{Avskrivningsdifferens} + \text{Reserver-Kapital för skötselavtal i all framtid}) / (\text{Hela kapitalet-Förvaltad kapital-Erhållna förskott})$; Bilaga 25.

¹⁰⁷⁶ Kyrkostyrelsen 2011, 181; Bilaga 25.

¹⁰⁷⁷ Kyrkostyrelsen 2013, 185; Bilaga 25.

¹⁰⁷⁸ Se bilaga 25.

¹⁰⁷⁹ Kyrkostyrelsen 2013, 175.

¹⁰⁸⁰ Kyrkostyrelsen 2013, 204. Under perioden 1990–2012 renoverades i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter. 12 kyrkor, 7 församlingshem, 6 bostadshus och 1 lägergård till ett sammanlagt värde om 1 472 000 euro.

materiel av olika slag så behövdes personal för skötseln av dessa fastigheter vilket i sin tur medförde personalkostnader av en viss nivå.¹⁰⁸¹

Om vi ser på förändringen i likvida medel (kassamedel) i dagar räknat får vi en något utökad förståelse för att trycket på försäljning av fast- och lös egendom på kort sikt ökade. Ett plock ur statistiken visar också samtidigt att de årsvisa variationerna i det ekonomiska utfallet mellan olika ekonomiska enheter (självständig församling eller kyrklig samfällighet) var stor. År 2004 var de likvida medlens tillräcklighet i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter beräknat till 218 dagar.¹⁰⁸² Under 2007 räckte de likvida medlen i 190 dagar och 2010 hade de likvida medlens tillräcklighet minskat till 159 dagar.¹⁰⁸³ För 2012 förbättrades situationen jämfört med några år tidigare och var i medeltal 176 dagar men var ändå på betydligt lägre nivå jämfört med början av decenniet.¹⁰⁸⁴ Om man ser på de likvida medlens tillräcklighet utgående från varje enskild ekonomisk enhet i Borgå stift uppvisar den jämförelsen stor variation. De tillgängliga kassamedlen varierade från 52 dagar som lägst till 860 dagar som mest vid utgången av 2012. När de likvida medlen räckte endast i knappt 2 månader innebar det att den ekonomiska enheten levde så att säga ”ur hand i mun”. När man ännu kan konstatera att det i detta fall var fråga om en stor kyrklig samfällighet med många fastigheter och med en stor personal så var de ekonomiska problemen för den dagliga verksamheten uppenbara. Den andra ytterligheten var att de skattemedel som inflöt inte användes på ett dynamiskt sätt i församlingsarbetet

¹⁰⁸¹ Björkstrand 2012, 25; Kyrkans forskningscentral 2013, 316.

¹⁰⁸² Kyrkostyrelsen 2005, 195.

¹⁰⁸³ Kyrkostyrelsen 2008, 185; Kyrkostyrelsen 2011, 181.

¹⁰⁸⁴ Kyrkostyrelsen 2013, 185.

utan blev kvar på kontot. De likvida medlen skulle i detta enskilda fall ha räckt i drygt 28 månader dvs. en bra bit över 2 år utan tillskott av nya likvida medel. Ovanstående siffror visar på en ekonomisk sårbarhet och samtidigt visar statistiken att en stor ekonomisk enhet inte automatiskt ger en absolut ekonomisk fördel jämfört med en liten enhet.¹⁰⁸⁵ Ovanstående kan jämföras med att vid utgången av 2012 var de likvida medlen räknat i dagar för helhetskyrkan 196 dagar.¹⁰⁸⁶

Det kumulativa årsbidraget i församlingarna eller de kyrkliga samfälligheterna bör vara på en sådan nivå att man med hjälp av det ackumulerade kapitalet kan finansiera saneringar, ombyggnader, nyinvesteringar och att det finns medel reserverat för eventuella låneamorteringar.¹⁰⁸⁷ I den evangelisk-lutherska kyrkan fanns det 2012 totalt 311 ekonomiska enheter bestående av 38 kyrkliga samfälligheter och 273 självständiga församlingar. Av de ekonomiska enheterna uppvisade 111 enheter ett negativt årsbidrag, vilket innebar att drygt en tredjedel (1/3) av de ekonomiska enheterna hade ekonomiska problem. Ekonomin försämrades under 2012 i ekonomiska enheter av alla storleksklasser. De små församlingarna med under 2 000 medlemmar och stora församlingar med över 30 000 medlemmar klarade sig enligt Kyrkostyrelsen bäst ur ekonomisk synvinkel under räkenskapsperioden.¹⁰⁸⁸

De faktorer som har betydelse för den ekonomiska enhetens ekonomiska resultat är mångskiftande. De har lokal anknytning, som dessutom i många fall har en historisk dimension. Vid en samgång mellan ett antal församlingar kan till exempel perso-

¹⁰⁸⁵ Kyrkostyrelsen 2013, 184–187.

¹⁰⁸⁶ Kyrkostyrelsen 2013, 175.

¹⁰⁸⁷ Kyrkostyrelsen 2013, 168.

¹⁰⁸⁸ Kyrkostyrelsen 2013, 11, 164.

nalstyrkan vara överdimensionerad och som det tar länge att balansera upp. Det kan också vara en överstor belastning från ett omfattande fastighetsinnehav som inte längre till alla delar speglar det verkliga behovet i församlingens verksamhet.¹⁰⁸⁹

I Borgå stift fanns det 2012 totalt tio kyrkliga samfälligheter och sjutton församlingar med självständig ekonomi.¹⁰⁹⁰ Av de kyrkliga samfälligheterna uppvisade tre samfälligheter ett negativt årsbidrag. Av de sjutton självständiga församlingarna uppvisade fem församlingar ett negativt årsbidrag. Om man ser Borgå stift som en helhet var årsbidraget vid utgången av 2012 positivt, nästan fyra miljoner euro. Av årsbidraget stod tre kyrkliga samfälligheter för nästan 75 procent av det positiva resultatet. Det visar att trots att årsbidraget som helhet för Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter var positivt var basen synnerligen smal. Ytterligare är att betänka att en kyrklig samfällighet i Borgå stift stod för 45 procent av det positiva årsbidraget.¹⁰⁹¹

Den försvårade ekonomiska situationen kom också till uttryck så att det fanns församlingar som hade mycket liten verksamhetsbudget till sitt förfogande. Lönerna stod för merparten av budgeten och det blev nästan ingenting kvar till verksamheten i övrigt i församlingen.¹⁰⁹² Men jag går inte närmare in på den problematiken inom ramen för undersökningen. Fördelningsprinciperna vid tilldelning av verksamhetsmedel till de enskilda församlingarna i en kyrklig samfällighet är väldigt olika. Det skulle vara svårt att göra en rättvis jämförelse utan att gå i detalj

¹⁰⁸⁹ Det kan till exempel vara så att efter samgången förfogar den ekonomiska enheten över ett stort antal kyrkor som blir problematiska såväl ur verksamhetssynvinkel som ur fastighetskostnadssynvinkel.

¹⁰⁹⁰ Årsbok för Borgå stift 2012, 83–85; Kyrkostyrelsen 2013, 184–187.

¹⁰⁹¹ Kyrkostyrelsen 2013, 184–187.

¹⁰⁹² Turun Sanomat 05.12.2013. Emme selviä ilman yt-neuvotteluja. Bland annat för Åbo svenska församling stod lönerna 94,95 procent av den totala budgeten för 2014.

in i de ekonomiska församlingens enheternas budgetuppbyggnad och strategi i fråga om tilldelning av verksamhetsmedel till församlingarna ur den kyrkliga samfällighetens helhetsbudget.

Medlemsskatteintäkternas och samfundsskattens ökning hade under en lång tid möjliggjort och givit utrymme för expansion i den evangelisk-lutherska kyrkans ekonomi. Den goda ekonomin under undersökningsperiodens första två årtionden och fram till recessionen i landet på 1990-talet blev på till en del en faktor i den problematik som församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna ställdes inför under de följande årtiondena. Personalstyrkan hade utvidgats under åren med gott ekonomiskt resultat.¹⁰⁹³ Man hade också under de ekonomiskt goda åren investerat i fastigheter av olika slag, bland annat i församlingshem.¹⁰⁹⁴ Renoveringar och saneringar av fastigheter fortgick under 1990-talets och 2000-talets början trots nedgången i den offentliga ekonomin.¹⁰⁹⁵ Under 2000-talets första och andra årtionde ökade inte intäkterna i lika snabb takt som tidigare. Under åren 2008–2011 avstannade ökningen av skatteintäkterna i helhetskyrkans ekonomi, men omkostnaderna fortsatte att öka. Dessutom användes fortsättningsvis betydande belopp till investeringar, mera än årsbidraget skulle ha medgivit.¹⁰⁹⁶ Men när inkomstökningen planade ut skapades inte längre ekonomiskt utrymme av samma mått och storlek som tidigare. Man blev i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna tvungna att på ett nytt sätt tackla ekonomin. Man hade under åren med god ekonomi åstadkommit en hög kostnadsnivå. Nu var man i stället i församlingar och kyrkliga samfälligheter med svag eko-

¹⁰⁹³ Se tabell 2 i kapitel 3.

¹⁰⁹⁴ Se bilaga 27 över byggande, renovering och sanering av församlingshem i Borgå stift.

¹⁰⁹⁵ Kyrkostyrelsen 2013, 204.

¹⁰⁹⁶ Kyrkans forskningscentral 2013, 315.

nomi tvungna att besluta om och verkställa en minskning av fastighetsinnehavet för att erhålla intäkter på kort sikt, men också för att minska på de framtida driftskostnaderna.¹⁰⁹⁷

I följande delkapitel ser jag närmare på den lagstiftning som reglerade tillvaron för prästerskapet och som i förlängningen hade betydelse för prästgårdarnas situation och fortsatta förvaltning.

4.2 Lagstiftning i anslutning till prästgårdarna

Hur förändrades lönelagstiftningen för prästerskapet och lagstiftningen kring prästgårdarna under perioden? Vilken betydelse hade upphävandet av lönelagen 1990 för prästgårdarnas fortsatta användning i församlingarna? Hur reglerade lönelagen från 1966 kravet på tjänstebostad och boende i tjänstebostad och under vilka omständigheter kunde befrielse från boendeplikt i prästgård eller tjänstebostad för prästerskapet beviljas? Vilka konsekvenser fick upphävandet av lönelagen 1990 för prästgårdarnas fortsatta användning i församlingarna? Vilka andra lagar hade betydelse för användning och förvaltning av prästgårdarna?

Utifrån lagen från år 1966 stipulerades bland annat på vilket sätt det var möjligt att erhålla befrielse från boendeplikt eller att bli befriad från kravet att upprätthålla tjänstebostad för tjänsteinnehavaren.¹⁰⁹⁸ Det fanns ur principiell synvinkel möjlighet för församlingen att anhålla om befrielse från lönelagens krav om tjänstebostad för tjänsteinnehavaren.¹⁰⁹⁹ Domkapitlet gav sitt

¹⁰⁹⁷ Kyrkans forskningscentral 2013, 315; Se figur 12, bilaga 24 och bilaga 26.

¹⁰⁹⁸ L 25.2.1966/105; F 22.4.1966/254.

¹⁰⁹⁹ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 4.

utlåtande i frågan och anhållan avgjordes av Kyrkostyrelsen.¹¹⁰⁰ För att uppnå denna befrielse fanns det två (2) olika tillvägagångssätt för församlingen och för tjänsteinnehavaren:

För det första (1) kunde de ske genom att församlingen anhöll om befrielse från kravet att tillhandahålla bostad till tjänsteinnehavaren.¹¹⁰¹ För att ärendet skulle kunna beredas vidare krävdes det att församlingen och tjänsteinnehavaren var ense om saken.¹¹⁰² Det innebar att befrielsen från kravet om upprätthållande av tjänstebostad var knuten till den tjänsteinnehavare som för tillfället innehade tjänsten.¹¹⁰³

Det andra (2) sättet att bli befriad från kravet om tjänstebostad eller boendeplikt var att församlingen från Domkapitlet ansökte om personlig befrielse för tjänsteinnehavaren från boendeplikten. På det sättet blev befrielsen knuten till den tjänsteinnehavare som för tillfället innehade tjänsten i fråga och vid ett byte av tjänsteinnehavare fanns boendeplikten fortfarande knuten till tjänsten.¹¹⁰⁴

När ansökningarna från församlingarna om att få bli befriad från kravet att upprätthålla tjänstebostad för prästerskapet ökade i snabb takt under andra halvan av 1970-talet utfärdade Kyrkostyrelsen 1978 direktiv om på vilka grunder befrielse från upprätthållande av tjänstebostad kunde beviljas. Av anhållan skulle enligt Kyrkostyrelsens direktiv från år 1978 framgå svar på ett flertal frågeställningar: 1) Varför sökte församlingen befrielse från upprätthållande av tjänstebostad? 2) När var tjänstebostaden byggd eller anskaffad och när hade den reparerats och vad hade reparationen kostat? 3) Hade församlingen fått

¹¹⁰⁰ Opetusministeriö 1982, 30.

¹¹⁰¹ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 4.

¹¹⁰² L 25.2.1966/105, § 14, mom. 4.

¹¹⁰³ Opetusministeriö 1982, 36.

¹¹⁰⁴ L 25.2.1966/105; Opetusministeriö 1982, 36.

lån eller understöd från Kyrkans Centralfond för att bygga eller anskaffa tjänstebostaden? 4) Uppgifter om tjänstebostadens storlek och dess nuvarande skick och standard? 5) På vilket sätt ordnar församlingen användningen av tjänstebostaden på ett inkomstbringande sätt och så att församlingen hade möjlighet att anvisa tjänstebostad till en ny tjänsteinnehavare enligt vad lagen föreskrev? 6) Var kommer tjänsteinnehavaren att bo och vilken inverkan kommer det att ha på skötseln av tjänsten? 7) Övriga faktorer som eventuellt kan inverka på beslutet i frågan?¹¹⁰⁵

Kyrkostyrelsen tillsatte den 28 september 1978 en kommitté med syfte att i helhet förnya lönelagen för den evangelisk-lutherska kyrkan.¹¹⁰⁶ Av kommitténs betänkande framgår att en övergång till totallönesättning redan under en längre tid hade diskuterats i den evangelisk-lutherska kyrkan.¹¹⁰⁷ Kommittén föreslog också att om Domkapitlet fattade beslut om övergång till totallön så var det ett slutgiltigt beslut. Enligt förslaget var det efter en övergång till totallön inte längre möjligt att en tjänsteinnehavare i ett senare skede skulle kunna erhålla naturaförmånslönen.¹¹⁰⁸ Kyrkomötet godkände förslaget till ny lönelag i november 1980.¹¹⁰⁹ En ny lönelag för evangelisk-lutherska kyrkan avgavs den 22 december 1983.¹¹¹⁰ Lönelagen trädde i kraft 1

¹¹⁰⁵ Kyrkostyrelsen 1978/2, bilaga 5; Opetusministeriö 1982, 35–36.

¹¹⁰⁶ Kyrkomötets protokoll från vårsessionen 1980/ Kommitténs betänkande för förnyande av lönelagen, 3; Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 9.

¹¹⁰⁷ Kyrkomötets protokoll från vårsessionen 1980/ Kommitténs betänkande för förnyande av lönelagen, 5; Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 9.

¹¹⁰⁸ Kyrkomötets protokoll från vårsessionen 1980/ Kommitténs betänkande för förnyande av lönelagen, 15–16.

¹¹⁰⁹ Opetusministeriö 1982, 36.

¹¹¹⁰ L 22.12.1983/1035; Valtiovarainministeriö 1986, 18; Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 9.

januari 1984.¹¹¹¹ Den nya lagen skärpte kravet på boende i den tilldelade tjänstebostaden.¹¹¹² Enligt den nya lönelagen blev det från att ha varit en rättighet till naturaförmån för tjänsteinnehavaren som stadgades i lönelagen från 1966 i den nya lönelagen (1984) en skyldighet för tjänsteinnehavaren att bo i tjänstebostaden. Därtill var tjänsteinnehavaren skyldig att om förhållandena så krävde på församlingens eller den kyrkliga samfällighetens bekostnad flytta till en annan tjänstebostad.¹¹¹³ I lagen stadgades också att församlingen eller den kyrkliga samfälligheten var tvungen att ordna med tjänsterum för kyrkoherden eller kaplanen i anslutning till bostaden eller alldeles i närheten av densamma.¹¹¹⁴

Lagen gav möjlighet för församlingen eller den kyrkliga samfälligheten att på framställan av Domkapitlet till Kyrkostyrelsen anhålla om att församlingen eller den kyrkliga samfälligheten tillsvidare blev befriad från kravet att upprätthålla naturaförmån för tjänsteinnehavaren.¹¹¹⁵ Det innebar i praktiken att det via lönelagen från år 1983 gavs möjlighet till att tjänsteinnehavarens lön förändrades till en helhetslön.¹¹¹⁶ Ändringen av lönesättningen var möjlig att verkställa när tjänsten var obesatt

¹¹¹¹ L 22.12.1983/1035, § 27, mom. 1; Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 9.

¹¹¹² L 25.2.1966/105, § 3, mom. 2; L 25.2.1966/105, § 14, mom. 1–3; L 22.12.1983/1035, § 14, mom. 1.

¹¹¹³ L 25.2.1966/105; L 22.12.1983/1035, § 14, mom. 1; Kyrkostyrelsen 1984/2; Valtiovarainministeriö 1986, 18–19; Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 3.

¹¹¹⁴ L 22.12.1983/1035, § 7, mom. 2; Kyrkostyrelsen 1984/ 2; Se också L 25.2.1966/105, § 15, mom. 1; Valtiovarainministeriö 1986, 19.

¹¹¹⁵ Opetusministeriö 1982, 36; L 22.12.1983/1035, § 13, mom. 2; Valtiovarainministeriö 1986, 19; Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 3, 16.

¹¹¹⁶ Opetusministeriö 1982, 36; L 22.12.1983/1035, § 13, mom. 2; L 22.12.1983/1035, § 15, mom. 1–2; Kyrkostyrelsens beslut 26.1.1984/37.

eller med tjänsteinnehavarens samtycke.¹¹¹⁷ I den nya lönelagen från år 1983 bibehölls dessutom möjlighet för en enskild tjänsteinnehavare att anhålla om personlig befrielse från boendeplikt och att bindningen mellan tjänst och boendeplikt fortsättningsvis kvarstod.¹¹¹⁸ Ärendet anhängiggjordes på initiativ av tjänsteinnehavaren. Tjänsteinnehavaren riktade ansökan till Kyrkostyrelsen och ansökan inlämnades till församlingen. Det ställdes krav på församlingen att utreda arrangemangets effekt på tjänsteutövningen och församlingens ekonomi. Till ansökan bifogades vägande skäl för den personliga befrielsen enligt det som lagen förutsatte. Av utredningen skulle framgå följande: 1) Av vilken orsak den personliga befrielsen anhölls, 2) När var tjänstebostaden uppförd eller anskaffad samt uppgifter om när tjänstebostaden hade renoverats och vilka kostnader det hade medfört, 3) Hade församlingen mottagit lån eller bidrag från Kyrkans centralfond för uppförande eller anskaffande av tjänstebostaden, 4) Uppgifter om bostadens storlek samt dess skick och standard, 5) På vilket sätt hade församlingen tänkt användningen av den ledigblivna tjänstebostaden, 6) På vilket sätt påverkade övergång till helhetsavlöning församlingens ekonomi, 7) Var hade tjänsteinnehavaren för avsikt att bosätta sig och på vilket sätt invercade det på tjänsteutövningen, 8) Övriga relevanta synpunkter kring ansökan.¹¹¹⁹

De vägande skäl som församlingen skulle utreda enligt ovan var till sitt innehåll i princip identisk med den utredning som församlingen skull presentera i det fall att det var församlingen ansökte om befrielse från kravet att upprätthålla tjänstebostad och som

¹¹¹⁷ Kyrkostyrelsen 1984/2; Kyrkostyrelsen 1984/25.

¹¹¹⁸ Opetusministeriö 1982, 36–37; L 22.12.1983/1035, § 14, mom. 2; Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 3.

¹¹¹⁹ Kyrkostyrelsen 1984/ 2; Kyrkostyrelsen 1984/25.

Kyrkostyrelsen hade utfärdat direktiv om 1978.¹¹²⁰ Församlingen behandlade tjänsteinnehavarens anhållan i kyrkofullmäktige eller gemensamma kyrkofullmäktige och gav ett utlåtande till Kyrkostyrelsen i ärendet. Om församlingen intog en avisande hållning och ståndpunkt till anhållan så förföll den. Om församlingen däremot gav sitt bifall till den personliga befrielsen vidarebefordrades anhållan till Kyrkostyrelsen via Domkapitlet. Domkapitlet avgav sitt utlåtande i ärendet till Kyrkostyrelsen. Kyrkostyrelsen fattade beslut om den personliga befrielsen från boendeplikten på basen av församlingens och Domkapitlets utlåtanden.¹¹²¹ En av målsättningarna med lönelagen 1983 var också att den kunde befrämja livligare användning av prästgårdarna.¹¹²² Dessutom framförde prästgårdsarbetsgruppen vid Utbildningsministeriet i sitt betänkande år 1982 att det via den nya lagen skulle finnas bättre möjlighet för Kyrkostyrelsen att beakta de kulturhistoriska värdena vid beslut om upphävande av krav på församlingen att upprätthålla tjänstebostad för tjänsteinnehavaren.¹¹²³

Biskopsmötet tog i februari 1980 ställning till Kyrkostyrelsens begäran om utlåtande kring huruvida prästerna var tvungna att bo på församlingens område. Enligt biskopsmötet fanns det i vissa fall behov av att avvika från regeln på att vara bosatt på församlingens område, till exempel i situationer där det skedde områdesförskjutningar eller på områden med kyrklig samfällighet. Däremot beslöt biskopsmötet att kyrkoherden bör vara sin egen församlings medlem av såväl teologiska som förvaltningsmässiga skäl.¹¹²⁴

¹¹²⁰ Kyrkostyrelsens 1978/2, bilaga 5.

¹¹²¹ Kyrkostyrelsen 1984/ 2; Kyrkostyrelsen 1984/25.

¹¹²² L 22.12.1983/1035; Soikkeli 2000A, 39; Vikström 2007, 152.

¹¹²³ Opetusministeriö 1982, 37; Se också Suomen evankelisuterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 12.

¹¹²⁴ Biskopsmötet 12–13.2.1980, § 23.

Ibrukttagande av helhetslön för prästerskapet gick snabbt. Av kyrkoherdarna i den evangelisk-lutherska kyrkan hade tio procent totallön 1980. Av kaplanerna hade 21 procent totallön vid samma tidpunkt. På motsvarande sätt hade 39 procent av kyrkoherdarna totallön 1988 och 69 procent av kaplanerna.¹¹²⁵ På våren 1989 beslöt man i kyrkomötet att övergå till totallönesättning för prästerna.¹¹²⁶ Lagen om upphävande av lönelagen från år 1983 för den evangelisk-lutherska kyrkan avgavs 27 april 1990. Lagen trädde i kraft 1 augusti 1990.¹¹²⁷ Lagen om upphävande av lönelagen innebar i praktiken att församlingarna inte längre var skyldiga att ordna med bostad till sina präster eller till övriga yrkesgrupper i församlingarna. Det innebar också att det inte längre fanns ett explicit krav på att hålla kvar prästgårdarna i församlingarnas ägo. Upphävandet av lönelagen innebar bland annat att en tjänsteinnehavare som vid lagens ikraftträdande förutom penninglön hade rätt till vederlagsfria naturaförmåner bibehöll sina tidigare löneförmåner om han eller hon meddelade om detta till församlingen inom sex månader efter att lagen hade trätt i kraft.¹¹²⁸ Därtill innebar lagen att i en församling där kyrkoherdetjänsten i församlingen eller kapellförsamlingens kaplanstjänst berättigade till naturaförmåner när lagen trädde i kraft var församlingen skyldig att inom sex månader efter att lagen hade trätt i kraft besluta om tjänsten skulle vara förbunden med skyldighet att bo i en tjänstebostad.¹¹²⁹ När lagen trädde i

¹¹²⁵ Suomen evankelisuterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 10.

¹¹²⁶ Soikkeli 2000A, 39.

¹¹²⁷ L 27.4.1990/391.

¹¹²⁸ Turun Sanomat 27.10.1989. Vanhat pappilat usein uhattuina, pappilat ympäristöineen kulttuurihistoriallisesti merkittäviä; L 27.4.1990/391, § 2, mom. 2-3; Turun Sanomat 20.1.1994. Pappilakulttuuri elää vuokrallakin; Soikkeli 2000A, 39; Vikström 2007, 152–153.

¹¹²⁹ Suomen evankelisuterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 18; L 27.4.1990/391, § 2, mom. 4.

kraft hade redan drygt hälften av prästerna i evangelisk-luther-ska kyrkan fått befrielse från boendeplikt i prästgård.¹¹³⁰

Det finns exempel på hur församlingarna tillämpade den nya situationen efter att lagen om upphävande av lönelagen hade trätt i kraft. Till exempel i Bromarv beslöt kyrkorådet vid sitt möte den 9 juli 1990 att föreslå för kyrkofullmäktige att församlingens kyrkoherde, som hade naturaförmån i form av fri bostad, skulle ha rätt att också i fortsättningen bibehålla naturaförmånen om tjänsteinnehavaren själv så önskade.¹¹³¹ Av kyrkoherdens motivering framgick att han önskade att kyrkoherdetjänsten fortsättningsvis skulle vara belagd med boendeplikt. Kyrkofullmäktige beslöt vid sitt möte den 18 december 1990 att kyrkoherdetjänsten skulle vara belagd med boendeplikt i Håkansarf prästgård.¹¹³² Kyrkoherden i Bromarv församling anmälde vid kyrkorådets möte den 21 januari 1991 att han bibehåller naturaförmånslönen.¹¹³³

Ett annat exempel är beslutsgången kring boendeplikten i Pedersörenejden. Gemensamma kyrkofullmäktige i Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet godkände vid sitt möte den 18 december 1990 gemensamma kyrkorådets och församlingens rådets förslag om att boendeplikten i Esse prästgård bör kvarstå för kyrkoherden i Esse församling. Vid samma möte beslöt gemensamma kyrkofullmäktige att kyrkoherden i Jakobstads

¹¹³⁰ Soikkeli 2000A, 39; Vikström 2007, 152–153.

¹¹³¹ TKA Bromarvs församlings kyrkorådsprotokoll av den 09.07.1990, § 6; Kyrkostyrelsens cirkulär 10/1990; TKA Bromarvs församlings kyrkorådsprotokoll av den 18.12.1990, § 7; TKA Bilaga 1 till fullmäktige protokoll av den 18.12.1990.

¹¹³² L 27.4.1990/391, § 2, mom. 4; TKA Bromarvs församlings kyrkofullmäktige protokoll av den 18.12.1990, § 6; TKA Bilaga 1 till fullmäktige protokoll av den 18.12.1990.

¹¹³³ TKA Bromarvs församlings kyrkorådsprotokoll av den 21.01.1991, § 9; TKA Bilaga till kyrkorådsprotokoll av den 21.01.1991.

svenska församling och kyrkoherden i Pedersöre församling inte åläggs boendeplikt i prästgården, men att kyrkoherden i Purmo församling åläggs boendeplikt i prästgården på samma sätt som för kyrkoherden i Esse församling. Beslutet var i enlighet med församlingsrådets utlåtande i Esse, Purmo, Pedersöre och Jakobstad.¹¹³⁴ Gemensamma kyrkofullmäktige i Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet konstaterade vid sitt sammanträde den 22 oktober 1991 att Domkapitlet i Borgå stift hade fastställt beslutet om att kyrkoherdetjänsterna i Esse och Purmo församling var förenade med boendeplikt i församlingens prästgård.¹¹³⁵ Domkapitlet fastställde beslutet för Esse, Purmo och Jakobstad i enlighet med beslutet i gemensamma kyrkofullmäktige.¹¹³⁶ För Pedersöre församling del fastställde Domkapitlet avvikande från förslaget i gemensamma kyrkofullmäktige att kyrkoherdetjänsten ska vara förenad med boendeplikt. Motiveringen var att en ändamålsenlig skötsel av tjänsten med beaktande av de lokala förhållandena förutsatte att kyrkoherden var bosatt i tjänstebostaden. Av protokollet framgick också att Domkapitlet kan upphäva sitt beslut om klara motiveringar finns för alternativ användning av prästgården i Pedersöre församling.¹¹³⁷

Om boendeplikten hade upphävts och tjänsteinnehavaren hade övergått till totallön innebar ett fortsatt boende i prästgård förändringar. När den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 augusti 1990 betraktades prästgårdarna i fortsättningen som van-

¹¹³⁴ PKSC Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet, gemensamma kyrkofullmäktige protokoll av den 18.12.1990, § 34.

¹¹³⁵ PKSC Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet, gemensamma kyrkofullmäktige protokoll av den 22.10.1991, § 28.

¹¹³⁶ DKA Brev till församlingarna i Borgå stift gällande boendeplikten för kyrkoherdarna av den 22.04.1991.

¹¹³⁷ DKA Brev till församlingarna i Borgå stift gällande boendeplikten för kyrkoherdarna av den 22.04.1991; PKSC Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet, gemensamma kyrkofullmäktige protokoll av den 22.10.1991, § 28.

liga hyresbostäder och för boendet skulle betalas hyra.¹¹³⁸ Detta hade direkt inverkan till exempel i Bromarvs församling i och med att tjänsteförhållandet ändrades från att ha varit kyrkoherdetjänst till kaplanstjänst. Vid församlingsrådets möte den 12 oktober 1993 beslöt församlingsrådet i Bromarv församling att föreslå för gemensamma kyrkofullmäktige att en kaplanstjänst inrättas från och med 1 januari 1994 i Bromarv församling med tjänstgöringsskyldighet i Tenala församling.¹¹³⁹ I och med att det i stället för en kyrkoherdetjänst inrättades en kaplanstjänst innebar det samtidigt att boendeplikten för tjänsteinnehavaren i Bromarv församling upphörde. Av protokollet framgår:

[...] Tidigare var Guy Jonaeson i naturaförmånsförhållande i Håkansarf. I och med att han blivit kaplan förändras situationen. Boendet i tjänstebostaden blir hyresförhållande. Man behöver fastställa antalet kvadratmeter och priset på enheten för att kunna besluta om hyrans storlek.¹¹⁴⁰

¹¹³⁸ Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 14; F 4.5.1990/420, §§ 1–2. I förordningen stadgades att församlingens kyrkoråd ska dra försorg om bostället; L 31.3.1995/481, kap. 3, § 33. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017. Statistikcentralen ska årligen föra statistik över hyresnivåerna och fastighetskostnaderna för hyresbostäderna; L 27.4.1993/1054, kap. 14, § 4, mom. 1–2. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017. Om prästgården hyrs ut med byggnader inklusive markområden och hyrestiden är över tio år ska avtalet godkännas av kyrkofullmäktige och underställas domkapitlet för fastställelse; HBA Harri Palo 22.03.2012. Ett hyresavtal som uppgörs utgående från hyreslagen kan församlingen avtala om själv med beaktande av vad som är stipulerat i församlingens eller samfällighetens reglementen för kyrkorådet.

¹¹³⁹ TKA Bromarvs församlings församlingsrådsprotokoll av den 12.10.1993, § 8.

¹¹⁴⁰ TKA Bromarvs församlings församlingsrådsprotokoll av den 12.10.1993, § 8; TKA Bromarvs församlings församlingsråds protokoll av den 11.01.1994, § 10.

De tjänster som efter att lönelagen hade upphävts år 1990 fortfarande var förenade med boendeplikt och där tjänsteinnehavaren hade övergått till totallön skulle tjänsteinnehavaren betala ett vederlag för boendet. Vederlaget skulle vara lika stort som bostadens månatliga beskattningsvärde. Man kom överens om arrangemanget i och med att de tjänsteinnehavare som hade boendeplikt inte hade möjlighet att välja, de var tvungna att bo i prästgården.¹¹⁴¹ Att det skulle betalas vederlag innebar att det inte var fråga om ett hyresförhållande uppgjort mellan arbetsgivare och arbetstagare, utan tjänsteinnehavaren betalade utgående från beskattningsvärdet ersättning till arbetsgivaren för värdet av den erhållna förmånen.¹¹⁴² Riksdagsledamot Lauri Oinonen et al. ställde 2002 ett skriftligt spörsmål till riksdagens talman angående bevarandet av prästgårdar som bostäder för präster och om det var möjligt att sänka naturförmånsbeskattningen.¹¹⁴³ Kulturminister Kaarina Dromberg framförde i sitt svar på spörsmålet en redogörelse över bland annat överlåtelse av en prästgårdsbostad mot vederlag:

[...] Församlingen kan överlåta en bostad som den äger till en totalavlönad präst dvs. i praktiken överlåta prästgårdsfastigheten mot vederlag. Det finns inte särskilda bestämmelser eller anvisningar angående

¹¹⁴¹ Suomen evankelisuterilaisen kirkon keskushallinto 1988, 14; HBA Gunnar Grönblom 30.03.2017.

¹¹⁴² Suomen evankelisuterilaisen kirkon keskushallinto 1983; Riksdagen. Svar på skriftligt spörsmål SS 546/2002 rd, 6; HBA Gunnar Grönblom 30.03.2017.

¹¹⁴³ Riksdagen. Skriftligt spörsmål SS 546/2002 rd. ”Vilka åtgärder ämnar man vidta för att de prästgårdar och andra motsvarande tjänstebostäder som fortfarande används som tjänstebostäder för präster skall bibehållas som prästbostäder så att den traditionella och välfungerande prästgårdstraditionen och prästgårdskulturen skall bevaras och kan naturaförmånsbeskattningen av dylika tjänstebostäder sänkas av ovan nämnda skäl?”

det vederlag som skall uppbäras. Principen är dock en rimlig gängse hyra. Vederlaget får emellertid inte vara lägre än beskattningsvärdet eftersom det inte får uppstå någon naturaförmån. Det beskattningsvärde som då fastställs för bostaden enligt skattestyrelsen beslut har en praktisk betydelse eftersom församlingen skall bära upp en hyra som åtminstone uppgår till beskattningsvärdet [...].¹¹⁴⁴

Om man bortser från att kulturministern i sitt svar på det skriftliga spørsmålet hade problem med terminologin (använde vederlag och hyra som synonymmer vilket inte är korrekt) så visar svaret att det är möjligt att överlåta en prästgård till ett ersättningsbelopp som inte behöver överskrida beskattningsvärdet, men att det inte heller kan underskrida det.¹¹⁴⁵ Vill man av någon anledning däremot sänka vederlaget till en nivå som underskrider beskattningsbeloppet så ställer det krav på andra alternativa och kompenserande åtgärder.¹¹⁴⁶

I lagen om evangelisk-lutherska kyrkans boställen och fonder från år 1990 användes begreppen boställe och tjänstebostad för att definiera bostäder som är avsedda för präster och kantorer.¹¹⁴⁷ Det fanns enligt lagen inte några hinder för att hyra prästgården till utomstående.¹¹⁴⁸ Lagen gav på samma sätt som lagen från 1966 församlingarna eller den kyrkliga samfälligheten möjlighet att förvärva tjänstebostäder.¹¹⁴⁹ Lagen om evangelisk-lutherska kyr-

¹¹⁴⁴ Riksdagen. Svar på skriftligt spørgsmål SS 546/2002 rd, 6.

¹¹⁴⁵ Se kapitel 1.5 och definition av naturaförmån och bostadsförmån.

¹¹⁴⁶ Se kapitel 6 och epilogen med diskussion och reflektion kring tänkbara kompensationsåtgärder (subventionerad hyra) vid boende i prästgård.

¹¹⁴⁷ L 27.4.1990/393, § 1; Se också F 4.5.1990/420.

¹¹⁴⁸ L 27.4.1990/393; L 31.3.1995/481. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017. Vid uthyrning tillämpas det som stadgas i Lagen om hyra av bostadslägenhet.

¹¹⁴⁹ L 25.2.1966/106, § 1; L 27.4.1990/393, § 1.

kans boställen och fonder upphävdes till de delar som berör tjänstebostäderna och boställena i slutet av 1998. Lagen trädde i kraft 1 januari 1999.¹¹⁵⁰ I kyrkolagen stadgas om vilka byggnader som räknas som kyrkliga byggnader och kan komma i åtnjutande av bidrag från Kyrkans centralfond till exempel vid renoveringar och saneringar. Prästgårdar räknas inte längre som kyrkliga byggnader.¹¹⁵¹ I och med att prästgårdarna inte är kyrkliga byggnader kan de däremot innefattas och jämföras med andra ur kulturell synvinkel värdefulla byggnader. Det har därför varit möjligt att skydda prästgårdarna enligt den tidigare byggnadsskyddslagen från år 1985 och lagen om skyddande av byggnadsarvet från 2010.¹¹⁵²

I och med att lönelagen upphävdes 1990 togs i Kyrkolagen från år 1993 in stadgande om boende i tjänstebostad och om tjänsteinnehavarens boende med tanke på skötseln av tjänsten:

En tjänsteinnehavare är skyldig att bo i en för honom reserverad tjänstebostad eller annars tillräckligt nära sitt tjänstgöringsområde, om en ändamålsenlig skötsel av tjänsten kräver detta. Kyrkostyrelsen kan meddela närmare föreskrifter om tillämpningen av detta stadgande.¹¹⁵³

Under 2012 rekonstruerades bland annat det sjätte kapitlet i kyrkolagen där ovanstående stadgande fanns. Lagrummet togs inte med i förslaget till ändrad kyrkolag i och med att det ansågs strida mot grundlagen.¹¹⁵⁴ I grundlagen stadgas om bostadsort på följande sätt:

¹¹⁵⁰ L 27.11.1998/860.

¹¹⁵¹ L 26.11.1993/1054, kap. 14, § 2, mom. 1. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017.

¹¹⁵² L 18.1.1985/60, § 2; L 4.6.2010/498, § 3.

¹¹⁵³ L 26.11.1993/1054, kap. 6, § 7. Ursprunglig text.

¹¹⁵⁴ L 11.6.1999/731. Förf.s. 498/2017 av den 06.07.2017; HaVM 17/2012 vp; HE 41/2012 vp.

Finska medborgare samt utlänningar som lagligen vistas i landet har rätt att röra sig fritt inom landet och att där välja bostadsort.¹¹⁵⁵

Stadgande om boende i tjänstebostad och bostadsort upphävdes i samband med att lagen om ändring av kyrkolagen trädde i kraft 1 juni 2013.¹¹⁵⁶ Det fanns inte efter lagens ikraftträdande längre ur juridisk synvinkel möjlighet att ställa krav på tjänsteinnehavarens bostadsort.¹¹⁵⁷ Däremot fanns det för ett antal prästtjänster i Borgå stifts församlingar fortfarande boendeplikt knuten till tjänsten vid utgången av 2012. För de tjänsteinnehavarna fanns det följaktligen ett krav på boendeort och att tjänsteinnehavaren ska vara bosatt i anvisad tjänstebostad. Av dessa var det några kyrkoherdar som hade erhållit personlig befrielse från boende i prästgård. I de fallen fanns den till tjänsten knutna generella boendeplikten kvar.¹¹⁵⁸

I följande delkapitel granskar jag hur beskattningen av naturaförmånen för boende i prästgård förändrades under perioden 1970–2012.

4.3 Naturaförmån i form av tjänstebostad

Kännedom om naturaförmånsbeskattningens förändring under undersökningsperioden är av intresse för att förstå på vilket sätt boendekostnaderna för de präster som bodde i prästgård utvecklades under perioden 1970–2012. I avsnittet redogörs för tre centrala frågeställningar. Hur förändrades naturaförmåns-

¹¹⁵⁵ L 11.6.1999/731, § 9, mom. 1. Förf.s. 498/2017 av den 06.07.2017.

¹¹⁵⁶ L 21.12.2012/1008.

¹¹⁵⁷ L 26.11.1993/1054. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017; Se kapitel 5.1.

¹¹⁵⁸ Se kapitel 4.4.3 och situationen över boendeplikten vid utgången av 2012 i Borgå stifts församlingar.

beskattningen för boende i prästgård eller tjänstebostad under perioden 1970–2012? Fanns det olikheter i fråga om naturaförmånsbeskattning i olika delar av landet? Hade prästgårdens ålder eller tidpunkt för sanering och renovering betydelse för naturaförmånsbeskattningen? Dessutom har i jämförelsen tagits med uppgifter över naturaförmånsbeskattningens förändring under åren 1960–1973 för att visa när naturaförmånsbeskattningen började skärpas i större omfattning. I den redogörelsen finns med tre figurer som visar den förändring som skedde och i en av figurerna ingår också jämförelse med levnadskostnadsindex.

I lagen om förskottsuppbörd från år 1959 stadgades:

Till lönen hänförs även bostad, kost och andra naturaförmåner, vilka beräknas i penningar enligt grunder, som av finansministeriet fastställas.¹¹⁵⁹

Grunderna för naturaförmånsbeloppen stadgades sålunda i lag och de årliga naturaförmånsbeloppen fastställdes under de första åren av undersökningens period av Finansministeriet i enlighet med lagens stadganden.¹¹⁶⁰ En lag om skatt på inkomst och förmögenhet utfärdades 1973 och från och med 1973 var det Skattestyrelsen som årligen fastställde grunderna för naturaförmånsbeskattningen.¹¹⁶¹ En lag om skatt på inkomst och förmögenhet avgavs också 1974 och den lagen låg som grund för Skattestyrelsens beslut om naturaförmånerna från och med 1975.¹¹⁶² Enligt lagen stadgades om naturaförmån på följande sätt:

¹¹⁵⁹ L 28.11.1959/418, § 4, mom. 3.

¹¹⁶⁰ L 28.11.1959/418; Se också L 4.10.1946/696, § 4.

¹¹⁶¹ L 15.6.1973/506.

¹¹⁶² L 31.12.1974/1043.

Bostads- och annan naturaförmån, som den skattskyldige erhållit såsom vederlag för arbete, uppdrag eller tjänst, uppskattad till dess gängse värde i enlighet med vad skattestyrelsen närmare bestämmer.¹¹⁶³

En ny lag om skatt på inkomst och förmögenhet utfärdades 1988 och från och med 1989 grundade sig Skattestyrelsen beslut om grunderna för naturaförmånsbeskattningen på den lagen.¹¹⁶⁴ Inkomstskattelagen som avgavs 1992 gav grunderna för Skattestyrelsens beslut om naturaförmånsbeloppen för perioden 1993–2008. I inkomstskattelagen stadgades:

Naturaförmåner som erhållits av arbetsgivaren är skattepliktig förvärvsinkomst för den skattskyldige och skall uppskattas till gängse värde enligt vad Skattestyrelsen årligen närmare bestämmer om.¹¹⁶⁵

Från och med 2009 var det Skatteförvaltningen som årligen utfärdade besluten om naturaförmånsbeloppen, men besluten grundade sig också då på inkomstskattelagen från 1992.¹¹⁶⁶

För att utreda förändringarna för naturaförmånsbeskattningsbeloppen har jag undersökt naturaförmånsbeloppen under perioden 1970–2012 utgående från Skatteförvaltningens årliga beslut om detta.¹¹⁶⁷ Grunderna för beskattningen av naturaförmånerna för det följande skatteåret fastställs årligen i november–december.¹¹⁶⁸ Det är möjligt att framlägga naturaförmåns-

¹¹⁶³ L 31.12.1974/1043, § 20, mom. 6.

¹¹⁶⁴ L 29.12.1988/1240.

¹¹⁶⁵ L 30.12.1992/1535, § 64.

¹¹⁶⁶ L 30.12.1992/1535; Skatteförvaltningens beslut 24.11.2008/1017.

¹¹⁶⁷ För att förenhetliga terminologin har jag använt mig av termen *Skatteförvaltningen* i den löpande brödtexten. Däremot har jag i noterna använt den rubricering som det aktuella källmaterialet har.

¹¹⁶⁸ Se figurerna 8–11, 14–21.

beloppen så att det inte ingår uppvärmning av bostaden eller så att det ingår uppvärmning. Jag har valt att använda mig av de belopp som gäller för en bostad där uppvärmning ingår. Värme-källorna i prästgårdarna varierar och det är mera enhetligt att använda en beräkningsgrund. Jag är medveten om att det kan finnas specialfall där uppvärmningen inte ingår men de torde vara i minoritet. Däremot ingår inte hushållsel i beloppen och är på så sätt kongruent med den företrädande kutymen vid ut-hyrning av bostad.¹¹⁶⁹ Jag har indelat undersökningsperioden på samma sätt som för prästgårdsförsäljningarna och boendeplikt-en: åren 1970–1983, åren 1984–1990 samt perioden 1991–2012. Indelning i tidsserier på detta sätt är ägnad att underlätta jämfö-relse mellan perioderna och bland annat i relation till boende-plikten, lönelagstiftningens förändring samt i förhållande till de prästgårdsförsäljningar som verkställdes.¹¹⁷⁰

Skatteförvaltningens årligen fastställda naturaförmånsbe-lopp varierar till sitt belopp utgående från tidpunkten för bo-stadens färdigställande.¹¹⁷¹ Om prästgården hade genomgått en fullständig renovering och sanering används vid beräkningen året för totalrenovering som grund för fastställande av natura-förmånsbeloppet per kvadratmeter. För att skapa kongruens i jämförelserna anges därför naturaförmånsbeloppet per kvadrat-meter.¹¹⁷² Dessutom varierade naturaförmånsbeloppen utgå-ende från om bostaden fanns i landsbygds- eller i stadsmiljö. De första åren särskildes detta i Skatteförvaltningens beslut på

¹¹⁶⁹ Se Finansministeriets, Skattestyrelsens och Skatteförvaltningens beslut om grunder för beskattning av naturaförmånsvärdena för åren 1970–2012.

¹¹⁷⁰ Se innehållsförteckning; Ovanstående faktorer var i ett beroendeförhållan-de till varandra.

¹¹⁷¹ Åren 1959–1972 gavs besluten om naturaförmånsbeskattning av Finans-ministeriet, åren 1973–2008 av Skattestyrelsen och åren 2009–2012 av Skatteförvaltningen.

¹¹⁷² Opetusministeriö 1982, 39.

så sätt att städer och köpingar räknades som en kategori och landsbygden som en kategori. Detta gäller för beskattningsåren 1970–1975.¹¹⁷³ För åren 1976–1988 var naturaförmånsvärdena sammanförda till en kategori i Skatteförvaltningens beslut om grunderna för naturaförmånsbeskattning.¹¹⁷⁴

Åren 1989–2012 var naturaförmånsvärdena igen uppdelade i två kategorier, huvudstadsregionen och övriga Finland.¹¹⁷⁵

Vid framställning och indelning av figurerna för perioden 1970–2012 har jag använt mig av denna indelning, huvudstadsregionen och övriga Finland för att möjliggöra att figurvärdena inbördes kan jämföras med varandra.¹¹⁷⁶ Vid uträknande av naturaförmånsbeloppet per kvadratmeter för de beskattningsår där beskattningsvärdet har angetts som ett totalpris per rum har jag använt mig av 200 kvadratmeter som divisor. Detta gäller för åren 1970–1972.¹¹⁷⁷ För åren 1972–1988 uppgavs naturaförmånsvärdena direkt som ett värde per kvadratmeter.¹¹⁷⁸ För åren 1989–2012 separerade Skatteförvaltningen naturaförmånsbeloppen på så sätt att det bestod av ett grundvärde som utgick oberoende av bostadens storlek och därtill ett belopp per kvadratmeter. För att förenhetliga jämförelsen har jag använt mig av 200 kvadratmeter som divisor, på samma sätt som för åren

¹¹⁷³ Finansministeriets beslut 23.12.1970/814; Finansministeriets beslut 22.12.1971/928; Finansministeriets beslut 22.12.1972/849; Skattestyrelsens beslut 22.11.1973/877; Skattestyrelsens beslut 05.12.1974/951; Skattestyrelsens beslut 21.11.1975/961.

¹¹⁷⁴ Skattestyrelsens beslut om naturaförmånerna för åren 1976–1988.

¹¹⁷⁵ Till huvudstadsregionen räknades enligt Skatteförvaltningens indelning Helsingfors, Esbo, Grankulla och Vanda. Se till exempel Skattestyrelsens beslut 26.10.1989/978.

¹¹⁷⁶ Se figurerna 8–11, 14–21.

¹¹⁷⁷ Finansministeriets beslut 17.12.1968/825; Finansministeriets beslut 23.12.1970/814; Finansministeriets beslut 22.12.1971/928.

¹¹⁷⁸ Finansministeriets beslut 22.12.1972/849; Skattestyrelsens beslut om naturaförmånerna för åren 1973–1988.

1970–1972.¹¹⁷⁹ Åren 1970–2001 uppgav Skatteförvaltningen naturaförmånsbeloppen i finska mark, år 2001 såväl finska mark som euro och 2002–2012 i euro.¹¹⁸⁰ Kvadratmeterpriserna anges med eurobelopp i figurerna, i bilagorna med grunderna för figurvärdena och i brödtexen. För de naturaförmånsbelopp som Skatteförvaltningen har angett i finska mark har omräkning till euro skett i enlighet med officiell omräkningskoefficient.¹¹⁸¹ I linjevärdena för figurerna 8–18 och 21 har inte utförts penningvärdeförsämrings korrigerings, indexjustering och i figuren finns inte linje för levnadskostnaderna utritade.¹¹⁸² I figurerna 19–20 och 22 finns levnadskostnadsindex utritad som streckad svart linje.¹¹⁸³

I följande delkapitel redogörs för naturaförmånsvärdebeskattningen under åren 1970–1990.

¹¹⁷⁹ Finansministeriets beslut 17.12.1968/825; Finansministeriets beslut 23.12.1970/814; Finansministeriets beslut 22.12.1971/928; Användning av 200 kvadratmeter som divisor kan problematiseras. Det är en reell storlek på den bostadsareal som i praktiken i många fall används som bostadsyta i en äldre prästgård. Divisorn kan på detta sätt och därför försvaras. Förvisso finns det också bostadsytor som är större eller mindre men det är i detta fall en slags kompromiss utgående från en nivå som jag bedömer vara realistisk och ligger också i ett beroendeförhållande med de nivåer där naturaförmånen per kvadratmeter finns angiven i Skatteförvaltningens beslut. Det viktiga är att jag har konsekvent använt mig av samma divisor för alla figurer, det gör att inbördes jämförelse mellan år och perioder ger en korrekt bild. Användning av en större eller mindre divisor skulle endast förskjuta figurernas linjevärden uppåt eller neråt, ej så att de ingående linjernas förhållanden eller lutningen på kurvorna förändras. Därutöver är trenden det som är det mest intressanta i figurerna och i andra hand de absoluta beloppen för ett visst år. I de figurer där levnadskostnadsindex finns med är kurvans förhållande till levnadskostnadsindex intressant.

¹¹⁸⁰ Skatteförvaltningens beslut om naturaförmånsbeloppen för åren 1970–2012.

¹¹⁸¹ Vid omvandling från FIM till Euro används 5,94573 som divisor.

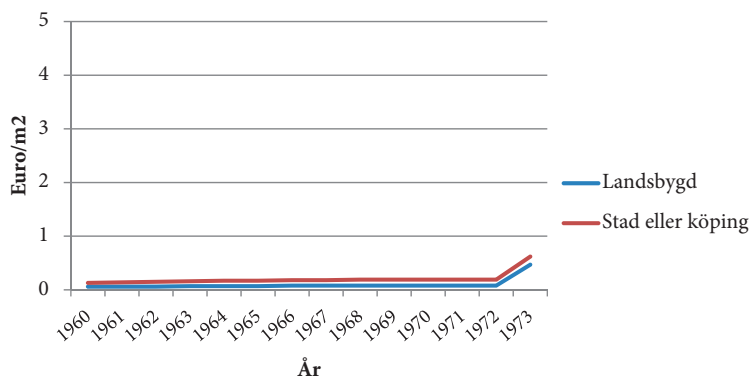
¹¹⁸² Se figurerna 18–19, 21 där levnadskostnadsindexet ingår.

¹¹⁸³ S3. Levnadskostnadsindex; Se också figur 21 med förändringar i naturaförmånsvärden som ett landsmedeltal jämfört med levnadskostnadsindex.

4.3.1 Naturaförmånsbeskattningens förändring:

1960–1973

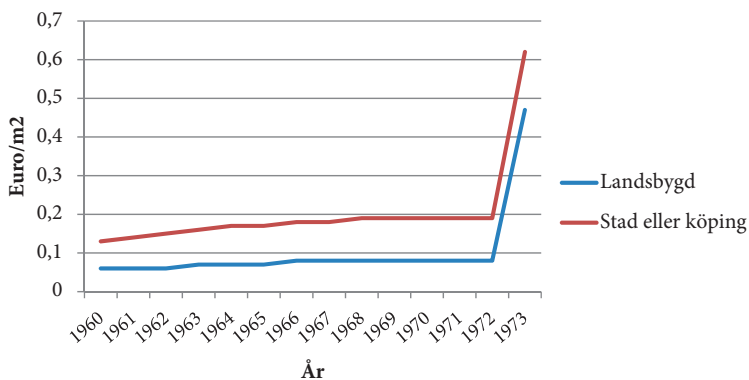
För att åstadkomma en uppfattning om när naturaförmånsbeskattningen av boendet i prästgårdarna förändrades i större omfattning visar figurerna 10–12 förändringen under perioden 1960–1973 och fördelat på två regioner, landsbygd och stad eller köping utgående från Finansministeriets och Skatteverkets uppdelning.¹¹⁸⁴

Figur 8. Naturaförmånsvärdena åren 1960–1973.

¹¹⁸⁴ Det finns en osäkerhetsfaktor med i kalkylvärdena till figurerna. För åren 1960–1972 har som divisor använts 200 kvadratmeter i och med att beskattningsvärdena meddelades av Finansministeriet som ett värde i finska mark/rum. Från och med 1973 meddelade Skattestyrelsens beslut ett pris per kvadratmeter. Som divisor kunde eventuellt ha använts ett något lägre tal, men den valda divisorn torde i hög utsträckning motsvara de verkliga förhållandena. Det argumentet stöds av det faktum att under 1960-talet och ännu på 1970-talet var huvuddelen av prästgårdarna av traditionell typ och som var stora. Det byggdes få prästgårdar på 1950- och 1960-talet, huvudparten av prästgårdarna var byggda tidigare. Se också Backström 2014 och 2016; L 30.3.1962/276, L 30.3.1962/277, § 2, mom. 1. År 1962 genomfördes en myntreform och det innebär att 100 mk enligt den gamla myntlagen motsvarade 1 mk i den nya myntlagen; L 30.3.1962/277, § 6. Naturaförmånsvärdena för 1960–1962 meddelas i Finansministeriets beslut i gammal mark (gmk) omräknat till nymark (nmk). Naturaförmånsvärdena har för åren 1960–1962 omräknats till nymark och därefter till euro. För åren 1963–1973 har naturaförmånsvärdena omräknats från finska mark direkt till euro. Som omvandlingstal har använts 5,94573.

Av figuren framgår att naturaförmånsbeskattningsvärdena var på en låg nivå och det skedde inga större förändringar förrän de första åren av 1970-talet. När vi kommer fram till 1972–1973 börjar beskattningen stiga. En jämförelse med figurerna 13 och 14 visar också denna förändring var likartad på landsbygden som i stadsmiljö även om det nog finns en viss detaljskillnad.¹¹⁸⁵

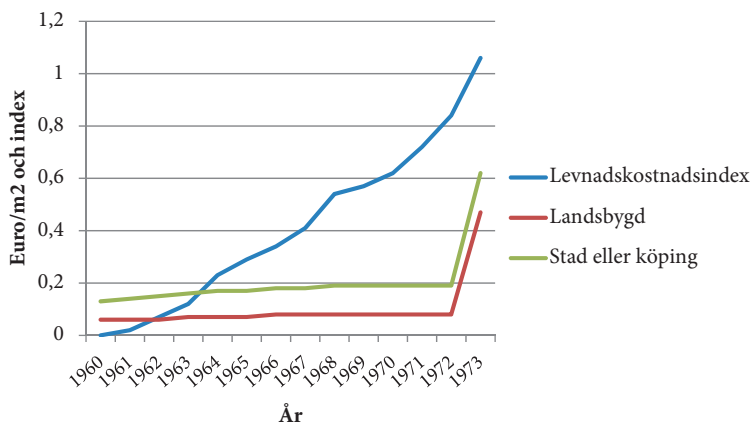

Figur 9. Naturaförmånsvärdena åren 1960–1973 med justerad skala.

Figuren ovan är vad gäller innehåll identisk med figur 8 men i denna figur visas förändringen med hjälp av en annan skala för att det ska vara möjligt att se den skillnad som fanns i beskattning mellan landsbygd och stad eller köping. Figuren visar att naturaförmånsbeskattningen förändrades något snabbare i städer och köpingar jämfört med beskattningen av boendet i prästgård på landet. Jämförelse av kurvorna visar att skillnaden trots allt var liten, det handlar om cirka 10 cent per kvadratmeter.¹¹⁸⁶

¹¹⁸⁵ Se figur 8 och bilaga 16.

¹¹⁸⁶ Se figur 9 och bilaga 16.

Figur 10. Naturförmånsvärdena åren 1960–1973 med levnadskostnadsindex.

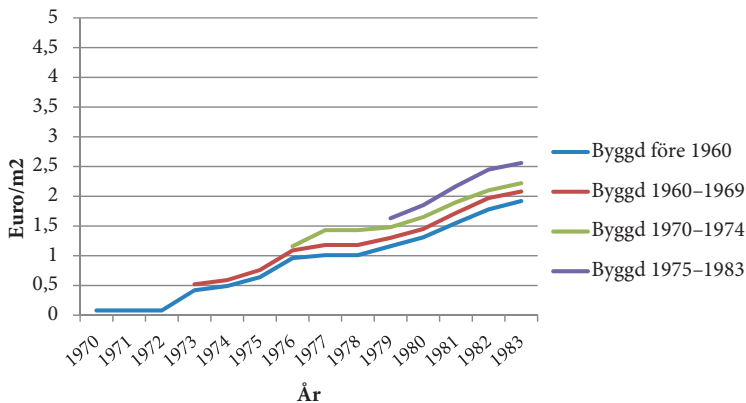
Av figuren framgår att levnadskostnaderna steg snabbt under perioden 1960–1973. Linjevinklarna, vinkelkoefficienterna är grafiskt sett överdrivna i och med att skalan går från 0–1,2 men den visar ändå att naturförmånsbeskattningens förändring var betydligt långsammare jämfört förändringen i kostnadsnivå i samhället i övrigt. Figuren visar också att när levnadskostnaderna började stiga brant i början på 1970-talet så fick det också en inverkan på naturförmånsbeskattningen av boende i prästgård även om det skedde med en viss fördröjning.¹¹⁸⁷

1970–1983

Prästgårdarna är under periodens första del, 1970–1983 indelade i fyra kategorier. Det är prästgårdar som är byggda eller helrenoverade före 1960, byggda eller helrenoverade åren

¹¹⁸⁷ Se figur 10 och bilaga 16.

1960–1969, åren 1970–1974 och 1975–1983.¹¹⁸⁸ Landet är ur naturaförmånsbeskattnings-synvinkel indelat i två regioner, övriga Finland och huvudstadsregionen.¹¹⁸⁹

Figur 11. Naturaförmånsvärdena i övriga Finland åren 1970–1983.

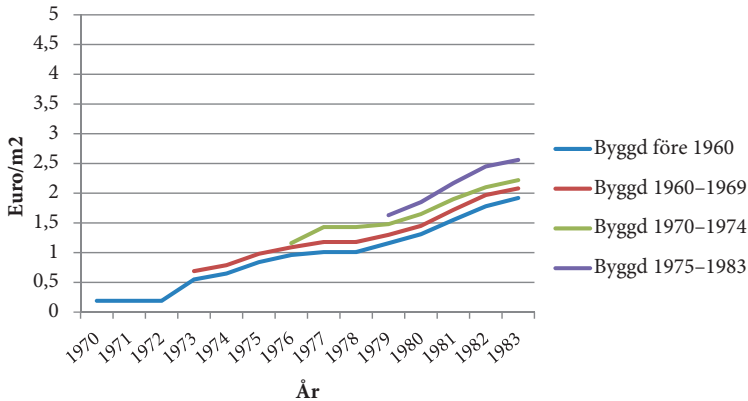
Av figuren framgår att förändringar i naturaförmånsvärdebe-
loppen inbördes var jämn för alla kategorier även om naturaför-
månsvärdets prisstegring för prästgårdar byggda 1975–1983 var
något snabbare de tre sista åren av perioden. Detta kan jämföras
med figur 12 som visar hur naturaförmånsbeskattningen för-
ändrades under de första åren av 1970-talet i huvudstadsregi-
onen.¹¹⁹⁰ Åren 1976–1978 var en period när naturaförmånens
prisförändring var liten. Men förändringarna var ur generell
synvinkel snabb om man ser på förändringen under hela peri-
oden. Till exempel för en prästgård byggd före 1960 ökade kva-

¹¹⁸⁸ Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmå-
nerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskatt-
ning av naturaförmånerna för åren 1973–1983.

¹¹⁸⁹ Se kapitel 4.3.

¹¹⁹⁰ Se figur 12 samt bilaga 5 och 16.

dratmeterpriset från 0,07 euro år 1970 till 1,92 euro år 1983. Det innebär att kvadratmeterpriset ökade 27 gånger under perioden 1970–1983 för en prästgård som var byggd före 1960.¹¹⁹¹

Figur 12. Naturaförmånsvärdena i huvudstadsregionen åren 1970–1983.

Av figuren framgår att naturaförmånsvärdebeloppens inbördes förändring var jämn för alla kategorier även om naturaförmånsvärdet för prästgårdar byggda 1975–1983 var något snabbare de tre sista åren av perioden. Dessutom var åren 1976–1978 en period när naturaförmånens prishöjning var liten framför allt för prästgårdar byggda före 1960. Men prisförändringen var ur generell synvinkel snabb, men inte lika snabb som för motsvarande period i övriga Finland.¹¹⁹² Till exempel för en prästgård byggd före 1960 ökade kvadratmeterpriset från 0,21 euro år 1970 till 1,92 euro år 1983.¹¹⁹³ Kvadratmeterpriset var således

¹¹⁹¹ Se bilaga 5.

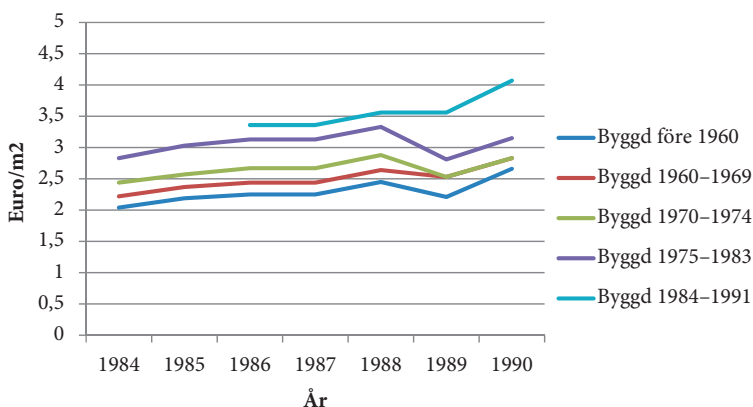
¹¹⁹² Se figur 11.

¹¹⁹³ Se figur 12 och bilaga 6.

samma i hela landet år 1983 för en prästgård byggd före 1960.¹¹⁹⁴ Det innebär att kvadratmeterpriset ökade 9 gånger under perioden 1970–1983 för en prästgård som var byggd före 1960 i huvudstadsregionen.¹¹⁹⁵ Detta kan jämföras med kvadratmeterprisets förändringar i övriga Finland som ökade 27 gånger under samma period för en prästgård som var byggd före 1960.¹¹⁹⁶

1984–1990

Prästgårdarna är under periodens andra del 1984–1990, indelade i fem kategorier. Det är prästgårdar som är byggda eller helrenoverade före 1960, byggda eller helrenoverade åren 1960–1969, åren 1970–1974, 1975–1983 och 1984–1991.¹¹⁹⁷

Figur 13. Naturaförmånsvärdena i övriga Finland åren 1984–1990.

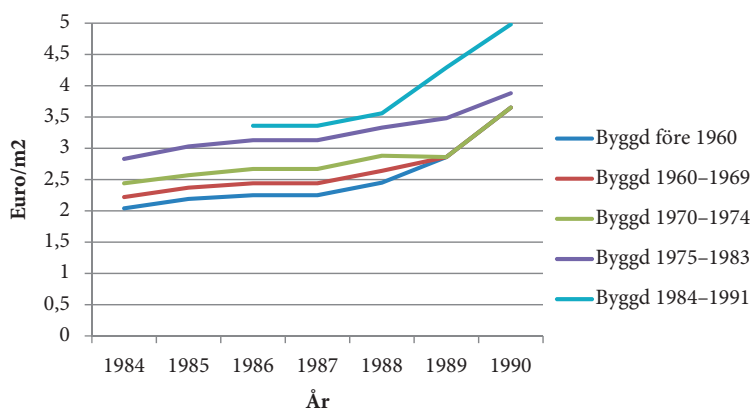
¹¹⁹⁴ Se figurerna 11–12 och bilagorna 5–6.

¹¹⁹⁵ Se figur 12 och bilaga 6.

¹¹⁹⁶ Se figur 11 och bilaga 5.

¹¹⁹⁷ Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmåner för åren 1984–1990.

Av figuren framgår att naturaförmånsvärdebeloppens inbördes förändring var jämn för alla kategorier även om naturaförmånsvärdet för prästgårdar byggda 1984–1991 var något snabbare de två sista åren av perioden. Åren 1988–1989 var en period när naturaförmånens prisförändring avstannade och retarderade.¹¹⁹⁸ Förändringar i naturaförmånsbelopp var ur generell synvinkel relativt måttlig under perioden. Till exempel för en prästgård byggd 1984–1991 ökade naturaförmånens kvadratmeterpris från 3,36 euro år 1986 till 4,07 euro år 1990. Det innebär att kvadratmeterpriset ökade endast 1,2 gånger under perioden 1986–1990 för en prästgård som var byggd under perioden 1984–1991.¹¹⁹⁹

Figur 14. Naturaförmånsvärdena i huvudstadsregionen åren 1984–1990.

¹¹⁹⁸ Jämför med redogörelsen över samhällsförändringarna i kapitel 2.5 och 3.1; Se figur 14 och bilaga 6.

¹¹⁹⁹ Se figur 13 och bilaga 5.

Av figuren framgår att förändringarna i naturaförmånsvärdebelopp inbördes var jämn för alla kategorier även om naturaförmånsvärdet för prästgårdar byggda 1984–1991 förändrades snabbt de tre sista åren av perioden. Höjningen av naturaförmånens kvadratmeterpris var snabb för prästgårdar byggda 1970–1974 och alldeles speciellt för åren 1989–1990, beskattningsbeloppen för prästgårdar byggda före 1960 följde samma linje. Detta kan jämföras med naturaförmånens prisförändringar i övriga Finland under samma period.¹²⁰⁰ Höjningen av naturaförmånens belopp var ur generell synvinkel relativt måttlig under perioden även om den var något snabbare jämfört med samma period i övriga Finland. Till exempel för en prästgård byggd 1984–1991 ökade kvadratmeterpriset från 3,36 euro år 1986 till 4,98 euro år 1990 för en prästgård i huvudstadsregionen. Det innebär att naturaförmånens kvadratmeterpris ökade 1,5 gånger under perioden 1986–1990 för en prästgård som var byggd under perioden 1984–1991.¹²⁰¹ I följande kapitel redogörs för på vilket sätt naturaförmånsbeskattningen förändrades under åren 1991–2012 dvs. fram till slutet av perioden för undersökningen.

1991–2012

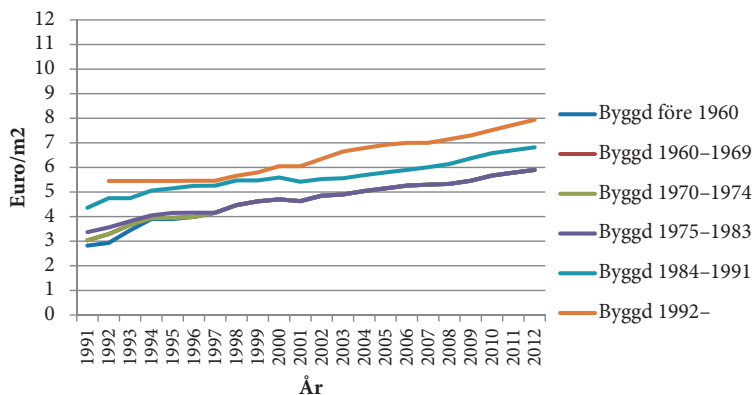
Prästgårdarna är under denna period indelade i sex kategorier. Det är prästgårdar som är byggda eller helrenoverade före 1960, byggda eller helrenoverade åren 1960–1969, åren 1970–1974, 1975–1983, 1984–1991 och slutligen prästgårdar byggda 1992 och framåt.¹²⁰² I kapitlet redogörs för förändringar i naturaför-

¹²⁰⁰ Se figur 13–14 samt bilagorna 5–6.

¹²⁰¹ Se figur 14 och bilaga 6.

¹²⁰² Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1991–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012.

månsbeskattningsbelopp för perioden 1991–2012. På samma sätt som för perioden 1970–1990 är landet ur naturaförmånsbeskattningsynvinkel indelat i två regioner, huvudstadsregionen och övriga Finland.¹²⁰³

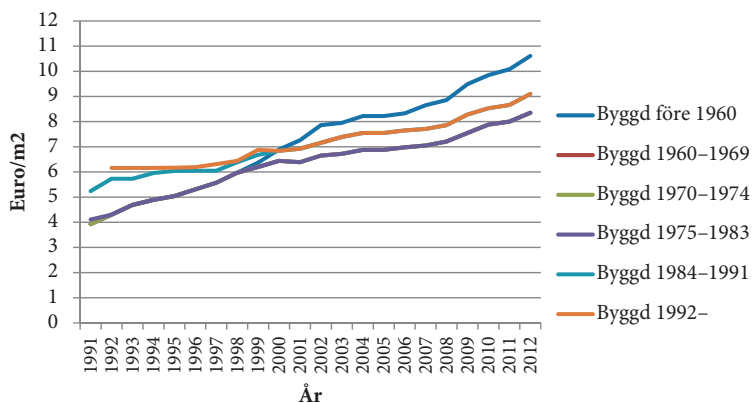

Figur 15. Naturaförmånsvärdena i övriga Finland åren 1991–2012.

Av figuren framgår att förändringarna för naturaförmånsvärdebeskattningsbeloppen inbördes var jämn för alla kategorier. Höjningen av naturaförmånsbelopp var ur generell synvinkel moderat. Till exempel för en prästgård byggd före 1960 ökade kvadratmeterpriset från 2,82 euro år 1991 till 5,90 euro år 2012. Det innebär att naturaförmånens kvadratmeterpris ökade 2,1 gånger under perioden 1991–2012 för en prästgård i övriga Finland som var byggd före 1960.¹²⁰⁴

¹²⁰³ Se kapitel 4.3; Se figur 14 och 15 samt bilagorna 5 och 6.

¹²⁰⁴ Se figur 15 och bilaga 8.

Figur 16. Naturaförmånsvärdena i huvudstadsregionen åren 1991–2012.

Av figuren framgår att höjningen av naturaförmånsbeloppen inbördes var jämn för alla kategorier förutom för prästgårdar som var byggda före 1960. För denna kategori ökade naturaförmånsens kvadratmeterpris från 3,93 euro år 1991 till 10,61 euro år 2012. Det innebär att kvadratmeterpriset ökade 2,7 gånger under perioden 1991–2012 för en prästgård som var byggd före 1960 i huvudstadsregionen jämfört med förändringen av naturaförmånsbeloppen i övriga Finland som var 2,1 gånger under samma period och för en prästgård byggd före 1960. Anmärkningsvärt är också att naturaförmånspriset var högst för prästgårdar byggda före 1960, 10,61 euro per kvadratmeter jämfört med 9,10 euro för en prästgård som var byggd 1992 och framåt.¹²⁰⁵ Detta kan jämföras med Utbildningsministeriets betänkande från 1982 där det betonades att det säkraste sättet att bevara de gamla, kulturhistoriskt värdefulla prästgårdarna i användning i enlighet med den ursprungliga användningsformen, som bostad för prästerskapet

¹²⁰⁵ Se figur 16 och bilaga 9.

var en sänkning av naturaförmånsbeskattningsbeloppen.¹²⁰⁶ Utbildningsministeriets rekommendation förverkligades dock inte. Skatteförvaltningen har i sitt årliga beslutsfattande om grunderna för beskattning av naturaförmånerna gått i rakt motsatt riktning. Brytningspunkten för de gamla prästgårdarna i fråga om naturaförmånsbeskattningsvärde skedde 1999–2000, vilket var något före övergången till euro.¹²⁰⁷ I följande kapitel en översikt av naturaförmånsbeskattningen och förändringar i den under hela perioden, 1970–2012.

Perioden 1970–2012 som hehet

För att det ska vara möjligt att bilda sig en helhetsuppfattning över hur naturaförmånsbeskattningen utvecklades under hela perioden har figurer sammanställts som visar på detta. Figurerna är indelade enligt samma princip som de tidigare figurerna, övriga Finland och huvudstadsregionen.¹²⁰⁸ Figurerna 19 och 20 innehåller dessutom jämförelse med index.¹²⁰⁹ Figurerna 21 och 22 visar ett landsmedeltal och figur 22 innehåller dessutom jämförelse med levnadskostnadsindex.¹²¹⁰ Prästgårdarna i figurerna i detta kapitel är indelade i sex kategorier. Det är prästgårdar som är byggda eller helrenoverade före 1960, prästgårdar som är byggda eller helrenoverade åren 1960–1969, 1970–1974, 1975–1983, 1984–1991 och slutligen prästgårdar byggda 1992 och framåt.¹²¹¹

¹²⁰⁶ Opetusministeriö 1982, 42.

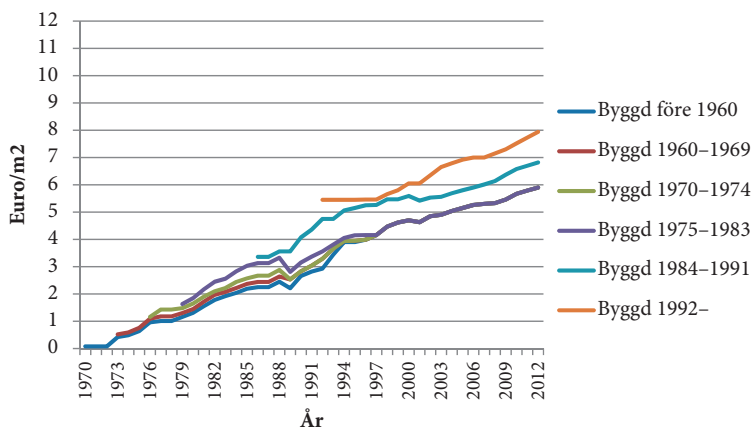
¹²⁰⁷ Se figurerna 15–16 samt bilagorna 8–9.

¹²⁰⁸ Se figurerna 17–18 samt bilagorna 10–11.

¹²⁰⁹ Se bilagorna 12–13.

¹²¹⁰ Se bilagorna 14–15.

¹²¹¹ Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1973–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012.

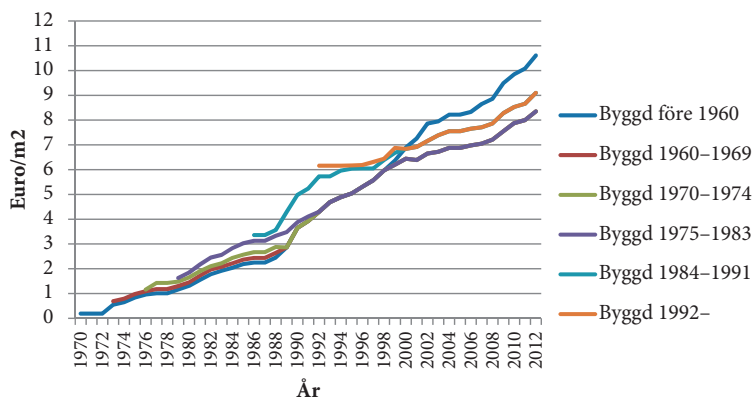
Figur 17. Naturaförmånsvärdena i övriga Finland åren 1970–2012.

Av figuren framgår att förändringarna i naturaförmånsvärdebeloppet inbördes var jämn för alla kategorier. Förändringarna i beskattningsbelopp var ur generell synvinkel synnerligen stor. Till exempel för en prästgård byggd före 1960 ökade kvadratmeterpriset från 0,07 euro år 1970 till 5,90 euro år 2012. Det innebär att kvadratmeterpriset ökade 84 gånger under perioden 1970–2012 för en prästgård som var byggd före 1960.¹²¹² Förändringarna i samhällets kostnadsnivå i övrigt var också stor.¹²¹³ Jag återkommer till förändringar i kostnadsnivå längre fram i kapitlet där hänsyn har tagits till förändringar i kostnadsnivå som har skett under perioden 1970–2012 och i form av jämförelse med levnadskostnadsindex.¹²¹⁴

¹²¹² Se bilaga 10.

¹²¹³ S3 för 2015, bilagetabell 3, levnadskostnadsindex för perioden 1970–2012. Indexvärdet för 1951 = 100, 1970 = 223, 2012 = 1863.

¹²¹⁴ Se figur 19–20 och 22.

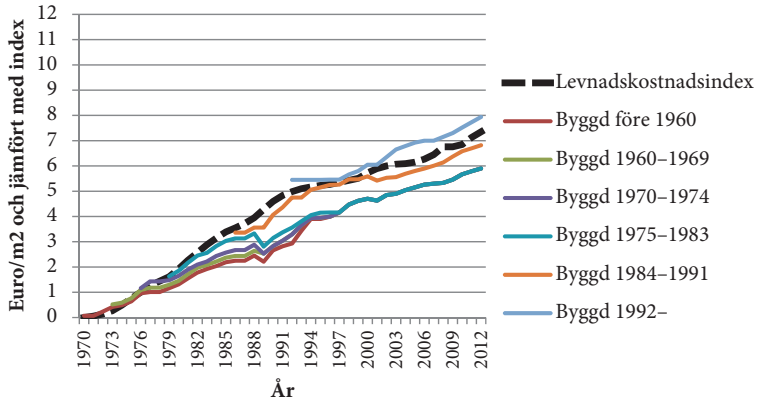

Figur 18. Naturaförmånsvärdena i huvudstadsregionen åren 1970–2012.

Av figuren framgår att förändringarna i naturaförmånsvärdebelopp inbördes var förhållandevis jämn för alla kategorier i huvudstadsregionen även om naturaförmånens beskattning ökade snabbt för prästgårdar byggda före 1960 från och med ingången till 2000-talet. Höjningarna av naturaförmånsbeloppen per kvadratmeter var ur generell synvinkel stora. Till exempel för en prästgård byggd före 1960 ökade kvadratmeterpriset från 0,21 euro år 1970 till 10,61 euro år 2012. Det innebär att kvadratmeterpriset ökade 50 gånger under perioden 1970–2012 för en prästgård som var byggd före 1960.¹²¹⁵ Det kan jämföras med kvadratmeterprisets förändringar för samma kategori i övriga Finland ökade 84 gånger under samma period.¹²¹⁶

¹²¹⁵ Se bilaga 11.

¹²¹⁶ Se figur 17 och bilaga 10.

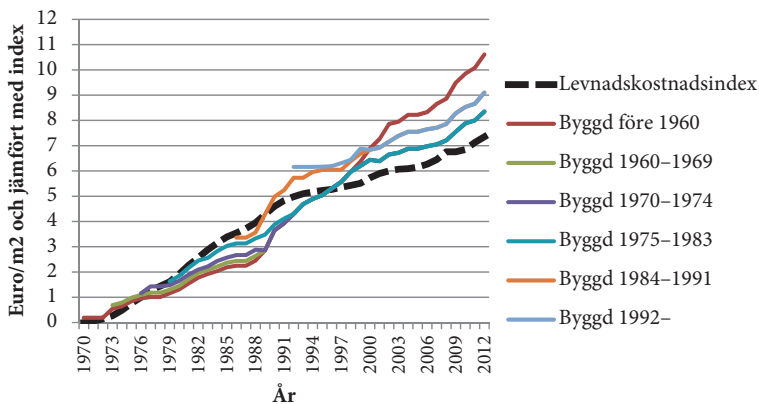

Figur 19. Naturaförmånsvärdena med index i övriga Finland åren 1970–2012.

Av figuren framgår att förändringarna i naturaförmånsvärdebelopp inbördes var förhållandevis jämn för alla kategorier. En nedgång för naturaförmånsvärdebeloppen kan konstateras för 1988–1989, på tröskeln till den största recessionen efter andra världskriget.¹²¹⁷ Endast för prästgårdar byggda 1992 och senare utvecklades naturaförmånsvärdebeloppen något snabbare än levnadskostnadsindex.¹²¹⁸

¹²¹⁷ Se kapitel 3.1; Se bilaga 12.

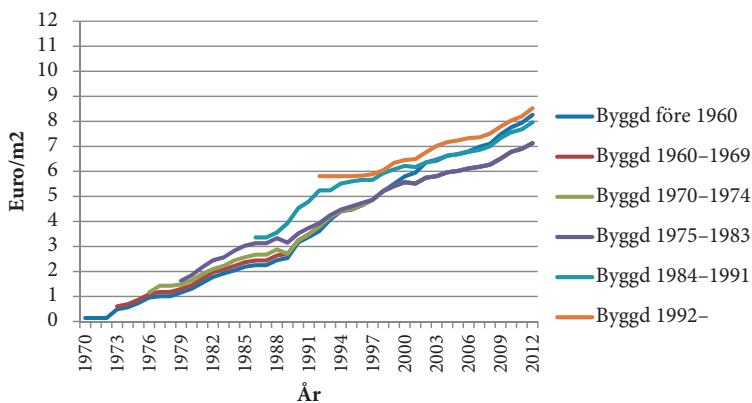
¹²¹⁸ Se figur 19 och bilaga 12.

Figur 20. Naturaförmånsvärdena med index i huvudstadsregionen åren 1970–2012.

Av figuren framgår att naturaförmånsvärdena inbördes utvecklades förhållandevis jämnt för alla kategorier. Men naturaförmånsbeskattningens var från medlet av 1990-talet snabbare jämfört levnadskostnaderna i övrigt i samhället. Dessutom kan konstateras att naturaförmånens beskattning för prästgårdar byggda före 1960 var betydligt snabbare jämfört med levnadskostnaderna i övrigt i samhället.¹²¹⁹

¹²¹⁹ Se figur 20 och bilaga 13.

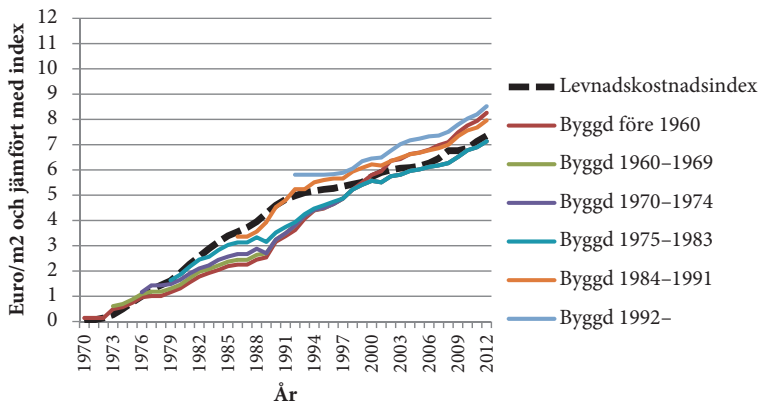

Figur 21. Naturaförmånsvärdena som ett landsmedeltal åren 1970–2012.

I figurens linjevärden har inte utförts penningvärdeförsämrings korrigerig och följaktligen inte heller indexjustering.¹²²⁰ Av figuren framgår att för naturaförmånsvärdena inbördes utvecklades förhållandevis jämnt för alla kategorier även om naturaförmånen ökade snabbt för prästgårdar byggda före 1960 från och med ingången till 2000-talet. Naturaförmånsvärdena och förändringar i dem beräknade som ett landsmedeltal var ur generell synvinkel stor under perioden 1970–2012.¹²²¹

¹²²⁰ Se figur 19–20 samt 22 där levnadskostnadsindex ingår.

¹²²¹ Se bilaga 14.

Figur 22. Naturaförmånsvärdena med index som ett landsmedeltal åren 1970–2012.

Av figuren framgår att höjningarna av naturaförmånsvärdebeloppen var inbördes förhållandevis jämn för alla kategorier. För prästgårdar byggda före 1960, 1984–1991 och byggda 1992 och framåt höjdes naturaförmånsvärdebeloppen snabbare jämfört med levnadskostnadsindex i slutet av perioden. Till exempel för prästgårdar bygga före 1960 skär linjen för naturaförmånsvärdet levnadskostnadsindexets linje 1998–1999 och för prästgårdar byggda 1984–1991 skär naturaförmånsvärdet linjen för levnadskostnadsindex redan 1990–1991. Naturaförmånsvärdet för prästgårdar byggda 1992 eller senare ligger för hela perioden högre än vad levnadskostnadsindexet skulle förutsätta.¹²²² Samtidigt var landet inne i en stor ekonomisk recession. Statsmakten stramade synbarligen åt ekonomin också på detta sätt med syfte att på kort sikt öka statens intäkter.¹²²³

¹²²² Se bilaga 15.

¹²²³ Se figur 22, bilaga 15 och kapitel 3.1.

Sammanfattning och diskussion

Skärpningen av naturaförmånsbeskattningen skedde i ökad takt i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet.¹²²⁴ Det var framför allt under de första åren av 1970-talet som naturaförmånsbeskattningen skärptes märkbart i takt med att levnadskostnaderna förändrades och som var en följd av den förändrade inkomstnivån i landet. Välståndet ökade i landet och lönenivåerna steg.¹²²⁵ Naturaförmånsbeskattningen följde om man ser på hela perioden för undersökningen i stort sett förändringarna i levnadskostnader även om det fanns variationer beroende på när prästgården var byggd eller totalrenoverad.¹²²⁶ Det som ovanstående figurer inte beskriver på något sätt är huruvida lönerna för prästerskapet utvecklades i samma takt som levnadskostnaderna för boende i prästgård skärptes. En sådan jämförelse skulle ge ökad kännedom om huruvida det ur realpenningvärdesynpunkt och naturaförmånsbeskattningssynpunkt i praktiken blev mera kostsamt att vara bosatt i prästgård eller inte.¹²²⁷

När naturaförmånens nominella belopp skärptes var prästfamiljen mindre intresserad av att bo kvar i församlingens prästgård. I och med detta blev det ett lockande alternativ för församlingen att söka efter andra lösningar för prästgårdens användning. För prästfamiljens del innebar detta ett sökande efter nya boendelösningar.¹²²⁸ Prästerna flyttade ut ur prästgårdarna när de befriades från boendeplikt, när de hade byggt eller köpt en egen bostad eller därför att de ansåg att det var för dyrt att bo

¹²²⁴ Se figurerna 11–12.

¹²²⁵ Se figurerna 11–22.

¹²²⁶ Se figur 19–20, 22.

¹²²⁷ Frågeställningen är intressant men en sådan utredning ligger ytterom de ställda forskningsfrågorna.

¹²²⁸ Opetusministeriö 1982, 33, 37.

i prästgården.¹²²⁹ Vilka konsekvenser den skärpta nominella beskattningen kunde få lyfte också Utbildningsministeriets prästgårdsarbetsgrupp fram i sitt betänkande.¹²³⁰ En av informanterna i undersökningen uttryckte det på följande sätt:

Vi och många med oss skulle säkert ha kunnat tänka oss att bo längre i prästgård om beskattningsreglerna varit mera fördelaktiga. Grundproblemet är att det är bara beskattaren som drar nytta av systemet.¹²³¹

Ett par informanter såg detta med naturaförmånsbeskattningen och dess inverkan på nettolönen ur ett tudelat perspektiv. Det var negativt och samtidigt positivt, som en belastning men också som ett system och tillvägagångssätt som gav fördelar för prästfamiljen.¹²³² De utgifter som en av informanterna räknade upp stod trots allt för en betydande del av de utgifter som en familj hade med sitt boende:

Naturaförmånen minskade givetvis nettolönen kännbart, men i den ingick ju bostadshyra, värmekostnader, el, vatten och avlopp, reparationer m.m. Vi behöv-

¹²²⁹ PKSC Pedersörenejdens kyrkliga samfällighets gemensamma kyrkoråds protokoll av den 15.12.1977, § 79. Gemensamma kyrkorådet biföll vid sitt möte kantor-organistens anhållan om att få flytta ut ur tjänstebostaden; PKSC Pedersörenejdens kyrkliga samfällighets gemensamma kyrkoråds protokoll av den 08.05.1986, § 43. Gemensamma kyrkorådet beslöt vid sitt möte att sätta tjänstebostaden för den finska församlingens kyrkoherde till försäljning. Samfälligheten hade redan tidigare blivit befriad från skyldighet att hålla tjänstebostad för den finska församlingens kyrkoherde; TKA Gemensamma församlingrådet i Tenala och Bromarv församlingar, protokoll fört den 12.12.1995. Av församlingens beslut framgår att församlingens råden ansåg att boendeplikten för med sig oskäligt hög hyra; Informant nummer 7, 8.

¹²³⁰ Opetusministeriö 1982, 33; Informant nummer 2, 7, 13.

¹²³¹ Informant nummer 13.

¹²³² Informant nummer 3 och 21.

de inte heller ha ansvar för bostaden under semestrar, då vi för det mesta bodde i vår sommarstuga.¹²³³

Skärpningen av nivån på naturaförmånsbeloppen hade för prästens eller prästfamiljens del ur ekonomisk synvinkel betydelse på två sätt som var beroende av vilka val som gjordes: (1) Om det var så att prästen hade en lön som bestod av penninglön och naturaförmån i form av bostad ökade de skärpta naturaförmånsbeloppen den totala skattebördan. Naturaförmånsbeloppet för boende i prästgård och penninglönen räknades ihop och den slutliga beskattningen verkställdes utifrån totalbeloppet.¹²³⁴ När lönen och naturaförmånsvärdet sammanslogs var det möjligt att det månatliga skattebeloppets andel av lönebeloppet ökade proportionellt som en följd av progressiviteten i beskattningen. Samtidigt steg de nominella naturaförmånsvärdebeloppen och det inverkade också ofördelaktigt på den skattebördan som lades på bruttolönen.¹²³⁵ Den nettolön som familjen hade till förfogande minskade således som en följd av den förhöjda totala skatten på lön och naturaförmåner.¹²³⁶ (2) Vid upphävande av lönelagen för evangelisk-lutherska kyrkan 1990 tog den evangelisk-lutherska kyrkan i bruk totallönesättning för prästerskapet. Det innebar att i de fall där tjänsteinnehavaren inte längre hade boendeplikt men ville bo kvar i prästgården så jämställdes prästgården med andra hyresbostäder och för boendet i prästgården skulle det betalas hyra.¹²³⁷

¹²³³ Informant nummer 3.

¹²³⁴ L 28.11.1959/418; L 15.6.1973/506; L 31.12.1974/1043; L 29.12.1988/1240; L 30.12.1992/1535.

¹²³⁵ Se figurerna 11–22.

¹²³⁶ Opetusministeriö 1982, 41.

¹²³⁷ L 27.4.1990/391; Backström 2014, 50.

En informant som hade bott en lång tid i prästgård framförde en något annorlunda synpunkt på detta med boende i prästgård på naturaförmånsbasis:

Om man bor i prästgård och boendekostnaderna betalas i form av naturaförmån, är denna förmån en beskattningsbar inkomst, som också påverkar pensionen positivt. Detta kanske man inte tänker på när man är ung, men är ett faktum.¹²³⁸

Naturaförmånerna och lönen slås ihop till ett bruttobelopp, och på det verkställs beskattningen.¹²³⁹ Pensionsbeloppet räknas också ut från detta totalbelopp. Denna positiva omständighet poängterades endast av en informant inom ramen för denna undersökning.¹²⁴⁰ Utbildningsministeriets arbetsgrupp tog inte heller i sin bedömning av naturaförmånsbeskattningens inverkan ställning till den positiva effekt som detta hade för dem som kanske hade bott hela sitt arbetsliv i en bostad med boendeplikt och på naturaförmånsbasis.¹²⁴¹ Den återverkan som boendet på naturaförmånsbasis har på pensionsbeloppen skulle vara viktig att utreda för att skapa en mera rättvis bild av de ekonomiska faktorerna som bidragit till de förändringar som har skett de senaste årtiondena. Men en utredning av den karaktären är inte helt oproblematisk och är därtill omfattande och ligger ytterom frågeställningarna för undersökningen.¹²⁴²

Vid bestämmande av hyresnivån för en prästgård som inte längre fungerade som tjänstebostad använde sig församlingarna

¹²³⁸ Informant nummer 10.

¹²³⁹ Opetusministeriö 1982, 41; L 30.12.1992/1535; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmåner, 1970–2012.

¹²⁴⁰ Informant nummer 10.

¹²⁴¹ Opetusministeriö 1982, 40–42.

¹²⁴² Informant nummer 10.

och de kyrkliga samfälligheterna i regel av de naturaförmånsbelopp som Skatteverket årligen tog beslut om även om det inte längre var fråga om en regelrätt naturaförmånsbostad.¹²⁴³ Den skärpta naturaförmånsbeskattningen ökade således gradvis kostnadsnivån för boendet i prästgården oberoende av vilket val den enskilda tjänsteinnehavaren gjorde.¹²⁴⁴ Den allmänna uppfattningen bland prästerna och bland församlingens eller den kyrkliga samfällighetens beslutsfattare var att det var dyrt att bo i prästgård även om det förmodligen inte alltid var på det sättet.¹²⁴⁵ Enligt en informant som bodde i prästgård under 1970-talet och 1980-talets början betalade familjen endast för den hushållsel de förbrukade.¹²⁴⁶ Uppvärmning och underhåll av prästgården ingick i naturaförmånen.¹²⁴⁷ Detta förfaringsätt kunde direkt härledas till den lönelagstiftning som var i kraft åren 1966–1983 och Skatteförvaltningens årliga beslut om grunderna för beskattning av naturaförmåner.¹²⁴⁸

Utbildningsministeriet gav i sitt betänkande anvisningar om förutsättningarna för att i enskilda fall sänka naturaförmånsvärdena. Av betänkandet framgår också beräkningsgrunder för att reducera antalet kvadratmetrar som prästfamiljen i praktiken förfogade över och på så sätt minska naturaförmånens mark- eller eurobelopp. Anvisningarna hade när de utfärdades 1982

¹²⁴³ Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmån för åren 1970–2012.

¹²⁴⁴ L 27.4.1990/391.

¹²⁴⁵ Opetusministeriö 1982, 33, 37.

¹²⁴⁶ Informant nummer 7; Se Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmåner. Det var utifrån besluten också möjligt att infoga förbrukningen av hushållsel i naturaförmånen, och då betalades förbrukningen av el på samma sätt, via den totala beskattningen av lön inklusive samtliga naturaförmåner.

¹²⁴⁷ Informant nummer 7.

¹²⁴⁸ L 25.2.1966/105; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmåner.

synbarligen inte tillräcklig effekt för att stävja höjningarna i naturaförmånsbeskattningsbelopp och som var i antågande vid tidpunkten för betänkandets publicering.¹²⁴⁹ I de fall där boendeplikten eller ett boende på naturaförmånsbasis upphörde var det enligt Skatteförvaltningens föreskrifter från år 2009 inte längre nödvändigt att binda hyresbeloppet till naturaförmånsbeloppet (beskattningsvärdet) per kvadratmeter.¹²⁵⁰ Trots det torde det ha varit så att församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna använde naturaförmånsbeloppen som grund för hyressättningen i många fall också efter att boendeplikten eller naturaförmånsboendet hade upphört. Hyressättningsprinciperna varierade dessutom i övrigt också mellan olika församlingar och kyrkliga samfälligheter. I en del församlingar strävade man till att minimera kostnadsnivån för den boende, men i andra fall var läget till denna del inte lika gynnsam.

Ett frigörande av hyressättningen från naturaförmånsbeloppen, beskattningsvärdena kunde förmodligen ha minskat trycket på hyreshöjningar. Framför allt skulle det ha varit en möjlighet på landsbygden och eventuellt bidragit till att prästerna i större utsträckning kunde ha fortsatt sitt boende i prästgård. Men det är i detta skede endast ett preliminärt formulerat antagande. Det är grundat på några få beslutsprotokoll, diskussioner, exempel och observationer under de senaste åren och det är inte lämpligt att dra för långt gående slutsatser. För att kunna säga något mera bestämt skulle det kräva att information om hyressättningsprinciperna inhämtas från hyresgivare i form av församlingar och kyrkliga samfälligheter. En sådan utredning ligger ytterom frågeställningarna i undersökningen och frågan kvarstår därför till

¹²⁴⁹ Opetusministeriö 1982, 42–43, 45.

¹²⁵⁰ Skatteförvaltningens föreskrifter om naturaförmån 23.02.2009/1638.

stora delar obesvarad.¹²⁵¹ Dessutom var prästfamiljens situation i övrigt också i många fall avgörande för om man kunde tänka sig att bo kvar i prästgård eller inte. Därför har frågeställningen om boende eller inte i prästgård inte enbart en ekonomisk dimension även om den aspekten främst har förts fram som orsak till utflyttningen från prästgårdarna. Varje prästfamilj var och är också till denna del unika med familjespecifika behov, också vad gäller boende.¹²⁵²

I följande delkapitel ser jag närmare på hur den dåvarande stiftsledningen resonerade kring boendeplikten.

4.4 Stiftets syn på boendeplikten

Generell befrielse från boendeplikt i prästgård eller tjänstebostad innebär att boendeplikten upplöses från den tjänst som den är knuten till. Personlig befrielse innebär att boendeplikten upplöses för den tjänsteinnehavare som för tillfället innehar tjänsten. Bindningen mellan tjänst och boendeplikt i en specifik prästgård eller tjänstebostad kvarstår dock i detta alternativ. Hur förhöll sig stiftsledningen i Borgå stift till frågan om upplösande av boendeplikt, personlig och generell?

Enligt Gunnar Grönblom som beredde ärendena om boendeplikt i Domkapitlet var principen när det gällde beslut om upplösande av den generella boendeplikten av engångskaraktär. Upplöste man bindningen mellan tjänst och boendeplikt så fanns det ingen återgång till en situation med boendeplikt i prästgården eller tjänstebostaden.¹²⁵³ Enligt Erik Vikström som verkade

¹²⁵¹ Skatteförvaltningens föreskrifter om naturaförmån 23.02.2009/1638.

¹²⁵² Se undersökningens prolog och epilog.

¹²⁵³ HBA Gunnar Grönblom 17.04.2012; Se också Kyrkostyrelsen 1984/2 och 1984/25.

som biskop under åren 1983–2006 fanns det under 1980-talet en medveten strategi och politik i stiftet när det gällde synen på boendet i prästgårdarna.¹²⁵⁴ Strategin var överenskommen i stiftsledningen på förhand. Strategin gällande boendeplikten för prästerskapet hade enligt Vikström en genomtänkt ideologisk grund. Stiftsledningen ansåg att det var viktigt att prästen på orten också vad gäller boende fanns mitt i församlingen. Det ansågs vara en viktig del av den kallelse som *pastor loci* hade. I Borgå stift var det också ofta fråga om små församlingar. Det var ibland svårt att få en präst till orten på grund av församlingens utsatta läge i glesbygd eller i skärgårdsmiljö. Samtidigt var det på dessa platser också brist på lämpliga bostäder för en prästfamilj. Därför var det en stor fördel om man kunde erbjuda en rymlig bostad till prästfamiljen. För glesbygden var det också i övrigt en mycket viktig sak att ha en präst stationerad på orten.¹²⁵⁵

I fråga om upplösande av boendeplikten var det i första hand och under de första åren av Vikströms tjänstgöringsperiod fråga om personlig befrielse för kyrkoherden eller kaplanen från kravet att bo i församlingens prästgård.¹²⁵⁶ När det gällde personlig befrielse från boendeplikt var den grundläggande avsikten hos stiftsledningen i Borgå stift att det skulle tillgripas endast i vissa specialfall.¹²⁵⁷ Det fanns också till denna del en uttalad policy på vilka grunder man kunde få befrielse. Det var möjligt att få befrielse om man vid tillträddandet av tjänsten redan bodde i en egen bostad på församlingens område.¹²⁵⁸ Om det fanns problem

¹²⁵⁴ HBA Erik Vikström 17.04.2012; FS2.

¹²⁵⁵ Östra Nyland 08.11.2011. Om Strömfors prästgård. Kyrkoherden i Strömfors församling uttalade sig i slutet av 2011 om vikten av att kyrkoherden finns mitt i församlingen; HBA Erik Vikström 17.04.2012.

¹²⁵⁶ HBA Gunnar Grönbloom 17.04.2012.

¹²⁵⁷ HBA Gunnar Grönbloom 17.04.2012.

¹²⁵⁸ Valtiovarainministeriö 1986, 21; HBA Erik Vikström 17.04.2012; HBA Gunnar Grönbloom 17.04.2012.

med själva prästgården kunde det också åberopas som grund för personlig befrielse, till exempel om prästgårdens byggnadstekniska skick inte möjliggjorde boende.¹²⁵⁹ Ytterligare var det möjligt att få personlig befrielse från boendeplikten om såväl mannen som hustrun var kyrkoherdar. Då erhöll den ena av makarna personlig befrielse från boendeplikten.¹²⁶⁰ På det sättet kvarstod den generella boendeplikten som var förenad och knuten till kyrkoherdetjänsten eller kaplanstjänsten.¹²⁶¹ Borgå stift och dess stiftsledning var enligt Vikström och Grönblom jämfört med övriga stift restriktiv när det gällde att ge befrielse från boendeplikten i prästgården.¹²⁶²

Under den senare delen av Erik Vikströms tjänstgöring som biskop blev beslut i Domkapitlet om ändring av boendeplikten för kyrkoherde- eller kaplanstjänsterna enligt Vikström mera en formalitet.¹²⁶³ Förändringarna mot ökad befrielse från boendeplikt i församlingens prästgård gick långsamt men eskalerade så småningom.¹²⁶⁴ Trycket på utflyttningen från prästgårdarna ökade så småningom i allt ökat tempo och medförde äskande om personlig befrielse för tjänsteinnehavaren eller att den generella boendeplikten löstes upp. Blev beslutet i Domkapitlet att tjänsteinnehavaren erhöll personlig befrielse från boendeplikt innebar det att församlingen eller den kyrkliga samfälligheten fortfarande var tvungen att bibehålla prästgården i sin ägo. När

¹²⁵⁹ DKA Borgå domkapitels protokoll av den 24.04.1991; HBA Erik Vikström 17.04.2012; HBA Gunnar Grönblom 17.04.2012. Det fanns möjlighet att få befrielse om prästgårdens skick var sådant att om ett fortsatt boende innebar uppenbar risk för hälsan.

¹²⁶⁰ Valtiovarainministeriö 1986, 21; DKA Borgå domkapitels protokoll av den 24.04.1991; HBA Gunnar Grönblom 17.04.2012.

¹²⁶¹ L 22.12.1983/1035; Se Kyrkostyrelsen 1984/2 och 1984/25.

¹²⁶² HBA Erik Vikström 17.04.2012; HBA Gunnar Grönblom 17.04.2012.

¹²⁶³ HBA Erik Vikström 17.04.2012.

¹²⁶⁴ HBA Gunnar Grönblom 17.04.2012.

en ny tjänsteinnehavare skulle tillträda var församlingen tvungen att erbjuda prästgård som bostad till kyrkoherden eller till kaplanen. Alternativet var att låta prästgården stå tom under tiden eller att hyra ut prästgården.¹²⁶⁵ På detta sätt kunde den i många fall kulturhistoriskt värdefulla byggnaden bli en stor ekonomisk börda för församlingen eller den kyrkliga samfundigheten.¹²⁶⁶

Till exempel i Nykarleby diskuterade prästgårdens kulturhistoriska värde redan på 1980-talet. Vid kyrkorådets möte den 21 januari 1986 konstaterades att det i media hade framkommit att prästgården av Museiverket klassats som kulturhistorisk värdefull miljö.¹²⁶⁷ Vid biskopsvisitationen i november 1986 gavs till församlingen anvisningen att prästgården bör rivas ifall Museiverket ger tillstånd till rivningen. Visitationerna konstaterade att prästgården var i dåligt skick. Den borde enligt visitatorerna genomgå en kostsam och omfattande renovering för att kunna fungera som tjänstebostad. Därtill konstaterades att prästgården var så stor att den var ofördelaktig för såväl eventuell tjänsteinnehavare som för församlingen.¹²⁶⁸ Prästgårdsmiljön konstaterades vara unik, därför borde miljön bevaras även om prästgården rivs.¹²⁶⁹ Den 24 november 1986 tog kyrkorådet del av det kostnadsförslag som hade uppgjorts med tanke på en eventuell totalrenovering av prästgården.¹²⁷⁰ Museiverket hade avgivit sitt utlåtande om prästgården och konstaterat att:

¹²⁶⁵ Valtiovarainministeriö 1986, 20–21, 24–26; HBA Erik Vikström 17.04.2012.

¹²⁶⁶ Valtiovarainministeriö 1986, 26–27; HBA Gunnar Grönblom 17.04.2012.

¹²⁶⁷ NYKA Nykarleby församlings kyrkoråds protokoll av den 21.01.1986, § 20.

¹²⁶⁸ DKA Biskopsvisitationsprotokoll från visitation 20–23.11.1986, 8–9.

¹²⁶⁹ DKA Biskopsvisitationsprotokoll från visitation 20–23.11.1986, 9, 31.

¹²⁷⁰ NYKA Nykarleby församlings kyrkoråds protokoll av den 24.11.1986, § 175.

Jeansborg prästgårdsbyggnad med drängstuga och uthus var en kulturhistorisk betydelsefull helhet, vars bevarandemedstadsplanebestämmelser bör tryggas.¹²⁷¹

I sitt förslag för kyrkofullmäktige konstaterade kyrkorådet att Nykarleby församling motsatte sig på det bestämdaste att prästgårdstomten förseddes med skyddsbeteckning. Vidare hävdade kyrkorådet i sitt förslag till kyrkofullmäktige att huvudbyggnaden varken var arkitektoniskt eller historiskt värdefull. Dessutom konstaterade kyrkorådet att församlingen inte hade behov eller möjlighet att upprusta, bevara och driva fastigheten för bostadsändamål eller som utrymmen för församlingens verksamhet.¹²⁷² I många församlingar åsidosattes skötseln av miljön kring prästgården.¹²⁷³ Det var inte alla prästfamiljer som var beredda att sköta om den stora trädgården som fanns i anslutning till prästgården.¹²⁷⁴ Församlingarna och de kyrkliga samfundeterna ändrade gärna på tjänstens status så att boendeplikten som var knuten till kyrkoherdetjänsten upphörde när det ur lagstiftningssynvinkel blev möjligt.¹²⁷⁵

I följande delkapitel ser jag närmare på boendeplikten och hur den utvecklades under åren 1970–2012.

¹²⁷¹ NYKA Nykarleby församlings kyrkoråds protokoll av den 24.11.1986, § 175.

¹²⁷² NYKA Nykarleby församlings kyrkofullmäktige protokoll av den 03.12.1986, § 33.

¹²⁷³ När prästgården blev en vanlig hyresbostad fanns det inte alltid intresse hos hyrestagaren att sköta om trädgården och huset. Arrendegivaren var inte heller beredd att ge eftergift på hyresnivån till en familj som skötte om hus och trädgård.

¹²⁷⁴ Västra Nyland 28.11.2009. Prästgården i Kyrkslätt står inför renovering.

¹²⁷⁵ HBA Erik Vikström 17.04.2012.

4.5 Förändringar i boendeplikt:

I vilken omfattning upplöstes boendeplikten för kyrkoherdar-
na och kaplanerna i Borgå stifts församlingar under perioden
1970–2012? Jag har indelat perioden 1970–1990 om boende-
plikten och befrielse från densamma på Borgå stifts område i
två delperioder och perioden 1991–2012 i en period. Med åbe-
ropande av lönelagen från 1966 var det möjligt för församling-
en eller den kyrkliga samfälligheten att anhålla om tillsvidare
befrielse från kravet att upprätthålla tjänstebostad för tjänste-
innehavaren. Befrielsen från kravet att upprätthålla tjänstebo-
stad vad knuten till den tjänsteinnehavare som innehade eller
skulle tillträda tjänsten.¹²⁷⁶ Det fanns också möjlighet för tjän-
steinnehavaren att erhålla personlig befrielse från boendeplikten.
Detta var en anhållan som tillkom i samförstånd mellan tjänste-
innehavaren och arbetsgivaren och förfaringssättet kunde också
tillgripas i sådana fall där församlingen eller den kyrkliga sam-
fälligheten inte hade tillgång till en lämplig bostad för tjänste-
innehavaren.¹²⁷⁷ I lagen från 1966 stadgades också att i sådana
fall där tjänsteinnehavaren inte erhöll bostadsförmån betalades
ersättning för den uteblivna förmånen.¹²⁷⁸ Lönelagen som av-
gavs 22 december 1983 och som trädde i kraft 1 januari 1984
gav i sin tillämpning förbättrade och utökade möjligheter till att
erhålla generell befrielse från boendeplikt och en övergång till
totallön för tjänsteinnehavaren.¹²⁷⁹

¹²⁷⁶ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 4.

¹²⁷⁷ Opetusministeriö 1982, 36; L 25.2.1966/105, § 14, mom. 4.

¹²⁷⁸ L 25.2.1966/105, § 14, mom. 4.

¹²⁷⁹ L 22.12.1983/1035, § 13, mom. 2; Kyrkostyrelsens beslut 26.1.1984/37; Kyr-
kostyrelsen 1984/2 och 1984/25.

1970–1983

Tabell 7. Befrielser från boendeplikt åren 1970–1983 i Borgå stifts församlingar.¹²⁸⁰

Årtal	Tjänst	Församling	Typ av befrielse
1970–1977			Inga befrielser
1978	kaplan	Helsingfors norra sv.	personlig
1978	kaplan	Vanda svenska	personlig
1979	khde	Vanda svenska	personlig
1979	kaplan	Borgå svenska	personlig
1980	kaplan	Vasa svenska	personlig
1980	kaplan	Esbo svenska	personlig
1981	khde	Grankulla svenska	personlig
1981	kaplan	Vanda svenska	personlig
1982–1983			Inga befrielser
Summa befrielser för kyrkoherdar			2 st samtliga personliga
Summa befrielser för kaplaner			6 st samtliga personliga

Tabellen visar de befrielser som beviljades från boendeplikt under perioden 1970–1983 i Borgå stift. Samtliga befrielser från boendeplikt var personliga. De beviljade befrielserna var förutom i ett fall i södra och sydöstra delen av Borgå stift. Vi kan av tabellen dessutom konstatera att samtliga befrielser som beviljades under åren 1970–1983 var i urbana miljöer eller i stadsmiljö, Borgå, Helsingfors, Vanda, Esbo, Grankulla och Vasa.¹²⁸¹

Varför var det så att befrielserna från boendeplikt i Borgå stift först beviljades i de urbana miljöerna, framför allt i städerna? I sökande efter förståelse för detta kan konstateras att samhällsförändringen skedde snabbare i städerna och tätorterna jämfört med situationen på landsbygden. I det sammanhanget skedde också en gradvis förändring av prästerskapets ställning i samhället och

¹²⁸⁰ HBA Kjell Andersson 04.03.2013.

¹²⁸¹ Tabell 7.

prästgårdens roll och uppgift som bostad och som mötesplats förändrades också som en följd av detta.¹²⁸² Samhällsförändringen, strukturomvandlingen, urbaniseringen och kyrkans förändrade roll i samhället var en följd av den snabba befolkningstillväxten och på grund av inflyttning från landsbygden till stadsmiljö.¹²⁸³ Församlingarnas förändrade roll var också en följd av kommunerna ökade engagemang på många samhällsfronter, framför allt inom sjukvård och socialväsande. Församlingarna ändrade som en följd av de nya premisserna tyngdpunkt i arbetet och det hade implikationer på utrymmesbehoven.¹²⁸⁴

Prästgårdarna var inte i samma utsträckning som tidigare lämpliga som plats för sammankomster och som arbetsutrymme för tjänsteinnehavarna.¹²⁸⁵ Prästgårdarna var i många fall stora, men de kunde ändå inte tillgodose de ökade utrymmesbehoven på ett tillfredsställande sätt.¹²⁸⁶ Utrymmesstandarden och tillgängligheten var inte heller alltid optimal. De förnyade och utvidgade behoven blev i ett tidigare skede synligt i städerna. Verksamheten flyttades från prästgårdarna till församlingshemmen och då kom prästgårdarna så småningom i en ny situation.¹²⁸⁷ I och med det började också tjänsteinnehavaren som bodde i prästgården se på familjens boendesituation på ett nytt sätt. I det nya läget blev ansökan om befrielse från boendeplikt aktuell för en del av tjänsteinnehavarna i städerna.¹²⁸⁸ Dessutom

¹²⁸² Se kapitel 3.1.

¹²⁸³ Waris et al. 1962, 19; Waris 1968, 117; Meinander 2006, 203; Nieminen et al. 2007, Meinander 2012, 374.

¹²⁸⁴ Meinander 2006, 203; Meinander 2014, 260–262; Se kapitel 3.3.1.

¹²⁸⁵ Opetusministeriö 1982, 31.

¹²⁸⁶ Godenhjelm 1935. Vid en läsning av Godenhjelms förteckning är det lätt att konstatera att prästgårdarna var med 1980-talets dimensioneringsbehov överdimensionerade som bostäder men samtidigt underdimensionerade för att kunna fungera effektivt i församlingarnas verksamhet.

¹²⁸⁷ Opetusministeriö 1982, 31.

¹²⁸⁸ Tabell 7.

utvecklades naturaförmånsbeskattningen för boende i prästgård snabbare i huvudstadsregionen jämfört med övriga delar av landet. Det gäller framför allt för prästgårdar som var byggda eller helrenoverade före 1960.¹²⁸⁹

Under 1960-talet grundades också ett flertal nya städer som också i sig förändrade samhället och tätorterna och det innebar förändringar i människornas levnadsmiljöer.¹²⁹⁰ De städer som grundades hade funnits i tiotals år i form av större och mindre befolkningscentra men hade saknat stadsrättigheter.¹²⁹¹ Den omfattande strukturella samhällsförändringen och byggandet av den moderna välfärdsstaten Finland inträffade 1970–1980.¹²⁹² Under slutet av 1970- och under första halvan av 1980-talet blev det en stor koncentration av arbetsplatser i Nylands län. Arbetsplatser skapades främst i huvudstadsregionen och i andra stora bosättningscentra i södra Finland.¹²⁹³ Situationen i landets övriga stift när det gällde befrielse från boendeplikten var annorlunda jämfört med Borgå stift. Befrielser från boendeplikten beviljades i snabbare takt i landets övriga stift.¹²⁹⁴ Den annorlunda situationen i Borgå stift var också till en del ett resultat

¹²⁸⁹ Se figur 19.

¹²⁹⁰ Waris 1968, 57.

¹²⁹¹ Waris 1968, 57. Under 1960–1967 grundades Rovaniemi, Hyvinge, Riihimäki, Kouvolan, Seinäjoki, Salo, Varkaus, Pieksämäki, Valkeakoski, Forssa, Vammala och Järvenpää.

¹²⁹² Meinander 2006, 203; Nieminen et al. 2007, 12; Meinander 2012, 374; Se kapitel 3.1.

¹²⁹³ Kyrkans forskningscentral 1985, 23–25; Kyrkans forskningscentral 1989, 14–15; Meinander 2012, 354.

¹²⁹⁴ Opetusministeriö 1982, 38. Beskrivande över de förändringar som skedde redan under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet är ministeriets statistik över antalet ärenden om anhållande av boendeplikt och övergång till ersättning för naturaförmånen: 1976 beviljade 15 befrielser, 1977 beviljade 36 befrielser, 1978 beviljade 48 befrielser, 1979 beviljade 55 befrielser, 1980 beviljade 83 befrielser och 1981 beviljade 99 befrielser från boendeplikt och övergång till lön och ersättning för naturaförmånen.

av att stiftsledningen var restriktiv med beviljande av befrielse från boendeplikten.¹²⁹⁵ Det att boendeplikten bibehölls längre i Borgå stift var också en följd av att en stor del av församlingarna i Borgå stift var i landsbygds- och skärgårdsmiljö där behovet av prästgården som bostad och som plats för pastorskansli var större jämfört med situationen i städerna.¹²⁹⁶

Kyrkoherdarna och kaplanerna i Borgå stift bodde i regel i prästgård eller tjänstebostad under delperiodens (1970–1983) första år. Under åren 1970–1977 beviljades inga befrielser från boendeplikt för kaplanerna och kyrkoherdarna i Borgå stift. Under åren 1978–1981 befriades två kyrkoherdar och sex kaplaner från boendeplikt på Borgå stifts område. Samtliga befrielser från boendeplikt var personliga. Vid en ny tjänsteinnehavares tillträde fanns det en bostad reserverad. Under åren 1982–1983 gjordes inga beslut om befrielse från boendeplikt vid Borgå domkapitel som också torde ha berott på att en ny lönelagstiftning inom kort skulle träda i kraft.¹²⁹⁷ I följande avsnitt undersöker jag i vilken omfattning befrielser från boendeplikt beviljades under åren 1984–1990.

1984–1990

Tabellen på nästa sida visar befrielser från boendeplikt åren 1984–1990 i Borgå stift. Det skedde en märkbar förändring i typ av befrielse jämfört med situationen 1970–1983. De befrielser som beviljades under perioden 1970–1983 var samtliga personliga befrielser, för såväl kaplaner som kyrkoherdar. Under perioden 1984–1990 förändrades detta så att den övervägande

¹²⁹⁵ Se kapitel 4.4.

¹²⁹⁶ Se kapitel 3.

¹²⁹⁷ HBA Kjell Andersson 04.03.2013.

delen av befrielseerna var generella, totalt tolv generella befrielser jämfört med sju personliga befrielser.¹²⁹⁸

Tabell 8. Befrielser från boendeplikt åren 1984–1990 i Borgå stifts församlingar.¹²⁹⁹

Årtal	Tjänst	Församling	Typ av befrielse
1984	khde	Sund	personlig
1985	kaplan	Vasa svenska	generell
1985	khde	Nykarleby	generell
1986	khde	Tammerfors svenska	personlig
1986	kaplan	Pargas svenska	personlig
1987	kaplan	Matteus	personlig
1987	kaplan	Vanda svenska	generell
1987	khde	Sibbo svenska	personlig
1988	kaplan	Korsholm	generell
1988	kaplan	Vasa svenska	personlig
1988	khde	Vanda svenska	generell
1988	khde	Esbo svenska	personlig
1988	kaplan	Karleby svenska	generell
1989	khde	Lukas	generell
1989	khde	Kronoby	generell
1989	kaplan	Pargas svenska	generell
1989	kaplan	Borgå svenska	generell
1989	kaplan	Esbo svenska	generell
1989	kaplan	Ekenäs	generell
1990			Inga befrielser
Summa personliga befrielser för kyrkoherdar			4 st
Summa kyrkoherdetjänster generell befrielse			4 st
Summa personliga befrielser för kaplaner			3 st
Summa kaplanstjänster generell befrielse			8 st

¹²⁹⁸ Se tabell 7 och 8.

¹²⁹⁹ HBA Kjell Andersson 28.02.2013.

År 1990 fanns det 83 församlingar i Borgå stift.¹³⁰⁰ Det fanns följaktligen 83 kyrkoherdetjänster.¹³⁰¹ Av dessa kyrkoherdar hade 75 ordinarie tjänst. Åtta kyrkoherdar var tillförordnade till sin tjänst den 31 juli 1990.¹³⁰² I Borgå stift hade bindningen mellan tjänsten och boendeplikten för fyra kyrkoherdetjänster upplösts vid tidpunkten för upphävande av lönelagen i evangelisk-lutherska kyrkan den 1 augusti 1990. För dessa tjänster var det med andra ord fråga om generell befrielse från boendeplikten.¹³⁰³ Det fanns totalt 38 kaplaner i tjänst i Borgå stift den 31 juli 1990.¹³⁰⁴ Av dem hade åtta kaplaner fått generell befrielse vid tidpunkten för upphävande av lönelagen. Därtill hade under perioden 1984–1990 totalt fyra kyrkoherdar och tre kaplaner beviljats personlig befrielse från boende i prästgård eller tjänstebostad. Vi bör dock komma ihåg att den personliga befrielsen var knuten till den tjänsteinnehavare som innehade tjänsten för tillfället. De befrielserna kan därför inte på samma sätt tas med i jämförelsen.¹³⁰⁵ Av ovanstående framgår att endast för cirka en tjugonedel (cirka 5 %) av kyrkoherdetjänsterna i Borgå stift och endast för cirka en femtedel (cirka 20 %) av kaplanstjänsterna hade bindningen mellan tjänst och boendeplikt lösts upp vid tidpunkten när lagen om upphävande av lönelagen trädde i kraft den 1 augusti 1990.¹³⁰⁶ I följande avsnitt ser jag närmare på upplösande av boendeplikten under den sista perioden av undersökningen.

¹³⁰⁰ Bilaga 17B.

¹³⁰¹ HBA Kjell Andersson 20.02.2013.

¹³⁰² HBA Kjell Andersson 27.10.2014.

¹³⁰³ Se tabell 8.

¹³⁰⁴ HBA Kjell Andersson 27.10.2014.

¹³⁰⁵ Se tabell 8.

¹³⁰⁶ L 27.4.1990/391.

1991–2012

Under år 1990 kom det in hela 22 ansökningar om befrielse från boendeplikt till Borgå domkapitel.¹³⁰⁷ Men inga beslut togs det året i Borgå stift gällande boendeplikten för kyrkoherdarna och kaplanerna.¹³⁰⁸ Orsaken till att inga beslut togs under 1990 i fråga om boendeplikt var att lagen om upphävande av lönelagen trädde i kraft 1 augusti 1990 och den innehöll två väsentliga villkor som direkt påverkade tidtabellen för beslutsfattande om boendeplikten.¹³⁰⁹ En tjänsteinnehavare som utöver penninglön hade rätt till vederlagsfria naturaförmåner när lagen trädde i kraft bibehöll sina förmåner om han eller hon önskade så och meddelade till församlingen om detta inom sex månader efter lagens ikraftträdande.¹³¹⁰

Därtill skulle enligt lagen församlingen inom sex månader efter att lagen hade trätt i kraft besluta om tjänsten ska vara förbunden med boendeplikt i tjänstebostad.¹³¹¹ Detta innebar att besluten kring dessa frågeställningar kunde dröja ända fram till utgången av januari 1991. Därför fattades besluten om befrielse på basen av ansökningarna 1990 först under 1991 för att ge församlingarna och tjänsteinnehavarna möjlighet att komma med sitt gensvar.¹³¹²

¹³⁰⁷ DKA Brev till kyrkoherdeämbetena i församlingarna i Borgå stift daterat 24.04.1991.

¹³⁰⁸ Se tabell 9.

¹³⁰⁹ L 27.4.1990/391.

¹³¹⁰ L 27.4.1990/391, § 2, mom. 3.

¹³¹¹ L 27.4.1990/391, § 2, mom. 4.

¹³¹² DKA Brev till kyrkoherdeämbetena i församlingarna i Borgå stift daterat 24.04.1991; HBA Kjell Andersson 28.02.2013; Se tabell 9.

Tabell 9. Befrielser från boendeplikt åren 1991–2012 i Borgå stifts församlingar.¹³¹³

Årtal	Tjänst	Församling	Typ av befrielse
1992			ingen befrielse
1993	kyrkoherde	Bromarv församling	generell
1994	kyrkoherde	Lappträsk svenska församling	generell
1995	kyrkoherde	Karleby svenska församling	generell
1996	kyrkoherde	Tenala församling	generell
1996	kyrkoherde	Esse församling	generell
1996	kyrkoherde	Pedersöre församling	generell
1996	kyrkoherde	Purmo församling	generell
1997			ingen befrielse
1998	kyrkoherde	Snappertuna församling	generell
1999	kyrkoherde	Kvevlax församling	generell
1999	kyrkoherde	Jeppo församling	generell
1999	kyrkoherde	Tomas församling	generell
2000	kyrkoherde	Munsala församling	generell
2001	kyrkoherde	Vörå församling	generell
2002	kyrkoherde	Replot församling	generell
2003			ingen befrielse
2004	kyrkoherde	Ingå församling	generell
2005	kyrkoherde	Pernå församling	generell
2005	kyrkoherde	Markus församling	generell
2006	kyrkoherde	Solf församling	generell
2006	kyrkoherde	Maxmo församling	generell
2007	kyrkoherde	Oravais församling	generell
2008	kyrkoherde	Houtskärs församling	generell
2008	kyrkoherde	Iniö församling	generell
2008	kyrkoherde	Korpo församling	generell
2008	kyrkoherde	Nagu församling	generell
2009	kyrkoherde	Ålands norra skärgårdsförsamling	generell
2010	kyrkoherde	Petalax församling	generell
2011			ingen befrielse
2012	kyrkoherde	Lovisa svenska församling	personlig befrielse

En kyrkoherde fick personlig befrielse.

För 26 kyrkoherdetjänster upphävdes generella boendeplikten.

¹³¹³ HBA Kjell Andersson 04.03.2013 och 25.11.2013; Backström 2014, 61. Boendeplikten i Bromarv upphörde när kyrkoherdetjänsten ändrades till kaplanstjänst 1993; Backström 2014, 72. Boendeplikten i Houtskär, Iniö, Korpo och Nagu upphörde vid utgången av 2008 i och med att kyrkoherdetjänsterna ändrades till kaplanstjänster som en följd av samgången mellan församlingarna i Västaboland vid årsskiftet 2008–2009; KYSA Kyrkostyrelsens plenumsprotokoll 24.11.2009, § 208. Ålands norra skärgårdsförsamlingens namn ändrades från och med 01.01.2010 till Brändö-Kumlunge församling. I och med det upphörde boendeplikten i Ålands norra skärgårdsförsamling men boendeplikten förblev kvar i Brändö-Kumlunge församling.

Tabellen visar beviljade befrielser från boendeplikt under perioden 1991–2012. Vid utgången av 1990 hade 75 kyrkoherdetjänsteinnehavare i Borgå stift boendeplikt i prästgård eller tjänstebostad.¹³¹⁴ Vid Domkapitlets sammanträde den 24 april 1991 togs beslut om boendeplikten för de kyrkoherdetjänster i Borgå stift till den del frågan om boendeplikt inte hade avgjorts tidigare. I och med beslutet kvarstod boendeplikten knuten till 44 kyrkoherdetjänster i Borgå stift. Via beslutet upplöstes bindningen mellan tjänst och boende för kyrkoherdarna i 31 församlingar.¹³¹⁵ Under åren 1991–2012 upphävdes den generella boendeplikten för 26 kyrkoherdetjänster i Borgå stift.¹³¹⁶

¹³¹⁴ HBA Kjell Andersson 28.02.2013 och 04.03.2013.

¹³¹⁵ DKA Brev till församlingarna i Borgå stift gällande boendeplikt för församlingarnas kyrkoherdar av den 24.04.1991.

¹³¹⁶ HBA Kjell Andersson 04.03.2013; Se tabell 9.

Tabell 10. Tjänster förenade med boendeplikt per 31.12.2012 i Borgå stift.¹³¹⁷

Prosteri och församling	Boen- deplikt	Per- sonlig	Pros- teri
Pedersöre prosteri			
Larsmo församling, kyrkoherdetjänst	1	1	
<u>Pedersöre prosteri, totalt</u>			<u>1</u>
Korsholms prosteri			
Malax församling, kyrkoherdetjänst	1		
<u>Korsholms prosteri, totalt</u>			<u>1</u>
Närpes prosteri			
Pörtom församling, kyrkoherdetjänst	1		
Kristinestads svenska församling, kaplanstjänst	1		
<u>Närpes prosteri, totalt</u>			<u>2</u>
Åbolands prosteri			
<u>Åbolands prosteri, totalt</u>			<u>0</u>
Raseborgs prosteri			
<u>Raseborgs prosteri, totalt</u>			<u>0</u>
Helsingfors prosteri			
Tyska evangelisk-lutherska församlingen, kyrkoherdetjänst	1		
Olaus Petri, kyrkoherdetjänst	1		
<u>Helsingfors prosteri, totalt</u>			<u>2</u>
Mellersta Nylands prosteri			
Kyrkslätt svenska församling, kyrkoherdetjänst	1		
Esbo svenska församling, kyrkoherdetjänst	1		
<u>Mellersta Nylands prosteri, totalt</u>			<u>2</u>
Domprosteri			
Borgå svenska domkyrkoförsamling, domprosttjänst	1		
Lovisa svenska församling, kyrkoherdetjänst	1	1	
Liljendahls församling, kyrkoherdetjänst	1		
<u>Domprosteri, totalt</u>			<u>3</u>
Ålands prosteri			
Eckerö församling, kyrkoherdetjänst	1		
Hammarlands församling, kyrkoherdetjänst	1	1	
Jomala församling, kyrkoherdetjänst	1		
Lemland-Lumparland, kyrkoherdetjänst	1		
Saltviks församling, kyrkoherdetjänst	1		
Sund-Värdö församling, kyrkoherdetjänst	1	1	
Ålands södra skärgårdsförsamling, kyrkoherdetjänst	1		
Brändö-Kumlunge församling, kyrkoherdetjänst	1		
<u>Ålands prosteri, totalt</u>			<u>8</u>
Summa tjänster förenade med boendeplikt (generell)	19		
Tjänsteinnehavare med personlig befrielse		4	

¹³¹⁷ HBA Kjell Andersson 04.03.2013 och 25.11.2013.

Tabellen på föregående sida visar de tjänster som var förenade med boendeplikt vid utgången av år 2012. Tabellen visar också de kyrkoherdar som vid utgången av 2012 hade personlig befrielse från boende i prästgård.

Sammanfattning

Vid utgången av 2012 fanns det 64 församlingar i Borgå stift.¹³¹⁸ Om vi ser på situationen prosterivis så fanns det två prosterier, Åbolands och Raseborgs prosteri där det vid utgången av 2012 inte längre fanns någon kyrkoherde- eller kaplanstjänst förenad med boendeplikt. I Pedersöre prosteri var en tjänst vid utgången av 2012 förenad med boendeplikt, men tjänsteinnehavaren hade personlig befrielse från boendeplikt i församlingens prästgård. I Korsholms prosteri var en kyrkoherdetjänst förenad med boendeplikt. I Närpes prosteri var en kyrkoherdetjänst och en kaplanstjänst förenad med boendeplikt i församlingens prästgård. I Helsingfors prosteri var två kyrkoherdetjänster förenade med boendeplikt och likaså i Mellersta Nylands prosteri. I Domprosteriet var vid utgången av 2012 totalt tre kyrkoherdetjänster förenade med boendeplikt och av dessa hade en kyrkoherde personlig befrielse från boendeplikten. I Ålands prosteri var åtta kyrkoherdetjänster förenade med boendeplikt och av dessa hade två kyrkoherdar personlig befrielse från boende i församlingens prästgård vid utgången av 2012. Totalt hade aderton kyrkoherdar och en kaplan boendeplikt i Borgå stift vid utgången av 2012. Av dessa hade fyra kyrkoherdar personlig befrielse från boendeplikt i församlingens prästgård.¹³¹⁹

¹³¹⁸ Årsbok för Borgå stift 2012, 86–107; Se bilaga 18.

¹³¹⁹ Personlig befrielse från boendeplikt i prästgård hade två kyrkoherdar på Åland, en kyrkoherde i Östra Nyland och en kyrkoherde i Österbotten; HBA Clas Abrahamsson 31.01.2013.

Statistiken över befrielser från boendeplikt i prästgård visar att förändringarna har varit omfattande. Vid ingången till perioden för undersökningen, år 1970 bodde kyrkoherdarna och kaplanerna i prästgård. Under 1970-talet skedde inga större förändringar i fråga om boendeplikten, men när vi kommer till medlet av 1980-talet började äskanden om befrielse från boendeplikt bli mera allmänna. Efter att lönelagen upphävdes 1990 ökade befrielserna från boendeplikt märkbart och det var svårt för stiftsledningen att hindra upplösandet av boendeplikt trots att det fanns en överenskommen strategi och att man ville bibehålla boendeplikten så länge som det var möjligt.

I följande kapitel ser jag närmare på den stora kulturella omvandlingsprocessen som skedde kring prästgårdarna ur ett samhälls- och teologiskt perspektiv.

5. DEN KULTURELLA OMVANDLINGSPROCESSENS BETYDELSE FÖR KYRKA, SAMHÄLLE OCH TEOLOGI

Jag har i de två föregående kapitlen översiktligt presenterat och skisserat på vilket sätt samhället utvecklades under perioden för undersökningen. Jag har granskat de förändrade verksamhetspremisserna för prästgårdarna och prästerna, bland annat i form av förändrad lagstiftning och naturaförmånsbeskattning. Jag har undersökt på vilket sätt ekonomin i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna utvecklades under perioden. Dessutom har jag redogjort för prästgårdsförsäljningar och upplösning av boendeplikt i ljust av de lagar och förordningar som var gällande under perioden 1970–2012. Jag har också undersökt hur stiftsledningen i Borgå stift förhöll sig till upplösande av boendeplikt. Undersökningen visar att förändringarna har varit omfattande. Det har varit en stor omvandlingsprocess som uppenbarligen inte enbart har en verksamhetsmässig, kulturell eller ekonomisk dimension.¹³²⁰

5.1 Prästfamiljens förändrade roll i församlinglivet och i samhället

Hur förändrades prästens och prästfamiljens situation över tid och till en del som en följd av de förändrade förutsättningarna

¹³²⁰ Se kapitel 3 och 4.

för prästgårdarna? Hur förändrades prästerskapets syn på sitt kall och sitt arbete? Hur har religionens privatisering i samhället betydelse för prästgårdarnas status i församlingarnas verksamhet? Har den ökade pluralismen i samhället och individualiseringen eventuellt inverkan på hur man betraktade och värdesatte prästgårdarna? Har eventuellt den förändrade synen på folkkyrkan betydelse i detta sammanhang?

Vi ska ta ett tankemässigt jättekliv bakåt i tiden för att spegla dagens läge mot situationen när socknens gryende församling i den dåvarande romerska (katolska) kyrkan bad biskopen om en präst. Det fanns ett organiserat system för prästernas boende som grundlades under medeltiden. Hemmansägarna, de jordägande bönderna påtog sig ansvaret att bygga en kyrka och följande byggprojekt var att färdigställa en prästgård till socknens präst.¹³²¹ Därefter skulle jordägarna se till att kyrksockenens präst hade en tryggad utkomst. Försörjningen förverkligades med hjälp av den jordbruksmark, betesmark och skogsmark som donerades till den lokala kyrkan. Prästen fick till uppgift att ta ansvar för och bruka den egendom som hade tilldelats och idka kreatursskötsel och spannmålsodling till sin försörjning.¹³²² Därtill skulle socknens familjer betala tionde till prästen och sockenprästen fick också i viss mån ta betalt för olika typer av uppgifter som han utförde.¹³²³

Prästgården och det bildade prästbolet hade vid tidpunkten en så viktig roll att biskopen inte enligt en del av landskapsla-

¹³²¹ Kapitel 2.1.

¹³²² Kapitel 2.1 och 2.4.

¹³²³ L Äldre Västgötalagen, Kyrkobalken, IV flocken; Yngre Västgötalagen, Kyrkobalken, VI, XXXVI, LIII flocken; L Dalalagen, Kyrkobalken, III flocken; Västmannalagen, Kyrkobalken, VI–VIII flocken; Södermannalagen, Kyrkobalken, VI, VIII, XIII flocken; Hälsingelagen, Kyrkobalken, VII, IX flocken; Östgötalagen, Kyrkobalken, IX–X flocken; Upplandslagen, Kyrkobalken, VII–IX flocken.

garna hade rätt att inviga den kyrka som hade byggts på orten till kyrkligt bruk om det inte fanns ordnat med boställe för prästen.¹³²⁴ Prästerna räknades på samma sätt som adelsmännen, borgare och bönder till de politiska stånden i ståndsriksdagen.¹³²⁵ Över tid tillkom nya tjänstebeteckningar till exempel ofrälse ämbetsmän, brukspatroner, inspektorer m.fl.¹³²⁶ Prästeståndet hade stort anseende i samhället tack vare prästernas inflytande inom olika samhällssektorer. Prästerna dominerade såväl det kulturella som det religiösa livet och bildningsväsendet var under lång tid under prästernas överinseende.¹³²⁷

Det fanns en grundläggande omtanke om prästen och att försörjningen för honom var ordnad. Denna omtanke hade stöd i landskapslagarnas stipulationer, men hade anor tillbaka till Gamla Testamentets tid. Biskopen blev den som förverkligade andemeningen och kraven i lagarna i den lokala sockengemenskapen. När vi kommer lite längre fram och till tiden efter reformationen (ungefär 1600-talet och framåt) var uppgiften för prästen i församlingen att också kunna försörja sin familj i och med att han hade fått officiell och sanktionerad rättighet att bilda familj. I denna försörjaruppgift blev också församlingsborna, framför allt de jordägande bönderna involverade. Grundtanken kring prästgård och prästbol som grund för prästens försörjning förblev intakt även om det utfärdades kungliga resolutioner och förordningar som reglerade prästgårdsboendet under de århundraden som följde.¹³²⁸ Ännu på 1920-talet och den lönelag-

¹³²⁴ L Västmannalagen, Kyrkobalken, II flocken; Upplandslagen, Kyrkobalken, II flocken; Kapitel 2.1.

¹³²⁵ Carlsson 1962, 16; Sjöberg 2009, 295.

¹³²⁶ Carlsson 1962, 16; Lindkvist 2009, 107; Sjöberg 2009, 236; Lindkvist 2013, 77, 123; Se också kapitel 2.1.

¹³²⁷ Carlsson 1962, 16; Sjöberg 2009, 294–295.

¹³²⁸ Se kapitel 2.1–2.4.

stiftning som togs i bruk då fanns det inskrivet ett krav om att lönen skulle vara på en sådan nivå att det var möjligt för församlingen att få i sin tjänst en akademiskt utbildad präst och att lönen skulle vara så stor att familjen kunde försörja sig på denna lön.¹³²⁹ Systemet kring tjänsterna och organiserandet av boende för prästen och prästfamiljen och användningen av prästgården i församlingens verksamhet fungerade relativt ostört fram till de sista årtiondena av 1900-talet.¹³³⁰

Ovanstående kan speglas mot situationen under 2010-talet när det inte längre tas ställning i kyrkans förvaltningsorgan för att församlingens prästerskap har någonstans att bo. Ännu mindre att det skulle finnas ett fungerande system för att åstadkomma lämpliga boendeformer eller bostäder för prästerskapet på församlingarnas område. I de församlingar där man eventuellt organiserar ett boende för en tillträdande präst är det mera fråga om välvilja från församlingens sida. Det är inte något som lagstiftningen förpliktar till, förutom i de fall där det fortfarande finns boendeplikt i prästgård för församlingens kyrkoherde.¹³³¹ Indirekt kan man i de församlingar där det ännu finns boendeplikt svara ja på frågan om det finns organiserat ett boende för den tillträdande kyrkoherden.¹³³² Men i de fallen är det mera fråga om församlingens rättigheter i förhållande till den tjänsteinnehavare som har boendeplikt. Det handlar inte egentligen om boendet i sig längre. Det handlar om organiseringen av prästgårdens användning och att man får täckning för en del av de kostnader som prästgården åsamkar för församlingen eller

¹³²⁹ Se kapitel 2.

¹³³⁰ Se kapitel 3 och 4.

¹³³¹ Se tabell 10.

¹³³² Tabell 11; Backström 2015A, 8–12; Backström 2015B, 9–10; Backström 2016A, bilaga 5; Backström 2016B, 10–11; Backström 2016C, 9–10; Backström 2017A, 13; Backström 2017B, 10; Backström 2017C, 12.

den kyrkliga samfälligheten.¹³³³ Så var det inte vid ingången till 1970-talet. Då ställde lagstiftningen ännu krav på församlingen och att det fanns prästgård reserverad för den tillträdande tjänsteinnehavaren.¹³³⁴ Det fanns också ett krav på tjänsteinnehavaren och prästgården besiktigades när den avgående kyrkoherden eller kaplanen flyttade ut. Det var ett krav som skulle efterföljas och grundade sig på *Lagen om de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen och fonder*.¹³³⁵ Lagrummet upphävdes 1990 när den nya lagen om kyrkans boställen och fonder trädde i kraft.¹³³⁶

Det fanns tidigare i den kyrkliga lagstiftningen stadgat om boende i tjänstebostad och avstånd till tjänstgöringsstället med tanke på skötsel av tjänsten.¹³³⁷ Det stadgandet har upphävts. Därför är det ur juridisk synvinkel inte längre möjligt att reglera huruvida prästen är bosatt på församlingens område eller inte.¹³³⁸ Det finns inte längre en kyrklig lagstiftning eller stipulationer i kyrkans kollektivavtal som skulle kunna ge möjlighet till att ställa krav på var prästen är bosatt.¹³³⁹ Det enda som stadgas är att prästen hör till det prosteri där han eller hon har sin arbetsplats och till vilket stift tjänsteinnehavaren hör.¹³⁴⁰ Avsaknad av juridiska möjligheter att ställa krav på boendeplats gäller inte enbart för präster. Det gäller också för andra tjänstemän eller arbetstagare i arbetsavtalsförhållande i en församling eller

¹³³³ Informant nummer 15.

¹³³⁴ L 25.2.1966/105, §§ 14–15; L 22.12.1983/1035, §§ 7, 14.

¹³³⁵ L 25.2.1966/106, § 7.

¹³³⁶ L 27.4.1990/393.

¹³³⁷ L 26.11.1993/1054, kap. 6, § 7; Se kapitel 4.2.

¹³³⁸ L 26.11.1993/1054. Beaktats t.o.m. Förf.s. 498/2017 av den 06.07.2017.

¹³³⁹ Kyrkolag och Kyrkoordning; KyrkTak 2014–2016.

¹³⁴⁰ KO 8.11.1991/1055 år 1993, kap. 5, §§ 10–11. Beaktats t.o.m. Förf.S. 498/2017 av den 06.07.2017.

kyrklig samfällighet.¹³⁴¹ Ett exempel är en församling där kyrkoherden var bosatt på 500 km avstånd och reste mellan hemmet och arbetsplatsen veckovis. Domkapitlet hade inte möjlighet ur juridisk synvinkel ställa krav på kyrkoherden att flytta närmare arbetsplatsen och församlingen.¹³⁴²

Under 1980-talet ställdes ännu krav på att församlingens kyrkoherde skulle vara bosatt på församlingens område.¹³⁴³ Det fanns en tanke om att prästen skulle finnas mitt i församlingen och på en plats som man kände till.¹³⁴⁴ Det var en plats och en fastighet som man identifierade sig med, församlingens prästgård, som stod mitt i byn.¹³⁴⁵ Det var ett praktiskt tillvägagångssätt att ha prästgården i närheten och det var tryggt för såväl församlingsmedlemmar, de förtroendevalda och för prästfamiljen. I och med att det fanns boendeplikt för kyrkoherden eller kaplanen så sammanföll boendeplatsen och tjänstgöringsorten.¹³⁴⁶ Det fanns möjlighet att uppsöka prästen när behov förelåg. Det hade ett värde i sig ur ett trygghetsperspektiv att prästen fanns i närheten och man visste var man skulle söka den tjänstgörande prästen.¹³⁴⁷

Under 2010-talet är det inte så. I bästa fall får man tag på prästen per telefon, per e-post eller via sociala medier, men någon klar uppfattning om var prästen befinner sig vid tidpunkten har man förmodligen inte. Om det finns behov av kontakt med församlingens präst så ska det bokas tid på förhand. Det i sig kan ibland bli ett hinder för att ta steget att etablera kontakt. Andra

¹³⁴¹ KyrkTak 2014–2016.

¹³⁴² Informant nummer 14.

¹³⁴³ Biskopsmötet 12–13.2.1980, § 23.

¹³⁴⁴ HBA Erik Vikström 17.04.2012.

¹³⁴⁵ Backström 2017A, 13.

¹³⁴⁶ Se prologen; Informant nummer 12.

¹³⁴⁷ Se kapitel 4; Informant 6.

alternativet är att man tar kontakt med den präst som för tillfället dejourerar i församlingen. Umgänget med ortens präst är inte längre i samma utsträckning naturligt, personligt och återkommande så som det var när prästgården och prästfamiljens vardag sammanflätades med vardagen för ortens befolkning.¹³⁴⁸

Samtidigt kämpar kyrkan med problemet att inflytandet i samhället blir allt svagare och det används allt mera resurser till att utvidga den *elektroniska synligheten*.¹³⁴⁹ Prästen är inte mera är anträffbar på prästgården och man vet inte ens i större församlingar var församlingens prästerskap är bosatt. Det är en del av privatiseringsprocessen i samhället som också på detta sätt blir accentuerat via prästen och den förändrade prästrollen.¹³⁵⁰ Församlingsmedlemmarna är däremot medlemmar i den församling där de är mantalsskrivna utgående från gällande parokialprincip.¹³⁵¹ Diskussioner har förts om möjligheten att grunda personförsamlingar. Ärendet har i Finland behandlats i flera repriser under 2000-talet. Frågan om utvecklande av parokialprincipen var på dagordningen vid kyrkomötet 2011, men inga beslut om förändringar togs.¹³⁵²

Redan 1968 och på tröskeln till perioden för undersökningen framförde Martti Simojoki i verket *Kristittynä moniarvoisesa yhteiskunnassa* tankar kring vad detta med ökad pluralism kan betyda för den evangelisk-lutherska kyrkan.¹³⁵³ Enligt Si-

¹³⁴⁸ Se kapitel 2.4.

¹³⁴⁹ Se filmen *Matrix* (1999) med Keanu Reeves (Neo), Laurence Fishburne (Morpheus) och Carrie-Anne Moss (Trinity). Filmen speglar detta med att en virtuell och en fysisk identitet går in i varandra och till sist vet inte människorna i vilken identitet de lever och befinner sig i.

¹³⁵⁰ Se exempelvis Karle 2009 eller Donskov Felter 2010.

¹³⁵¹ Vikström 2012, 8. Parokialprincip = Geografisk församlingstillhörighet; Se kapitel 3.2.1 och diskussionen kring folkkyrkotanken och frågan om territorialförsamlingens betydelse i det sammanhanget.

¹³⁵² KL 26.11.1993/1054, kap. 3, § 2; Kirkkohallitus 2011/ 2008-00438.

¹³⁵³ Simojoki 1968, 39–42.

mojoki kan pluralismen om den förvaltas på ett dåligt sätt bli till en egen ideologi och livsåskådning. I det fallet blir slutresultatet ett relativistiskt förhållningssätt som för tron kommer att innebära synkretism.¹³⁵⁴ Men om pluralismen och differentieringen enligt Simojoki förvaltas väl kan det innebära ett mera förståelsefullt förhållningssätt gentemot andra människor, grupperingar och fenomen.¹³⁵⁵

Simojokis tankegångar är i allra högsta grad aktuella i dag när vårt samhälle utvecklas i riktning mot ett allt mera fragmentiserat och individualistiskt samhälle.¹³⁵⁶ Eller som Ninna Edgardh uttrycker det att när tillvaron blir allt mera splittrad och individualiserad så behöver vi som människor något konkret och gripbart att återvända till och ty oss till. På sätt och vis handlar det om att återvända till rötterna och det fysiska samt det gripbara i tillvaron.¹³⁵⁷ Pamela Slotte använder utgående från Habermas uttrycket avsaknaden av *allomfattande värdekonsensus*. Det västerländska samhället har med andra ord utvecklats i en riktning där det inte finns en gemensam värdegrund att förlita sig på.¹³⁵⁸ Detta har förmodligen också konsekvenser för hur synen på prästgården förändrades under de årtionden som undersökningen omspanner?

Individualiseringen, privatiseringen, möjlighet till hög konsumtionsnivå och den ökade pluralismen är kännetecknande för samhället.¹³⁵⁹ Människorna eftersträvar frihet i sina val och statliga och kommunala myndigheter ska inkräkta minimalt på

¹³⁵⁴ Simojoki 1968, 39–40; Svenska Akademiens ordlista över svenska språket 1998, 892. Synkretism = Sammansmältning t.ex. av olika religiösa idéer; Se också Vikström 2008, 22.

¹³⁵⁵ Simojoki 1968, 41.

¹³⁵⁶ Werner 2003, 105; Vikström 2008, 29–36.

¹³⁵⁷ Edgardh 2016, 43–44.

¹³⁵⁸ Slotte 2005, 98.

¹³⁵⁹ Werner 2003, 105.

möjligheterna att välja mellan olika typer av utbud som finns tillgängligt. Det är egentligen en paradox. Enligt Geoff Mulgan finns det ett tryck på att staten i rakt motsatt riktning ska utöka sin omsorg när det gäller hälsovård, utbildning och funktioner i samhället som skapar trygghet.¹³⁶⁰ Kunde en sådan tanke och modell appliceras i kyrkan? Kunde en sådan strategi vara möjlig? Men ska kyrkan vara en serviceinrättning och ingenting annat?¹³⁶¹ Eller kan den också vara en nådeinstitution som öppet välkomnar alla människor i enlighet med folkkyrkotanken?¹³⁶²

Religionen och utövande av den var tidigare en del av den offentliga sfären. Religionsutövningen har till stora delar förbytts till en privat angelägenhet. Enligt Kimmo Ketola är den privata religionsutövningen i Finland mera allmän än den offentliga.¹³⁶³ Det är en privatisering av religionen som har skett i den evangelisk-lutherska kyrkan framför allt under de senaste årtiondena. Religionen, teologin och utövandet av tron sker i gudstjänsterna, förrättningar och i andra typer av samlingar inom ramen för den kyrkliga verksamheten. Religionen och trosutövandet har på många sätt förflyttats från det offentliga rummet till det privata rummet som en följd av det moderna samhällslivet. Det kollektiva har förbytts mot det individuella och enskilda och med maximal frihet att välja.¹³⁶⁴ Men detta är inte entydigt. Samtidigt syns religionen enligt Jussi Sohlberg och Kimmo Ketola allt mera i de offentliga diskussionerna. Behovet av att öka dialogen mellan olika livsåskådningar blir allt mera tydlig och markerad.¹³⁶⁵

¹³⁶⁰ Mulgan 2009, 72.

¹³⁶¹ Se till exempel Vikström 2008, 118–124 eller Eckerdal 2012, 338–343.

¹³⁶² Se kapitel 3.2.1.

¹³⁶³ Ketola 2017, 79.

¹³⁶⁴ Åberg 1981A, 35; Werner 2003, 105; Blückert 2003, 149; Bäckström 2013, 27–46.

¹³⁶⁵ Sohlberg & Ketola 2017, 16.

Är det följdriktigt att prästen tar ett steg tillbaka och blir till stor del osynlig i samhället? När prästen rör sig ute i närsamhället bär han eller hon inte prästskjorta i alla lägen utan är ibland civilt klädd. Det är också en del av anonymiseringsprocessen och ett sätt att kunna försvinna in i mängden. Kanske är det ur den enskilda individens synvinkel eftersträvansvärt? Prästen stör inte i det dagliga livet och påminner inte i alltför hög grad om livets mest grundläggande realiteter?¹³⁶⁶ När det gäller finländarnas inställning hur tron kan framträda i offentliga ämbeten går åsikterna isär. När det gäller anställda och förtroendevalda i den evangelisk-lutherska kyrkan är en stor andel positivt inställda till att man bär yttre tecken på trostillhörighet.¹³⁶⁷

Det finns under 2010-talet exempel på när prästgården kan fungera som en mötesplats och där prästfamiljen och församlingsmedlemmarna har möjlighet att umgås. Prästen och prästfamiljen är inte i detta fall osynlig och anonym, utan i högsta grad synlig och igenkänd. Prästen och prästfamiljen har inte endast en virtuell identitet. De har en verklig fysisk identitet och finns på plats i samma fysiska rum som församlingsmedlemmen.¹³⁶⁸ Sådär uttryckte en informant prästgårdens betydelse i detta sammanhang:

Vi bjuder gärna in till kyrkkaffe och olika samlingar.
Det stärker identiteten för både församling och prästpar.¹³⁶⁹

Utbildningsministeriets betänkande och rapport kring användningen av prästgårdarna publicerades redan i början av

¹³⁶⁶ Se filmen *God's not dead 2* (2016) med Melissa Joan Hart, Jesse Metcalfe och Ray Wise i huvudrollerna.

¹³⁶⁷ Sorsa 2017, 216–217.

¹³⁶⁸ Informant nummer 15 och 27.

¹³⁶⁹ Informant nummer 15.

1980-talet. Informanterna i denna undersökning gav sina svar på 2010-talet. Fortfarande kvarstår hos informanterna tankarna om det positiva med en fungerande prästgård. Det framförde prästgårdsarbetsgruppen i sitt betänkande och det betonades av en del av informanterna.¹³⁷⁰ Samhörighetsaspekten med församlingsborna var viktig för informanten och konkretiserades också via prästparets boende i prästgården på ett naturligt sätt.¹³⁷¹ Sådär uttryckte en informant sina tankar om boende i prästgård och att verka i församlingen:

Åtminstone för mig gav också boendet i prästgård en känsla av att man stod i kedja av Herrens tjänare som bott på samma plats och glatts och på sitt sätt kämpat med samma saker som man själv.¹³⁷²

Att fungera som präst i en församling är uttryckt på detta sätt annorlunda jämfört med att vara tjänsteman i en annan typ av organisation.¹³⁷³ Tjänstgörandet som präst har karaktären av att vara ett kall och en teolog som ska prästvigas förväntas ha en inre kallelse till prästyrket vid sidan av den yttre kallelsen från en församling.¹³⁷⁴ Det prästlöfte som avges förpliktar till en uppgift som inte enbart kan ses som ett ordinärt arbete.¹³⁷⁵ Trenden är ändå att arbetet som präst börjar allt mera betraktas som ett vanligt arbete och kravnivån ställs därefter såväl från arbetsgivarhåll som från arbetstagare.¹³⁷⁶

¹³⁷⁰ Opetusministeriö 1982; Informant nummer 2, 3, 15, 19, 21.

¹³⁷¹ Informant nummer 15.

¹³⁷² Informant nummer 2.

¹³⁷³ Informant nummer 2.

¹³⁷⁴ KO 08.11.1991/1055, kap. 5, § 5 från år 1993. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017.

¹³⁷⁵ KO 08.11.1991/1055, kap. 5, § 6 från år 1993. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017.

¹³⁷⁶ Se Karle 2009, 9 eller Donskov Felter 2010, 243–244.

Den förändring som har skett när samhället övergick från naturhushållningen till industrialismens tidevarv och krav har dessutom implikationer på hur vi ser på tidsanvändningen och hur den tid som finns till förfogande utnyttjas. Människorna levde i naturens rytm och det var soluppgången och solnedgången som bestämde arbetets rytm, så också vid prästgården. I och med att klockan som hjälpmedel och instrument började användas allmänt blev det en möjlighet att administrera tidsanvändningen och delvis frigöra sig från den naturliga dygnsrytmen. Det blev därtill tack vare de artificiella ljuskällorna möjligt att om man så önskade och arbetets art så krävde jobba på natten och sova på dagen. Enligt Bengt Kristensson Uggla blev klockan den administrativa nyckeln som reglerade vår tillvaro.¹³⁷⁷ Klockan fungerar också som instrument för att kunna värdera arbetsinsatsen och för att kunna särskilja arbetstid och fritid.¹³⁷⁸

När vi med hjälp av klockan hade fått en uppdelning mellan arbetstid och fritid fick vi plötsligt enligt Kristensson Uggla *tom tid* som skulle fyllas med olika typer av aktiviteter. Det blev ett led i sökande efter *kvalitativ upplevelsetid* fritt från klocktiden.¹³⁷⁹ En informant berättade om situationen i ett annat europeiskt land och i en församling där stressade affärsmän betalar stora pengar för att komma till retreatar för en tid och för att kunna frigöra sig från klocktiden. Deltagaren lämnar ifrån sig telefon och dator (kanske också klockan) för att kanske endast för en kort stund uppleva att leva utgående från naturens rytm och där soluppgången och solnedgången reglerar tillvaron, inte

¹³⁷⁷ Kristensson Uggla 2012A, 51.

¹³⁷⁸ Kristensson Uggla 2012A, 79–80.

¹³⁷⁹ Kristensson Uggla 2012A, 52; Se också Valkonen 2013, 63 och reflektion kring upplevd tidsåtgång och verklig tidsåtgång.

klocktiden.¹³⁸⁰ Det blir med andra ord konsumerande av den *kvalitativa upplevelsetiden*.¹³⁸¹

Den strukturella förändringen i arbetslagstiftningen där det bland annat infördes femdagars arbetsvecka påverkade också prästfamiljernas attityder gentemot boende i prästgård. Också prästfamiljen ville ha en fritid och möjlighet att idka ett privatliv utanför den kyrkliga sfären.¹³⁸² Ännu under 1960-talet fanns inga formella beslut tagna gällande fridagar för prästerna. I förstärkta biskopsmötets beslut av den 27 april 1960 reglerades endast semestern och tjänsteledigheterna för prästerskapet.¹³⁸³ Vid ingången till 1970-talet förändrades detta.¹³⁸⁴ Under den period som undersökningen omfattar, 1970–2012 utvecklades systemet med fridagar för prästerskapet. De största förändringarna gällande fridagarna genomfördes på 1970- och 1980-talet. Från och med den 14 maj 1970 gav förstärkta biskopsmötets beslut möjlighet till en fridag per vecka och efter Kyrkostyrelsens beslut den 9 september 1983 tillkom ytterligare en fridag till per vecka.¹³⁸⁵ Möjligheten till fridagar under arbetsveckan påverkade gradvis prästerskapets syn på arbete och fritid. Tjänsteinnehavarna började sätta större anspråk på den lediga tid som kunde disponeras utgående från de beslut som tagits i förstärkta biskopsmötet och i Kyrkostyrelsen.¹³⁸⁶ Förväntningarna på den lediga och ostörda tiden ökade sålunda bland prästfamiljerna.

¹³⁸⁰ Informant nummer 27.

¹³⁸¹ Kristensson Ugglå 2012A, 51–52.

¹³⁸² Opetusministeriö 1982, 34, 38; Se Kristensson Ugglå 2012A, 51–52.

¹³⁸³ Utvidgade biskopsmötets beslut av den 27.04.1960.

¹³⁸⁴ Utvidgade biskopsmötets beslut av den 13.05.1970.

¹³⁸⁵ Utvidgade biskopsmötets beslut av den 27.04.1960 och 13.05.1970; Kyrkans författningssamling nummer 35/1983, nummer 68/1995, nummer 74/1997, nummer 76/1998, nummer 87/2003.

¹³⁸⁶ Utvidgade biskopsmötets beslut av den 27.04.1960 och 13.05.1970; Kyrkans författningssamling nummer 35/1983, nummer 68/1995, nummer 74/1997, nummer 76/1998, nummer 87/2003.

En informant framförde problemet med att inte ha möjlighet att särskilja fritid och arbete.¹³⁸⁷ En annan informant såg det igen som en möjlighet att kombinera fritid och arbete på ett dynamiskt sätt när bostaden dessutom fanns på samma plats som arbetsplatsen.¹³⁸⁸ Sådär uttryckte en informant det positiva i att allt fanns nära till med tanke på arbetet:

[...] prästgård, församlingshem och kansli är i samma byggnad och många saker blir då enklare att göra [...]. Kyrkan är 200 m från oss och jag upplever också detta som en god sak.¹³⁸⁹

Av informanternas svar kan utläsas att prästerna och prästfamiljerna har olika behov som också kom till uttryck så att det som för en informant var ett problem kunde av en annan informant ses som en möjlighet, till exempel att ha bostad och arbete nära varandra. Det visar att behoven är individuella och förändras också över tid.¹³⁹⁰ Professor Isolde Karle har undersökt professionaliteten i prästernas tjänsteutövning utifrån en tysk kontext. Undersökningen visar att prästerna hade en önskan om att göra en mera strikt distinktion mellan privatlivet och tjänsteutövandet.¹³⁹¹ Synen på att vara präst ur den tjänsteutövande prästens synvinkel förändrades så småningom efter att systemet med fridagar togs i bruk och när kravet på mera effektiv tidsanvändning ökade. Detta är en paradox, antalet präster i Borgå stift har ökat under de drygt 40 år som undersökningen omspannar, 1970–2012.¹³⁹² Samtidigt har den tillgängliga tiden för att utföra

¹³⁸⁷ Informant nummer 15; Kristensson Ugglå 2012A, 51–52.

¹³⁸⁸ Informant nummer 6.

¹³⁸⁹ Informant nummer 12.

¹³⁹⁰ Informant nummer 6, 12, 15.

¹³⁹¹ Karle 2009, 9.

¹³⁹² Se tabell 4 och 5.

olika arbetsuppgifter blivit mera begränsade som till en del är en följd av ökade krav på fritid.¹³⁹³

Ovanstående resultat är intressanta. I stället för att se präst-jobbet som ett kall och vara beredd till ett helhetsåtagande och jobba för församlingsmedlemmarna ur ett helhetsperspektiv vill man kanske hellre inordna sig i starkt inrutade system med bokning av tidsanvändningen i digitala bokningssystem?¹³⁹⁴ Det innebär att vid en sådan inordning blir tillvaron för prästen och prästens familj mera begränsad och statisk. Klocktiden fick på detta sätt allt större utrymme hos prästen och prästfamiljen och arbetstids- och fritidsbegreppet accentuerades.¹³⁹⁵ John Polkinghorne reflekterade kring tidsbegreppet delvis med hjälp av biskop Augustinus (354–430) tankar kring tiden som begrepp.¹³⁹⁶

St Augustinus said that he knew what time was until he came to think about it and then his perplexities began. Although temporal process is fundamental to scientific thinking, scientists have also displayed a good deal of puzzlement about what they can say about the nature of time.¹³⁹⁷

¹³⁹³ Backström 2014, 83–84; Eller varför inte reflektera över kravet att alla prästens aktiviteter ska vara synliga i en elektronisk kalender för att möjliggöra effektiv planering av arbetsuppgifterna.

¹³⁹⁴ Evangelisk-lutherska kyrkans församlingar använder sig i stor utsträckning av digitala bokningssystem och där personalens (främst präster, kantorer och vaktmästare) tidsanvändning är synliga för samtliga anställda i församlingen eller den kyrkliga samfälligheten. Det är en del av effektiviseringen och organiseringen av arbetet i en stor organisatorisk enhet.

¹³⁹⁵ Se Kristensson Ugglå 2012A, 51–52.

¹³⁹⁶ Ö8. Aurelius Augustinus, filosof, teolog, retoriker och kyrkofader var biskop i Hippo Regius.

¹³⁹⁷ Polkinghorne 1998, 45.

Trots att prästerna inte omfattades av arbetstidslagstiftningen fanns det ändå en tanke och förväntan om att arbetsmängden skulle kunna jämföras med arbetsmängden för övriga tjänstemannagrupper i samhället. Det kravet kom inte enbart från prästerskapet utan det var också andra yrkesgrupper i församlingarna eller i de kyrkliga samfundigheter som ibland hade svårt att förstå hur arbetstiden för en präst utformade sig. Man hade svårt att inse att prästen var verksam på helgerna och andra obekväma arbetstider samt att mycket av arbetet försiggick på annan plats och därför var prästen inte synlig på samma sätt vid pastorskansliet som för andra tjänstemanna- eller arbetstagargrupperingar. Däremot såg man nog att prästen inte alltid fanns på plats de tider som kanslipersonalen befann sig på arbetsplatsen och det väckte ibland förundran bland de anställda som omfattades av arbetstidslagstiftningen.¹³⁹⁸ Isolde Karle betonar att tilltron och tilliten till prästen som ämbetsman minskade i takt med att kopplingen mellan prästen som privatperson och den tjänst som han eller hon innehade gjordes allt lösare. Det var en följd av individualiseringen och systematiseringen av arbetsuppgifterna och tidsanvändningen.¹³⁹⁹ Det som tidigare var ett kall, fick gradvis allt mera karaktären av ett vanligt arbete för en del av tjänsteinnehavarna och därmed förändrades också prästens och prästfamiljens krav på tillvaron.¹⁴⁰⁰

Kirsten Donskov Felter har i sin doktorsavhandling via kvalitativa intervjuer undersökt danska prästers syn på att tjänstgöra som präst utifrån ett kall och det andra alternativet att det enbart är en tjänst eller ett vanligt jobb. Enligt Kirsten Donskov

¹³⁹⁸ Kyrkans allmänna tjänste- och arbetskollektivavtal 2010–2012 och separatavtalen, 2010, bilaga 12, § 1–2; Kyrkans allmänna tjänste- och arbetskollektivavtal 2014–2016 och separatavtal 2014, kapitel 6A, § 140–141.

¹³⁹⁹ Karle 2009, 9–10; Se också Karle 2014, 156.

¹⁴⁰⁰ Karle 2009, 9.

Felter ska inte tjänstgörandet som präst ses som antingen ett kall eller som ett vanligt arbete eller yrke. Dessa två synsätt utesluter inte varandra på något sätt enligt Donskov Felter. I stället kan man enligt Donskov Felter se detta som olika perspektiv på uppgiften att fungera som präst och att dessa perspektiv kommer till uttryck via växelverkan med det omgivande samhället och i de olika arbetsuppgifterna.¹⁴⁰¹

Utbildningsministeriets prästgårdsarbetsgrupp utgick också i sitt betänkande från grundtanken om att synen på arbetet som präst förändras.¹⁴⁰² Det var förmodligen också så att det helt enkelt inte fanns tid eller ork för att sköta om en stor trädgård och ett stort hushåll med tanke på att arbetssituationen för prästparet var annorlunda vid utgången av 2012 än det var vid ingången till 1970-talet. Trots att det fanns en vilja, önskan och kanske också dröm om att ta hand om prästgården på samma sätt som tidigare och förena privatlivet och yrkeslivet på ett dynamiskt sätt så räckte inte tiden till i praktiken för att genomföra det.¹⁴⁰³ Samtidigt framhöll ett par av informanterna i undersökningen det positiva i att ha en trädgård som gav möjlighet till olika typer av aktiviteter, bland annat trädgårdsskötsel.¹⁴⁰⁴ Likaså uppskattades de möjligheter som en prästgård med stora rum gav utrymme för. Synen på vad som var intressant och viktigt var och är väldigt olika. Det som för en del var som en belastning var för andra ett nöje och en avkoppling.¹⁴⁰⁵ Det visar på hur diversifierat synen på en prästgård och prästgårdsboende kan

¹⁴⁰¹ Donskov Felter 2010, 243–244.

¹⁴⁰² Opetusministeriö 1982, 32.

¹⁴⁰³ Opetusministeriö 1982, 32; Backström 2014, 21; Backström 2014, 20. Som exempel kan också nämnas tidigare kyrkoherdebostället i Dragsfjärd har en trädgård på ca 1 ha; Backström 2014, 21. Kyrkoherdebostället i Pargas har en trädgård på ca 2 ha.

¹⁴⁰⁴ Informant 1, 21.

¹⁴⁰⁵ Informant nummer 1, 3, 10, 17, 19.

vara. Varje prästfamilj har en personlig situation och syn på sin tillvaro. Det är dessutom omständigheter som förändras vartefter som åren går och inom samma familj. När barnen är små finns det annorlunda behov jämfört med situationen när barnen har flyttat ut och kanske bildat egen familj. Det är förändringar som sker inom familjen, men också individuella behov som förändras vartefter som tiden går. Därtill har de förändrade och olika behoven också en könsdimension.¹⁴⁰⁶

Birgitta Meurling har i sin doktorsavhandling från år 1996 konstaterat att för svenska prästfruar var det tidigare inbyggt i kvinnoidealet att prästfrun skulle ta ansvar för hemmet och hushållsarbetet. Detta förändrades gradvis och påverkade utnyttjandet av prästgården.¹⁴⁰⁷ Enligt detta synsätt blev bilden av den driftiga och perfekta husmodern i prästfamiljen normerande.¹⁴⁰⁸ Doris Riemann använder i sin doktorsavhandling från år 2014 uttrycket församlingens hjärta när hon beskriver prästfrun och prästfruns uppgifter i församlingen under 1900-talets Tyskland.¹⁴⁰⁹ Prästfrun skulle vara en följeslagare och medhjälpare till sin man. Hon fungerade som förebild i fråga om kokkonst och som utbildare och uppfostrare till prästfamiljens barn.¹⁴¹⁰ Prästfrun var enligt denna förebild och idealbild som person anspråkslös, flitig och arbetsam.¹⁴¹¹ Prästfamiljen som helhet betraktades som en förebild i samhället. Det var också till en del en idealiserad bild som fanns hos församlingsborna och där det också fanns en förväntan inbyggd på prästparet och prästfamiljen om ett visst beteende-

¹⁴⁰⁶ Se till exempel Lawler III 2003, 42.

¹⁴⁰⁷ Åberg 1981A, 44; Meurling 1996, 236–237; Björkstrand 2014, 65.

¹⁴⁰⁸ Snellman 2011, 173.

¹⁴⁰⁹ Riemann 2014, 73, 79.

¹⁴¹⁰ Riemann 2014, 73.

¹⁴¹¹ Riemann 2014, 108.

mönster och levnadssätt.¹⁴¹² Riemanns undersökning visar på många likheter med situationen i Sverige och Finland och vad som förväntades av prästfrun.¹⁴¹³

Isolde Karle framhåller också detta att tilliten till och aktningen för en präst och prästens professionalitet ställde krav på tjänsteinnehavarens sätt att leva och verka samt att den sociala interaktionen med omvärlden stod i samklang med den förväntade integriteten och tilliten till personens expertis och kunande.¹⁴¹⁴ I en undersökning utförd i början av 2000-talet bland församlingsmedlemmar i EKD, den tyska evangeliska kyrkan förväntade sig över 70 % av församlingsmedlemmarna att deras präst skulle fungera som en förebild i samhället. Prästen skulle med andra ord uppfylla en roll och en förväntan som församlingsmedlemmarna hade på utövandet av prästerskapet och den sociala interaktion som det också medförde. Samtidigt hade prästerna en annorlunda förväntan som inte stämde överens med församlingsmedlemmarnas bild av vad prästen ska vara. Prästerna ville enligt undersökningen utveckla sitt tjänsteutövande i riktning mot att prästtjänsten och arbetsuppgifterna skulle vara och karaktäriseras som ett helt vanligt arbete. Denna avvikelse i synsätt skapade ett spänningsfält mellan de förväntningar som prästen och prästfamiljen hade på sin tillvaro och den bild som församlingsmedlemmarna hade av den idealiska prästen och prästfamiljen.¹⁴¹⁵ Bilden av prästen som förebild som Isolde Karle kom fram till i undersökningen i tysk kontext fanns inget krav på en prästgård som bas för prästens verksamhet.¹⁴¹⁶ Däremot betonar Riemann att prästen och prästfamiljen

¹⁴¹² Riemann 2014, 73; Se också Björkstrand 2014, 65.

¹⁴¹³ Åberg 1981A, 44; Se kapitel 2.4.

¹⁴¹⁴ Karle 2009, 7–8.

¹⁴¹⁵ Karle 2009, 10; K2. EKD = *Evangelische kirche in Deutschland*.

¹⁴¹⁶ Karle 2009, 7–8, 10.

i Tyskland betraktades som en förebild och i den idealbilden fungerade prästgården som en organisk del vid skapande av detta ideal.¹⁴¹⁷

Denna norm och detta ideal fanns också i Sverige och Finland.¹⁴¹⁸ Men när tiden gick och samhället förändrades var det inte längre möjligt att upprätthålla normen och idealet på samma sätt som tidigare.¹⁴¹⁹ Samhället och dess företeelser blev allt mera individualiserade, pluralistiska och komplexa.¹⁴²⁰ I takt med att samhället förändrades minskade också stödet och acceptansen för kyrka och församling.¹⁴²¹ I denna förändringsprocess minskade också prästen och prästfamiljens betydelse i närsamhället till en del, även om prästen fortsättningsvis på en del håll har en viktig betydelse som en del av det lokala livet och det sociala nätverket på orten.¹⁴²² *Pastor loci* som Erik Vikström uttryckte det hade inte längre samma inflytande som tidigare i det närsamhälle där han eller hon verkade.¹⁴²³ Frågan är om prästen kan fungera som förebild utan prästgård? Och en ännu större fråga är om prästen har möjlighet att möta sina medmänniskor på ett sådant sätt i vardagen att det finns förutsättningar att fungera som förebild i samhället?¹⁴²⁴ Är det ens till någon del eftersträvansvärt i ett modernt samhälle att en präst skulle fungera som förebild i något hänseende? Om det är så att vi behöver förebilder, hur ser de ut? Har kyrkan någon möjlighet

¹⁴¹⁷ Riemann 2014, 73.

¹⁴¹⁸ Åberg 1981A, 44–46; Pettersson 1981, 69; Backström 2008, 59–61; Giertz 2009, 87–88; Karle 2009, 8; Se också kapitel 2.4.

¹⁴¹⁹ Pettersson 1981, 69; Karle 2009, 8.

¹⁴²⁰ Werner 2003, 105; Blücker 2003, 149; Karle 2014, 156–157.

¹⁴²¹ Karle 2014, 163.

¹⁴²² Pettersson 1981, 128, 139–140; Informant nummer 6 och 14.

¹⁴²³ HBA Erik Vikström 17.04.2012.

¹⁴²⁴ Se till exempel Eckerdal 2012, 335–338 och kyrkan som representeras av det anställda medarbetarlaget. Tyngdpunkten har förskjutits från prästen i församlingen mot en större arbetsgemenskap.

att fungera som förebild i ett sådant sammanhang? Finns det möjlighet att fungera som modell och därigenom visa på kristna värderingar på ett naturligt sätt? Kunde kyrkan och den enskilda prästen eller medarbetarlaget fungera som motvikt till de bilder som presenteras med hjälp av olika medier?¹⁴²⁵

Prästen och prästfamiljen hade sin plats i lokalsamhället och var en integrerad del av detta samhälle så länge som prästgården fungerade som bostad och arbetsplats. Prästen och prästfrun jobbade tillsammans och prästämbetet blev ett familjeämbe- te som Bengt Åberg uttryckte det.¹⁴²⁶ Kontaktytan försvagades märkbart när prästfamiljen flyttade ut från prästgården eller när en del av funktionerna och verksamhetsformerna i försam- lingen flyttades bort från prästgården.¹⁴²⁷ Men att fungera som prästfamilj integrerad med församlingslivet var inte alltid opro- blematiskt. En av informanterna i Donskov Felters undersök- ning upplevde det som en svårighet att leva mitt i aktiviteterna kring prästgården i och med att prästgården fungerade som bo- stad och som verksamhetspunkt för församlingen.¹⁴²⁸ I denna förändringsprocess förlorade samtidigt prästgården gradvis sin betydelse för verksamheten i församlingen. Denna förändrings- process var beroende av de beslut som togs i förvaltningsorga- nen, men prästfamiljens beslut och förväntningar hade också betydelse i detta skeende och i församlingens beslutsfattande- processer.¹⁴²⁹ Trots professionaliteten och expertisen inom sitt yrkesområde hade inte prästen längre svar på alla frågor och det medförde att synen på prästen och prästerskapets roll i närsam- hället förändrades ytterligare. Isolde Karle kallar detta för *yrkets*

¹⁴²⁵ Se exempelvis Åberg 1981A, 44 och Pettersson 1981, 128, 139–140.

¹⁴²⁶ Åberg 1981A, 44.

¹⁴²⁷ Karle 2014, 165; Informant nummer 2, 6.

¹⁴²⁸ Donskov Felter 2010, 212.

¹⁴²⁹ Informanter 1–28.

eller tjänstens teknologiska underskott [Författarens översättning].¹⁴³⁰ Men tjänstgöringen som prästen utförde skedde inte för yrkets eller professionens egen skull. De insatser som prästen utförde riktade sig mot församlingen och till församlingens och församlingsmedlemmarnas bästa.¹⁴³¹

Hur ska prästgårdens förändrade roll och status förstås ur ett prästfamiljperspektiv? Det var för det första en följd av att mannen eller hustrun var tvungen att delta i familjens försörjning via lönearbete utanför prästgården. Det i sin tur var beroende av om det var mannen eller hustrun som var prästen i familjen.¹⁴³² Att såväl mannen som hustrun förvärvsarbetade var inte till alla delar ett tvång. Det var också mera eller mindre aktiva val som familjen gjorde. Det var för det andra förmodligen en följd av att såväl mannen som hustrun ville utveckla sig inom sitt yrkesområde. För det tredje samverkade samhällsförändringarna och de nya krav som det medförde bland annat i form av annorlunda ekonomiska premisser och realiteter för prästfamiljen. I detta ingår att konsumtionsbeteendet för prästfamiljen torde ha förändrats över tid i likhet med situationen i andra typer av familjer.¹⁴³³

Har eventuellt övergång från sambeskattning av makar till särbeskattning betydelse i detta sammanhang? Har beskattningen av kvinnor och män en jämställdhetsdimension och därigenom betydelse i diskussionen kring prästfamiljen och mannens och hustruns deltagande i arbetsmarknaden? Marja Riihelä och Heikki Viitamäki har genomfört en utredning över förändring-

¹⁴³⁰ Karle 2009, 8. *Technological deficit of the professions.*

¹⁴³¹ Harbsmeier & Iversen 1995, 36; Donskov Felter 2010, 187.

¹⁴³² När kvinnorna fick tillträde till prästämbetet förändrades detta förmodligen också men är en problematik som jag berör endast ytligt i undersökningen.

¹⁴³³ Opetusministeriö 1982, 32; Se också Snellman 2011, 173.

arna i beskattningen under perioden 1993–2012 framför allt ur ett jämställdhetsperspektiv.¹⁴³⁴ Övergång från sambeskattnig till särbeskattnig av makarna är ett exempel på där man via lagstiftningen direkt inverkar på jämställdheten mellan män och kvinnor. De senaste 30 åren har övergång från sambeskattnig till särbeskattnig varit den dominerande inriktningen i OECD länderna.¹⁴³⁵ För närvarande särbeskattas makarna i de flesta OECD länder. Finland frångick sambeskattnig vid inkomstbeskattnigen 1976, vid kapitalbeskattnigen 1990 och i förmögenhetsbeskattnigen 1995. Tidvis tas frågan om vilken beskattningsenhet som ska tillämpas till ny diskussion. Det finns enligt Riihelä och Viitamäki många som ser hushållet som den naturliga beskattningsenheten i och med att konsumtionen till sin karaktär är gemensam.¹⁴³⁶ Det som bör tilläggas är att beskattnings- och socialskyddspolitiken är intimt förbundna med varandra. Med hjälp av socialförmåner är det möjligt att kompensera och utjämna förändringar i beskattnigen och därigenom också inkomstnivåerna.¹⁴³⁷

Utgångspunkten i beskattnigen är att den på en principiell nivå är oberoende av kön. Inkomstbeskattnigen bestäms utgående från personens inkomster och konsumtionsbeskattnigen utgående från mängden inköpta förnödenheter. Därtill tillkommer de förändringar som har skett i förmögenhetsbeskattnigen samt i kapitalbeskattnigen men jag går inte närmare in på den delen av beskattningsproblematiken i denna undersökning. Under de senaste 20 åren har avdragen i inkomstbeskattnig-

¹⁴³⁴ Riihelä & Viitamäki 2015.

¹⁴³⁵ Riihelä & Viitamäki 2015, 2; Ö17. Till OECD hör 35 medlemsländer (2018). Finland undertecknade medlemsavtalet 28 januari 1969, Danmark 30 maj 1961, Norge 4 juli 1961 och Sverige 28 september 1961.

¹⁴³⁶ Riihelä & Viitamäki 2015, 2.

¹⁴³⁷ Riihelä & Viitamäki 2015, 3.

en ökat, statens inkomstbeskattningstabeller har justerats uppåt och marginalskattegränserna har sänkts. Förändringarna i grunderna för beskattningen under perioden 1993–2012 har i medeltal inneburit en lättnad i inkomstbeskattningen om drygt tre procentenheter och återverkan har enligt Riihelä och Viitamäki varit ungefär lika stor för såväl män som kvinnor.¹⁴³⁸ Även om inkomstskattesatserna har förändrats för män och kvinnor i medeltal på samma sätt under perioden 1993–2012 har förändringen varit olika beroende på inkomster och befolkningsgrupp. För grupper med de lägsta inkomsterna, arbetslösa, studeranden och föräldrar som stannade hemma och skötte barnen har inte beskattningen förändrats i nämnvärd grad. I andra inkomstgrupper har beskattningsnivån sänkts. Förändringarna i beskattningsgrund är inte direkt beroende av kön. Skillnaderna beror främst på att män och kvinnor placerar sig i olika inkomstklasser. Det finns ett större antal kvinnor i de lägre inkomstklasserna och där har inte beskattningen mildrats i någon större utsträckning. Därtill finns kvinnor i de mellersta inkomstklasserna och där har beskattningen i medeltal sänkts mera. Männen är i majoritet i de de högsta inkomstklasserna och där har beskattningen i medeltal sänkts mindre.¹⁴³⁹

Genom att såväl mannen som kvinnan förvärvsarbetade förändrades makarnas inbördes förhållande i familjen. Genom att disponera egna inkomster gav det möjlighet till att på ett nytt sätt utveckla sig som individ och person men också möjlighet till att ta beslut om på vilket sätt de egna inkomsterna skulle fördelas i hushållet. Därtill gav särbeskattningen ytterligare möjlighet till att på ett mera tydligt sätt kunna bedöma sin egen ekonomiska situation. Särbeskattningen av inkomsterna togs i bruk

¹⁴³⁸ Riihelä & Viitamäki 2015, 49.

¹⁴³⁹ Riihelä & Viitamäki 2015, 50.

1976 och det var vid denna tidpunkt som förändringarna vad gäller bland annat prästgårdsförsäljningar tog sin första början på Borgå stifts område. Särbeskattningen gav förmodligen incitament till att på ett mera självständigt sätt kunna bedöma huruvida det är intressant att söka ett arbete utanför hemmet eller inte. Utbildningsnivån hos den i familjen som inte var präst var också av betydelse i detta sammanhang. En mera gedigen utbildning som samtidigt var attraktiv på arbetsmarknaden var i sig ett motiv till att satsa på en egen karriär. På motsvarande sätt gav en lägre utbildningsnivå och som eventuellt innebar en låg lön ett stöd för att stanna hemma. Den arbetsföra personens ålder torde också ha betydelse, likaså familjens storlek men jag går inte djupare in i den frågeställningen. En annan fråga som ansluter till detta är pensionslagstiftningen och förändringar i den och dess inverkan på familjens beslut i relation till lönearbete eller inte. Jag lämnar också den delen av problematiken därhän i denna undersökning.

Jag har i ovanstående avsnitt diskuterat en del av de faktorer som ur ett prästfamiljs perspektiv hade betydelse för prästgårdens förändrade roll och status i församlingen. Det finns inte utrymme att i denna undersökning gå djupare in i ovanstående faktorer men de är förmodligen alla av betydelse i detta sammanhang. Samtidigt är det skäl att komma ihåg att för en prästfamilj lika som för andra typer av familjer är de beslut som tas en sammanvägning av fördelar och nackdelar och faktorena är inte alla av ekonomisk art. Därtill är de beslut som tas i församlingens eller i den kyrkliga samfällighetens beslutsorgan gällande boendet i prästgården av betydelse för prästfamiljen och hur det framtida boendet ska ordnas.

Allt detta kan också jämföras med situationen i äldre tider när prästfrun var helt beroende av mannen och att det fanns en

prästgård att tillgå och som gav en del av försörjningen, bland annat via naturhushållningen. Visserligen var det så att kvinnan hade möjlighet att vid sidan av mannen ta ansvar för ett stort antal sysslor vid prästgården men regelbundna egna penninginkomster hade prästfrun inte. Därtill var det så att vid mannen frånfalle förändrades kvinnans situation radikalt.¹⁴⁴⁰

Som en följd av den förändrade arbetssituationen fjärmades prästfamiljen till en del från uppgiften att kvarhålla prästgården som ett centrum i församlingslivet. Det fanns helt enkelt inte tid att ta hand om aktiviteterna kring prästgården på samma sätt som tidigare när såväl mannen som hustrun var ute i förvärvslivet. En del av prästfruarna och hela prästfamiljen blev under en längre tid kvar i denna normerande roll. Det möjliggjordes så länge som prästgården fanns i församlingens ägo och så länge som prästfamiljen var bosatt i prästgården. Det var därutöver möjligt så länge som prästfamiljen var beredd att ta sig an dessa uppgifter.¹⁴⁴¹ De blev kvar i rollen och i uppgifterna, men den resurs som tillfördes församlingen och församlingslivet via prästgården, prästfruarna och prästfamiljen som helhet var inte längre på samma sätt synlig som tidigare.¹⁴⁴²

Det fanns hos informanterna olika synpunkter på detta med boende i prästgård. Jag har också noterat i intervjumaterialet ett visst vemod hos en del av de informanter som inte längre vid intervjutillfället var bosatta i prästgård. Kanske det också handlar om en viss idealisering av bilden kring detta boende? Det är svårt att säga, det kan endast den enskilda informanten svara på. De som var bosatta i prästgård vid intervjutillfället visade på positiva omständigheter med denna boendeform. Det var till

¹⁴⁴⁰ Se kapitel 2.4.

¹⁴⁴¹ Informanter nummer 6 och 14; Karle 2009, 10.

¹⁴⁴² Riemann 2014, 333; Informant nummer 14.

exempel lätt att flytta på sig vid byte av tjänstgöringsort.¹⁴⁴³ Andra positiva synpunkter var att det fanns personal som tar hand om fastigheten och att man inte till exempel under ledigheter behöver bära ansvar för att bostaden är intakt.¹⁴⁴⁴

Svårigheter med denna boendeform handlade enligt informanterna bland annat om ekonomin, att boendet blev mera kostsamt med tiden och att det var svårt att spara till eget boende.¹⁴⁴⁵ Andra problem som framfördes handlar om att man är offentlig person också när man är ledig. Alla vet var man finns och kan ställa anspråk på tid eller hjälpåtgärder.¹⁴⁴⁶ Donskov Felters undersökning visade på likartat resultat där hon kom fram till att det är problematiskt att leva och bo mitt i församlingens verksamhetspunkt. Det är säkerligen också en personfråga huruvida man upplever det som problematiskt eller inte.¹⁴⁴⁷ Isolde Karle har i undersökningen om prästernas professionalitet kommit fram till att prästens och församlingsmedlemmarnas förväntningar går isär och skapar ett spänningsfält kring prästens roll. Församlingsmedlemmarna förväntar sig ett helhetsåtagande, medan prästen vill göra en skarp gräns mellan privatlivet och yrkesrollen.¹⁴⁴⁸

Är det en medveten satsning, ett nytt paradigm som har trätt in när inte församlingen och inte heller prästen eller prästerna i församlingen längre är närvarande i församlingsmedlemmens vardag på samma sätt som tidigare?¹⁴⁴⁹ Prästen ställer inte längre de knepiga frågorna, som egentligen var av omsorg om

¹⁴⁴³ Informant nummer 5.

¹⁴⁴⁴ Informant nummer 3.

¹⁴⁴⁵ Informant nummer 9, 13, 15.

¹⁴⁴⁶ Informant nummer 15.

¹⁴⁴⁷ Se Donskov Felter 2010.

¹⁴⁴⁸ Se Karle 2009.

¹⁴⁴⁹ Se exempelvis Kuhn 1979 eller Polkinghorne 1998 för redogörelse över begreppet paradigm.

församlingsmedlemmen. Prästens närvaro och synlighet i det vardagliga livet gav i sig incitament till frågeställningar och reflektioner för den enskilda personen. De nya metoderna i konakterna skapar en anonymitet som underlättar tjänsteinnehavarnas tillvaro och gör den till synes mera trygg.¹⁴⁵⁰ Kanske det är så att metoden som man använder sig av i verksamheten blir ett mål i sig?¹⁴⁵¹ Det blir kanske ett verktyg som legitimerar och som ytligt sett visar på funktionalitet och rörelse, men som flyttar tjänsteinnehavarna bort från det grundläggande arbetet, att sprida evangeliet?¹⁴⁵²

Förändringarna i samhället och i den evangelisk-lutherska kyrkan hade betydelse för hur prästen och prästfamiljen tolkade och tolkar sin tillvaro i och med att prästen och prästfamiljen också var en integrerad del av detta skeende.¹⁴⁵³ Prästen och prästfamiljen började under perioden 1970–2012 värdera sin tillvaro, sitt familjeliv och sitt boende i prästgård på nytt sätt. Det kan vi konstatera utgående från de befrielser som beviljades från boendeplikt under perioden.¹⁴⁵⁴ Att söka sig till andra typer av boendeformer var en del av prästfamiljens planering för framtiden. Prästens och prästfamiljens roll och uppgift var under 2010-talet helt olika den situation som prästen och prästfamiljen levde i vid ingången till 1970-talet.¹⁴⁵⁵ Förväntningarna på prästens identitet och roll förändrades också under perio-

¹⁴⁵⁰ Informant nummer 27.

¹⁴⁵¹ Se Czarniawska 2014, 102–103.

¹⁴⁵² Kyrkpressen 27.04.2017. Det blev inte mindre jobb, men det fördelades på fler. Ett bra exempel på att metoden har blivit ett mål i sig är den bokförings- och redovisningssystematik som helhetskyrkan har byggt upp och som går under namnet Kyrkans servicecentral, och som populärt förkortas med bokstavskombinationen KIPA = Kirkon palvelukeskus.

¹⁴⁵³ Se kapitel 2.5 och 3.1.

¹⁴⁵⁴ Se tabellerna 7–10 med uppgifter över befrielse från boendeplikt i prästgård.

¹⁴⁵⁵ Se kapitel 3.

den.¹⁴⁵⁶ Det var helt annorlunda krav och förväntningar som delvis återspeglade de förändringar som samhället och kyrkan i stort hade genomgått under de drygt 40 år som undersökningen omspänner.¹⁴⁵⁷

I följande delkapitel ska jag se närmare på vilken roll och funktion prästgården hade i synliggörande av den evangelisk-lutherska kyrkan och därmed också den teologi som utövades vid prästgården.

5.2 Synliggörande av kyrkan och dess teologi med hjälp av prästgården

Vilken betydelse hade prästgårdarna som synliggörare av kyrkan och dess teologi? Hur ska vi förstå de uppgifter som prästgården hade i församlinglivet och i samhället? Hur ska vi förstå prästgårdens symboliska funktion att stå som representant för den evangelisk-lutherska kyrkan? Är det kyrkan och kyrkorummet som ensam bär denna uppgift? Eller är det måhända församlingshemmet? Kan eventuellt församlingarnas lägergårdar fylla en del av dessa uppgifter? Eller är det någon annan typ av plattform som kan ersätta prästgården och samtidigt ha ett symbolvärde och ett synlighetsvärde? Samhället fungerade inte tidigare enligt den uppdelning som det nutida moderna samhället har. Prästgårdarna var tidigare invända i det som hände i församlinglivet och i samhället och vice versa.¹⁴⁵⁸ Därför är det inte alldeles enkelt att säga vad som hörde till det kyrkliga livet och vad hörde till samhället i övrigt. Ragnar Ekström har i en prästmötesavhandling uttryckt detta på följande sätt:

¹⁴⁵⁶ Åberg 1981A, 32.

¹⁴⁵⁷ Se kapitel 3.

¹⁴⁵⁸ Se kapitel 2.1.

Kyrkan anknöt från början till bestående sociala enheter, dess förkunnelse och liv kom att präglade föreställningsvärld och handlande. Kyrkohistoria och rikshistoria förbands på ett oupplösligt sätt. Reformationen innebar en ytterligare markering av förbundenheten genom att accentuera det nationella draget i kyrkan.¹⁴⁵⁹

Det handlar om en praktisk aspekt kring prästgårdens roll och funktion som kyrkans *förlängda arm*. Prästgården i lokalsamhället var en byggnad som man kände till. Man kom i olika ärenden till prästgården. Det var med ett nutida språkbruk *världslika ärenden* och det var ärenden av *andlig karaktär*. Kontaktytan till det omgivande samhället och till människorna var bred och fungerade dessutom på olika nivåer i samhället.¹⁴⁶⁰ Det är förmodligen så att den fysiska synligheten som prästgården hade i ursprunglig mening har blivit i det närmaste obefintlig när endast en bråkdel av prästerskapet är bosatta i prästgård. Eller är det fråga om en annan typ av synlighet som är kongruent med det moderna samhället och de förväntningar som är etablerade i ett sådant sammanhang? Det finns en del pastorskanslier i Borgå stift som fortfarande har sin plats i någon av församlingens prästgårdar, men de är trots allt rätt få.¹⁴⁶¹ På det sättet minskar också prästgårdarnas synlighet till denna del. Vartefter som tiden går minskar kännedomen om prästgårdarna och var de finns i och med att det inte finns någon explicit anledning att göra ett besök på ort och ställe. Prästgården har eventuellt fått uppgifter som inte längre har församlingsanknytning. Eller så kan det vara så att det fortfarande finns en länk kvar tack vare

¹⁴⁵⁹ Ekström 1963, 141; Se också kapitel 2.1–2.2.

¹⁴⁶⁰ Se kapitel 2.

¹⁴⁶¹ Backström 2014, bilaga 1; Backström 2017A, 12; Backström 2017B, 11–12.

att prästgården används till exempel som församlingens verksamhetsutrymme.¹⁴⁶² En av informanterna gjorde en koppling till kyrkans synlighet i samhället och den minskning som sker på den fronten:

Vi tycker väl nog att det var en olycka att prästgårdskulturen slogs sönder. Den skulle ha behövts nu när kyrkans synlighet minskar. I förlängningen kanske vi kommer till en situation när prästgården igen skulle kunna bli ett allaktivitetshus. Vid sidan om kyrkan. Det är en församling som gör skäl för namnet.¹⁴⁶³

Uttalandet är intressant på många sätt. Vi lever i en annan tid kan man kanske hävda. Rytmen, behoven och synsätten på livet och vad som är viktigt gestaltar sig annorlunda.¹⁴⁶⁴ Prästgården är ”församlingens fyr på havet” som en informant använde som uttryck för att beskriva vilken betydelse prästgården kan ha i ett postmodernt samhälle.¹⁴⁶⁵

Handlar detta synliggörande inte i grund och botten om Jesu missionsuppdrag (aktivitetsuppdrag) och som han gav till sina lärjungar enligt Matteus evangelium 28:18–20?¹⁴⁶⁶ Kunde det inte i stället vara så att människorna kommer självmant till församlingarna och det som erbjuds utan att det måste synliggöras särskilt? Människorna kunde komma till gudstjänster och andra typer av sammankomster av den anledningen att de känner att de behöver det och har ett behov av att ta del av det kristna budskapet och eventuellt vara delaktiga i gudstjänstgemenska-

¹⁴⁶² Backström 2017A, 9, 12.

¹⁴⁶³ Informant nummer 15.

¹⁴⁶⁴ K3; Kyrkpressen 15.06.2017. Hjälp finns när livet blir tungt.

¹⁴⁶⁵ Informant nummer 27.

¹⁴⁶⁶ Informant nummer 14.

pen?¹⁴⁶⁷ Vad jag vill säga är att ska denna synlighet skapas för att åstadkomma ett behov som egentligen inte till alla delar finns där, hos den enskilda individen eller familjen?¹⁴⁶⁸ Kan det fungera som ett incitament och inkörspport till den kristna tron? Men är skapandet av ett behov viktigt för den evangelisk-lutherska kyrkan som en del av en modern synlighetsprocess? Prästgårdarna har inte längre en roll och funktion i detta sammanhang eller kan de ha ett utrymme?

Om de nya metoderna är bättre så torde utfallet av synlighetsskapandet och därpå följande aktiviteter fungera bättre och effektivare? Men statistiken över utträden från medlemskap och nedåtgående trend i statistiken över dop och deltagande i gudstjänster visar att åtgärderna inte fungerar. Å andra sidan kan man förstås hävda att det kunde vara ännu värre om inte detta synlighetsskapande arbete utfördes. Eller att det är så många typer av aktiviteter i samhället som tävlar om uppmärksamheten. Man kanske vill utgå från devisen att *finnas eller försvinna*? Det är kanske så, men vi vet inte riktigt. Att lyckas med att isolera olika typer av faktorer för att kunna bestämt säga något om detta är problematiskt. Det är svåra frågor och en del av en betydligt större komplex problematik och där det inte finns några enkla svar.¹⁴⁶⁹

Prästgården som fysisk artefakt i det lokala samhället hade genom sin blotta uppenbarelse betydelse för synligheten men också för de praktiska och också alldagliga möjligheter och uppgifter som prästgården i sig kunde erbjuda. Det var fråga om en praktisk angelägenhet och prästgården fungerade som bas och utgångspunkt för det som församlingen stod till tjänst med och

¹⁴⁶⁷ Se till exempel Modéus 2005, Hagman 2013 eller Modéus 2015.

¹⁴⁶⁸ Se Åberg 1981A, 29.

¹⁴⁶⁹ Se exempelvis Mulgan 2009, 258–259.

det som församlingsmedlemmarna åtminstone till en del hade behov av. Denna omständighet och de funktioner som prästgården hade är ingen snabbt uppkommen situation och institution. Den har haft sin förankring i bygden under mycket lång tid då prästgården och kyrkan tillsammans fungerade som bas för det kyrkliga livet.¹⁴⁷⁰ En informant framförde detta att kunna vara bosatt centralt i kyrkbyn och i ett stort hus med många möjligheter:

Prästgårdslivet var övervägande positivt. Det kan konstateras att det med tanke på prästfamiljen var bra att bostaden fanns och att det var självklart att prästen bodde där. Det var ett problem mindre. Att få bo på 450 m² uppvärmd bostadsyta, med kringliggande park, eget stort potatisland och egen trädgård, stort lider och gammal ladugård, mitt i byn, vem har råd att bo så i dag. Om det inte är en tjänsteförmån som beskattas rimligt?¹⁴⁷¹

Prästgårdens storlek med många kvadratmetrar noterades av informanten ovan. Uttalandet kan eventuellt enbart ses ur ekonomisk synvinkel. Men det är mera än så, det är en del av synliggörandet av kyrkan och dess teologi. Behovet av förhållandevis stora utrymmen för samlingar och sammanträden samt väl tilltagna bostadsutrymmen för prästfamiljen och tjänstefolket var en praktisk realitet som skulle tillgodoses. Storleken var inte enbart en följd av godtycke vid byggandet även om det ibland byggdes mera än vad som var föreskrivet.¹⁴⁷² Det var framför allt en följd av regelverk i form av kungliga resolutioner som

¹⁴⁷⁰ Se kapitel 2.1–2.4.

¹⁴⁷¹ Informant nummer 21.

¹⁴⁷² Backström 2016A, 20.

utfärdades under 1700-talet och som styrde byggandet lång tid framöver. De äldsta kvarvarande prästgårdarna på Borgå stifts område byggdes utgående från det regelverket. De mått som angavs i resolutionerna var minimimått och kunde därför överskridas om församlingens herde och beslutsfattarna i församlingarna var ense om det. Tillgången på lämpligt material för bygget var också till en del riktgivande vid det slutliga utformandet av byggnaden. Vid 1800-talets slut reglerades byggandet utgående från de kejsrerliga förordningarna som var gällande vid tidpunkten.¹⁴⁷³ Merparten av de återstående prästgårdarna i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter byggdes under 1800-talet och 1900-talets första årtionden.¹⁴⁷⁴ De byggdes enligt de föreskrifter som var aktuella vid tidpunkten.¹⁴⁷⁵

Storleken på prästgården och de stora rummen var positivt och betonades av flera informanter i undersökningen. Samtidigt var prästgårdens och rummens storlek också ett problem som Utbildningsministeriets arbetsgrupp tog fasta på. Det var med andra ord en positiv omständighet som också kunde bli till ett problem om inte de stora rummen kunde disponeras på ett lämpligt sätt.¹⁴⁷⁶ De möjligheter och den *vardagslyx* som de rymliga prästgårdarna med stora rum skapade tidigare och som betonades av flertalet informanter i undersökningen blev i ett senare skede en stötsten och problem för hyresgästerna i prästgården. Det blev också ett problem för förvaltaren av fastigheten framför allt i det skedet när prästgården endast fungerade som bostad för prästen och prästfamiljen.¹⁴⁷⁷ Detta gäller framför allt de äldre prästgårdarna som av praktiska skäl var omfångs-

¹⁴⁷³ Backström 2016A, 19–23.

¹⁴⁷⁴ Backström 2016A, bilaga 1.

¹⁴⁷⁵ Se Backström 2016A, bilaga 1 och 2; Se också kapitel 2.3.

¹⁴⁷⁶ Opetusministeriö 1982, 32.

¹⁴⁷⁷ Informant nummer 1, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 21.

rika. För att kunna användas aktivt och på ett dynamiskt sätt i församlingens verksamhet var prästgårdarna stora med många kvadratmetrar även om rummen ofta var få i förhållande till prästgårdens totala boendeyta.¹⁴⁷⁸ Att prästgården var stor och opraktisk och med olämplig rumsindelning framfördes av ett flertal informanter.¹⁴⁷⁹ Sådär uttryckte en informant problematiken med få rum i ett stort hus:

Våra tre barn hade aldrig egna rum, trots att jag avstod från arbetsrummet. Också det blev ett växande problem med större barn.¹⁴⁸⁰

Det fanns också andra praktiska omständigheter att ta hänsyn till. Prästgården med de många kvadratmetrarna som föranledde det vardagliga och konkreta behovet av mycket bränsle för uppvärmningen var inget större problem så länge som hemmansägarna hade som uppgift att förse tjänsteinnehavaren med brännved. Det var ett krav som grundade sig på lönelagstiftningen och i utformningen av naturaförmånerna. Stipulationerna i fråga om mängder av ved för en viss prästgårds behov framgår bland annat av Godenhjelms förteckning. Brännveden som levererades till prästbostället var en del av prästens naturaförmån. Ibland var det utgående från beslutet i församlingens beslutsorgan ordnat så att det var tjänsteinnehavaren som hämtade hem veden. Det andra alternativet var att det var de jordägande bönderna som skulle se till att veden transporterades till bostället.¹⁴⁸¹ Synlighet skapades och kontaktyta bildades till samhället och ortens människor på ett naturligt sätt också via

¹⁴⁷⁸ Informant nummer 17.

¹⁴⁷⁹ Informant nummer 1, 9, 10, 17, 18.

¹⁴⁸⁰ Informant nummer 17.

¹⁴⁸¹ Godenhjelm 1935, 203–231.

dessa ordinära och all dagliga aktiviteter. Säkerligen väckte också dessa behov och krav diskussioner och ifrågasättande, men de var trots allt grundade i de beslut som hade tagits i de kyrkliga organen. Via den möjlighet som prästgården gav till att ordna olika typer av samlingar fick prästgården en betydelse för samhällets funktioner och för de församlingsbor som var verksamma i församlingen, men också i andra samhällsaktiviteter. Till exempel vid sammankomster av mera allmängiltig karaktär användes prästgårdens utrymmen av praktiska skäl tack vare sin storlek och det var också en användning som på ett naturligt sätt synliggjorde församlingen.¹⁴⁸²

En informant reflekterade kring frågan om att församlingen eller den kyrkliga samfälligheten inte längre behöver upprätthålla en bostad för prästen och vilka konsekvenser det eventuellt kan ha. Det var också en del av församlingens förändrade synlighet i människornas vardag:

Församlingen behöver inte hålla bostad åt prästen och kan nog ändå förvänta sig att prästen skall bo på orten där det inte finns någon lämplig bostad. Fördelarna i dagens läge definitivt att någon som har råd att sköta huset tar över och församlingen sparar pengar när de slipper underhållet. Samtidigt betvivlar jag att det på sikt kommer att vara bra för kopplingen mellan församlingen och prästen, och t.o.m. kan försvåra möjligheten att få präst till vissa ställen där det är svårt att hyra något.¹⁴⁸³

Prästgårdarna var tidigare samhällets och församlingens allaktivitetshus som en informant i undersökningen efterfrågade.¹⁴⁸⁴

¹⁴⁸² Selander Gunilla 2012, 25.

¹⁴⁸³ Informant nummer 2.

¹⁴⁸⁴ Informant nummer 15.

Prästgårdarna representerade och fungerade som den semi-of-fentliga arenan som var nödvändig för att människorna skulle ha möjlighet att komma samman och på så sätt möjliggöra olika skeenden i samhället.¹⁴⁸⁵ Förändringen på den punkten inträdde när det började byggas församlingshem. Det gavs möjlighet till större och säkerligen också mera praktiska och lättskötta utrymmen när församlingshemmen togs i bruk.¹⁴⁸⁶ Men dynamiken med präst och prästfamilj i samma byggnad och de kommunikationsmöjligheter som det gav var borta och det hade implikationer på fortsättningen. En diskussion med prästen helt spontant vid ett besök i andra ärenden vid prästgården var inte längre lika lätt att ordna. Prästen finns inte vid församlingshemmet vid andra tidpunkter än när det ordnas aktiviteter där och när prästens närvaro är önskvärd. Likaså är prästen endast anträffbar vid kansliet vid reglerade tidpunkter. Vilka konsekvenser har det för den enskilda människan?

I följande delkapitel ser jag närmare på prästgårdens betydelse för att åstadkomma bland annat trygghet och kontinuitet i församlinglivet och hos den enskilde.

5.3 Prästgården som trygghets-, kontinuitetsskapande och omsorgsskapande arena

Vad förmedlade och kommunicerade prästgården till sin omgivning? Hur uppfattades det budskap som prästgården förmedlade? Begreppet *prästgårdskultur* som term har använts under relativt lång tid inom forskningen. Kulturbegreppet har förmodligen varit relativt enkelt att ta till sig vid beskrivning

¹⁴⁸⁵ Se kapitel 2.4.

¹⁴⁸⁶ Se kapitel 3.3.1.

av prästgårdarna och deras betydelse i kyrkan och i samhället. Kulturbegreppet har möjliggjort ett neutralt förhållningssätt till prästgårdarna. Prästgårdarna har genom användning av termen kategoriserats och inlemmats tillsammans med andra typer av kulturella artefakter, tillsammans med andra typer av kulturbärande byggnader i samhället.¹⁴⁸⁷

I kapitlet med begreppsdefinitioner har jag öppnat upp termen kyrkoherde ur språklig synvinkel och med en viss mån av jämförelse mellan olika språk. Men termen *herde* kräver en mera ingående granskning än enbart en jämförelse mellan olika språk.¹⁴⁸⁸ För att fördjupa detta utgår jag från Fredric Cleve och hans syn på prästens uppgifter.¹⁴⁸⁹ Jag kompletterar herdebegreppet med uttryck som *trygghet*, *kontinuitet* och *omsorg*. Jag återkommer till dessa uttryck lite längre fram i kapitlet. Herdemotivet var förståeligt och överförbart på ett konkret sätt i ett agrart samhälle där människorna levde enligt naturhushållningens villkor med jordbruk och boskapsskötsel. Men det var också ett samhälle som på många sätt var präglad av svårigheter och oroligheter i tider av ofärd och krig.¹⁴⁹⁰ Fredric Cleve använder två uttryck för att beskriva prästens uppdrag:

[...] Den ena är bilden av herden, och den andra bilden av vakten. Herdarna skall se till att församlingen regelbundet får näring och byggs upp genom ordet och sakramenten. Herdarna skall finnas till för alla i

¹⁴⁸⁷ Se kapitel 1.5 och 2.2.

¹⁴⁸⁸ Se kapitel 1.5.

¹⁴⁸⁹ Åberg 1981B, 178 och Cleve 2003, 143; Se också Kyrkohandboken 2004, III, 270–275.

¹⁴⁹⁰ Avsaknad av dessa faktorer skapar en känsla av *otrygghet*, *diskontinuitet* och *avsaknad av omsorg*. I tider av fattigdom, oro och krig var eventuellt prästgården en motfaktor som kunde balansera upp det svåra i samhället och i livet.

församlingen, och de skall ha särskild omsorg om de församlingsmedlemmar som kan liknas vid sönderrivna eller borttappade får. Vakterna skall rikta sin uppmärksamhet på sådant som kan riva sönder och splittra församlingen [...].¹⁴⁹¹

Kyrkoherden eller kaplanen fungerade vid sidan av sitt herdeuppdrag som vakt över församlingens angelägenheter och till en del förverkligades det via ämbetsmannarollen där det ingick såväl världsliga som andliga uppgifter.¹⁴⁹² De stora sockenförsamlingarna var ibland indelade i kapellförsamlingar och i kapellförsamlingen var det kaplanen som fungerade som församlingens herde och *pastor loci*.¹⁴⁹³ Kyrkoherdens eller kaplanens ämbete var egentligen *Kristi ämbete*, och så är det förvisso ännu. Jesus sände ut sina lärjungar men det var inte så att de skulle ersätta honom och ta hans plats. Den uppståndne Jesus verkade genom apostlarna och längre fram genom de följande generationerna via och genom prästerna, bärarna av Kristi ämbete. Jesus Kristus är närvarande i ordet och i sakramenten. Herden, kyrkoherden eller kaplanen är inte fullständiga och felfria. Men vetskapen om att prästen är förvaltare av Kristi ämbete gör det möjligt att frimodigt gå in i arbetsuppgifterna och de uppgifter som väntar och förväntas. Det betyder att denna herde och denna vakt fick möjlighet att verka i ämbetet och efter bästa förmåga utföra det arbete som skulle göras. Denna sårbarhet och bristfällighet såg också församlingsmedlemmarna. Det gav tidvis en möjlighet att identifiera sig med privarpersonen bakom ämbetet. Men det gav också upphov och anledning till en inre konflikt och irritation

¹⁴⁹¹ Cleve 2003, 159–160.

¹⁴⁹² Cleve 2003, 160.

¹⁴⁹³ Ö9. Pedersöre socken sträckte sig från Vörå i söder till Kemi i norr.

när prästen inte till alla delar kunde leva upp till det ideal som man eventuellt förväntade sig. Men alla hade de möjlighet till Guds förlåtelse genom Kristus, församlingsmedlemmarna och församlingens herde.¹⁴⁹⁴

I det följande utvecklas uttrycken trygghet, kontinuitet och omsorg och vilken betydelse de har i detta sammanhang:

- Först (1) av allt uttrycket *trygghet*. Ett antal synonymer till termen är *lugn, ro, säkerhet, skydd* och *garanti*.¹⁴⁹⁵ Det betyder att trygghet är något som är eftersträvansvärt och som kan uppfattas som positivt för en människa. Tryggheten är i detta sammanhang inte allomfattande i en människas liv men den är trots allt en viktig komponent i skapandet av ett välbefinnande och en känsla av en god tillvaro. Kyrkoherden eller kaplanen representerade och möjliggjorde en del av denna trygghet. Han fanns i prästgården och det fanns en möjlighet att uppsöka honom när behov förelåg, man visste var han fanns. Han kunde åtminstone till en del leda sin församling, sin hjord på ett tryggt, lugnt och säkert sätt och i detta sammanhang stod prästgården för och symboliserade det som kyrkan stod för och representerade i samhället. Det var en teologi som hade sin förankring i teologiska grundsatser som gick långt tillbaka i tiden.¹⁴⁹⁶
- Den följande (2) termen är *kontinuitet* och synonymer till det är *fortlöpande, sammanhang* och *oavbruten följd*.¹⁴⁹⁷ Prästgården och församlingens herde stod för kontinuitet

¹⁴⁹⁴ Cleve 2003, 159; Se Kyrkohandboken 2004, III, 271–272; Se kapitel 5.1.

¹⁴⁹⁵ G2.

¹⁴⁹⁶ Det hade sin utgångspunkt i Bibeln samt bland annat i kyrkans trosbekännelse och i bekännelseskriterierna.

¹⁴⁹⁷ G2.

i samhället och i kyrkan. Det var inte prästen som individ som stod för denna kontinuitet utan det var den tjänst som prästen innehade. Ämbetet stod för kontinuiteten i förhållande till samhället, kyrkan och människorna. Det byttes kyrkoherdar och kaplaner, men prästgården stod kvar och skapade ett fortlöpande och sammanbundet sammanhang för den enskilda församlingsmedlemmen. Kontinuiteten innebar också stabilitet, prästgårdens kulturella symbolik och teologin i församlingen förändrades inte nämnvärt trots att det skedde personbyten.¹⁴⁹⁸ De variationer som förekom var till sin omfattning mindre och var beroende av den enskilda tjänstinnehavarens kapabilitet och intresse men också på tjänste-innehavarens brister och svagheter. Grundlinjen bestod och hade sin förankring i Bibelns ord, bekännelse-skrifterna och i undervisningen användes Katekesen. I Katekesen var det möjligt att pragmatiskt och koncentrerat utläsas vad som förväntades av husfolket och församlingen.¹⁴⁹⁹

- Det tredje (3) uttrycket är *omsorg* med synonymerna *vård*, *skötsel*, *omvårdnad* och *tillsyn*.¹⁵⁰⁰ Kyrkoherden eller kaplanen hade många sådana uppgifter i kyrkan och i samhället i övrigt och basen för denna verksamhet var också denna gång prästgården. Det var människor som sökte skydd och hjälp i prästgården. Den fungerade många gånger som bas för den verksamhet som syftade till att hjälpa de svaga i sam-

¹⁴⁹⁸ Genom att ämbetet var starkt minimerades problemet med personkult även om det nog fanns kyrkoherdar som under långvarig tjänstgöring personifierades med församlingen.

¹⁴⁹⁹ Katekesen 1959; L 26.11.1993/1054, kap. 1, § 1. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017; KO 8.11.1991/1055, kap. 1, § 1 från år 1993. Förf.s. 514/2017 av den 19.07.2017.

¹⁵⁰⁰ G2.

hället.¹⁵⁰¹ Denna omsorg ser annorlunda ut i ett nutida postmodernt samhälle med diakonihjälp och krishjälp samt det som har blivit allt viktigare nämligen gästfrihet för flyktingar och papperslösa.¹⁵⁰² Arbetet i församlingarna och den hjälp som ges sker också i form av att bevilja kyrkoasyl i vissa lägen.¹⁵⁰³ Budskapet om denna omsorg når människorna via medierna på ett annorlunda sätt jämfört med hur det var när arbetet med de svaga och utsatta i samhället till stor del utfördes i det tysta vid prästgårdarna. Det var ingen hjälp som det skrevs stora rubriker om utan det uppfattades som något naturligt och viktigt.¹⁵⁰⁴ Men frågan är om denna hjälp som ges i dag är tillräcklig? Är den hjälp som ges i proportion till den synlighet som aktiviteterna får via medierna? Är hjälpen i proportion till de ekonomiska förutsättningar som finns i ett postmodernt samhälle och jämfört med situationen där prästgården var bas för hjälpverksamheten?

Denna syn på prästens roll som speglas i kyrkans texter om ämbetet kan sägas ha blivit synliggjord med hjälp av prästgården: Kanske allt detta, herdeuppdraget och vaktuppdraget som Cleve betonar och som åstadkom trygghet, kontinuitet och omsorg förädlades och utvecklades till något mera? De grundläggande värderingarna som organisationens (kyrkans) kultur och teologi samt ämbetsbärarna representerade förverkligades med hjälp av den artefakt som prästgården var. Prästgården hade en given roll i detta sammanhang och det fanns en koncensus under lång tid att det ska vara så. På detta sätt hade prästgården och de som

¹⁵⁰¹ Se kapitel 2.4.

¹⁵⁰² Kyrkpressen 11.02.2016. Kyrkan behöver flyktingar; Ö10.

¹⁵⁰³ Kyrkpressen 26.05.2011. Kyrkan letar kryphål för kurdfamilj; Kyrkpressen 01.12.2016. Kyrkoasyl mer än ett papper.

¹⁵⁰⁴ Åberg 1981A, 44; Kyrkohandboken 2004, III, 272; Se kapitel 2.4.

bodde i den en viktig uppgift som förmedlare av kyrkans teologi och trosuttryck bland annat i form av trygghet, kontinuitet och omsorg om människorna i bygden.¹⁵⁰⁵

Men det är möjligt att ytterligare problematisera kyrkans teologi och trosuttryck och med ett något annorlunda perspektiv. Kan organisationen där människorna verkade och verkar ha en betydelse i detta sammanhang? Kan bilden bli annorlunda om vi innefattar organisationen i detta sammanhang? Andrew Brown har i olika länder undersökt organisationskulturer i varierande miljöer, branscher och sammanhang.¹⁵⁰⁶ Brown definierar en organisationskultur på följande sätt:

Organisational culture refers to the pattern of beliefs, values and learned ways of coping with experience that have developed during the course of an organisation's history, and which tend to be manifested in its material arrangements and in the behaviours of its members.¹⁵⁰⁷

Enligt Brown skapar och formar organisationens arkitektur till en del organisationens identitet och kultur.¹⁵⁰⁸ Om man enligt Brown ser närmare på arkitekturen i en organisation kan man konstatera att byggnaderna i sig inte självständigt kan stå för och representera organisationens kultur.¹⁵⁰⁹ Därtill behövs de

¹⁵⁰⁵ Se kapitel 2.1, 2.2 och 2.4.

¹⁵⁰⁶ Brown 1998.

¹⁵⁰⁷ Brown 1998, 9.

¹⁵⁰⁸ Brown 1998, 14.

¹⁵⁰⁹ Med detta tankesätt betyder det att en prästgård som har övergått i annan ägo utanför den kyrkliga sfären inte längre kan definieras som en prästgård. Det är en byggnad som bär på en kulturell historia som är förknippad med församlingsliv och prästgårdsliv men är inte längre en prästgård i egentlig mening. Men om den på nytt tas i bruk för det ursprungliga ändamålet blir byggnaden en prästgård på nytt.

människor som är verksamma i organisationen, bland annat dess personal. Därutöver behövs det människor som kommer i kontakt med organisationen av andra orsaker samt det omgivande samhället och den stundom dynamiska växelverkan som sker mellan dessa.¹⁵¹⁰ Det betyder att om vi utgår från Browns resonemang skapades och formades prästgårdens och därmed också kyrkans teologiska budskap (organisationens kulturella profil) med hjälp av de människor som bodde i prästgården, till exempel kyrkoherden eller kaplanen och hans familj. Församlingsmedlemmar som kom i kontakt med prästgården och de som levde och verkade där medverkade också till formandet av denna värdegrund.¹⁵¹¹

Människorna i samhället hade sina egna tankar kring kyrkan som organisation. Likaså hade människorna i samhället i en bild av vad prästgården representerade eller symboliserade. Människorna i bygden hade i begynnelsen varit med och tillsammans med sockenförsamlingen skapat denna institution. Bilden kunde vara positiv, negativ, neutral eller också ett likgiltigt förhållningssätt till det som prästgården stod för och representerade. Bilden förändrades och utvecklades över tid, men prästgården som artefakt var på många sätt en sammanhållande, kanske också identitetskapande faktor och gav en känsla av trygghet och kontinuitet för de människor som kom i kontakt med prästgården. Enbart vetskapen om att det fanns en prästgård med sin prästfamilj och verksamheten där uppehöll åtminstone till en del bilden av trygghet och kontinuitet. Det var en mental bild som innehöll en känsla av omsorg även om den till vissa delar förmodligen var en idealbild. Den sinnebild som skapades var inte statisk, men

¹⁵¹⁰ Brown 1998, 16; Lawler III 2003, 35.

¹⁵¹¹ Se Brown 1998, 14, 16 och kapitel 2.4.

ändå något som uppfattades som bestående och förankrat i traditionerna.¹⁵¹²

Det var trons och livets språk som prästgården förmedlade till sin omgivning och som prästfamiljen tog sin utgångspunkt ifrån. Det var också en del av det kollektiva minne som församlingsmedlemmarna bar på och återkom till i olika sammanhang. Detta minne innehöll kanske anekdoter, berättelser eller myter om prästgården eller om dem som hade bott där. Det figurerade kanske också berättelser om dem som bodde i prästgården för tillfället. Det var berättelser om och ur livet där det rymdes såväl hjältar som förlorare och som gav möjlighet till ignkännande och identifiering. Berättelserna antingen förstärkte eller försvagade bilden av den modell, symbolik och budskap som prästgården representerade och förmedlade.¹⁵¹³ Dessa händelser, anekdoter och berättelser formades och utvecklades ibland med hjälp av litterära alster och kunde på det sättet leva vidare i människornas medvetande och delges till större skaror och till nya generationer.¹⁵¹⁴

Ett exempel utgörs av boken med titeln *Prästen i Uddarbo* som har skrivits av prosten Axel Hambræus. Bokens huvudperson är en originell före detta skogsarbetare, resepredikant, frikyrklig predikant och slutligen den legendariska, ibland också omstridda prästen Gustaf Ömark. Huvudpersonen har en verklig person som förebild, Oscar Leonard Sjödin (1878–1947). Berättelsen är medryckande och har en genomgående positiv underton. Det är lätt för var och en att identifiera sig med gestalterna och karaktärerna i berättelsen.¹⁵¹⁵ Romanen

¹⁵¹² Se prologen till undersökningen och kapitel 2.1 och 2.4.

¹⁵¹³ Se exempelvis Brown 1998, 18–21, 102–103; Polkinghorne 1998, 22–24.

¹⁵¹⁴ I vissa lägen var de anekdoter och berättelser som förmedlades förskönade, romantiserade, ironiserande men i varje fall i bästa fall tankeväckande.

¹⁵¹⁵ Hambræus 1978. Den första upplagan utkom 1953 och den sextonde upplagan 1978.

filmatiserades 1957.¹⁵¹⁶ Ett annat och annorlunda exempel utgörs av thrillern med det något speciella namnet *Nemesis. Eller lika för lika*. Författare är Paul von Martens och boken visar på hur ett liv som innehåller både medgång och motgång kan gestalta sig. Huvudpersonen vet inte riktigt vad som händer runt omkring honom, han lever i ett slags vacuum. Den lokala prästgården kan för en viss tid fungera som ett slags skyddsnet för den utsatta människan, i detta fall bokens huvudperson.¹⁵¹⁷

Det var förstås inte enbart prästgården som bar på detta teologiska budskap, trons språk och berättelser om livet. Det var naturligtvis också socknens kyrka som infogades och var centralt i detta sammanhang. Kyrkan och prästgården hade under lång tid varit sammanfogade till en helhet som var känd i bygden. De hade varit sammanknutna i ett förbund som formulerades i samband med att de första kyrkorna och prästgårdarna byggdes.¹⁵¹⁸ Kyrkan och prästgården blev tillsammans bärare av socknens kyrkliga och teologiska arkitektur. De blev symboler och uttryck för tron och värdegrunden i det kristna samhället.¹⁵¹⁹ Det var en del av den *stengrund* som människorna kunde förlita sig på och som prästen, författaren och sedermera biskopen Bo Giertz skrev om i sin historiska roman *Stengrunden*.¹⁵²⁰ Det fanns trygghet, kontinuitet och omsorg. Men om det kollektiva minnet av tryggheten, kontinuiteten och omsorgen som till en del bars upp av myterna och anekdoterna föll i glömska? Vad hände med bilden, det teologiska

¹⁵¹⁶ Ö11. Romanen blev filmatiserad 1957 och huvudrollen gestaltades av Max von Sydow. Som regissör fungerade Kenne Fant och Ingmar Bergman medverkade också vid regisseringen av filmen.

¹⁵¹⁷ Martens 2004.

¹⁵¹⁸ Se kapitel 2.1.

¹⁵¹⁹ Se exempelvis Brown 1998, 22–23.

¹⁵²⁰ Se Bo Giertz 1941.

språket, symbolen och identiteten? Finns det i det postmoderna samhället ett behov av symboler och ett kollektivt minne att dela, uppleva och förmedla? Eller är det endast viktigt att leva i nuet?

Prästgårdskulturen som begrepp är inte enbart en mental metafor, sinnebild eller symbol, utan det som hände och förmedlades vid prästgården var konkret och gripbart.¹⁵²¹ Prästgården var en kulturell artefakt som bar på ett teologiskt budskap till människorna via den tjänstgörande prästen och prästfamiljen och detta teologiska budskap upprätthölls också med hjälp av de människor som kom i kontakt med prästgården och prästfamiljen.¹⁵²² Det teologiska budskapet förmedlades också inåt i riktning mot prästfamiljen.¹⁵²³ Som en informant uttryckte det att vara ”en länk i kedjan av Herrens tjänare som bott i prästgården.”¹⁵²⁴ Informanten gjorde en tydlig koppling mellan prästgården och att fungera som präst. Informanten såg det som en helhet i ämbetsutövningen och kände ödmjukhet inför det faktum att det fanns en lång tradition bakom och som fick en fortsättning, åtminstone för en viss tid.

I följande delkapitel utvidgar jag begreppet prästgårdskultur och prästgårdens teologiska arkitektur och definierar den teologi som avspeglades genom prästgårdskulturen.

¹⁵²¹ Brown 1998, 10–11; Se också John Polkinghorne 1998, 22–24 för en intressant diskussion kring terminologin.

¹⁵²² Informant nummer 2 och 27; Detta med prästerskapets uppgift och roll kan problematiseras ytterligare ur ett folkkyrkobegreppsperspektiv och där prästens betydelse till vissa delar har gått förlorad och ersatts av medarbetarlaget med specialiserade och organiserade uppgifter. Se Eckerdal 2012, 337 samt kapitel 3.2.1 och 5.1.

¹⁵²³ Brown 1998, 16; Informant nummer 27.

¹⁵²⁴ Informant nummer 2.

5.4 Prästgårdens teologi

Kan vi på basen av de föregående delkapitlen skönja några utvecklade distinkta teologiska trender och betoningar? Har de omfattande förändringar som skett kring prästgårdarna betydelse för kyrkan, för samhället och för teologin? Och vad var det egentligen som förändrades? Termen *prästgårdskultur* och *prästgårdens teologiska arkitektur* har berörts i föregående kapitel. Det är två byggstenar i den bild som förmedlas.¹⁵²⁵ Men var det liv som gestaltade sig på prästgårdarna och det inflytande som detta fick i kyrka och samhälle något mera än så? Kan det vara mera än enbart kultur och teologisk arkitektur som levdes och förmedlades? Är det också en genomgripande teologi som avspeglas när prästgården fungerade som en samhällsinstitution med många uppgifter, såväl kyrkliga som åligganden av enbart krass och alldaglig samhällskaraktär?

Termen *prästgårdsteologi* har använts i någon mån inom den teologiska forskningen.¹⁵²⁶ Begreppets innebörd har följt med mig under arbetet med undersökningen och jag har återkommit till det i flera repriser. Begreppet har så småningom blivit levande och delvis fungerat som utgångspunkt i anslutning till undersökningens frågeställning kring prästgårdarnas betydelse och den omvandling som har skett. Det är ett begrepp som för mig är i ett begynnelsestadium och där definitionen ännu till vissa delar söker sina former. Det är ett begrepp som enligt den betydelse som jag ger det har omfattande och djup betydelse i samhället och i kyrkan. Jag strävar med hjälp av begreppet och dess utvecklade definition att tolka vad prästgårdskulturbegrep-

¹⁵²⁵ Pleijel 1944; Pirinen 1968; Widén 1998; Reimers 1993; Pirinen 2000; Murtorinne 2000B; Backström 2008; Giertz 2009; Hermansson 2011; Selander et al. 2012; Björkstrand 2014; Se också kapitel 1.5 och 2.2.

¹⁵²⁶ Se kapitel 1.5 med begreppsdefinitioner.

pet betydde. Det teologiska inflytande som prästgårdarna hade och som på många sätt var övergripande kan tolkas med hjälp av detta begrepp. Det är inte beskrivande för alla prästgårdar. Begreppet och dess definition ger en generaliserad, men samtidigt också en förenklad och schematisk bild av den betydelse som prästgårdarna hade under lång tid. Definitionen är på så sätt viktig för att skapa en förståelse för vilka funktioner och vilken betydelse prästgården som institution och företeelse hade i samhället och i kyrkan och ger samtidigt en ”resonansbotten” i förhållande till situationen i det postmoderna samhället.¹⁵²⁷

Först av allt är det fruktbart att fundera över de ordled som uttrycket *prästgårdsteologi* består av och det begrepp som bland annat Staffan Ljungman och Sven-Erik Brodd har använt sig av.¹⁵²⁸ Det är ett sammansatt ord som består av *prästgård* och *teologi*. I kapitlet med definitioner beskrivs mera utförligt vad termen *prästgård* syftar till.¹⁵²⁹ Det handlar om en bostad för en präst och har tidigare förknippats med till exempel ett jordbruk. Så har vi andra ledet i det sammansatta ordet, *teologi*. Enligt Nationalencyklopedin kommer termen från grekiskans *theologi*’a och betyder följande:

[...] det metodiska reflekterandet över religiösa grundbegrepp och handlingar. Den teologiska reflektionen kan utföras av olika kategorier av människor, i olika institutionella och sociala sammanhang och med olika syften [...].¹⁵³⁰

¹⁵²⁷ Se kapitel 2.1–2.4.

¹⁵²⁸ Ljungman 1997, 120–121; Brodd 2003, 12; Se kapitel 1.5.

¹⁵²⁹ Kapitel 1.5, begrepp.

¹⁵³⁰ G3.

Det är också möjlighet att åstadkomma en något förändrad innebörd och ta i bruk terminologin *prästgårdens teologi*. Detta uttryck och begrepp är egentligen bättre och mera distinkt med tanke på den betydelse som jag ger till terminologin. Det är dessutom i mindre grad behäftat med en negativ klang som termen *prästgårdsteologi* synbarligen har fått i forskningen.¹⁵³¹ Det finns därtill mindre risk för förväxling av betydelsen. Jag kommer i fortsättningen att använda mig av begreppet *prästgårdens teologi* i min definition och i gestaltningen av prästgårdarna och den betydelse de hade.

Prästgårdskulturbegreppet innefattar det pastorala skeendet vid prästgården, det konkreta och gripbara i verksamheten till exempel i form av ett dop eller vigsel vid prästgården. Dessa handlingar har också en teologisk dimension och trosuttryck av olika slag, men mer direkt knutet till enskilda händelser och åtaganden. Begreppet *prästgårdens teologi* är mera komplext och utvidgat. Det är ett begrepp som innefattar begreppet *prästgårdskultur*, men sträcker sig längre och djupare. Det visar på ett koncept vid prästgården och i förhållande till omvärlden som också har ett övergripande teologiskt inflytande och en trosdimension. Det är ett begrepp som uttrycker mera än enbart händelser till exempel i form av enskilda förrättningar eller det dagliga livet vid prästgården och har en djupare innebörd. Jag framlägger ett försök till definition som samtidigt till sin *State of Art* är en idealbild av prästgården och dess funktioner och betydelse och som en del av den omgivande kontexten:

Prästgårdens teologi är ett begrepp som visar på en prästgård som tillsammans med församlingens herde och dennes eventuella familj fungerar som ett kultu-

¹⁵³¹ Se kapitel 1.5.

rellt, pastoralt och administrativt centrum. Därutöver bär prästgården på en symbolik och ett kroppsspråk som återspeglar och förkroppsligar den kristna tron i det dagliga livet. Tron kommer till uttryck via konkreta handlingar och är inbäddad i omsorg för och om den enskilda människan men också ansvar om samfundet som sådant. Den teologi som utövas vid prästgården utandas trygghet som kommer den bräckliga, hjälpbehövande individen eller gruppen till dels. Den lever i kontinuerlig växelverkan med samhället, samhällets funktioner, församlingsmedlemmarna och den kyrka som den representerar. Prästgården står tillsammans med de människor som lever och verkar i den som representant, byggare och förmedlare av trons arkitektur och identitet i samhället.

De inre bilder som vi människor skapar är viktiga. Det finns en tavla som har gjort stort intryck på mig som barn och vars motiv tidigare fanns i många hem. Tavlan bär namnet *The Angelus* (Ängeln) eller *Angelus Domini* (Herrens ängel). Tavlan är målad 1859 av den franska konstnären Jean-François Millet (1814–1875).¹⁵³² Bilden föreställer husfar och husmor som står på en åker med böjt huvud. Husfar har mössan i handen. I bakgrunden kan silhuetten av ett samhälle skimras svagt. En grepp är instucken i marken och strax intill finns en korg fylld med grödor samt en skottkärra som också är fylld med innehåll. Kanske det är någon typ av rotfrukter som kvinnan och mannen alldeles nyss har skördat. Tavlan förmedlar på ett tydligt sätt för mig den förståelse och den ödmjukhet som människorna hade för livets realiteter och att det inte är möjligt att klara sig ensam.

¹⁵³² Ö16.

Hustrun och husbonden ber. De tackar i bönen för den skörd de fått, de gåvor de fått. Ibland var bilden framställd med hjälp av korsstyggn eller också som stramaljtavla. Motivet har tidigare varit mycket populärt som handarbetsmotiv. På svenska har tavlan fått namnet *Helgmålsbön*.¹⁵³³ Tavlan symboliserar för mig skapelsetanken att allt vilar i Guds hand och att allt är en gåva från Honom.

Första trosartikeln uttrycker på ett tydligt sätt skapelsetanken. Det jordnära livet vid prästgården levdes ut via denna skapelsetanke.¹⁵³⁴ Människorna vid prästgården fungerade och levde i förtröstan utgående från denna skapelsetanke och att Gud hade skapat alla varelser. Livet i sig självt är en Guds gåva till människorna. Allt det som människorna hade var en gåva från honom.¹⁵³⁵ Detta tankesätt var naturligt i och med att man till stor del levde utifrån naturens krav och begränsningar och utgående från årstidernas premisser och rytm.¹⁵³⁶ Prästfamiljen var en organisk del av den jordbundna tillvaron i livet på samma sätt som för människorna i övrigt i bygden. Guds gåvor till människorna blev konkreta och verkliga och synliggjordes via det åkerbruk, den trädgårdsskötsel och kreatursskötsel samt eventuellt fiske och jakt som idkades vid prästgården.¹⁵³⁷ Församlingens herde förmedlade i sin undervisning skapelsetanken till sin familj och till församlingsmedlemmarna och prästen och prästfamiljen förmedlade också denna skapelsetanke via det praktiska arbetet vid prästgården.¹⁵³⁸

¹⁵³³ Informant nummer 28.

¹⁵³⁴ Katekesen var tidigare en viktig skrift i det dagliga livet i hemmen, så också i prästgårdarna. Katekesen lästes flitigt och användes till exempel i konfirmandundervisningen.

¹⁵³⁵ Katekesen 1959, 9.

¹⁵³⁶ Se Kristensson Ugglå 2012A, 51–52.

¹⁵³⁷ Se kapitel 2.4.

¹⁵³⁸ Se kapitel 2.4.

I inledningen till första trosartikeln i den katekes som antagits av Finlands sextonde ordinarie allmänna kyrkomöte år 1948 står följande: ”Tron. Huru en husfader skall framställa den enkelt för sitt husfolk.”¹⁵³⁹ Därutöver var den i Katekesen ingående Hustavlan ett viktigt instrument och hjälpmedel i detta arbete. Med hjälp av hustavlan kunde församlingens herde påminnas om och förmedla de plikter som ålades honom. Hustavlans inledande stycke som riktar sig till ordets tjänare (Verbi Divini Minister) utgår från Apostlagärningarna 20:28: ”Så haven nu akt på eder själva och på hela den hjord i vilken den helige Ande har satt eder till föreståndare, till att vara herdar för Guds församling, som han har vunnit med sitt eget blod.”¹⁵⁴⁰ En informant berättade om tiden som piga hos en kyrkoherde i en landsortsförsamling på 1930-talet. Varje kväll samlades prästfamiljen och de tjänstgörande i kyrkoherdens arbetsrum. Herden läste ett stycke ur Bibeln och avslutade med Herrens välsignelse. Informanten berättade för mig att det kändes gott och tryggt att gå till sängs efter en sådan avslutning på arbetsdagen.¹⁵⁴¹ Informanten kunde bära med sig välsignelsen till vilan och natten, och till vetskapen om att allt var lagt i Guds händer.¹⁵⁴²

Skissen av den herdeteologi som jag har gestaltade i föregående kapitel tar sig annorlunda uttryck i ett nutida samhälle och där prästgården inte längre fungerar som bas för verksamheten. Prästgården fungerar i bästa fall som en bostad för prästfamiljen. En stor del av prästgårdarna i Borgå stift är inte längre en bostad för prästen eller prästfamiljen utan fungerar endast som ett utrymme för olika aktiviteter eller så är den uthyrd på öppna

¹⁵³⁹ Katekesen 1959, 9.

¹⁵⁴⁰ Katekesen 1959, 26.

¹⁵⁴¹ Informant nummer 26.

¹⁵⁴² Ps. 23: 1.

marknaden. I ett sådant läge blir skapelsetanken starkt försvagad och prästgården kan inte och förmår inte längre förmedla tron och trons uttryck till sin omgivning utgående från skapelsetanken på ett naturligt sätt. Svårigheterna att visa på skapelsen och gåvorna från Gud blir också allt mera konkret och närvarande när en allt större andel av människorna är bosatta i städer och tätorter. Det finns ingen naturlig koppling till naturen och försörjningen är inte längre baserad på naturhushållningens premisser. Vi tar kanske detta med att naturens resurser finns till förfogande för oss som en självklarhet. Därtill gör vi eventuellt ett antagande om att vi själva förmår och behärskar allt. Gudstron sätts förmodligen på undantag i denna livsrytm. Det fjärrar människorna från tanken om att Gud ger allt i vardagen. I förklaringen till första trosartikelns uttrycks denna omsorg: "[...] försörjer mig rikligen och dagligen med all detta livets nödortf och näring [...]".¹⁵⁴³

Det är denna komplexa och mångskiftande prästgårdens teologi som har fått ge vika. Vad har vi fått i stället? Har vi fått något ersättande och eventuellt något bättre som kompenserar denna förlust? Är det ett nytt paradigm som har trätt och träder in när kyrkan å ena sidan marknadsför sitt budskap i olika medier men där personalen till en del bleknar bort och något överdrivet sagt endast blir en digital bild på en datorskärm?¹⁵⁴⁴

Det har betydelse för teologin i den evangelisk-lutherska kyrkan att prästgårdarna inte mera fungerar utifrån de premisser som jag har skisserat i definitionen ovan. Prästgårdens sammanhållande funktion i kyrka och samhälle har upphört. En slags mätare på detta är att se på de sjunkande medlemssiffrorna

¹⁵⁴³ Katekesen 1959, 9.

¹⁵⁴⁴ Kanske till en del som ett framtidsscenario, negativt sådant som förhoppningsvis inte blir verklighet. Men det finns faktiskt exempel på att i mitten av 2010-talet använda datorapplikationer vid sjukvårds- och hälsorådgivning. Så steget är inte långt till att det också tas i bruk inom kyrkan.

över de dryga 40 åren som undersökningen omspannar.¹⁵⁴⁵ En annan mätare är den nedåtgående trenden när det gäller antalet dop i den evangelisk-lutherska kyrkan.¹⁵⁴⁶ En tredje mätare är den allt svagare ekonomin i den evangelisk-lutherska kyrkan.¹⁵⁴⁷ En fjärde mätare är statistik över vikande deltagande i gudstjänsterna.¹⁵⁴⁸ Man kan kanske hävda att detta inte har något att göra med prästgårdarna. Det är förstås klart att ett samband *per se* är svårt att visa och bevisa vetenskapligt. Det handlar mera om att väcka en tanke och en möjlighet till att begrunda och reflektera över de förändringar som har skett.

Tänk om det är så att prästgårdarna var en oundgänglig livsnerv som har brustit? Tänk om det finns ett samband när *prästgårdens teologi* inte längre existerar och de vikande trenderna i församlingarna enligt ovan? Finns det en annorlunda teologi? Vi kan ytterligare svänga på problematiken och se på den ur ett annat perspektiv. Det är inte i ljuset av de sjunkande siffrorna i kyrkans officiella statistik möjligt att bortse från att människorna inte mera på samma sätt som tidigare identifierar sig med församlingen och de uppgifter och den värdegrund som församlingen företräder. Religionslösheten är enligt Jussi Sohlberg och Kimmo Ketola en växande inriktning inom livs-åskådningen och hotar den evangelisk-lutherska kyrkan och det kristna budskapet.¹⁵⁴⁹ Det finns inte längre några enhetliga tolkningsmönster att ty sig till när ”[...] mångfalden hotar de stora berättelserna.”¹⁵⁵⁰

¹⁵⁴⁵ Se kapitel 3.2.2.

¹⁵⁴⁶ Kyrkans forskningscentral 2013, 80–81.

¹⁵⁴⁷ Kyrkans officiella årsstatistik för åren 1970–2012.

¹⁵⁴⁸ Kyrkans forskningscentral 2013, 97, figur 4.1. Figuren visar deltagandet i huvudgudstjänster och övriga gudstjänster åren 1985–2011.

¹⁵⁴⁹ Sohlberg & Ketola 2017, 15.

¹⁵⁵⁰ Vikström 2008, 12; Sohlberg & Ketola 2017, 15.

Bindningen mellan församlingsmedlemmarna och församlingens aktiviteter har blivit svagare.¹⁵⁵¹ I *Gallup Ecclesiastica* ombads de som hade utträtt ur kyrkan ange orsaken till utträdet. Närmare hälften av respondenterna angav som orsak att de inte var en religiös person eller att de inte trodde på Gud. Av respondenterna ansåg cirka en tredjedel att kyrkan som institution inte hade någon betydelse.¹⁵⁵² Om det inte finns ett pulserande centrum till exempel i form av prästgårdens teologiska dynamik där församlingsmedlemmen kan känna sig trygg och att man känner igen dem som är satta att betjäna och de finns närvarande i vardagen blir rottråden till församlingen eventuellt mera skör? Det är kanske inte möjligt att skapa förtroende när grunden som den ska stå på ger vika eller har gett vika? Det är kanske svårt att skapa förtroende när den teologiska grunden i tillvaron inte kan identifieras och igenkännandet saknas?¹⁵⁵³

Det att man försöker aktivera medlemmarna genom olika typer av frivilligverksamhet är egentligen i sig mycket problematiskt. Om det inte finns tillräckligt med *tunga causa* (orsaker) som Martin Modéus skriver om kommer satsningarna inte att ha långsiktig bärkraft. När ett antal eldsjälur försvinner kommer aktiviteterna och intresset så småningom att falna. Det krävs att medlemmarna ser det som motiverat och givande att vara med i församlingens verksamhet, att det finns en anledning som går långt utöver ordinär föreningsverksamhet. Behovet bör komma inifrån, ett aktivt sökande efter Kristus. Det är på sätt och vis ett förverkligande av *folkkyrkan* i ett postmodernt samhälle.¹⁵⁵⁴

¹⁵⁵¹ Häkkinen 2010, 204–206.

¹⁵⁵² Sohlberg & Ketola 2017, 37.

¹⁵⁵³ Se också Sohlberg & Ketola 2017, 46–47.

¹⁵⁵⁴ Modéus 2005; Se Vikström 2008, Hagman 2013, Eckerdal 2012, Modéus 2015 samt kapitel 3.2.1.

Men i ett sådant läge finns det behov av att tjänsteinnehavarna är tillgängliga i vardagen för att kunna bistå när de svåra frågorna dyker upp. Och det är i detta skeende som prästgårdarna var ett nav. Det var *prästgårdens teologi* realiserad och förverkligad även om den bild jag har gett till en del är idealiserad och samtidigt också schematisk. Det var en del av skapelseteologin och de många uttryck som den tog i det praktiska livet vid prästgården. Det fanns möjlighet till en återkoppling i en trygg och säker miljö. Det fanns åtminstone till en del möjlighet att identifiera sig med prästfamiljen även om miljön och förutsättningarna var annorlunda. Det var *teologi* som levdes, utövades och på olika sätt hade ett inflytande över människornas vardag och det samhälle där människorna levde och verkade.

Identifieringen med prästen som en ”vanlig människa” i ett postmodernt samhälle är annorlunda. Eller kanske man inte vill identifiera sig med denna präst och det som han eller hon representerar? Prästen är kanske enbart en tjänsteman bland många andra i samhället? I ett samhälle där banden mellan kyrka och samhälle blir allt otydligare och mångfalden och mångkulturaliteten ökar. Det är ett samhälle där gudstjänsterna och förrättningarna samt andra typer av sammankomster ska förmedla det teologiska budskapet till medmänniskorna. Eller finns det eventuellt en annan väg eller några andra vägar att gå?¹⁵⁵⁵

Nästa kapitel är ett reflektions- och diskussionskapitel där jag belyser en del av de frågeställningar som har behandlats i undersökningen.

¹⁵⁵⁵ Se undersökningens epilog.

6. AVSLUTANDE DISKUSSION

Undersökningen med titeln *Prästgårdens ekonomi, kultur och teologi* har kommit till en punkt när det är dags att diskutera och reflektera kring en del av det som framkommit i undersökningen.

6.1 Sammanfattning

Utgångsläget och den forskningsproblematik som låg som grund för undersökningen var att antalet prästgårdar i den evangelisk-lutherska kyrkans församlingar och kyrkliga sälligheter på Borgå stifts område har minskat under de senaste årtiondena. Prästgårdarnas användning i församlingarnas verksamhet har därmed förändrats och också minskat.¹⁵⁵⁶ En annan konsekvens av förändringen är att prästerna inte bor i prästgårdar i samma utsträckning som tidigare.¹⁵⁵⁷

I undersökningen vill jag klargöra den förändring och den omvandling som enligt ovanstående har skett. För att öka förståelsen för problematiken granskas och undersöks olika delområden som har anknytning till prästgårdarna och de förändringar som har skett i den evangelisk-lutherska kyrkan och i samhället i övrigt.¹⁵⁵⁸

Avhandlingen inleds med en *Prolog* där jag positionerar mig själv i förhållande till forskningsuppgiften. I kapitel ett som bär rubriken *Forskningsproblematik och forskningsuppgift* formule-

¹⁵⁵⁶ Se tabell 3 och 4 samt bilaga 1. Statistiken visar tydligt den förändring som har skett under drygt 40 år, perioden 1970–2012.

¹⁵⁵⁷ Se tabell 4 samt bilaga 1.

¹⁵⁵⁸ Se kapitel 1.1.

ras forskningsuppgiften. De övergripande forskningsfrågorna som ställs upp i undersökningen har följande ordalydelse: Hur ser förändringen ut? Vad har bidragit till omvandlingsprocessen? Vilka faktorer har bidragit till att denna förändring har skett? Vilka konsekvenser medför förändringen? Vilken betydelse har förändringen för prästgårdskulturen i Borgå stift och i förlängningen för teologi och samhälle? Var det eventuellt något mera än en kulturell företeelse? Kapitel ett innehåller också en översikt av den tidigare forskningen och det källmaterial som använts samt en redogörelse för min epistemologiska utgångspunkt i undersökningen och därtill ett metodologi-, material- och metodavsnitt. En redogörelse för de etiska överväganden som jag gör i undersökningen finns också i kapitlet. Till sist i kapitlet redogörs för en del begrepp som framkommer i undersökningen samt för undersökningens disposition.

Kapitel två, *Prästgårdar och prästgårdsliv* är en beskrivning för hur de första prästgårdarna uppkom, hur reformationen gestaltade sig på 1500-talet i det svenska riket och hur prästgårdskulturens formades. Därtill visar kapitlet på vilket sätt lagstiftningen kring prästgårdsbyggandet utvecklades från tiden från landskapslagarna och in på 1900-talet samt på vilket sätt prästerskapets privilegier utvecklades under samma period. Kapitlet visar också hur livet på prästgårdarna gestaltade sig i äldre tider. Kapitlet avslutas med en översikt över samhällsförändringen från 1900-talets två första årtionden och fram till 1960-talets slut. Kapitlet ger ett historiskt perspektiv till undersökningen och sätter in prästgårdarna och prästerskapet i ett sammanhang som ett led i att skapa underlag för att förstå de förändringar som har skett.

I kapitel tre med titeln *En tid av förändring i kyrka och samhälle* ingår en beskrivning hur samhällsförändringen från och

med 1970-talet och fram till utgången av 2012 gestaltade sig. Därtill visar kapitlet på de förändringar som har skett i den evangelisk-lutherska kyrkan bland annat gällande folkkyrko-tanken, förändringar i antalet medlemmar, församlingar och nettoinvandringen till landet. Den andra delen av kapitlet visar på situationen i Borgå stift i fråga om bland annat förändrade och utvidgade uppgifter i församlingsarbetet samt något om församlingshemmens roll i skeendet. Därtill om prästgårdsför-säljningar i stiftet och de samgångar som verkställdes eller som var under planering. I kapitlet ingår också ett kort avsnitt om de planerade förvaltningsreformerna i den evangelisk-luther-ska kyrkan. Kapitlet bidrar till förståelsen av de huvudsakliga förändringarna som hade skett i kyrkan och i samhället under perioden 1970–2012.

I kapitel fyra med rubriken *Förändrade verksamhetsvillkor för prästgårdskulturen* granskas de ekonomiska omständigheterna i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna, lagstiftning-en kring prästgårdar och prästerskap och naturaförmånsbe-skattnings förändring. Därtill ingår i kapitlet en redogörelse för Borgå stifts stiftslednings dåvarande syn på boendeplikten. Kapitlet avslutas med en redogörelse för boendeplikten under perioden i form av de personliga eller generella befrielser från boendeplikt som verkställdes under åren 1970–2012. Kapitlet ger en bild av de faktorer som bidrog till de förändringar som jag redogjorde för i kapitel tre.

I kapitel fem, *Den kulturella omvandlingsprocessens betydelse för kyrka, samhälle och teologi* undersöks hur prästfamiljens situation förändrades under perioden för undersökningen. Jag undersöker också på vilket sätt prästgårdarna medverkade till att skapa synlighet för församlingen och församlingsarbetet. Prästgårdens uppgift som trygghets-, kontinuitetsskapande

och omsorgsskapande arena behandlas i kapitlet. Termen *prästgårdskultur* har använts under lång tid för att beskriva livet vid prästgårdarna. I kapitlet formuleras och definieras vad ett något utvidgat begrepp *prästgårdens teologi* innefattar. Ytterligare diskuteras vad som eventuellt har gått förlorat i församlingarna och i samhället när prästgårdens teologi har lösts upp och vad som eventuellt har ersatt det som har gått förlorat.

I innevarande kapitel, kapitel sex, *Avslutande diskussion* vill jag främst belysa och reflektera kring ett antal delområden och frågeställningar samt poängtera en del fakta kring prästgårdarna. Därtill diskuterar jag ett antal utvidgade frågeställningar och som har relevans för den fortsatta diskussionen kring prästgårdarna i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna.

Undersökningen innehåller också en *Epilog*. I epilogen reflekteras kring en del av de beslut som tagits i anslutning till prästgårdarna. Därtill visar jag på en del statistik som belyser hur situationen gestaltade sig efter 2012. Förändringarna sker snabbt och statistiken visar på de trender som är rådande i i beslutsfattande rörande fastigheter den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.

Jag har haft en kontaktyta till min hemförsamlings prästgård redan i unga år. I ett senare skede i livet under min prästgöring har jag tillsammans med min familj levt mitt uppe i prästgårdslivet. Jag har som kyrkoherde kunnat bilda mig en personlig uppfattning om hur detta prästgårdsliv har gestaltat sig och hur det kan gestalta sig.¹⁵⁵⁹ Prästgårdarna som artefakter är en del av det byggda kulturlandskapet som jag har undersökt under rätt många år och ur ett flertal synvinklar. Prästgårdarna i sin miljö har talat till mig med sitt ordlösa språk. Det har varit

¹⁵⁵⁹ Se prologen.

det praktisk teologiska språket, det kyrkohistoriska språket, det byggnadshistoriska språket, men också det kulturhistoriska och det träteknologiska språket. Det har inte varit möjligt för mig att gå vidare oberörd och oförändrad från ett sådant ”samtal” och en sådan ”dialog”, utan jag har under årens lopp blivit djupt involverad i prästgårdstematiken.¹⁵⁶⁰

Det har samtidigt också funnits tid att låta alla dessa intryck sjunka in, breddas och fördjupas. Jag har därutöver under ett flertal år haft möjlighet att samtala och diskutera kring detta med prästgårdar och prästgårdsproblematik med företrädare som har representerat olika grupperingar i samhället och i den evangelisk-lutherska kyrkan. Jag har tack vare diskussionerna fått en ökad förståelse för vissa frågeställningar. En del frågor har jag fått svar på under undersökningens gång, medan andra nya samt utvidgade frågor har väckts. Alla de frågor som jag fortfarande bär på får inte svar eller kan belysas i undersökningen. Det finns också frågor och frågekomplex där det inte finns några egentliga svar. Den typen av frågeställningar har följt med som reflektionsgrund och visar på hur komplex den undersökta problematiken är.¹⁵⁶¹

Olika typer av källmaterial kan särskiljas. Jag har som källmaterial använt mig av lagar och förordningar samt olika typer av regelverk som på olika sätt har haft betydelse för prästgårdarna och för prästerskapet. Det materialet visade ur ett strikt perspektiv var rāmärkena för prästgårdarna och prästerskapet och därmed de prästerliga privilegierna lades under de gångna århundradena. Den kyrkliga statistiken som jag har utnyttjat har kompletterat bilden och medverkat till min förståelse av de förändringar som har inträffat. Jag har också använt mig av em-

¹⁵⁶⁰ Se Backström 2008, 2014, 2016, 2017.

¹⁵⁶¹ Se Backström 2008, 2014, 2016 och 2017.

piriskt material i form av intervjuer som jag har genomfört. Jag har använt tidningsartiklar som källmaterial för att vidga mitt synfält och fördjupa förståelsen för problemkomplexet. Tidningsartiklarna har även hjälpt mig att tolka skeendet och belyst vilka trender som var gällande i kyrka och samhälle, och vad som diskuterades offentligt under perioden för undersökningen. Forskningslitteratur i form av teologisk, kyrkohistorisk, sociologisk samt kyrkosociologisk litteratur, har skapat en bild av den kyrkliga och samhällsliga förändringen över tid.¹⁵⁶² Jag har också haft möjlighet att använda mig av mitt insiderperspektiv vid min tolkning och reflektion av det som framkommit i undersökningen.¹⁵⁶³

Vid en inbördes jämförelse mellan kategorierna av material som jag har använt mig av så är det uppenbart att det finns en viss mån av spänning mellan de olika materialtyperna. De spänningsfält som fanns mellan källmaterial av olika karaktär gav mig möjlighet till en dynamisk analysprocess och samtidigt utrymme för en kritisk granskning av problematiken ur flera synvinklar och nivåer. Problematiken har via det använda materialet fått belysning från många olika håll, ungefär som när man betraktar ett prisma.¹⁵⁶⁴

Materialet har uppvisat stor grad av komplexitet och har dessutom varit av varierande kvalitet i fråga om informationsvärde. Beroende på materialet och dess ursprung har syftet och tanken bakom materialframställningen varit av olika karaktär. Det är också viktigt att komma ihåg att endast en mindre del av källmaterialet har producerats för undersökningens ändamål. Framställningen av materialet har till stor del fyllt ett mer allmängiltigt

¹⁵⁶² Se källförteckningen.

¹⁵⁶³ Se prologen.

¹⁵⁶⁴ Se närmare i kapitel 1.4.

syfte. Källmaterialet har fyllt andra typer av behov och har därtill uppstått i en annorlunda kontext. Min uppgift vid undersökningens olika skeden har varit att fånga in och analysera den substans som har varit användbar och relevant vid formulering av innehåll till undersökningens olika kapitel. Men det finns en gemensam nämnare i de bakomliggande avsikterna med produktionen av materialet. Syftet har på en grundläggande nivå varit att sprida information, kunskap och reglera olika typer av aktiviteter och har riktat sig till personer verksamma inom kyrka och samhälle ur ett yrkesperspektiv, men också distribution av information och fakta av mera allmängiltig karaktär riktat till allmänheten.

Informationen och kunskapsspridningen som har verkställts med hjälp av materialet har till vissa delar fyllt en djupare och mera distinkt mening och innebörd. Det gäller framför allt när vi tänker oss kyrkorättsliga textmassor i en resolution, i en förordning eller i en lag. Avsikten har till den delen varit att med juridiska medel styra och reglera samhällets och kyrkans funktioner i en viss riktning. Detta gällde redan under den romerska (katolska) tiden i det svenska riket. Det var till exempel med hjälp av landskapslagarna som ett antal paragrafer i Kyrkobalken i respektive landskapslag redan under 1200-talet reglerade byggandet av prästgårdar.¹⁵⁶⁵ Det övriga materialet som jag har använt mig av har förvisso också haft en styrande och informerande funktion i olika sammanhang. Det har varit källor för hämtande och spridande av ny kunskap, men inte styrande på det sätt som när det gäller det kyrkorättsliga materialet.

Jag har även insamlat och sammanställt statistik för ändamålet. Via bearbetningen av materialet har jag åstadkommit en ökad förståelse för forskningsproblematiken. Intervjuer som jag har

¹⁵⁶⁵ Se kapitel 2.1.

genomfört har planerats, verkställts och analyserats specifikt för undersökningens ändamål. Resultatet från intervjuerna har gett en insyn i hur präster i Borgå stift som är verksamma eller tidigare var verksamma i stiftet ser på detta med att bo i prästgård. Därtill har ett antal personer som i sin ungdom var bosatta i prästgård haft möjlighet att yttra sig om detta boende. En informant tjänstgjorde hos en kyrkoherde under en tid när verksamheten vid prästgårdarna var som mest dynamisk. En informant har i egenskap av prästfru sett tillvaron vid prästgården i en postmodern tid. Jag har också intervjuat ett antal personer som i egenskap av privatpersoner har köpt en prästgårdsfastighet.¹⁵⁶⁶ Via dem har jag fått ett utifrån perspektiv och deras syn på det att församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna säljer sina prästgårdar.¹⁵⁶⁷ Förutom intervjuerna har jag haft möjlighet att inhämta information på detaljnivå av företrädare för den evangelisk-lutherska kyrkan i form av kortare och längre meddelanden.¹⁵⁶⁸

Kunde jag ha valt annorlunda material till undersökningen och de olika kapitlen? Jag har valt det källmaterial som jag har bedömt vara relevant. En del källmaterial har jag refuserat vid bedömning av materialets användbarhet i undersökningen. Det är klart att när man beskriver till exempel hur lönesättningen för en präst gestaltade sig under 1600-talet så är perspektivet och underlaget för analys begränsat och bristfälligt. Det handlar främst om den information och den andemening som de i kraft varande lagarna och resolutionerna gav vid handen och de fakta som kan utläsas ur vad andra författare som har undersökt samma typ av frågeställning har kommit fram till i sin forskning. Det

¹⁵⁶⁶ Se kapitel 1.4.3.

¹⁵⁶⁷ Se till exempel Selander et al. 2012 för redogörelse kring begreppen inifrån och utifrån perspektiv.

¹⁵⁶⁸ Se källförteckning och kapitel 1.4.3.

är inte möjligt att i ett nutida samhälle åstadkomma ett genuint samtidsperspektiv. Men en del linjer för hur livet gestaltade sig och hur lagstiftningen reglerade tillvaron för prästerskapet har ändå varit möjliga att finna.

Min förståelse för problematiken i sin helhet har byggts upp med hjälp av ett material som har gett en bild av samhälle och kyrka, först den romerska kyrkan, efter reformationen den katolska kyrkan, så den evangeliska kyrkan och längre fram den evangelisk-lutherska kyrkan. Prästgårdarna har varit mitt inne i ett korsdrag mellan samhälle och kyrka och involverade i en stor förändringsprocess. På många sätt har skeendet också gett upphov till förändringar som inte till alla delar har varit och är eftersträvansvärda. En blick på ett nutida samhälle och med de problem som finns vittnar om det. Kanske skulle vi gärna utbrista ”det var bättre förr.” Men det var förmodligen inte bättre förr, men det var annorlunda. Samhället som sådant var annorlunda och det fanns problem tidigare också, men de hade annorlunda karaktär. Vi är alla mera eller mindre barn av vår egen tid. Hur vi uppfattar och tolkar dåtid i förhållande till samtid och nutid vid en given tidpunkt är helt och hållet beroende av vad vi innefattar i vad som är och var gott, förnuftigt, försvarbart och riktigt. Det tidigare samhället som vi kanske definierar som patriarkaliskt ur ett nutida perspektiv var något som gestaltade sig annorlunda ur ett samtida perspektiv.

I följande delkapitel ser jag närmare på hur beslutsfattandet kring prästgårdarna gestaltade sig.

6.2 Beslutsfattande kring prästgårdarna

Men hur ska vi förstå systematiken och beslutsfattandet kring prästgårdarna? För att återgå till begreppet *kontextens eller situ-*

ationens paradigm, eller om man vill använda uttrycket *mönstret* eller *modellen* i beslutsfattandet kring prästgårdarna har för mig blivit tydligt när jag bland annat med hjälp av närläsning har analyserat de försäljningsbeslut som församlingarna eller de kyrkliga samfälligheterna har tagit och som Kyrkostyrelsens allmänna sektion eller ämbetskollegium har fastställt.¹⁵⁶⁹ De begrepp som använts och motiveringarna till varför försäljningen sker har inskränkts sig till några få ord och argumentationslinjer som återkommer i beslutsprotokollen. Det har blivit ett mönster som man har tillämpat och som har rättfärdigat besluten.¹⁵⁷⁰

Det kan exempelvis vara fråga om ett generellt etablerat resonemang om att prästgårdarna är dyra att underhålla eller att det är dyrt att bo i prästgården fast det kanske inte vid närmare betraktelse och beräkning är det. Jämförelsegrunden i resonemanget har varit bristfällig och utan djupare argumentation och beräkningsgrunder.¹⁵⁷¹ Påståendena som ligger som grund för beslutsfattandet undersöks inte närmare, utan godtas utan ingående analys. Resonemanget ifrågasätts inte i och med att det ingår i det gällande paradigmet för synen på prästgårdarna vid en viss tidpunkt. Ett annat resonemang är att prästgården är i dåligt skick och därför är det bästa man kan göra att sälja prästgården eller varför inte att riva den.¹⁵⁷² Exempel på ovanstående resonemang och argumentering finns det ett stort antal av i Borgå stift. Resonemanget har inte avvikit i de övriga stiftens församlingar utan har varit likartat.¹⁵⁷³

¹⁵⁶⁹ KYSA Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll 1990–1994; Kyrkostyrelsen, ämbetskollegiums protokoll 1995–2012.

¹⁵⁷⁰ Se kapitel 1.3 för resonemang kring mönstertänkandet i beslutsfattande-processen.

¹⁵⁷¹ Se kapitel 1.3.

¹⁵⁷² Backström 2014, 76, 81, 83.

¹⁵⁷³ KYSA Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll 1990–1994; Kyrkostyrelsen, ämbetskollegiums protokoll 1995–2012.

Diskussionen kring att bo i prästgård resulterade i att prästfamiljerna började fundera på andra lösningar och så kommer familjen fram till andra ändamål, avsikter med sitt beslutsfattande om hur framtiden ska gestalta sig. Eventuellt var det så att uttalandena från prästfamiljen styrkte församlingens åsikt om att prästgården inte mera behövs?¹⁵⁷⁴ Eller var det kanske så att resonemanget gick i rakt motsatt riktning? Prästfamiljen visade på olika sätt och med sitt handlande och i sina uttalanden att prästgården hade en plats i församlingen till exempel som bostad för prästfamiljen, som kansliutrymme eller som utrymme för församlingens verksamhet.¹⁵⁷⁵

Det som också är intressant att diskutera i detta sammanhang är församlingarnas geografiska läge i förhållande till den naturförmånsbeskattning som tillämpades och som har betydelse för boendekostnaderna och förändringar i dem. Borgå stift verkar i ett flertal geografiska och ekonomiska regioner. Stiftets område är dessutom geografiskt splittrat. Om vi ser på bild 1 med alla stift i den evangelisk-lutherska kyrkan och jämför med bild 2 över prosterierna och församlingarna i Borgå stift kan vi konstatera att församlingarna i Borgå stift verkar på ett område som ur geografisk synvinkel är olika, och också i fråga om prisnivåer och kostnadsnivåer. Stiftets församlingar verkar i kommunala tätorter, i stadsmiljö, på landsbygden och i skärgårdsförhållanden. Det är verksamhetsförutsättningar för församlingar och kyrkliga samfälligheter som skapas via urbana miljöer och det är landsbygd med större och mindre grad av industrialisering samt landsbygd där lantbruket och eventuellt fiskerinäringen fortfarande har stark ställning. Olikheter i fråga om verksamhetsförutsättningar bland annat ur ekonomisk

¹⁵⁷⁴ Backström 2014, 76.

¹⁵⁷⁵ Se prologen; Backström 2017A, 12–13.

synvinkel har förmodligen haft återverkan på beslutsfattandet kring prästgårdarna. Beslutsfattarnas argumentation och bevekelsegrund har varierat. Likaså har intresset för prästgårdarna bland tjänstemännen förmodligen också varierat.¹⁵⁷⁶

Om vi utgår från indelningen i grunderna för beskattningen av naturaförmånerna har vi inom Borgå stifts område prästgårdar i miljöer som vad gäller prisnivå är olika. Det är för det första huvudstadsregionen med hög prisnivå, också när det gäller boende. För det andra är det övriga Finland där variationsbredden när det gäller prisnivå och kostnadsnivå är mycket olika.¹⁵⁷⁷ Vi kan också göra en jämförelse mellan stiftens utgående från kyrkotillhörighet och den ekonomiska bas som det medger. Till den delen får vi också ett resultat som visar på olikheter och som i sig också har betydelse när man betraktar helheten och ekonomin kring församlingarna, de kyrkliga samfälligheterna och prästgårdarna.¹⁵⁷⁸

Vi kan också göra en indelning utgående från prosterierna i Borgå stift. Finns det eventuellt några olikheter till exempel i fråga om de kvarvarande prästgårdarnas åldersstruktur och som i sig ger en variation i fråga om naturaförmånspriserna utgående från grunderna för beskattning av naturaförmånerna? Till den delen finns det inga större variationer mellan prosterierna. Det kan konstateras att huvuddelen av de prästgårdar som fanns kvar i församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheternas ägo på Borgå stifts område vid utgången av 2012 är byggda före 1960. Av 69 egentliga prästgårdar är 61 byggda före 1960. Totalt åtta prästgårdar är byggda 1960 eller senare. För de tre tjänste-

¹⁵⁷⁶ Bild 1–2.

¹⁵⁷⁷ Figurerna 8–11, 14–21; Statistikcentralen, Liitekuvio 1, Vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen keskimääräiset vuokratason, 1. neljännes 2012.

¹⁵⁷⁸ Kyrkostyrelsen 2013, 17. År 2012 var medlemstillhörigheten i Årkestiftet 79,4 %, i Borgå stift 84,6 %, i Esbo stift 72,1 % och i Helsingfors stift 62,8 %.

bostäder i Helsingfors prosteri som räknades med vid utgången av 2012 var åldern på bostäderna okänd.¹⁵⁷⁹

Vi kan också göra en jämförelse utgående från indelningen i ekonomiska regioner som samhället har uppställt och organiserat. De ekonomiska regionerna är till exempel Österbotten, Åboland, Västra Nyland, Östra Nyland och huvudstadsregionen. Prisnivåerna för boendet i prästgård kan jämföras med det omgivande samhällets hyresnivå och på så sätt klargörs om det faktiskt är dyrt att bo i prästgård jämfört med boende förverkligat på annat sätt. Statistiken över hyresnivån per kvadratmeter i olika regioner finns tillgänglig bland de uppgifter som Statistikcentralens årligen ger ut.¹⁵⁸⁰ Men uppgifterna över hyresnivån per kvadratmeter för boende i prästgård finns inte tillgängliga direkt. Det skulle kräva att uppgifterna samlas in från församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna för att kunna placera in hyresnivån för boendet prästgård i relation till hyresnivån i samhället i övrigt och i den ekonomiska region i Borgå stift som man eventuellt vill titta närmare på.¹⁵⁸¹ Indirekt kunde man eventuellt göra en preliminär bedömning och jämförelse över prisnivåerna utgående från naturaförmånspriserna i de fall där församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna använder sig av naturaförmånsbeskattningsbeloppen vid bestämning av hyresbeloppen också i de fall där prästgårdarna fungerar som or-

¹⁵⁷⁹ Backström 2016, bilaga 1; Bilaga 3.

¹⁵⁸⁰ Se till exempel Statistikcentralen, Liitekuvio 1. Vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen keskimääräiset vuokratat, 1. neljännes 2012 eller Liitetaulukko 2. Vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen neliövuokrien hajontalukuja (euro/neliö) alueen ja huoneluvun mukaan 2014, koko vuokra-asuntokanta.

¹⁵⁸¹ Problemet är att det finns prästgårdar i Borgå stift där boendet beskattas utifrån naturaförmånen (naturaförmånsbostad) och prästgårdar som fungerar som helt ordinära hyresbostäder och då eventuellt har annorlunda grund för hyressättningen.

dinära hyresbostäder.¹⁵⁸² Dessa frågeställningar undersöks inte inom ramen för undersökningen. Det är en frågeställning som i sig är intressant, men det berör endast indirekt de uppställda forskningsfrågorna.¹⁵⁸³ Det finns också möjlighet till att prästgården överläts till en arbetstagare mot ett vederlag (ersättning för förmån, ej hyra). Det var framför allt en princip som utarbetades i slutet av 1980-talet med tanke på att kunna tillämpas i ett läge när kyrkoherden eller kaplanen i församlingen fortfarande hade boendeplikt, men hade övergått till totallön efter att lönelagen hade upphävts 1990.¹⁵⁸⁴

Men en fråga är viktig och aktuell för dem som är bosatta i prästgård och inte längre har boendeplikt. Det kan ha betydelse för präster bosatta i prästgård, men det kan också vara övrig personal i församlingens eller den kyrkliga samfällighetens tjänst. Det kan också vara hyrestagare som hyr en prästgård via den öppna hyresmarknaden. En prästgård som hyrs ut till en arbetstagare i en församling eller kyrklig samfällighet eller på öppna marknaden är inte en tjänstebostad per definition utan är en helt ordinär hyresbostad. En sådan bostads hyresättning är inte heller primärt underställd eller reglerad via naturaförmånsbeskattningen. Det finns ingen egentlig anledning att för en sådan typ av hyresavtal att knyta hyressättningen till ett naturaförmånsbeskattningsbelopp utan det finns möjlighet till andra typer av arrangemang och där man ser hyressättningen ur ett vidare perspektiv. Naturaförmånsbeskattningsvärdet kan naturligtvis vara med i förhandlingarna som en del av beräkningsgrunden till hyresnivån men i ett sådant läge är

¹⁵⁸² Se figur 8–11, 14–21.

¹⁵⁸³ En utredning av denna typ skulle svara på frågan: "Är det faktiskt dyrt att bo i prästgård?"

¹⁵⁸⁴ Se närmare i kapitel 4.2 och lagstiftningen kring prästgårdarna.

beskattningsvärdet endast riktgivande och en nedre gräns för hyresbeloppet.¹⁵⁸⁵

Om församlingens eller den kyrkliga samfälligheten önskar bevara prästgården i sin ägo till exempel av kulturella, byggnadshistoriska eller kyrkohistoriska skäl så finns det olika alternativ att tillgå vid skötsel, underhåll samt vid uthyrning eller överlåtelse mot vederlag. Ett alternativ kan vara att arbetsgivaren vill ställa förmånliga bostäder till arbetstagarnas förfogande. Att kunna tillhandahålla förmånliga bostäder på orter där det är svårt att lyckas få alla tjänster besatta med kompetent personal torde vara ett bra sätt att öka tjänstens attraktivitet. I och med att bostaden inte är bunden till naturaförmånsbeskattningen finns det goda möjligheter att forma hyresnivån för de boende på ett positivt sätt och det finns också i ett sådant läge utrymme för kreativa lösningar där hyrestagaren har möjlighet att föra en konstruktiv dialog med hyresgivaren om de randvillkor som ska gälla. Hyresgivaren kan fritt definiera hyresnivån utgående från gängse nivå på orten eller också så att hyresgivaren aktivt går in för att subventionera hyran för arbetstagaren med hjälp av olika typer av motprestationer som hyrestagaren ställer till hyresgivarens disposition.¹⁵⁸⁶

Det kan via en överenskommelse mellan hyresgivare och hyrestagare till exempel vara en nedsättning av hyresnivån på

¹⁵⁸⁵ Se kapitel 1.5 för redogörelse över begreppet naturaförmån och bostadsförmån.

¹⁵⁸⁶ Det har också under 2000-talet förts diskussioner om möjlighet till att sänka hyresnivån i prästgårdarna av bland annat kulturella skäl och för att kunna bibehålla prästgårdarna som bostäder för präster. Se det skriftliga spörsmålet framlagt till riksdagens talman av riksdagman Lauri Oinonen et al. (2002) och kulturminister Kristiina Drombergs svar på spörsmålet. Spörsmålet ledde inte till några omedelbara resultat men ministern framförde att: "[...] För att bevara prästgårdskulturen som bygger på en flerhundraårig tradition borde man emellertid ytterligare utreda hur man kunde upprätthålla bruket av tjänstebostäder."

grund av (1) oändamålsenliga utrymmen, (2) prästgårdens bristfälliga tekniska skick jämfört med den gängse bostadsstandarden på orten.¹⁵⁸⁷ Det kan också vara (3) uppgifter kring skötsel och underhåll av prästgården som hyrestagarna utgående från intresse, tid och förmåga utför för hyresgivarens räkning. Arbetsuppgifter kan eventuellt vara att de boende åtar sig att sköta om gräsmattor samt träd och buskar på prästgårdstomten.¹⁵⁸⁸

Om hyrestagarna åtar sig skötseln av de yttre områdena och har ett genuint intresse för det samt besitter nödvändiga kunskaper för skötseln finns det möjlighet att vårda omgivningen och eventuella parkområden med träd och buskar långsiktigt och kostnadseffektivt. Det ger utvidgad möjlighet till skötsel av de parkområden som har etablerats under lång tid vid många prästgårdar och som i sig har ett stort kulturhistoriskt, kyrkohistoriskt och biologiskt samt dendrologiskt värde. En del trädgårdar och parkområden kunde eventuellt istandsättas och därefter vårdas systematiskt. I samband med istandsättandet av områdena kunde inventering av växter samt träd-, och buskbestånd utföras. Det skulle vara en stor kulturgärning för kommande generationer. Prästgårdar med parkområden som har etablerats för länge sedan är viktiga kulturella artefakter som om möjligt bör bevaras. Områdena är en del av den byggda kulturmiljön och är en viktig del i skapande av välbefinnande och identifikation för dem som är bosatta på orten där prästgården finns. Det är en positiv omständighet som kommer människor bosatta i närmiljön till del, inte enbart de som är bosatta i prästgården.¹⁵⁸⁹ En mera långsiktig åtgärd kunde vara att åstadkomma special-

¹⁵⁸⁷ Kyrkpressen 22.09.2016. Prästgårdarna en möjlighet i rekryteringen.

¹⁵⁸⁸ Kyrkpressen 22.09.2016. Prästgårdarna en möjlighet i rekryteringen.

¹⁵⁸⁹ Riksdagen. Skriftligt spörsmål SS 546/ 2002 rd, 1; Backström 2016A, 85.

villkor i beskattningshänseende för personal inom församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna. Men frågan är om det finns tillräckligt med politisk vilja för att genomföra en sådan specialåtgärd.¹⁵⁹⁰

Det är också intressant att fundera över de prästgårdar som fortsättningsvis är i församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ägo, men där prästgårdarna inte används som bostad för en präst eller prästfamilj. Hur används de? På vilket sätt utnyttjas de prästgårdarna? Församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna förverkligade sina beslut på olika sätt beroende på de lokala förhållandena, behoven och möjligheterna. Därtill hade det ur generell synvinkel betydelse vilket synsätt som var representerat vid förvaltningen av prästgårdarna. Tillvägagångssätten var olika beroende av om det fanns aktiva tjänstemän eller förtroendevalda som ville söka efter nya möjligheter för den kyrkliga samfällighetens eller församlingens prästgård eller inte.

Jag har vid analys av källmaterialet kommit fram till tre olika beslutslinjer eller kategorier i fråga om den fortsatta användningen av de prästgårdar där det inte längre bor präster. I texten nedan lyfter jag fram några enstaka exempel från varje beslutslinje. Det är inte fråga om en heltäckande redogörelse över vilken användning prästgårdarna har fått utan exemplifierar endast hur man i olika fall löste problematiken kring prästgårdens fortsatta användning eller funktion. Bilagematerialet ger ytterligare en vidgad bild över hur prästgårdarna utnyttjades och användes.

- 1) *Den första beslutslinjen var att församlingarna eller de kyrkliga samfälligheterna sökte efter nya användningsformer i*

¹⁵⁹⁰ Se epilogen med några tankegångar som en del av ett framtida scenario för prästgårdarna.

egen regi för prästgården eller prästgårdarna. Ett alternativ för detta var att en del av församlingens eller den kyrkliga samfällighetens funktioner flyttades över till prästgården efter att prästfamiljen hade flyttat ut. Ett annat alternativ var att prästgården uthyrdes till övriga anställda inom församlingen. Ett tredje alternativ var att prästgården uthyrdes på den öppna marknaden eller att prästgården för tillfället stod tom i väntan på uthyrning, försäljning eller beslut om renovering.¹⁵⁹¹ På Borgå stifts område fanns det vid utgången av 2012 totalt sex prästgårdar som stod tomma.¹⁵⁹² Till exempel i Larsmo församling användes Marieholms prästgård som var i församlingens ägo som utrymme för en av församlingens tre dagklubbar. Dessutom var en familj vid utgången av 2012 bosatt i ena halvan av prästgården.¹⁵⁹³ Det fanns inom ramen för undersökningen också exempel på att man genomfört omfattande prästgårdsrenoveringsprojekt och på så sätt skapat möjlighet för fortsatt användning. Haga prästgård i Vasa användes efter totalrenovering vid utgången av 2012 som verksamhetsutrymme.¹⁵⁹⁴ På Borgå stifts område fanns det vid utgången av 2012 sammanlagt 42 prästgårdar i församlingarnas eller den kyrkliga samfällighetens ägo som hörde till denna kategori. Användningsformerna för

¹⁵⁹¹ Backström 2014, 56. Esse prästgård fungerade vid utgången av 2012 som pastorskansli, arbetsutrymme och mötesutrymme; Backström 2014, 18. Prästgården Klaresund i Närpes som tidigare fungerade som ämbetsbostad för kyrkoherden användes som kansli och mötesutrymme vid utgången av 2012.

¹⁵⁹² Se bilaga 1.

¹⁵⁹³ HBA Max-Olav Lassila 16.03.2012. När Max-Olav Lassila sökte tjänsten som kyrkoherde fick han personlig befrielse från boendeplikten på grund av att han hade eget hus på orten. Men boendeplikten fanns vid utgången av 2012 kvar i anslutning till tjänsten. Den tidigare kyrkoherden Boris Salo flyttade ut från prästgården 2003.

¹⁵⁹⁴ Vasabladet 24.06.2008. Prästgården totalrenoveras.

de prästgårdar som fortfarande var i församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheternas ägo är indelade i sexton olika grupper. I bilaga 1 finns redogörelse över användningen av de prästgårdar som fanns i församlingarnas eller den kyrkliga samfällighetens ägo vid utgången av 2012.¹⁵⁹⁵

- 2) *Den andra beslutslinjen var att prästgården donerades eller såldes och fastigheten fick på det sättet ny användning.* I Borgå stift fanns det under perioden 1970–2012 ett fall av donation av församlingens prästgård. Torgare prästgård i Kronoby, tidigare kyrkoherdeboställe donerade församlingen till *Stiftelsen Torgare r.f.* år 1980.¹⁵⁹⁶ I Pargas sålde den kyrkliga samfälligheten år 1987 kaplansgården i Muddais till en privatperson.¹⁵⁹⁷ Ägaren till prästgården bodde i prästgården vid utgången av 2012 och han idkade också affärsverksamhet i fastigheten. Den nya ägaren renoverade prästgården i sin helhet och den fick på det sättet fortsatt användning som privatbostad och som utrymme för affärsverksamhet.¹⁵⁹⁸ I Jakobstad fick församlingssalen och prästgården i Jakobstad ny användning efter försäljning till ett kommersiellt företag. Den 31 december 1998 godkände Kyrkostyrelsens ämbetskollegium ett föravtal om köp av församlingssalen i Jakobstad som också inrymde prästgård och arbetsutrymmen.¹⁵⁹⁹ Försäljningen verkställdes och prästgården och församlingssalen i Jakobstad är sedan 1999 i ett företags ägo och i

¹⁵⁹⁵ Se bilaga 1. Indelning i grupperna B1–B16 för att beskriva användningsform för prästgården.

¹⁵⁹⁶ Backström 2014, 12–13; Bilaga 3.

¹⁵⁹⁷ Backström 2014, 22; Bilaga 3.

¹⁵⁹⁸ HBA Johan Kronberg 02.11.2012.

¹⁵⁹⁹ KYSA Kyrkostyrelsens ämbetskollegiums protokoll av den 31.12.1998, § 496.

utrymmena bedrevs vid utgången av 2012 hotell- och gäst-hemsverksamhet.¹⁶⁰⁰

- 3) *Den tredje beslutslinjen till prästgårdens framtida utnyttjande var att församlingen tog beslut om att prästgården ska rivas.* Totalt var det fråga om tre prästgårdar som revs på Borgå stifts område under perioden 1970–1983. Kaplansgården i Vanda revs 1974.¹⁶⁰¹ Kaplansgården i Nykarleby revs 1978.¹⁶⁰² Prästgården i Liljendal revs på 1970-talet. Efter att den gamla prästgården i Liljendahl rivits byggdes en ny prästgård för kyrkoherden.¹⁶⁰³ Inga beslut om rivning av en prästgårdsfastighet togs under perioden 1984–2012. Att man river en prästgård är inte någon ny företeelse. Det har på en del platser rivits och byggts nya prästgårdar i flera omgångar genom århundradena. Ibland användes timret från den rivna prästgården som material för att bygga en ny och eventuellt något större prästgård.¹⁶⁰⁴ Den nya prästgården uppfördes på samma plats eller så flyttades den till en annan plats.¹⁶⁰⁵

De tre olika beslutslinjerna ovan har varit sätt för församlingarna eller den kyrkliga samfälligheten att lösa frågan om prästgårdens fortsatta användning efter att prästfamiljen flyttat ut. Av de tre beslutslinjerna är det linje två med försäljning som ter sig som den mest framträdande och i den beslutslinjen rymmer också en sällsynt företeelse på Borgå stifts område, nämligen en donation. Som tidigare sagts minskade antalet prästgårdar från 116 prästgårdar eller tjänstebostäder år 1970 till 72 prästgårdar

¹⁶⁰⁰ Backström 2014, 12; Bilaga 3.

¹⁶⁰¹ Bilaga 3, sida 7.

¹⁶⁰² Bilaga 3, sida 1.

¹⁶⁰³ Backström 2016A, 75–80, bilaga 1–2; Bilaga 3, sida 8.

¹⁶⁰⁴ Backström 2016A, 40.

¹⁶⁰⁵ Backström 2017A, 9.

år 2012. Under perioden brann en prästgård, en prästgård donerades, två prästgårdar (tre totalt) revs utan att det byggdes ny prästgård. Totalt 33 prästgårdar såldes under perioden. Av de återstående prästgårdarna hörde 20 till kyrkliga samfälligheter som organisatoriskt inte tillhörde Borgå stift, men som användes av församlingar tillhörande Borgå stift.¹⁶⁰⁶

I följande delkapitel diskuterar jag kring den förändringsprocess som skedde i samhälle och kyrka och som har betydelse för prästgårdarna.

6.3 Förändringsprocessen och dess kontext

Det var en stor förändringsprocess som skedde i den evangelisk-lutherska kyrkan och i samhället i övrigt under perioden 1970–2012 och prästerskapet och prästgårdarna har ingått i denna kontext och i denna förändring.¹⁶⁰⁷ För att skapa en tydligare bild av den stora kulturella omvandling som har skett är det viktigt att fundera över det faktum att endast en mindre del av kyrkoherdarna och kaplanerna i Borgå stift vid utgången av 2012 var bosatta i prästgård jämfört med att 1970 var alla kyrkoherdar och kaplaner bosatta i prästgård.¹⁶⁰⁸ Jag har reflekterat kring denna omständighet utgående från de föregående kapitlens resultat för att kunna öka förståelsen kring de förändringar som har skett. Vilka faktorer medverkade till den stora förändringen under drygt 40 år? Jag har i analysen kommit fram till sex faktorer som har bidragit till denna förändring:

- 1) den allmänna samhällsförändringen

¹⁶⁰⁶ Se bilaga 1 och 3.

¹⁶⁰⁷ Se kapitel 3.

¹⁶⁰⁸ Se tabell 4.

- 2) den ekonomiska situationen i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna
- 3) den förändrade lagstiftningen kring lönesättning och kring tjänstebostäder
- 4) den prästgårdspolitik som fördes inom stiftsledningen i Borgå stift
- 5) de behov och förväntningar som en präst och hans eller hennes familj hade
- 6) den förändrade ecklesiologin i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.

Var och en av dessa faktorer behandlas nedan separat och ger en generell bild av den omvandling som har skett kring prästgårdarna.

- 1) Förändringen i ofördelaktig riktning för prästgårdarna och prästgårdarnas bevarande i församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheternas ägo har varit en följd av den *allmänna samhällsförändringen*. Förändringen skedde i en riktning mot ett allt mera definierat och specialiserat välfärdssamhälle där såväl mannen som hustrun ofta deltog i arbetsmarknaden. Prästfruns deltagande i arbetsmarknaden förde också med sig att den traditionella rollen som prästfru i prästgården sakta vittrade sönder. Det fanns inte i samma utsträckning möjlighet för frun i huset att stanna hemma och ta hand om prästgården och aktiviteterna kring den.¹⁶⁰⁹

¹⁶⁰⁹ Åberg 1981A, 44–45; Opetusministeriö 1982, 32; Se redogörelse över den allmänna samhällsförändringen i kapitel 2.5 och 3.1; Riemann 2014, 333; Björkstrand 2014, 65.

2) En faktor som bidrog till förändringen för prästgårdarna i negativ riktning var att den *ekonomiska situationen i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna* försämrades under den senare delen av undersökningperioden.¹⁶¹⁰ Den förändrade ekonomiska situationen i Finland med en djupgående recession vid ingången till 1990-talet påverkade den ekonomiska situationen för församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna.¹⁶¹¹ Den omständigheten syns också via ett ökat antal prästgårdsförsäljningar i Borgå stift under 1990-talet och framför allt under 2000-talets första årtionde.¹⁶¹² Finanskrisen i USA i slutet av 2000-talets första årtionde kom också att påverka den ekonomiska situationen i Finland.¹⁶¹³ Detta hade också återverkan på församlingarnas ekonomi bland annat i form av ur relativ synvinkel minskade skatteintäkter och minskad samfundsskatt. Det torde också ha inverkat på försäljningsambitionerna i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna.¹⁶¹⁴

Lönekostnadernas ökade andel av inkomsterna försämrade ekonomin och som berodde på ett ökat antal arbetsformer i församlingarna vid undersökningens slut jämfört med situationen på 1970-talet.¹⁶¹⁵ De ur relativ synvinkel ökade kostnaderna för fastighetsunderhåll, reparationer och drift försämrade församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ekonomiska resultat.¹⁶¹⁶ Genom försäljning av fastigheter som inte direkt var knutna till verksamheten sökte

¹⁶¹⁰ Se kapitel 4.1.

¹⁶¹¹ Se kapitel 3.1.

¹⁶¹² Se kapitel 3.3.2.

¹⁶¹³ Se kapitel 3.1.

¹⁶¹⁴ Se kapitel 4.1.

¹⁶¹⁵ Se kapitel 3.3.1.

¹⁶¹⁶ Se kapitel 4.1.

församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna möjligheter till att minska framtida driftskostnader och underhållskostnader samt påverka kapitalbildningen i församlingen eller den kyrkliga samfälligheten.¹⁶¹⁷

Samgångar mellan församlingar och därigenom skapande av större ekonomiska enheter bidrog också till att man började se annorlunda och mera kritiskt på de fastigheter som förvaltades. Beslutsfattandet var till denna del inte längre lokalt i samma utsträckning som det var när församlingarna var små. Kännedomen om de lokala förhållandena på orten där prästgården fanns minskade som en följd av ett annorlunda beslutsfattande. Det innebar främst att beslutsfattandet i högre grad än tidigare baserade sig på ekonomiska argument.¹⁶¹⁸ När det byggdes församlingshem flyttades de flesta verksamhetsfunktionerna till församlingshemmet. Prästgården blev i det läget främst en bostad för tjänsteinnehavaren. Det innebar att prästgården i många fall började betraktas som en fastighet som inte längre var nödvändig för verksamheten.¹⁶¹⁹ Men det fanns också undantag från den regeln. Det att cirka 28 procent av kyrkoherdetjänsterna i Borgå stift vid utgången av 2012 fortfarande var förenade med boendeplikt vittnade starkt om det. Detta gällde framför allt Ålands prosteri.¹⁶²⁰ En faktor som också bidrog till den försämrade ekonomin var minskningen av antalet medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan i förhållande till den totala befolkningmängden.¹⁶²¹ Även om medlemmarnas antal i församlingarna i förhållande till det totala antalet invånare

¹⁶¹⁷ Se kapitel 3.3.2

¹⁶¹⁸ Se kapitel 3.3.3.

¹⁶¹⁹ Opetusministeriö 1982, 31; Kapitel 3.3.1.

¹⁶²⁰ Se tabell 11.

¹⁶²¹ Se kapitel 3.2.2.

minskade, minskade inte arbetsmängden och kostnaderna i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna i samma utsträckning.¹⁶²²

Den kulturella omvandlingsprocessen kring prästgårdarna har varit ett skeende som har försiggått i brytningspunkten mellan kyrka och samhälle och som har konkretiserats för den enskilda prästfamiljen men också i den kyrkliga samfälligheten, församlingen och därmed också i församlingens gemenskap.¹⁶²³ Detta har därtill också skett inom ramen för de ekonomiska realiteterna i form av beslutsprocesser kring boendekostnader och församlingens eller den kyrkliga samfällighetens krav på ekonomisk nytta och som i sin tur har utgått från den *ekonomiska nyttans paradig*.¹⁶²⁴ Beslutsfattandet kring prästgårdarna på basen av de ekonomiska realiteterna har varit ett resultat av detta paradigm som var gällande i helhetskyrkan, i domkapitlet, kyrkliga samfälligheter och församlingar framför allt under de två sista årtiondena som undersökningen omspanner.¹⁶²⁵

- 3) Det som medverkade till förändringen när det gäller prästgårdarna var också att den *förändrade lagstiftningen kring lönesättning och tjänstebostäder* förorsakade flykt från prästgårdarna. Den nya lönelagen från år 1983 möjliggjorde befrielse från boendeplikten. Det blev genom förändringen i lagstiftningen utökad möjligt att söka om generell befrielse vilket innebar att bindningen mellan tjänst och boendeplikt var möjlig att lösa upp. Upphävande av lönelagen 1990 gav ytterligare utvidgad möjlighet för prästerskapet att söka om

¹⁶²² Se kapitel 3.3.1 och 4.1.

¹⁶²³ Swinton & Mowat 2006, 255.

¹⁶²⁴ Se kapitel 1.3 och 1.4.1.

¹⁶²⁵ Se kapitel 4 som helhet.

befrielse från boendeplikten.¹⁶²⁶ Kostnadsbilden för boendet i prästgård förändrades i och med att man vid upphävandet av lönelagen gick över till totallönesättning för prästerskapet ifall inte arbetsgivaren och tjänst innehavaren separat kom överens om att det fortfarande ska vara naturaförmånslön.¹⁶²⁷ En omständighet som torde ha inverkat på intresset att övergå till helhetslön var den skillnad som uppstod i nettolön mellan helhetslön och naturaförmånslön och som ökade över tid. Enligt Finansministeriets arbetsgrupp gav Prästförbundet i sina utlåtanden i medlet av 1980-talet stöd för övergång till helhetslönesättning.¹⁶²⁸ Prästförbundets målsättning var enligt arbetsgruppen också att öka skillnaden mellan naturaförmånslönen och helhetslönen och på så sätt göra helhetslönen till ett mera attraktivt alternativ. Ur ekonomisk synvinkel blev det enligt arbetsgruppen ett bättre alternativ för tjänsteinnehavaren att övergå till helhetslön. I praktiken ökade övergången till helhetslön tjänst innehavarens nettolön efter skatt i och med att det naturaförmåns-skattebelopp som skulle uppbäras för boendet i prästgård i ett naturaförmånslönealternativ inte längre lades till bruttolönen före skatt. Men Finansministeriets arbetsgrupp noterar i sitt utlåtande också att en präst som hade naturaförmånslön inte hade några boendekostnader som skulle avdras från nettolönen. Däremot skulle boendekostnaderna tas från nettolönen för en präst med helhetslön. Situationen kunde till den delen se mycket olika ut beroende på vilka de faktiska boendekostnaderna var för ett fortsatt boende.¹⁶²⁹

¹⁶²⁶ Se kapitel 4.4.2–4.4.3.

¹⁶²⁷ Valtiovarainministeriö 1986, 20–21; Se kapitel 4.2.

¹⁶²⁸ Valtiovarainministeriö 1986, 21.

¹⁶²⁹ Valtiovarainministeriö 1986, 22.

Om tjänsteinnehavaren fortsatte att bo i prästgården och det inte längre fanns boendeplikt skulle ett ordinärt hyresavtal uppgöras mellan hyresgivare och hyrestagare. Följaktligen började det uppbäras hyra för boendet i prästgård och hyressättningen knöts till det naturaförmånsbeskattningsbelopp som Skatteverket årligen fastställde och till en del till den gängse prisnivån på orten samt utifrån bostadens skick.¹⁶³⁰ Naturaförmånsbeskattningsbeloppen ökade under perioden 1970–2012 och höjde kostnadsnivån för boendet. Det höjde den totala skattebördan för tjänsteinnehavaren i de fall där naturaförmånslönen tillämpades. Däremot följde naturaförmånsbeskattningen ur ett generellt perspektiv förändringarna i levnadskostnader och betraktat i ljuset av levnadskostnadsindex även om det finns områdesvisa variationer. På samma sätt ökade stegrade naturaförmånsbeskattningsbelopp den hyresnivå som tillämpades för ett boende där totallönen tillämpades för tjänsteinnehavaren.¹⁶³¹ Men det som är oklart är huruvida lönerna för prästerskapet som var bosatta i prästgård med naturaförmånslönen eller helhetslönen (totallönen) i praktiken hade en lön som förändrades i samma takt som levnadskostnadsindexet eller om lönen släpade efter. Det är en intressant problematik, men det kräver en egen utredning. Det som också är en intressant frågeställning är de bakomliggande orsakerna till att Prästförbundet pläderade starkt för övergång till helhetslönen. Det är också en fråga som skulle vara betjänt av ett klarläggande, men som det inom ramen för denna undersökning inte finns utrymme för.

¹⁶³⁰ Se kapitel 4.2.

¹⁶³¹ Se kapitel 4.3 samt figurerna 8–22.

4) Prästgårdarnas roll och funktion i Borgå stift har också påverkats av den *prästgårdspolitik som fördes inom stiftsledningen*. I de utlåtanden som Domkapitlet avgett till Kyrkostyrelsen som ett led i försäljningsprocesserna kring prästgårdarna under perioden 1991–2012 togs ingen ställning till fastigheternas eventuella kulturella, kyrkohistoriska och byggnads-historiska betydelse i samhället, i församlingen och för den evangelisk-lutherska kyrkan.¹⁶³² Däremot hade Domkapitlet nog i ett fall när det gäller ett långvarigt legoavtal i beredningen framhållit att det var fråga om en kulturhistoriskt värdefull prästgårdsmiljö och att bevarandet av denna miljö möjliggjordes via det aktuella legoavtalet.¹⁶³³ I ett par exempel från 1980-talet betonades bostäl-lenas immateriella värden. Vid en biskopsvisitation 1986 framfördes att miljö-n kring prästgården var unik, och att den borde bevaras även om man samtidigt gav rådet att prästgården kunde rivras ifall Museiverket gav lov.¹⁶³⁴ Ytterligare i ett fall framhölls vid en biskopsvisitation 1988 att prästgården hörde till en av Finlands värdefullaste och borde bevaras som sådan.¹⁶³⁵

Av källmaterialet i anslutning till prästgårdsförsäljningarna framgår att det som främst var vägledande när Domkapitlet i Borgå stift förordade en försäljning var en jämförelse mellan det högsta anbud som inkommit och den värdering av fastigheten som utförts. Det var till största delen ekonomiska argument som styrde beslutsfattandet i församlingarna, de kyrkliga samfälligheterna och i Domkapitlets beslutsfattandeprocess. Det kan noteras att i ett flertal fall var de

¹⁶³² DKA Domkapitlets utlåtanden om prästgårdsförsäljningar under perioden 1974–2012.

¹⁶³³ Backström 2014, 12.

¹⁶³⁴ Backström 2014, 76.

¹⁶³⁵ Backström 2016A, 58; Backström 2017A, 10.

värderingar som utnyttjades vid den aktuella samfällighetens eller församlingens beslutsfattande flera år gamla. Det är problematiskt i sig vid en argumentering kring en försäljning som till stor del byggde på ekonomiska argument. Därtill noterade Domkapitlet i de flesta utlåtanden som gavs till Kyrkostyrelsen under perioden 1991–2012 att församlingen eller den kyrkliga samfälligheten inte hade användning för fastigheten, att prästgården med andra ord var obehövlig.¹⁶³⁶

När det gällde personlig befrielse från boendeplikt och den senare möjligheten till upplösande av bindning mellan tjänst och boendeplikt var man i Borgå stift enligt den tidigare stiftsledningen restriktiv. Det fanns enligt stiftsledningen en uttalad prästgårdspolitik där man argumenterade aktivt för ett fortsatt boende i prästgård. Under 1990-talet efter att lönelagen för den evangelisk-lutherska kyrkan hade upphävts blev det enligt dåvarande stiftsledning mera fråga om rutinmässiga beslut ifall församlingen inlämnade en anhållan om upplösande av den till tjänsten knutna boendeplikten i prästgården. Trenden att kyrkoherdarna och kaplanerna flyttade ut från prästgårdarna på Borgå stifts område fortsatte under 2000-talets första årtionde i oförminskad styrka.¹⁶³⁷

- 5) Den förändring som har skett har också till en del sin orsak i *de behov och förväntningar som en präst och hans eller hennes familj hade* på sitt liv och sitt boende. Även här skedde en förändring över tid. Varje församling eller kyrklig samfällighet, prästgård, prästfamilj och prästfamiljs situation vid en viss tidpunkt är unik. Det kan också vara så att en prästfamilj

¹⁶³⁶ DKA Domkapitlets utlåtanden om prästgårdsförsäljningar under perioden 1974–2012.

¹⁶³⁷ Se kapitel 4.4.

har ett intresse av att bo i prästgård men av andra orsaker är tvungna att tillgripa en kompromiss i fråga om boendet.¹⁶³⁸ Å andra sidan är det förmodligen så att om prästfamiljen inte är intresserad av att bo i församlingens prästgård och församlingen eller den kyrkliga samfälligheten och dess beslutsfattandeorgan inte heller har intresse av att bevara prästgården i egen förvaltning är det sannolikt att prästgården sätts till försäljning.¹⁶³⁹ Men om det är så att prästfamiljen yrkar på att bo kvar i prästgården så torde det i stor utsträckning vara så att ingen försäljning av prästgården verkställs under den tidsperiod som prästen eller prästfamiljen är bosatt i prästgården.¹⁶⁴⁰

Systemet med fridagar för prästerna som togs i bruk genast i början av 1970-talet påverkade gradvis och över tid synen på arbete och fritid. Lagstiftningen gav i början av den undersökta perioden möjlighet till personlig befrielse från boendeplikten om kriterierna för befrielse uppfylldes. Likaså fanns det i vissa fall möjlighet att befria församlingen från kravet att upprätthålla tjänstebostad för tjänsteinnehavaren. Förändringarna i lönelagstiftningen öppnade vägarna för beslutsfattarna att fatta beslut om avyttrande av prästgårdarna i församlingarna och i de kyrkliga samfälligheterna. Denna möjlighet sammanföll tidsmässigt med den djupa recessionen i Finland på 1990-talet.¹⁶⁴¹ Ekonomin försämrades i för-

¹⁶³⁸ Informant nummer 14.

¹⁶³⁹ I ett sådant läge finns det förmodligen endast ett fåtal tjänstemän och förtroendevalda som är beredda att "försvara" prästgårdens fortbestånd i församlingen eller i den kyrkliga samfälligheten.

¹⁶⁴⁰ Detta kan exemplifieras via författarens egen situation. Författaren och hans familj flyttade in i Prostgården i Pargas 1 maj 2012. Prostgården var på försäljningslistan vårvintern 2012, men det hotet om försäljning avväjdes i och med kyrkoherdefamiljen flyttade in i prästgården.

¹⁶⁴¹ Se kapitel 3.1.

samlingarna och de kyrkliga samfälligheterna som en följd av stagnationen i ekonomin. När ekonomin försämrades var det en lockande väg att söka efter intäkter och frigörande av kapital via försäljningar av fastigheter som betraktades vara obehövliga. Församlingen eller den kyrkliga samfälligheten hade efter upplösandet av boendeplikten inte längre ett explicit krav på sig att hålla kvar prästgården i sin ägo. Det fanns inte mera ett krav att ställa en bostad till förfogande för församlingens kyrkoherde eller kaplan.¹⁶⁴² Samtidigt fanns det också inom ramen för undersökningen exempel på prästfamiljer som bodde kvar i prästgård trots att den till tjänsten knutna boendeplikten hade lösts upp.¹⁶⁴³

- 6) *Den förändrade ecklesiologin* i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland och uttryckt via en folkkyrkotanke bidrog också till att prästgårdarnas roll förändrades och minskade över tid. En tidigare folkkyrkosyn bars av det faktum att alla människor var tvungna att höra till den evangelisk-lutherska kyrkan jämfört med en folkkyrkosyn och en lagstiftning som möjliggör att medlemskapet är frivilligt. Det ställer annorlunda krav på församlingsgemenskapen. Den ska vara uppsökande och bortse från olikheter och variationer i fråga om trosutövning och trosgrund. Ur organisatorisk synvinkel är församlingarna inordnade i geografiska avgränsade områden i form av territorialförsamlingar (enligt parokialprincipen). Det ställs inga teologiska eller religiösa krav på den enskilda församlingsmedlemmen i förhållande till kyrkogemenskapen.¹⁶⁴⁴ Det betyder att det finns människor som har ett nära

¹⁶⁴² Se kapitel 3.1 och 4.4.3.

¹⁶⁴³ Se kapitel 4.4.3 och bilaga 1.

¹⁶⁴⁴ Se kapitel 3.2.1 och Ekstrand 2002, 23.

förhållande till församlingen och den evangelisk-lutherska kyrkan, men att det också finns människor som har ett mera avlägset förhållande. Det finns också människor som har valt att inte tillhöra kyrkan.¹⁶⁴⁵ Tidigare fanns det också stor variation i engagemanget för kyrkan, men under enhetskyrkans tid fanns det inte något sådant alternativ att det skulle ha varit möjligt att välja medlemskap eller inte. Dessutom hade kyrkan ett större inflytande över såväl de samhällliga och kyrkliga aktiviteterna och hade på så sätt implikationer på ecklesiologin.¹⁶⁴⁶

I och med samhällets gradvisa urbanisering föll de sociala nätverken som hade funnits på landsbygden sönder och det förorsakade ytterligare isolering och blev en del av en individualiseringsprocess och privatisering, också till de kyrkliga aktiviteterna.¹⁶⁴⁷ Det innebar i förlängningen att möjligheterna till sammanhållande verksamhet och uppslutning till exempel kring en prästgård försvårades.¹⁶⁴⁸ Valmöjligheterna är många i ett nutida samhälle och uppslutningen kring kyrkan och kyrkans aktiviteter varierar därför. Alternativet för den enskilda medlemmen är kanske att välja att delta endast kortvarigt i ett specifikt projekt eller att välja att medverka i någon viss typ av aktivitet för en något längre tidsperiod. Att engagera sig långsiktigt och på en bred front och genom att tillföra tids- eller penningresurser i större omfattning är inte längre aktuellt på samma sätt som tidigare. Det finns inte heller från församlingens sida möjlighet till någon typ av på-

¹⁶⁴⁵ Se exempelvis Häkkinen 2010 eller Sohlberg & Ketola 2017, 15.

¹⁶⁴⁶ Se kapitel 3.2.1.

¹⁶⁴⁷ Kortteinen 1982, 13–14; Karisto et al. 1997, 184; Se också kapitel 2.5 och 3.1.

¹⁶⁴⁸ Se kapitel 3.1.

tryckning för att få en viss arbetsuppgift utförd.¹⁶⁴⁹ Vi kan hypotetiskt tänka oss en situation där det i ett nutida samhälle skulle ställas krav på allmänheten att bidra med material till ett kyrkobygge eller en prästgårdsbyggnation eller att utföra ett viss bestämt antal dagsverken. Den omständigheten etablerade en närkontakt till församlingen och till prästerskapet. Kontakten var förmodligen till en del ofrivillig, men den fanns dock. Så som situationen är i ett postmodernt samhälle är sådana krav inte möjliga att förverkliga på samma sätt. Medlemmarna bidrar med skattemedel till kyrkan. En del av de influtna medlen går till just dessa byggnader som omnämnts. Det är ett anonymt sätt som inte i sig etablerar en kontaktyta förutom indirekt i de fall där församlingsmedlemmen är medlem i ett förvaltningsorgan eller i övrigt är aktiv i församlingen.¹⁶⁵⁰

I följande delkapitel utvecklar jag tre paradigmer för att kunna visa på resonemanget och förändringarna kring prästgårdarna.

6.4 Tre paradigmer i prästgårdarnas historia

För att ytterligare belysa förändringen för prästgårdarna är det möjligt att än en gång använda begreppet paradigmer för att redogöra för prästgårdarnas betydelse och förvaltning samt för resonemanget kring dem.¹⁶⁵¹ Prästgårdarnas roll och betydelse kan ur argumentationssynvinkel med hjälp av paradigmbegreppet

¹⁶⁴⁹ Se kapitel 3.2.1; Ketola et al. 2016, 29.

¹⁶⁵⁰ Se kapitel 2.1; Situationen kan förvisso förändras, det är fråga om på vilket sätt samhället och den evangelisk-lutherska kyrkan utvecklas i framtiden; Se också epilogen och det scenario som jag har skissat på.

¹⁶⁵¹ För diskussion kring begreppet paradigmer se till exempel Kuhn 1979, Polkinghorne 1998 eller Alvesson 2014 samt kapitel 1.3.

sättas i kronologisk belysning. För varje paradigm har jag också gett ett begränsat antal exempel på använda lösningsmodeller kring församlingens prästgård. Jag har i detta kapitel indelat förändringen i tre avgränsade tidsparadigm som var och ett bär på ett karaktäristiskt resonemang.¹⁶⁵² Jag går inte in i argumenteringen i detalj utan visar endast på vilka trender som var gällande och vad som var karaktäristiskt för tidsperioden. Den första perioden går ända tillbaka till tiden för prästgårdsinstitutionens uppbyggnad och har på det sättet koppling till landskapslagarna och lagstiftningen kring prästgårdarna.¹⁶⁵³ Här bör också noteras att jag tar också till denna del i undersökningen tar utgångspunkt i Borgå stift och resonemanget och förändringarna kring prästgårdarna där.¹⁶⁵⁴ Tidsparadigmen ger också upphov till ett antal frågor: Är argumenteringen inom ett givet paradigm deterministiskt? Eller är det ett organiserat kaos? Eller är beslutsfattandet slumpmässigt?

Stabilitetens tid (*stabilire*), från omkring 1200-talet till 1970-talet.

- Prästgården var utgångspunkt för verksamheten i socknen och sedermera i församlingen. Ibruktage av kyrkan och att det fanns ett boställe för den tillträdande prästen var intimt sammanknutna med varandra. Prästbostället med åkermark och nötboskap utgjorde en del av prästens och prästfamiljens försörjning. Prästgårdens vara eller icke vara ifrågasattes inte utan den var en integrerad del av försam-

¹⁶⁵² I undersökningens Epilog återkommer jag till detta med ett fjärde tidsparadigm.

¹⁶⁵³ Se kapitel 2.1.

¹⁶⁵⁴ Borgå stift fanns förvisso inte under de första århundradena under denna tidsperiod men däremot nog i slutskedet av perioden.

lingen.¹⁶⁵⁵ Det byggdes delvis också nya prästgårdar som ersatte prästgårdar som rivits eller genom att man flyttade prästgården till en ny plats närmare kyrkan. Till exempel i Dragsfjärd byggdes ny prästgård för kyrkoherden närmare kyrkan på 1950-talet och den tidigare prästgården såldes.¹⁶⁵⁶ Ett annat exempel och resonemang kring detta var den långt utdragna processen kring kaplansgården i Kyrkslätt. Ett flertal utredningar kring användningsmöjligheter i församlingens verksamhet resulterade det i att prästgården revs i slutet av 1960-talet. Efter många förhandlingsomgångar såldes boställets åkermark till kommunen.¹⁶⁵⁷ Ytterligare ett exempel är byggandet av en ny prästgård för kyrkoherden i Liljendal efter att den tidigare prästgården hade rivits.¹⁶⁵⁸ Ett exempel som visar på variationsbredden i fråga om beslutsfattande i slutskedet av det aktuella tidsparadigmet utgörs av försäljningen av kyrkoherdebostället i Sjundeå 1975.¹⁶⁵⁹

- Inom detta tidsparadigm är argumenteringen deterministisk ur den synvinkeln att prästgården behövdes och det fanns förståelse för att det skulle vara så. Prästgårdarna som institution uppbyggdes under denna tidsperiod. Prästgården och dess funktioner hade sin givna plats i samhället. Endast i ett fåtal fall avyttrades församlingens prästgård och om så gjordes byggdes i endel fall en ny prästgård som ersatte den föregående.¹⁶⁶⁰

¹⁶⁵⁵ Se kapitel 2.1.

¹⁶⁵⁶ Backström 2016A, 70–75; Backström 2017A, 8.

¹⁶⁵⁷ Se Backström 2017C, 7–9 för en utförlig redogörelse kring möjligheterna att använda prästgården i församlingens verksamhet och som pågick från slutet av 1950-talet och fram till slutet av 1960-talet.

¹⁶⁵⁸ Backström 2016A, 75–80.

¹⁶⁵⁹ Backström 2014, 25; Backström 2017B, 9.

¹⁶⁶⁰ Se Backström 2014, bilaga 2, sidorna 1–10.

Ifrågasättandets tid (*in dubitationem vocare*), från 1970-talet till omkring 1990.

- Under denna tidsperiod fungerade prästgården ännu till en del som bas för församlingens verksamhet. Prästgården användes också i stor utsträckning som bostad för prästfamiljen. Under denna period byggdes ett rätt stort antal församlingshem och en del församlingshem sanerades och tillbyggdes. Församlingshemmen förändrade prästgårdarnas användning i församlingens verksamhet och kanslifunktionerna överflyttades i en del fall till församlingshemmet.¹⁶⁶¹ Till exempel i Kyrkslätt byggdes ett församlingshem för svenska och finska församlingens behov vid ingången till 1970-talet.¹⁶⁶² Det fanns under denna tidsperiod exempel på kyrkoherdar som ogärna bosatte sig i församlingens prästgård vid inledandet av arbetet i församlingen. Till exempel i Nykarleby församling startade diskussionen kring prästgårdens fortsatta roll och uppgift i församlingen i början av 1980-talet i samband med att församlingen fick en ny kyrkoherde. Efter en rätt långdragen process med försäljning i två omgångar såldes prästgården 1990.¹⁶⁶³ Under detta tidspardigm sökte en del kyrkoherdar och kaplaner befrielse från boendeplikt i församlingens prästgård.¹⁶⁶⁴

¹⁶⁶¹ Se kapitel 3.3.1

¹⁶⁶² KYA Kyrkslätt församlingarnas kyrkoförvaltningsnämnds protokoll av den 16.05.1969, § 5, 17.06.1969, § 3, 13.10.1969, § 3. Kyrkoförvaltningsnämnden konstaterade vid sitt sammanträde att Kyrkostyrelsen hade godkänt ritningarna till församlingshemmet.

¹⁶⁶³ Se Backström 2014, 73–78 för en utförlig redogörelse över processen kring prästgården och som slutade i försäljning.

¹⁶⁶⁴ Se kapitel 4.4.1–4.4.2.

- Under tidsperioden är argumenteringen deterministisk sålunda att man sökte efter ekonomiska argument och behovsargument i resonemanget för att kunna erhålla ett beslut om avyttrande av prästgården. Slumpmässighet framträder också till en del i och med att prästgårdens fortsatta användning och beslutsfattandet kring det blev starkt knutet till den tjänsteinnehavare som inledde arbetet i församlingen och de behov som den aktuella prästfamiljen familjen hade. Under periodens första del fanns det ännu en linje i stiftet att boendeplikten bör hållas kvar, men detta förändrades mot slutet av tidsperioden.¹⁶⁶⁵

Avvecklingens tid (*gradatim expedire*), från omkring 1991 till utgången av 2012.

- Allt flera kyrkoherdar och kaplaner ansökte om befrielse från boendeplikt. Det var såväl personliga befrielser från boendeplikten som generella befrielser som beviljades.¹⁶⁶⁶ Detta gäller framför allt 1990-talet efter att lönelagen för prästerskapet hade upphävts.¹⁶⁶⁷ Prästgårdsförsäljningarna intensifierades under periodens första årtionde och en bit in på 2000-talet, men försäljningstakten avmattades mot slutet av perioden.¹⁶⁶⁸ Ett något annorlunda exempel på beslutsfattande kring en fastighet utgjordes av försäljningen av fastighetskomplexet i Jakobstad, som var i Pedersörenejdens kyrkliga samfällighets ägo. I fastigheten ingick förutom tjänstebostäder för personalen och den svenska och den finska församlingens församlingshem samt församlingarnas kanslifunktioner. Fastigheten

¹⁶⁶⁵ Se kapitel 4.4.

¹⁶⁶⁶ Se kapitel 4.4.3.

¹⁶⁶⁷ Se kapitel 4.2.

¹⁶⁶⁸ Se kapitel 3.3.2.

sålades 1998 till ett företag som idkade hotell och gästhem-sverksamhet.¹⁶⁶⁹ Det finns också under denna period andra intressanta exempel på att man har valt en annorlunda väg i beslutsfattandet i ett sent skede. Till exempel i Kyrkslätt renoverades prästgården för kyrkoherdens behov åren 2012–2013 och därefter flyttade kyrkoherden in med sin familj.¹⁶⁷⁰

- Under denna period framträder ett systematiskt, men dock schematiskt, sökande efter argumentering kring upplösande av boendeplikt och kring försäljning av församlingens eller den kyrkliga samfällighetens prästgård. Jag återknyter därutöver till resonemanget tidigare i innevarande kapitel där jag har redogjort för vilka faktorer som medverkade till de förändringar som har skett kring prästgårdarna under perioden 1970–2012. Argumenteringen och resonemanget under detta paradigm kännetecknas av ett organiserat kaos. I viss mån framträder också slumpmässighet i beslutsfattandet. Det fanns inte ur ett stiftsperspektiv en uttalad vision eller strategi för hur man ska ersätta prästgårdens sammanhållande funktion i församlingen samt i samhället i övrigt i och med att prästgårdsinstitutionen nedmonterades. Det kom i förlängningen att ha konsekvenser för kyrkans fortsatta uppgift i världen.¹⁶⁷¹

Den sammanhållande länk som prästgården tidigare var i församlingen och i samhället fungerar inte i ett nutida sammanhang. Förutsättningar för en *prästgårdens teologi* som har skisserats finns inte längre. Prästgårdens betydelse har ur ett helhetsperspektiv i samhälle och kyrka avklingat.¹⁶⁷² Den funge-

¹⁶⁶⁹ Backström 2014, 12, 39.

¹⁶⁷⁰ Backström 2017C, 9–10.

¹⁶⁷¹ Se Polkinghorne 1998, 42–43 samt undersökningens Epilog.

¹⁶⁷² Se kapitel 5.4.

rar eventuellt som bostad eller som plats för församlingens eller den kyrkliga samfällighetens aktiviteter av annat slag eller så är den såld till utomstående och har därigenom fått en ny uppgift.¹⁶⁷³ Att riva en äldre byggnad och i detta fall en prästgård är inte längre något som eftersträvas, utan i stället är sanering och renovering och ibruktagande för nya funktioner ett koncept som tillämpas.¹⁶⁷⁴ Prästgården har förvisso som byggnad en fortgående kulturhistorisk betydelse också i det postmoderna samhället. Prästgården är tillsammans med eventuella omgivande trädgårds- och parkområden en del av det byggda kulturlandskapet som har ett egenvärde.¹⁶⁷⁵ Den kan, förvaltd på ett förnuftigt sätt och eventuellt sanerad och renoverad, fungera som en attraktiv bostad för människor som uppskattar och föredrar den typen av boende.¹⁶⁷⁶

Prästgården har förlorat sin ursprungliga mångdimensionella uppgift och roll i samhället. Den ur ecklesiologisk synvinkel danande rollen i den kyrkliga och samhällliga kontexten har och bär den inte längre. Dess teologiska arkitektur har gett vika. Byggnaden är inte ur teologisk (prästgårdens teologi) synvinkel en prästgård i egentlig mening längre utan den är endast en byggnad som bär på en prästgårds historia.¹⁶⁷⁷ Termen *prästgård* kan det oaktat användas också i fortsättningen för att beskriva vilken typ av byggnad det är fråga om.¹⁶⁷⁸

¹⁶⁷³ Informant nummer 24 och 25; Backström 2017A; Backström 2017B.

¹⁶⁷⁴ Backström 2017C, 5.

¹⁶⁷⁵ Se Valtiovarainministeriö 1986, 2–3 och arbetsgruppens synpunkter kring kulturhistoriskt värdefulla prästgårdar.

¹⁶⁷⁶ Backström 2017C, 5.

¹⁶⁷⁷ Se kapitel 5.4 och definitionen över prästgårdens teologi.

¹⁶⁷⁸ Termen prästgård är väletablerad och ger möjlighet till ett igenkännande för de människor som kommer i kontakt med en sådan byggnad och i skrivningar kring en sådan tematik.

Om undersökningen kan ligga som underlag för fortsatt diskussion kring temat och på så sätt vara ett led i en fortsatt, mogen och balanserad dialog kring prästgårdarnas framtida förvaltning i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna så har den fyllt sitt grundläggande syfte. Vi kan inte ha en återgång till det förgångna, premisserna är annorlunda och behoven är annorlunda. Men kunskapen om det förgångna och de val som har gjorts tidigare år bör rimligtvis hjälpa oss att göra kloka och välavvägda och balanserade beslut i nuet kring de prästgårdar som fortfarande finns i församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheterna ägo på Borgå stifts område. Detta begrundande omfattar inte endast prästgårdar, utan innefattar också andra byggnader som församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna har i sin förvaltning. En försäljning av en fastighet kan till synes vara en enkel lösning för att under en tid åstadkomma lättnad i församlingens eller den kyrkliga samfällighetens ekonomi. Men utan en genomtänkt strategi, som också innehåller en konsekvensbedömning av följderna av en sådan åtgärd och vilka ekonomiska incitament som eventuellt förverkligas, är försäljningsbeslutet behäftat med brister.

I följande avsnitt ingår ett engelskspråkigt sammandrag och efter det följer en epilog. I epilogen har jag till en del blickat bakåt över det som har skett. Jag har också blickat framåt bland annat med hjälp av lite statistik över vad som hänt efter 2012. Jag har dessutom i epilogens sista avsnitt lyft blicken, vidgat synfältet och skapat ett scenario över en tänkbar framtida väg för församlingarna och därigenom också för prästgårdarna.

ENGLISH SUMMARY

The amount of parsonages in the ownership of the parishes have dropped radically during a few decades. In the diocese of Porvoo the situation is the same as the situation in other dioceses. The use of parsonages in the parishes have also dropped dramatically. The pastors do not live in the parsonages to the same extent as before. The importance of the parsonages in the communities are no longer at the same level as before. It has been a big cultural change and conversion and it affects the Evangelical Lutheran Church of Finland. Seen from a wider perspective it also has an influence on the whole community.

The aim of the study is to investigate and describe the transformation and the reasons why this conversion has happened. Following research questions are asked for this purpose: What does this change look like? What has contributed to the conversion? What kind of partial components contributed to these changes? What kind of consequences will this have? What kind of importance does the conversion have for the parsonageculture in the diocese of Porvoo and in the future for theology and community?

I have chosen to investigate and answer the questions from several perspectives and standpoints. There is a cultural and historical perspective in this study. There is also an economical perspective and changes in laws that regulated the economy for the pastors and the parsonages and are also of interest in this study. The decisions in the diocese of Porvoo about the pastors duty to live and work with the parsonage as a base is also of importance and an important view in this study. There is also a

perspective connected to the pastors role in the parsonage and also pastors role in the community as a part of the changes that have happened during a few decades.

The theoretical viewpoint in the study is based on three standpoints. There is a historical-genetical standpoint, there is a view connected to the practical theological standpoint and there is a hermeneutical standpoint. The theoretical base in the research have multiple levels. The process can be described as a situation where you are looking at a crystal. I am myself a part of the researchprocess. I have a possibility to look at the research questions and the material from an insider perspective. I have been living several years in a parsonage and I am also a rector of a big parish in the area of the diocese of Porvoo.

Answers to the research questions are found with the help of a great deal of data. This data has been produced for different kind of purposes. Primary materials such as interviews contributes only to a small extent in this study. Several types of literature, laws, different kinds of separate decisions made by the diocese of Porvoo and on a central level in the Evangelical Lutheran Church of Finland contributes and helps me to answer the research questions. I have also used a lot of statistics that show the economical situation in the parishes and the changes that have happened in that field over 42 years, a period from 1970 to 2012. Articles about parsonages in newspapers gives me an opportunity to understand the conversion in the community and how this conversion is connected to the situation for the parsonages. What are the results of the study?

The situation for the parsonages has changed and converted due to several reasons. There was a change in the community that also affected the role of the parsonage in the community. The use of the parsonages dropped and resulted in a situation

where a new paradigm was constructed and resulted in a view where the parish did not need the parsonage anymore. The pastors and his family moved out and in the new situation the use of the parsonage changed. The decision makers in the parishes tried sometimes to find new ways to use the parsonages, renting it and sometimes putting different kind of activities in the parsonage. In other cases they sold the parsonage to a buyer that perhaps was not at all connected to the church.

The economical situation in the parishes changed and became more and more difficult and the decision makers of the parishes started to look at possibilities to save money and also get some money from selling properties and buildings. Selling the parsonages where a way to make this possible, it was an easy way to a solution. By selling parsonages the parishes got money in the short term, but it did not solve the problem with a labile economy.

Changes in the laws that regulated the living for the pastors through higher levels of costs for living affected and was one of the reasons why the big conversion around parsonages took place. There were also changes in laws that regulated possibilities for the pastors to move out from the parsonage and search for a cheaper way of living.

The decision politics in the diocese of Porvoo also had influence on the situation for the parsonages. The decision makers, among them the bishop tried to keep the pastors in the parsonages as long as it was possible. But when the law changed there were no possibilities to stop the transformation and the move from the parsonages.

The needs and the expectations that the pastor and his or her family had were influential in the change. The family of the pastor preferred to have a living with more privacy and they

also wanted to invest in an apartment or house of their own. In this case there were differences between the families. Some families moved out of the parsonage as soon as it became possible due to the law. Other families stayed longer and they tried to keep the parsonage as a place where people of the parish could meet and have discussions.

The change in the ecclesiology in the Evangelical Lutheran Church of Finland also had an influence in the transformation-process and in the role of the parsonages. It became more and more important that the pastors of the parish should have more privacy and that they could make a sharp distinction between the job as a pastor and the private life. The profession of the pastor changed due to time and the changes in the community. They liked to act as any other officer with ordinary vacations and days free from work and duties in the parish.

All of the reasons mentioned above were connected and intertwined to each other. There were also a time dimension in this conversion that took place in the parishes, among the people in the parishes, among the pastors and in the Evangelical Lutheran Church of Finland and also in the whole community.

EPILOG

Det var en gång en fattig bonde som hade en märkvardig höna. Varje dag värpte hönan ett vackert guldägg. Men bonden var mycket girig. ”Jag blir inte rik tillräckligt snabbt”, sade han för sig själv. ”Jag slaktar hönan nu genast och tar alla guldägg som hon har inne i sig.” Men efter att han hade gjort sin nedriga gärning hittade han inga guldägg. Och inte värpte heller hans värdefulla höna guldägg längre.¹⁶⁷⁹

Kan prästgårdarna i ny skepnad i en ny kontext och inbäddad i en ny verksamhetsmiljö eventuellt få en ny roll? Kunde det vara möjligt med en ny teologisk uppgift för prästgårdarna i framtiden?¹⁶⁸⁰ Vi kunde kanske på allvar i ett sådant läge svara på frågan: *Var ska vår präst bo?* Vid kontakten med prästgården i min hemförsamling i yngre år och verksamheten kring den, vid boende i prästgård, i tjänstgöringen som präst och kyrkoherde, som beslutsfattare samt vid genomförandet av denna undersökning har jag fått ta del av många olika frågeställningar kring prästgårdarna.¹⁶⁸¹

I denna epilog diskuterar jag frågor, tankar och reflektioner som har dykt upp under undersökningens gång, men som inte utgående från de övergripande forskningsfrågorna till alla delar

¹⁶⁷⁹ Scarry 1963, 42. [Författarens fria översättning från finska]. Ursprungstexten är på engelska och har översatts till finska av Maria Laukka. Textavsnittet är taget ur boken *The Fables of La Fontaine*.

¹⁶⁸⁰ Det kunde eventuellt vara en ”nygammal roll” som prästgården kunde gestalta men i ny skepnad.

¹⁶⁸¹ Se prologen.

har utrymme inom ramen för den primära forskningsuppgiften. Frågeställningarna är det oaktat relevanta och det är intressant att belysa dem och på det viset se dels bakåt, men också framåt. På det sättet kan det bli en del av ett framtida utvidgat resonemang kring prästgårdarna, men också kring andra typer av fastigheter i församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas förvaltning. För att återkoppla till föregående kapitel: Kommer den *ekonomiska nyttans paradigm* också att gälla för övriga fastigheter i den evangelisk-lutherska kyrkan, till exempel för församlingshem, lägergårdar eller kyrkor?¹⁶⁸²

I kapitlet ingår också en utvidgad, men ändå fragmenterad diskussion, kring kyrkans framtida uppgift och vad den består av och vilken funktion prästgårdarna har och eventuell kunde ha i ett sådant skeende och sammanhang. Därtill något om förändringen i antalet anställda som har skett inom den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland och vilka konsekvenser den eventuellt kan ha för framtiden. Min strävan är också att i viss mån problematisera de förändringar som har skett under de senaste årtiondena. Det är till sin karaktär en slags utblick och där jag i ljuset av det som framkommit under årens lopp bildat mig en uppfattning om olika skeenden. Det ingår också frågor och där det egentligen inte finns några svar. Frågorna kan tjäna som underlag och ingång till fortsatta reflektioner kring tematiken. Förhoppningsvis kan epilogen fungera som en tankeställare och ett incitament till återblick över den förändring som har skett i samhället och i den evangelisk-lutherska kyrkan. Kanske kan kapitlet också bidra med några provokativa inslag? Min förhoppning är också att kapitlet kan bidra till nya idéer och uppslag kring detta tema. Uppslag som kan utnyttjas och

¹⁶⁸² Se kapitel 6.

eventuellt fungera som incitament till utvidgad forskning kring denna tematik.¹⁶⁸³

Förändringarna kring prästgårdarna fortgår. Antalet kyrkoherdetjänster som är förenade med boendeplikt minskar och omorganiseringar av församlingarna på Borgå stifts område fortskrider likaså. Medlemsantalet i den evangelisk-lutherska kyrkan och i Borgå stifts församlingar är också på nedåtgående. I detta avsnitt av epilogen ger jag en kort överblick med lite statistik över vad som har hänt under perioden för undersökningen.

År 1970 fanns det 85 församlingar i Borgå stift.¹⁶⁸⁴ Vid samma tidpunkt var det 116 prästgårdar i församlingarnas ägo.¹⁶⁸⁵ Vid utgången av 1983 var församlingarnas antal 83 och vid utgången av 1990 var församlingarnas antal fortfarande 83.¹⁶⁸⁶ Borgå stift bestod vid utgången av 2012 av 64 församlingar.¹⁶⁸⁷ Vid utgången av år 2012 fanns det totalt 69 kvarvarande prästgårdar i församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheterna ägo på Borgå stifts område som var bebodda av präster eller som på annat sätt hade anknytning till församlingens eller den kyrkliga

¹⁶⁸³ Det finns också andra typer av fastigheter som är i församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ägo och som också är betjänta av framtida välavvägda beslutsprocesser. Frågor som kan ställas är: Hurudant tidsperspektiv ska vi ha i detta beslutsfattande? Hurudan församling vill vi ha i framtiden? Vem ska kunna ge synpunkter kring beslutsfattandet till denna del?

¹⁶⁸⁴ Julbok för Borgå stift 1970, 246. Helsingfors tyska och Åbo tyska församling räknas som en församling; Kyrkostyrelsen 20/1972; Se tabell 3 och bilaga 17A.

¹⁶⁸⁵ Se tabell 3.

¹⁶⁸⁶ Julbok för Borgå stift 1983, 136–155; Julbok för Borgå stift 1990, 129–154; Se bilagorna 17B–C.

¹⁶⁸⁷ Årsbok för Borgå stift 2012, 86–107; Backström 2014, 79; Se tabell 4 och bilaga 18.

samfällighetens verksamhet ur snäv bemärkelse.¹⁶⁸⁸ Därtill bodde två kaplaner och en kyrkoherde i hyresbostäder som ägdes av den kyrkliga samfälligheten.¹⁶⁸⁹ Det var totalt 72 prästgårdar/tjänstebostäder som vid utgången av 2012 användes på olika sätt av församlingarna eller de kyrkliga samfälligheterna på Borgå stifts område.¹⁶⁹⁰

Sammanlagt 27 prästgårdar/tjänstebostäder av 72 var vid utgången av 2012 bebodda av en präst eller prästfamilj. Det innebär att 37,5 procent av de prästgårdar i Borgå stift som fortfarande var i församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheternas ägo var bebodda av präster. Av kyrkoherdarna och kaplanerna i Borgå stift bodde endast 20,3 procent i prästgård jämfört med att alla kyrkoherdar och kaplaner bodde i prästgård 1970. Det är en omständighet som visar på den stora förändring som har skett inom loppet av drygt 40 år.¹⁶⁹¹ Sammanlagt aderton kyrkoherdetjänster och en kaplanstjänst på Borgå stifts område var vid utgången av 2012 förenade med boendeplikt i prästgård. Av kyrkoherdarna på Borgå stifts område hade fyra kyrkoherdar vid utgången av 2012 personlig befrielse från boendeplikt i församlingens prästgård.¹⁶⁹²

Här är det lämpligt att återknyta till de tre tidsparadigm som jag redogjorde för i det föregående kapitlet och komplettera bilden med ett fjärde paradigm och med blicken riktad framåt.

Assimilerings tid (*assímilem fácere*), från 2013 och framåt.

¹⁶⁸⁸ Med ”ur snäv bemärkelse” avser jag bostäder som ursprungligen var avsedda som tjänstebostäder eller prästgårdar för prästerskapet; Se tabell 2 och bilaga 1 och 3.

¹⁶⁸⁹ Se tabell 4 och bilaga 1.

¹⁶⁹⁰ Se bilaga 1 och 3.

¹⁶⁹¹ Backström 2014, 16, 31. Därtill bodde det församlingspastorer i prästgård på Vårdö, Åland och på Bergö, Österbotten; Se också tabell 4 och 5.

¹⁶⁹² Se kapitel 4.4.3.

- Under denna tidsperiods första år avmattades försäljningen av prästgårdar i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter jämfört med föregående tidsparadigm. Prästgårdarnas antal minskade under perioden 2013–2015 från 72 prästgårdar 2012 till 64 prästgårdar vid utgången av 2015. Det var en minskning om åtta prästgårdar. I minskningen ingår tre tjänstebostäder i Helsingfors prosteri som inte längre räknas med i det sammanlagda antalet över prästgårdar eller tjänstebostäder för prästerskapet. De återstående fem prästgårdarna såldes och när det gäller prästgården i Karleby så ingick den i ett fastighetskomplex som innehöll bostad för såväl svenska som finska församlingens kyrkoherde.¹⁶⁹³ Under 2016 och 2017 såldes ingen prästgård och fram till och med den 18 januari 2018 fastställdes inte heller någon prästgårdsförsäljning på Borgå stifts område i Kyrkostyrelsens ämbetskollegium.¹⁶⁹⁴ Boendeplikten avvecklades gradvis under tidsperioden. I april 2017 var det tretton kyrkoherdetjänster som var förenade med boendeplikt. Av dessa hade fem kyrkoherdar samt domprosten i Borgå domkyrkoförsamling personlig befrielse från boendet i prästgård.¹⁶⁹⁵

¹⁶⁹³ Backström 2016A, bilaga 1, 3. Orsaken till att de tre tjänstebostäderna i Helsingfors inte längre räknas med i det totala antalet är det att bostäderna ingick i den kyrkliga samfällighetens bostadsinnehav som används enligt de aktuella behoven i samfälligheten, till exempel för uthyrningsändamål och kan på det sättet inte karaktäriseras som prästgårdar; Se också Backström 2017D, 5–9.

¹⁶⁹⁴ KYSA Kyrkostyrelsens, ämbetskollegiets protokoll för perioden 01.01.2016–18.01.2018; Se också bilaga 3, sida 1–10.

¹⁶⁹⁵ Backström 2016A, bilaga 4, 5; Backström 2017A, 13; HBA Clas Abrahamsson 04.04.2017. I Sund-Värdö hade den numera pensionerade kyrkoherden befrielse från boende i Värdö prästgård. Den var vid tidpunkten uthyrd. När det gäller Kyrkslätt hade den avgående kyrkoherden personlig befrielse. Han gick i pension 01.07.2017. Oklart är om den tillträdande kyrkoherden flyttar in i prästgården; Backström 2017B, 10; Backström 2017C, 12.

- Prästgårdarna och problematiken kring dem diskuteras i begränsad utsträckning och en djupare argumentering och dialog kring prästgårdarna har avstannat. Lokalt finns det förvisso behov av att diskutera och planera kring församlingens eller den kyrkliga samfällighetens prästgård. En del prästgårdar har assimilerats i församlingens eller den kyrkliga samfällighetens byggnadsmassa och blivit en organisk del av densamma.¹⁶⁹⁶ De återstående prästgårdarna används på olika sätt i församlingens verksamhet eller som festutrymme främst för externa användare. I mindre utsträckning används prästgårdar som bostäder för prästerskapet.¹⁶⁹⁷
- Argumenteringen kring prästgårdarna är inte längre ur ett generellt perspektiv deterministisk och den är inte systematisk. Det är ej heller ett organiserat kaos eller slumpmässighet i fråga om beslutsgång.¹⁶⁹⁸ Argumenteringen och resonemanget kring prästgårdarna är lokalt anknuten och format enligt lokala och aktuella behov. Förändringen kan i stor utsträckning ses som positiv med tanke på prästgården som karaktärsbyggnad, som kulturhistoriskt och byggnads-historisk värdefull byggnad samt som en del av den byggda kulturmiljön. Kännedomen och erkännandet av byggnadens

¹⁶⁹⁶ Vad jag avser är att församlingens eller den kyrkliga samfälligheten betraktar, analyserar, beräknar och beslutsfattar till exempel kring sanering och renovering av fastigheten utifrån likartade premisser som i fråga om andra byggnader som förvaltas av den ekonomiska enheten. På den punkten sker ingen särbehandling förutom att en sanering av en kulturhistoriskt värdefull byggnad kräver särskild omsorg och i beslutsfattandet involveras ett stort antal parter, däribland Museiverket; Se Backström 2016A. Därutöver kräver saneringens och renoveringens genomförande specialkunskande och materialvalen är också kritiska ur ett kulturhistoriskt perspektiv samt ur ett byggnadstekniskt perspektiv.

¹⁶⁹⁷ Se Backström 2016A, 2017A–D.

¹⁶⁹⁸ Jämför med tidsparadigm 1–3 i kapitel 6.

värde har betydelse för prästgårdens fortlevnad i den lokala kontexten. I en sådan skepnad kan prästgården erhålla allmängiltig acceptans och på så sätt på ett naturligt sätt invävas i lokalsamhällets fysiska kontur och arkitektur.¹⁶⁹⁹

För att ytterligare belysa dessa omständigheter kan vi se på detta med försäljningar och avyttrande av fastigheter ur helhetskyrkligt perspektiv. När vi ser på Kyrkostyrelsens godkännande av de evangelisk-lutherska församlingarnas och kyrkliga samfälligheternas försäljningsbeslut och utsträcker analysen fram till 2015 kan noteras att det har skett en förändring i fråga om försäljningsobjekt. Församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas försäljningar av lägergårdar, församlingshem, radhus och lägenheter i höghus startade på allvar under 2010-talet. Mellan fyra och sjutton prästgårdar har sålts per år i den evangelisk-lutherska kyrkan och i Borgå stift har på motsvarande sätt som mest sålts två prästgårdar per år under perioden 2006–2015. Försäljningen av egnahemshus i den evangelisk-lutherska kyrkans församlingar eller kyrkliga samfälligheter har varit rätt stabil under perioden 2006–2015, mellan sju och femton egnahemshus har sålts per år. Egnahemshuset har till en del varit sådana som har kommit i församlingens eller den kyrkliga samfällighetens ägo som donation via ett testamente. En del av egnahemshuset har förmodligen i något skede fungerat som tjänstebostäder för andra tjänsteinnehavargrupperingar i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna. Det framgår inte av protokollmaterialet och därför kan man inte säga med säkerhet på vilket sätt fastigheterna har använts. Det är också möjligt att en del av

¹⁶⁹⁹ Att se det positivt kräver att man frigör sig från sentimentalitet över att prästgårdsinstitutionen har upphört att fungera och att prästgårdens teologi inte mera förverkligas i egentlig mening.

dessa bostäder har fungerat som prästgårdar även om det inte har noterats i tjänstemannakollegiets beslutsprotokoll, en del av fastigheternas ålder och storlek tyder på att så kan ha varit fallet. Försäljningen av kantorsgårdar har minskat, antagligen som en följd av att de flesta kantorsgårdar har sålts redan under tidigare år.¹⁷⁰⁰ När man ser på försäljningsbesluten ända fram till utgången av 2015 har därtill en ny försäljningskategori framträtt. Under 2013 och 2014 såldes fem kyrkor i den evangelisk-lutherska kyrkan. Det är en del av en ny trend som inte vid granskning har framgått ur källmaterialet tidigare under den egentliga perioden för undersökningen, åren 1970–2012.¹⁷⁰¹

Kan det eventuellt vara så att i de kyrkliga samfälligheter och församlingar där försäljningen av andra typer av fastigheter än prästgårdar har inletts de senaste åren så har man redan i ett tidigare skede avyttrat de prästgårdar som man tidigare förvaltade? Under perioden 2006–2015 såldes totalt 359 fastigheter i den evangelisk-lutherska kyrkan. Försäljningsaktiviteterna och beslut om försäljning föranleder en del frågor. Har försäljningar av prästgårdar medverkat till en förbättrad ekonomi i församlingen eller den kyrkliga samfälligheten i ett längre perspektiv? I vilken utsträckning har försäljnings-intäkterna återinvesterats och i vad? Har man som en del av de etablerade försäljningsstrategierna anpassat sig till en ny och stramare ekonomisk situation eller har försäljningen endast gett nytt andrum för något eller några år framåt? Det är omöjligt att i skrivandets stund säga hur det förhåller sig med detta i praktiken. Det skulle kräva att varje enskilt fall skulle undersökas i detalj. Men det är trots

¹⁷⁰⁰ Se bilaga 26.

¹⁷⁰¹ KYSA Kyrkostyrelsen ämbetskollegiums beslut 29.08.2013/ § 451, 19.09.2013, § 486, 13.03.2014/ § 171, 30.04.2014/ § 282, 18.12.2014/ § 728; Bilaga 26.

allt ett problemområde som varje ekonomichef och förtroendemannaorgan i de församlingar eller kyrkliga samfälligheter där det är aktuellt bör återkomma till, kritiskt granska och diskutera för att hitta förnuftiga och långsiktiga lösningar.

Försäljning är inte alltid den bästa lösningen även om det kan verka som en attraktiv, enkel och snabb lösning vid den första anblicken. Om ekonomin i församlingen eller den kyrkliga samfälligheten är dålig så räcker det förmodligen inte med en försäljning av en eller ett antal fastigheter. Det kräver samtidiga åtgärder kring övriga löpande kostnader. Personalkostnaderna utgör en betydande andel i ett kyrkligt samfunds ekonomi. Uteblivna intäkter i form av hyresinkomster från en fastighet och eventuella kulturella värden som går förlorade kan inte återkallas. Församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna har på samma sätt som andra offentliga aktörer (stat och kommun) ett ansvar för den kulturella miljö som vi lever i. Prästgårdarna är vid sidan av kyrkor och kapell synliga artefakter som visar på det omfattande uppbyggnadsarbete som har skett under ett stort antal århundraden i det finländska samhället. Livmiljön för människorna är problematisk att värdera och uppskatta men sinnet för skönhet och estetik är hos de flesta människor välutvecklat.

Det som också ur ett längre och vidgat perspektiv indirekt har betydelse för prästgårdarnas förvaltning och fortsatta användning (också när det gäller andra typer av fastigheter) är på vilket sätt församlingarna är organiserade.¹⁷⁰² Vid utgången av 2012 var det 64 församlingar som ur organisatorisk synvinkel hörde till Borgå stift.¹⁷⁰³ Under perioden 2013–2015 omorganiserades ett antal församlingar i Borgå stift. Nykarleby, Muns-

¹⁷⁰² Se kapitel 3.3.3.

¹⁷⁰³ Årsbok för Borgå stift 2012, 86–107; Backström 2014, 79.

la och Jeppo församlingar drogs in 1 januari 2013 och i stället grundades Nykarleby församling. Enligt likartad systematik drogs Närpes, Övermark och Pörtom församlingar in 1 januari 2014 och i stället grundades Närpes församling. Ekenäs, Snapertuna, Tenala och Bromarv församlingar drogs in 1 januari 2015 och i stället grundades Ekenäsnejdens svenska församling. Vid samma tidpunkt drogs Karis svenska församling och Pojo svenska församling in och i stället grundades Karis-Pojo svenska församling.¹⁷⁰⁴ Genom dessa samgångar minskade antalet församlingar i Borgå stift. Vid utgången av 2015 var det totalt 56 församlingar som hörde till det svenskspråkiga stiftet i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.¹⁷⁰⁵ Stiftet var vid utgången av 2015 indelat i nio prosterier.¹⁷⁰⁶

Under 2016 skedde det inga omorganiseringar i fråga om antalet prosterier, kyrkliga samfälligheter eller minskning i antalet församlingar i Borgå stift.¹⁷⁰⁷ Diskussioner kring samgång har diskuterats i den sydöstra delen av Borgå stift under ett flertal år. Sammanslagning av församlingar i Östra Nyland och närmare bestämt i Borgånejden aktualiserades redan för några år sedan. Då planerades att ett antal församlingar skulle anslutas till Borgå kyrkliga samfällighet, men inga konkreta åtgärder vidtogs.¹⁷⁰⁸ Domkapitlen i Borgå och Helsingfors föreslog i början av 2017 att församlingarna i Lovisanejden går ihop till en svensk och en finsk församling. De församlingar som skulle beröras av en sådan omorganisering är Lovisa svenska och finska församling, Lappträsk svenska och finska församling, Liljendal församling, Pernå församling och Strömfors församling. Tanken

¹⁷⁰⁴ Se kapitel 3.3.3; Vikström 2016, 19.

¹⁷⁰⁵ Årsbok för Borgå stift 2015, 79–100; Backström 2016A, 28.

¹⁷⁰⁶ Årsbok för Borgå stift 2015, 76.

¹⁷⁰⁷ Årsbok för Borgå stift 2016, 78–102.

¹⁷⁰⁸ HBA Mats Lindgård 20.12.2013; Se kapitel 3.3.3.

var att de nya församlingarna ska inleda sin verksamhet 1 januari 2019.¹⁷⁰⁹ Alla sju församlingarna tog på våren 2017 ställning till samgångsplanerna och de förtroendevalda ställde sig positiva till de nya planerna och den nya församlingsindelningen. Församlingarna gav efter att ärendet hade behandlats internt i församlingarnas förvaltningsorgan sitt utlåtande till Domkapitlet i Borgå stift. Ett namnförslag för den svenska församlingen inlämnades också. Enligt förslaget skulle den nya församlingen heta *Birgitta församling*.¹⁷¹⁰ Domkapitlet i Borgå stift gav i maj 2017 sitt utlåtande till Kyrkostyrelsen gällande sammanslagning av församlingarna. Förslaget var att de nuvarande församlingarna dras in 31 december 2018 och en svensk och en finsk församling grundas 1 januari 2019. Enligt förslaget från Domkapitlet i Borgå stift föreslog man att den nya svenskspråkiga församlingen i Östra Nyland ska heta *Agricola svenska församling*.¹⁷¹¹

Det har också förts diskussioner kring samgångar och omorganiseringar i den norra delen av Borgå stift. Under 2012 diskuterades samgång mellan församlingarna i Pedersörenejden, men förhandlingarna ledde inte till konkreta åtgärder.¹⁷¹² Diskussioner om en eventuell samgång återupptogs på våren 2017. Förslaget som kom från förtroendemannahåll var att Esse församling, Purmo församling, Pedersöre församling och Jakobstads svenska församling skulle bilda en gemensam församling och att den nuvarande finska församlingen skulle kvarstå.¹⁷¹³ Det skulle innebära att Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet efter

¹⁷⁰⁹ Kyrkpressen 23.01.2017. Församlingar ritas om i öst; FS3; FS4.

¹⁷¹⁰ Kyrkpressen 04.05.2017. Birgitta nytt namnförslag.

¹⁷¹¹ Kyrkpressen 18.05.2017. Domkapitlet föreslår Agricola.

¹⁷¹² Kyrkpressen 20.09.2012. Ekonomin ny skugga över Pedersörefusion; Östernbottens Tidning 11.10.2012. Församlingarna går hellre samman än höjer skatten; Se kapitel 3.3.3.

¹⁷¹³ FS5.

en samgång enligt förslaget skulle bildas av en svenska och en finsk församling.¹⁷¹⁴ Det diskuterades också en sammanslagning av församlingarna på Kronoby kommuns område nämligen Kronoby, Terjärv och Nedervetil församlingar. Församlingarna bildar Kronoby kyrkliga samfällighet.¹⁷¹⁵ Församlingsrådet i Nedervetil tog sommaren 2017 upp frågan om man kunde tidigarelägga sammanslagningen som var planerat till att verkställas mellan åren 2021 och 2023 enligt den gemensamma strategiplanen för församlingarna. I diskussionen fanns i bakgrunden en oro för en försämrad ekonomi som föranleddes bland annat av att det i församlingshemmet i Nedervetil hade uppdragats omfattande fuktskador som krävde saneringsåtgärder.¹⁷¹⁶

Det som indirekt har betydelse för församlingsstorleken eller på vilket sätt församlingarna organiseras i övrigt är kommunernas storlek. På Åland har diskussionen om att minska antalet kommuner pågått under andra halvan av 2010-talet. Bland annat har det föreslagits att hela Åland skulle bli en enda kommun. I förslaget fanns också ett mindre radikalt alternativ med ett större antal kommuner. Om planerna blir verklighet kräver det också åtgärder i församlingarna, antingen bildande av kyrkliga samfälligheter eller också sammanslagning av församlingar så att den nya församlingens gräns sammanfaller med den nya kommungränsen.¹⁷¹⁷ Våren 2017 presenterade landskapsregeringen ett preciserat förslag och enligt det skulle Ålands sexton kommuner bli fem från år 2020.¹⁷¹⁸

¹⁷¹⁴ Årsbok för Borgå stift 2016, 80; FS6; FS7.

¹⁷¹⁵ Årsbok för Borgå stift 2016, 79; Kyrkpressen 08.06.2017. Nedervetil flaggar för en församling i Kronoby.

¹⁷¹⁶ Kyrkpressen 08.06.2017. Nedervetil flaggar för en församling i Kronoby. Redan för cirka 50 år sedan slogs kommunerna Nedervetil, Terjärv och Kronoby samman till en kommun med namnet Kronoby kommun.

¹⁷¹⁷ Ö12.

¹⁷¹⁸ Ö13.

Det som också hänger intimt samman med församlingarna och deras organisering är vilken typ av ekonomiska och förvaltningsmässiga enheter som de består av. Är de självständiga församlingar, församlingar knutna till en kyrklig samfällighet eller eventuellt något annat? Jag undersökte i ett tidigare kapitel den förvaltningsreform som planerades i slutet av undersökningsperioden och där det enligt förslaget fanns planer på att organisera församlingarnas förvaltning så att samtliga församlingar skulle tillhöra en kyrklig samfällighet. Beslutsfattande i anslutning till det var på hälft vid utgången av 2012.¹⁷¹⁹ Kyrkostyrelsens förslag om att samtliga församlingar skulle tillhöra en kyrklig samfällighet behandlades i två omgångar på Kyrkomötets sammanträde i maj 2015. Det förslag som Kyrkostyrelsen lade fram förkastades och det betyder att församlingarna också i fortsättningen kan fungera som självständiga församlingar eller att ett antal församlingar på en eller flera kommuners område bildar en kyrklig samfällighet.¹⁷²⁰

Förändringar i den evangelisk-lutherska kyrkan i form av minskat antal medlemmar fortgår också. Vid utgången av 2012 var det totalt 4 146 056 närvarande medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan.¹⁷²¹ Vid utgången av 2016 var det 3 951 785 närvarande medlemmar i den evangelisk-lutherska kyrkan.¹⁷²² Under perioden 2013–2016, en period om fyra år, minskade antalet medlemmar i helhetskyrkan med -194 271 personer vilket utgör ungefär -4,7 %.¹⁷²³ Det kan jämföras med att under perioden 1970–2012, en period om 42 år minskade med-

¹⁷¹⁹ Se kapitel 3.3.3.

¹⁷²⁰ Meriläinen 2015, 39.

¹⁷²¹ Kyrkostyrelsen 2013, 114, Tabell 41.

¹⁷²² S1. Befolkningsförändringar hela kyrkan.

¹⁷²³ Kyrkostyrelsen 2013, 114, Tabell 41; S1. Befolkningsförändringar hela kyrkan.

lemmarnas antal med -223 972 personer. Vi kan på basen av statistiken konstatera att medlemsantalet minskar i ökande takt och minskningen under de senaste fyra åren (2013–2016) var i medeltal 9,1 gånger snabbare jämfört med medeltalet för hela undersökningsperioden, åren 1970–2012.¹⁷²⁴

Borgå stift hade vid utgången av 2012 totalt 252 489 medlemmar.¹⁷²⁵ Om vi ser på förändringen i Borgå stift under perioden 2013–2016 har medlemsantalet minskat med -12 481 personer och närvarande antal medlemmar var vid utgången av 2016 totalt 240 008, vilket utgör en minskning om drygt -4,9 %.¹⁷²⁶ Det är en något snabbare minskning jämfört med förändringen i antal närvarande medlemmar i samtliga stift i den evangelisk-lutherska kyrkan.¹⁷²⁷ Vi kan på samma sätt som för helhetskyrkan se att medlemsantalet minskade snabbare åren 2013–2016 jämfört med medeltalet för den egentliga perioden för undersökningen (1970–2012), i medeltal 2,1 gånger snabbare.¹⁷²⁸ Till det ska tilläggas att den ur relativ synvinkel stora minskningen i Borgå stift i början av perioden för undersökningen (1970-talet) hänförde sig i huvudsak till organisatoriska överföringar av församlingar till ett annat stift. Därför ger det en bild av mera moderat minskning i medlemsantal jämfört med helhetskyrkan under åren 2013–2016, men det är inte en helt korrekt bild av förändringen.¹⁷²⁹

Den negativa förändringen i fråga om medlemsantal har som vi kan konstatera av ovanstående statistik accelererat de senaste åren. Det innebär att församlingarnas ekonomiska bas förändras

¹⁷²⁴ Bilaga 21.

¹⁷²⁵ Kyrkostyrelsen 2013, 130, Tabell 41.

¹⁷²⁶ S1. Befolkningsförändringar stiftsvis.

¹⁷²⁷ Bilaga 21.

¹⁷²⁸ Bilaga 21; S1. Befolkningsförändringar stiftsvis.

¹⁷²⁹ Se kapitel 3.3.

och det ekonomiska utrymmet minskar. Dessutom är det oklart hur det utfallet i ett längre perspektiv kommer att bli när församlingarna inte längre erhåller samfundsskatt utan kompenseras för de samhällsuppgifter som utförs med hjälp av budgetmedel. Kommer de utlovade indexhöjningarna till budgetmedlen att infrias eller inte?¹⁷³⁰ När ekonomin sviktar hjälper det inte att förstora församlingarna och att sälja fastigheter. Förutom det kräver den ekonomiska situationen att personalstyrkan minskas samt att strukturerna i helhetskyrkan ses över. De administrativa strukturerna och överbyggnaderna som för närvarande finns kräver omorganisering. Administrationen bör lättas upp och på det sättet göras mindre kostnadskrävande. Detta gäller helhetskyrkans administration, men också administrationen i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna. Detta föranleder ett antal frågor: Ska uppbyggnaden av förvaltningsorganen i framtiden ha samma struktur som nu med flera hierarkiska nivåer?¹⁷³¹ Är det motiverat att beslutsfattandet enbart ska ske i organ där de invalda har fått ett mandat via kyrkliga val för en given period utan att därefter vara delaktiga i församlingens verksamhet? Kunde det i stället vara så att beslutsfattarna är de som aktivt deltar i församlingens verksamhet?¹⁷³² En större andel av de krympande resurserna bör allokeras till primärt för-

¹⁷³⁰ Kotimaa 07.09.2017. Kirkolliset määrärahat pysyvät ennallaan. I regeringens budgetförhandlingar för 2017 genomfördes en lagändring som innebär att de utlovade indexförhöjningarna till budgetmedlen frystes för åren 2017–2019.

¹⁷³¹ Till exempel församlingsråd, gemensamma kyrkoråd och gemensamma kyrkofullmäktige.

¹⁷³² Kanske så att deltagandet i gudstjänsterna blir ett ”inträdeskort” till att ha rätt att vara med och besluta om församlingens angelägenheter? Till exempel så att deltagande och rösträtt i beslutsfattandeorganets sammanträde kräver ett visst antal markeringar i detta inträdeskort.

samlingsarbete och till att bibehålla och upprätthålla de mest nödvändiga fastigheterna som behövs för den verksamheten.¹⁷³³

Försäljningsambitionerna i olika församlingar och kyrkliga samfälligheter är väldigt olika till sin karaktär. Det har sin grund i att behoven och synsätten bland personalen och beslutsfattarna varierar starkt mellan olika församlingar och kyrkliga samfälligheter. Detta framträder främst när det gäller de ekonomiska realiteterna och som beslutsfattarna har insyn i. Men de ekonomiska frågeställningarna och eventuella problem kan också bearbetas på olika sätt. Att endast se till ekonomi i en församling eller kyrklig samfällighet är att se för snävt på situationen. Analysen och argumentationen bör basera sig på ett helhetsperspektiv som innehåller olika typer av prioriteringar och vägval. Det kan naturligtvis tyckas vara helt i sin ordning att man argumenterar för att personalen är viktigare än fastigheterna. Och visst är det så ur ett individperspektiv. Men om denna personal jobbar med verksamhet som egentligen inte hör till församlingens grunduppgift, så kommer analysen och beslutsfattandet i en ny dager. Man kan ställa sig frågan: är det arbete som görs väsentligt och i linje med kyrkans grunduppgift?¹⁷³⁴

Vi såg av statistiken att utvidgningen av personalstyrkan i den evangelisk-lutherska kyrkan har varit omfattande under perioden för undersökningen, den har i praktiken fördubblats.¹⁷³⁵ När det gäller Borgå stift så har den tredubblats under perioden 1970–2012.¹⁷³⁶ Det ger en annan bild av situationen och återspeglar sig i församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas

¹⁷³³ Med primärt samlingsarbete avser jag det arbete som ska utföras enligt kyrkolagens och kyrkoordningens stipulationer och krav.

¹⁷³⁴ L 26.11.1993/1054, § 1–2; KO 8.11.1991/1055 år 1993, § 1.

¹⁷³⁵ Tabell 2.

¹⁷³⁶ Kyrkans forskningsinstitut 1977, 320; Kyrkans forskningscentral 1985, 359; Kyrkostyrelsen 2013, tabell 16, sidorna 50–56.

ekonomi.¹⁷³⁷ Man kan ställa sig frågan: Är detta motiverat, att upprätthålla verksamhet som ligger utanför församlingarnas egentliga uppgift och verksamhetsfält? Återgår man till att sköta endast de uppgifter som åläggs via gällande kyrkolag och kyrkoordning för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland blir arbetsfältet mera begränsat. Följaktligen blir det behov av ett färre antal arbetstagare i församlingens eller den kyrkliga samfundets tjänst.¹⁷³⁸ Är det kanske det som den svikande ekonomin kräver trots allt? Krympningen i fråga om församlingarnas verksamhetsfält blir eventuellt påtvingad? Hur detta förverkligas i olika församlingar kommer förmodligen att gestalta sig mycket olika. Hur kommer de frivilliga insatserna som man vill utveckla att fungera i ett långsiktigt perspektiv? Kan verksamheten över tid säkras med hjälp av frivilliga krafter?

Det fanns totalt 449 församlingar i den evangelisk-lutherska kyrkan vid utgången av 2012.¹⁷³⁹ Via samgångar minskade antalet församlingar så att vid utgången av 2015 återstod 412 församlingar.¹⁷⁴⁰ Minskning i antalet församlingar fortgick. Vid utgången av 2016 fanns det 408 församlingar och förhandsuppgifter för 2017 visar att församlingarnas antal minskade till 400.¹⁷⁴¹ Genom att förstora församlingarna får man ett skenbart, men tyvärr kortvarigt, andrum. Men det hjälper inte långt när den ekonomiska basen i ekonomin faller undan i allt ökad takt. Det att de relativa intäkterna eventuell ökar som en följd av högre inkomster hos de skattebetalande församlingsmedlemmarna hjälper endast på kort sikt. De eventuellt ökade intäkterna i euro räknat äts upp av ökade kostnader för bland annat löner,

¹⁷³⁷ Figur nummer 11.

¹⁷³⁸ KL 8.11.1993/1054; KO 8.11.1991/1055 år 1993.

¹⁷³⁹ Kyrkostyrelsen 2013, 11; Bilaga 22.

¹⁷⁴⁰ Kyrkostyrelsen 2016, 11.

¹⁷⁴¹ S2.

underhåll och reparationer Det som ytterligare försvårar situationen är att det finns en stor variationsbredd i församlingarnas ekonomi och ekonomiska buffert. Det finns rika församlingar och det finns församlingar som i slutet av undersökningsperioden hade mycket dålig ekonomi. Att man har bildat en stor kyrklig samfällighet är i sig ingen garant för att åstadkomma god ekonomi.¹⁷⁴²

Ovanstående statistik, reflektioner och frågeställningar samt det som framkommit i de tidigare kapitlen ger ett underlag till det som jag i det följande avsnittet av epilogen reflekterar och diskuterar kring. Jag tar först en tillbakablick och diskuterar kring den förändring som har skett och de beslut som har fattats eller inte fattats. Som bekant är ju ett uteblivet beslut också ett ställningstagande i en viss riktning. Efter tillbakablick blickar jag framåt och diskuterar kring vilka möjligheter som eventuellt kunde finnas framöver. Den delen av epilogen kan ses som ett scenario, kanske också delvis som en provokation. Det kan eventuellt anses vara en utopi, eller så inte. Var och en får avgöra och bilda sig en uppfattning utifrån sin utsiktspunkt.

Sammanfattning

Prästgårdarna är som fysiska artefakter invävda i samhällets och kyrkans kontext och i det kulturlandskap där vi lever och verkar. Också sådana prästgårdar som inte längre är i en församlings eller en kyrklig samfällighets ägo ingår och är inbäddade i detta sammanhang. Detta är framträdande framför allt på landsbygden där det vid en del av prästgårdarna fanns möjlighet att skapa trädgårdar och parkområden som i sig förstärker intrycket av ett byggt kulturlandskap. Samtidigt har prästgårdarna vad gäller den ursprungliga användningen och funktionen till stor del

¹⁷⁴² Se kapitel 4.1.

förflyttats ut i samhällets och kyrkans marginal. När jag tänker bakåt och tar avstamp i den tid när kristendomen kom till Norden och de första kyrkorna började byggas var det också en stor omvandling som ägde rum i det dåtida samhället. Vi kan enbart föreställa oss vilket motstånd de nya kraven väckte hos socknens befolkning. Pålagor i form av material som skulle anskaffas för kyrkobygget och dagsverken som skulle utföras var förmodligen inte alltid så trevliga. Samtidigt fanns det en stor respekt för överheten i det patriarkaliska samhället men också glädje över att få bygga Herrens hus.

Byggandet av kyrkan sammankopplades med krav på boställe för prästen. Så småningom kunde man på lagstiftningens väg reglera byggandet av prästgårdarna. Gradvis formades socknen och olika funktioner och aktiviteter växte fram kring kyrkan och så småningom också kring prästgården. Det var funktioner som formades som en del av ett livsvillkor i naturhushållningens tidevarv. Det var egentligen en dynamisk, delvis också effektiv och samtidigt för samtiden fräsch systematik, som byggdes upp och som kom att ha långtgående verkan och inflytande i samhället. Samhället och kyrkan var förvisso med ett nutida tankesätt patriarkalisk men det fungerade och var och en hade en bestämd uppgift. Detta var något som fungerade långt in på 1900-talet även om resolutioner och lagar under århundradenas lopp förändrade detaljer i denna systematik. Tids nog växte det fram en verksamhetsform kring prästgårdarna som jag i denna undersökning inledningsvis har kallat för *prästgårdskultur* och via en ny definition utvidgat till ett begrepp som jag kallar för *prästgårdens teologi*. Stiftets biskop hade möjlighet att flytta på en präst om personkemin i församlingen inte fungerade. Prästen och prästfamiljen skulle bo i sin församling, alternativt gavs inte. Lönesättningen var utifrån lönelagstiftningen ordnad så att

det möjliggjorde att hela familjen kunde få en dräglig utkomst. Därför innebar en flyttning till en ny tjänstgöringsort inga oöverstigliga ekonomiska uppoffringar för prästen och eventuell prästfamilj.

Prästerna gavs så småningom möjlighet att gifta sig och bilda familj. Officiellt och formellt blev detta möjligt efter att kravet på celibat för klerkerna upphävdes i det svenska riket 1536. Prästfrun fungerade i många fall som ortens diakonissa och för det arbetet betalades inte något extra. Det ingick i helheten och förväntningarna på prästfamiljen var stora. Prästfamiljen var en förebild och ett exempel i närsamhället. Att vara förebild och exempel var säkert svårt på många sätt, men det medförde också möjligheter till en äkta dialog med människorna i bygden. Dialogen och kontakterna i vardagen hade inte alltid positiva förtecken, men det var en del av livet. Missnöje fanns över de kostnader som bland annat underhållet av prästgårdarna utgjorde. Prästerna var inte heller alltid nöjda över hur basen för inkomsterna formades och det fanns ojämlikhet mellan olika församlingar. Så ändrades lönesättningen för prästerskapet och undan för undan splittrades den helhet som under flera hundra år hade varit knutet till prästgården och som under lång tid fungerade på ett förutsägbart sätt. Nya tjänster inrättades och lönekostnaderna i församlingarna växte.

Det byggdes församlingshem för att erhålla större utrymmen för verksamheten, men delvis också för att kunna ta avstånd till det heliga. Det heliga representerades av kyrkan med sitt altare och eventuellt av ett Kristuskrusifix som fanns kvar i kyrkan från den romerska (katolska) tiden. Församlingshemmet var en neutralare plats att samlas på även om där också ibland fanns ett altare och ett kors, men inte alltid. I församlingshemmet var det heliga inte lika gripbart och påträngande som i kyrkan. Det var

ett nytt slags föreningshus som man hade blivit van vid från andra sammanhang i bygden, till exempel i form av ungdomslokaler. Prästgården var förmodligen också till en del problematisk som samlingspunkt. Prästfamiljen bodde där och vid sammankomster påmindes man om det grundläggande i den kristna tron. Kanske det till och med var så att kyrkoherden ställde påträngande frågor om kunskaperna i Katekesens vid besöket? I församlingshemmet var det möjligt att vara mera anonym.

Församlingarna utvidgade verksamheten till nya områden i form av ungdomsarbete och via dagklubbar i församlingens regi. Detta var en följd av att kommunerna från och med 1970-talet tog hand om en del av de gamla etablerade verksamhetsformerna som församlingarna tidigare hade ansvarat för och församlingen sökte därför efter nya arbetsuppgifter. Ekonomin var god och man ansåg sig ha råd att utvidga verksamheten. Det fanns efterfrågan på nya verksamhetsformer och alla var nöjda. Personalstyrkan växte och fastighetsinnehavet ökade med ökade lönekostnader och underhålls- och reparationskostnader som följd. Så småningom kom man till en punkt när den ekonomiska bärkraften överskreds. Då började man fundera på var man snabbt ska hämta lite extra pengar till kassan. Hur åstadkomma intäkter som åtminstone till en del kan täcka upp de överstora kostnaderna? Då föll blicken på prästgårdarna. Kostnaderna för boendet i prästgård hade via skattelagstiftningen drivits upp till sådana höjder att allt flera präster hade sökt sig till ett annat boende efter att boendeplikten hade avskaffats. Prästförbundet hade också med sina uttalanden och metodik i lönesättning medverkat till att prästerna flyttade bort. Prästgården stod kanske tom och var därmed klar för avyttring. Den var dyr i drift och den var till ett förfång ansåg man i församlingens eller den kyrkliga samfällighetens beslutsorgan. Ytterligare kunde man

för säkerhets skull tillägga att den var i dåligt skick och det skulle bli dyrt att reparera. Ett intressant uttalande med tanke på att det hade funnits boendeplikt och därmed också ett krav på att församlingen eller den kyrkliga samfälligheten att hålla fastigheten i skick. Så inleddes försäljningen och när det inte längre fanns prästgårdar att sälja så inleddes avyttringen av andra typer av fastigheter, församlingshem, lägergårdar, bönehus men också kyrkor och den trenden fortgår. Statistiken över försäljningar av fastigheter i den evangelisk-lutherska kyrkan under de senaste åren talar sitt tydliga språk.

Det som man åstadkom under några tiotal år bland annat med hjälp av prästgårdsförsäljningarna och när prästerna flyttade bort från prästgårdarna var att man slog sönder en välfungerande helhet och institution. Samtidigt började man betrakta församlingsmedlemmarna som kunder. Plötsligt så märkte man att kontakten till församlingsmedlemmarna hade blivit skör eller saknades helt. Den tänkta kunden var inte lojal längre. Sammanslagningar av församlingar verkställdes som en tänkt lösning på de ekonomiska problemen och för att råda bot på problemet med vakanta kyrkoherdetjänster i de mindre församlingarna. Kyrkliga samfälligheter utvidgades för att ge skenbart större ekonomiska muskler. Medlemssiffrorna hade under en längre tid varit på nedåtgående, gudstjänstdeltagarfrekvensen dalade, dopen minskade i antal och vigslarna blev också allt färre. Så började man fundera på nya åtgärder. Det var dags att sätta igång olika digitala kampanjer för att öka synligheten. Man skulle vara aktivt med i utbudet på de sociala medierna.

Den gripbara, fysiska och verkliga identiteten ersattes till en del av en digital identitet.¹⁷⁴³ Det gjorde att den enskilda tjänste-

¹⁷⁴³ Informant nummer 27.

innehavaren när som helst kunde försvinna in i *cyberspace* när det finns behov till det. Det var förmodligen bekvämt och praktiskt för den enskilda tjänsteinnehavaren. När tjänsteinnehavaren for på semester så var han eller hon inte mera tillgänglig. Den som man skulle betjäna sattes i andra hand. Prästen, tjänaren har blivit tjänsteman med ordnade arbetstider och semester. Prästen som tidigare hade ett namn och som församlingsmedlemmarna kände är numera endast *prästen*. Det har jag också mött i mitt arbete, jag blir ibland inte tilltalad vid namn utan jag är *prästen* eller *kyrkoherden*. Han eller hon, prästen är den som har dejour och svarar i telefon när den hjälpbehövande ringer till ett centralt nummer i en servicebyrå någonstans. Smidigt och praktiskt ur församlingens och tjänstemannens synvinkel. Men hur är det med församlingsmedlemmen, hur åstadkomma trygghet i en sådan kontakt? Ska jag verkligen som en hjälpbehövande svag och bräcklig individ öppna mitt innersta för en sådan person, en person som jag aldrig har träffat? Kan en sådan person verkligen hjälpa mig?¹⁷⁴⁴

Du behöver inte som tjänsteinnehavare konfronteras med människorna i det verkliga livet utan du kan svara på frågor och utföra uppgifter via ett digitalt nätverk.¹⁷⁴⁵ Det är möjligt att invaggas i den föreställningen att allt är i sin ordning trots att du inte har sett motpartens kroppsspråk eller skakat hand med personen som ett tecken på möte, avsked eller deltagande.¹⁷⁴⁶ Kanske till och med för bägge parter, för den som frågar utifrån ett uttalat behov och för den som svarar och levererar? Allt enligt nutidens melodi, i samma huvudfära som övriga samhäll-

¹⁷⁴⁴ Kyrkpressen 15.06.2017. Hjälp finns när livet blir tungt.

¹⁷⁴⁵ Se till exempel *Fråga prästen* Ö14.

¹⁷⁴⁶ Informant nummer 27.

sinstitutioner.¹⁷⁴⁷ Det är ett led i anonymiseringsprocessen, privatiseringen samt likriktningen med samhället i övrigt och ger utrymme för allt större valmöjlighet för den enskilda.¹⁷⁴⁸ Det är en möjlighet att plocka åt sig från det tjänsteutbud som den ena eller den andra tjänsteproducenten levererar, av tjänsteproducentens ”smörgåsbord”.¹⁷⁴⁹

Helhetssyn saknas

Nu har jag med breda penseldrag och förmodligen också i viss mån provokativt målat upp en bild av händelseförloppet inom den evangelisk-lutherska kyrkan. Men vad var det i grunden som hände om man ser det specifikt ur ett prästgårdsperspektiv? Det är säkert på många sätt obekvämt och irriterande att vara efterklok i detta sammanhang. Men reflektion kring och evaluering av det som hänt är ändamålsenligt för att det ska finnas möjlighet att framöver eventuellt lära sig av de mindre goda steg som tagits. Problemen har inte blivit mindre omfattande eller försvunnit trots att man har sålt prästgårdarna. Prästgårdsförsäljningarna har inte löst församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas ekonomiska problem, än mindre löst problemet med medlemsflykten.

Det som hände var att man på vägen tappade bort förståelsen över hur utstuderat funktionell och välfungerande prästgårdsinstitutionen var. Visst fanns där också problem. Det var ett maktcentrum och en del av ett patriarkaliskt samhälle som säkert på många sätt var irriterande för omgivningen.¹⁷⁵⁰ Prästgårdens teologi, eller om man så vill prästgårdskultur, som hade

¹⁷⁴⁷ Kyrkpressen 04.05.2017. Lättklädd skall locka till kyrkodagar.

¹⁷⁴⁸ Se till exempel Werner 2003, 105 eller Blücker 2003, 149; Informant nummer 27.

¹⁷⁴⁹ Se exempelvis Vikström 2008, 111–132.

¹⁷⁵⁰ Se kapitel 1.5 med definition över den patriarkaliska kyrkan.

formats med stor möda och genom ett gediget lagstiftningsarbete, tankearbete och praktiskt arbete under mycket lång tid var plötsligt ingenting som fick plats i strategiarbetet som något centralt i kyrkans liv.¹⁷⁵¹ Prästgården var endast representant för den problematiska fastigheten som man gärna ville bli av med och som inte längre passade in i mönstret.¹⁷⁵² Avsaknaden av djupgående forskning på området visar på att det inte ansågs viktigt. Man bemödade sig inte om att på allvar fundera över hur prästgården som institution hade uppkommit. Det fanns inte heller betydande forskning för att svara på frågan hur den hade uppkommit och vilken betydelse detta hade för kyrkan i ett längre perspektiv. De arbeten som utfördes kring tematiken var endast omformning av detaljer bland annat i form av förberedande arbeten och utredningar kring ändrad lönelagstiftning och naturaförmånsbeskattning.¹⁷⁵³ Men inga dissertationer som på ett grundläggande sätt hade kunnat visa på de problem som en vändning och ändring i värderingen av prästgårdarnas roll och funktion skulle medföra för kyrkan i ett längre tidsperspektiv.¹⁷⁵⁴

Med nutida terminologi skulle man säga att det saknades en *helhetsstrategi* för den evangelisk-lutherska kyrkan inom detta område. Den helhetsstrategi som saknades var en klar uppfattning om hur man skulle åstadkomma ett motsvarande kluster och funktion på ett annat sätt när man hade för avsikt att nedmontera prästgården som institution och därmed också den teologi som var kännetecknande för prästgårdarna. Det fanns delstrategier bland annat i formen av en restriktiv hållning till

¹⁷⁵¹ Se kapitel 2 med redogörelse över olika skeden i prästgårdarnas historia.

¹⁷⁵² Se kapitel 3.3.2.

¹⁷⁵³ Se till exempel Utbildningsministeriets betänkande från 1982, Finansministeriets betänkande från 1986 eller Kyrkostyrelsens betänkande från 1988.

¹⁷⁵⁴ Se kapitel 1.2 med redogörelse över tidigare forskning inom denna tematik.

upphävande av boendeplikt till exempel i Borgå stift, men inte i form av vad det betyder för kyrkan som helhet om prästgårdsinstitutionens funktioner och inflytande löses upp.¹⁷⁵⁵ Oklart är hur mycket av personliga ställningstaganden, känslor och personliga intressen som fick styra uppbyggnaden av beredningstexterna i församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna inför ett försäljningsbeslut. Det är något som endast de berörda parterna kan svara på.

Vid ingången till 1970-talet och startpunkten för undersökningens huvudperiod var inte navet i den evangelisk-lutherska kyrkan centralförvaltningen vid Kyrkostyrelsen, det var inte Domkapitlen, det var inte heller kommunernas funktioner. Kommunerna var i det skedet endast i en förändringsfas i riktning mot ett välfärdssamhälle. Det var prästgårdarna och den verksamhet som kretsade kring dem som ännu var centrala vid denna tidpunkt. Prästgårdarna var teologiska, kulturella och funktionella centrum, men därutöver maktcentrum och logistikcentrum i samhället. Helhetsstrategin (om en sådan hade förverkligats) kunde ha tagit avstamp i ett konstaterande och i en fråga som kunde ha haft ungefär följande formulering:

Vi har kommit fram till att prästgården som institution ska nedmonteras. Hur ska vi åstadkomma en fortsättning på en annan grund så att vi inte förlorar den sammanknytande effekt som prästgårdarna har i bygderna?

¹⁷⁵⁵ Ett antal betänkanden lades fram under 1980-talet kring prästgårdarna men de inriktade sig främst på kulturhistoriska och ekonomiska aspekter. Se Utbildningsministeriets betänkande från 1982 eller Finansministeriets betänkande från 1986.

Något i den stilen skulle ha varit tillämpligt. Gjordes ett sådant konstaterade och ställdes en sådan fråga? Jag betvivlar, säkerligen inte. I varje fall har inga sådana uttalanden, varken muntliga eller skriftliga, framkommit under undersökningens gång. På basen av konstaterandet och frågan skulle strategin ha uppgjorts. Strategin skulle ha innehållit en konsekvensbedömning över vad nedmonteringsaktiviteterna kommer att innebära ur ecklesiologisk synvinkel. Fotarbetet för att förankra strategierna skulle lämpligen ha skett med hjälp av biskopsvisitationer och vidarebearbetning i församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas organ. Strategin skulle ha legat som grund för det fortsatta lagstiftningsarbetet och därmed också som underlag för beslutsfattande vid Kyrkostyrelsen, Skatteförvaltningen, vid domkapitlen och i de enskilda församlingarna eller i de kyrkliga samfälligheterna.

Visst hade man strategier för andra delområden i den evangelisk-lutherska kyrkan. Problemet var att strategierna till stor del hade formulerats i helhetskyrkans centralförvaltning eller vid domkapitlen och saknade verklig kontakt till det som var viktigt och konkret i församlingarna. Strategierna innehöll till vissa delar ett språk som egentligen inte passade in i församlingslivet. Terminologin var på många sätt obekant och främmande. Och det fanns aldrig tillfälle för strategierna att få ett verkligt fotfäste i församlingarna. Det fanns inget utrymme att låta strategierna och ännu mindre visionerna sjunka in i planeringen, beslutsfattandet och verkställigheten. Det blev ingen verklig dialog mellan de som hade producerat skrivningarna och med församlingarna. Därför blev det inte heller någon verklig återkoppling.

En strategi är inte en strategi så länge som den inte har tagits del av, reflekterats kring, beslutsfattats kring och gjorts åtgärder på basen av. Tills det fotarbetet är gjort, internaliseringen och

reflektionsfasen genomförd och åtgärder vidtagna är det endast en bunt papper med diverse trycksvärta på som på sin höjd gläder dem som har skrivit strategin och de som har godkänt den. Geoff Mulgan har med Henry Mintzbergs ord uttryckt detta på ett elegant sätt:

The famous management thinker Henry Mintzberg [...] once wrote that 'there is no such things as an implementation gap in strategy and policy: only policies and strategies that are poorly designed, and that fail to take account of the realities of implementation'.¹⁷⁵⁶

Utöver strategierna utformades årsberättelser och fyraårsredogörelser men de förblev så att säga bokstavligen till stor del kvar i bokhyllan. De varningsord som eventuellt fanns inskrivna i redogörelserna kring bland annat den ekonomiska situationen i församlingarna ledde inte till verkliga åtgärder i församlingarna, i de primära enheterna i den evangelisk-lutherska kyrkan förrän man hade kommit långt på efterkälken.

Hur är det möjligt att det blev det på detta sätt? Det var bråttom, det fanns inte tid. Man kan kanske säga att rörelsen i vissa fall blev viktigare än resultatet. Det var ingen som egentligen på allvar tog ansvar för att strategierna och årsredogörelserna flödade ut i församlingarna och bearbetades. De i grunden goda redogörelserna och strategierna analyserades inte och tillämpades inte, utan arbetet fortsatte till stor del som tidigare. Tillfälliga lösningar för att minska det ekonomiska trycket för en kort tid verkställdes via försäljningar av fastigheter, prästgårdar i första hand och längre fram andra typer av fastigheter. På grund av avsaknaden av koppling till en genomtänkt helhetsstrategi för

¹⁷⁵⁶ Mulgan 2009, 135.

den evangelisk-lutherska kyrkan kring prästgården som institution blev varje enskilt prästgårdsförsäljningsbeslut eller beslut om upphävande av boendeplikt som en ”obebodd ö på ett stort öppet hav”.

Till sist hade man nått till en punkt där det inte fanns en återvändo. Det fanns inte längre möjlighet att återskapa den institution som var, den var förbrukad. Det hade tillsatts präster som inte hade ett intresse för ett boende i prästgård, än mindre att fungera i sin tjänst utifrån ett helhetsperspektiv med prästgården som bas. Via lagstiftningen ändrades och eliminerades möjligheterna att ställa krav på var en tjänstinnehavare ska vara bosatt. Det fanns inte möjlighet till det fast viljan i vissa fall skulle ha funnits i och med att basen, prästgården, som utgångspunkt i arbetet var satt ur funktion. I det skedet började man i snabb takt forma fastighetsstrategier. För prästgårdarna kom åtgärderna för sent och det fanns ingen verklig förankring i helhetskyrkan om vad kyrkan ska vara och representera. Prästgårdarna var sålda, medlemsantalet på sjunkande och ekonomin körd i botten. Allt detta inom loppet av drygt 40 år. Samtidigt lät man centralförvaltningen svälla och etablerade servicecentraler för att ta hand om och besluta om den ekonomiska bokföringen och redovisningen, långt borta från den primära enheten i kyrkan, församlingen. Formaliseringsgraden ökade som en följd av omorganiseringen och tudelningen mellan ”andligt arbete” och övriga funktioner blev allt större. Subsidiaritetsprincipen som är en grundläggande princip inom den Europeiska unionen blev i den evangelisk-lutherska kyrkan till denna del satt på undantag.¹⁷⁵⁷

Det som vi uttrycker som Sanningen med stort S har många ansikten. Vi kan återkalla till minnet Robin George Col-

¹⁷⁵⁷ Ö15.

lingwoods tankar som jag relaterade till i metodologikapitlet.¹⁷⁵⁸ Det som jag ovan har uttalat är ett sätt att se på problematiken, någon annan kan se det diametralt annorlunda. Men jag har bildat mig min uppfattning granskat i ljuset av tagna och icke tagna beslut. Skrivningen ovan innehåller stort mått av generalisering och förenkling, men den principiella linjen är från min utsiktspunkt klar. Det som jag har skrivit är grundat på det material som jag har haft till förfogande. Det osagda och ogjorda arbetet har också till vissa delar tydliggjort vad som skett och hjälpt mig att bilda en egen uppfattning om det skedd. ¹⁷⁵⁹ Nu ska vi blicka framåt. Det som har hänt hör till historien och i bästa fall kan vi lära oss något av de mindre goda stegen och besluten som har tagits.

En vision

Avslutningsvis lägger jag främst fram en del frågor utan svar samt diverse påståenden och visioner om en möjlig framtid. Kanske rentav ouppnåeliga scenarier eller så inte? Var och en får avgöra, tiden får utvisa. Kanske det också i viss mån handlar om en karikatyr eller ett slags symbolspråk över kyrkans framtid och prästgårdens framtida roll och uppgift. Mycket har hänt i kyrkan under århundradenas lopp. Vi kan återkalla i minnet hur reformationen ändrade kyrkans riktning i grunden. Det har varit omvälvningar som har varit långt större än det jag nedan kommer att presentera. Allt beror på vilket tidsperspektiv vi tar i analysen och i berättelsen. Vi får betänka att det egentligen är ett perspektiv som omfattar cirka 2000 år. Mycket har hänt från tiden när den kristna kyrkan etablerades. Det är på sin plats att

¹⁷⁵⁸ Se kapitel 1.4.1.

¹⁷⁵⁹ Tystnaden och det oskrivna ordet har ibland mycket hög förklaringsgrad över vad som har skett eller inte skett.

i ett sammanhang när jag skisserar ett scenario över förändringen i kyrkan också ge ett ungefärligt tidsperspektiv för scenariots verkställighet. Det är naturligtvis en mycket problematisk fråga i och med att förändringarna kommer att gestalta sig olika beroende på var man befinner sig i Finland. Men om utgångspunkten är Borgå stifts område kan tidsramen snävas in en del. Jag uppfattar det som att det handlar om en situation om cirka 20–30 år. Det betyder att den situation jag skisserar nedan för oss i grova drag till åren 2035–2050. För en del kan de förändringar jag skisserar eventuellt ses som negativa. För andra kan det kanske ses som en positiv förändring. Det beror helt på hur man ser på kyrkan, kyrkans roll och uppgift och på sin egen situation ur ett generellt perspektiv.

Så här tänker jag mig att det eventuellt kommer att gestalta sig. Prästgården som begrepp förknippas ännu i dag med en stor fastighet på landsbygden som är byggd på 1800-talet och som med dagens mått mätt är opraktisk, oändamålsenlig, stor och dyr i drift. Det har visat sig vara ett grundläggande konstaterande, och ett utbredd synsätt. Och visst är det så, jag är helt av samma åsikt. De äldre prästgårdarna byggdes för helt annan funktion och under en tid med helt annorlunda ekonomiska premisser. Men om vi släpper den tanken och i stället tänker oss den enskilda prästen och kanske prästfamiljen som ska etablera sig på en ort, på ett nytt tjänsteställe. I ett sådant läge är det synnerligen bekvämt och också ekonomiskt fördelaktigt om det finns en lämplig och förhållandevis förmånlig bostad att flytta in i och som arbetsgivaren tillhandahåller. Det kan vara ett tryggt sätt att påbörja ett nytt arbete utan att behöva satsa i stora ekonomiska investeringar. Om det inte fungerar i arbetet på just den orten finns det möjlighet till en reträtt, kanske till en annan församling. Boendet är trots allt centralt i en människas och i en

familjs liv, också ur ekonomisk synvinkel. Det återspeglar också var och ens identitet och skapar ett igenkännande och i bästa fall en trygghet i tillvaron.

Det kan vara ett litet egnahemshus eller det kan vara en radhuslägenhet. Hyran som begärs är så att säga justerad, församlingen har sett till att det finns ett prejudikat som möjliggör att hyran kan vara på en mycket moderat nivå. Justeringen av hyran görs av omsorg om arbetstagaren men också för att säkerställa att man vet var prästen är bosatt även om det inte ur juridisk synvinkel är möjligt att ställa krav på bostadsort. Dessutom kan det på vissa orter där det är svårt att besätta vakanta tjänster vara en möjlighet för att öka attraktionskraften. Det är med postmodern terminologi en konkurrensfördel vid anställande av personal.

Om motivet vid utformningen av regelverk och lag är på samma grund som vid formuleringen av lönelagstiftningen på 1920-talet så kunde mycket göras. Man hade omsorg om arbetstagaren och familjen i fråga om lönesättning via lönelagens paragrafer. Lagstiftningen gav ett ekonomiskt skydd till prästfamiljen. Den omsorgen fanns redan på landskapslagarnas tid och möjliggjorde att prästgårdskulturen och prästgården som institution kunde utvecklas. Skulle man ha en sådan inställning i ett nutida samhälle kunde hyressättningen formas helt annorlunda. En arbetstagare som mår bra och har en god boplatz och en välfungerande ekonomi är en arbetstagare som kan fungera effektivt, oberoende och kärleksfullt i sin tjänst. Det är möjligt att koncentrera sig på arbetsuppgifterna utan att behöva fundera över boende och ekonomiska frågor i anslutning till det. Samtidigt är kostnadsnivån för boendet sådan att det är möjligt att spara till en bostad som kan utnyttjas när tjänsteinnehavaren går i pension. Men för att en lagstiftning och ett regelverk kring

boende ska kunna formas på ovanstående sätt krävs det att det finns aktörer som samverkar i frågan. Frågan är om sådana aktörer finns under 2010-talet i den evangelisk-lutherska kyrkan eller i Prästförbundet? Församlingen å sin sida kan se det som en investering i mänskliga resurser och som möjliggör att anställa kompetent personal. Det är positiva omständigheter som efter en tid får ringarna att sprida sig på vattnet.

Så småningom märker församlingsmedlemmarna förändringarna och de börjar trivas i prästens och eventuell prästfamiljs närhet. Ja, kanske rentav vill lära sig mera om Kristus, nyfikenheten växer. Gudstjänstlivet blir på nytt centralt i församlingen.¹⁷⁶⁰ Det ger stadga och rytm till människornas vecokovisa liv.¹⁷⁶¹ Grupperingar och olika typer av arbetsgrupper uppstår självmant utan att man behöver fundera över aktivering av lekmännen. Det skapas tillräckligt tunga och allvarliga anledningar till att komma samman ändå och de olika verksamhetsformerna riktar sig inåt mot gudstjänstlivet.¹⁷⁶² När frågorna kommer så finns prästen och de andra medarbetarna i närheten och kan lyssna, hjälpa, stöda och svara. Eller i varje fall vet frågeställaren var prästen finns. Han eller hon finns inte endast i ett digitalt nätverk utan som fysisk, verklig, men också bristfällig, en varelse mitt i den gemenskap som håller på att byggas upp.¹⁷⁶³ Verksamheten formas kring den egna kyrkan och lokalförsamlingen och självbestämmanderätten stärks.¹⁷⁶⁴ Församlingarna återgår till att vara små både vad gäller antalet medlemmar och

¹⁷⁶⁰ Med gudstjänstliv avser jag att när det firas gudstjänst är det i form av en högmässa. Det betyder att nattvarden ingår som en självklar del, det är inget som väljs bort av pragmatiska, teologiska eller tidsmässiga skäl.

¹⁷⁶¹ Se exempelvis Hagman 2013, 247.

¹⁷⁶² Hagman 2013, 229–230.

¹⁷⁶³ Jämför med Kyrkpressen 15.06.2017. Hjälp finns när livet blir tungt.

¹⁷⁶⁴ Vikström 2008, 243; Hagman 2013, 243.

i fråga om geografisk utbredning.¹⁷⁶⁵ Den lilla enheten är förmånlig i drift. De beslut som fattas görs nära helt enligt subsidiaritetsprincipen. De som beslutar vet vad de beslutar om för de är delaktiga i församlingens verksamhet och insatta i vad som händer.¹⁷⁶⁶

Kyrkans centralförvaltning reduceras till att domkapitlen övertar de absolut nödvändiga funktionerna och resten slopas. Kostnaderna för en tung centralförvaltning upphör, endast kostnaderna för stiftet och domkapitlen består. Det är på sätt och vis en återgång i förvaltningsstruktur till tidpunkten innan Kyrkostyrelsen bildades för cirka 70 år sedan. Kostnadsnivåerna i församlingen sänks på detta sätt när betalningarna till centralfonden minskar. Det är enda möjligheten för det finns inte pengar till att upprätthålla en stor administration.¹⁷⁶⁷ Verksamheten börjar på nytt kretsas kring evangeliet och det praktiska arbetet verkställt med hjälp av kyrka, präst och prästens boställe, prästgården i ny tappning. Människorna samlas i kyrkan till vardags och till fest och ingen frågar om man är medlem eller inte. Kyrkan och prästgården blir på nytt allaktivitetshus och som bas för de funktioner som behövs. Det blir en början till en ny teologi vid prästgården.¹⁷⁶⁸

Personalstyrkan i församlingen minimeras och stor del av arbetet sköts av församlingsmedlemmar som själva tar ansvar för aktiviteterna utan att de måste aktiveras: ”För det är ju *vår*

¹⁷⁶⁵ Se exempelvis Hagman 2013, 243–244.

¹⁷⁶⁶ Se exempelvis Vikström 2008, 243–245.

¹⁷⁶⁷ Se artikel i Kyrkpressen 16.11.2017. Mer pengar kvar i kassan.

¹⁷⁶⁸ Och inte förs det någon statistik heller över deltagandet för det finns ingen som kräver eller har behov av det längre. Det finns inte heller tid eller pengar att sammanföra en sådan statistik.

kyrka, *vår prästgård och vår präst*.¹⁷⁶⁹ De är inte karaktäriserade som frivilliga utan de är människor som lever ut sitt kristna liv och det gestaltas via olika praktiska göromål och i samråd med de som ännu har en anställning i församlingen. På det sättet kan människornas kunskaper och kompetens komma till användning i det dagliga livet i församlingen. Behovet av att använda utomstående expertis för olika typer av uppgifter minskar.¹⁷⁷⁰ Övriga överflödiga byggnader som man genom åren har byggt eller anskaffat på annat sätt säljs, doneras eller rivs.¹⁷⁷¹ De tillträdande och tjänstgörande prästerna tar ansvar för sitt område och sina församlingsmedlemmar format genom ett helhetsansvar och utifrån sitt kall.¹⁷⁷²

Är detta en utopi? Möjligen. Men den evangelisk-lutherska kyrkan kan inte fortsätta på nuvarande väg. Eller kan den? Kan den fortsätta på nuvarande väg i ecklesiologisk samt i funktionell och ekonomisk mening? Om de åtgärder som krävs är så radikala som jag har skisserat återstår att se. I den nya konstellationen är det Kristus, församlingen och församlingsmedlemmarna som är i central position (en folkkyrkorest om man fortfarande vill använda begreppet folkkyrka som definition).¹⁷⁷³ Därtill behövs kyrkan och prästgården som institutionella möjliggörare för att

¹⁷⁶⁹ Det är inte enbart som en intellektuell tanke utan det är en del av livsrytmen för den enskilda människan men också verkställt via den gemenskap som etablerats i församlingen.

¹⁷⁷⁰ Vikström 2008, 242; Hagman 2013, 246.

¹⁷⁷¹ Det blir tvunget, det finns inte pengar för att upprätthålla fastigheter som inte fyller någon egentlig funktion.

¹⁷⁷² Det betyder att det kommer att finnas behov att ställas annorlunda krav på en prästkandidat i framtiden. Kanske förverkligat så att det kan ses som en fördel om kandidaten till prästjobbet har ett annat civilt yrke i grunden för att kunna bidra med specialkompetens inom ett visst yrkesområde som kan komma till nytta i församlingens olika göromål?

¹⁷⁷³ Det är lemmarna i Kristi kropp som lever ut sin kristna tro, var och en efter kunskap, krafter och förmåga.

det ur praktisk synvinkel ska vara möjligt att komma samman. De behövs för att allt ska kunna fungera ur organisatorisk synvinkel.¹⁷⁷⁴ Prästen och de övriga medarbetarna samverkar med de församlingsmedlemmar som fortfarande vill hålla fast vid Bibeln som det högsta rättesnöret och inbjuder samtidigt nya människor till den gemenskap som gradvis kan utvecklas. Kyrkan utgörs av de människor som deltar i församlingens livsrytm och verksamhet.¹⁷⁷⁵ Församlingen består av människor med olika utgångsläge, olika närhet/distans, motiv, styrka och vilja.¹⁷⁷⁶ En brokig samling människor som prisar Gud och vänder sig i bön till Kristus och erkänner honom som sin Frälsare.¹⁷⁷⁷ Och *prästgårdens teologi* lever vidare i nya former. Livet i den lokala gemenskapen går vidare med lite nytt, lite gammalt och där såväl bräckliga som starka människor får vara delaktiga. Vi får vara mänskliga och sårbara, vi får ge och vi får ta. Korsdraget i livet med kyrka, prästgård och samhälle fortgår och pulserar. Jag avslutar med författarnas ord i Finlands evangelisk-lutherska kyrkas psalmbok:¹⁷⁷⁸

Som jordens berg och kullar rik skörd av druvor gett
och deras droppar samlas i vinet och blir ett, så låt din
kyrka samlas, o Gud från all vår jord: en Fader och ett
husfolk runt himmelrikets bord.¹⁷⁷⁹

¹⁷⁷⁴ Klimatet i Norden ställer vissa grundkrav på tillvaron och samvaron som man inte kan bortse från.

¹⁷⁷⁵ Vikström 2008, 156–157; I detta är ett organisatoriskt medlemskap i underordnad position, organiseringsgraden är låg. En del av människorna kan bidra till församlingens gemenskap och de behov som finns i anslutning till församlingenslivet utan att inneha ett formellt medlemskap.

¹⁷⁷⁶ Vikström 2008, 245. Den stora berättelsen om folkkyrkan som Vikström syftar till får leva vidare; Se Prologen. I den berättelsen finns prästgården med som ett av de sammanhang som människorna kan identifiera sig med och där människorna kan känna trygghet och gemenskap.

¹⁷⁷⁷ Se exempelvis Vikström 2008, 157.

¹⁷⁷⁸ Per Lønning (1973) och Fredric Cleve (1985).

¹⁷⁷⁹ Psb. 2016 (1986) 225: 2.

FÖRKORTNINGAR

Övergripande förkortningar

- F = Förordning
- Förf.s. = Författningssamling
- KL = Kyrkolag
- KO = Kyrkoordning
- L = Lag
- S = Statsrådets beslut

Övriga förkortningar

- DKA = Domkapitlet i Borgå stifts arkiv
- HBA = Harry Sanfrid Backströms arkiv
- KYA = Kyrkslätt församlingars kyrkoarkiv
- KYSA = Kyrkostyrelsens arkiv
- NYKA = Nykarleby församlings kyrkoarkiv
- PKSC = Pedersörenejdens kyrkliga samfällighets centralarkiv
- TKA = Tenala församlings kyrkoarkiv

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Borgå

Borgå domkapitels arkiv (DKA)

Domkapitlets brev till Kyrkostyrelsen, 623/ 04.10.1974 med anledning av planer på försäljning av prästgården i Sjundeå.

Protokoll från biskopsvisitationen i Houtskärs församling den 22–24.08.1975.

Nykarleby församlings brev till Domkapitlet i Borgå stift 386/ 07.05.1985. Anhållan om befrielse från att upprätthålla naturaförmån för kyrkoherden.

Domkapitlets brev till Kyrkostyrelsen, 386/ 24.05.1985. Anhållan om befrielse från att bo i tjänstebostad och alternativt församlingens befrielse från att upprätthålla tjänstebostad.

Protokoll från biskopsvisitationen i Houtskärs församling den 18–20.04.1986.

Protokoll från biskopsvisitationen i Nykarleby församling den 20–23.11.1986.

Utlåtande angående markförsäljning, § 11/ 19.08.1987.

Domkapitlets brev till Kyrkostyrelsen, 454/ 19.08.1987 med anledning av planer på försäljning av prästgården i Nykarleby.

Protokoll från biskopsvisitation i Pargas svenska församling den 20–23.10.1988.

Protokoll fört gällande boendeplikt för kyrkoherdar, 647/ 24.04.1991.

Brev till församlingarna i Borgå stift av den 24.04.1991 gällande boendeplikten för kyrkoherdarna.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 280/14.08.1991.

Protokoll från biskopsvisitationen i Esse församling den 03–05.04.1992.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 580/ 19.09.1995.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 32/ 13.02.1997.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 117/ 17.03.1997.

Protokoll från biskopsvisitationen i Houtskärs församling den 26–28.09.1997.

Protokoll från biskopsvisitationen i Pargas svenska församling den 10–12.10.1997.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 664/ 16.01.1998.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 686/ 16.02.1998.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 215/ 23.05.2001.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 369/ 17.07.2001.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 611/ 12.12.2001.

Protokoll från biskopsvisitationen i Esse församling den 20–23.02.2003.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 234/ 19.05.2004.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 137/ 20.04.2005.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 260/ 24.05.2006.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 500/ 01.11.2006.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, 278/ 17.09.2007.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, § 28/ 27.03.2008

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, § 40/ 14.08.2008.

Fastställelse av arrenderingsbeslut, § 21/ 04.09.2008.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, § 6/ 24.11.2010.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, § 34/ 03.11.2010.

Utlåtande till Kyrkostyrelsen, fastighetsförsäljning, § 20/ 11.05.2011.

Förteckning av den 17.04.2012 över församlingar med boendeplikt för kyrkoherden eller kaplanen.

Helsingfors

Kyrkostyrelsens arkiv (KYSA)

Protokollsutdrag från kyrkofullmäktiges i Sjundeå församling sammanträde den 29.05.1974. Protokollsutdraget daterat 04.07.1974.

Kopia av brev till Nykarleby församlings kyrkofullmäktige av den 10.04.1985.

Protokoll fört vid Kyrkostyrelsens, verkställighets- och pensionssektionens möte den 30.05.1985.

Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll 1977, 1987, 1990–1994.

Kyrkostyrelsen, ämbetskollegiums protokoll 1995–2017, 2018 (t.o.m. 18.01).

Kyrkostyrelsens, plenums protokoll 2006, 2008–2013.

Jakobstad

Pedersörenejdens kyrkliga samfällighets centralarkiv (PKSC)

Gemensamma kyrkorådet för Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet, protokoll 1977, 1986.

Gemensamma kyrkofullmäktige för Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet, protokoll 1990–1991.

Kyrkslätt

Kyrkslätt församlingars kyrkoarkiv (KYA)

Kyrkslätt församlingars kyrkoförvaltningsnämnd, protokoll 1969.

Nykarleby

Nykarleby kyrkliga samfällighets kyrkoarkiv (NYKA)

Nykarleby församlings kyrkofullmäktige, protokoll 1984, 1986.

Nykarleby församlings kyrkoråd, protokoll 1986.

Pedersöre

Harry Sanfrid Backströms arkiv (HBA)

Intervjuer:

Grönblom Gunnar, förutvarande notarie 17.04.2012.

Vikström Erik, biskop emeritus 17.04.2012.

Meddelanden:

Abrahamsson Clas, notarie 31.01.2013, 04.04.2017.

Andersson Benny, kyrkoherde 21.09.2017.

Andersson Kjell, vaktmästare 20.02.2013, 28.02.2013, 04.03.2013, 25.11.2013, 27.10.2014, 09.04.2015.

Andersson Mårten, kyrkoherde 17.09.2017.

Björk Daniel, kyrkoherde 19.09.2017.

Björklund Åsa, ekonomichef 22.09.2017.

Blomster Inga-Lill, byråsekreterare 21.09.2017.

Carlson Nina-Marie, tf ekonom-kanslist 02.10.2017.

Djupsjöbacka Håkan, kyrkoherde 15.07.2012.

Donner Karin och Richard, prästpar 23.02.2012.

Englund Maiken Poulsen, byråsekreterare 21.09.2017.

Fischer Matti, kyrkoherde, 25.09.2017.

Grönblom Gunnar, förutvarande notarie 06.10.2016, 30.03.2017.

Gustafsson Pernilla, ekonomichef 18.06.2014, 07.09.2017.

Harju Kari, ekonomichef 07.09.2017.

Henricson Olof, pensionerad kyrkoherde 18.09.2017.

Herrgård Harriet, ekonomichef 11.09.2017.

Högnabba Ann-Sofi, ekonomisekreterare 14.03.2012.

Johansson Ben, vaktmästare 22.09.2017.

Kankkonen Peter, kyrkoherde 14.03.2012.

Karlström Tore 18.11.2017.
Kaski Glenn, kyrkoherde 07.09.2017.
Korhonen Iina, projektchef 15.05.2017.
Kronberg Johan, företagare 02.11.2012.
Kronqvist Guy, kyrkoherde 07.09.2017.
Laaksonen Bettina, församlingssekreterare 13.09.2017.
Lassila Max-Olav, kyrkoherde 16.03.2012, 05.09.2017.
Lemberg Robert, kyrkoherde 08.09.2017.
Lindeman Jon, kyrkoherde 25.09.2017.
Lindgård Mats, kyrkoherde 20.12.2013.
Lindvik Christer, ekonomidirektör 19.03.2012, 05.09.2017.
Lindström Carolina, tf kyrkoherde 26.09.2017.
Lundström Siv, teologiedoktor 12.09.2017.
Monola Sirpa, statistiksekreterare 13.03.2013, 02.04.2013, 03.04.2013,
04.07.2016.
Nisula Lars, kyrkoherde 15.01.2013.
Norrback Daniel, tf kyrkoherde 18.09.2017.
Norrgård Katarina, församlingssekreterare 20.09.2017, 17.10.2017.
Näse Gun-Maj, pensionerad lektor 23.01.2018.
Palo Harri, markanvändningschef 22.03.2012.
Poskiparta Jorma, vaktmästare 11.11.2016.
Sandvik Lars-Johan, kyrkoherde 07.09.2017.
Sarén Satu, överinspektör 20.12.2017, 09.01.2018.
Sjöblom Tom, kyrkoherde 08.09.2017.
Skarpman Kenneth, ekonomichef 21.09.2017.
Turku Niklas, fastighetschef 20.09.2017.
Vesterinen Jaana, byråsekreterare 26.09.2017.
Viljanen Antti, fastighetsassistent 17.10.2017.

Viinikka Timo, kyrkoherde 10.10.2017.

Westerlund Johan, kyrkoherde 17.10.2017.

Wikström Daniel, fastighetschef 05.09.2017.

Österåker Roger, fastighetschef 04.10.2017, 10.10.2017.

Yrjönen Timo, fastighetschef 02.11.2017.

Äng Stefan, tf kyrkoherde 19.11.2017.

Övrigt:

Inbjudningskort från invigning av Pargas församlingshem.

Tenala församlings kyrkoarkiv (TKA)

Bromarvs församlings kyrkofullmäktige, protokoll 1990

Bromarvs församlings kyrkoråd, protokoll 1990–1991

Bromarvs församlings församlingråd, protokoll 1993, 1994.

Tenala och Bromarvs gemensamma församlingråd, protokoll 1995.

Utredning angående Bromarvs församling 14.05.1993.

Lagar (L)

1200–1300-talet Äldre Västgötalagen.

1200–1300-talet Yngre Västgötalagen.

1200–1300-talet Smålandslagens Kyrkobalk.

1200–1300-talet Bjärköarätten.

1200–1300-talet Dalalagen.

1200–1300-talet Västmannalagen.

1200–1300-talet Östgötalagen.

1200–1300-talet Upplandslagen.

1200–1300-talet Södermannalagen.

1200–1300-talet Hälsingelagen.

1200–1300-talet Skånelagen.

1200–1300-talet	Gutalagen.
Kring 1350	Magnus Erikssons landslag.
1.1.1734/2	Byggninga Balk
1869	Kyrkolag.
31.01.1918/11	Lag om inlösning av arrendeområden.
15.10.1918/135	Lag om inlösning av arrendeområden.
18.3.1921/73	Lag om inlösning av de torp som hör till den evangelisk-lutherska kyrkans och grekisk-katolska kyrkans tjänsteboställen för prästerskap och klockare.
4.8.1922/180	Lag om avlöning av prästerskapet i evangelisk-lutherska kyrkan.
4.8.1922/181	Lag om tjänstebostäder i den evangelisk-lutherska kyrkan.
25.11.1922/278	Lag om anskaffning av mark för bosättningsändamål.
6.11.1936/332	Kolonisationslag.
29.12.1944/1032	Lag om avlöning av prästerskapet och kantororganisterna i evangelisk-lutherska kyrkan.
29.12.1944/1034	Lag angående de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen.
4.10.1946/696	Lag om förskottsuppbörd.
27.5.1949/383	Lag om ändring av lagen angående de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen.
4.6.1954/260	Lag om ändring av lagen angående de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen.
21.6.1954/300	Lag angående ändring av lagen om prästerskapets och kantor-orgelnisternas i de evangelisk-lutherska församlingarna avlöning.
12.12.1958/482	Beskattningslag.
4.6.1959/252	Lag om ändring av lagen om prästerskapets och kantor-organisternas i de evangelisk-lutherska församlingarna avlöning.
28.11.1959/418	Lag om förskottsuppbörd.

30.3.1962/276	Myntlag.
30.3.1962/277	Lag om införande av myntlagen.
25.2.1966/105	Lönelag för evangelisk-lutherska kyrkan.
25.2.1966/106	Lag om de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen och fonder.
15.6.1973/506	Lag om skatt på inkomst och förmögenhet.
31.12.1974/1043	Lag om skatt på inkomst och förmögenhet.
25.7.1975/633	Lag om ändring av kyrkolagen.
11.8.1978/611	Lag om skatteuppbörd.
22.12.1983/1035	Lönelag för den evangelisk-lutherska kyrkan.
18.1.1985/60	Byggnadsskyddslag.
29.12.1988/1240	Lag om skatt på inkomst och förmögenhet.
27.4.1990/391	Lag om upphävande av lönelagen för den evangelisk-lutherska kyrkan.
27.4.1990/393	Evangelisk-lutherska kyrkans boställen och fonder.
30.12.1992/1535	Inkomstskattelag.
26.11.1993/1054	Kyrkolag.
23.9.1994/831	Arkivlag.
31.3.1995/481	Lag om hyra av bostadslägenhet.
10.7.1998/532	Lag om skatteredovisning.
27.11.1998/860	Lag om upphävande av vissa bestämmelser i lagen om de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen och fonder.
5.2.1999/132	Markanvändnings- och bygglag.
22.4.1999/523	Personuppgiftslag.
11.6.1999/731	Finlands grundlag.
6.6.2003/434	Förvaltningslag.
24.7.2009/558	Universitetslag.
4.6.2010/498	Lag om skyddande av byggnadsarvet.

- 21.12.2012/1008 Lag om ändring av kyrkolag.
- 30.12.2014/1407 Lag om ändring och temporär ändring av lagen om skatteredovisning.
- 22.05.2015/655 Lag om ändring av lagen om skatteredovisning.

Förordningar (F)

- 5.8.1886/27 Papiston palkkauksen järjestämistä maan evankelis-luterilaisissa seurakunnissa.
- 19.7.1892/29a Angående skyldigheten att deltaga i byggande och underhåll af prestgård i landets evangelisk-lutherska församlingar.
- 19.7.1892/29b Angående presterskapets i de evangelisk-lutherska församlingarna uti Finland boställen.
- 11.4.1919 Förordning om verkställighet av lagen om inlösning av arrendeområden.
- 17.6.1955/321 Förordning om ändring av avlöningsklasserna för de evangelisk-lutherska församlingarnas prästerskap och kantor-orgelnister.
- 22.4.1966/254 Förordning angående verkställighet av lönelagen för evangelisk-lutherska kyrkan.
- 4.5.1990/420 Förordning om ändring av förordningen angående verkställighet av lagen om de evangelisk-lutherska församlingarnas boställen och fonder.
- 27.4.2016/679 Europaparlamentets och -rådets förordning om individens sekretess. Återfinns i Europeiska unionens officiella tidning L 119/1.

Kyrkoordning (KO)

- 8.11.1991/1055 år 1993 Kyrkoordning.

Biskopsmötet

- Förstärkta biskopsmötets beslut av den 27.04.1960.
- Förstärkta biskopsmötets beslut av den 13.05.1970.
- Biskopsmötet protokoll från sammanträde 12–13.02.1980.

Finansministeriets beslut om beräkningsgrunder för beskattning av naturaförmåner

16.12.1959/472, 21.11.1960/439, 14.12.1961/568, 20.12.1962/657,
21.12.1963/617, 29.12.1964/693, 29.12.1965/754, 28.12.1966/725,
22.12.1967/605, 17.12.1968/825, 23.12.1970/814, 22.12.1971/928,
22.12.1972/849.

Kyrkans författningssamling

1983/35, 1995/68, 1997/74, 1998/76, 2003/87.

Kyrkostyrelsens beslut

19.02.1976, 09.09.1983, 26.01.1984, 16.09.2008.

Föreskrifter och tillkännagivanden från Kyrkostyrelsen

1970/41, 1971/32, 1972/20, 1973/11, 1973/26, 1974/12, 1974/38, 1975/6,
1975/9, 1975/14, 1975/16, 1976/3, 1976/16, 1976/21, 1976/28, 1976/41,
1978/2, 1984/2, 1984/25.

Kyrkostyrelsens cirkulär

1990/10.

Kyrkomötets protokoll

1980 Vårsessionen 1980. Helsingfors.
1980 Höstsessionen 1980. Helsingfors.
1988–1989 Diskussionsprotokoll. Helsingfors.
1989 Vårsessionen 1989. Helsingfors.
2010a Höstsessionen 2009. Helsingfors.
2011b Höstsessionen 2010. Helsingfors.

Regeringen och riksdagen i Finland

2002 Skriftligt spörsmål SS 546/ 2002 rd. Pappiloiden säilyminen pappien asuntoina.¹⁷⁸⁰ (Riksdagsman Lauri Oinonen et al.)

¹⁷⁸⁰ *Bevarandet av prästgårdarna som bostäder* [Författarens fria översättning].

2002	Svar på skriftligt spörsmål SS 546/ 2002 rd. (Kulturminister Kaarina Dromberg)
2012	Regeringsproposition HE 41/ 2012 vp.
2012	Förvaltningsutskottets betänkande HaVM 17/ 2012 vp.
2012	Riksdagens svar EV 119/ 2012 vp.
2014	Regeringens proposition till riksdagen om ändring av inkomstskattelagen, av lagen om skatteredovisning samt av 30 och 31 § i lagen om Skatteförvaltningen.

Skatteverkets och Skatteförvaltningens beslut och föreskrifter om beräkningsgrunder för beskattning av naturaförmåner

22.11.1973/877,	05.11.1974/951,	21.11.1975/961,	17.12.1976/1141,
22.12.1977/1133,	07.12.1978/1106,	13.12.1979/1028,	18.12.1980/1070,
10.12.1981/967,	18.11.1982/906,	24.11.1983/1065,	22.11.1984/825,
02.12.1985/983,	20.11.1986/881,	20.11.1986/882,	19.11.1987/870,
24.11.1988/1066,	26.10.1989/978,	29.11.1990/1257,	02.12.1991/1444,
09.12.1992/1302,	26.11.1993/1113,	22.11.1994/1062,	05.12.1995/1441,
05.12.1995/1442,	25.11.1996/956,	24.11.1997/1078,	12.11.1998/877,
22.11.1999/1174,	27.11.2000/1071,	11.12.2001/1297,	26.11.2002/1127,
25.11.2003/1002,	29.11.2004/1075,	30.11.2005/1006,	24.11.2006/1072,
27.11.2007/1214,	24.11.2008/1017,	25.11.2009/1020,	24.11.2010/1025,
25.11.2011/1186.			
23.02.2009/1638	Naturaförmån, definitioner.		

Periodica

Tidning	Årtal
Annonsbladet	2011
Borgåbladet	2012
Helsingin Sanomat	2012
Jakobstads Tidning	1979–1981
Kotimaa	2014, 2017
Kyrkpressen	1978, 2008, 2011–2014, 2016–2017

Syd-Österbotten	2012
Tidningen Åland	1958
Turun Sanomat	1989, 1994, 2013
Vasabladet	1981, 2008, 2012
Västra Nyland	1974, 2009, 2011-2012
Åbo Underrättelser	1935
Ålandstidningen	1976
Österbottens Tidning	2008, 2012
Östra Nyland	2011, 2014

Internetkällor

Nerladdning

”Församlingar och stift” (FS)

FS1

<http://espoonihiippakunta.evl.fi/hiippakunta/historia/> [04.01.2017].

FS2

<http://www.borgastift.fi/biskopen/tidigare+biskopar/> [09.08.2016].

FS3

<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/01/17/sju-forsamlingar-i-lovisa-foreslas-bli-tva> [02.04.2017].

FS4

<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/02/16/sprakfragor-och-ovisshet-om-tjanster-pa-mote-om-lovisaforsamlingar> [04.04.2017].

FS5

<http://www.pedersorenejdensforsamlingar.fi/> [18.05.2017].

FS6

<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/05/16/fyra-forsamlingar-borde-bli-en-ny-i-pedersoreregionen> [17.05.2017].

FS7

<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/05/18/purmobor-ar-manna-om-sin-forsamlingsidentitet> [18.05.2017].

”Församlingshem” (F)

F1

<http://www.pedersoreforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/kyrkostrands-forsamlingshem> [04.09.2017].

F2

<http://www.jakobstadssvenskaforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/jakobstads-forsamlingscentrum> [04.09.2017].

F3

<http://www.esseforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/esse-forsamlingshem> [04.09.2017].

F4

<http://www.purmoforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/purmo-kyrkhem> [04.09.2017].

F5

<https://www.raseborgsforsamlingar.fi/sv/kyrkor-och-fastigheter/bromarv/forsamlingshemmet> [04.09.2017].

F6

<https://www.raseborgsforsamlingar.fi/sv/kyrkor-och-fastigheter/tenala/forsamlingshemmet> [04.09.2017].

F7

<https://www.raseborgsforsamlingar.fi/sv/kyrkor-och-fastigheter/pojo/forsamlingshemmet> [04.09.2017].

F8

<https://www.raseborgsforsamlingar.fi/sv/kyrkor-och-fastigheter/karis/forsamlingshemmet> [04.09.2017].

F9

<https://www.raseborgsforsamlingar.fi/sv/kyrkor-och-fastigheter/ekenas/osterby-forsamlingshem> [04.09.2017].

F10

<https://www.raseborgsforsamlingar.fi/sv/kyrkor-och-fastigheter/ekenas/forsamlingshemmet> [04.09.2017].

F11

<https://www.raseborgsforsamlingar.fi/sv/kyrkor-och-fastigheter/bromarv/forsamlingshemmet> [04.09.2017].

- F12
<http://www.malaxforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/malax-kyrkhem> [04.09.2017].
- F13
<http://www.malaxforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/overmalax-forsamlingshem> [04.09.2017].
- F14
<http://www.larsmoforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/forsamlingshemmet> [04.09.2017].
- F15
<http://www.terjarvforsamling.fi/kirkko-ja-tilat/terjarv-forsamlingshem> [05.09.2017].
- F16
<http://www.nedervetilsforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/forsamlingshemmet> [05.09.2017].
- F17
<http://www.kronobylforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/kronoby-forsamlingshem> [05.09.2017].
- F18
<http://www.kimitoonsforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/forsamlingshem/kimito-forsamlingshem> [05.09.2017].
- F19
<http://www.kimitoonsforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/forsamlingshem/vastanfjards-forsamlingshem> [05.09.2017].
- F20
<http://www.kimitoonsforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/forsamlingshem/dragsfjards-forsamlingshem> [05.09.2017].
- F21
<http://www.kimitoonsforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/forsamlingshem/hitis-forsamlingshem> [05.09.2017].
- F22
<http://www.bergöforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/forsamlingshemmet#> [06.09.2017].
- F23
<http://www.petalaxforsamling.fi/kyrka-och-lokaler> [06.09.2017].

- F24
<http://www.kvevlaxforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/forsamlingshemmet> [06.09.2017].
- F25
<http://www.korsholmssvenskaforsamling.fi/allmant/verksamhetsutrymmen/> [06.09.2017].
- F26
<http://www.replotsforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/replots-forsamlingshem> [06.09.2017].
- F27
<http://www.nykarlebyforsamling.fi/index.php/om-foersamlingen/jeppe> [07.09.2017].
- F28
<http://www.nykarlebyforsamling.fi/index.php/munsalafoersamlingshem> [07.09.2017].
- F29
<http://www.nykarlebyforsamling.fi/index.php/nykarleby-foersamlingshem> [07.09.2017].
- F30
<http://www.narpesforsamling.fi/sv/content/narpes-forsamlingshem> [07.09.2017].
- F31
<http://www.narpesforsamling.fi/sv/content/portom-forsamlingshem> [07.09.2017].
- F32
<http://www.narpesforsamling.fi/sv/content/overmark-forsamlingshem> [07.09.2017].
- F33
<http://forsamlingen.korsnas.fi/lokaler.html#fsh> [07.09.2017].
- F34
<http://www.ingaforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/forsamlingshemmet> [07.09.2017].
- F35
<http://www.mariehamn.evl.ax/index.php/om-forsamlingen/ovriga-fastigheter/s-t-gorans-forsamlingshem> [07.09.2017].

- F36
<http://www.pernaforsamling.fi/kirkko-ja-tilat/sockenstugan> [07.09.2017].
- F37
<http://www.pernaforsamling.fi/kirkko-ja-tilat/mikaels-stuga> [07.09.2017].
- F38
<http://www.abosvenskaforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/forsamlingscentrum/aurelia> [07.09.2017].
- F39
<http://www.vasasvenskaforsamling.fi/utrymmen/forsamlingshem/gerby-forsamlingshem> [07.09.2017].
- F40
<http://www.vasasvenskaforsamling.fi/utrymmen/forsamlingshem/sandvikens-forsamlingslokal-storalangatan-77> [07.09.2017].
- F41
<http://www.vasasvenskaforsamling.fi/utrymmen/forsamlingshem/skogsbergets-forsamlingshem-> [07.09.2017].
- F42
<http://www.vasasvenskaforsamling.fi/utrymmen/forsamlingshem/sunnanvik-forsamlingshem> [07.09.2017].
- F43
http://www.kyrkslattsvenska.fi/forsamlingen/ovriga_utrymmen/forsamlingshem/ [07.09.2017].
- F44
<http://www.solforsamling.fi/kirkko-ja-tilat/solf-forsamlingshem> [07.09.2017].
- F45
<http://www.olauspetri.fi/kyrka-och-lokaler/forsamlingssalen> [07.09.2017].
- F46
<https://www.sjundeaevl.fi/4-forsamlingshemmet> [09.09.2017].
- F47
<http://hangoforsamling.fi/hango-kyrkliga-samfallighet/fastigheter/forsamlingshemmet.html> [09.09.2017].
- F48
<http://www.lovisasvenskaforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/valko-forsamlingshem> [09.09.2017].

F49	http://www.lovisasvenskaforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/lovisa-forsamlingshem	[09.09.2017].
F50	http://www.lovisasvenskaforsamling.fi/kyrkor-och-lokaler/lovisa-forsamlingsgard	[09.09.2017].
F51	http://www.lapptraskforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/lapp-trask-forsamlingshem	[09.09.2017].
F52	http://www.liljendalforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/annagarden	[09.09.2017].
F53	http://www.liljendalforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/mariagarden	[09.09.2017].
F54	http://www.esboforsamlingar.fi/dalsvik-forsamlingsgard	[14.09.2017].
F55	http://www.esboforsamlingar.fi/esbo-domkyrka-forsamlingsgard	[14.09.2017].
F56	http://www.esboforsamlingar.fi/mankans-forsamlingshem	[14.09.2017].
F57	http://www.esboforsamlingar.fi/ivisnas-forsamlingshem	[14.09.2017].
F58	http://www.esboforsamlingar.fi/bergans-forsamlingsgard	[14.09.2017].
F59	http://esboforsamlingar.fi/soko-forsamlingshem	[14.09.2017].
F60	http://esboforsamlingar.fi/sockenstugan	[14.09.2017].
F61	http://finstromgeta.ax/omforsamlingen/forsamlingshem	[14.09.2017].
F62	http://jomala.evl.ax/olofsgarden	[14.09.2017].

- F63
<http://www.kristinestadssvenskaforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/kristinestads-forsamlingshem> [14.09.2017].
- F64
<http://www.kristinestadssvenskaforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/lappfjards-forsamlingshem> [14.09.2017].
- F65
<https://www.sibbosvenskaforsamling.fi/och-var-det-hander/andra-utrymmen/soderkulla-forsamlingssal/> [14.09.2017].
- F66
<https://www.sibbosvenskaforsamling.fi/och-var-det-hander/andra-utrymmen/kyrkoby-forsamlingshem/> [14.09.2017].
- F67
<http://sund-var doforsamling.fi/> [14.09.2017].
- F68
<https://www.borgaforsamlingar.fi/tilat-ja-kiinteistot/svenska-forsamlingshemmet/> [17.09.2017].
- F69
<https://svenska.yle.fi/artikel/2007/12/12/kronobys-forsamlingshem-nadde-takhojd> [18.09.2017].
- F70
<http://www.karlebysvenskaforsamling.fi/kyrkorochutrymmen/mikaelsalen-forsamlingscentret> [18.09.2017].
- F71
http://www.karlebysvenskaforsamling.fi/kyrkorochutrymmen/kyrkbackens_forsamlingshem [18.09.2017].
- F72
<http://www.ark-lpr.fi/type-referenssi/aurelia-turku/> [18.09.2017].
- F73
<http://www.saltviksforsamling.ax/kyrkor-och-lokaler/mariagarden> [18.09.2017].
- F74
<http://www.vandasvenskaforsamling.fi/kyrka-och-lokaler/s-t-lars-kapell> [19.09.2017].
- F75
<https://matteus.fi/om-oss/> [21.09.2017].

”Grammatik och definitioner” (G)

- G1
<http://www.synonymer.se/?query=klerk> [26.05.2017].
- G2
<http://www.synonymer.se> [11.03.2017].
- G3
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/teologi> [18.03.2017].
- G4
<https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-103684-Adjunkt> [23.01.2018].

”Kyrkor” (K)

- K1
<https://www.svenskakyrkan.se/ekero/adelso-kyrka> [23.10.2016].
- K2
<http://www.ekd.de> [09.08.2016].
- K3
<http://evl.fi/forstasidan> [02.05.2017]

”Lagstiftning” (LS)

- LS1
<http://www.kb.se/samlingarna/Handskrifter/Smakprov/Nordiska-handskrifter/vastgotalagen/> [23.10.2016].

”Prästgårdar” (P)

- P1
www.rosenlund.fi [28.07.2016].
- P2
<http://www.nykarlebyvyer.nu/sidor/texter/fakta/fakta01.htm> [03.08.2016].
- P3
<http://www.nykarlebyvyer.nu/sidor/texter/prosa/olsonr/hemkyfo/lillolla.htm> [03.08.2016].
- P4
http://www.nykarlebyvyer.nu/sidor/kortindi/DIV/DIV_A/NNAH025S.HTM [27.08.2016].

”Statistik” (S)

S1

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content3D45B8> [04.04.2017].

S2

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content331038> [04.04.2017].

S3

https://www.stat.fi/index_sv.html [23.12.2017].

S4

<http://tilastokeskus.fi> [20.04.2015].

S5

<http://tilastokeskus.fi/tup/tilastotietokannat/index.html> [04.07.2016].

S6

http://www.stat.fi/til/muutl/2015/muutl_2015_2016-05-17_tie_001_fi.html [04.07.2016].

S7

<http://www.migrationsinstitute.fi/fi/tietopalvelut/tilastot/> [06.07.2016].

”Övrigt” (Ö)

Ö1

<http://www.abo.fi/forskning/sv/forskningsetik> [08.05.2017].

Ö2

<http://www.abo.fi/forskning/forhandsprovning> [08.05.2017].

Ö3

<http://www.codex.vr.se/manniska2.shtml> [08.05.2017].

Ö4

<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/tunnisteel-lisuus-ja-anonymisointi.html#mita-on-henkilotieto> [15.05.2017].

Ö5

<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/fyysinen-sailytys.html> [15.05.2017].

Ö6

<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=16851> [27.03.2017].

Ö7

[https://www.vero.fi/sv-FI/Detaljerade_skatteanvisningar/Ordlista/Samfund_i_beskattningen\(13834\)](https://www.vero.fi/sv-FI/Detaljerade_skatteanvisningar/Ordlista/Samfund_i_beskattningen(13834)) [18.05.2017].

- Ö8
<https://evl.fi/ordlista/-/glossary/word/Augustinus> [26.08.2017].
- Ö9
<https://www.pedersore.fi/kommun-och-politik/pedersore/historia/> [27.03.2017].
- Ö10
<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/01/23/snart-hundratal-papperslosa-flyktingar-i-finland> [20.04.2017].
- Ö11
<http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/Item/?itemid=4553&type=MOVIE&iv=Comments> [02.05.2017].
- Ö12
<https://svenska.yle.fi/artikel/2016/08/26/konsulter-alandkunde-bli-en-enda-kommun> [12.04.2017].
- Ö13
<https://svenska.yle.fi/artikel/2017/04/11/alands-sexton-kommuner-ska-bli-fem> [12.04.2017].
- Ö14
<http://www.fragaprasten.fi> [27.10.2016].
- Ö15
<http://www.eu-upplysningen.se/faq/Fragor-och-svar/Sastyrs-EU/Vad-ar-subsidiaritetsprincipen/> [29.10.2016].
- Ö16
<http://www.jeanmillet.org/> [03.05.2017].
- Ö17
<http://www.borgastift.fi/30-arsfest/> [23.01.2018].
- Ö18
<http://www.oecd.org/about/membersandpartners/list-oecd-member-countries.htm> [31.01.2018].

Filmer

- A Hologram for the King* (2016), regissör Tom Tykwer, i huvudrollen Tom Hanks.
- God's not dead 2* (2016), regissör Harold Cronk, i huvudrollen Jesse Metcalfe.

Matrix (1999), regissörer Lana och Lilly Wachowski. I de mest framstående rollerna Keany Reeves, Laurence Fishburne och Carrie-Anne Moss.

Tryckta källor

Ahlbäck, Ragna

1979 "Byaråd och sockenstämma." – *Svenska Österbottens historia II*. Red. R. Ahlbäck & N-E. Nykvist. Vasa: Svenska Österbottens landskapsförbund. 173–217.

Ahlskog, Holger

2003 "Anställda i Nedervetil församling." – *Nedervetils församling 250 år*. Jubileumbok. Red. S. Högnäs. Nedervetil: Nedervetils församling. 284–287.

ALLEA

2017 *The European Code of Conduct for Research Integrity*. Rev. Ed. Berlin: All European Academies (ALLEA).

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj

2008 *Tolkning och reflektion*. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. 2. bearb. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Alvesson, Mats

2014 *Kommunikation, makt och organisation*. Närläsning och multipla tolkningar. Lund: Studentlitteratur.

Amundsen, Arne Bugge

1983 "Folkekirke og folkereligositet. Historiske og aktuelle forussetninger." – *Folkkyrkoteologi och folkkyrkostradition i Norden under 1900-talet*. Föreläsningar vid Nordisk kyrkohistorisk konferens 1982. Red. I Brohed. Lund: Nordisk institut för kyrkohistorisk forskning. 27–41.

Andræ, Tor

1937 *Herdabrev till Linköpings stift*. 2. uppl. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens Bokförlag.

Arkkitehtitoimisto LPV Jyväskylä Oy

2013 *Jyväskylän pappila*. Rakennushistoriaselvitys. Jyväskylä: Arkkitehtitoimisto LPV Jyväskylä Oy.

Aulén, Gustaf

1940 ”Einar Billings teologi.” – *Einar Billing. In memoriam*. Red. N. Bolander. Stockholm: Sveriges Kristliga Studentrörelses Förlag. 38–78.

Backman, Runar

1962 *Med bud om liv*. En studie i evangelisationens problematik utarbetad för synodalmötet i Borgå 16–18 oktober 1962. Borgå: Synodalmötet i Borgå.

1982 *Ett rikt liv*. Helsingfors: Församlingsförbundets Förlag.

Backström, Harry Sanfrid

2008 *Esse prästgård*. Prästboställe och kulturhärd. Åbo: (opubl.). Pro gradu avhandling.

2014 *Prästgårdarna i Borgå stift – en undersökning av utvecklingen för prästgårdarna i Borgå stift åren 1970–2012*. Borgå: (opubl.). Högre pastoral avhandling.

2015A ”Prästgårdarna i Borgå stift, del 1.” *Församlingslyktan* 2/2015 (57). 8–12.

2015B ”Prästgårdarna i Borgå stift, del 2.” *Församlingslyktan* 3/2015 (57). 6–10.

2016A *Träanvändning och materialval i finska prästgårdar*. Helsingfors: (opubl.). Kandidatavhandling.

2016B ”Prästgårdarna i Borgå stift, del 3.” *Församlingslyktan* 3/2016 (58). 8–11.

2016C ”Prästgårdarna i Borgå stift, del 4.” *Församlingslyktan* 4/2016 (58). 6–10.

2017A ”Prästgårdarna i Borgå stift, del 5.” *Församlingslyktan* 1/2017 (59). 7–13.

2017B ”Prästgårdarna i Borgå stift, del 6.” *Församlingslyktan* 2/2017 (59). 6–10.

2017C "Prästgårdarna i Borgå stift, del 7." *Församlingslyktan* 3/2017 (59). 5–12.

2017D "Prästgårdarna i Borgå stift, del 8." *Församlingslyktan* 4/2017 (59). 5–9.

Bainton, Roland

1987 *Here I Stand*. Martin Luther. Herts: Lion Publishing plc.

Bergström, Carin

1991 *Lantprästen: prästens funktion i det agrara samhället 1720–1800: Oland-Frösåkers kontrakt av ärkestiftet*. Stockholm: Nordiska museet.

Bexell, Oloph

2003 "Goddag, det är fader Gunnar! En presentation av Gunnar Rosendal – några konturer av hans liv och gärning" – *Gunnar Rosendal*. En banbrytare för kyrklig förnyelse. Red. V-A. Grönqvist. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 21–72.

2015 "Den fromma och flitiga församlingsmodern. Det svenska prästfruidealet omkring 1760–1850." – *Vid hans sida*. Svenska prästfruar under 250 år – ideal och verklighet. Red. U. Lagerlöf Nilsson & B. Meurling. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 13–44.

Bibeln

2000 *Bibeln*. Bibelkommissionens översättning. Örebro: Bokförlaget Libris.

Billing, Einar

1956 *Vår kallelse*. Femte upplagan. Stockholm: Sveriges Kristliga Studentrörelses Förlag.

Björkstrand, Gustav

2008 *Framtidens folkkyrka*. Herdabrev till Borgå stift. Vasa: Borgå stift.

2012 *Enligt lika grunder*. Språkkonsekvensbedömning av de föreslagna strukturmodellerna för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Helsingfors: Finlands svenska tankesmedja Magma.

- 2014 *Från parnassen och predikstolen*. Föredrag, tal och predikningar 2005–2012. Åbo: Åbo Akademi.
- Blom, Gunnar & Enger, Jan & Englund, Gunnar & Grandell, Jan & Holst, Lars
2014 *Sannolikhetsteori och statistikteori med tillämpningar*. Femte upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Blückert, Kjell
2003 “Kyrka med stort K. Ecclesiologin I Gunnar Rosendals teologiska författarskap” – *Gunnar Rosendal*. En banbrytare för kyrklig förnyelse. Red. V-A. Grönqvist. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 149–177.
- Brattström, Inger
2003 *Sonmodern*. Stockholm: Podium.
- Brilioth, Yngve
1928 ”Inledning.” – *Om kyrkans babyloniska fångenskap. Ett förspel*. Red. M. Luther och övers. Y. Brilioth. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag. III–XXII.
1941 *Svenska kyrkans historia II*. Den senare medeltiden 1274–1521, del II. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Brodd, Sven-Erik
1996 “Ecclesiologi och ecklesialitet: Kyrkovetenskapen ur dagens Uppsalaperspektiv.” – *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer: En vetenskapsteoretisk introduktion*. Red. O. Bexell. Lund: Studentlitteratur. 100–119.
2003 “Spiritualitet, prästgårdsteologi och forskning om svenska teologer.” – *Gunnar Rosendal*. En banbrytare för kyrklig förnyelse. Red. V-A. Grönqvist. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 9–20.
- Brown, Andrew
1998 *Organisational Culture*. Sec. Ed. Essex: Financial Times. Pitman Publishing.

Brundage, James A.

1987 *Law, Sex and Christian Society in Medieval Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.

Bryman, Alan

1988 *Quantity and Quality in Social Research*. London: Routledge.

Bäckström, Anders

2000 "De kyrkliga handlingarna som ram, relation och välbefinnande." – *Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen*. Red. G. Gustafsson & T. Pettersson. Stockholm: Verbum Förlag. 134–171.

2013 "Religion mellan det privata och offentliga – om religion och välfärd." – *Religionens offentlighet. Om religionens plats i samhället*. Red. H. Stenström. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 27–46.

2017 "Folkkyrkan – sedd men osedd." *Svensk Kyrkotidning* 4/2017 (113). 102–104.

Böckerman-Peitsalo, Anna Maria

2005 *Objektivitet och liturgisk förankring*. Strävanden att införa ny saklighet inom kyrkomusik och gudstjänstliv i Borgå stift åren 1923–1943. Åbo: Åbo Akademi förlag. Diss.

Carlsson, Sten

1962 *Bonde – Präst – Ämbetsman*. Svensk ståndscirkulation från 1680 till våra dagar. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Cleve, Fredric

2003 "Prästidealet i Finlands evangelisk-lutherska kyrka." – *Theologia practica et musica sacra*. Festskrift till Karl-Johan Hansson. Red. G. Björkstrand & S. Ekstrand & S. Lundström. Åbo: Teologiska fakulteten vid Åbo Akademi. 140–164.

Czarniawska, Barbara

2014 *A Theory of Organizing*. Sec. Ed. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

Collingwood, Robin George

1946 *The Idea of History*. Oxford: Oxford University Press.

Denzin, Norman K. & Lincoln Yvonna S.

2005A "Preface." – *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Ed. Red. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications. ix–xix.

2005B "Introduction. The Discipline and Practice of Qualitative Research." – *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Ed. Red. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications. 1–32.

2005C "Paradigms and perspectives in contention." – *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Ed. Red. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications. 183–190.

2011A "Preface." – *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Fourth Ed. Red. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications. ix–xvi.

2011B "Introduction. The Discipline and Practice of Qualitative Research." – *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Fourth Ed. Red. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications. 1–19.

Donskov Felter, Kirsten

2010 *Mellem kald och profession*. København: Københavns Universitet/ Det Teologiske Fakultet. Diss.

Dulles, Avery

2002 *Models of the Church*. Extended Ed. New York: Doubleday.

Eckerdal, Jan

2012 *Folkkyrkans kropp*. Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

Eckerdal, Lars

2016 "Från kyrkobalken 1296 till kyrkoordning för svenska kyrkan 1999." – *Kyrklig rätt och kyrklig orätt – kyrkorättsliga perspektiv*.

Festskrift till professor Bertil Nilsson. Red. M. Berntson & A.M. Ciardi. Skellefteå: Bibliotheca Theologiae Practicae 97. 229–244.

Edgardh, Ninna

- 2016 "Ordet blir kött och slår upp sitt tält ibland oss – om att fira gudstjänst i sin kropp." – *Den kommunikativa kyrkan*. Festskrift till Bernice Sundkvist på 60-årsdagen. Red. B. Sarelin & M. Lindfelt. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 41–54.

Ekstrand, Thomas

- 2002 *Folkkyrkans gränser*. En teologisk analys av övergången från statskyrka till fri folkkyrka. Stockholm: Verbum Förlag.
- 2008 "Folkkyrkotanken som luthersk kyrkovision." – *Luther som utmaning*. Red. E. Gerle. Stockholm: Verbum Förlag. 163–181.
- 2010 "Einar Billing och folkkyrkan." *Svensk Kyrkotidning* 12/2010 (106). 194–196.

Ekström, Ragnar

- 1963 *Gudsfolk och folkkyrka*. Lund: Gleerups Förlag.

Ekström, Sören

- 2011 *Svenska kyrkan – historia, identitet, verksamhet och organization*. Nätbok; Sören Ekström.

Ellingsen, Terje

- 1983 "Folkekirke som ideal og som resultat." – *Folkkyrkoteologi och folkkyrkotradition i Norden under 1900-talet. Föreläsningar vid Nordisk kyrkohistorisk konferens 1982*. Red. I Brohed. Lund: Nordisk institut för kyrkohistorisk forskning. 58–70.

Ellingson, Laura L.

- 2011 "Analysis and Representation across the Continuum." – *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Fourth Ed. Red. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications. 595–610.

Ericson Wolke, Lars

- 2006A "Det svenska skedet 1630–34." – Trettioåriga kriget. Europa i brand 1618–1648. Red. L. Ericson Wolke & G. Larsson & N. E. Willstrand. Lund: Historiska media. 90–133.
- 2006B "Det fransk-svenska skedet 1635–48." – Trettioåriga kriget. Europa i brand 1618–1648. Red. L. Ericson Wolke & G. Larsson & N. E. Willstrand. Lund: Historiska media. 142–180.
- 2006C "Demobilisering och fredsfestande." – Trettioåriga kriget. Europa i brand 1618–1648. Red. L. Ericson Wolke & G. Larsson & N. E. Willstrand. Lund: Historiska media. 358–367.
- 2006D "En sista europeisk konfliktvåg." – Trettioåriga kriget. Europa i brand 1618–1648. Red. L. Ericson Wolke & G. Larsson & N. E. Willstrand. Lund: Historiska media. 368–391.

Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael & Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena
2012 *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad.* 4. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik Ab.

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland

- 2005 *Årsöversikt.* Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan.
- 2010 *Kyrkans allmänna tjänste- och arbetskolektivavtal och separatavtal.* Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan.
- 2014 *Kyrkans allmänna tjänste- och arbetskolektivavtal och separatavtal.* Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan.

Facta

1971 *10-osainen tietosanakirja. Osa 10.* Helsinki: Tietosanakirja Oy.

Fetterman, David

1989 *Ethnography. Step by Step.* Newbury Park: Sage Publications.

Føllesdal, Dagfinn & Walløe, Lars & Elster, Jon

1990 *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi.* Oslo: Universitetsforlaget AS.

Giertz, Bo

- 1941 *Stengrunden*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- 1946 *Kristi kyrka*. Tredje utvidgade upplagan. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.

Giertz, Martin

- 2009 *Svenska prästgårdar*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Godenhjelm, Hugo

- 1935 *Suomen pappilat*. Helsinki: Otava.

Grenholm, Carl-Henric

- 2006 *Att förstå religion: metoder för teologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Gyllenberg, Rafael

- 1968 ”Suomen kirkon organisaatio” – *Kirkko Suomessa*. Toim. A.T. Nikolainen & K. Pirinen & M. Simojoki & M. Sinnemäki. Helsinki: Weilin + Göös. 85–98.

Haapanen, Pirkko

- 1978 *Kirkko ottaa kantaa*. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos.

Haavio, Ari

- 1968 ”Kirkko sosiaalisena laitoksena.” – *Kirkko Suomessa*. Toim. A.T. Nikolainen & K. Pirinen & M. Simojoki & M. Sinnemäki. Helsinki: Weilin + Göös. 99–116.

Hagman, Patrik

- 2013 *Efter folkkyrkan*. En teologi om kyrkan i det efterkristna samhället. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

Hambraeus, Axel

- 1978 *Prästen i Uddarbo*. Sången om en vän. 16. uppl. Stockholm: Verbum – Håkan Ohlssons.

- Harbsmeier, Eberhard & Iversen, Hans Raun
1995 *Praktisk teologi*. Köpenhamn: Förlaget Anis.
- Heinonen, Meri & Lahtinen, Anu & Räsänen, Marika
2016 ”Reformeista reformaatioon.” – *Pohjoinen reformaatio*. Toim. M. Heinonen & M. Räsänen. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys. 9–23.
- Henricson, Eric
1987 *Kyrkan efter Porkala*. Kyrkslätt: Kyrksläts hembygdsförening.
- Hermansson, Heide-Marie
2011 *Prästfruideal och prästgårdskultur – en histografisk studie om prästfruns och prästgårdens betydelse för den svenska kyrkan från reformationstidevarvet till början av 1900-talet*. Linköping: (opubl.). Uppsats.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena
2000 *Tutkimushaastattelu*. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn
2006 *Forskningsmetodik*. Om kvalitativa och kvantitativa metoder. Lund: Studentlitteratur.
- Holmbäck, Åke & Wessén, Elias
1933 *Svenska landskapslagar*. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Första serien: Östgötalagen och Upplandslagen. Stockholm: Hugo Gebers Förlag.
1936 *Svenska landskapslagar*. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Andra serien: Dalalagen och Västmannalagen. Stockholm: Hugo Gebers Förlag.
1940 *Svenska landskapslagar*. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Tredje serien: Södemannalagen och Hälsingelagen. Stockholm: Hugo Gebers Förlag.

- 1943 *Svenska landskapslagar*. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Fjärde serien: Skånelagen och Gotalagen. Stockholm: Hugo Gerbers Förlag.
- 1946 *Svenska landskapslagar*. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Femte serien: Äldre Västgötalagen, Yngre Västgötalagen, Smålandslagens Kyrkobalk och Bjärköarätten. Stockholm: Hugo Gebers Förlag.
- 1962 *Magnus Erikssons Landslag*. I nusvensk tolkning. Stockholm: Nordiska Bokhandeln.

Holmquist, Hjalmar

- 1933A *Svenska kyrkans historia III*. Reformationstidevarvet 1521–1611, del I. Den katolska svenska kyrkoprovinsens omgestaltning till en egenartad svensk evangelisk kyrka 1521–1572. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- 1933B *Svenska kyrkans historia III*. Reformationstidevarvet 1521–1611, del II. Den svenska reformationskyrkans fortbildning till ortodox luthersk bekännelse- och folkkyrka 1572–1611. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.

Holte, Ragnar

- 1984 *Människa Livstolkning Gudstro*. Teorier och metoder inom Tros- och livsåskådningsvetenskapen. Lund: Bokförlaget Doxa.

Hugason, Hjalti

- 1997 ”Uskonto.” - *Pohjoismaiden historia. 1397–1997*. 10 esseetä. Red. Søren Christensen. Köpenhamn: DR Multimedia. 185–208.

Häkkinen, Seppo

- 2010 *Ihanne ja todellisuus*. Jäsenyyteen sitoutuminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1960-luvulta 2000-luvulle. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Häyrynen, Maunu

- 2001 *Hortus Fennicus*. Suomen puutarhatiede. Helsinki: Viherympäristöliitto ry.

Högnäs, Siw

- 2003 ”Ett kärt, verkligt hem.” – *Nedervetils församling 250 år. Jubileumsbok*. Red. S. Högnäs. Nedervetil: Nedervetils församling. 115–118.

Hössjer Sundman, Boel (red.)

- 2008A *Äntligen stod hon i predikstolen!: historiskt vägval 1958*. Stockholm: Verbum.

Hössjer Sundman, Boel

- 2008B ”Bekännelse till en levande Herre som alltjäms skapar nytt.” – *Äntligen stod hon i predikstolen!: historiskt vägval 1958*. Red. B. Hössjer Sundman. Stockholm: Svenska kyrkan och Verbum. 11–22.

Immonen, Kari

- 2016 ”Lutherdomens inverkan på det finländska samhället.” – *Nåd för nya världar*. Red. A-K. Inkala & J. Komulainen. Helsingfors: Fontana Media. 57–87.

Info

- 1983 *Suomalais-Saksalais-Suomalainen Sanakirja*. Porvoo: Osuuskunta Informaatiokirjakauppa.

Jern, Kurt

- 1977 ”Förvaltning, beskattning och befolkningsutveckling i Svenska Österbotten före 1809.” – *Svenska Österbottens historia, del I*. Red. W. Hägg. Vasa: Svenska Österbottens landskapsförbund. 57–210.

Joshi, Roshni

- 2008 *Spelar representativ demokrati någon roll*. En fallstudie av nätverket Leader Linné. Magisteruppsats i statsvetenskap. Växjö: Växjö universitet.

Jolkkonen, Jari

- 2016 ”Den lutherska reformationens uppkomst och centrala övertygelser.” – *Nåd för nya världar*. Red. A-K. Inkala & J. Komulainen. Helsingfors: Fontana Media. 13–56.

Julstad, Barbro

2015 *Fastighetsindelning och markanvändning*. 5. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Juntunen, Hannu

2008 *Esivalta olemme me*. Valtiosääntöoikeuden perusteiden oikeusteologinen tulkinta. Helsinki: Suomen Lakimiesyhdistys.

Jutikkala, Eino & Pirinen, Kauko

1982 *Finlands historia*. 4. bearb. uppl. Stockholm: Natur och Kultur.

Kalela, Jorma

2000 *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Kalliokoski, Taina

2016 ”Yhteisöllisyyden käsitteen merkitykset ja kirkon yhteisöllisyyden muutos.” – *Erlaisista yhteisöistä elävä kirkko*. Toim. M. Hytönen & K. Ketola & V-M. Salminen & J. Sohlberg & L. Sorsa. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 125–143.

Kallioniemi, Jouni

2005 *Hemmafrenten 1939–1945*. Åbo: Vähäheikkilän Kustannus.

Kares, Olavi

1945 *Luther*. Henkilökuva ja kehitysaika. Toinen painos. Porvoo: WSOY.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka

1997 *Matkalla nykyaikaan*. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Helsinki: WSOY.

Karle, Isolde

2009 “Ordained and professional – contradictory or complimentary designations of the pastors? Professionalism in ordained ministry.” – *Essence of ordained Ministry: Vocation and/ or Profession?* (Nordic Research Conference in Practical Theology, Nov. 12–14.2008. Red. I. Karle & G. W. Lathrop. Denmark: Teologisk Pædagogisk Center Løgumkloster 2009. 7–18.

2014 ”The Church in Late Modernism: Challenges and Prospects.”
Theological Review, 1–2/2014 (35). 156–169.

Katekes

1959 *Katekes för Evangelisk-lutherska Kyrkan i Finland*. Antagen av Finlands sextonde ordinarie allmänna kyrkomöte år 1948. Helsingfors: Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland r.f.

Keijonen, Eetu

2016 ”Herätysliikkeet, kansankirkko ja homoseksuaalisuus – katsaus yhteisöllisyyteen, jakolinjoihin ja haasteisiin.” – *Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko*. Toim. M. Hytönen & K. Ketola & V-M. Salminen & J. Sohlberg & L. Sorsa. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 275–294.

Kena, Kirsti

1977 ”Kirkko itsenäistyneessä Suomessa.” – *Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*. Toim. M. Heikkilä & E. Murtorinne. Hämeenlinna: Kirjapaja. 53–68.

Kerkkonen, Martti

1936 *Pietari Kalm talousopin professorina*. Oppihistoriallinen tutkimus. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Ketola, Kimmo

2017 ”Luthersk tro i dagens Finland.” – *Luthersk delaktighet*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012–2015: En undersökning om kyrkan och finländarna. Red. K. Ketola & M. Hytönen & V-M. Salminen & J. Sohlberg & L. Sorsa. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral. 48–88.

Ketola, Kimmo & Salminen, Veli-Matti & Sohlberg, Jussi & Sorsa, Leena

2016 ”Johdanto: Hierarkioista verkostoihin – kirkon muuttuva yhteisöllisyys.” – *Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko*. Toim. M. Hytönen & K. Ketola & V-M. Salminen & J. Sohlberg & L. Sorsa. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 9–39.

Kiander, Jaakko

- 2013 ”Ahne ihminen ja talouden arvot.” - *Ihmisen arvo*. Toim. J. Keskitalo & R. Kolehmainen & K. Kopperi & R. Leppänen. Helsinki: Arvojen Akatemia/ Kirkkohallitus. 30–39.

Kirkon tutkimuskeskus

- 2016 *Osallistuva luterilaisuus*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kjørup, Søren & Torhell, Sven-Erik

- 2009 *Människovetenskaperna*. Problem och traditioner i humanioras vetenskapsteori. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Knapas, Marja Terttu & Heikkilä, Markku & Ävist, Timo

- 2009 *Suomalaiset pappilat*. Kulttuuri-, talous- ja rakennushistoriaa. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kyrkohandboken

- 2004 Kyrkohandboken III för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, del I–II. Antagen av kyrkomötet den 8 november 2004. Helsingfors: Fontana Media.

Kyrkostyrelsen

- 2005 *Seurakuntien väkiluku ja toiminta 2004*. Helsinki: Suomen evankelisluterilainen kirkko.
- 2008 *Kirkkohallitus ja hiippakunnat 2008*. Helsinki: Suomen evankelis-luterilainen kirkko.
- 2008B *Kirkon keskusrahaston toimintakertomus 2008*. Helsinki: Suomen evankelisluterilainen kirkko.
- 2010 *Kirkkohallitus ja hiippakunnat 2010*. Helsinki: Suomen evankelis-luterilainen kirkko.
- 2011 *Kirkkohallituksen selvitys kirkolliskokoukselle mahdollisuudesta perustaa seurakuntia ja seurakuntayhtymiä kuntarajoista riippumatta*. Asianumero 2008-00438. Helsinki: Suomen evankelisluterilainen kirkko.

Klinge, Matti

1999 ”Omvälvningarnas år.” – *Finlands historia 4*. Red. H. Meinander. Helsingfors: Schildts. 9–32.

2001 *Blick på Finlands historia*. Stockholm: Atlantis.

Koivisto, Mauno

1994 *Kaksi kautta*. Muistikuvia ja merkintöjä 1982–1994. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Konsmar, Annika

2011 *Husgrund och odlingslager vid Askeby kloster*. Inför utbyggnad av Askeby skola RAÅ 271, 272 och 273 Askeby 1:1, Askeby prästgård 1:6 och 1:8 Askeby socken, Linköpings kommun, Östergötlands län. Linköping: Riksantikvarieämbetet Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Öst).

Korpiola, Mia

2016 ”Varhaiset pappisavioliitot ja pappien lasten kiistelty perintöoikeus.” – *Pohjoinen reformaatio*. Toim. M. Heinonen & M. Räsänen. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys. 106–109.

Kortteinen, Matti

1982 *Lähiö*. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.

Kristensson Ugglå, Bengt

2004 ”Tolkningens metamorfoser i hermeneutikens tidsålder.” – *Text och existens. Hermeneutik möter samhällsvetenskap*. Red. S. Selander & P.-J. Ödman. Göteborg: Bokförlaget Daidalos Ab. 23–42.

2012A *Slaget om verkligheten*. Filosofi – omvärldsanalys – tolkning. Nyutgåva med ett nyskrivet efterord. Stockholm/ Höör: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

2012B ”Öppenhet och egenart – Gustaf Wingren, folkkyrkan och nätverkssamhället.” – *Folkkyrka nu? Samtal om utmaningar och möjligheter*. Red. U. Claesson. Stockholm: Svenska kyrkan, forskningsenheten. 27–46.

Kuhn, Thomas S.

1979 *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. Lund: Bokförlaget Doxa.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend

2014 *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvevlax församling

1980 *Kvevlax församlings ungdomskrets 1930–1980, kort historik 1980*. Kvevlax: Kvevlax församling.

2014 *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kyrkans forskningsinstitut

1973 *Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 1967–1971*. Tammerfors: Kyrkans forskningsinstitut.

1977 *Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 1972–1975*. Tammerfors: Kyrkans forskningsinstitut.

Kyrkans forskningscentral

1985 *Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 1980–1983*. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

1989 *Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 1984–1987*. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

1993 *Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 1988–1991*. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

1997 *Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 1992–1995*. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

2001 *Kyrkan inför ett nytt årtusende*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 1996–1999. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

2005 *En kyrka mitt i förändringen*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 2000–2003. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

2009 *Mångfaldens kyrka*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 2004–2007. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

2013 *Utmanad kyrka*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 2008–2011. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

Kyrkostyrelsen

- 1975–1983 *De evangelisk-lutherska församlingarnas ekonomi*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 1980–1998 *Församlingarnas folkmängd och dess förändringar*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 1984–1998 *Församlingarnas ekonomi*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 1999 *Församlingarnas folkmängdsförändringar och verksamhet*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 2000–2008 *Församlingarnas folkmängd och verksamhet*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 2000–2017 *Statistisk årsbok för den evangelisk-lutherska kyrkan*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 2005 *Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Årsöversikt*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 2010 *Kyrkan 2020. Framtidsredogörelse för Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2010*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 2012A *Huvudprinciper för utvecklingen av församlingsstrukturerna*. Kyrkostyrelsens framställning 11/ 2012 till kyrkomötet. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 2012B *Kyrkostyrelsens framställning 11/ 2012 till kyrkomötet*. Ärende nr 2012–00195. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.
- 2012C *Styrgruppen för församlingarnas strukturförändringar 2008–2011*. Helsingfors: Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.

Kääriäinen, Kimmo

- 2003 ”Kirkot Itä-Euroopassa.” – *Muutoksen tulkkinä. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*. Toim. E. Helander. Helsinki: Kirjapaja. 73–85.

Laasonen, Pentti

- 2000 *Finlands kyrkohistoria II. Åren 1593–1808*. Skellefteå: Artos.

Lagerlöf Nilsson, Ulrika (red.) & Meurling, Birgitta (red.)

2015A *Vid hans sida: svenska prästfruar under 250 år - ideal och verklighet.* Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

2015B ”Vid hans sida - en introduktion.” - *Vid hans sida.* Svenska prästfruar under 250 år - ideal och verklighet. Red. U. Lagerlöf Nilsson & B. Meurling. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 7-12.

Lahtiluoma, Sami & Turunen, Raimo

2011 *Kunta ja seurakunta - vuorovaikutusta ja yhteistyötä.* Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Lampela-Kivistö, Liisa

2003 ”1990-luvun talouskriisi ja kirkko.” - *Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa.* Toim. E. Helander. Helsinki: Kirjapaja. 128-139.

Larsson, Sam & Lilja, John & Mannheimer, Katarina

2005 *Forskningsmetoder i socialt arbete.* Lund: Studentlitteratur.

Laurén, Christer

1983 ”Forskning i svenskt fackspråk - en översikt.” *Språk i Norden. Årskrift för Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden* 1983 (14). 79-95.

2003 ”Juridisk text som magisk realism.” - *Svenskan i Finland 7.* Föredrag vid sjunde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland, Uleåborg 19-20 april 2002. Red. I. Sorvali & P. Rossi. Uleåborg: Uleåborgs universitet. 91-97.

Lawler III, Edward E.

2003 *Treat People Right! How Organizations and Individuals Can Propel Each Other Into a Virtuous Spiral of Success.* San Francisco: Jossey-Bass.

Leino, Pekka

2005 *Kirkon oikeudelliset normit.* Johdatus Suomen evankelisuterilaisen kirkon oikeuteen. Vaajakoski: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Lempiäinen, Pentti

2004 *Pyhät toimitukset*. Helsinki: Kirjapaja.

Linde, Stig

2010 *Församlingen i granskningsamhället*. Lund: Lunds universitet.

Lindfelt, Mikael

2017 *Forskningsetik mellan regler, ansvar och praxis*. Föreläsning vid etikseminarium i Åbo Akademi 07.04.2017. Åbo: Åbo Akademi.

Lindkvist, Thomas & Sjöberg, Maria

2009 *Det svenska samhället 800–1720*. Klerkernas och adelns tid. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lindkvist, Thomas

2009 ”Klerkernas tid 800–1520.” – *Det svenska samhället 800–1720*. Klerkernas och adelns tid. Red. T. Lindkvist & M. Sjöberg. Lund: Studentlitteratur. 31–202.

Lindqvist, Herman

2013 *När Finland var Sverige*. Historien om de 700 åren innan riket sprängdes. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Lindqvist, Martti

1971 *Kirkkojen kriisi ja tulevaisuus*. Raportti Keski-Euroopan kirkkojen tilanteesta sekä niiden pyrkimyksistä oman toimintansa ja organisaationsa uudistamiseksi. Helsinki: Kirjapaja.

1975 *Economic growth and the quality of life*. An Analysis of the Debate within the World Council of Churches 1966–1974. Helsinki: The Finnish Society for Missiology and Ecumenics.

1976 *Elintaso ja uhattu ihmisyy*s. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos.

2003 ”Kristillinen opiskelijaliike 1960-luvun murroksessa – osallisen näkökulma.” – *Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*. Toim. E. Helander. Helsinki: Kirjapaja. 114–127.

Ljungman, Staffan

1997 *Fader Gunnar i Osby - alldeles ovanlig präst*. Lund: Arcus förlag.

Luther, Martin

1928 *Om kyrkans babyloniska fångenskap*. Ett förspel. Översättning jämte inledning av Yngve Brilioth. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.

Lynn Jr., Laurence E.

2006 *Public Management: old an new*. New York: Routledge.

Lähdesmäki, Olavi

1967 *Kansankirkkomme nykyistä problematiikkaa*. Synodaalikirjoitus Kuopion hiippakunnan pappeinkokoukseen 1967. Kuopio: Kuopion hiippakunta.

Malmstedt, Göran

2002 *Bondetro och kyrkooro*. Religiös mentalitet i stormaktstidens Sverige. Lund: Nordic Academic Press.

Markkola, Pirjo

1997 ”Naisten Pohjola. Naisten ja miesten sekä aikuisten ja lasten väli-set suhteet v. 1397–1997.” – *Pohjoismaiden historia. 1397–1997*. 10 esseetä. Red. Søren Christensen. Köpenhamn: DR Multimedia. 235–264.

Martens, Paul von

2004 *Nemesis*. Eller lika för lika. Helsingfors: Fontana Media.

McLeod, John

2001 *Qualitative Research in Counselling and Psychotherapy*. London: Sage Publications.

Meinander, Henrik

1999 ”Självständighetstiden – banden brister.” – *Finlands historia 4*. Red. H. Meinander. Helsingfors: Schildts. 33–76.

- 2006 *Finlands historia. Linjer strukturer vändpunkter.* Helsingfors: Schildts & Söderström.
- 2012 *Tasavallan tiellä: Suomi kansalaissodasta 2010-luvulle.* Helsinki: Schildts & Söderström.
- 2014 *Suomen historia. Linjat, rakenteet, käännekohtat.* Helsinki: Schildts & Söderström.

Meriläinen, Juha

- 2015 *Kirkon organisaation ja hallinnon nykytila.* Helsinki: Kirkkohallitus.

Merton, Robert K & Fiske, Marjorie & Kendall, Patricia L.

- 1990 *The focused interview: A Manual of problems and procedures.* New York: Free Press.

Meurling, Birgitta

- 1996 *Sarons liljor? En etnologisk studie av prästfruars könskonstituering.* Stockholm: Carlsson Bokförlag. Diss.

Modéus, Fredrik

- 2015 *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan - ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan.* Stockholm: Verbum.

Modéus, Martin

- 2005 *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit.* Stockholm: Verbum.

Morgan, Gareth

- 2007 *Images of Organization.* Thousand Oaks: SAGE Publications.

Mulgan, Geoff

- 2009 *The Art of Public Strategy. Mobilizing power and knowledge for the common good.* New York: Oxford University Press.

Murtorinne, Eino

- 1977 ”Kirkon seitsemän vuosikymmentä.” – *Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*. Toim. M. Heikkilä & E. Murtorinne. Hämeenlinna: Kirjapaja. 7–25.
- 2000A *Finlands kyrkohistoria III. Autonomins tidevarv 1809–1899*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- 2000B *Finlands kyrkohistoria IV. Från förtrycksperioden till våra dagar 1900–1990*. Skellefteå: Artos och Norma bokförlag.

Nationalencyklopedin

- 1993 *Band 11*. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- 1994 *Band 15*. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.

Nielsen, Fredrik

- 1905 *Kyrkohistoria från apostlarnes dagar till slutet af 19:de århundradet*. Första delen. Den gamla kyrkan och medeltiden. Stockholm: E. J. Ekmans Förlags - Expedition.
- 1908 *Kyrkohistoria från reformationen till upplysningstidevarfvet*. Andra delen. Reformationen till upplysningstidevarfvet. Stockholm: E. J. Ekmans Förlags - Expedition.

Nielsen, Torben K.

- 1993 *Cølibat og kirketugt*. Studier i forholdet mellem ærkebisp Anders Sunesen og pave Innocens III. Aarhus: Aarhus universitetsforlag.
- 1995 ”Kyrkans långa strid om celibatet.” *Populär Historia* 1/1995 (5). 44–49.

Nieminen, Risto T. & Vallenius, Leena & Tähkänen, Mikko

- 2007 *Seurakuntarakenne murroksessa*. Yhdistyvien seurakuntien organisaation ja toimintayhteisön muutosprosessi. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Niemistö, Hilikka

- 2013 *Seurakuntien yhdistymisen vaikutukset asiakaslähöisyyteen*. Helsingin ydinkeskustan seurakuntien muutosprosessi keskijohdon näkökulmasta. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Noreen, Erik & Warberg, Gustav

1944 *Främmande ord i svenskan*. Stockholm: Natur och Kultur.

Norrman, Ragnar

1970 *Från prästöverflöd till prästbrist*. Prästrekryteringen i Uppsala ärkestift 1786–1965. Uppsala: Uppsala universitet.

1993 *Konserverade änkor och kvinnor på undantag*. Prästänkornas villkor i Uppsala stift 1720–1920: från änkehjälp till familjepension. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén i Uppsala.

2004 ”Prästen i prästgård och församling. Prästbiografisk forskning i Sverige.” – *Arkiv Fakultet Kyrka*. Festskrift till Ingmar Brohed. Red. A. Jarlert. Lund: Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv. 77–98.

Norstedts

1992A *Norsk – Svenska ordbok*. 3. uppl. Stockholm: Norstedts förlag.

1992B *Dansk – Svenska ordbok*. Stockholm: Norstedts förlag.

2008 *Svensk – engelsk ordbok*. Stockholm: Norstedts förlag.

Nyman, Bo

1993 *Utredning angående sammanslagning av Hitis och Dragsfjärds församlingar samt sondering av intimare samarbete mellan Kimitoöns fyra församlingar*. Borgå: Borgå domkapitel.

Nyman, Kristian

2016 *Pastorn*. 2. bearbetade uppl. Pedersöre: Kristian Nymans förlag.

Näsman, Nils

1979 ”Det religiösa livet.” – *Svenska Österbottens historia II*. Red. R. Ahlbäck & N-E. Nykvist. Vasa: Svenska Österbottens landskapsförbund. 5–170.

Olsson, Henny & Sörensen, Stefan

2007 *Forskningsprocessen*. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv. 2. uppl. Stockholm: Liber.

Opetusministeriö

1982 *Pappilatyöryhmän mietintö*. Helsinki: Opetusministeriö.

Persenius, Ragnar

2000 *Nädens budbärare - om den sakramentala folkkyrkan*. Stockholm: Verbum.

Pesonen, Heikki & Vesala, Kari Mikko

2007 *Seurakunnat maaseudun kehittäjinä*. Uskonto paikallistason vuoroaikutuksessa. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Pettersson, Per

2000 *Kvalitet i livslånga tjänsterelationer: Svenska kyrkan ur tjänsteteoretisk och religionssociologiskt perspektiv*. Stockholm: Verbum.

Pettersson, Thorleif

1981 "Inblick." - *Identitet och roll. Präst - församling - samhälle*. Red. B. Åberg & T. Pettersson. Stockholm: Verbum Förlag. 63–156.

2000 "Moral och mänskliga relationer." - *Folkkyrkor och religiös pluralism - den nordiska religiösa modellen*. Red. G. Gustafsson & T. Pettersson. Stockholm: Verbum. 198–251.

Piltz, Anders

2008 *En naturlig lag? - om kanonisk rätt och naturrätt*. Workshop on Law, Religion and Ethics. Sigtuna: European Society for the Study of Science and Theology (ESSAT).

Pirinen, Kauko

1968 "Suomen kirkon historia." - *Kirkko Suomessa*. Toim. A.T. Nikolainen & K. Pirinen & M. Simojoki & M. Sinnemäki. Helsinki: Weilin + Göös. 42–64.

2000 *Finlands kyrkohistoria I*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

Pleijel, Hilding

1944 *Svensk lutherdom*. Studier i luthersk fromhet och svensk folkkultur. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.

Polkinghorne, John

1998 *Science & Theology*. An Introduction. London: SPCK/ Fortress Press.

Prisma

1993 *Engelsk-Svensk Svensk-Engelsk Ordbok*. Ca 85 000 uppslagord och fraser. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Psalmbok

2016 *Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland*. Antagen av kyrkomötet i februari 1986. Psalmbok med tillägg. Helsingfors: Fontana Media.

Radnitzky, Gerard

1970 *Contemporary Schools of Metascience: Anglo-saxon School of Metascience, Continental School of Metascience*. Sec. Ed. Göteborg: Akademiförlaget.

Reimers, Gerd

1993 *Lärdom och idyll*. Prästgården som bildningsmiljö. Stockholm: Natur och kultur.

Remmer, Christina

1986 *Prästgårdar på Åland*. Byggnadshistoriska studier. Mariehamn: Föreningen Ålands Vänner r.f.

Renvall, Pentti

1965 *Den moderna historieforskningens principer*. Stockholm: Natur & Kultur.

Rian, Øystein

1997 ”Sotien Pohjola v. 1523–1814.” – *Pohjoismaiden historia*. 1397–1997. 10 esseetä. Red. Søren Christensen. Köpenhamn: DR Multimedie. 39–63.

Richardson, Laurel & St. Pierre, Elizabet Adams

2005 "Writing. A Method of inquiry." – *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Ed. Ed. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications. 959–978.

Riemann, Doris

2014 "*Ich habe gedacht, ich bin ihresgleichen und dann war ich immer ganz jemand anderes*": *das Leben von Pfarrfrauen in der hannoverschen Landeskirche bis Anfang der 1970er Jahre im licht sozialtechnischer Modernisierung*. Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.

Riihelä, Marja & Viitamäki, Heikki

2015 *Veromuutosten vaikutukset sukupuolen mukaan vuosina 1993–2012*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT.

Roos, Jeja-Pekka & Rahkonen, Keijo (toim.)

1985 *Elämäntapaa etsimässä*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Rosenqvist, G. O.

1946 *Finlands kyrka i det senaste halvseklets brytningstider*. Olaus Petri-föreläsningar vid Uppsala universitet. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

Räsänen, Matti

1992 "Arkielämää toisen maailmansodan jälkeen." – *Vuosisatamme Suomi*. Ed. S. Zetterberg. Porvoo: WSOY. 517–580.

Salomies, Ilmari

1944 *Suomen kirkon historia I*. Suomen kirkko keskiaikana. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

1949 *Suomen kirkon historia II*. Uskonpuhdistuksen ja kirkollisen puhasoppisuuden aika. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

1962 *Suomen kirkon historia III*. Isovihan kynnykseltä Ruotsin vallan loppuun. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Salomäki, Matti

1994 *Vaasan läänin vanhat pappilat 1700-luvulta 1920-luvulle*. Vaasa: Vaasan läänihallitus.

Salonen, Kirsi

2016A ”Rooma, Tuckholma ja Turku. Reformaatio ja muuttuva kirkollinen hallinto.” – *Pohjoinen reformaatio*. Toim. M. Heinonen & M. Räsänen. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys. 73–89.

2016B ”Keskiaikaisia avioliittoja. Katolisten pappien konkubinaatit.” – *Pohjoinen reformaatio*. Toim. M. Heinonen & M. Räsänen. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys. 103–105.

2016C ”Katolisen ajan koulutus Suomessa.” – *Pohjoinen reformaatio*. Toim. M. Heinonen & M. Räsänen. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys. 119–123.

Scarry, Richard

1963 *Eläinsatuja La Fontainen mukaan*. Helsinki: Weilin + Göös.

Schlyter, Carl Johan

1862 *Konung Magnus Erikssons Landslag*. Codex Iuris Communis Sueciae Magnæanus. Cum Notis Criticis, Variis Lectionibus, Glossario et Indice Nominum Propriorum. Lund: C.J. Schlyter.

Selander, Gunilla

2012A ”Prästgårdsliv. Innifrånperspektiv på prästgårdsliv i Lunds stift.” – *Prästgård & prästgårdsliv i Lunds stift 1850–2011*. Presentation av prästgårdarna i Lunds stift ur såväl ett historiskt som ett aktuellt perspektiv. Red. S-Å. Selander & G. Selander & S. Alenäs. Lund: Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift. 24–94.

2012B ”Från prästboställe till privatbostad. Arkitekturen hos skånska prästgårdar byggda under 1900-talet.” – *Prästgård & prästgårdsliv i Lunds stift 1850–2011*. Presentation av prästgårdarna i Lunds stift ur såväl ett historiskt som ett aktuellt perspektiv. Red. S-Å. Selander & G. Selander & S. Alenäs. Lund: Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift. 156–193.

Selander, Sven-Åke

- 2012A "Inledning" – *Prästgård & prästgårdsliv i Lunds stift 1850–2011*. Presentation av prästgårdarna i Lunds stift ur såväl ett historiskt som ett aktuellt perspektiv. Red. S-Å. Selander & G. Selander & S. Alenäs. Lund: Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift. 9–12.
- 2012B "Prästgård och församlingsbor. Möten mellan prästgård och församling i ett utifrånperspektiv 1850–1910." – *Prästgård & prästgårdsliv i Lunds stift 1850–2011*. Presentation av prästgårdarna i Lunds stift ur såväl ett historiskt som ett aktuellt perspektiv. Red. S-Å. Selander & G. Selander & S. Alenäs. Lund: Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift. 95–155.

Selander, Sven-Åke & Alenäs, Stig

- 2012 "Prästgård och församling i Lunds stift 1960–2011 – omvärdering och förnyelse." – *Prästgård & prästgårdsliv i Lunds stift 1850–2011*. Presentation av prästgårdarna i Lunds stift ur såväl ett historiskt som ett aktuellt perspektiv. Red. S-Å. Selander & G. Selander & S. Alenäs. Lund: Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift. 194–236.

Selander, Sven-Åke & Selander, Gunilla & Alenäs, Stig

- 2012 "Ett utvecklingsperspektiv." – *Prästgård & prästgårdsliv i Lunds stift 1850–2011*. Presentation av prästgårdarna i Lunds stift ur såväl ett historiskt som ett aktuellt perspektiv. Red. S-Å. Selander & G. Selander & S. Alenäs. Lund: Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift. 237–241.

Silvander, Carl-Eric

- 2003 "Prästgårdens historia." – *Nedervetils församling 250 år*. Jubileumsbok. Red. S. Högnäs. Nedervetil: Nedervetils församling. 123–131.

Simojoki, Martti

- 1968 *Kristittyinä moniarvoisessa yhteiskunnassa*. Porvoo: WSOY.

Sjöberg, Maria

- 2009 "Adelns tid 1520–1720." – *Det svenska samhället 800–1720*. Klerkernas och adelns tid. Red. T. Lindkvist & M. Sjöberg. Lund: Studentlitteratur. 205–432.

Sjöholm, Elsa

- 1978 ”Rättshistorisk metod och teoribildning.” *Scandia: Tidskrift för historisk forskning* 2/ 1978 (44). 229–256.

Skottsberg, Carl

- 1950 ”Pehr Kalm.” – *Vetenskapsakademiens årsbok 1950. Biografier*. Red. C. Skottsberg. Stockholm: Kungliga Svenska Vetenskapsakademien. 280–365.

- 1951 *Pehr Kalm*. Levnadsteckning. Stockholm: Almqvist & Wiksells Boktryckeri Ab.

Slotte, Carl-Johan

- 2003 ”Sockenstuga och församlingshem.” – *Nedervetils församling 250 år*. Jubileumsbok. Red. S. Högnäs. Nedervetil: Nedervetils församling. 119–122.

Slotte, Pamela

- 2005 *Mänskliga rättigheter, moral och religion*. Om de mänskliga rättigheterna som moraliskt och juridiskt begrepp i en pluralistisk värld. Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.

Snellman, Gerd

- 2011 *Sions döttrar*. De laestadianska kvinnorna som traditionsförmedlare i norra svenska Österbotten åren 1927–2009. Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.

Soikkeli, Anu

- 2000A *Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus, osa I*. Oulu: Oulun yliopisto. Diss.

- 2000B *Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus, osa II*. Oulu: Oulun yliopisto. Diss.

Sohlberg, Jussi & Ketola, Kimmo

- 2016 ”Uskonolliset yhteisöt Suomessa.” – *Osallistuva luterilaisuus*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Toim. M. Hytönen & K. Ketola & J. Sohlberg & L. Sorsa. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 15–46.

- 2017 ”De religiösa samfundet i Finland.” – *Luthersk delaktighet*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012–2015: En undersökning om kyrkan och finländarna. Red. K. Ketola & M. Hytönen & V-M. Salminen & J. Sohlberg & L. Sorsa. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral. 15–47.

Sorsa, Leena

- 2010 *Kansankirkko, uskonnonvapaus ja valtio*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen tulkinta uskonnonvapaudesta 1963–2003. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. Diss.
- 2017 ”Kyrkans roll i samhället.” – *Luthersk delaktighet*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012–2015: En undersökning om kyrkan och finländarna. Red. K. Ketola & M. Hytönen & V-M. Salminen & J. Sohlberg & L. Sorsa. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral. 173–221.

Statistikcentralen

- 2006 *Statistisk årsbok för Finland 2006*. Helsingfors: Statistikcentralen.
- 2014 *Statistisk årsbok för Finland 2014*. Helsingfors: Statistikcentralen.

Storrank, Bo

- 2017 *Ingen dag utan en rad*. Om Pehr Kalms amerikanska resa 1747–1751. Vasa: Scriptum.

Studia

- 1997 *Suomi-Ruotsi-Suomi*. Helsinki: WSOY.

Ståhlberg, K.J

- 1931 *Suomen hallinto-oikeus*. Sisäasiain hallinto. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Otava.

Suolahti, Gunnar

- 1912 *Suomen pappilat 1700-luvulla*. Porvoo: WSOY.
- 1927 *Finlands prästerskap på 1600- och 1700-talen*. Helsingfors: Holger Schildts förlag.

Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto

- 1988 *Palkkauslakityöryhmän muistio*. Kirkkohallituksen 31.12.1987 asettama työryhmä. Sarja C 1988:3. Helsinki: Suomen evankelisluterilainen kirkko.
- 2011 *Seurakuntien rakennemuutoksen ohjausryhmä 2008–2011*. Loppuraportti. Sarja C 2011:5. Helsinki: Suomen evankelisluterilainen kirkko.

Suomen kuntaliitto

- 2010 *Rakennemuutoskatsaus 2010*. Verkkojulkaisu. Helsinki: Kuntaliitto.

Svenska Akademiens ordlista

- 1998 *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 12. uppl. Malmö: Norstedts Ordbok.

Svenska kyrkan

- 2014 *Kyrkoordning 2014 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum.

Swinton, John & Mowat, Harriet

- 2006 *Practical Theology and Qualitative Research*. London: SCM Press.

Sørensen, Eva & Torfing, Jacob

- 2005 “Network governance and post-liberal democracy.” *Public Administration Theory and Praxis* 2005 (27).197–237.

Tarkka, Jukka

- 1988 *Suomen historia*. Osa 8. Helsinki: Weilin+Göös.

Tedlock, Barbara

- 2005 “The Observation of Participation and the Emergence of Public Ethnography.” – *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Ed. Ed. Red. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage Publications. 467–482.

Thisner, Fredrik

- 2008 ”Det senfeodala resurssystemet och den agrara revolutionen – några uppslag inför en studie av indelningsverket 1721–1833.” *Militärhistorisk tidskrift* 2008 (212). 31–46.
- 2011 *Indelta inkomster: En studie av befälets indelning vid Upplands och Västerbottens infanteriregemente 1721–1833*. Konferensbidrag. Historikermötet i Göteborg 05–07.05.2011. Uppsala: Försvarshögskolan vid Uppsala universitet.

Thitz, Päivi

- 2011 ”Maaseudun seurakuntien yhteisöllisyyden kehittäminen.” *Maa-seudun uusi aika* 3/2011. 7–8.

Tilastokeskus

- 2002 *Kymmenenvuotiskatsaus*. Talouskehitys 1990-luvulla – kriisistä nousuun. Helsinki: Tilastokeskus.

Toivonen, Timo

- 1999 *Empiirinen sosiaalitutkimus*. Filosofia ja metodologia. Porvoo: WSOY.

Toropainen, Veli Pekka

- 2016 ”Lasten koulutus reformaation jälkeen.” – *Pohjoinen reformaatio*. Toim. M. Heinonen & M. Räsänen. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys. 124–126.

Trost, Jan

- 2005 *Kvalitativa intervjuer*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Uusikylä, Matias

- 1992 *Lennart Segerstråle 1892–1975*. Helsingfors: Promedia-Studio Matias Uusikylä.

Valkonen, Markku

- 2013 ”Nautiskelun vaikeudesta – rapsodia.” – *Ihmisen arvo*. Toim. J. Keskitalo & R. Kolehmainen & K. Kopperi & R. Leppänen. Helsinki: Arvojen Akatemia/ Kirkkohallitus. 54–66.

Valtiovarainministeriö

1986 *Papiston asuntoedun verotustyöryhmän muistio*. Työryhmämuistio 1986: VM 6. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Varantola, Krista & Launis, Veikko & Helin, Markku & Spoofo, Sanna Kaisa & Jäppinen, Sanna (sekr.)

2013 *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland*. Helsingfors: Forskningsetiska delegationen.

Varantola, Krista

2017 *The Finnish Advisory Board on Research Integrity, TENK*. Föreläsning vid etikseminarium i Åbo Akademi 07.04.2017. Åbo: Åbo Akademi.

Vikström, Björn

2008 *Folkkyrka i en postmodern tid - tjänsteproducent i välfärdssamhället eller engagerande gemenskap?* Åbo: Åbo Akademi.

2012 *Kommunstrukturer och församlingsstrukturer*. Kristet samhällsansvar. Borgå: Domkapitlet i Borgå stift.

2016 *Läge och tendenser i Borgå stift 2016* - synodalmöte. Borgå: Borgå stift.

Vikström, Kerstin & Vikström, Erik (red.)

2007 *Det lyser i prästgårdsfönstret - Prästhem och prästgårdskultur i Svenskfinland*. Helsingfors: Fontana Media.

Virtanen, Pekka V.

2003 ”Maareformit itsenäisessä Suomessa.” *Maankäyttö* 3/2003. 9–14.

Vylder, Stefan de

2013 *Utvecklingens drivkrafter*. Om fattigdom, rikedom och rättvisa i världen. Stockholm: Forum Syd.

Välimäki, Hannu

- 2002 *Kymmenyksistä kirkollisveroon*. Kirkollisverotus Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa reformaatiosta nykypäiviin. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura. Diss.

Waris, Heikki & Ewalds, Erik & Niinivaara, Erkki & Sysiharju, Anna-Liisa & Tammekas, Rurik & Palo, Toivo I.

- 1962 *Kyrkan i det nutida samhället*. Betänkande utarbetat av en av det adertonde allmänna ordinarie kyrkomötet tillsatt kommitté till kyrkomötet 1963. Helsingfors: Kyrkomötet i den evangelisk-lutherska kyrkan.

Waris, Heikki

- 1948 *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne*. Helsinki: Otava.
- 1961 *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka*. Johdatus sosiaalipolitiikkaan. Porvoo: WSOY.
- 1968 *Muuttuva suomalainen yhteiskunta*. Porvoo: WSOY.
- 1969 *Aikamme muuttuva maailma*. Helsinki: Weilin+Göös.

Wejryd, Cecilia

- 2008 ”Prästfru och präst - om kvinnors ledarskap i församlingen.” – *Äntligen stod hon i predikstolen!*: historiskt vägval 1958. Red. B. Hössjer Sundman. Stockholm: Svenska kyrkan och Verbum. 79–94.
- 2015 ”Förebildliga prästfruar. Minnen av prästfruar från 1800-talets andra hälft och början av 1900-talet.” – *Vid hans sida*. Svenska prästfruar under 250 år – ideal och verklighet. Red. U. Lagerlöf Nilsson & B. Meurling. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 45–74.

Werner, Yvonne Maria

- 2003 ”Gunnar Rosendal i kyrkopolitiken. Europeiska perspektiv på kyrklig förnyelse.” – *Gunnar Rosendal*. En banbrytare för kyrklig förnyelse. Red. V-A. Grönqvist. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag. 73–108.

Widén, Solveig

- 1979 ”Bokbestånd och kulturmiljö i några österbottniska prästgårdar under förra hälften av 1800-talet.” *Historiska och litteraturhistoriska studier* 1979 (54). 129–148.
- 1994 ”Prästfruns ställning och roll i församlingarna i det svenska riket på 1700-talet.” *Kyrkohistorisk årsskrift* 1994 (94). 57–68.
- 1996 ”Marieholms prästgård i Larsmo – kulturmiljö med tvåhundraåriga traditioner.” *Budkavlen* 1996 (75). 52–69.
- 1998 ”Prästhemmet i historiskt perspektiv.” *Kyrkohistorisk årsskrift* 1998 (98). 111–119.

Wingren, Gustaf

- 1964 *Folkkyrkotanken*. Kyrkan i 60-talet. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.

Winroth, Anders

- 2013 *Den kanoniska rättens historia i Norden*. Föredrag vid de nordiska rätthistoriska dagarna i Uppsala 26.04.2013. Uppsala: Uppsala universitet.

Wrede, Gösta

- 1983 ”Folkkyrkan - ursprung och framtid.” – *Folkkyrkoteologi och folkkyrkotradition i Norden under 1900-talet. Föreläsningar vid Nordisk kyrkohistorisk konferens 1982*. Red. I Brohed. Lund: Nordisk institut för kyrkohistorisk forskning. 7–26.

Yeung, Anne Birgitta

- 2003 ”Kirkko, vapaaehtoistoiminta ja sosiaalinen elämä.” – *Muutoksen tulkkinä. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*. Toim. E. Helander. Helsinki: Kirjapaja. 306–319.

Ylikangas, Heikki

- 1999 *Väkivallasta sanan valtaan*. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin. Helsinki: WSOY.
- 2007 *Suomen historian solmukohdat*. Helsinki: WSOY.

Yin, Robert K.

1989 *Case Study Research. Design and Methods.* London: Sage Publications.

2006 *Fallstudier: design och genomförande.* Malmö: Liber.

Zetterberg, Seppo

1983 *Puusta pitemmälle.* Metsäliitto 1934–1984. Helsinki: Kirjayhtymä.

1991 *Finland efter 1917.* Helsingfors: Otava.

1992 ”Itsenäistyvä Suomi.” – *Vuosisatamme Suomi.* Red. S. Zetterberg. Porvoo: WSOY. 9–70.

Åberg, Bengt

1981A ”Kris till liv.” – *Identitet och roll. Präst – församling – samhälle.* Red. B. Åberg & T. Pettersson. Stockholm: Verbum. 13–62.

1981B ”Bibelteologiskt perspektiv.” – *Identitet och roll. Präst – församling – samhälle.* Red. B. Åberg & T. Pettersson. Stockholm: Verbum. 157–205.

Åkerblom, Bror

1950 Pedersöre historia 1865–1965, del III. Pedersöre: Pedersöre kommunens förlag.

Årsbok för Borgå stift

Julbok för Borgå stift 1970–1973. Svenskt kyrkoliv i Finland. Helsingfors: Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland r.f.

Julbok för Borgå stift 1974–1995. Svenskt kyrkoliv i Finland. Helsingfors: Församlingsförbundets Förlags Ab.

Årsbok 1996–2003 för Borgå stift. Svenskt kyrkoliv i Finland. Helsingfors: Församlingsförbundets Förlags Ab.

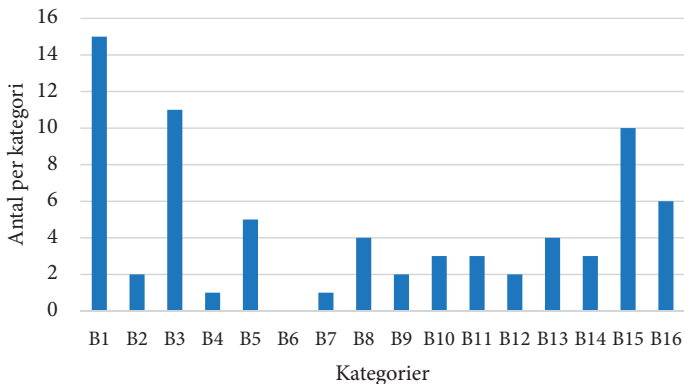
Årsbok för Borgå stift 2004–2016. Svenskt kyrkoliv i Finland. Helsingfors: Fontana Media och Församlingsförbundet r.f.

BILAGOR

Prästgårdarnas användning på Borgå stifts område per 31.12.2012

Bilaga 1

Prästgårdarnas användning

Användn.	Antal	
B1	15	Som bostad för kyrkoherde.
B2	2	Som bostad för kyrkoherde och som kansli.
B3	11	Som bostad för kaplan/ församlingspastor.
B4	1	Som bostad för kaplan/ församlingspastor och som kansli.
B5	5	Som bostad för annan arbetstagare inom församling eller samfällighet.
B6	0	Som bostad för annan arbetstagare inom församling/ samfällighet och som kansli.
B7	1	Som bostad för annan arbetstagare inom församling/ samfällighet och som mötesutrymme.
B8	4	Som hyresbostad på öppna marknaden.
B9	2	Som hyresbostad på öppna marknaden och som kansli.
B10	3	Som hyresbostad på öppna marknaden och som mötesutrymme.
B11	3	Som kansli och arbetsutrymme.
B12	2	Som kansli, arbetsutrymme och mötesutrymme.
B13	4	Som kansli och mötesutrymme.
B14	3	Som arbetsutrymme och mötesutrymme.
B15	10	Som mötesutrymme.
B16	6	Ingen användning.
Summa	72	

Med kansli avses utrymme som är avsett för betjäning av församlingsmedlemmarna. Med mötesutrymme avses också utrymme för exempelvis klubbverksamhet eller eftisverksamhet.

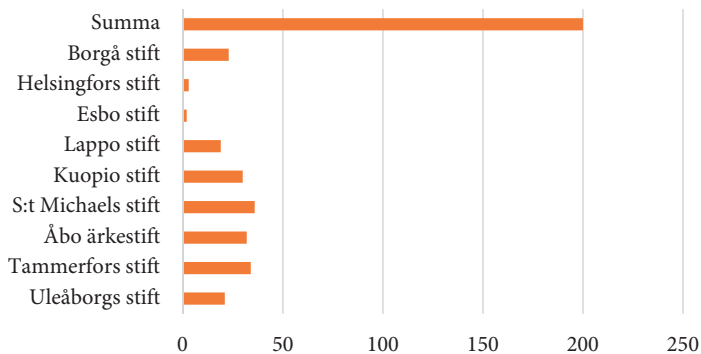
Källor:

Backström 2014, bilaga 1; Backström 2016, bilaga 1–4.

Stift	1990–1999	Stift	2000–2012
Uleåborgs stift	4	Uleåborgs stift	17
Tammerfors stift	16	Tammerfors stift	18
Åbo ärkestift	12	Åbo ärkestift	20
S:t Michaels stift	10	S:t Michaels stift	26
Kuopio stift	7	Kuopio stift	23
Lappo stift	7	Lappo stift	12
Esbo stift	0	Esbo stift	2
Helsingfors stift	1	Helsingfors stift	2
Borgå stift	9	Borgå stift	14
Summa	66	Summa	134

Stift	1990–2012
Uleåborgs stift	21
Tammerfors stift	34
Åbo ärkestift	32
S:t Michaels stift	36
Kuopio stift	30
Lappo stift	19
Esbo stift	2
Helsingfors stift	3
Borgå stift	23
Summa	200

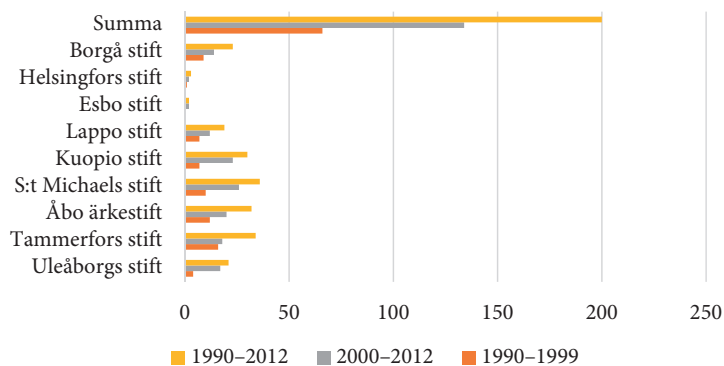
Försäljningar stiftsvis 1990–2012

Källor:

Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll 1990–1994 och ämbetskollegiums protokoll 1995–2012.

Stift	1990–1999	2000–2012	1990–2012
Uleåborgs stift	4	17	21
Tammerfors stift	16	18	34
Åbo ärkestift	12	20	32
S:t Michaels stift	10	26	36
Kuopio stift	7	23	30
Lappo stift	7	12	19
Esbo stift	0	2	2
Helsingfors stift	1	2	3
Borgå stift	9	14	23
Summa	66	134	200

Försäljningar periodvis och sammansatt

Källor:

Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll 1990–1994 och ämbetskollegiums protokoll 1995–2012.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Pedersöre prosteri						
Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår	Förändring	Obs.	1970	2012 2015
Nykarleby, Lill-Jeansborg	Kyrkoherde	1921	S 1990		1	0 0
Nykarleby, Vernamo *)	Kaplan	1900	R 1978		1	0 0
Jeppo, Kaup	Kyrkoherde	1886	S 2005		1	0 0
Munsala, Hagas	Kyrkoherde	1779	N		1	1 1
Jakobstad, Kanslibyggnad	Kyrkoherde	1910/1952	S 1998		1	0 0
Jakobstad, Bonäs	Kaplan	1963	N		1	1 1
Larsmo, Marieholm	Kyrkoherde	1791	N		1	1 1
Pedersöre, Rosenlund	Kyrkoherde	1798	S 2008		1	0 0
Esse, Henriksborg	Kyrkoherde	1870	N		1	1 1
Purmo, Rosenborg	Kyrkoherde	1774	N		1	1 1
Kronoby, Torgare	Kyrkoherde	1796	D 1980		1	0 0
Terjärv, Häggman	Kyrkoherde	1806	N		1	1 1
Nedervetil, Forskans **)	Kyrkoherde	1878	S 2001		1	0 0
Karleby, Kvikant	Kyrkoherde	1737	N		1	1 1
Karleby, Brink	Kaplan	1790-tal/1928	S 1992		1	0 0
(Gamla)Karleby, fb272-7-10-1***)	Kyrkoherde	1934	S 2014	**)	1	1 0
Antal, summa					16	8 7

*) Lägenheten inköptes av församlingen 1926 till kaplansboställe (kapellans-), det tidigare kaplansbostället fanns på Lillollas lägenhet i Nykarleby/ Forsby åren 1703–1927.

**) Anders Chydenius var kaplan (kapellan) i Nedervetil kapellförsamling åren 1753–1770. Han kallade prästgården för *Forskants* som torde ha syftat på att prästgården stod invid Vetil å, där den vid platsen för prästgården bildade en fors ("Vid kanten av forsén".)

***) Fastigheten ägdes (fram till 2014 och försäljning) av Karleby kyrkliga samfällighet som organisatoriskt hör till Uleåborgs stift.

Källor:

Godenhjelm 1935, 227–231; Salomäki 1994, 31, 74, 76, 92, 94, 96, 98, 118, 150, 152, 156, 158, 172, 174, 176; Silvander 2003, 123–131; Ahlskog 2003, 284; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter och Borgå stift; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 10–14, 73, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2015B, 6–10; Backström 2016A, bilaga 1, 3; P1; P2; P3; P4.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Korsholms prosteri

Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår	Förändring	Obs.	1970	2012	2015
Vasa, ämbetslokaler	Prästerskap	före 1933	A 1990-tal	*)	1	0	0
Korsholm, Haga	Kyrkoherde	1782	N	**)	1	1	1
Sundom	Kyrkoherde	1871	N	**)	1	1	1
Korsholm, Kråklund, Vaktm.bostad	Kaplan	1847	N		1	1	1
Korsholm, Lybeckska gården	Kaplan	1830	A 1970-tal		0	1	1
Solf, Stundars	Kyrkoherde	1820	N		1	1	1
Replot, Rosenlund	Kyrkoherde	1829/1867	S 2006		1	0	0
Malax, Björkas	Kyrkoherde	1868	N		1	1	1
Malax, Emaus	Kaplan	1989	S 1997		1	0	0
Bergö, Jakobsberg	Kyrkoherde	1909	N		1	1	1
Petalax, Johannisberg	Kyrkoherde	1960-tal	N		1	1	1
Vörå, Myrbergslund	Kyrkoherde	1825	N		1	1	1
Vörå, Vöråborg	Kaplan	1820	S 2001		1	0	0
Maxmo, Rönnlund	Kyrkoherde	1966	S 2010		1	0	0
Kvevlax, Bock	Kyrkoherde	1859	N		1	1	1
Oravais, Eskils	Kyrkoherde	1883	S 2010		1	0	0
Antal, summa					15	10	10

*) De kyrkliga samfälligheterna infördes från och med 1976, betyder att Vasa församlingar är på Vasa kyrkliga samfällighets område.

***) Den kyrkliga samfälligheten hör till Lappo stift och prästgårdarna ägs av Vasa kyrkliga samfällighet men prästgårdarna används också av den svenska församlingen i Vasa som organisatoriskt hör till Borgå stift.

Källor:

Godenhjelm 1935, 223–226; Salomäki 1994, 120, 122, 124, 126, 128, 130, 132, 134, 136, 148, 178, 180, 186, 188; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter samt från Borgå domkapitel; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 14–17, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2016A, bilaga 1, 3; Backström 2016B, 8–11.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Närpes prosteri

Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår	Förändring	Obs.	1970	2012	2015
Närpes, Klaresund	Kyrkoherde	1889	N		1	1	1
Pörtom, Köping	Kyrkoherde	1959	N		1	1	1
Övermark, Åstrand	Kyrkoherde	1888	S 2004		1	0	0
Korsnäs, Skyl	Kyrkoherde	1967	S 2006		1	0	0
Lappfjärd, Bäckelund	Kyrkoherde	1837	S 2007		1	0	0
Lappfjärd, Juth	Kaplan	1856	S 1975		1	0	0
Kristinestad, fb 287-2-245-1	Kyrkoherde	1862	S 2014		1	1	0
Kristinestad, Sideby, Rosnäs	Kyrkoherde	1877	S 2013		1	1	0
Kaskö, k4	Kyrkoherde	1840-tal	S 2007	*)	1	0	0
Antal, summa					9	4	2

*) Församlingen tillhör sedan 1 januari 1978 till Lappo stift.

Källor:

Godenhjelm 1935, 220–223; Salomäki 1994, 84, 86, 88, 90, 140, 142, 146; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter samt från Borgå domkapitel; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 17–19, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2016A, bilaga 1, 3; Backström 2016B, 6–10.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Åbolands prosteri

Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår	Förändring	Obs.	1970	2012	2015
Åbo, ämbetslokaler	Prästerskap	före 1933	A 1990-tal		1	0	0
Kimito, Prostgården	Kyrkoherde	1840-tal	N		1	1	1
Kimito, Norrgård	Kaplan	1802	S 2008		1	0	0
Västansfjärd, Mellangård	Kyrkoherde	1921	S 2014		1	1	0
Dragsfjärd	Kyrkoherde	1950-tal	N		1	1	1
Dalsbruk	Kaplan	1940-tal	S 1995		1	0	0
Hitis, Stubbnäs	Kyrkoherde	1950-tal	N		1	1	1
Pargas, Prostgården	Kyrkoherde	1770/1810	N		1	1	1
Pargas, Parsby, Mellangård	Kaplan	1870	B 1996	*)	1	0	0
Pargas, Vestergård	Kaplan	1901	S 1987		1	0	0
Nagu, Prostgården	Kyrkoherde	1864	N		1	1	1
Korpo, Prästgården	Kyrkoherde	1925	N		1	1	1
Norrskata, Prästbacka	Kaplan	1956	S 1991		1	0	0
Houtskär, Antas	Kyrkoherde	1874	N		1	1	1
Iniö, Prästkulla	Kyrkoherde	1920-tal	N		1	1	1
Antal, summa					15	9	8

*) Prästgården användes av den finska församlingen i Pargas, prästgården förvaltades av Pargas kyrkliga samfällighet som organisatoriskt hör till Borgå stift.

Källor:

Godenhjelm 1935, 213–216; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter samt från Borgå domkapitel; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 20–23, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2016A, bilaga 1, 3; Backström 2017A, 7–13.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Raseborgs prosteri

Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår	Förändring	Obs. 1970	2012	2015
Bromarv, Håkansarf	Kyrkoherde	1882	S 1997	1	0	0
Tenala, Kyrkoherdebol	Kyrkoherde	1837	S 2008	1	0	0
Ekenäs, Jordans	Kyrkoherde	1956	S 2001	1	0	0
Snappertuna, Thunaberg	Kyrkoherde	1830-tal	N	1	1	1
Karis, Prästgårdsbacken	Kyrkoherde	1795	N	1	1	1
Karis, Lilla prästgården, Räckers	Kaplan	1846	N	1	1	1
Pojo, Sonabacka	Kyrkoherde	1790-tal	N	1	1	1
Pojo, Dalkarby, Malmas	Kaplan	1885	S 2013	1	1	0
Ingå, Prostgården	Kyrkoherde	1836	N	1	1	1
Ingå, Wiggesro	Kaplan	1950-tal	N	1	1	1
Sjundeå, Prästegården	Kyrkoherde	1814	S 1975	1	0	0
Sjundeå, Backa-Lillgård	Kaplan	1915	N	1	1	1
Hangö, Hangö prästgård	Kyrkoherde	1907	S 1998	1	0	0
Antal, summa				13	8	7

Källor:

Godenhjelm 1935, 208–212; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter samt från Borgå domkapitel; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 23–26, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2016A, bilaga 1, 3; Backström 2017B, 6–10.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Helsingfors prosteri

Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår ***)	Förändring	Obs.	1970	2012	2015
(Helsingfors södra), ämbetslokal	Kyrkoherde	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Helsingfors södra), ämbetslokal	Kaplan	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Helsingfors norra), ämbetslokal	Kyrkoherde	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Helsingfors norra), ämbetslokal	Kaplan	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Tomas), ämbetslokal	Kyrkoherde	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Tomas), ämbetslokal	Kaplan	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Sörnäs), ämbetslokal	Kyrkoherde	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Sörnäs), ämbetslokal	Kaplan	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Lukas), ämbetslokal	Kyrkoherde	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Lukas), ämbetslokal	Kaplan	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
(Markus), ämbetslokal	Kyrkoherde	okänd	A 2000-tal	*)	1	0	0
Matteus, ämbetslokal	Kyrkoherde	okänd	A 2010-tal	**)	1	1	0
Matteus, ämbetslokal	Kaplan	okänd	A 2010-tal	**)	1	1	0
Johannes	Kyrkoherde	okänd	N	**)	0	0	0
Johannes	Kaplan	okänd	N	**)	0	0	0
Petrus	Kyrkoherde	okänd	N	**)	0	0	0
Petrus	Kaplan	okänd	A 2010-tal	**)	1	1	0
Rikssvenska Olaus Petri	Kyrkoherde	1932	N	**)	1	1	1
Tyska evangelisk-lutherska	Kyrkoherde	1889	N	**)	1	1	1
Antal, summa					16	5	2

*) Församlingarna har upphört att existera.

***) För kyrkoherdarna i Rikssvenska Olaus Petri och Tyska evangelisk-lutherska församlingen i Finland fanns det prästgårdar och kyrkoherdarna hade boendeplikt hösten 2017. Andra tjänstebostäder som eventuellt fanns i prästerskapets bruk på Helsingfors prosteris område räknades inte (2017) med i sammanställningen. Sådana eventuella tjänstebostäder skulle i såfall förvaltas av Helsingfors kyrkliga samfällighet och skulle därmed organisatoriskt underlyda Helsingfors stift.

****) Det ordnades med tjänstebostäder för ämbetsinnehavarna i olika fastigheter som förvaltades av Helsingfors kyrkliga samfällighet. Därför anges fastighetens byggår som "okänd".

Källor:

Godenhjem 1935, 206–208; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter samt från Borgå domkapitel; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 26–27, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2016A, bilaga 1, 3; Backström 2017D, 5–9.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Mellersta Nylands prosteri

Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår	Förändring	Obs. 1970	2012	2015
Kyrkslätt, Prästkulla	Kyrkoherde	1836	N	1	1	1
Esbo, Morby	Kyrkoherde	1853	N	1	1	1
Esbo, Ingas	Kaplan	1923	N	1	1	1
Vanda (Helsinge), Prostgård	Kyrkoherde	1856/1897	N	1	1	1
Vanda (Helsinge), Nilsas	Kaplan	1850	R 1974	1	0	0
Antal, summa				5	4	4

Källor:

Godenhjelm 1935, 207–209; Västra Nyland 12.07.1974. Kaplansbostaden Nilsas har rivits; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter samt från Borgå domkapitel; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 27–28, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2016A, bilaga 1, 3; Backström 2017C, 5–12.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Domprosteriet

Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår	Förändring	Obs.	1970	2012	2015
Borgå	Domprost	1870-tal	N		1	1	1
Borgå	Kaplan	1763	N		1	1	1
Liljendal	Kyrkoherde	1970-tal	N		1	1	1
Lovisa	Kyrkoherde	1900	N		1	1	1
Pernå, Prostgården	Kyrkoherde	1851	N		1	1	1
Pernå, Nallas	Kaplan	1776	N		1	1	1
Pernå	Kaplan	1960-tal	N		1	1	1
Sibbo, Prostgården	Kyrkoherde	1845	N		1	1	1
Sibbo, Knuts	Kaplan	1879	N		1	1	1
Lappträsk, Tallbacka	Kyrkoherde	1750-tal	N		1	1	1
Lappträsk, Georgas	Kaplan	1850	S 2001		1	0	0
Antal, summa					11	10	10

Källor:

Godenhjelm 1935, 203–206; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter samt från Borgå domkapitel; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 28–31, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2016A, bilaga 1, 3.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Ålands prosteri

Ort och lägenhetsnamn	Tjänstetyp	Byggår	Förändring	Obs. 1970	2012	2015
Finström	Kyrkoherde	1899	N	1	1	1
Saltvik	Kyrkoherde	1922	N	1	1	1
Sund	Kyrkoherde	1788	N	1	1	1
Värdö, Östergård	Kyrkoherde	1877	N	1	1	1
Hammarland, Loviselund	Kyrkoherde	1791	N	1	1	1
Eckerö, Fiskars och Gissas	Kyrkoherde	1899	N	1	1	1
Jomala, Sandpark	Kyrkoherde	1848	N	1	1	1
Mariehamn	Kyrkoherde	1957	N	1	1	1
Lemland, Skoglund	Kyrkoherde	1798	N	1	1	1
Lumparland, Åkerkulla	Kyrkoherde	före 1933	S 1977	1	0	0
Föglö, Banken	Kyrkoherde	1960-tal	N	1	1	1
Sottunga	Kyrkoherde	1960-tal	N	1	1	1
Kumlinge, Karlsund	Kyrkoherde	1990-tal	N	1	1	1
Geta, Palmlund	Kyrkoherde	1970	S 2011	1	0	0
Brändö, Vestergård	Kyrkoherde	1866	N	1	1	1
Kökar, Hamnö	Kyrkoherde	1966	N	1	1	1
Antal, summa				16	14	14

Källor:

Godenhjelm 1935, 216–220; Ålandstidningen 08.12.1976. Prästgård såld för 100.000.

Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll av den 31.03.1977, § 74; HBA Meddelanden inhämtade från församlingar, kyrkliga samfälligheter samt Borgå domkapitel; KYSA Kyrkostyrelsens protokoll 1970–2017; Backström 2014, 31–32, bilaga 2; Backström 2015A, 8–12; Backström 2016A, bilaga 1, 3.

A = annan orsak, B = brunnit, fb = fastighetsbeteckning, D = donerats, N = ägs av församling/ samfällighet, R = rivits, S = sålts

Situation:	1970	2012	2015	2017
Antalet prästgårdar och tjänstebostäder 1970	116			
Antalet prästgårdar och tjänstebostäder 2012		72		
Antalet prästgårdar och tjänstebostäder 2015			64	
Antalet prästgårdar och tjänstebostäder 2017 (i november)				64
Minskning i antalet prästgårdar, tjänstebostäder/ ämbetslokaler per orsak:				
Annan orsak			15	
Brunnit			1	
Donerats			1	
Rivits			2	
Sålts			33	
Antal, summa			52	

Källor:

Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll 1970–1994 och ämbetskollegiums protokoll 1995–2017.

Informationsinhämtandet har indelats i två kategorier, intervjuer och meddelanden. Intervjuerna var mera omfattande, som meddelanden karaktäriseras inhämtande av enstaka uppgifter eller detaljer per e-post eller telefon.

Grundfrågorna är indelade i tre kategorier (1–3):

- 1) Frågor kring de prästgårdar som vid utgången av 2012 fanns i församlingarnas eller de kyrkliga samfälligheternas ägo på Borgå stifts område. Frågorna riktades till företrädare för församlingar och kyrkliga samfälligheter och som hade kännedom om församlingens eller den kyrkliga samfällighetens prästgård/prästgårdar. Det var företrädesvis ekonomichefer, förvaltningschefer och kyrkoherdar. Intervjuerna och informationsinhämtandet skedde systematiskt och samtliga fastighetsägare kontaktades.

Grundfrågor:

Finns prästgården x i församlingens/den kyrkliga samfällighetens ägo?¹

Vad används prästgården till?

Har ni planer på att avyttra prästgården?

Har det byggts nya prästgårdar sedan 1930-talet på församlingens/kyrkliga samfällighetens område?

Övrigt att tillägga kring frågeställningen?

Utvidgande och fördjupande av frågeställningen vid behov. Intervjuerna och inhämtande av övrig information skedde främst via telefon eller e-post.

- 3) Frågor kring boende i prästgård. Frågor riktades till präster (delvis också andra familjemedlemmar) som har bott i prästgård eller som fortfarande bodde i prästgård vid tidpunkten för förfrågan.

Grundfrågor:

Vilka år har du varit bosatt i prästgård, och vilken/vilka prästgårdar har du varit bosatt i?

Fördelar med boende i prästgård?

Nackdelar med boende i prästgård?

Övrigt att tillägga kring frågeställningen?

Utvidgande och fördjupande av frågeställningen vid behov. Intervjuerna genomfördes som telefonintervju-, via e-post eller som intervju på plats.

¹ Som utgångspunkt Hugo Godenhjelm's förteckning över prästgårdar i den evangelisk-lutherska kyrkan från år 1935, därtill Backström 2014, 2016 och 2017.

- 3) Frågor kring boendeplikt. Frågorna riktades till Domkapitlet i Borgå stift. Företrädarna var i detta fall två, det var notarien Clas Abrahamsson och det var vaktmästare Kjell Andersson.

Grundfrågor:

Vilka kyrkoherde- eller kaplanstjänster är förenade med boendeplikt?²

Vilka kyrkoherdar eller kaplaner har personlig befrielse från boendeplikt?

Förändringar i fråga om boendeplikt?

Övrigt att tillägga kring frågeställningen?

Utvidgande och fördjupande av frågeställningen vid behov. Inhämtande av information via telefonsamtal eller via e-post. Information inhämtades och gavs i flera repriser inom denna kategori.

Därtill tillkom två stora intervjusekvenser som genomfördes med biskop emeritus Erik Vikström och med förutvarande notarien Gunnar Grönblom och som gällde stiftsledningens syn på boendeplikten.³

² Som utgångspunkt Borgå domkapitels lista över boendeplikt från år 2009.

³ Se kapitel 4.4.

Övriga Finland	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2
Index	före 1960	1960–1969	1970–1974	1975–1983	1984–1991	1992–
1970	0,08					
1971	0,08					
1972	0,08					
1973	0,42	0,52				
1974	0,49	0,59				
1975	0,64	0,76				
1976	0,96	1,09	1,16			
1977	1,01	1,18	1,43			
1978	1,01	1,18	1,43			
1979	1,16	1,3	1,48	1,63		
1980	1,31	1,45	1,65	1,85		
1981	1,55	1,72	1,9	2,17		
1982	1,78	1,97	2,1	2,45		
1983	1,92	2,08	2,22	2,56		
1984	2,04	2,22	2,44	2,83		
1985	2,19	2,37	2,57	3,03		
1986	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1987	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1988	2,45	2,64	2,88	3,33	3,56	
1989	2,21	2,53	2,53	2,81	3,56	
1990	2,66	2,83	2,83	3,15	4,07	

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1973–1990.

Huvudstads-						
regionen	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2
Index	före 1960	1960–1969	1970–1974	1975–1983	1984–1991	1992–
1970	0,19					
1971	0,19					
1972	0,19					
1973	0,55	0,69				
1974	0,65	0,79				
1975	0,84	0,98				
1976	0,96	1,09	1,16			
1977	1,01	1,18	1,43			
1978	1,01	1,18	1,43			
1979	1,16	1,3	1,48	1,63		
1980	1,31	1,45	1,65	1,85		
1981	1,55	1,72	1,9	2,17		
1982	1,78	1,97	2,1	2,45		
1983	1,92	2,08	2,22	2,56		
1984	2,04	2,22	2,44	2,83		
1985	2,19	2,37	2,57	3,03		
1986	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1987	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1988	2,45	2,64	2,88	3,33	3,56	
1989	2,86	2,86	2,86	3,48	4,29	
1990	3,65	3,65	3,65	3,88	4,98	

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1973–1990.

År	Alla stift	Borgå stift
1990	10	1
1991	4	0
1992	11	1
1993	5	0
1994	6	0
1995	8	1
1996	3	0
1997	8	2
1998	7	2
1999	4	0
2000	9	0
2001	15	3
2002	4	0
2003	9	0
2004	9	1
2005	10	1
2006	10	2
2007	6	1
2008	12	3
2009	4	0
2010	14	2
2011	16	1
2012	16	0

Källor:

Kyrkostyrelsen, allmänna sektionens protokoll 1990–1994 och ämbetskollegiums protokoll 1995–2012.

Övriga Finland	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2
Index	före 1960	1960–1969	1970–1974	1975–1983	1984–1991	1992–
1991	2,82	3,04	3,04	3,37	4,36	
1992	2,93	3,29	3,29	3,56	4,75	5,45
1993	3,44	3,66	3,66	3,81	4,75	5,45
1994	3,9	3,94	3,94	4,05	5,06	5,45
1995	3,9	3,95	3,95	4,15	5,15	5,45
1996	3,99	3,99	3,99	4,16	5,25	5,46
1997	4,16	4,16	4,16	4,16	5,26	5,46
1998	4,47	4,47	4,47	4,47	5,47	5,66
1999	4,62	4,62	4,62	4,62	5,47	5,8
2000	4,7	4,7	4,7	4,7	5,59	6,05
2001	4,63	4,63	4,63	4,63	5,42	6,05
2002	4,85	4,85	4,85	4,85	5,53	6,35
2003	4,9	4,9	4,9	4,9	5,56	6,65
2004	5,04	5,04	5,04	5,04	5,69	6,79
2005	5,15	5,15	5,15	5,15	5,8	6,92
2006	5,26	5,26	5,26	5,26	5,9	7
2007	5,3	5,3	5,3	5,3	6,01	7
2008	5,33	5,33	5,33	5,33	6,14	7,15
2009	5,46	5,46	5,46	5,46	6,37	7,3
2010	5,67	5,67	5,67	5,67	6,58	7,52
2011	5,79	5,79	5,79	5,79	6,7	7,73
2012	5,9	5,9	5,9	5,9	6,82	7,94

Källor:

Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1991–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012.

Huvudstads- regionen	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2
Index	före 1960	1960–1969	1970–1974	1975–1983	1984–1991	1992–
1991	3,93	3,93	3,93	4,11	5,24	
1992	4,3	4,3	4,3	4,3	5,73	6,16
1993	4,69	4,69	4,69	4,69	5,73	6,16
1994	4,89	4,89	4,89	4,89	5,96	6,16
1995	5,04	5,04	5,04	5,04	6,04	6,17
1996	5,31	5,31	5,31	5,31	6,05	6,19
1997	5,57	5,57	5,57	5,57	6,05	6,31
1998	5,97	5,97	5,97	5,97	6,39	6,44
1999	6,37	6,2	6,2	6,2	6,68	6,88
2000	6,89	6,44	6,44	6,44	6,84	6,84
2001	7,26	6,39	6,39	6,39	6,92	6,92
2002	7,86	6,65	6,65	6,65	7,16	7,16
2003	7,95	6,72	6,72	6,72	7,39	7,39
2004	8,22	6,88	6,88	6,88	7,55	7,55
2005	8,22	6,88	6,88	6,88	7,55	7,55
2006	8,33	6,98	6,98	6,98	7,65	7,65
2007	8,65	7,05	7,05	7,05	7,71	7,71
2008	8,86	7,21	7,21	7,21	7,86	7,86
2009	9,49	7,55	7,55	7,55	8,28	8,28
2010	9,85	7,88	7,88	7,88	8,53	8,53
2011	10,08	8	8	8	8,66	8,66
2012	10,61	8,35	8,35	8,35	9,1	9,1

Källor:

Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1991–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012.

Övriga Finland	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2
Index	före 1960	1960–1969	1970–1974	1975–1983	1984–1991	1992–
1970	0,08					
1971	0,08					
1972	0,08					
1973	0,42	0,52				
1974	0,49	0,59				
1975	0,64	0,76				
1976	0,96	1,09	1,16			
1977	1,01	1,18	1,43			
1978	1,01	1,18	1,43			
1979	1,16	1,3	1,48	1,63		
1980	1,31	1,45	1,65	1,85		
1981	1,55	1,72	1,9	2,17		
1982	1,78	1,97	2,1	2,45		
1983	1,92	2,08	2,22	2,56		
1984	2,04	2,22	2,44	2,83		
1985	2,19	2,37	2,57	3,03		
1986	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1987	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1988	2,45	2,64	2,88	3,33	3,56	
1989	2,21	2,53	2,53	2,81	3,56	
1990	2,66	2,83	2,83	3,15	4,07	
1991	2,82	3,04	3,04	3,37	4,36	
1992	2,93	3,29	3,29	3,56	4,75	5,45
1993	3,44	3,66	3,66	3,81	4,75	5,45
1994	3,9	3,94	3,94	4,05	5,06	5,45
1995	3,9	3,95	3,95	4,15	5,15	5,45
1996	3,99	3,99	3,99	4,16	5,25	5,46
1997	4,16	4,16	4,16	4,16	5,26	5,46
1998	4,47	4,47	4,47	4,47	5,47	5,66
1999	4,62	4,62	4,62	4,62	5,47	5,8
2000	4,7	4,7	4,7	4,7	5,59	6,05
2001	4,63	4,63	4,63	4,63	5,42	6,05
2002	4,85	4,85	4,85	4,85	5,53	6,35
2003	4,9	4,9	4,9	4,9	5,56	6,65
2004	5,04	5,04	5,04	5,04	5,69	6,79
2005	5,15	5,15	5,15	5,15	5,8	6,92
2006	5,26	5,26	5,26	5,26	5,9	7
2007	5,3	5,3	5,3	5,3	6,01	7
2008	5,33	5,33	5,33	5,33	6,14	7,15
2009	5,46	5,46	5,46	5,46	6,37	7,3
2010	5,67	5,67	5,67	5,67	6,58	7,52
2011	5,79	5,79	5,79	5,79	6,7	7,73
2012	5,9	5,9	5,9	5,9	6,82	7,94

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmåner-na för åren 1973–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012.

Huvudstads- regionen	Euro/m ²	Euro/m ²	Euro/m ²	Euro/m ²	Euro/m ²	Euro/m ²
	Index före 1960	1960–1969	1970–1974	1975–1983	1984–1991	1992–
1970	0,19					
1971	0,19					
1972	0,19					
1973	0,55	0,69				
1974	0,65	0,79				
1975	0,84	0,98				
1976	0,96	1,09	1,16			
1977	1,01	1,18	1,43			
1978	1,01	1,18	1,43			
1979	1,16	1,3	1,48	1,63		
1980	1,31	1,45	1,65	1,85		
1981	1,55	1,72	1,9	2,17		
1982	1,78	1,97	2,1	2,45		
1983	1,92	2,08	2,22	2,56		
1984	2,04	2,22	2,44	2,83		
1985	2,19	2,37	2,57	3,03		
1986	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1987	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1988	2,45	2,64	2,88	3,33	3,56	
1989	2,86	2,86	2,86	3,48	4,29	
1990	3,65	3,65	3,65	3,88	4,98	
1991	3,93	3,93	3,93	4,11	5,24	
1992	4,3	4,3	4,3	4,3	5,73	6,16
1993	4,69	4,69	4,69	4,69	5,73	6,16
1994	4,89	4,89	4,89	4,89	5,96	6,16
1995	5,04	5,04	5,04	5,04	6,04	6,17
1996	5,31	5,31	5,31	5,31	6,05	6,19
1997	5,57	5,57	5,57	5,57	6,05	6,31
1998	5,97	5,97	5,97	5,97	6,39	6,44
1999	6,37	6,2	6,2	6,2	6,68	6,88
2000	6,89	6,44	6,44	6,44	6,84	6,84
2001	7,26	6,39	6,39	6,39	6,92	6,92
2002	7,86	6,65	6,65	6,65	7,16	7,16
2003	7,95	6,72	6,72	6,72	7,39	7,39
2004	8,22	6,88	6,88	6,88	7,55	7,55
2005	8,22	6,88	6,88	6,88	7,55	7,55
2006	8,33	6,98	6,98	6,98	7,65	7,65
2007	8,65	7,05	7,05	7,05	7,71	7,71
2008	8,86	7,21	7,21	7,21	7,86	7,86
2009	9,49	7,55	7,55	7,55	8,28	8,28
2010	9,85	7,88	7,88	7,88	8,53	8,53
2011	10,08	8	8	8	8,66	8,66
2012	10,61	8,35	8,35	8,35	9,1	9,1

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1973–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012.

Övriga Finland	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	
Index	före 1960	1960–1969	1970–1974	1975–1983	1984–1991	1992–	
1970	0	0,08					
1971	0,06	0,08					
1972	0,14	0,08					
1973	0,27	0,42	0,52				
1974	0,49	0,49	0,59				
1975	0,76	0,64	0,76				
1976	1	0,96	1,09	1,16			
1977	1,27	1,01	1,18	1,43			
1978	1,44	1,01	1,18	1,43			
1979	1,61	1,16	1,3	1,48	1,63		
1980	1,92	1,31	1,45	1,65	1,85		
1981	2,27	1,55	1,72	1,9	2,17		
1982	2,57	1,78	1,97	2,1	2,45		
1983	2,88	1,92	2,08	2,22	2,56		
1984	3,15	2,04	2,22	2,44	2,83		
1985	3,39	2,19	2,37	2,57	3,03		
1986	3,55	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1987	3,72	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1988	3,95	2,45	2,64	2,88	3,33	3,56	
1989	4,28	2,21	2,53	2,53	2,81	3,56	
1990	4,6	2,66	2,83	2,83	3,15	4,07	
1991	4,83	2,82	3,04	3,04	3,37	4,36	
1992	4,98	2,93	3,29	3,29	3,56	4,75	5,45
1993	5,1	3,44	3,66	3,66	3,81	4,75	5,45
1994	5,17	3,9	3,94	3,94	4,05	5,06	5,45
1995	5,23	3,9	3,95	3,95	4,15	5,15	5,45
1996	5,27	3,99	3,99	3,99	4,16	5,25	5,46
1997	5,35	4,16	4,16	4,16	4,16	5,26	5,46
1998	5,43	4,47	4,47	4,47	4,47	5,47	5,66
1999	5,51	4,62	4,62	4,62	4,62	5,47	5,8
2000	5,73	4,7	4,7	4,7	4,7	5,59	6,05
2001	5,9	4,63	4,63	4,63	4,63	5,42	6,05
2002	6	4,85	4,85	4,85	4,85	5,53	6,35
2003	6,07	4,9	4,9	4,9	4,9	5,56	6,65
2004	6,09	5,04	5,04	5,04	5,04	5,69	6,79
2005	6,15	5,15	5,15	5,15	5,15	5,8	6,92
2006	6,27	5,26	5,26	5,26	5,26	5,9	7
2007	6,45	5,3	5,3	5,3	5,3	6,01	7
2008	6,76	5,33	5,33	5,33	5,33	6,14	7,15
2009	6,76	5,46	5,46	5,46	5,46	6,37	7,3
2010	6,85	5,67	5,67	5,67	5,67	6,58	7,52
2011	7,13	5,79	5,79	5,79	5,79	6,7	7,73
2012	7,35	5,9	5,9	5,9	5,9	6,82	7,94

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1973–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012; S3. Levnadskostnadsindex.

Huvudstads- regionen	Index	Euro/m2 före 1960	Euro/m2 1960–1969	Euro/m2 1970–1974	Euro/m2 1975–1983	Euro/m2 1984–1991	Euro/m2 1992–
1970	0	0,19					
1971	0,06	0,19					
1972	0,14	0,19					
1973	0,27	0,55	0,69				
1974	0,49	0,65	0,79				
1975	0,76	0,84	0,98				
1976	1	0,96	1,09	1,16			
1977	1,27	1,01	1,18	1,43			
1978	1,44	1,01	1,18	1,43			
1979	1,61	1,16	1,3	1,48	1,63		
1980	1,92	1,31	1,45	1,65	1,85		
1981	2,27	1,55	1,72	1,9	2,17		
1982	2,57	1,78	1,97	2,1	2,45		
1983	2,88	1,92	2,08	2,22	2,56		
1984	3,15	2,04	2,22	2,44	2,83		
1985	3,39	2,19	2,37	2,57	3,03		
1986	3,55	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1987	3,72	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1988	3,95	2,45	2,64	2,88	3,33	3,56	
1989	4,28	2,86	2,86	2,86	3,48	4,29	
1990	4,6	3,65	3,65	3,65	3,88	4,98	
1991	4,83	3,93	3,93	3,93	4,11	5,24	
1992	4,98	4,3	4,3	4,3	4,3	5,73	6,16
1993	5,1	4,69	4,69	4,69	4,69	5,73	6,16
1994	5,17	4,89	4,89	4,89	4,89	5,96	6,16
1995	5,23	5,04	5,04	5,04	5,04	6,04	6,17
1996	5,27	5,31	5,31	5,31	5,31	6,05	6,19
1997	5,35	5,57	5,57	5,57	5,57	6,05	6,31
1998	5,43	5,97	5,97	5,97	5,97	6,39	6,44
1999	5,51	6,37	6,2	6,2	6,2	6,68	6,88
2000	5,73	6,89	6,44	6,44	6,44	6,84	6,84
2001	5,9	7,26	6,39	6,39	6,39	6,92	6,92
2002	6	7,86	6,65	6,65	6,65	7,16	7,16
2003	6,07	7,95	6,72	6,72	6,72	7,39	7,39
2004	6,09	8,22	6,88	6,88	6,88	7,55	7,55
2005	6,15	8,22	6,88	6,88	6,88	7,55	7,55
2006	6,27	8,33	6,98	6,98	6,98	7,65	7,65
2007	6,45	8,65	7,05	7,05	7,05	7,71	7,71
2008	6,76	8,86	7,21	7,21	7,21	7,86	7,86
2009	6,76	9,49	7,55	7,55	7,55	8,28	8,28
2010	6,85	9,85	7,88	7,88	7,88	8,53	8,53
2011	7,13	10,08	8	8	8	8,66	8,66
2012	7,35	10,61	8,35	8,35	8,35	9,1	9,1

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1973–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012; S3. Levnadskostnadsindex.

Hela landet	Euro/m2 före 1960	Euro/m2 1960–1969	Euro/m2 1970–1974	Euro/m2 1975–1983	Euro/m2 1984–1991	Euro/m2 1992–
1970	0,14					
1971	0,14					
1972	0,14					
1973	0,49	0,61				
1974	0,57	0,69				
1975	0,74	0,87				
1976	0,96	1,09	1,16			
1977	1,01	1,18	1,43			
1978	1,01	1,18	1,43			
1979	1,16	1,3	1,48	1,63		
1980	1,31	1,45	1,65	1,85		
1981	1,55	1,72	1,9	2,17		
1982	1,78	1,97	2,1	2,45		
1983	1,92	2,08	2,22	2,56		
1984	2,04	2,22	2,44	2,83		
1985	2,19	2,37	2,57	3,03		
1986	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1987	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1988	2,45	2,64	2,88	3,33	3,56	
1989	2,54	2,7	2,7	3,15	3,93	
1990	3,16	3,24	3,24	3,52	4,53	
1991	3,38	3,49	3,49	3,74	4,8	
1992	3,62	3,8	3,8	3,93	5,24	5,81
1993	4,07	4,18	4,18	4,25	5,24	5,81
1994	4,4	4,42	4,42	4,47	5,51	5,81
1995	4,47	4,5	4,5	4,6	5,6	5,81
1996	4,65	4,65	4,65	4,74	5,66	5,83
1997	4,87	4,87	4,87	4,87	5,66	5,89
1998	5,22	5,22	5,22	5,22	5,93	6,05
1999	5,5	5,41	5,41	5,41	6,08	6,34
2000	5,8	5,57	5,57	5,57	6,22	6,45
2001	5,95	5,51	5,51	5,51	6,17	6,49
2002	6,36	5,75	5,75	5,75	6,35	6,76
2003	6,43	5,81	5,81	5,81	6,48	7,02
2004	6,63	5,96	5,96	5,96	6,62	7,17
2005	6,69	6,02	6,02	6,02	6,68	7,24
2006	6,8	6,12	6,12	6,12	6,78	7,33
2007	6,98	6,18	6,18	6,18	6,86	7,36
2008	7,1	6,27	6,27	6,27	7	7,51
2009	7,48	6,51	6,51	6,51	7,33	7,79
2010	7,76	6,78	6,78	6,78	7,56	8,03
2011	7,94	6,9	6,9	6,9	7,68	8,2
2012	8,26	7,13	7,13	7,13	7,96	8,52

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1973–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012.

Hela landet	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	Euro/m2	
	Index	före 1960	1960–1969	1970–1974	1975–1983	1984–1991	1992–
1970	0	0,14					
1971	0,06	0,14					
1972	0,14	0,14					
1973	0,27	0,49	0,61				
1974	0,49	0,57	0,69				
1975	0,76	0,74	0,87				
1976	1	0,96	1,09	1,16			
1977	1,27	1,01	1,18	1,43			
1978	1,44	1,01	1,18	1,43			
1979	1,61	1,16	1,3	1,48	1,63		
1980	1,92	1,31	1,45	1,65	1,85		
1981	2,27	1,55	1,72	1,9	2,17		
1982	2,57	1,78	1,97	2,1	2,45		
1983	2,88	1,92	2,08	2,22	2,56		
1984	3,15	2,04	2,22	2,44	2,83		
1985	3,39	2,19	2,37	2,57	3,03		
1986	3,55	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1987	3,72	2,25	2,44	2,67	3,13	3,36	
1988	3,95	2,45	2,64	2,88	3,33	3,56	
1989	4,28	2,54	2,7	2,7	3,15	3,93	
1990	4,6	3,16	3,24	3,24	3,52	4,53	
1991	4,83	3,38	3,49	3,49	3,74	4,8	
1992	4,98	3,62	3,8	3,8	3,93	5,24	5,81
1993	5,1	4,07	4,18	4,18	4,25	5,24	5,81
1994	5,17	4,4	4,42	4,42	4,47	5,51	5,81
1995	5,23	4,47	4,5	4,5	4,6	5,6	5,81
1996	5,27	4,65	4,65	4,65	4,74	5,66	5,83
1997	5,35	4,87	4,87	4,87	4,87	5,66	5,89
1998	5,43	5,22	5,22	5,22	5,22	5,93	6,05
1999	5,51	5,5	5,41	5,41	5,41	6,08	6,34
2000	5,73	5,8	5,57	5,57	5,57	6,22	6,45
2001	5,9	5,95	5,51	5,51	5,51	6,17	6,49
2002	6	6,36	5,75	5,75	5,75	6,35	6,76
2003	6,07	6,43	5,81	5,81	5,81	6,48	7,02
2004	6,09	6,63	5,96	5,96	5,96	6,62	7,17
2005	6,15	6,69	6,02	6,02	6,02	6,68	7,24
2006	6,27	6,8	6,12	6,12	6,12	6,78	7,33
2007	6,45	6,98	6,18	6,18	6,18	6,86	7,36
2008	6,76	7,1	6,27	6,27	6,27	7	7,51
2009	6,76	7,48	6,51	6,51	6,51	7,33	7,79
2010	6,85	7,76	6,78	6,78	6,78	7,56	8,03
2011	7,13	7,94	6,9	6,9	6,9	7,68	8,2
2012	7,35	8,26	7,13	7,13	7,13	7,96	8,52

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1970–1972; Skatteverkets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1973–2008; Skatteförvaltningens beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 2009–2012; S3. Levnadskostnadsindex.

Hela landet		Euro/m2	
Årtal	Index	Landsbygd	Stad eller köping
1960	0	0,06	0,13
1961	0,02	0,06	0,14
1962	0,07	0,06	0,15
1963	0,12	0,07	0,16
1964	0,23	0,07	0,17
1965	0,29	0,07	0,17
1966	0,34	0,08	0,18
1967	0,41	0,08	0,18
1968	0,54	0,08	0,19
1969	0,57	0,08	0,19
1970	0,62	0,08	0,19
1971	0,72	0,08	0,19
1972	0,84	0,08	0,19
1973	1,06	0,47	0,62

Källor:

Finansministeriets beslut om grunderna för beskattning av naturaförmånerna för åren 1960–1972; Skatteverkets beslut och grunderna för beskattning av naturaförmånerna för år 1973.

Församlingarna i Borgå stift 1970

Bilaga 17A

Bergö församling	Korpo församling	Pedersöre församling
Borgå sv. domkyrkoförsamling	Korsholms församling	Pernå församling
Bromarv församling	Korsnäs församling	Petalax församling
Brändö församling (Åland)	Kristinestad-Tjock församling	Pojo sv. församling
Dragsfjärds församling	Kronoby församling	Purmo församling
Eckerö församling	Kumlinge församling	Pörtom församling
Ekenäs stads- och landsförsamling	Kvevlax församling	Replot församling
Esbo sv. församling	Kyrksläotts sv. församling	Saltvik församling
Esse församling	Kökar församling	Sibbo sv. församling
Finströms församling	Lappfjärds församling	Sideby församling
Föglö församling	Lappträsk sv. församling	Sjundeå församling
Gamlakarleby sv. församling	Larsmo församling	Snappertuna församling
Geta församling	Lemlands församling	Solf församling
Hammarlands församling	Liljendals församling	Sottunga församling
Hangö sv. församling	Lovisa sv. församling	Sund församling
Helsinge församling	Lukas församling	Sörnäs sv. församling
Helsingfors norra sv. församling	Lumparlands församling	Tammerfors sv. församling
Helsingfors södra sv. församling	Malax församling	Tenala församling
Helsingfors tyska församling*)	Mariehamns församling	Terjärv församling
Hitis församling	Markus församling	Tomas församling
Houtskär församling	Matteus församling	Vasa sv. församling
Ingå församling	Maxmo församling	Vårdö församling
Iniö församling	Munsala församling	Västanfjärd församling
Jakobstads sv. församling	Nagu församling	Vörå församling
Jeppo församling	Nedervetil församling	Åbo sv. församling
Jomala församling	Nykarleby stads- och landsförs.	Övermark församling
Karis församling	Närpes församling	<u>Totalt 85 församlingar vid utgången av 1970</u>
Karleby sv. församling	Oravais församling	
Kaskö församling	Pargas sv. församling	
Kimito församling	*) Åbo tyska församling underlydande Helsingfors tyska församling	

Källor:

Julbok för Borgå stift 1970, 227–237; Föreskrifter och tillkännagivanden från Kyrkostyrelsen 1972/20.

Församlingarna i Borgå stift 1983 och 1990

Bilaga 17B

Bergö församling	Korsnäs församling	Pernå församling
Borgå sv. domkyrkoförsamling	Kristinestads sv. församling	Petalax församling
Bromarv församling	Kronoby församling	Pojo sv. församling
Brändö församling (Åland)	Kumlinge församling	Purmo församling
Dragsfjärds församling	Kvelax församling	Pörtom församling
Eckerö församling	Kyrksläotts sv. församling	Replot församling
Ekenäs församling	Kökar församling	Saltvik församling
Esbo sv. församling	Lappfjärds församling	Sibbo sv. församling
Esse församling	Lapträsksv. församling	Sideby församling
Finströms församling	Larsmo församling	Sjundeå församling
Föglö församling	Lemland-Lumparland församling	Snappertuna församling
Gamlakarleby sv. församling	Liljendal församling	Solf församling
Geta församling	Lovisa sv. församling	Sottunga församling
Grankulla sv. församling	Lukas församling	Sund församling
Hammarlands församling	Malax församling	Södra sv. församling
Hangö sv. församling	Mariehamns församling	Tammerfors sv. församling
Hitis församling	Markus församling	Tenala församling
Houtskärs församling	Matteus församling	Terjärv församling
Ingå församling	Maxmo församling	Tomas församling
Iniö församling	Munsala församling	Tyska evangelisk-lutherska församlingen i F. *)
Jakobstads sv. församling	Nagu församling	Vanda sv. församling
Jeppo församling	Nedervetil församling	Vasa sv. församling
Jomala församling	Norra sv. församling	Vårdö församling
Karis församling	Nykarleby församling	Västankfjärd församling
Karleby sv. församling	Närpes församling	Vörå församling
Kimito församling	Oravais församling	Åbo sv. församling
Korpo församling	Pargas sv. församling	Övermark församling
Korsholms församling	Pedersöre församling	
<u>Totalt 83 församlingar vid utgången av 1983 och 1990</u>	*) 1983 = Helsingfors tyska församling	

Källor:

Julbok för Borgå stift 1983, 136–155; Julbok för Borgå stift 1990, 129–154.

Församlingarna i Borgå stift 2012**Bilaga 18**

Bergö församling	Kronoby församling	Pörtom församling
Borgå sv. domkyrkoförsamling	Kvevlax församling	Replot församling
Bromarv församling	Kyrksläotts sv. församling	Rikssvenska Olaus Petri församling
Brändö-Kumlinge församling	Lappfjärd-Kristinestads församling	Saltvik församling
Eckerö församling	Lappträsk sv. församling	Sibbo sv. församling
Ekenäs församling	Larsmo församling	Sjundeå sv. församling
Esbo sv. församling	Lemland-Lumparlands församling	Snappertuna församling
Esse församling	Liljendals församling	Solf församling
Finström-Geta församling	Lovisa sv. församling	Sund-Vårdö församling
Grankulla sv. församling	Malax församling	Tammerfors sv. församling
Hammarlands församling	Mariehamns församling	Tenala församling
Hangö sv. församling	Matteus församling	Terjärv församling
Ingå församling	Munsala församling	Tyska evangelisk-lutherska församlingen i F.
Jakobstads sv. församling	Nedervetil församling	Vanda sv. församling
Jeppo församling	Nykarleby församling	Vasa sv. församling
Johannes församling	Närpes församling	Västabolands sv. församling
Jomala församling	Pedersöre församling	Vörå församling
Karis sv. församling	Pernå församling	Åbo sv. församling
Karleby sv. församling	Petalax församling	Ålands södra skärgårdsförsamling
Kimitoöns församling	Petrus församling	Övermark församling
Korsholms sv. församling	Pojo sv. församling	<u>Totalt 64 församlingar vid utgången av 2012</u>
Korsnäs församling	Purmo församling	

Källor:

Årsbok för Borgå stift 2012, 86–107.

Bergö församling	Malax församling
Borgå sv. domkyrkoförsamling	Mariehamns församling
Bromarv församling	Matteus församling
Brändö-Kumlinge församling	Nedervetil församling
Eckerö församling	Nykarleby församling
Ekenäs församling	Närpes församling
Esbo sv. församling	Pedersöre församling
Esse församling	Pernå församling
Finström-Geta församling	Petalax församling
Grankulla sv. församling	Petrus församling
Hammarlands församling	Pojo sv. församling
Hangö sv. församling	Purmo församling
Ingå församling	Replot församling
Jakobstads sv. församling	Rikssvenska Olaus Petri församling
Johannes församling	Saltvik församling
Jomala församling	Sibbo sv. församling
Karis sv. församling	Sjundeå sv. församling
Karleby sv. församling	Snappertuna församling
Kimitoöns församling	Solf församling
Korsholms sv. församling	Sund-Vårdö församling
Korsnäs församling	Tammerfors sv. församling
Kristinestads sv. församling	Tenala församling
Kronoby församling	Terjärv församling
Kvevlax församling	Tyska evangelisk-lutherska församlingen i F.
Kyrksläotts sv. församling	Vanda sv. församling
Lappträsk sv. församling	Vasa sv. församling
Larsmo församling	Västabolands sv. församling
Lemland-Lumparlands församling	Vörå församling
Liljendals församling	Åbo sv. församling
Lovisa sv. församling	Ålands södra skärgårdsförsamling
	Totalt 60 församlingar vid utgången av 2014

Källor:

Årsbok för Borgå stift 2013, 101–122; Årsbok för Borgå stift 2014, 85–106.

Bergö församling	Malax församling
Borgå sv. domkyrkoförsamling	Mariehamns församling
Brändö-Kumlinge församling	Matteus församling
Eckerö församling	Nedervetil församling
Ekenäsnejdens sv. församling	Nykarleby församling
Esbo sv. församling	Närpes församling
Esse församling	Pedersöre församling
Finström-Geta församling	Pernå församling
Grankulla sv. församling	Petalax församling
Hammarlands församling	Petrus församling
Hangö sv. församling	Purmo församling
Ingå församling	Replot församling
Jakobstads sv. församling	Rikssvenska Olaus Petri församling
Johannes församling	Saltvik församling
Jomala församling	Sibbo sv. församling
Karis-Pojo sv. församling	Sjundeå sv. församling
Karleby sv. församling	Solf församling
Kimitoöns församling	Sund-Vårdö församling
Korsholms sv. församling	Tammerfors sv. församling
Korsnäs församling	Terjärv församling
Kristinestads sv. församling	Tyska evangelisk-lutherska församlingen i F.
Kronoby församling	Vanda sv. församling
Kvevlax församling	Vasa sv. församling
Kyrkslätt sv. församling	Västabolands sv. församling
Lapträsk sv. församling	Vörå församling
Larsmo församling	Åbo sv. församling
Lemland-Lumparlands församling	Ålands södra skärgårdsförsamling
Liljendals församling	Totalt 56 församlingar vid utgången av 2016
Lovisa sv. församling	

Källor:

Årsbok för Borgå stift 2015, 79–100; Årsbok för Borgå stift 2016, 81–102.

Medlemsantalets förändring i evangelisk-lutherska kyrkan 1970–2012 Bilaga 21/ s. 1

Årtal	Hela befolkningen	Närvarande befolkning	% av landets folkmängd
1970	4598336	4370028	95,0
1971	4625912	4365098	94,4
1972	4653401	4360588	93,7
1973	4678761	4355508	93,1
1974	4702387	4355124	92,6
1975	4720492	4350883	92,2
1976	4730836	4338104	91,7
1977	4746967	4313640	90,9
1978	4758088	4315080	90,7
1979	4771292	4318274	90,5
1980	4787778	4322534	90,3
1981	4812150	4333070	90,0
1982	4841715	4352132	89,9
1983	4869858	4369032	89,7
1984	4893748	4373441	89,4
1985	4910664	4373409	89,1
1986	4925644	4375190	88,8
1987	4938602	4374467	88,6
1988	4954359	4373312	88,3
1989	4974383	4374550	87,9
1990	4998478	4379851	87,6
1991	5029002	4382002	87,1
1992	5054982	4373930	86,5
1993	5077912	4365247	86,0
1994	5098754	4370597	85,7
1995	5116826	4377899	85,6
1996	5132320	4383649	85,4
1997	5147349	4391245	85,3
1998	5159646	4397229	85,2
1999	5171302	4398412	85,1
2000	5181115	4405246	85,0

Medlemsantalets förändring i evangelisk-lutherska kyrkan 1970–2012 Bilaga 21/ s. 2

Årtal	Hela befolkningen	Närvarande befolkning	% av landets folkmängd
2001	5194901	4405030	84,8
2002	5206295	4402521	84,6
2003	5219732	4390261	84,1
2004	5236611	4379511	83,6
2005	5255580	4366255	83,1
2006	5276955	4348442	82,4
2007	5300484	4328522	81,7
2008	5326314	4294214	80,6
2009	5351427	4266755	79,7
2010	5375276	4200915	78,2
2011	5401267	4170748	77,2
2012	5426674	4146056	76,4

Källor:

Kyrkostyrelsen 1972/20; Kyrkostyrelsen 1973/11; Kyrkostyrelsen 1974/12; Kyrkostyrelsen 1975/6; Kyrkostyrelsen 1975/41; Kyrkostyrelsen 1976/21; Kyrkostyrelsen, församlingarnas folkmängd och verksamhet 1980–2008; Kyrkostyrelsen, statistisk årsbok för kyrkan 2000–2012; S4.

Årtal	Hela kyrkan	Borgå stift	Årtal	Hela kyrkan	Borgå stift
1970	596	85	1992	600	83
1971	595	84	1993	598	82
1972	595	84	1994	598	82
1973	592	84	1995	595	81
1974	592	84	1996	594	80
1975	593	84	1997	595	80
1976	592	84	1998	595	80
1977	590	84	1999	587	80
1978	594	84	2000	587	81
1979	593	84	2001	586	81
1980	594	84	2002	586	81
1981	594	83	2003	582	81
1982	594	83	2004	576	80
1983	595	83	2005	562	80
1984	595	83	2006	548	75
1985	598	83	2007	517	75
1986	598	83	2008	515	75
1987	598	83	2009	466	65
1988	599	83	2010	465	65
1989	599	83	2011	449	64
1990	599	83	2012	449	64
1991	600	83			

Källor:

Kyrkostyrelsen 1972/20, 18–22, 33; Kyrkostyrelsen 1973/11, 18–21, 33; Kyrkostyrelsen 1974/12, 18–22, 35; Kyrkostyrelsen 1975/6, 18–22, 35; Kyrkostyrelsen 1976/21, 18–22, 34; Kyrkostyrelsen 1976/41, 18–22, 35; Kyrkostyrelsen 1983, 22–25; Kyrkostyrelsen, församlingarnas folkmängd och dess förändringar 1983–1984, 1; Kyrkostyrelsen, församlingarnas folkmängd och dess förändringar 1986, 1; Julbok för Borgå stift 1995, 127–152; Årsbok för Borgå stift 1996, 129–154; Årsbok för Borgå stift 1997, 100–125; Årsbok för Borgå stift 1998, 98–123; Årsbok för Borgå stift 1999, 111–137; Årsbok för Borgå stift, 2000, 121–146; Årsbok för Borgå stift 2001, 122–149; Årsbok för Borgå stift 2002, 108–131; Kyrkostyrelsen 2001–2002, 15; Årsbok för Borgå stift 2003, 125–148; Kyrkostyrelsen 2003–2012, 17; Kyrkostyrelsen 2013, 16; HBA Sirpa Monola 04.07.2016.

Nettoinvandring till Finland 1970–2012

Bilaga 23

År	Netto	År	Netto
1970	-36381	1992	8 499
1971	673	1993	8 390
1972	5 470	1994	2 939
1973	6 182	1995	3 265
1974	1 284	1996	2 707
1975	-3 930	1997	3 710
1976	-9 959	1998	3 375
1977	-10 629	1999	2 778
1978	-9 143	2000	2 584
1979	-6 539	2001	5 802
1980	-1 198	2002	5 222
1981	5 729	2003	5 755
1982	7 258	2004	6 677
1983	6 807	2005	8 986
1984	4 219	2006	10344
1985	2 726	2007	13586
1986	1 658	2008	15457
1987	667	2009	14548
1988	1 273	2010	13731
1989	3 845	2011	16821
1990	7 081	2012	17433
1991	13 017		

Källor:

S5–S7.

**Skatteintäkternas förändring i Borgå stifts församlingar 1970–
2012 med index och som kalkylerad indexjusterad skatteintäkt**

Bilaga 24/ s. 1

Årtal		Milj. euro		Milj. mk
1968		1,94		11,56
1969		2,24		13,29
Årtal	Index	Milj. euro	Milj. euro	Milj. mk
	Index + 1	Verklig	Indexjust.	
1970	1	2,52	2,52	15,00
1971	1,06	2,81	2,67	16,72
1972	1,14	3,05	2,88	18,14
1973	1,27	3,28	3,20	19,50
1974	1,49	3,87	3,76	22,98
1975	1,76	4,81	4,44	28,59
1976	2	5,87	5,05	34,92
1977	2,27	7,46	5,73	44,33
1978	2,44	6,54	6,16	38,90
1979	2,61	7,79	6,59	46,33
1980	2,92	8,99	7,37	53,44
1981	3,27	10,76	8,25	63,95
1982	3,57	11,98	9,01	71,22
1983	3,88	13,19	9,79	78,43
1984	4,15	15,41	10,47	91,65
1985	4,39	16,78	11,08	99,79
1986	4,55	17,72	11,48	105,37
1987	4,72	19,56	11,91	116,29
1988	4,95	21,78	12,49	129,47
1989	5,28	23,17	13,32	137,77
1990	5,6	25,54	14,13	151,87
1991	5,83	25,78	14,71	153,31
1992	5,98	25,77	15,09	153,24
1993	6,1	25,19	15,39	149,78
1994	6,17	25,75	15,57	153,11
1995	6,23	29,45	15,72	175,11
1996	6,27	31,62	15,82	188,01
1997	6,35	31,81	16,02	189,16
1998	6,43	33,75	16,23	200,66
1999	6,51	32,46	16,43	193,00
2000	6,73	30,55	16,98	181,61

Skatteintäkternas förändring i Borgå stifts församlingar 1970–2012 med index och som kalkylerad indexjusterad skatteintäkt

Bilaga 24/ s. 2

Årtal		Milj. euro	Milj. mk
2001	6,9	32,39	17,41
2002	7	35,31	17,66
2003	7,07	34,18	17,84
2004	7,09	34,40	17,89
2005	7,15	36,25	18,04
2006	7,27	38,39	18,35
2007	7,45	39,15	18,80
2008	7,76	41,74	19,58
2009	7,76	42,91	19,58
2010	7,85	42,40	19,81
2011	8,13	44,37	20,52
2012	8,35	44,06	21,07

Källor:

Kyrkostyrelsen 1970/41, 13; Kyrkostyrelsen 1971/32, 11; Kyrkostyrelsen 1973/26, 13; Kyrkostyrelsen 1974/38, 14; Kyrkostyrelsen 1975/ 14; Kyrkostyrelsen 1976/28, 14; Kyrkostyrelsen 1975, 27; Kyrkostyrelsen 1976, 27; Kyrkostyrelsen 1977, 27; Kyrkostyrelsen 1978, 28; Kyrkostyrelsen 1979, 27; Kyrkostyrelsen 1980, 27; Kyrkostyrelsen 1981, 19, Kyrkostyrelsen 1982, 19; Kyrkostyrelsen 1983, 19; Kyrkostyrelsen 1984, 19; Kyrkostyrelsen 1985, 19; Kyrkostyrelsen 1986, 21; Kyrkostyrelsen 1987, 21; Kyrkostyrelsen 1988, 21; Kyrkostyrelsen 1989, 21; Kyrkostyrelsen 1990, 20; Kyrkostyrelsen 1991, 20; Kyrkostyrelsen 1992, 20; Kyrkostyrelsen 1993, 21; Kyrkostyrelsen 1994, 29; Kyrkostyrelsen 1995, 31; Kyrkostyrelsen 1996, 33; Kyrkostyrelsen 1997, 33; Kyrkostyrelsen 1998, 33; Kyrkostyrelsen 2001, 142–143; Kyrkostyrelsen 2002, 142–143; Kyrkostyrelsen 2003, 178–179; Kyrkostyrelsen 2004, 180–181; Kyrkostyrelsen 2005, 194; Kyrkostyrelsen 2006, 194; Kyrkostyrelsen 2007, 192; Kyrkostyrelsen 2008, 184; Kyrkostyrelsen 2009, 182; Kyrkostyrelsen 2010, 184; Kyrkostyrelsen 2011, 180; Kyrkostyrelsen 2012, 180; Kyrkostyrelsen 2013, 184; S3. Levnadskostnadsindex.

2013	46,46
2014	46,76

Källor:

Kyrkostyrelsen 2014, 184; Kyrkostyrelsen 2015, 180; S3. Levnadskostnadsindex.

Årtal	Soliditetsgrad i procent
1999	91,4
2000	90,4
2001	89,7
2002	90,0
2003	91,7
2004	91,3
2005	91,9
2006	91,9
2007	91,4
2008	90,6
2009	90,4
2010	89,6
2011	89,9
2012	90,6

Källor:

Kyrkostyrelsen 2001, 142–143; Kyrkostyrelsen 2002, 142–143; Kyrkostyrelsen 2003, 178–179; Kyrkostyrelsen 2004, 180–181; Kyrkostyrelsen 2005, 195; Kyrkostyrelsen 2006, 195; Kyrkostyrelsen 2007, 193; Kyrkostyrelsen 2008, 185; Kyrkostyrelsen 2009, 183; Kyrkostyrelsen 2010, 185; Kyrkostyrelsen 2011, 181; Kyrkostyrelsen 2012, 181; Kyrkostyrelsen 2013, 185.

Försäljning av fastigheter (alla fastighetskategorier) under perioden 2006–2015 i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland

Bilaga 26

Fastighetskategori:								Totalt
År	1	2	3	4	5	6	7	
2006	11	4	1	3	10	2	0	31
2007	8	6	2	1	10	3	0	30
2008	9	0	0	2	10	0	0	21
2009	4	3	0	3	14	0	0	24
2010	13	5	1	4	10	3	0	36
2011	17	5	2	8	7	2	0	41
2012	16	1	5	7	13	5	0	47
2013	12	1	3	13	15	1	2	47
2014	15	1	5	12	11	2	2	48
2015	10	2	5	10	7	0	0	34
Summa	115	28	24	63	107	18	4	359

Kategorier, förklaringar

1 = Prästgårdar

2 = Kantorsgårdar

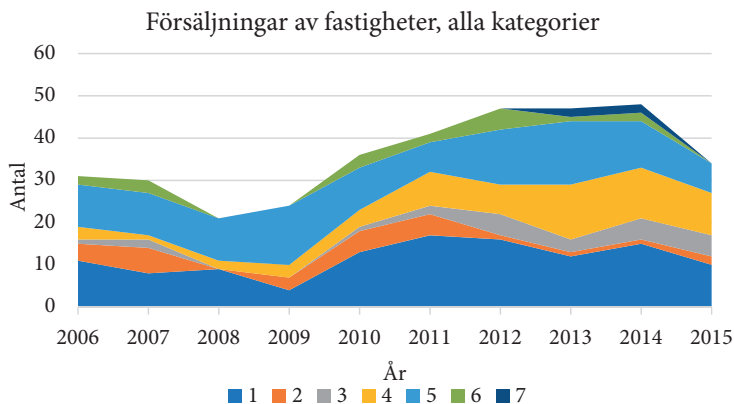
3 = Länergårdar

4 = Församlingshem (ingår kansliutrymmen, diakonicentraler, bönehus etc.)

5 = Egnahemshus

6 = Radhus/ höghus

7 = Kyrkor

Källor:

Kyrkostyrelsen, ämbetskollegiums protokoll för perioden 2006–2015.

**Byggande, utvidgning, sanering samt nybyggnation av församlingshem
i Borgå stifts församlingar och kyrkliga samfälligheter⁴**

Bilaga 27/ s. 1

Förvaltningsenhet	Församlingshem	Byggd/ Utvidgad/ Sanerad/ Återinvigd
Borgå kyrkliga samf.	Borgå församlingshem ⁵	1936/ 1952–1953/ 1961/ 1979/ 1999–2000
Brändö-Kumlinge församling	Församlingsgård ⁶	1990-talet
Eckerö församling	Församlingsgården Laurentius ⁷	1879/ 2014
Esbo kyrkliga samf.	Bergans församlingsgård ⁸	1953/ 1977/ 1979/ 1981/ 1988/ 1991/ 1992/1993/ 1997
Esbo kyrkliga samf.	Dalsvik församlingsgård	1960/ 1978/ 1984/ 1998/ 2003
Esbo kyrkliga samf.	Esbo domkyrkas församlingsgård	1995/ 2010
Esbo kyrkliga samf.	Ivisnäs församlingshem	1968/ 1980/ 1984
Esbo kyrkliga samf.	Mankans församlingshem ⁹	1991
Esbo kyrkliga samf.	Sockenstugan	1900/ 1984/ 1993
Esbo kyrkliga samf.	Sökö församlingshem	1969/ 1992/ 2002
Finström-Geta församling	Församlingshemmet i Geta	1989–1990
Finström-Geta församling	Mikaelsgården i Finström	1989–1990
Hammarlands församling	Catharinagården	1981
Hangö kyrkliga samf.	Hangö församlingshem ¹⁰	1892/ 1990–1992/ 2003/ 2017

⁴ Denna bilaga beskriver situationen för församlingshemmen i Borgå stifts församlingar hösten 2017. Avsikten med bilagan är att med hjälp av församlingshemmens byggnadsår (framför allt perioden 1970–2012) visa hur intimt byggandet av församlingshemmen var knutet till på vilket sätt prästgårdarna i fortsättningen användes och förvaltades i församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas olika verksamhetsformer. Utgångspunkten är att församlingarna i Borgå stift i större eller mindre utsträckning använde de församlingshem som finns medtagna i listan men att församlingshemmen också användes av andra församlingar i en kyrklig samfällighet där en församling tillhörande Borgå stift ingick. Uppgifterna om namn, ålder och eventuella utförda saneringar, tillbyggnader och renoveringar är hämtade ur det källmaterial som jag hänvisar till i slutet av denna bilaga. Det är sju olika typer av källmaterial som har använts som underlag till sammanställningen: antologier, protokoll, meddelanden, tidningsartiklar, olika typer av verksamhetsrapporter, fastighetskort och hemsidematerial. De årtal som har noterats för ett enskilt församlingshem anger ursprungligt byggnadsår, år för utvidgning eller sanering samt i vissa fall har församlingarna angett tidpunkt för invigning eller återinvigning efter att en större åtgärd har genomförts. För några församlingshem har jag därtill med hjälp av noter förtydligt församlingshemmets tidigare användningsform.

⁵ I Borgå kyrkliga samfällighets fastighetsstrategi ingår förslag om att församlingshemmet planerat av arkitekt Lars Sonck och som används av Borgå svenska domkyrkoförsamling ska säljas. Församlingrådet har opponerat sig mot att församlingshemmet ska säljas.

⁶ Församlingsgården på Kumlinge innehåller kansli, församlingssal och bostadsdel.

⁷ Eckerö församlingsgård Laurentius byggdes 1879, tjänade först som arrendatorsbostad, den stod därefter tom cirka 40 år. Renoverades och togs i bruk som församlingsgård 2014.

⁸ E.d. prästgård.

⁹ Finns i hyrda utrymmen i ett köpcenter.

¹⁰ Har ursprungligen varit i privat ägo. Fastigheten är planerad av arkitekt Svante Magnus Schjerbeck. I församlingshemmets utrymmen finns (2017) i nedre våningen samt för olika verksamheter samt pastorskanslierna. I övre våningen diakonkanslierna och kontorsutrymmen.

Bilaga 27/ s. 2

Förvaltningsenhet	Församlingshem	Byggd/ Utvidgad/ Sanerad/ Återinvigd
Helsingfors kyrkliga samf.	Johannes församlingshem	1930/ 2000
Helsingfors kyrkliga samf.	Matteuskyrkan i Östra centrum ¹¹	1985
Helsingfors kyrkliga samf.	Hagasalen i Södra Haga kyrka ¹²	1908/ 1974–1975/ 1987–1988/ 1994
Jomala församling	Olofsgården ¹³	1958
Ingå församling	Ingå församlingshem	1969/ 2003
Karleby kyrkliga samf.	Kyrkbackens församlingshem	1958/ 2004–2005
Karleby kyrkliga samf.	Mikaelsalen och församlingscenter	1990-talet
Kimitoöns församling	Dragsfjärds församlingshem	1966/ 1983/ 2016
Kimitoöns församling	Hitis församlingshem	1956/ 1998/ 2016
Kimitoöns församling	Kimito församlingshem	1930-tal/ 1970/ 1994/ 1995/ 1998–1999
Kimitoöns församling	Västanfjärds församlingshem	1981/ 2012
Korsholms kyrkliga samf.	Korsholms församlingshem	1999
Korsholms kyrkliga samf.	Kvevlax församlingshem ¹⁴	1960/ 1979–1980
Korsholms kyrkliga samf.	Replot församlingshem	1970-talets slut
Korsholms kyrkliga samf.	Smedsby församlingsgård	1978–1980/ 1999/ 2010
Korsholms kyrkliga samf.	Solf församlingshem	1930/ 2007
Korsnäs församling	Korsnäs församlingshem	1970-talets början
Korsnäs församling	Korsnäs församlingshem (nya)	2011
Kristinestads svenska församling	Kristinestads församlingshem ¹⁵	1985–1986
Kristinestads svenska församling	Lappfjärds församlingshem	1965
Kronoby kyrkliga samf.	Kronoby församlingshem ¹⁶	1959–1960/ 1977–1978
Kronoby kyrkliga samf.	Kronoby församlingshem (nya)	2008
Kronoby kyrkliga samf.	Nedervetil församlingshem	1927/ 1973/ 1981/ 1989–1991
Kronoby kyrkliga samf.	Terjärv församlingshem	1967/ 1982/ 2016
Kyrkslätt kyrkliga samf.	Kyrkslätt församlingshem	1970/ 1984/ 1991
Kyrkslätt kyrkliga samf.	Veikkola församlingshem	1977/2003
Larsmo församling	Larsmo församlingshem	1975
Larsmo församling	Larsmo församlingshem (nya)	2008–2009
Lemland-Lumparlands församling	Birgittagården i Lemland	1942/ 1980-talet/ 2012/ 2015

¹¹ I Matteuskyrkan finns förutom kyrksal arbetsutrymmen för personalen och utrymmen för samlingar av olika slag. Den delen av fastigheten kan därför karaktäriseras som församlingshem.

¹² Petrus församling använder den församlingssal som finns på andra våningen i kyrkan. Den finska församlingen i Haga använder den egentliga kyrksalen som finns på tredje våningen i fastigheten.

¹³ Byggs av Kyrkans ungdom, invigdes 08.06.1958. Fastigheten donerades senare till församlingen.

¹⁴ Kvevlax församlings ungdomskrets 1930–1980 kort historik 1980, 2. Församlingshemmet byggdes av församlingens ungdomskrets åren 1959–1960. År 1973 övertog församlingen församlingshemmet.

¹⁵ Församlingshemmet invigdes 30.03.1986.

¹⁶ Det gamla församlingshemmet innehöll kyrkoherdebostad och vaktmästarbostad samt en mindre församlingssal i källaren. Församlingshemmet tillbyggdes 1977–1978 med en större samlingsal i markplanet.

Förvaltningsenhet	Församlingshem	Byggd/ Utvidgad/ Sanerad/ Återinvigd
Lovisanejdens kyrkliga samf.	Annagården	1990
Lovisanejdens kyrkliga samf.	Lapträsk församlingshem ¹⁷	1954/ 1999/ 2014
Lovisanejdens kyrkliga samf.	Lovisa församlingshem	1920/ 2015
Lovisanejdens kyrkliga samf.	Mariagården	1989
Lovisanejdens kyrkliga samf.	Sockentugan i Pernå ¹⁸	1860
Lovisanejdens kyrkliga samf.	Valkom församlingshem	1967
Malax kyrkliga samf.	Bergö församlingshem	1989
Malax kyrkliga samf.	Malax kyrkhem	1971/ 1982
Malax kyrkliga samf.	Petalax församlingshem ¹⁹	1906/ 1970
Malax kyrkliga samf.	Övermalax församlingshem	1934/ 1985–1986
Mariehamns församling	S:t Görans församlingshem	1930
Nykarleby församling	Jeppo församlingshem	1965/ 1976/ 1998/ 2004
Nykarleby församling	Munsala församlingshem	1974/ 2003–2004
Nykarleby församling	Nykarleby församlingshem ²⁰	1970/ 1985/ 2005
Närpes församling	Närpes församlingshem ²¹	1889
Närpes församling	Pörtom församlingshem ²²	1871/ 1980-talet
Närpes församling	Övermark församlingshem	1984
Pargas kyrkliga samf.	Pargas församlingshem	1939/ 1966/ 1980/ 1987/ 1991/ 2010
Pargas kyrkliga samf.	Nagu församlingshem	1984
Pargas kyrkliga samf.	Korpo församlingshem	1982
Pargas kyrkliga samf.	Houtskär församlingshem	1970–1971/ 2003
Pargas kyrkliga samf.	Iniö församlingshem	1989
Pedersörenejdens kyrkliga samf.	Esse församlingshem	1981
Pedersörenejdens kyrkliga samf.	Esse församlingshem (nya)	2014
Pedersörenejdens kyrkliga samf.	Församlingsstugan i Esse ²³	1780
Pedersörenejdens kyrkliga samf.	Jakobstads församlingscenter	1999
Pedersörenejdens kyrkliga samf.	Kyrkostrands församlingshem	1970/ 2006–2007
Pedersörenejdens kyrkliga samf.	Purmo kyrkhem	1976/ 2012
Raseborgs kyrkliga samf.	Bromarv församlingshem	1950/ 2010
Raseborgs kyrkliga samf.	Ekenäs församlingshem	1906/ 1969/ 1983/ 2001/ 2015
Raseborgs kyrkliga samf.	Pojo församlingshem	1962/ 2000-talet
Raseborgs kyrkliga samf.	Tenala församlingshem	1976/ 2005
Raseborgs kyrkliga samf.	Österby församlingshem	1900/ 1962/ 2011

¹⁷ Fungerade som prästgård åren 1954–1999. Efter renovering togs fastigheten i bruk som församlingshem.

¹⁸ Som namnet säger har byggnaden tidigare ingått i socknens fastighetsinnehav. Byggnaden har i ett senare skede tagits i bruk som församlingshem i församlingen.

¹⁹ F.d. prästgård.

²⁰ Byggs på samma plats som bönhuset i Nykarleby centrum fanns.

²¹ F.d. prästgård.

²² F.d. prästgård.

²³ F.d. prästgård som senare togs i bruk som plats för mindre sammankomster.

Förvaltningsenhet	Församlingshem	Byggd/ Utvidgad/ Sanerad/ Återinvigd
Rikssvenska Olaus Petri församling	Församlingssal ²⁴	1932
Saltvik församling	Mariagården	1974/ 1991–1992/ 2014/ 2016
Sibbo kyrkliga samf.	Kyrkoby församlingshem	1961/ 1993
Sibbo kyrkliga samf.	Söderkulla församlingscenter	1978
Sjundeå kyrkliga samf.	Sjundeå församlingshem	1976
Sund-Vårdö församling	Församlingshemmet i Sund	1967/ 1990/ 2012
Tyska evangelisk-lutherska församling	Församlingssal	1889
Vanda kyrkliga samf.	S:t Lars kapell	2010
Vasa kyrkliga samf.	Gerby församlingshem	1992/ 2011–2012
Vasa kyrkliga samf.	Skogsbergets församlingshem	2007
Vasa kyrkliga samf.	Sunnanvik församlingshem	1990
Vörå församling	Maxmo församlingshem	1959/ 1998–1999
Vörå församling	Oravais församlingscenter	1970/ 1980/ 2007–2010
Vörå församling	Vörå församlingshem ²⁵	1825/ 1968/ 1981/ 2008–2011
Åbo och S:t Karins kyrkliga samf.	Församlingscenter Aurelia	2005
Ålands södra skärgårdsförsamling	Församlingshem	1959

Före 1970	1970–1983	1984–1990	1991–2012	Efter 2012	Totalt
46 st	21 st	11 st	13 st	1 st	92 fastigheter

²⁴ Församlingssalen ingår i ett byggkomplex med kyrka, församlingssal, prästgård och vaktmästarbostad och som finns centralt placerad i Helsingfors (Minervagatan 6). Medel till bygget insamlades av församlingborna från och med att församlingen bildades 1922 och 1932 stod bygget klart.

²⁵ Byggs ursprungligen som sockenstuga och omändrades till församlingshem 1968.

Källor:

Åbo Underrättelser 22.01.1935. Församlingshem i Kimito; HBA Inbjudningskort från invigning av Pargas församlingshem 1939; Tidningen Åland 10.06.1958. Offervilja och arbete reste med Guds hjälp Jomala församlingshem; KYA Kyrkslätt församlingars kyrkoförvaltningsnämnds protokoll av den 13.10.1969, § 3; Kyrkpressen 07.12.1978. I Esse syr hela familjen; Jakobstads Tidning 20.12.1979. Stora investeringar i församlingsbudget; Kvevlax församlings ungdomskrets 1930–1980, kort historik 1980; Jakobstads Tidning 05.09.1981. Byggstart i Esse för nytt församlingshem; Vasabladet 13.03.1981. Äntligen får Esse sitt församlingshem; Jakobstads Tidning 13.03.1981. Från trång stuga till nytt församlingshem; Jakobstads Tidning 29.07.1981. Ett hem vid Esse å – en dröm som går i uppfyllelse; Vasabladet 23.10.1981. Biskopen inviger församlingshem; Jakobstads Tidning 25.10.1981. Allvarspräglad glädje när hemmet invigdes; NYKA Nykarleby församlings kyrkofullmäktige protokoll av den 28.08.1984, § 32; Casen 1992, 43; Slotte 2003, 121–122; Kyrkpressen 01.01.2008. Församlingshemmet fuktskadat; HBA Peter Kankkonen 14.03.2012; Högnäs 2013, 16; HBA Pernilla Gustafsson 18.06.2014; Backström 2014, 13, 32, 55–56; Kyrkpressen 27.10.2016. Församlingshemmet firar 80 i Borgå; F1–F14; HBA Daniel Wikström 05.09.2017; HBA Max-Olav Lassila 05.09.2017; HBA Christer Lindvik 05.09.2017; F15–F29; HBA Kari Harju 07.09.2017; F30–F33; HBA Lars-Johan Sandvik 07.09.2017; HBA Pernilla Gustafsson 07.09.2017; F34; HBA Guy Kronqvist 07.09.2017; F35–F42; HBA Glenn Kaski 07.09.2017; F43–F45; HBA Robert Lemberg 08.09.2017; HBA Tom Sjöblom 08.09.2017; F46–F53; HBA Harriet Herrgård 11.09.2017; HBA Siv Lundström 12.09.2017; HBA Bettina Laaksonen 13.09.2017; F54–F68; HBA Märten Andersson 17.09.2017; HBA Daniel Norrback 18.09.2017; F69–F71; HBA Olof Henricson 18.09.2017; F72–F74; HBA Daniel Björk 19.09.2017; HBA Niklas Turku 20.09.2017; HBA Katarina Norrgård 20.09.2017; HBA Maiken Poulsen Englund 21.09.2017; HBA Benny Andersson 21.09.2017; HBA Inga Lill Blomster 21.09.2017; HBA Kenneth Skarpman 21.09.2017; F75; HBA Ben Johansson 22.09.2017; HBA Åsa Björklund 22.09.2017; HBA Jon Lindeman 25.09.2017; HBA Matti Fischer 25.09.2017; HBA Jaana Vesterinen 26.09.2017; HBA Carolina Lindström 26.09.2017; HBA Nina-Marie Carlson 02.10.2017; HBA Roger Österåker 04.10.2017; HBA Roger Österåker 10.10.2017; HBA Timo Viinikka 10.10.2017; HBA Katarina Norrgård 17.10.2017; HBA Antti Viljanen 17.10.2017; HBA Johan Westerlund 17.10.2017; HBA Timo Yrjönen 02.11.2017; Kyrkpressen 16.11.2017. Församlingsrådet: Diskriminering att sälja svenskt församlingshem; HBA Tore Karlström 18.11.2017; HBA Stefan Ång 19.11.2017.

BILDER, FIGURER OCH TABELLER

Bild 1	Evangelisk-lutherska kyrkan med stiftsgränser vid utgången av 2012.....	169
Bild 2	Borgå stift med prosterierna	208
Figur 1	Medlemsantalsförändringar 1970-2012	189
Figur 2	Medlemsantalsförändringar i procent 1970-2012 .	190
Figur 3	Antal församlingar i evangelisk-lutherska kyrkan perioden 1970-2012.....	196
Figur 4	Nettoinvandring till Finland 1970-2012	206
Figur 5	Antalet församlingar o Borgå stift perioden 1970-2012	212
Figur 6	Prästgårdsförsäljningar i alla stift i den evangelisk-lutherska kyrkan jämfört med försäljningar i Borgå stift åren 1990-2012.....	237
Figur 7	Skatteintäkternas förändring åren 1970-2012 i Borgå stifts församlingar	244
Figur 8	Naturaförmånsvärdena åren 1960-1973.....	272
Figur 9	Naturaförmånsvärdena åren 1960-1973 med justerad skala.....	273
Figur 10	Naturaförmånsvärdena åren 1960-1973 med levnadskostnadsindex.....	274

Figur 11	Naturaförmånsvärdena i övriga Finland åren 1970-1983	275
Figur 12	Naturaförmånsvärdena i huvudstadsregionen åren 1970-1983	276
Figur 13	Naturaförmånsvärdena i övriga Finland åren 1984-1990.....	277
Figur 14	Naturaförmånsvärdena i huvudstadsregionen åren 1984-1990	278
Figur 15	Naturaförmånsvärdena i övriga Finland åren 1991-2012.....	280
Figur 16	Naturaförmånsvärdena i huvudstadsregionen åren 1991-2012	281
Figur 17	Naturaförmånsvärdena i övriga Finland åren 1970-2012.....	283
Figur 18	Naturaförmånsvärdena i huvudstadsregionen åren 1970-2012	284
Figur 19	Naturaförmånsvärdena med index i övriga Finland åren 1970-2012.....	285
Figur 20	Naturaförmånsvärdena med index i huvudstadsregionen åren 1970-2012.....	286
Figur 21	Naturaförmånsvärdena som ett landsmedeltal åren 1970-2012	287
Figur 22	Naturaförmånsvärdena med index som ett landsmedeltal åren 1970-2012.....	288

Tabell 1	Tolkningsnivåer vid den reflektiva tolkningen av undersökningens material.....	35
Tabell 2	Helhetskyrkans personal 1975-2012 och Kyrkostyrelsens personal 1991-2012	192
Tabell 3	Församlingar, prästgårdar och tjänsteinnehavare i Borgå stift år 1970.....	214
Tabell 4	Församlingar, prästgårdar och tjänsteinnehavare i Borgå stift år 2012.....	216
Tabell 5	Försäljningar och övriga förändringar 1970-1990 på Borgå stifts område	230
Tabell 6	Försäljningar och övriga förändringar 1991-2012 på Borgå stifts område	233
Tabell 7	Befrielser från boendeplikt åren 1970-1983 i Borgå stifts församlingar	301
Tabell 8	Befrielser från boendeplikt åren 1984-1990 i Borgå stifts församlingar	305
Tabell 9	Befrielser från boendeplikt åren 1991-2012 i Borgå stifts församlingar	308
Tabell 10	Tjänster förenade med boendeplikt per 31.12.2012 i Borgå stift	310

Församlingen i Pargas ägde i början endast ett boställe för prästerskapet, den så kallade **Prästgården**. Prästbostället fungerade som kyrkoherdens bostad och arbetsplats. Redan i mantalslängderna från 1640-talet talas om **Stora prästgården**. Den nuvarande prästgården är uppförd omkring 1770. Den tillbyggdes i den västra ändan 1810 och kring 1890 byggdes en kall veranda på prästgårdens norra sida. Prästgården omnämns längre fram i annalerna som **Prostgården**. Den har fungerat som säte för domkapitlet efter Åbo brand 1827 och som boställe för ett flertal biskopar. Bland dem var Finlands första ärkebiskop **Jacob Tengström**. På samma tomt uppförde biskop Jacob Tengström i början av 1800-talet en egen bostad för sin familj. Det är ännu i terrängen möjligt att skönja grunden efter den bostaden. Vid biskopsvisitationen i Pargas svenska församling 20–23 oktober 1988 utfördes visitation vid Prostgården. Av protokollet framgår följande: "[...] Den är en av Finlands värdefullaste prästgårdar och bör även bevaras som en sådan [...]." Prostgården är i Pargas kyrkliga samfällighets ägo.

Källa: Backström 2017A, 10. *Prästgårdarna i Borgå stift, del 5.*